

**FEMİNİST ELEŞTİRİ YÖNTEMİYLE AYLAKUTLU'NUN
ÖYKÜLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Sezgi BALCI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir
Şubat, 2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr.

Üye.....

Doç. Dr. Muharrem DAYANÇ
(Danışman)

Üye.....

Yrd. Doç. Dr.

Üye.....

Yrd. Doç. Dr.

Üye.....

Yrd. Doç. Dr.

ONAY

.../ .../ 20

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. F. Münevver YILANCI

ÖZET
FEMİNİST ELEŞTİRİ YÖNTEMİYLE AYLAKUTLU’NUN
ÖYKÜLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

BALCI, Sezgi

Yüksek Lisans-2011

Türk Dili ve Edebiyatı

Danışman: Doç. Dr. Muharrem Dayanç

Feminizm, en temel anlamıyla; kadınların sosyal, politik, kültürel, ekonomik açıdan erkeklerle eşit olduklarını vurgulayan bir düşünce akımıdır. On dokuzuncu yüzyıldan günümüze uzanan süreçte çeşitli fikir akımları ve felsefi doktrinlerin de etkisiyle liberal, Marksist, radikal, sosyalist, postmodernist gibi türlere ayrılarak çeşitlenmiştir.

Batı’da temel olarak Rönesans’tan sonra ortaya çıkan “*feminist kadın hareketi*” çeşitli Avrupa ülkeleri ile Amerika’da birbirlerinin tamamen aynı olmamakla birlikte ortaya çıkan gelişmelerle, birbirlerini etkileyen bir seyir izlemiştir. Batı’nın en önemli feministleri arasında Mary Wollstonecraft, Seneca Falls, John Stuart Mill, Simone de Beauvoir, Kate Millet gibi isimler, verdikleri mücadelelerle feminist düşünce, kadın yazını, kadın dili kavramlarını hayatımıza sokmaya çalışmışlardır.

Bizde ise on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda ilk kıpırdanışını yaşayan feminist fikirler, II. Meşrutiyetle birlikte aydın Türk erkeğinin de modernleşme çabaları içindeki kadının yanında yer almasıyla belirginleşir. Cumhuriyete gelindiğinde ise Mustafa Kemal’in kadın haklarını iyileştirme ve kadının modern toplumda yerini belirginleştirme adına yaptığı çalışmalarla gelişen feminist düşünceler, günümüzde de çağın gereklerine ayak uydurarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle seksenli yıllardan günümüze gelen zaman diliminde kadına dair düşüncelere edebiyatta da genişçe yer verilmesiyle kadının kimlikleşmesine, “*varoluşuna*” önemli katkılar sağlanmıştır. Bu noktada başlangıçtan günümüze feminist yazını oluşturan ve destekleyen Türk aydınları içinde Zafer Hanım, Leyla Hanım, Niğâr Hanım, Fatma Aliye Hanım, Ahmet Mithat Efendi, Nezihe Muhittin,

Halide Edip, Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Latife Tekin, Pınar Kür, Nazlı Eray, Ayla Kutlu ve Erendiz Atasü gibi yazarları vurgulamak yerinde olacaktır.

Bu çalışmada, eserleriyle, tarihî ve coğrafik atmosferin içinde kadının yok edilmeye çalışılmasına karşın, varoluş mücadelesini, oluşturduğu bir kadın diliyle ortaya koyan Ayla Kutlu'nun *Hüsnüyusuf Güzellemesi* (1984), *Sen De Gitme Triyandafilis* (1990), *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* (1995), *Zehir Zıkkım Hikâyeler* (2001) adlı öykü kitapları, *Zaman Da Eskir* (2006) isimli anı kitabından da faydalanılarak yazar olarak kadına yönelik feminist yaklaşımlarla incelenecektir.

Bu tezin odak noktasını Ayla Kutlu'nun ilk öykü kitabından itibaren tüm hikâyelerindeki kadın karakterlerinin genel bir profili verildikten sonra kadının cinsellik/cinsiyet, ataerkillik, aldatma/aldatılma, bekaret gibi kavramlar ve anne-kız ilişkisi göz önünde bulundurularak feminist bir bakış açısıyla ortaya konulması oluşturacaktır.

Anahtar Sözcükler: Feminizm(ler), eleştiri, kadın, cinsellik, cinsiyet, ataerkillik, bekâret, aldatma.

ABSTRACT**A RESEARCH ON THE STORIES OF AYLA KUTLU BY THE
METHOD OF FEMINISM CRITICS**

BALCI, Sezgi

Master Thesis – 2011

NEW TURKISH LITERATURE

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ

Feminism, in its most basic meaning, is an ideal movement which emphasizes women to be equal with men socially, politically, culturally, economically. In the process extending from 19th Century to this day, it has varied to have split up into types as liberal, Marxist, radical, socialist, postmodernist by the influence of various ideal movements and philosophical doctrines.

'The Feminist Movement' which fundamentally came up after The Renaissance in The West has traced a course influencing themselves with the developments which emerged in different European countries and in America together with not being exactly identical. The names which take place in the most important feminists of The West such as Mary Wollstonecraft, Seneca Falls, John Stuart Mill, Simone de Beauvoir, Kate Millet have strived to include the concepts of feminist thinking, women's literature, women's language into our lives with the struggles they gave.

But in this quarter the feminist ideas, which experienced the first move in the 18th and 19th Centuries become clear by the Second Constitutional when the intellectual Turkish man takes part in the women's side that is in the effort of modernizing. The feminist thoughts which developed by the practices Mustafa Kemal accomplished in the name of upgrading the women's rights and making the place of women in the modern society evident when the republic was announced, exist today by keeping pace with the requirements of the era. Especially in the period coming forth today since 80s, with the intrusion of giving broad way to ideals belonging to women in literature, have contributed much to woman's identification; her *'existence'*. At this point it'll be just to emphasize writers among the Turkish

intellectuals who has composed and supported the feminist literature since the inception up to now such as Zafer Hanım, Leyla Hanım, Nigâr Hanım, Fatma Aliye Hanım, Ahmet Mithat Efendi, Nezihe Muhittin, Halide Edip, Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Latife Tekin, Pınar Kür, Nazlı Eray, Ayla Kutlu ve Erendiz Atasü.

In this study, the stories named as *Hüsniyusuf Güzellemesi* (1984), *Sen De Gitme Triyandafilis* (1990), *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* (1995), *Zehir Zıkkım Hikâyeler* (2001) by Ayla Kutlu who, by a woman language she has composed, has put forth the struggle of existence against the practice of eliminating the woman in the historical and geographic atmosphere, will be analyzed through feminist approaches towards woman by also making use of the memoir named *Zaman Da Eskir*(2006).

The notions such as woman's sexuality/gender, patriarchy, cheating/being cheated, virginity after a general profile of the woman characters in all the stories of Ayşe Kutlu is provided since her first story book and their presentation within a feminist vantage point by considering the mother-daughter relationship will form the focus point of that thesis.

Key Words: Feminism, critic, woman, sexuality, gender, patriarchy, virginity, infidelity.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. FEMİNİZM.....	4
1.1. FEMİNİZMİN TANIMI.....	4
1.2. BATIDA FEMİNİZMİN DOĞUŞU.....	7
1.3. TÜRKİYE’DE KADIN HAREKETLERİNİN VE FEMİNİZMİN BAŞLANGICI	21
1.4. CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KADIN HAREKETLERİ VE FEMİNİZM.....	33
1.5. ÇEŞİTLİ FEMİNİST DÜŞÜNCELER.....	40
1.5.1. Liberal Feminizm.....	40
1.5.2. Marksist Feminizm.....	45
1.5.3. Radikal Feminizm.....	48
1.5.4. Sosyalist Feminizm.....	51
1.5.5. Modern Feminizm:.....	54
1.5.6. Varoluşçuluk ve Varoluşçu Feminizm.....	55
1.5.7. Postmodern Feminizm.....	57
1.5.7.1. Postyapısalcılığın Postmodern Feminizme Katkıları.....	59
1.5.7.2. Fransız Feminizmi (Linguistik Feminizm).....	62
1.5.7.3. Postmodern Feminizmin Genel Özellikleri.....	64
1.6. ÇEŞİTLİ FEMİNİST DÜŞÜNCELERİN TÜRKİYE’YE YANSIYIŞLARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	71
İKİNCİ BÖLÜM.....	78
2. FEMİNİST EDEBİYAT KURAMI VE ELEŞTİRİSİ.....	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	90

3. BİR YAZIN KADINI – AYLAKUTLU: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ	90
3.1. AYLAKUTLU’NUN HAYATI.....	90
3.2. AYLAKUTLU’NUN EDEBİ KİŞİLİĞİ	93
3.3. AYLAKUTLU’NUN ESERLERİ	100
3.3.1. Romanları	100
3.3.2. Hikâyeleri.....	101
3.3.2.1. Hikâye Kitaplarının İçeriği	102
3.3.2.2. Ayla Kutlu’nun Sinemaya Uyarlanan Yapıtları	104
3.3.3. Anı Kitabı.....	105
3.3.4. Çocuk Kitapları	106
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	110
4. AYLAKUTLU’NUN ÖYKÜLERİNE FEMİNİST ELEŞTİRİ YÖNTEMİ DOĞRULTUSUNDA BİR YAKLAŞIM.....	110
4.1. GENEL OLARAK KADIN	111
4.2. KADIN VE CİNSİYET/CİNSELLİK.....	119
4.3. KADIN VE ATAERKİLLİK.....	144
4.4. KADIN VE ALDATILMA/ALDATMA.....	152
4.5. KADIN VE BEKÂRET	157
4.6. ANNE - KIZ İLİŞKİSİ	167
SONUÇ 179	
KAYNAKÇA	184
EK 1: AYLAKUTLU İLE HİKÂYELERİ VE FEMİNİST EDEBİYAT ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ.....	191
EK 2: ÇALIŞMAMIZDA KULLANILAN TEMEL HİKÂYELERİN TAM METİNLERİ	216
HÜSNÜYUSUF GÜZELLEMESESİ	216
BABAYA ÇİÇEK GÖTÜRMEK	252
ALTIN	263

GÜLPERİ	280
ÜÇGENİN PERİŞAN KENARI.....	291
BİR VARMİŞ	307
MEKRUH KADINLAR MEZARLIĞI	316
ORMANDA BİR DENİZ KABUĞU GİBİ	337
KARA KAYALAR	348
MATMAZEL DİMİTRA'NIN BİTMEMİŞ HİKÂYESİ.....	376
FUL VE KÜL	421
TERLİK	448

KISALTMALAR

a. g. e.: Adı geçen eser

a. g. m.: Adı geçen makale

C: Cilt

S: Sayı

s.: Sayfa

HG: Hüsnyusuf Güzellemesi

SGT: Sen De Gitme Triyandafilis

MKM: Mekruh Kadınlar Mezarlığı

ZZH: Zehir Zıkkım Hikâyeler

ZE: Zaman Da Eskir

ÖN SÖZ

Hikâye, toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, toplumdan beslenen bir edebî tür olmakla birlikte içine doğduğu camianın sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihî yapısını yansıtan canlı bir vesikadır. Bundan ötürü toplumsal değişim ve yeniliğin geçmişten günümüze gelen sürecini değerlendirebilmek için hikâyeleri referans almak doğru bir yaklaşımdır.

İnsanlık tarihî boyunca nerdeyse her toplumda kendini hissettiren ve günümüzde de varlığını sürdüren ataerkil düzen ile buna bağlı olarak ortaya çıkan kadın sorunu, toplumsal hayatın en temel konularından biri olduğu için yazarların eserlerinde haklı bir yer edinmiştir. Erkeğin kadın üzerinde egemenliğini kurmaya çalıştığı bir toplum içinde hep arka plana itilen kadının kendine uygun bir yer bulmaya çalışması ve oluşturmaya çalıştığı kimlik, kadın ve erkek pek çok yazarın eserlerinde gündeme gelmiştir. Toplumun pek çok alanında kadının bireysel özgürlüğünün görmezden gelinişi ve ancak bir erkeğe bağlanması yoluyla varlığını devam ettirebileceği algısı vardır. Bu durum bireysel özgürlüğüne kavuşmak isteyen kadının zamanla içinde yaşadığı toplumun kendini sınırlayan kurallarına başkaldırmasına, bireysel gelişim ve değişim kavgasının Batı’da Rönesans’la ülkemizde ise 18. yüzyılın sonuna doğru başlamasına sebep olmuştur. Bu süreçlerden sonra ise “feminist” oluşumlar her alanda kendini hissettirmeye başlar.

Yüksek lisans tez çalışması olarak belirlediğimiz “Feminist Eleştiri Yöntemiyle Ayla Kutlu’nun Öyküleri Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada geçmişten bugüne dek tartışılan “kadın” olgusunun, Ayla Kutlu’nun hikâye kitaplarında ne şekilde ele alındığı incelenmiş, yazarın hikâyelerine feminist eleştiri çerçevesinden bakılarak kadın sorununa yaklaşımı ortaya konmuş, Kutlu’nun öykülerinin alt okumaları yapılarak feminizmin izleri sürülmüştür.

Kadın olgusuna değinirken bir açıdan da toplumsal eleştiri yapan Kutlu’nun kadın kahramanlarını irdelerken hem toplumun kadına bakışını hem de kadının topluma bakışını hikâyelerinin odak noktasına oturtması tezin inceleme amaçlarından

biridir. Ayla Kutlu, bir yazar olarak her ne kadar yaşadığı döneme tanıklık ediyor olsa da bu tanıklığı tarih ve coğrafyayla da bütünleştirmeyi ustalıklı başarıyor. O, özellikle toplumsal normların şekillendirdiği kadın kimliğinin, içinde bulunduğumuz çağa göre yorumlanmasını yapmakla kalmaz, bu ortak bilincin gelenek ve görenekler vasıtasıyla şekillenip, kuşaklar arasındaki aktarımına da vurgu yapar. Yazar tarafından seçilen başkişilerin kadın oluşundan dolayı hikâyelerdeki kadın olgusu, feminist çerçeve doğrultusunda değerlendirilirken genel olarak kadın kimliğinin bu eserlere ne şekilde yansıdığını araştırmak ilk öncülümüz olmuştur. Sonrasında ise kadının “cinsellik/cinsiyet”, “ataerkillik”, “bekâret”, “aldatma/aldatılma” ve “anne-kız” ilişkisi çerçevesinde dört tane hikâye kitabında ne şekilde ele alındığını tespit edip Kutlu’nun bu eserlerini feminist eleştiri yöntemi doğrultusunda okursak nasıl bir sonuçla karşı karşıya kalacağımızı ortaya çıkarmak bu çalışmamızdaki genel amacımızdır.

Çalışmamızın asıl bölümünü oluşturmadan önce çeşitli kaynaklardan feminizm tanımları okunmuş, feminizmin Batı’daki ve ülkemizdeki tarihî, türleri, edebiyata teori ve eleştiri olarak nasıl yansıdığı araştırılmış, bulunan kaynaklar titizlikle irdelenip ilgili notlar fişleme tekniğiyle alınmıştır. Tezimizin üçüncü bölümünde ise yazar Ayla Kutlu’nun hayatı, edebî yaşamı ve edebiyata dair düşünceleri çeşitli kaynaklardan okunmuş, bütün eserlerinin listesi ödül alanlar ve sinemaya uyarlananlarla birlikte belirtilmiştir.

Çalışmamızın son bölümünde ise Ayla Kutlu’nun dört öykü kitabı *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, *Sen De Gitme Triyandafilis*, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, *Zehir Zıkkım Hikâyeler ile* anı kitabı olan *Zaman Da Eskir* isimli eseri Türk ve dünya yazınından feminizmle ilgili çeşitli eserler ve daha önce yapılmış tezler, yazılmış makaleler okunup feminist edebiyat eleştirisinin temel kavramları doğrultusunda incelendikten sonra yine fişleme metoduyla not edilmiş ve yazarla 13.11.2010 tarihinde yaptığımız söyleşi de göz önünde bulundurularak tezin yazım aşamasına geçilmiştir.

Sonuç bölümünde ise feminist edebiyat eleştirisi doğrultusunda yapılan incelemeyle belirlenen bulgular, bütün olarak ele alınmıştır. Kutlu'nun öykülerinde yer alan kadınların feminist bakış açısının temel kavramları doğrultusunda yansıtılış biçimleri ortaya konulmuştur. Tüm bu verilere dayanarak yazarın kadın kahramanlarının kendi perspektifinden panoraması çizilmiştir. Toplumsal saptamasıyla beraber kadının toplum içindeki yeri feminist eleştiri metodunun imkân verdiği ölçüde yazarın penceresinden bir kez daha ele alınmıştır.

Ayla Kutlu'nun öykülerinin incelenmesi, feminizmle ilgili çeşitli eserlerden yararlanılarak, yer yer öykülerden alıntılarla ilgili özet bilgiler verilerek ve ifade edilenler hikâyelerden alıntılar yapıp desteklenerek gerçekleştirilmiştir. Ayrıca konumuz gereği yazarın başat kabul edebileceğimiz on üç tane hikâyesi ve Ayla Kutlu ile yaptığımız söyleşinin ana metni çalışmamızın sonundan “Ek”ler bölümünde yerini almıştır. Amacımız feminist edebiyat eleştirisinin neleri konu edindiğinin yanı sıra Ayla Kutlu'nun hikâyelerinin feminizm ve feminist düşünce göz önünde bulundurulduğunda hangi boyutlarda ve ne tip kavramlar çerçevesinde bireylerin, dolayısıyla da toplumun dünyasında yer aldığını göstermeye çalışmaktır.

Kutlu'nun hikâyelerinde kadının, toplumsal-gerçekçi bir bakış açısıyla, çeşitli kimliklerle ortaya çıktığı görülür. Bu incelemede özellikle yazarın kadına bakışıyla da doğru orantılı olarak hep itilmiş, aşağılanmış, hor görülmüş, yalnız, mutsuz, sevgisiz, çareyi intiharda bulan ya da yaşadıklarının sonucunda çıldıran yaşadığı hayattan herhangi bir çıkış yolu bulamayan kadınları ön planda tuttuğu saptanmıştır. Kadını anlatırken en ince ayrıntıları bile gözden kaçırmayan ve bunları derin bir tarih, coğrafya bilgisiyle bütünleştiren yazar, okuyucusuna eserleri yoluyla kadınların duygularını tamamıyla hissettirmiştir. Hem yaptığımız söyleşiden hem de anılarını yazdığı kitabından yola çıkarak yazarın muazzam bir hafızaya ve hayattaki detaylara karşı ayrıntıcı, sorgulayıcı bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Böylece yazarın öykülerindeki kahramanların, onun yer yer masala yaklaşan fantastik dünyasının yanı sıra, hayatının bir döneminde karşılaştığı gerçek kişilerin edebî eserin kurmaca dünyasında yeniden yorumlanması yoluyla ortaya koyulduğunu ifade edebiliriz. Yazar hikâyelerinde kadının, erkek egemen toplumda yaşadığı ayrımcılığı

ve yıllarca kadına yakıştırılan misyonun kişiliğini nasıl geride bıraktığını kendi kadınlık deneyimlerinden de faydalanarak irdeler. Yazar, her ne kadar kendini liberal, Marksist, sosyalist vb. gibi bir feminist eleştiri türünün içine dahil etmese de genel olarak Kutlu'nun hikâyelerinde kadın kimliğini feminist eleştiriyle irdelerken kadınla ilgili zengin materyallerle karşılaşmıştır.

Bu çalışmamızın bilim dünyasına katkı sağlamasını temenni eder, sağlam bir teori temeline dayanan böylesine çalışmalar yapmaları için araştırmacıları yüreklendirmesini arzu ederim.

Bu çalışmamda beni destekleyen, bana güvenen ve yol gösteren, yardımını aramızdaki mesafelere rağmen benden esirgemeyen kendisinden çok şey öğrendiğim danışmanım Sayın Doç. Dr. Muharrem DAYANÇ hocama saygılarımı sunuyor ve çok teşekkür ediyorum.

Tezim boyunca fikirlerini, öneri ve deneyimlerini benimle paylaşan ve kaynaklara ulaşmam konusunda olanaklarını seferber eden Yrd. Doç. Dr. Ömer SAY'a ve tezimin henüz ilk aşamasındayken bana fikirleriyle yol gösteren Öğr. Gör. Kadir ŞAHİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tezimde bana en büyük desteği veren, yılmadan sabırla çalışmalarına katlanan, tezin her aşamasında varlıklarıyla bana güç veren sevgili annem ve babamam Necmiye ve Nevzat BALCI'ya gösterdikleri hoşgörü ve sabırlarından dolayı sonsuz teşekkürler...

Son olarak da arkadaşlarım Ulvi KANBUR, Yasemin IŞIK, Gümrah UYSAL, Burcu ÇALIKUŞU ve Elif DANAPINAR'a tez çalışmam boyunca gösterdikleri sabır ve desteklerden dolayı çok teşekkür ederim.

Eskişehir, 2011
Sezgi BALCI

GİRİŞ

Toplumun en önemli ayağını oluşturan dolayısıyla da temel dayanağı olan kadının sosyal hayattaki ve tarihteki macerası, edebî alana pek çok açıdan yansır. Bu, kadın gerçeğine sanatsal ürünler vasıtasıyla yaklaşmanın yanı sıra toplumunun gelişmişlik düzeyinin kadının yeriyle de belirlendiği gerçeğini ortaya koyar. Dünyanın pek çok kesiminde hüküm süren ataerkil anlayışa bağlı olarak kadının temsilinin erkek egemenliğinde vücut bulduğu saptanır.

Kadının gündeme gelmesine genelde onun ezilmişlik ve itilmişliği sebep olmuştur ve bu zihniyetin kırılması da toplumun gelişmişliğiyle ölçülmüştür.¹ Tarihi süreç irdelendiğinde Rönesans'la beraber insan hakları, demokrasi, özgürlük, adalet gibi kavramların ortaya çıkması ve zamanla çeşitli toplumlar tarafından içselleştirilmesi kadın hakları kavramının da ortaya çıkıp süreç içinde zenginleşmesine zemin hazırlamıştır. Bu noktadan sonra kadın gerek toplumsal ve sosyal yaşamda gerekse edebî camiada yer edinmeye çalışmış, bunun için amansız bir mücadelenin içine girmiştir.

Kadın olgusuna yaklaşım hem Türk tarihî hem de Türk edebiyatı açısından paralel bir süreçle başlar. Türk hayatı ve sosyal yapısının ilk tezahürleri edebî eserler vasıtasıyla ortaya konulduğu için kadının tarih sahnesine çıkıp varlığını belirtmesi yine bu edebî eserler aracılığıyla olmuştur. Türk kültürüne ait eserlerde İslâmiyet öncesinden günümüze kadar kadın, çeşitli şekillerde kendini gösterir. İslâmiyet öncesi eserlerde *Orhun Kitabeleri* ile *Oğuz Kağan Destanı*'nda kadının yüceltildiği saptanır. Hem eski Türklerin hem de İslâmiyet'in izlerini taşıyan, bu yönüyle de geçiş dönemi eseri olarak kabul edilen *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de kadın; gücü, zekası ve erkeklere denkliğiyle övülür. Ancak İslâmi dönemle beraber özellikle de Divan Edebiyatı eserlerinde kadın, gerçek kimliğiyle karşımıza çıkmayıp,

¹Ramazan Gülendam, *Türk Romanında Kadın Kimliği 1946-1960*, Salkımsöğüt Yayınları Konya, 2006, s. 14.

soyutlaştırılmış hatta idealize edilmiş ve ulaşılması imkânsız bir canlı olarak algılanmasıyla kendini gösterir.

Feminist kıpırdanışların nüvelerini vermeye başladığı dönem ise Türk tarihî açısından Meşrutiyet Dönemi olarak ifade edilir. Bu süreçte kadın, toplumsal ve siyasal baskıya rağmen Batıdaki hemcinslerinin yaşadığı gelişmelere paralel olarak kendi haklarını elde edip bunları kullanma telaşına düşer. Sokağa çıkma, kılık kıyafet konusundaki normları yumuşatabilme, eskiye nazaran biraz daha rahat gezebilme kadınların temel kazanımları olarak ifade edilebilir. Milli Mücadele Döneminde ülkenin yaşadığı savaşların, sosyal ve siyasal olayların etkisiyle erkeğin yanında sesini duyurmaya çalışan kadın; düşünen, eyleme katılan, fikrî konumu ve sanatçı kimliğiyle belirmeye başlar. Yaşadıkları dönemin olaylarına tanıklık eden kadınlar, bunları kaleme alarak edebiyatta da etkili olma yoluna yönelirler.

Cumhuriyet devrine gelindiğinde ise gerek Mustafa Kemal'in liderliğinde kadınlara verilen birçok sosyal, siyasal ve toplumsal hak gerekse edebî ortamda kadının yerini sağlamlaştırması, diğer dönemlere nazaran farklı kadın kimliklerinin hem yazar hem de eserlerin karakteri olarak varlık göstermesine vesile olmuştur. Ancak ülkemizde özellikle 1960'laradan sonra edebiyatta kadının konumunun değiştiği; Batıdaki ikinci dalga feminist hareketin bir yansıması olarak onun daha etkin ve edebî eserlerin öznesi boyutunda ele alınmaya başlandığı, bu durumun da günümüze kadar devam ettiği gözlenir. Artık günümüzde kadınlar; yazar, eleştirmen, kahraman, olarak eserlere çok farklı açılardan hizmet etmeye başlarlar. Böylece duygusal, ruhsal, ahlaksal, entelektüel, siyasal, toplumsal, kültürel açılardan "kadın" ve "kadınlık" kavramlarının bir bütün olarak edebiyatta kendisine yer bulduğu ifade edilebilir.

Hikâyelerini incelediğimiz Ayla Kutlu'ya göre ise günümüzde "*edebiyatla uğraşan kadınları üç türde toplayabiliriz. Farklı faktörleri kullanan bu insanlardan ilk grubu kadını ikincil düzeyde görüp, geleneksel kadınsı değerlere ağırlık verenler. Kadını anlatıyorlar; ama kadının toplumsal rolünü, böylece kazandığı bireysel kimliği önemsemeyen bir yaklaşım gösteriyorlar. Benim gibiler, kadını birincil önemde*

görüyor. Sanatın öznesi kabul ediyor. Kadınlarım ezilen kadınlardır; ama öte yandan baş kaldıran ve direnen kadınlardır. Bu öylesine nüanslı bir dünya ki... Daha yazılması, irdelenmesi gereken çok şeyi içermekte. Benim kadınlarım birincil özne olarak karşı çıkışın birçok çeşitlemesini kullanır ve yaşar. Yenilebilir onlar da. Karşı koyma bilincinin ölmemesi yeterlidir. Üçüncü grup kadın yazarlar düşsel bir güçlülük anlatan, bunun feminizm olduğunu zannedenler”²dir. Nitekim yazar öykülerinde kadının en genel ifadeyle, erkek egemen toplumda yaşadığı ayrımcılığı ve yıllarca kadına yakıştırılan misyonun kişiliğini nasıl gerilerde bıraktığını kendi kadınlık deneyimlerinden de faydalanarak irdeler.

²13.11.2010 tarihli görüşme.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FEMİNİZM

1.1. Feminizmin Tanımı

Latince “*femina*” (kadınlar) kökünden türetilen Feminizm sözcüğü 1837 yılında Fransızcaya geçmiştir. Robert Sözlüğü’nde bu kelime “*kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin*” olarak tanımlanmaktadır.³ Bu tanımда yer alan “kadın haklarını geliştirme” hükmünün daha sert bir ifadeyle işlendiği bir başka tanımда ise feminizmin; erkeklerin kamusal alandaki (iş, spor, savaş, hükümet vb.) sorumluluklarının karşısı olarak kadınların ev içinde ücretsiz çalışmaya diğeri bir ifadeyle köleliğe mahkûm oluşlarının, aile hayatının bütün yükünü kadınların sırtına bindiren toplumsal iş bölümünün sorgulanması⁴ olduğu ifade edilmektedir.

Feminizm, en genel anlamıyla; kadınların, sosyal, politik, kültürel, ekonomik açıdan yani yaşamın her alanında erkeklerle eşit veya aynı olduklarını ifade eden bir düşünce akımıdır. Bir öğretisi halini aldığı on dokuzuncu yüzyıldan günümüze uzanan süreçte çeşitli fikir akımları ve felsefi doktrinlerin de etkisiyle farklı alt başlıklara ayrılmıştır. Bu da kullanım süreci iki asırdan fazla olan feminizm teriminin çok katmanlı anlamsal bir yapıyla karşımıza çıkmasını sağlamıştır. Bu kelime bugün artık sözlük anlamından çok farklı bir noktadadır. Tarihsel süreçte kişiden kişiye farklı şekillerde yorumlanan ve temelde kadın haklarını savunmayı amaçlayan feminizm, kadınların gereksinimleri doğrultusunda farklı anlamlar ve işlevler yüklenmiştir.⁵

Feminizm, hayatın her aşamasında varlık gösterdiği gibi yeni bir kadın dilinin oluşumuna sağladığı katkıyla ve feminist edebiyat kuramı ve eleştirisinin ortaya çıkmasıyla edebiyat sahasında da ele alınmıştır.

³Andre Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9.

⁴Susan Alice Watkins, Marisa Rueda ve Marta Rodrigues, *Çizgilerle Feminizm Yeni Başlayanlar İçin*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 5.

⁵Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 1-6.

Berna Moran'ın Edebiyat Kuramları ve Eleştiri adlı eserinde “Okur Merkezli Kuramlar”⁶ın içine dâhil ettiği “Feminist Eleştiri Yöntemi”nin ne olduğunu ifade edebilmek için öncelikle yabancı ve Türk kaynaklarda çeşitli dönemlerde yapılmış olan belli başlı feminizm tanımlarını irdelemek gerekir.

Feminizmin tanımı, bazı felsefe ve sosyoloji sözlüklerinde şu şekillerde yapılır: Feminizm; “On sekizinci yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal hareket.”⁷ veya “Kadınların erkekler tarafından meşru olmayan yollardan tahakküm altına alındığı inancına dayanan, bu tahakkümün kökenlerine inerek kadınları zayıf, duygusal, akılsız, ahlâkî erdemlerden yoksun varlıklar olarak gösteren geleneksel anlayışı kırmayı kendine amaç edinen felsefî ve etik yaklaşımlar bütünü; erkeklerin tahakkümüne ve kadınların öznel deneyimlerinin hor görülmesine yol açan önyargıları düzeltip kadınların haklarını genişleterek cinsler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak adına ortaya çıkan ve özellikle XX. yüzyılda iyice gelişen toplumsal bir hareket”⁸ ya da “Genel olarak, fakat dar bir anlam içinde, kökleri 19. yüzyılda bulunmakla birlikte, daha ziyade 1960’lı yıllarda gelişen ve kadınlar için erkeklerle eşit sosyal ve politik haklar talep eden hareket veya öğretisi. Feminizm, erkeklerin kadınlar üzerindeki, bir işbölümüyle sonuçlanan cinsel farklılıklardan kaynaklanmış, tahakküm ve sömürüsünün oldukça uzun bir tarihi olduğunu öne sürerken, en ilımlı düzeyde cinsel ayrımcılığın son bulmasını ister, fırsat eşitliği talebinde bulunur. Özel olarak, ama daha geniş bir çerçevede içinde ve ikinci kuşak feminizmi anlamında, erkek ve kadın cinsiyetleri arasındaki ilişkiyi bir eşitsizlik, tâbiyet ya da baskı ilişkisi olarak gören ve dolayısıyla bu baskının kaynaklarını ya da nedenlerini ortaya çıkarıp, baskıyı ve eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlayan teori”⁹dir.

⁶Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007. s. 249.

⁷Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çevirenler: Osman Akınbay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2005, s. 240.

⁸Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 553.

⁹Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 698.

Feminizmi bir başkaldırı şekli olarak yorumlayan bir tanımda ise; “*Feminizm, kadının erkekle ırksal, toplumsal, ekonomik ve tinsel eşitliğini elde etmek için çaba sarf ettiği bir isyan*”¹⁰ olarak görülmektedir.

Feminizmin çok genel bir tanımının yapılamayacağını ifade eden görüşler de vardır. Bunlar şu gerekçelere dayanmaktadır; “*Feminizm için genel bir tanımlama yapmaya çalışmak kaçınılmaz olarak kafa karıştırıcı olacaktır. Kadın kurtuluş veya özgürlük hareketleri yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirdi. Bunun başlıca nedeni de kadınlar için mücadele edenlerin düşüncelerinin ve politik amaçlarının değişik olmasıdır.*”¹¹ Feminizmin bu şekilde tanımlanamayışının onu yanlış boyutlara sürükleyeceğini ifade eden bir düşünceye göre de “*Feminizm konusunda bütünleştirici bir tanımın olmayışı olumsuz imalara meydan verir. Feminist söylemin ana problemi; feminizmin ne olduğu konusunda ya ortak bir fikre varmama ya da bütünleştirici bir tanıma kabul etmeme yeteneksizliğimizdir.*”¹²

Bunların yanı sıra kadınların başta özgürlükleri olmak üzere pek çok sosyal ve siyasal haklarını kazanabilmeleri için feminizmi zorunlu gören fikirler de vardır; “*Feminizm, kadınlara hitap eden demokratik özgürlüğün gelişiminin bir parçasıdır. Feminizm, ırkın yarısını oluşturan kadınların fiziksel, akılsal ahlaksal ve ekonomik gelişiminde bütün sunî bariyerlerin kaldırılması için uğraşan, dünyanın farklı bölümlerinde geniş insan gruplarınınca yönetilen bir yüzyıllık eski bir mücadeledir.*”¹³

Bu tanımlardan yola çıkarak feminizmin ilgi odağının genel olarak “*kadınla erkek arasındaki toplumsal farklılık ile bu farklılık olgusunun anlamı, nedenleri ve sonuçları*”nı açıklamak olduğu anlaşılmaktadır. Feminizm, kadınların dünyaya

¹⁰Verma Shivika, *The Novels of Shobda de: A Feminist Study*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 6.

¹¹Caroline Ramazanoğlu, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çeviren: Mefkure Bayatlı, Editör: Fatmagül Bertay, Pencere Yayınları, İstanbul, 1998, s. 23-24.

¹²Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, Çeviren: Aysel Yıldırım, Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Çitlenbik Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 18-22.

¹³Beatrice Hale, Forbes Robertson, *What Women Want: An Interpretation of the Feminist Movement*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 18.

erkeklerden bağımsız kendi gözleriyle bakmalarını, kendi elleriyle biçim vermelerini ve yaşam biçimlerinin bizzat kendileri tarafından özgürce belirlenmesini ister.¹⁴ Bu açıdan da feminizmin “*geleneksel, siyasal ideolojinin cinsiyetçi – ayırıcı, kadını ikincil konumda gören, kamusal yaşamdan dışlayan ve bunu büyük bir kadınlar çoğunluğuna da içselleştirerek kabul ettiren tutumuna karşı çıkan, 20. yüzyılın en önemli ve etkin siyasal ideolojilerinden biri*” olduğunu vurgulamak gerekir.¹⁵ Bu vurguyu güçlendiren bir tanım örneğinde ise feminizm; “*kadınların erkeklere göre dezavantajlı, eşitsiz ve ikincil bir konumda olduğu, ezildiği, sömürüldüğü noktasından hareket ederek onların kendilerini, baskı altına alan düzeni algılama, politik olarak tanımlama ve ona karşı mücadele yöntemleri geliştirme tavrıdır.*”¹⁶

Sonuç olarak, yaklaşık iki asırdan bu yana bir düşünce akımının adı olan feminizmin ele aldığı kadın sorunları ve kadın haklarının kökenleri şüphesiz insanlık tarihî kadar eskidir. Bununla birlikte feminizm kelimesi dinamik bir yapıya sahiptir. Gün geçtikçe farklı disiplinlerden etkilenecek kendini yenilemektedir. Bu açıdan feminizm olgusu ele alınırken değinilmesi gereken bir nokta da tarihî süreç içerisinde kadının konumu olmalıdır.

1.2. Batıda Feminizmin Doğuşu

Dünya tarihine bakıldığında toplumların çoğunda kadının ezildiği, ikincilleştirildiği göze çarpmaktadır. “Ev-çocuk-eş” üçgeninin ayrılmaz bir parçası olan kadın, erkek egemen bakış açısının koruyucu/kollayıcı yaklaşımıyla yaşamı boyunca çok sıkı denetimlerden geçmiştir. Benimsenen değer yargılarıyla babanın egemenliğinden kocanın egemenliğine aktarılan kadın yaşamı, aynı ‘kutsal’ değerler içerisinde yaşamsallığı elinden alınmış bir sürecin içine sokulmuştur. Değişik

¹⁴Necla Arat, *Feminizmin ABC'si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5-20.

¹⁵Arat, a.g.e., s. 21.

¹⁶Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 415-416.

kültürlerde bu durum farklılık gösterse de özünde dünyada pek çok kadının yaşadığı durum aşağı yukarı aynı biçimdedir.¹⁷

Kadınlar, bundan yaklaşık sekiz bin yıl önce, Orta Neolitik Çağın başında belli başlı üretim biçimi olan avcılık ve toplayıcılığın yerini sabanla yapılan tarımın almasıyla baskı altına girmişlerdir. Bu durum, besin kaynaklarının çoğalması ve nüfusun artmasına tarımla geçinen yerleşik ailelerin de yeni yayılma idealleri benimsemesine yol açmıştır. Böylece bu tür ailelerin yapısı değişmiş, dışarıya karşı takındığı yeni ilişki biçimleri belirlenmiştir. Paleolitik Çağda avcılarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için, ittifaklar yoluyla av sahalarını güvenceye almaları gerekmektedir. Bu yüzden kabileler egzogam olmak (dıştan evlenmek) zorundaydı. Yerleşik düzene geçildiğinde ise egzogaminin yerini endogaminin (içeriden evlenme) aldığı görülmüştür. Artık aile reisleri, doğurganlıklarını evin büyümesi amacıyla değerlendirmek üzere kızlarını kuzenleri için saklamaya başlamışlardır.¹⁸ Kadınların ise bu durumun aksini tercih etme gibi bir özgürlükleri olmamıştır.

Eski Yunan ve Roma'da durumun daha da kötü olduğunu, kadının hiçbir hakka sahip olmadığını görürüz. Burada evlenmenin amacı; çocuk sahibi olmak, mal ve mülklerle ilgilenecek bir bakıcı bulmaktır. Hatta cinsel anlamda güçlü bir kadın, kocasının dışındaki erkeklerle de ilişkiye zorlanırdı. Roma'da kadın babasından kocasına aktarılan bir maldı. Dışarıya yüzü açık ve yalnız çıkamazdı. Kadının izleyici olarak sokağa çıkışı her yılın ağustos ayında kadınlara tiyatrodan özel bir yer ayrılmasıyla başlamıştır.¹⁹

Grek toplumunda kadınlar kölelere eş tutulmaktaydı. “*Grek kadınları, hukuksal bir varlıkları ve konumları olmadığından, yaşamları boyunca ergin sayılmazlardı...*” Dönemin Atina ve Isparta siteleri karşılaştırıldığı zaman Atina'da

¹⁷Fatma Deniz Korkmaz, *Eleştiri Kuramı Olarak Feminizm ve Sanata Yansımaları: Feminist Sanat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2006, s.1.

¹⁸Andree Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 24.

¹⁹İsmail Yakıt, *Tarihte ve Kur-an'da Kadın ve Kadın Hakları*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 41.

kadınların hiç eğitim görmedikleri ve ekonomik açıdan çok düşük statüde oldukları göze çarpmaktadır. Isparta sitesinde kadınlara erkeklerle eşit eğitim olanağı sağlanmakta; ancak bu da sürekli savaşı öngören askeri bir eğitimden öteye geçmemektedir. Öte yandan Atina sitesinin ünlü filozofu Platon’u günümüzde ilk feministlerden kabul eden yorumlar da vardır; çünkü o, ‘mayalarında altın bulunan kadınların ve erkeklerin filozof-kral olmak üzere eşit eğitim görmeleri gerektiğini’ söyleyerek hiç olmazsa kadınların bir kısmını, ev içi yaşamla sınırlamayıp onlara kamusal alana girme olanağı tanımıştır. Aristoteles ise kadınların zekâ ve ahlâk açısından erkeklerden aşağı düzeyde olduğunu ifade edip yöneten ve yönetilen zümrelerden yönetilen kesime ait olduklarını savunmaktadır.²⁰

Kaynaklar, tarihin ilk dönemlerinde Germen kabileleri için durumun diğer batı toplumlarına nazaran daha iyimser olduğunu ifade etmektedir; “*Germen kabileleri arasında kadınların siyasî hayatta üst düzeyde görevleri vardı; fikirleri büyük saygıyla dinleniyordu; konseylere katılıyorlardı; mülk edinebiliyorlardı ve de her alanda erkeklerle eşittir. Tacitus bir kadının, bir kabilenin yasa koyucusu olduğu durumlardan bahseder. Fakat Gotlar ve Frenkler ve diğer Cermen kabileleri yavaş yavaş Hristiyan kilisesinin etkisinde kaldılar. Kadınlar giderek daha fazla görev ve işlere tabi tutuldular. Kadınlar sadece siyasi olarak değil yasal açıdan da önemsiz ve işe yaramaz olarak görüldüler.*” Kadınların kamusal alandan uzaklaştırılıp evlerine hapsedilmesinin önemli nedenlerinden birinin kilisenin bu konudaki yönlendirmeleri olduğu ifade edilmektedir.²¹

Aynı yüzyıllarda doğuda da pek çok batı ülkesinde olduğu gibi kadın mevzusunda sert uygulamalar gözlenmektedir. Eski İran’ı ele alacak olursak durumun kadınlar açısından eski Yunan ve Roma’dakinden pek de farklı olmadığını ifade edebiliriz. Burada erkekler kız kardeşleriyle evlenebilmekte, kız kardeş ile olan kan akrabalığı önem arz etmemektedir. İslamiyet’in doğuşundan önce Arabistan’da kadın, evlenme, aile kurma, boşanma ve miras hakkından mahrumdu. Kız çocuk

²⁰Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 13-15.

²¹Scott Nearing, *Woman and Social Progress*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 26.

ailede maddi bakımdan bir yük, manevi bakımdan bir utanç meselesiydi; çünkü kız çocuklarının erkek gibi savaşmadığı dolayısıyla da ailenin şerefini koruyamadığı düşüncesi hâkimdi. Bu yüzden baba kızını öldürmekte serbestti, isterse diri diri toprağa bile gömebilirdi.²²

Eski Türklere baktığımızda ise kadının diğer toplumlara oranla daha iyi bir konuma sahip olduğunu belirtebiliriz. İslamiyet öncesi, Türklerdeki ‘Kut’ ve ‘Töre’ anlayışı kişiler arası ilişkileri daha iyi bir zemine oturtmuştur. Burada kadın, erkeğin en büyük yardımcısı ve destekçisi konumundadır. Hatta hükümdarın eşi olan Hatun’un devlet yönetiminde Kağan’ın yanında yer aldığı ve onun en büyük danışmanı olup ülkeyi birlikte yönettikleri dönemin kaynaklarında vurgulanmaktadır. İslamiyet’in kabul edilip Arap geleneklerinin uygulanmaya başlanmasıyla birlikte, kadının toplumsal statüsüne büyük bir ket vurulmuştur. Kadının özgürlüğünün ve haklarının Arap örf ve adetlerinde olduğu gibi daraltıldığı gözlenmiş ve bu durum yüzyıllarca sürmüştür.²³

Feminizmin tarihsel sürecinde Batı’ya yeniden dönecek olursak İngiltere’de M.S. V-XI. yy.lar arası kocaların eşlerini satabilme hakkına sahip olduğunu ifade edebiliriz. Hatta o dönemde kadın kirli bir yaratık sayıldığından İncil’e bile el sürmezdi. Ancak XVI. yy.da VIII. Henry döneminde (1509 - 1547) parlamentodan çıkan bir kararla kadınların İncil’e dokunmalarına ve onu okumalarına izin verilmiştir.²⁴ XIII. yy.dan itibaren Hıristiyanlıkta kadın düşmanlığının, büyücü avı adı altında kadın katliamlarına dönüştüğü görülür. Kilise, insanlar arasında fuhşu ve kötülüğü yaymak isteyen büyücü kadınlardan dünyanın temizlenmesi görevini üstlenir; bu amaç uğruna büyücü avına çıkmış bu da on binlerce masum kadının diri diri yakılmasıyla veya suda boğulmasıyla sonuçlanmıştır.²⁵ Bunların yanı sıra Orta

²²İsmail Yakıt, *Tarihte ve Kur-an’da Kadın ve Kadın Hakları*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 41.

²³Fatma Deniz Korkmaz, *Eleştiri Kuramı olarak Feminizm Ve Sanata Yansımaları: Feminist Sanat*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2006, s. 3.

²⁴İsmail Yakıt, *Tarihte ve Kur-an’da Kadın ve Kadın Hakları*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 41.

²⁵Andree Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 31-49.

Çağ boyunca kadınlar çeşitli haksızlıkların objesi olmuşlardır. Kamusal yaşamda hiçbir yer ve değere sahip olmamışlar, dövülüp eziyet görmüş, yakılmışlardır. Bu durum da doğal ve gerekli görülmüştür.²⁶ Öyle ki Christine de Pizan (1364 - 1430), *The Book of The City of Ladies* (Kadınlar Kentinin Kitabı) (1405) adlı eserle Orta Çağda bu ezilmeye karşı çıkma cesaretini gösteren ender şahsiyetlerden biri olmuştur.²⁷

17. ve 18. yüzyıllar boyunca kadının eş ve anne olarak evine ait olduğu varsayımı neredeyse evrensel bir kabuldü. 18. yüzyılın ortasından itibaren ve özellikle 19. yüzyılın başındaki tarihsel dönüşümler -bilhassa sanayi devrimi- iş yeri ile ev meknâmını birbirinden ayırarak kadını özel alana hapsedmiştir. Böylece, akılcılığı kamusal alanla, ahlak ile akıl-dışıılığı özel alanla ve kadınla özdeşleştiren Aydınlanma Düşüncesi desteklenmiş oldu.²⁸ Bu noktada, gerçek anlamda kadın hakları için savaşımın “*insan hakları*” için savaşımına birlikte başladığı ifade edilebilir. 18. yüzyıl Fransız ve Amerikan Devrimleri içinde kadınlar, yüzyıllar boyu acılar çekmiş bir grup olarak çok etkin bir biçimde yer almışlardır. Bir dokuma işçisinin kızı ve Fransız Devrimi’nden derinden etkilenmiş bir kadın olan Mary Wollstonecraft (1759 - 1797), 1792’de feminist bir deneme yayınladı: *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Doğrulanması). Burada erkek ve kadın davranışının değerlendirilmesinde çifte standarda son verilmesi, kadınlara bağımsız çalışma, eğitim, yurttaşlık ve politik faaliyet hakları tanınması yönündeki talepleriyle Wollstonecraft kendisinden son derece emin olarak bugün de feministlerin benimsediği şu mesajı ortaya atmaktaydı: Artık kadınların yaşam tarzında bir devrim gerçekleştirmenin zamanı gelmiştir. Kadınlara yitirdikleri onurlarını geri vermek ve insan soyunun bir parçası olarak dünyanın dönüştürülmesine katkıda bulunmalarını sağlamak için geç bile kalınmıştır. Anlaşıldığı üzere kitap, kadınların insan olarak onurlarının tanınmasını isteyen, onlara özgür eğitim ve ekonomik bağımsızlık hakkını talep eden bir çalışmaydı. Kitap, içeriğindeki düşüncelerin uygulaması

²⁶Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s.16.

²⁷Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 416.

²⁸Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 26 – 46.

konusunda istediği başarıyı elde edemedi; ama kamuoyunun dikkatini kadınlar üzerine çekme noktasında başarılı olduğu muhakkaktır. Bu yönüyle de ilk modern feminizm metni sayılabilir.²⁹

Avrupa’da yetişmiş Orta Çağ, Yeni Çağ ve Modern Çağ’ın birçok düşünürü, kadın konusunu ele almış ve bu konuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak Wollstonecraft’ın aksine genellikle bu görüşler kadınlar açısından olumsuz yönde olmuştur. Bunda düşünürlerin yaşadıkları toplumun inanç sistemi ile sosyal yaşantılarının rolü büyüktür. Bu muhalif görüşlerin de etkisiyle kişi hakları ve temel özgürlükler kavramlarına gerçeklik kazandırma, bu hakları ve özgürlükleri somutlaştırma işlevi ancak 19. yüzyıl liberalizminin ana teması olmuştur. Fakat yine de Avrupa ve Amerika’da nüfusun büyük çoğunluğu, 18. yüzyıl sonundan 20. yüzyılın başına kadar olan süre içinde sosyal haklardan yararlanamamış, en çok engellenen demografik grup ise kadınlar olmuştur. Bunda o dönemin Adam Smith, Hegel, Kant, Rousseau, Nietzsche gibi düşünürlerinin, kadınların siyasal statüden yoksunluklarını biyolojik doğalarına bağlı ve haklı görmelerinin de payı büyüktür. Kadınların ruhsal yapılarının “*yumuşak, boyun eğici, duygusal, usdışı olduğunu dile getiren bu düşünürler, ifade edilen sebeplerden dolayı kadınların ev içi ile sınırlı kalmalarını ısrarla vurgulamışlardır.*”³⁰

Feminizmin ilk oluşumlarının batılı toplumlarda ortaya çıkmasının gerekçesi olarak; Batı’da kadının erkekten ayrı ve onun çok daha altında ele alındığı, olumsuz yönleri ve zaafı içerisinde değerlendirildiği ve Rönesans ile birlikte bu değerlendirmeden rahatsızlık duyan kadınların, seslerini duyurmaya çabalamaları gösterilebilir. Neticede feminizm, toplumda kadınların erkeklerden farklı olarak algılandığını ifade etmekle birlikte her ikisinin de insan olarak eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan bir düşünce akımıdır.³¹

²⁹Susan Alice Watkins, Marisa Rueda ve Marta Rodrigues, *Çizgilerle Feminizm Yeni Başlayanlar İçin*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s.17-23.

³⁰Joan Scott, “Kadın Tarihi”, Çeviren: Tansel Güney, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, Mart 2000, S.195, s. 19 – 30.

³¹Fatma Deniz Korkmaz, *Eleştiri Kuramı Olarak Feminizm ve Sanata Yansımaları: Feminist Sanat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2006, s. 6.

Jeremy Bentham ve John Stuart Mill ise Smith, Hegel, Kant, Rousseau, Nietzsche gibi düşünürlerin genel olarak paylaşılan görüşlerinden farklı olarak kadınların vatandaşlığa kabul edilmelerini savunmakta ve ‘insan ırkının bu yarısını, moral açısından erkeklere eşit’ saymaktadır. Mill, *The Subjection of Woman* (Kadınların Boyun Eğmişliği) başlıklı kitabında kadınların oy kullanma hakkı kazanmalarını, hukuk sistemine dâhil edilmelerini, siyasal, medenî ve toplumsal tüm haklara, toplumdaki erkek vatandaşlarla eşit bir şekilde kavuşmalarını bir özgürlükçü talepler dizisi olarak savunmaktadır.³²

Genel özgürlük ve eşitlik taleplerinin kadınları da kapsamasına ilişkin savlar, kadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmek için giriştikleri savaşın 19. yüzyılda belli bir şekle bürünmesine kadar hiçbir düşünür ve siyasetçi tarafından ciddiye alınmamıştır. Kadınlar, demokraside asgari vatandaşlık hakkı olan oy kullanmayı bile ancak Birinci Dünya Savaşı’nın bitiminde kazanabilmişlerdir.

Kadınların her düzeyde eğitim kurumlarına alınmaya başlaması, 19. yüzyıl feministlerinin elde ettiği önemli kazanımlardandır. Yine bu yüzyılda feministlerin geliştirdiği diğer önemli düşüncelerden biri de tüm ülkelerin kadınlarının birleşmeleri ve haklarını kazanmak için yardımlaşmalarının gerekli olduğudur. Bu doğrultuda örgütlenmeler gerçekleştirilmiştir.³³ 19. yüzyılın ilk yarısı ve 20. yüzyılın başlarında dünyanın çeşitli coğrafyalarında kadınlar kolektif olarak bir araya gelmiş, dernekler kurmuş, erkeklerle eşit haklara sahip olma isteklerini dile getirmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda siyasal hak kazanımıyla sonuçlanacak olan bu süreç, Birinci Dalga Feminizmi olarak adlandırılmaktadır. Birinci Dalga, farklı ülkelerde farklı biçimlerde yaşanmıştır.³⁴ Bu süreci ülke örneklerinden hareketle incelemek gerekir.

³²Joan Scott, “Kadın Tarihi”, Çeviren: Tansel Güney, *Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi*, Mart 2000, S.195, s. 19 – 30.

³³Andree Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 56-72.

³⁴Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 418.

İngiltere’de Kadın Hakları:

Feminizm, bir olgu olarak Batı’da bir dizi tarihsel koşulun neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu tarihsel koşulları en iyi yansıtan örnek ise 17. yüzyıl İngiltere’sidir. Bu yüzyıl feodal ekonomiden sanayiye dayalı bir ekonomiye geçiş dönemidir. Önceki yüzyıllarda genellikle babalarına ya da kocalarına bağımlı olarak evde, çiftlikte veya belli bir zanaat dalında faaliyet gösteren atölyelerle aile işletmelerinde çalışan kadınlar, artık yeni kurulan fabrikalarda ebeveynlerinin kısıtlamalarından uzak, kalabalık gruplar halinde hep birlikte çalışmaya başlamışlardır. Üstelik ilk kez her hafta ücretleri ellerine verilmeye başlanmıştır. Bu da toplumda orta sınıf olarak adlandırılabilir bir kesimin sayıca artması sonucunu doğurmuştur. Gerçek anlamıyla feminizmin, işte bu orta sınıf kadın düşüncesi olduğu ya da en azından onlara hitap eden ve onlar adına konuşan bir düşünce olduğu ifade edilebilir. 17. yüzyıl, kadının düşünsel donanımı açısından erkekten farklı olmadığı ve eğitildiği takdirde eşit gücünü somutlaştırabileceği görüşünün incelendiği bir dönemdir. Bu da feminizmin, bilinçli bir protesto hareketi olarak devrimci orta sınıf kadın geleneğinden doğan ve eşitliği yüksek ülkü sayan bir akım olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.³⁵

17. yüzyılda kadınlar, feodal ekonomiye dayalı eski toplumdaki, sanayiye dayalı ekonominin şekillendirdiği yeni topluma geçerken kendilerini erkekler tarafından bu yeni düzenin tümüyle dışında bırakılmaya çalışılan bir sosyolojik grup olarak gördüklerinden bir dizi taleple ortaya çıkmışlardır. Juliet Mitchell’e göre, “bu kadınlar, erkeklerin dünyasına girebilmeyi, erkeklerin kadınlar üzerindeki toplumsal baskılarına son verilmesini ve cinsler arasında eşitliğin sağlanmasını isterlerken gerçekten birer devrimciydiler.”³⁶

³⁵Joan Scott, *Kadın Tarihi*, Çeviren Tansel Güney, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Mart 2000, S.195, s. 19 – 30.

³⁶Juliet Mitchell, *Kadınlık Durumu*, Çeviren Günseli Gülnur, Şirin Peraye, Şule Yaprak, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 27 – 31.

17. yüzyıl, öncülü olan Rönesans'ın etkisiyle kişi haklarına, eleştiriye, bireysel sorumluluğa önem veren aydınların çoğaldığı ve aydın kadınların kültür dünyasında yer almaya başladıkları bir dönem olmuştur. Bu seçkin aydın kadınlar; erkeklerin, yeni bir eşitlik ve toplumsal değişme anlayışını savunurlarken nasıl olup da nüfusun yarısını sürekli olarak göz ardı ettiklerini sorgulamakta ve kadınlara reva görülen haksızlıklara karşı çıkmaktaydılar. Böylece feminizm Rönesans'la birlikte tarihe adımını atmış oldu. Ancak 17. yüzyıl feministleri erkekler tarafından yaşatılan bu olgusal çelişki ile yeni filizlenen 'özgürlük' ve 'eşitlik' ideolojisi arasındaki tezatlığın bilincindeydiler; fakat bu durumu değiştirecek örgütlenme ve kitlelere ulaşma gücüne sahip değildiler.³⁷

18. yüzyıla gelindiğinde ise dönemin feministleri, İngiliz feminist yazar Mary Wollstonecraft'ın ağzından cinsiyete göre farklılaşan çifte ahlaki reddetmiş, kadınların özgürleşmesinin tüm toplumun özgürleşeceği sonucunu doğuracağını savunmuşlardır.³⁸ Bu noktada Wollstonecraft'ın *A Vindication of the Rights of Women* (1792) adlı eseri günümüz feministlerince de çok büyük bir öneme sahiptir. Ancak tüm bunlara rağmen 19. yüzyıl İngiltere'sinde dahi kadınların yazma hakları gibi pek çok haklarının son derece kısıtlı olduğu ifade edilir. "*Victoria İngiltere'si kadını tepeden inme bir yargıyla eve kapatmıştı. Jeanne (Jane) Austen, yazı yazabilmek için adını gizliyordu; bir George Eliot, bir Emily Bronte olabilmek için altı okka yürek ya da olağandışı bir yazgı gerekiyordu; 1888'de, bir İngiliz bilgini şunları yazıyordu: Kadınlar ayrı bir ırk olmadıkları gibi bir yarım ırk bile değildirler, onlar yalnızca doğurmakla görevli bir alt türdürler.*"³⁹

İngiltere'deki mücadelenin temel eksenlerinden biri de evli kadınların mülkiyet ve velayet hakkıdır. Bu mücadele 1918'de, 30 yaşın üzerinde, mülk sahibi ya da mülk sahibi ile evli üniversite mezunu ya da haftada 5 pound gelir getiren bir işte çalışan kadınlara bazı siyasal hakların tanınmasıyla bir ivme kazanmıştır. Ancak

³⁷Necla Arat, *Feminizmin ABC'si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 23 – 24.

³⁸Arat, a.g.e., s. 26.

³⁹Simone de Beauvoir, *Kadın "İkinci Cins" / Genç Kızlık Çağı*, Çeviren: Bertan Onaran, Cilt 1, Payel Yayınları, İstanbul, 1993, s. 131-132.

kadının toplumsal-siyasal açıdan erkeklerle eşit hale gelmesi gerek Avrupa’da gerekse Amerika’da büyük çabaları gerektirmiştir. İngiliz kadınları da sınırsız olarak oy hakkını ancak 1928 yılında elde edip sandık başlarına gidebilmişlerdir.⁴⁰

Fransa’da Kadın Hakları:

1789 Fransız Devrimi ile kadınların örgütlü olmadan; ama büyük kitleler halinde bir halk hareketine katılmaları ve hakları için ilk kez bilinçli olarak bir mücadelenin içine girmeleri söz konusu olmuş; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramları iyice ön plana çıkmıştır. Devrim, Fransız kadınlarına tam anlamda olmasa bile bir ölçüde eşitlik, çalışma ve yeteneklerine göre belli konumlara gelme hakkını kazandırmıştır. Ancak en büyük kazançları, haklarını elde etmek için güce ve örgütlenmeye gereksinimleri olduğunu kavramaları olmuştur. Kadınların, birlikten doğan gücü büyük kitlelerin birleşmesiyle örgütlenerek elde edeceklerinin farkına varmaları, Fransa’nın her tarafında kulüpler açmaları ve erkeklerin toplantılarına katılmalarını sağlamıştır.⁴¹

Madam Rolant, Rose Lecombe, Olympe de Gouges gibi devrimci kadınlar 17 maddeden oluşan “*Kadın Hakları Bildirgesi*”ni (1793) yazdılar. Bu bildirinin en önemli maddesi; “Kadın özgür doğar ve erkekle eşit haklara sahip olur. Kanun önünde eşit olan bütün kadın ve erkek vatandaşlar hiçbir ayrıma uğramaksızın bütün yüksek mevkilere ve kamu görevlerine eşit olarak kabul edilmelidir. Kadınlar uyanınız!” şeklindedir. Ancak istenen sonuç elde edilememiş ve bu sırada Talleyrand kız çocuklarına sekiz yaşına değin zorunlu eğitim görmeyi, bu yaştan sonra ise evde oturmayı öngören bir eğitim politikasını uygulamaya başlamıştır⁴² ki bu da kadınların sesini duyurma girişimlerini önemli bir ölçüde engellemiştir. Tüm bu gelişmelere rağmen, krallıktan yana olan Avrupa, Fransa’nın üzerine yürüdüğü zaman kadınlar yine de Fransa’yı ve devrimin görece kazanımlarını korumak için

⁴⁰Andree Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 64 – 84.

⁴¹Susan Alice Watkins, Marisa Rueda ve Marta Rodrigues, *Çizgilerle Feminizm Yeni Başlayanlar İçin*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 22 – 37.

⁴²Juliet Mitchell, Ann Oakley, *Kadın ve Eşitlik*, Çeviren: Fatmagül Berktaş, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984, s. 48 – 55.

ellerinde silahlarıyla erkeklerin yanında yer almış ve savaş sonunda istedikleri eşitlik, özgürlük ve siyasal katılım hakkının kendilerine verileceğini sanmışlardır. Oysaki durum hiç de öyle olmamış, “*Kadınlar, kadın olunuz. Çocuklara bakmak, eve bakmak, analık şefkati bunlar da sizin görevinizdir.*” gibi düşüncelerle kadınların geri plana atılması devam etmiştir.⁴³

Fransız kadınlarının, oy kullanma hakkını elde edebilmek için 21 Nisan 1944’e kadar beklemek zorunda kaldıklarını görüyoruz. Kadınlar, bu hakkın elde edilmesini takip eden süreçte de yasal haklarla, gerçek ve siyasal ekonomik haklar arasında kapatılması gereken büyük bir uçurum olduğunu düşündükleri her durumda etkin bir feminist hareketle bu gediği kapatma mücadelesine girişmişlerdir.⁴⁴

Almanya’da Kadın Hakları:

Feminist Almanlardan, kadın haklarını ilk savunan kişi Luise Otto’dur (1848). Marx’ın, 1848 yılında “bir toplumun gelişmişlik düzeyinin o toplumdaki kadınların gelişmişlik düzeyiyle” ölçüleceğini öne sürmesinin ardından uzun bir dönem iktidarda kalan Bismarck, feminist gelişmeleri durdurduğu için kadınlar ancak 1918 Alman yenilgisinden sonra sosyalistlerin ve liberallerin ortak çabalarıyla Weimer Cumhuriyeti’nden oy hakkı kazanıp siyasal yaşama girebilmişlerdir.⁴⁵

Sovyetler Birliği’nde Kadın Hakları:

Burada kadın hakları ile ilgili çalışmaları 19. yüzyılda üniversiteli kız öğrenciler arasında görüyoruz. Kasım 1917’de kabul edilen Sovyet Anayasası ile tüm toplumsal ve ekonomik etkinlik alanlarında tam bir eşitlik elde edilmiş, Sovyet Devrimi’nin sonrasında ise kadınların haklarını iyileştiren yasalar hazırlanıp uygulamaya konulmuştur. Engles’tan, Bebel’e, Lenin’den, Kollantai’ye kadar tüm sosyalist düşünürler kadınların özgürleşmesi için “*ev işlerinin toplumsallaşması*” gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak bu tartışma ortamı ve kadınlar lehine

⁴³Mitchell, a.g.e., s. 48 – 55.

⁴⁴Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 425 – 426.

⁴⁵Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 29 – 30.

uygulamalar Stalin döneminde ortadan kalkmış ve “*kutsal aile*” ye geri dönmüştür. 1926 yasasıyla boşanma hakkı kısıtlanmış, kürtaj hakkı kaldırılmış; sadece devrimle kadınların elde ettiği siyasal ve ekonomik haklar ile eğitim haklarına dokunulmamıştır. 1955’te kadınların hakları yeniden gündeme gelmiş ve kadınlar bütün mesleklerde önemli atılımlar gerçekleştirmişlerdir.⁴⁶

Diğer Avrupa Ülkelerinde Kadın Hakları:

Yukarıda ele alınan ülkelerin yanı sıra Avrupa’nın kuzey ülkelerinde kadın örgütlerinin kuruluşu 19. yüzyıla denk gelir. Burada kadın örgütlerinin kurulduğu ilk yer Danimarka (1871)’dir. İlk kadın sendikası da 1872’de Danimarka’da kurulmuş, onu takip eden ülke ise İsveç (1886) olmuştur. Kadınlara oy kullanma hakkını ilk kez veren ülke 1906’da Finlandiya, takip eden süreçte ise Norveç (1913)’tir.⁴⁷ Ayrıca kadınların bakan olarak görev aldıkları ilk ülkeler de Danimarka ve Finlandiya olmuştur. Böylece 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı Kuzey Avrupa’da kadın hakları açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmakta ve bu süreç daha sonraki gelişmelere de zemin oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde Kadın Hakları:

Bu ülkedeki kadın hakları savaşımı, köleliğe karşı savaşım ile iç içe gelişmiştir. 1837’de kölelik karşıtı dernekler kurulmuş, toplantılar mitingler düzenlenmiştir. Bu savaşın içinde yer alan Amerikalı feminist kadınlar, aydınlanma geleneğine bağlı ileri bir toplumsal düzen için gerekli olan yöntemin akılcı (rasyonalist) yöntem olduğuna inanmışlardır. İnsanlığın ilerlemesinin Orta Çağ döneminin boş inançlarıyla engellendiğini ifade edip kadınların özgür bireyler olarak yaşamlarını sürdürmelerinin ne denli önemli olduğunu vurgulamışlardır. Dönemin aydınlanmacı feministlerine örnek olarak; Sarah Grimke, Seneca Falls, Elisabeth Cady Stanton, Lucy Stone, Charlotte Perkins Gillman, Frances Wright, Margaret Fuller ve Harriet Martineau gösterilebilir. Amerikan tarihinde ilk kadın hakları toplantısı, 1848’de New York’ta yapılmıştır. Bunun akabinde Wendell Phillips’in

⁴⁶Juliet Mitchell, *Kadınlık Durumu*, Çeviren: Günseli Gülnur - Şirin Peraye - Şule Yaprak, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 63 - 68.

⁴⁷Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 31.

1851’de Worcester’da söylediği “*Shall Women Have the Right to Vote?*” başlıklı denemesi gelir. “*Kadın darağacına, cezaevine ve vergi listesine kabul edilirken, bizim onu oy sandığından alıkoymaya hakkımız yok.*”⁴⁸ cümlesi bu denemenin çarpıcı bir özeti mahiyetindedir. Ancak Amerikan İç Savaşı (1861-1865) kadın hareketlerini bir süreliğine sekteye uğratmıştır. Savaşın bitiminde köleliğe son verilip zencilere oy kullanma hakkı tanındığı halde kadınlar, bu haktan yine yoksun bırakılmış; ancak bundan aldıkları dersle örgütlenme yolundaki çalışmalarını hızlandırmışlardır. Ne var ki oy kullanma hakkı alınmaksızın eşit ve özgür olunamayacağını ve istedikleri hakları elde edemeyeceklerini çok iyi bilen kadınların yoğun çalışmalarının sonuçlarını alabilmeleri için 1920 yılını beklemleri gerekmiş ve bu tarihte yapılan bir anayasal düzenlemeyle kadınların oy kullanma hakkı güvence altına alınmıştır.⁴⁹

Feminizmin ilk aşaması olan Birinci Dalga Feminizm, Birinci Dünya Savaşı sırasında çeşitli ülkelerde kadınlara oy kullanma hakkının tanınmasıyla sonuçlanmıştır. 1920’lere kadar, 21 ülkede kadınlara oy hakkı tanındı. Bundan böyle Uluslararası Kadın Konseyi ve Oy Hakkı Birliği gibi büyük feminist örgütler, savaşın önlenmesi, kadınların ve kadın emekçilerin haklarının savunulması hedeflerine yöneldiler. Bu hedefler içinde, kadın işçilerin durumlarının düzeltilmesi, aile yardımları, iki cins için çalışma koşullarının eşitlenmesi, evlilik dışı çocukların korunması, evli kadının milliyetini ve soyadını koruma hakkı gibi haklar vardı.⁵⁰ Bununla birlikte, devlet kanun ve kurumlarının ve özel kurumların kurallarının cinsiyet ayrımına karşı kör olması, bu ayrımı görmemesi isteniyordu. Eşitlik politikasıyla eşitlikçi feministler bütünlük, birlik, benzerlik, farklılığı görmemezlik gibi kavramaları ön plana çıkarıyorlardı. Çünkü eşitlik; ekonomik bağımsızlık, entelektüel imkânlar ve sosyal özgürlük gibi hususlara yol açacak, kadının yaşamın her alanında varlık göstermesini sağlayacaktı.⁵¹ Kadınların hukukî ve siyasal haklarını kazanmayı hedefledikleri ilk dönemden sonra, bir süre hareket ve

⁴⁸Wendell Phillips, *The Equal Franchise Society of Pennsylvania*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 28.

⁴⁹Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 26 – 46.

⁵⁰Andree Michel, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s. 72.

⁵¹Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 48.

tartışmalar Virginia Woolf (1882-1941) ve Simone de Beauvoir'in (1908-1986) yapıtları ortaya çıkana kadar hızını kesmiştir.⁵²

1928 yılında Virginia Woolf, *A Room of One's Own* (Kendine Ait Bir Oda) başlıklı kitabında Shakespeare'in kurmaca kız kardeşi Judith Shakespeare'i konu edinir ve bir kadın edebiyatı tarihinin imkânlarını irdeler, aynı zamanda da erkeksi ve kadınsı üslubun tarihsel farklarını gözler önüne serer. 1948 yılında ise Simone de Beauvoir'in kitabı *Le Deuxième Sexe* (İkinci Cins) yayınlanır. Ele aldığı problem, kadının toplumsal yapısı, kadının tarihteki yeri, “kadın”la “doğa”nın ideolojik olarak özdeş görülmesidir. Kitabın ikinci bölümünde yer alan “*Kadın olarak dünyaya gelmez, kadın olunur.*” cümlesi çok ünlenmiş ve hemen her feminist incelemede anılmış, “kadın” ve “dişilik” kategorilerinin sosyo-psikolojik ve tarihî şartlarını araştırmada adeta yol gösterici bir slogan olmuştur. De Beauvoir yapıtlarında ileri sürdüğü fikirlerle 19. yüzyılın Birinci Dalgası ile 20. yüzyılın 1970'lerdeki İkinci Dalga Feminizmi arasındaki köprüyü kurmuştur. O, kadının kültürel ve politik konumunu açıklamak için varoluşçu felsefenin kavramlarını feminizmin amaçlarına uygun olarak dönüştürmüştür.⁵³

Feminizmde esas gelişmelerin başlangıç noktasını 1960'lardaki öğrenci hareketleri oluşturmuştur. Bu tarihten sonra feminizm, hem teorik tartışmalarla hem de fiilen gerçekleştirdiği siyasî eylemlerle gelişme gösterdi. Kürtaj hakkı, feminist eylem ve kampanyaların merkezî kavramıydı. Bu, aynı zamanda ataerkil ideolojiye karşı savaşın da sembolü olarak kabul edildi. Bununla beraber cinsiyet ayrımının sadece birtakım toplumsal kalıpları getirmekle yetinmeyip aynı zamanda davranış kalıplarına ve kişilik oluşumlarına kadar yansıdığı işlenen konular arasındaydı.⁵⁴

İkinci Dalga olarak adlandırılan bu feminizmle birlikte kadınlar, çeşitli ülke ve coğrafyalarda deneyimlerini anlattıkları bilinç yükseltme toplantıları düzenlemiş, kendi sözlerini söyleyebildikleri alternatif yayınlar çıkarmış; kürtaj, taciz, kadına

⁵²Margaret Walters, *Feminizm*, Dost Yayınları, Ankara, 2009, s. 121-135.

⁵³Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s.168.

⁵⁴Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 44.

yönelik şiddet gibi konular etrafında kampanyalar örgütlemişlerdir.⁵⁵ Böylece kadın ve erkeklerin “kadınlık” olayına bakışında farklılaşmalar olmakla birlikte, aile ve toplum yaşamında eşit iş bölümü, karşıt kültür ve kurumların kurulması yönündeki faaliyetler feministlerin politika yapma yollarına getirdikleri katkıyı göstermektedir.⁵⁶ Bunların neticesinde İkinci Dalga; beraberinde feminizm hareketine hedefin daha da netleştiği, eylemlerin farklılaştığı bir süreci beraberinde getirmiş, hareket Birinci Dalgaya nazaran radikalleşmiştir.

1.3. Türkiye’de Kadın Hareketlerinin ve Feminizmin Başlangıcı

Feminist hareket, Avrupa’da ve Amerika’da ortaya çıktıktan sonra dünyanın diğer coğrafyalarına bire bir aynı özelliklerle yayılmadı. Her ülkenin kendi koşullarına göre şekillendi ve hemen her kesimden kadın, yaşadığı kadın sorununu kendi yaşadığı noktadan ele alarak dillendirdi.⁵⁷ Bu doğrultuda Batıdaki kadın hareketi örneklerinden yola çıkarak, Türkiye’deki kadın hareketinin köklerini 18 ve 19. yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Ancak bunun da öncesinde Türklerin tarih sahnesine çıkmaya başladıkları dönemleri de ele alarak Türk toplumunun kadına bakışını tarihsel süreçte değerlendirmekte fayda vardır.

Eski Türklerde kadının, toplumsal bir figür olarak erkekler gibi savaştığı ve toplumsal düzlemde de eşit haklara sahip olduğu kaynaklardan hareketle anlaşılmaktadır. *“Eski Türklerde, kadınlar genel olarak amazon idiler. Binicilik, silah kullanma, yiğitlik, Türk erkekleri kadar Türk kadınlarında da vardı. Kadınlar doğrudan doğruya hükümdar, kale korumanı, vali ve elçi olabiliyorlardı.”*⁵⁸ *“Türk kadınları göçebe ve köy hayatında gerçekten, her sahada erkeğe eş olmuşlardır ve bu durum bu güne kadar devam etmiştir. Sadece şehirlerde kadınlar ve erkekler birbirinden ayrılmışlardır. Fakat şehirlerdeki Türk kadınları da bir süs kadını değil;*

⁵⁵Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 437.

⁵⁶Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 51-53.

⁵⁷Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s. 21.

⁵⁸Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2004, s. 215.

evin içinde çalışan, evin bütün yükünü taşıyan bir 'ev kadını' olmuşlardır."⁵⁹ Görüldüğü üzere o yüzyıllarda Türk kadını Batıdaki hemcinslerinden çok daha fazla hakka sahipti ve eşitlik, özgürlük konularında da bu durum kendini gösteriyordu. Kadına yönelik bu bakış açısı, o dönemlerin edebî eserlerine de yansımıştır. "*Dede Korkut Hikâyeleri'nde kadın, Türk topluluk hayatında erkeğe yakın hatta onunla her yönden ortak yaşantı sürer: Ata biner, silah kullanır, kısacası erkeği kadar savaş gücü olan bir kadındır... Manas Destanı'nda da Manas, evleneceği zaman kendisi gibi ata binen, kılıç kuşanan bir eş arar.*"⁶⁰

Bu düzenin değişmesi, kadının dış dünya ile bağlantısının hangi durum veya olaylara dayanarak sınırlandırıldığı hususunda kaynaklar, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonraki süreci vurgulamaktadırlar. "*Bilindiği gibi eski Türkler kabileler, boylar ve beylikler şeklinde yaşadığından kadın-erkek her yükü eşit paylaşıyor ve birlikte hareket ediyorlardı. Sekizinci yüzyıldan itibaren (751 Talas Savaşı ile birlikte) İslamiyet'i benimseyip Müslüman olmaya başlayan Türkler, eski yaşam şekillerini giderek değiştirdiler. Anadolu'daki birçok beylik 13. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletine bağlanınca Türkler artık yerleşik hayata büyük oranda geçmiş olurlar. On sekizinci yüzyıla kadar şatafatlı bir döneme imza atan Osmanlı İmparatorluğunda iç ve dış politikada, gerek devlet yönetiminde ve gerekse toplumsal ve ekonomik yapılanmada erkeklerin etkin olduğu, kadınların ise başta dinî otoriteden dolayı evlerde kapalı kaldıkları görülür.*"⁶¹ Özellikle 16. yüzyıldan sonra yani, Osmanlı Devleti'nin en güçlü dönemlerinde devlet kademesinde kurumsallaşmayla birlikte kamusal alanla özel alan gibi iki farklı alan, kadın ve erkekle tanımlanmış olarak ayrılmıştır. Kamusal alanla özdeşleşen erkek, aynı zamanda siyasî otorite, ahlakî değerler, güç ve yetki ile de özdeşleşmiş, oysa kadın, özel alanda temelde kamusal alanın dışlayıcı normlarıyla bütünleşmiştir.⁶²

⁵⁹Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları 5. Basım, 2002, s. 222.

⁶⁰Necati Gültepe, *Türk Kadın Tarihine Giriş*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s. 126-128.

⁶¹Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 41-42.

⁶²Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 79.

Cumhuriyet öncesi Osmanlı toplumu, zaman zaman sultanın örfî hukukuyla da tamamlanan İslam hukukunun, şeriatın egemen olduğu bir toplum olmuştur. Şeriat, kadınların erkeklere göre “doğal” olarak ikincil, aşağı konumda olduğunu varsayar. Ancak yine de Osmanlı kadınlarının mülkiyet ve miras hakkına sahip olduğunu; fakat yasal olarak ikincil kabul edildiklerini ve ailenin ayrı ve özel alanına sürüldüklerini söyleyebiliriz. Tüm bunlara rağmen kadınlar, hukukun ve göreneklerin sınırladığı alan içinde, zevcelik özellikle de dinsel olarak yüceltilen annelik rolleri sayesinde otorite ve etki gücüne sahiptiler.⁶³

Geleneksel bir yapıya sahip olan Osmanlı toplumu ve devlet düzeni, 18 ve 19. yüzyılda yaşanan siyasal ve ekonomik değişimlerden etkilenmiş, Batılı toplumların ortak pazarı haline gelen Osmanlı Devleti için var olan toplumsal yapının sorgulanması kaçınılmaz bir hal almıştır. “*Kadın hareketi açısından ise dünyadaki gelişime paralel olarak benzer tepkiler, söylem ve eylem düzeyinde Osmanlı döneminde de ortaya çıkmıştır. Toplumda çeşitli alanlarda yaşanan değişim ve gelişim süreçlerine koşut olarak, kadınlar da hak ve özgürlük taleplerini dile getirmişlerdir.*”⁶⁴ Bu durum o zamana kadar sadece ev içi ile yani özel alan ile sınırlı tutulan kadının konumunu da sorgulamayı gerektirmiştir. Bu noktada Türk kadınları ile ilgili olarak toplumda hâkim olan kadın imajını, toplumun kadına ve erkeğe yüklediği anlam ve değerleri sorgulamakla işe başlanmıştır. “*Kadınların, bir cins olarak ikincil konumlarının ve kendilerine uygulanan ayrımcılığın farkında olduklarını; erkeklere nazaran buldukları konumu sorgulayarak bir kadınlık bilinci geliştirmeye çalıştıklarını ifade edebiliriz.*”⁶⁵

Geleneksel ve ataerkil değerleri içerisinde barındıran, bu değerler etrafında şekillenen Osmanlı toplum düzeninin, Fransız İhtilali sonrasında yaşanan siyasal ve ekonomik dönüşümlere göre ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlerle uyuşmadığından hareket eden kadınlar, sınırlarını ve kurallarını erkeklerin kurduğu bir yaşama karşı

⁶³Fatmagül Bertay, *Kadın Hareketlerinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s.19.

⁶⁴Bertay, a.g.e., s. 425 – 426.

⁶⁵Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 431.

da mücadele etmeye başlamışlardır. “18. yüzyıldan başlayıp, 20. yüzyılın başlarına uzanan süreç, Osmanlı toplumu için hızlı değişim yılları olmuştur. Ekonomik baskılar, Batı etkisi, eğitim reformu ve özellikle de 1912-1913 Balkan Savaşları ve sonraki Birinci Dünya Savaşı gibi etkenler nedeniyle, kadınlar evlerinden çıkıp kamusal alana girmeye başlamışlardır.”⁶⁶

Bu gelişmeler ışığında “Osmanlı’da kadının statüsünün tartışılmasına ilk kez Tanzimat Döneminde rastlanır. Aslında Tanzimat Fermanı’nda kadınlarla ilgili herhangi bir ‘hak’ yoktur; fakat Tanzimat’la başlayan ve II. Meşrutiyet’e kadar giden dönemde bazı ‘hak’ların tanındığı ve kadının statüsünün tartışma konusu edildiği görülür.”⁶⁷ Genel hatlarıyla 19. yüzyıldaki modernleşme çabaları üç yönde gelişmiştir: Anayasal bir hükümetin oluşması, yönetime ağırlığını koyan entelektüel-bürokrat kesimin ortaya çıkması ve kadınların eğitilmesi.⁶⁸ Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı, hem vatandaşlık hakları tanımları getirmiş hem de idarî alanda reformlar başlatmıştır. 3 Kasım 1839’da okunan Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Fransız Devrimi’ndeki ve İnsan Hakları Bildirgesi’ndeki kavramlardan etkilenerek temel yurttaşlık hakları ilkelerini ortaya koyuyordu. Bu anlamda Tanzimat, liberal haklar ile despotik aydınlanmayı bir araya getiren bir reform programı olarak Türk modernleşmesi tarihinde önemli bir yere sahiptir.⁶⁹ Tanzimat’ın ilanı ile beraber, kadın statüsünde gözle görülür bir değişim oldu. 1856’daki Islahat Fermanı ile hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil duruma düşmeyeceği ifade edildi ve kadınlar da mirasa ortak kılındı. Çiftlere, evlenmek için resmi izin alma zorunluluğunun getirilmesi ve imamlara nikâh memuru olarak resmi bir sıfat verilmesi önemli değişimlerin işaretleridir.⁷⁰

Tanzimat öncesinde eğitim müesseseleri sübyan ve Enderun mektepleriyle medreselerden ibaretti. Türk kadını ise sadece sübyan mekteplerinden

⁶⁶Fatmagül Berktaş, *Kadın Hareketlerinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 19.

⁶⁷Ayşe Sevim, *Feminizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 94 - 95.

⁶⁸Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 86.

⁶⁹Ayşe Durakbaşı, *Halide Edip: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 97.

⁷⁰Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 88.

faydalanabilmekteydi. Daha fazla eğitim hakkı tanınmıyor daha doğrusu böyle bir ihtiyaç duyulmuyordu. Sadece idareci veya ulema zümresinden kişilerin kızları ailelerinin desteği ile özel ders alabiliyorlardı. Tanzimat dönemi kadınlara, eğitim kurumlarının kapısını açtı. İlk kez 1842 yılında Tıp Fakültesi bünyesinde kadınlara verilen hemşirelik eğitimi, 1859'daki kız rüştiyeleri ile daha da yaygınlaştı. 1869 *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi* (Kamu Eğitimi Kanunu) ile kızlar için öğretmen okulu açılması, rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırıldı. Bu kanun, 7-11 yaşları arasındaki tüm kız çocuklarının ilkökul eğitimi almalarını zorunlu kılıyordu.⁷¹ 1870 yılında *Dar-ül Muallimat* (Kız Öğretmen Okulları) ile kadınlardan bir eğitim ordusu oluşturma yoluna gidildi. Osmanlı yönetimi, kadın eğitimine önemli kaynaklar aktarmış ve ülke çapında bu konuyu adeta bir seferberlik haline getirmiştir. Eğitim kurumları yaygınlaşmış ve çok sayıda kadın eğitim imkânlarıyla tanışmıştır.⁷² Ayrıca bu genel eğitimin yanında özel eğitim gören, toplum hayatında sivrilen kadınlar ile İngilizce ve Fransızca eğitim veren yabancı eğitim kurumlarında okuyanlar da vardır.⁷³

Feminizmin tüm dünyayı sarması Osmanlı kadınına da etkileyince Türk kadını batılı tarzda bir değişim modeli ileri sürmeye başlamış, özellikle de Osmanlı Devletinin yıkılışa sürüklendiği dönemlerde çoğunluk, çareyi batıya öykünmekte bulmuştur. Fakat *“Başka uluslar, çağdaş uygarlığa girmek için uzaklaşmak zorundaydılar; oysa Türklerin çağdaş uygarlığa girmeleri için, yalnız eski geçmişlerine dönüp bakmaları yeter... Eski Türk hayatında, demokrasi ile feminizmin iki başlıca ilke olması da bu konuda büyük bir etkendir.”*⁷⁴ Yirminci yüzyılda etkin olan Türkçülük akımı, kadınların eski değerlerine ve güçlerine yeniden kavuşmasını istiyordu. Bunun için de Türklerde kadının en çok değer gördüğü, erkek ile boy ölçüşebilecek güç, bilgi ve otoriteye sahip olduğu eski Türkleri örnek almak gerektiğini savunuyordu. Ayrıca *“Gelişmekte olan feminist*

⁷¹Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 4 - 17.

⁷²Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 89.

⁷³Emel Doğramacı, *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992, s. 22.

⁷⁴Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2004, s. 219.

akım, Genç Osmanlı ve Jön Türk çevrelerinde de yandaş bulmuş, kadınların durumu o dönemin ünlü düşünürlerinin kalemlerinde sayısız roman, piyes, şiir ve felsefi yazılara konu olmuştur."⁷⁵

Batı'dan gelen etkileri kendi gerçeğiyle birleştiren bir yapı içinde kadınlar da değişim rüzgârlarından paylarını aldılar. Bu değişimler özellikle II. Meşrutiyet döneminde gündeme gelmiş ve gelenekselliğe dayalı Osmanlı toplumu üzerinde yapısal etkilerde bulunmuştur. Bu yapısal etkiler, Osmanlı kadınlarının konumunu da öncekine hiç benzemeyen bir tarzda değiştirmiştir.⁷⁶ Elbette burada tarihsel dönüşümü anlatılan kadın, taşradaki kadın değildir. Zaten homojen bir Osmanlı kadınından da söz edilemez. Gerek maddî imkânları gerekse de entelektüel-bürokratik kesimle etkileşimi sayesinde bu yeniliklerden faydalanmış kadın, yönetime de yakın olan kadındır. Osmanlı feminizmine de varlık kazandıran, Batıyı yakından takip eden bu kadınlardır.⁷⁷

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e gelinen süreçte kadınların en büyük talebi; insanlar arasında cins ayrımı yapılarak yaratılan eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve kadınların "cins" olarak değil de erkekler gibi bir birey olarak değerlendirilmesi olmuştur. Kadınlar, bu amaç için seslerini duyurmaya başlamaları gerektiğinin bilincine ermişlerdir. II. Meşrutiyet'te sayıları artan, Cumhuriyet'e kadar da kırka ulaştığını gördüğümüz kadın dergi ve gazeteleri bu amaca önemli ölçüde hizmet etmişlerdir. Bunların içinde kadın haklarından ve seçimden söz eden ilk gazete "Terakki(1869)"dir. "Şükûfezar(1886)" ise kadınların toplum hayatında aktif rol almasını talep eden, feminist istem ve söylemlere sahip, kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergidir. Derginin ilk sayısı feminist söylemi vurgulayan şu sözlerle dikkat çeker: "Biz ki saçı uzun, aklı kısa diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini isbat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkekliğe tercih

⁷⁵Binnaz Sayarı, "Türk Kadını ve Din", *Türk Toplumunda Kadın*, Editör: Nermin Abadan Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1979, s. 385.

⁷⁶Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul, 1996, s. 22.

⁷⁷Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 17.

etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız.”⁷⁸ Ayrıca “*Terakki-i Muhaderat*(1869), *Ayine*(1875), *Aile*(1880), *Hanımlar*(1883), *Hanımlara Mahsus Gazete*(1895), *Demet*(1908), *Mehasin*(1908), *Kadın*(1908), *Kadınlar Dünyası*(1913) bu dergi ve gazetelerden birkaçıdır. Bu dergiler, kadınlara kendilerini birey olarak ifade etme, sorunlarını dillendirme ortamı sağlama ve her kesimden kadının yazma ürkekliğini, çekimserliğini gidermede, taleplerini iletmede ve sesini duyurmada önemli bir işlev görmesi açısından çok önemlidir.”⁷⁹ Sınırlı ve ayrıcalıklı bir aydın zümreye hitap ettiği anlaşılan bu yayınlar -ki birçok konuda olduğu gibi kadın meselesinde de tabandan gelen bir hareket söz konusu değildir, aydınlar bu konuda da toplumu yönlendirmeye çalışmışlardır- Osmanlı’daki tüm kadınları temsil etmese de kadınları yayın hayatına yöneltmesi ve feminist bilincin oluşmasını başlatması açısından önemlidir.⁸⁰

Bu tarihsel süreç içerisinde çoğu hayırsever amaçlı olmakla birlikte bir bölümü de feminist nitelikli otuz yakın kadın ve yardımlaşma derneği de kurulmuştur. Bu derneklerin, bireysel talepleri örgütlü birliklere dönüştürmede, sorunların çözümünde ortaya konulan önerileri uygulamaya geçirmede yardımcı olduğunu belirtebiliriz.⁸¹ İlk kurulan dernekler, savaşın izlerini silmeye çalışan yardım dernekleridir. Bunların yanı sıra kız çocukların eğitiminin temel amaç olarak ele alındığı, kadınları iş yaşamına hazırlamak amacıyla mesleki eğitim veren derneklerden de söz etmek gerekir: *Asrî Kadın Cemiyeti*, *Teali-i Nisvan Cemiyeti*, *Osmanlı Türk Kadınları Esirgeme Derneği*, *Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti Hayriyesi* gibi dernekler sözünü ettiğimiz amaçlarla atölyeler, terzi evleri açarak kadınların istihdamı için onlara beceri kazandırmaya çalışmıştır. Ulviye Mevlan (1893-1964) tarafından kurulan *Osmanlı Müdafaa-i Hukuk u Nisvan Cemiyeti* (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği) ise *Kadınlar Dünyası*(1913-1921) adlı yayın organı ile Osmanlı feminist hareketine bir örnek oluşturmuştur. Bu

⁷⁸Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 41.

⁷⁹Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul, 1996, s. 22 - 42.

⁸⁰Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 18.

⁸¹Serpil Çakır, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, *Toplum ve Bilim*, Bahar, s.139 - 157.

dönemde kadınlar verdikleri konferanslarda tartışarak taleplerini belirginleştirmişler ve bu konferanslar onların kendilerine olan güvenini arttırmıştır.⁸²

Osmanlı dönemindeki ilk feminist faaliyetlerin batıdaki ilk feminist faaliyetlerden belli noktalarda farklılaştığı aşikârdır. Bu durum, Osmanlıdaki hareketin daha çok mütevazı ve fazla militan olmayan bir feminizme meyletmesi ve süfrajete (seçme ve seçilme talebiyle gerçekleşen hareket)lerin eylem biçimlerinin pek onaylanmamasından kaynaklanmaktadır.⁸³ Ayrıca gerek dönemin kendi özelliklerinin, gerekse Osmanlı toplumunun dinî inançlarının bir sonucu da bunu gerektirmiştir. Böylece Osmanlı kadınları arasında feminizmin doğuşu ulusçu etkiye paralel bir gelişme izlemiş ve Türkiye’deki o dönem kadın hareketine rengini veren bu olmuştur.⁸⁴ Buradaki ayrıma Osmanlı kadınının, dinin çizdiği kadın modelini reddetmek yerine, onu temel alarak eğitilmiş bir annenin yetiştireceği evlatların özellikle de erkek evlatların, devleti ve toplumu daha da iyi bir şekilde savunacağı, koruyacağı, düşüncesi hâkim olmuştur. Diğer bir ifadeyle kadın, “*analık*” kimliği ile ön plana çıkmıştır. Kadının bu konumu Tanzimat’tan sonra millî bir kalkınma meselesinin odağına oturtulmuş, yeni nesillerin daha iyi eğitilmesi dolayısıyla da ülkenin gelişmiş medeniyetler seviyesine yükselmesinin olmazsa olmazının kadının eğitiminden geçtiği savı hâkim düşünce kılınmıştır. Bu düşüncenin yansımalarını dönemin edebî eserlerinde de görmek mümkündür. Cariyelik, çok eşlilik ve görücü usulü evlilik yüzünden kadınların ezilmesi temaları, bir toplumsal eleştiri aracı haline gelmiştir. Osmanlı aile hayatının yeri değerlendirilirken bir bütün olarak toplumun ilerlemesi ve kadının statüsünün yükselmesi için kadınların eğitim görme hakkının savunusunu pek çok yazar edebî eserleri vasıtasıyla dile getirmiştir.

Namık Kemal, *Tasvir-i Efkâr*’da yayınlanan “*Terbiye-i Nisvan Hakkında Bir Layiha*” adlı makalesinde, bir milletin çöküşünün kadınlarının eğitimsizliğinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. *Zavallı Çocuk* (1873) adlı piyesinde ve *İntibah*

⁸²Ayşe Durakbaşa, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 93 – 112.

⁸³Durakbaşa, a.g.e., s. 103.

⁸⁴Fatmagül Berktaş, “*Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihsel Bir Deneyim*”, Kadın Hareketinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar, Metis Yayınları, İstanbul, 1994, s. 21.

(1876) adlı romanında aile hayatı ve kadın-erkek ilişkileri üzerinde durmuştur. Ayrıca Namık Kemal, *Terakki* gazetesinde yayınlanan pek çok makalesinde de köleliği ve Türk kadınının, Avrupalı kadınlar gibi eğitim haklarından yararlanamamasını eleştirmiştir. Şinasi, ünlü tiyatro eseri *Şair Evlenmesi*'nde (1860) görücü usulü evliliği eleştirip, Osmanlı evlilik ve aile sisteminin 'bozuk' yönlerine parmak basmıştır. Şemsettin Sami, *Aile* adlı dergide ve *Kadınlar* adlı kitabında kadınların eğitim görmesi ve öğretmenlik, hemşirelik gibi kadın işlerinde çalışması gerektiğini savunmuştur.⁸⁵

Ahmet Mithat Efendi, *Felsefe-i Zenan* (1870) ve *Diplomalı Kız* (1890)'da kadın ve erkeğin eğitim konusunda eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmuş, kadın-erkek ilişkilerinin nasıl olması gerektiğinin üzerinde durmuştur.⁸⁶ Özellikle de *Letaif-i Rivayat* serisinin içindeki *Felsefe-i Zenan* isimli öyküdeki başkahraman Fazıla Hanım, erken dönem feminist kahramanlardadır, evlenmeyip kendisini bilime adayan ve iki tane evlatlık kız olarak yetiştiren bu kadının şahsında Ahmet Mithat, evlilik kurumu ile çokeşlilik konularına eğilir.⁸⁷

Abdülhak Hamit Tarhan da kadının taraftarı olan yazarlardandır. "*Hamit'in yazmış olduğu oyunlarda kadının ezilmişliği dikkatlere sunulur. Hamit'in, 'Sabr u Sebat'(1875) oyununda eğitilmiş ve eğitimsiz kadın tiplerini bir evin harem kısmında buluşturarak, aralarındaki farkı göstermek istediği sahneler gerçeğe yakınlıkları ile dikkat çekicidir.*"⁸⁸

Mehmet Rauf ise kadına daha hümanist bir biçimde yaklaşır. Özellikle "*Eylül, Garam-ı Şebab, Genç Kız Kalbi, Ferda-yı Garam, Karanfil, Yasemin ve Harabeler adlı eserlerinde kusursuz ve idealist kadın kahramanlar yaratan Rauf,*

⁸⁵ Ayşe Durakbaşa, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 93 – 112.

⁸⁶ Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 111-150.

⁸⁷ Ali İhsan Kolcu, *Tanzimat Edebiyatı 2: Hikâye ve Roman*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005, s. 40-41.

⁸⁸ Aynur Demircan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydınlık Bir Yüz: Abdülhak Hamit Tarhan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003, s. 82-83

İkinci Meşrutiyet'ten sonra gelişen fikir hareketlerinden kadının toplumda bir yer edinmesi temasına ağırlık verir.”⁸⁹

Meşrutiyet ve Milli Edebiyat Dönemi'nde Mehmet Akif, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp'in kadın konusuna eğildiği görülmektedir. Akif, kadının eğitilmesinden yana olduğunu, onun toplumda hor görülmesine, ezilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. O, İslamiyet'te de tek kadınla evliliğin esas olduğunu ifade etmiş ve bu tarz düşüncelerine şiirlerinde genişçe yer vermiştir. Tevfik Fikret, *Hemşirem İçin* adlı şiirinde kadınlığın nasibinin alçalma olmadığını, kadının sefil olması durumunda ise insanlığın alçalacağını ifade ederek kadının toplumsal yaşamdaki önemini açıkça ortaya koymuştur. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinde ailenin, bir milletin temeli olduğunu ve bu temelde özellikle kadının yerinin çok önemli olduğunu belirtirken çok eşliliğe de karşı olduğunu ifade etmiş ve kadınlara onların önemi doğrultusunda yeni haklar verilmesi gerektiğini savunmuştur.⁹⁰

Erkek şair ve yazarların, toplumsal yaşamda kadına bakış açısının değişimi konusunda verdikleri mücadeleleri göz önüne alırsak bu hususta kadınların boş durması beklenemezdi. Elbette onlar da yazdıkları eserlerle bu değişimin takipçisi ve destekçisi olduklarını edebî sahada göstereceklerdi. Zafer Hanım'ın, 1877'de yazmış olduğu *Aşk-ı Vatan* adlı eseri Tanzimat Döneminde yayınlanmış ilk Türkçe kadın romanı, dolayısıyla Zafer Hanım da ilk kadın yazarımız olarak kabul edilir.⁹¹ Bunun yanı sıra “*İlk kadın şair Makbule Leman (1865-1898), Şair Nigar olarak ünlenen Nigar Bint-i Osman ve romanlarıyla tanınan Fatma Aliye Hanım kadınlık bilinciyle öne çıkan ilk kadın edebiyatçılarımızdandır.*”⁹² Özellikle Fatma Aliye Hanım, *Nisvan-ı İslam* (1891) adlı eserinde Osmanlı kadınının boşanma, çok eşlilik, örtünme gibi mevzular üzerindeki tartışmalarını işlemiş ve bunu kadınların ağzından kaleme

⁸⁹Mehmet Törenek, *Roman ve Hikâyeleriyle Mehmet Rauf*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 86-87.

⁹⁰Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 111 - 150.

⁹¹Zafer Hanım, *Bir Kadının Yazdığı İlk Türkçe Roman Aşk-ı Vatan*, Yayına Hazırlayan: Zehra Toska, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2000, 129 s.

⁹²Yaprak Zihnioglu, *Kadinsız İnkılâp: Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 42-43.

alan bir üslupla yazmıştır.⁹³ Bunların yanı sıra Nezihe Muhittin, Halide Edip gibi sanatçılar da kadın meselesine eğilen savunucularımızdandır. Bunlardan Nezihe Muhiddin'in ılımlı feminist bir havası vardır. “*Muhiddin, ‘feminizm’ sözcüğünü çok sık kullanmadan mücadelesini verdi. Muhiddin; kadınlara oy hakkı için mücadele ederken, büyük olasılıkla, basından -ve arkasındaki hükümetten- gelen cinsiyetçi saldırıları karşılamak için, ‘biz münferit feministlerden değiliz, süfrajeterler gibi değiliz’ açıklamalarını yaptı... Ona göre “kadınlık meselesi memleket meselesinin bir parçasıydı. Kadınların kurtuluşunun, ülkenin kurtuluşundan, siyasal bağımsızlık ve iktisadi sorunlardan ayrı düşünülemediğini savunuyordu... Muhiddin, feminizmi değişmez katı bir model olarak değil, kadınların kendilerini anlamlandırdıkları bir düşünce ve deneyim birikimi olarak gördü. ‘Ben hakiki feminizmi böyle anlıyorum’ diyerek feminizme eleştirel yaklaştığını ifade etti.*”⁹⁴

Halide Edip ise, Meşrutiyet ve Milli Edebiyat Döneminin kadın konusunda yazarlarından en önemlisidir. Yazdığı makalelerde, *Handan* (1912), *Ateşten Gömlek* (1923) gibi romanlarda kadınların eğitilmesi ve sosyal-toplumsal hayata katılmasının önemi hususundaki görüşlerini vurgulamış, kurduğu *Teali-i Nisvan Cemiyeti* (1913) ile kızlara okul açılması ve Türk kadınının sosyal durumunun iyileşmesi için çalışmıştır.⁹⁵ Bazı araştırmacılar Halide Edip'in özellikle ilk dönem romanlarının tam bir feminist bakış açısıyla yazıldığı düşüncesindedir. “*Bir arayış içinde Halide Edip, romantik aşk serüvenlerini konu alan ilk romanlarında feminist bakış açısından kadının Osmanlı toplumundaki yerini belirlemeye çalışır.*”⁹⁶

Cumhuriyet öncesi döneminin erkek reformcuları, kadınların eğitilmesinin, çocukların yetiştirilmesi açısından önemini vurgulamanın yanı sıra sevgiye ve karşılıklı anlayışa dayanan bir karı-koca ilişkisi ve huzurlu bir aile hayatı için de çok

⁹³Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 111-150.

⁹⁴Yaprak Zihnioglu, *Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, Metis Yayınları*, İstanbul, 2003, s. 97-98.

⁹⁵Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990, s. 146-165.

⁹⁶Osman Gündüz, “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı”, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2004, s. 378.

önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu, özellikle yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi kadının toplumsal hayata katılmasını destekleyen Jön Türkler devrinde yabana atılmayacak bir hareketin tetikçisi olmuştur. Jön Türkler, Batı'dan esinlenmiş, ulusalcı ve demokratik eğilime paralel bir modernleşmenin gereğini savunmuşlardır. Buna göre orta ve üst sınıf erkeklerin var olan geleneksel kadın-erkek ilişkilerinden, görücü usulü evlilikten ziyade karşılıklı dostluk ve sevgi neticesinde evlilikleri tercih ettiklerini ifade etmiş, her dediklerine boyun eğecek kadınlardan çok eğitilmiş ve konuşabilir eşler istediklerini ısrarla belirtmişlerdir. Bu durum da Türk feminizminin doğuşuna zemin hazırlamıştır.⁹⁷

Bir bütün olarak ele alındığında Osmanlı kadın hareketi, sonuç olarak üst ve orta sınıf kadınlarının kendi gündelik yaşamlarındaki deneyimlerine ilişkin eleştirilere dayanır. Feminizmin ortaya koyduğu ve kadın mücadelesindeki en önemli nokta da işte bu “*yaptığımız şeyleri neden öyle yaptığımızı sorgulama*” meselesidir.⁹⁸ Nitekim milletlerin bağımsızlık mücadelesi verdiği, kaosun hâkim olduğu bir ortamda, bir ulusun inşası söz konusuydu. Bu büyük projede aile ve toplum ahlakının oluşmasında merkezî sorumluluğa sahip olan kadın, ulusal dayanışmanın ve toplumsal bütünleşmenin oluşmasında da çimento görevi görmekteydi.⁹⁹

Osmanlı'da ilk feminist oluşumlar, modernleşme hareketlerine eş zamanlı olarak Tanzimat ve Islahat Fermanı'ndan sonra vücut bulmaya başlamıştır. Özgürlük, eşitlik, yurttaşlık dalgası içerisinde kadınların da -özellikle entelektüel bürokrat kesimle etkileşim halinde olan kadınlar ve zengin ailelerin kızları- temelde asker ve yönetici erkeklerin hâkim olduğu ataerkil bir toplumda, günlük hayatlarını sorguladıkları, kendi adlarına ve kendileri için seslerini duyurdukları bir dönemi yaşadıkları ifade edilebilir. Modernleşme serüveninde oluşturulan kurtarıcı büyük projeler, kadınların kendileri için talep ettikleri şeyleri de ya da büyük projenin

⁹⁷Ramazan Gülendamlar, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006, s. 7 – 30.

⁹⁸Şirin Tekeli, “*80'ler Türkiye'sinde Kadınlar*”, 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 30.

⁹⁹Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 23.

kadınlara bahsettiği konumu da içermekteydi. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, kadınların davranış ve konumları, büyük projenin öngördüğü toplumsal kimliğe uygun olmalı ve ona karşı bir tehdit oluşturmamalıydı. Bu amaca sahip kadınların talepleri, toplumsal projeye eklemlenerek genişletildi. Bu yolda erkeklerin de en az kadınlar kadar çaba gösterdiğini ve taleplerde bulunduğunu görmekteyiz. Feminizm, bu projede eklektik bir konumda olsa da kadınların gündelik yaşamı ve toplumsal hayattaki yerlerini sorgulama bilincine sahip olmaları açısından azımsanmayacak bir mesafeyi almıştır.¹⁰⁰ Ancak asıl önemli atılımlar kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği (5 Aralık 1934), toplumda yeni kamusal rollere bürünme fırsatının sağlandığı başta eğitim olmak üzere çeşitli reformlardan yararlanan Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilmiştir. Bir başka deyişle *“Düzenin değişmesi, kadının dış dünya ile bağlantısının sınırlı olduğu kapalı kutusundan çıkıp seslerini duyurabilmeleri için önce Tanzimat'ı ve yaşamın her alanında dışarıda ve içeride aktif ve özgür olmaları için de Cumhuriyet'i beklemek gerekiyordu.”*¹⁰¹

1.4. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kadın Hareketleri ve Feminizm

Türkiye’de kadın, kadının toplumsal konumu ve tarihî süreçte geçirdiği aşamalar incelendiğinde, bu konunun Türk modernleşmesinin ve demokrasinin mihenk taşı olduğunu görürüz. Kadının kamusal hayatta görünürlüğüne ilişkin dev adımlar, modernleşme, uluslaşma paradigması temelinde gerçekleşmiştir.¹⁰² Tanzimat olsun, Meşrutiyet olsun, Cumhuriyet olsun hatta Eylülist ihtilal olsun batılı düzeni getirme düşünceleri arasında kadını hep ön planda tutmuştur.¹⁰³ Bu bilgiler ışığında kadın hareketinin tarihî gelişimini değerlendirebilmek için Osmanlı Devleti’nin yüzünü Batı medeniyetine çevirdiği on dokuzuncu yüzyıldan günümüze uzanan süreci iyi yorumlamak gerekir. *“Türk toplumunun kadına tanıdığı yeni hayat ve yeni rolleri dikkate aldığımızda özellikle 1908’den 1930’a kadar Türk toplumunda*

¹⁰⁰Tekin, a.g.e., s. 23 - 24.

¹⁰¹Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 42.

¹⁰²Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 25.

¹⁰³Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 48.

kadının rolü; edebiyat, sanat, siyasî hayatta hatta devletin işleyişinde, gönüllü çalışmalar bakımından aynı devredeki bir Batı ülkesine göre daha etkilidir. II. Meşrutiyet'ten sonra Türk toplumunun bünyesinde; yeni hayat, yeni dil, yeni edebiyat gibi birtakım olgular gündeme gelir. Bunlar, sosyal hayatta kadının yerini artırırken derneklerde, partilerde, yazı ve basın hayatında da kadına yeni bir statü kazandırır. Bu zenginleşmeye büyük katkı; kadın şair ve yazarlarımızdan gelir.”¹⁰⁴

Bu oluşumda Cumhuriyet ile birlikte Mustafa Kemal'in, Milli Mücadele Dönemi'nde erkeği ile beraber vatanının kurtuluşu için fiili mücadeleye katılan Türk kadını desteklemesinin yanı sıra ona pek çok hak vermesinin rolü yadsınamaz.

1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu, Türk kadınına aile ve evlilik hayatında; tek eşlilik, boşanma, miras, malların idaresi ve ortaklığı konusunda eşitlik gibi çok önemli haklar vermiştir. Aynı tarihte kabul edilen Memurin Kanunu ile kadınların memuriyete alınmaları yasalaştırılmış ve bu süreçte bütün okullarda karma eğitime başlanmıştır. Türkiye'de kadınlara ilk siyasi hakları tanıyan kanun Belediye Kanunu (1930)'dur. 5 Aralık 1934'te ise seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle kadına kamusal rollere bürünme fırsatının tam olarak sağlandığını görüyoruz. Böylece kadının, aile içindeki konumu yasalarla çözüme kavuşturulmuş, ev içi ve ev dışı, toplumsal yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁰⁵ “Cumhuriyet'in eğitim reformu, eğitimde kadın-erkek eşitliğini, erkeklere verilmiş olan eğitim hak ve olanaklarından kadınların da eşit olarak yararlanması anlayışına dayanıyordu. Dönemin koşullarında güçlü bir atılım oluşturan bu yaklaşım, eğitime ulaşabilen kadın sayılarını hızla artırdığı gibi, Türkiye'de yüzyılın başındaki feminist hareketin talepleriyle de örnek alınan Batı ilkelerinin uygulamalarıyla da uyumluydu.”¹⁰⁶

Cumhuriyet dönemi, yapılan devrim, reform ve düzenlemelerin ilk olarak kadını öncelediği aşikârdır. Atatürk'ün yaptığı inkılâpların ana gayesi Türk Milleti'ni

¹⁰⁴Nesrin Tağızade, Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s.531.

¹⁰⁵Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Universal Yayınları, Ankara, 1982, s.53-72.

¹⁰⁶Mine Tan, “Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği”, *Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, Editör: TÜSİAD, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, 2000, s.71-72.

Batı uygarlığı seviyesinin üzerine çıkarmaktır ve bu amaçla gerçekleştirdiği bütün inkılâplarda önceliği kadınlara vermiştir. Kadınların kültür seviyesini yükseltmek, özel ve kamusal alanda sahip olması gereken bütün hakları kadınlara teslim etmek, çağdaş ve uygar bir Türk kadını yaratmak inkılâpların temel amacıdır. Bu amaç doğrultusunda yapılan düzenlemelerle kadınlar, yeni kamusal roller kazanmış, özel alan sınırları oldukça gevşetilmiş, kadınlara kamusal sahanın sınırları açılmış ve onlar toplumda saygın statüler elde etmeye başlamışlardır.¹⁰⁷ Bu doğrultuda Cumhuriyet'in getirmiş olduğu devlet feminizmi sayesinde 'yeni kadın'ın Batılı imajı ile çarşafli görüntüsü silinmeye çalışılır. Özgür bir ortama kavuşan Türk kadını, 'yeni kadın' imajını beğenir.¹⁰⁸ *“Cumhuriyet, ‘yeni kadın’ imgesini beraberinde getirince, yeni kadın yazın alanına da çeşitlilik kattı. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte kadınlar açısından yeni bir kadın imajı ortaya çıkmıştır. Aslında bu kadın imajı aynı zamanda Türkcülük akımının kadın imajı ile de örtüşmektedir. Türk kadını eğitilmiş, kültürlü, millî kimliğinin bilincinde ve böylelikle kendini çocukları için kurban etmeye hazır, fedakâr bir anne ve eştir. Kemalizm hep Türk kadınının eşit haklara sahip olduğunu vurgulamıştır. Devlet tarafından emredilen bu feminizm, geleneksel değer yargularında ve cinsiyet rollerinde gerçek köklü bir değişim getirmemiştir.”*¹⁰⁹ Kemalist kadın kimliğinin, belirgin biçimde II. Meşrutiyet döneminde varlık gösteren Türkcü ve Batıcı aydınların görüşlerinin bir sentezi olduğunu ifade edebiliriz.¹¹⁰ Kemalizm, medeniyet değişimi tasarımıyla kadınlara *“toplumsal görünürlük”* kazandırmaktadır. Kadınların kamusal alana çıkışları, görünürlük kazanmaları, medeniyet dönüşümünü sergilemektedir. Kadının mahrem çemberini kırması, cinsiyetler arası tecrit duvarlarının yıkılması, kısaca İslam'ın düzenlediği yaşam alanının Batılı değerlerin etkisi altına girdiğini göstermektedir. Bu etki kendiliğinden oluşan bir akım olmaktan çok, Kemalist ideoloji ve akımların tercüme ettiği devlet iradesinden kaynaklanmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁷Necla Arat, *Aydınlanmanın Kadınları*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 29.

¹⁰⁸Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 40.

¹⁰⁹Mediha Göbenli, “Modern ve Geleneksellik Arasında Kadın”, *Varlık Dergisi*, Mart, 2003, Sayı: 1146, s. 16-21.

¹¹⁰Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 110.

¹¹¹Nilüfer Göle, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 100.

1950'lerden sonrası ise yaşanan sosyal ve siyasal gelişmelerin etkisiyle kadın hareketi açısından geriye dönüş niteliği taşımaktadır; çünkü o döneme kadar verilen tüm mücadelelere rağmen, 1950'lerden sonra cins ayrımı tekrar gündeme getirilmiş, özgür ve bağımsız kadın imgesi yerine çocuklarına bakmakla yükümlü, ev işlerinden sorumlu kadın imgesi tekrar canlandırılmaya çalışılmıştır. Böylece 1950'lerden sonra kadın hareketinin bir duraklama dönemi yaşadığı söylenebilir. Bu dönemdeki pek çok örgüt, kadın haklarını geliştirmek için uğraşmak yerine, kadınların eksikliklerini gidermeye yönelmiştir. Çoğu iyi eğitilmiş, üst sınıflardan gelen, toplumda yüksek statüye sahip olan bu kadınlar, Türkiye'de kadınlar için gerekli her değişikliğin yapılmış olduğuna inanıyorlardı, kendilerini "kurtulmuş" olarak görüyor, diğer kadınları da kendi düzeylerine çıkarmak için uğraşıyorlardı.¹¹² 1950'den 1970 ortalarına kadar kurulan kadın derneklerinin pek çoğu, bugün de kazanılmış hakların sürekliliğini sağlamaktadır. Özellikle Laik devletten İslamî bir düzene geri dönülmemesine karşı sağlanan güvencelerin savunusuna öncelik vermiş ve bunu hemen her yıl Cumhuriyet'in önemli günlerinde düzenlenen törenlerde dile getirmişlerdir. Böylece, erkeği ailenin reisi olarak kabul eden medenî kanunun gerçekte cinsler arası eşitlik statüsünü olanaksız kıldığı, üzerinde hemen hemen hiç durulmayan bir konu haline gelmiş ve özel hayatta karı-koca ilişkilerinde hüküm süren ataerkil ilişkilerin eleştirisi seçkin kadınların gündeminden tümüyle çıkmıştır.¹¹³ 1940'lardan 70'li yılların ortasına kadar kadınlar tarafından yayımlandığı bilinen uzun ömürlü tek dergi *Kadın Gazetesi*'dir. (1947-1979) İffet Halim Oğuz tarafından çıkarılan dergi çıkış amacını açıklarken, bu süreçte kadın örgütlerinde egemen olan düşüncüyü şöyle ifade eder: "*Cumhuriyet inkılâbı kadınlarımıza ileri dünya kadınlığı arasındaki yerini vermiş bulunuyor. Türk kadınındaki kan ve ruh vasıfları bu hamlenin hem hızla hem de başarıyla vücut bulmasını desteklemiştir. Bundan dolayı Kadın Gazetesi... kadın-erkek eşitlik davası üzerinde fikir yürütmek lüzumunu duymayacaktır.*"¹¹⁴

¹¹²Zülal Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 350.

¹¹³Şirin Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim yayınları, İstanbul, 1995, s. 30-33.

¹¹⁴Zülal Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 350.

Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplar sonucu kadınların elde ettiği hak ve özgürlüklerle beraber, kadın hareketinin ülkemizde en etkin olduğu yıllar, 1970'lerin ortası ve sonrasına denk gelmektedir. Türkiye'de feminist hareket 1970'lerin sonlarına doğru gerçek anlamda kadın sorunlarını gündeme getirebilmiş ve eyleme dökülmüştür. Bu zamana kadar tam olarak bağımsız bir kadın hareketi gerçekleştirilememiş, feminist örgütlenme istenilen düzeyde sağlanamamıştır. Ancak bundan sonraki süreçte kadın adına bir şeyler isteyen ve bunların mücadelesini veren örgütlenmeler olmuştur. Bunda, Birleşmiş Milletler' in 1975-1985 tarihleri arasında "*Kadın On Yılı*" olarak ilan etmesinin ve Batı'nın yanı sıra Türkiye'de de bu noktadan hareketle birçok konferans ve panel düzenlenmesinin etkisi göz ardı edilemez. Mayıs 1978'de Uluslararası Nüfus Konseyi ile Türk Sosyal Bilimler Derneği, İstanbul'da '*Türk Toplumunda Kadın*' seminerini düzenlemiştir; bu seminerde üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların sorunları tartışılmış ayrıca Kate Millet, Shulamith Frystone ve Simone de Beauvoir gibi feminist yazarların kitapları Türkçe'ye çevrilmiştir. Bunların yanı sıra başlangıçta feminist olmayan, kadın cinselliği üzerindeki baskıyı kınayan "*Kadınca*" dergisi yayımlanmaya başlamıştır.¹¹⁵ Aynı dernekler Ocak 1980'de '*Türkiye'de Kadın Sorunlarına Yaklaşım ve Öneriler*' seminerini gerçekleştirmiştir.¹¹⁶ Yine de tüm bunlara rağmen Türk milletinin kadına biçtiği değerden dolayı Türk kadını haklarına kavuşmak için Batılılar gibi çetin savaşlar vermez, radikal eylemler gündemi fazla meşgul etmez. "*1980 İhtilalından sonra özellikle 82 Anayasasını takiben Türk toplumunda liberalizm ve katılımcı demokrasi gündeme gelmiştir. Düşünce hürriyeti, vicdan hürriyeti olarak üç başlık altında ortaya çıkan bu sistem, şekil ne olursa olsun her türlü fikrî akımın rahatça gelişmesine ortam hazırlamıştır. Bu imkândan feminizm de hissesine düşen payı almış, kadın hareketinde hızlı bir gelişme meydana gelmiştir. Bu yıllardan itibaren devletten bağımsız olarak gelişen; yazarlar, sanatçılar, gazeteciler, politikacılardan oluşan bir grup kurulmuştur.*"¹¹⁷

¹¹⁵Şirin Tekeli, *Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 342.

¹¹⁶Necla Arat, *Feminizmin ABC'si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 74 - 76.

¹¹⁷Muhammed Emin, *Feminizm Nedir?* TÜRDAV Yayınları, İstanbul, 1995, s. 112 - 113.

Ancak yine de “1980’lerde Türkiye’de kadın hareketi, Batı’nın ikinci dalga feminist hareketinin söylem ve eylem biçimlerinden önemli ölçüde etkilendi.”¹¹⁸ Aralık 1981’de Kadın Dernekleri Federasyonu, Ankara’da ‘Dünyada ve Türkiye’de Kadının Durumu’ konulu bir seminer; Mayıs 1981’de Yazko, İstanbul’da ‘Edebiyatımız ve Kadın Sorunu’ konulu bir panel düzenlemiştir. Aynı kurum Haziran 1981’de ‘Kadın Sorununun Öteki Yüzü’ başlıklı bir panel yapmıştır. Ayrıca haftalık bir gençlik dergisi olan Somut’ta dördüncü sayfa kadın sorunlarının tartışılmasına ayrılmış ve bu tartışmalara on yedi hafta boyunca devam edilmiştir.¹¹⁹

1975-1985 yılları arası ‘Kadın On Yılı’ kapsamında Batı’da üç Dünya Kadın Konferansı yapılmış, bu doğrultuda kadınların konumlarını değiştirmeyi planlayan üç uluslararası belge yayınlanmıştır. 1975’te Mexico City’de toplanan Birinci Dünya Kadın Kongresi’nde kadınlar için bir Dünya Eylem Planı kabul edilmiştir. 1980’de Kopenhag’da toplanan İkinci Dünya Kadın Kongresi’nde bir Eylem Programı ve Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi kabul edilip imzalanmıştır. Bu sözleşme Türkiye’de 1985’te kabul edilerek yasalaştırılmış ve 1980 sonrası ilk kitlesel kadın hareketinin çıkış noktası olmuştur. 1986’da binlerce kadın, Sözleşme’nin ‘Tüm insanların vazgeçilmez hakları’ olarak tanımladığı haklardan tam ve eşit olarak yararlanabilmek için bir imza kampanyası başlatmışlar ve kadınlar dilekçelerini Büyük Millet Meclisi’ne göndermişlerdir. Ayrıca 1989 yılı Türkiye’de bir üniversite bünyesinde (İstanbul Üniversitesi) ilk kez bir Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin kurulduğu yıldır. Bu merkez Kadın Araştırmaları yüksek lisans dersleri ve Kadın Araştırmaları dizi konferansları düzenlemiştir. 1990 yılında ise Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi kurulmuştur.¹²⁰ 1990’lı yıllar uluslararası boyutta feminist çalışmalara sahne olur, 2000’li yıllarda ise feminizm, daha kuramsal ve kitleler için daha anlaşılır bir boyuta ulaşır.

¹¹⁸Filiz Kardam ve Yıldız Ecevit, “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, *90’larda Türkiye’de Feminizm*, Editörler: Aksu Bora-Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 89.

¹¹⁹Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, 1991, İstanbul, s. 74 - 76.

¹²⁰Arat, a.g.e., s. 76.

1990'dan 2010'a dayanan süreçte feminizmin hayatın her alanına olan etkisi sürmektedir. Çok sesli, çok talepli, özgürlükçü ve demokratik bir ortamda farklılıklara saygı ve hoşgörü ile yetiştirilmeye çalışılan genç kuşakların gerek kadın ve gerekse erkeklerinin her platformda bu konuyu sıcak tutmaya kendilerini adanmış oldukları dikkatlerden kaçmamaktadır. Cumhuriyet ile birlikte kadının ön plana çıktığı alanlardan biri olarak edebî sahayı da ifade etmek gerekir. Kadın, burada hem yazar hem de yapıtların kahramanı olarak göz önündedir. Bu dönem, gerek erkek gerekse kadın yazarlar eserlerinde toplumda rastlanabilecek her çeşit kadına değinmişlerdir; anne, âşık, ergen, yaşlı, hizmetçi, öğretmen, sanatçı, köylü, kasabalı, şehirli, eğitilmiş, cahil, duygusal, mantıklı, güzel, çirkin gibi özellikleriyle sayabileceğimiz kadın pek çok açıdan, yapıtlarda yer almıştır. Bu kadınlar hem duygusal hem de toplumsal yönleriyle işlenmişlerdir.

Kadın hareketleri ve feminizmin temeli Zafer, Fatma Aliye, Makbule Leman Hanımlarla, Halide Ediblerle, Nezihe Muhuttinlerle atılmıştır. Cumhuriyet yıllarında özellikle de 1960'lardan itibaren batıdaki gelişmelere paralel olarak Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Sevim Burak, Nezihe Meriç gibi sanatçılar ise 'erken dönem kadın yazını'nın doğmasını sağlarlar. 1970'lerden itibaren Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Peride Celal, Afet Muhteremoğlu, Nazlı Eray, Aysel Özakın, Füzuran, Tomris Uyar, Pınar Kür, Erendiz Atasü ve Ayla Kutlu gibi isimler bazen aynı bazen de farklı kulvarlarda 'kadın yazını'nı geliştirirler. Kadın edebiyatının öncüleri olan bu ilk kadın kuşağı, kalemlerini 70'lerde daha bir özgür kullanırlar. Özellikle Leyla Erbil, Nezihe Meriç, Sevim Burak gibi isimler 1970'li yılların feminist yazınının gelişiminde çağın yazarlarını besleyen isimler olurlar.¹²¹ İlk kuşağın deneyimleri üzerine kurulan feminist yazının günümüzdeki temsilcileri olarak ise; Füzuran, Pınar Kür, Sevgi Soysal, Sevinç Çokum, Nursel Duruel, Feyza Hepçilingirler, Elif Şafak, Ayşe Kulin, Duygu Asena, İnci Aral ve Ayla Kutlu sayılabilir.¹²²

¹²¹Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 57.

¹²²Bahriye Çeri, *Türk Romanında Kadın*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1996, s. 198 - 245.

Ülkemizdeki kadın hareketinin daha iyi değerlendirilebilmesi ve anlaşılabilmesi açısından, kadınların verdiği mücadele tarihinin doğru bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bu noktada Osmanlı dönemindeki eylemci kadın kimliği ve kadının edebî eserlere yansımaları göz ardı edilemez. Ancak Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadın sorununun daha kurumsal bir yönde ele alındığı ve daha sistematik bir şekilde edebî eserlere yansıtıldığı da göz önünde bulundurulmalıdır.

1.5. Çeşitli Feminist Düşünceler

Altyapısında pek çok alanla beslenmiş bir dünya görüşü olduğu için feminizm, çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır. Feminizmin bütün yaklaşım ve teorileri kadınlara yönelik baskıyı tanımlamaya, bu baskıların neden ve sonuçlarını açıklamaya çalışır ve kadınların özgürleşmesi için yeni stratejiler, politikalar belirler. Çeşitli kıstaslara göre feminizm yaklaşımları farklılaşabilir.¹²³ Feminist yaklaşımlar; Liberal, Marksist, Radikal, Sosyalist, Modern, Varoluşçu, Postmodern, başlıkları altında ele alınabilir. Ayrıca bunlara psikanalitik, eko-feminizm, siyah feminizm gibi başlıklar da eklenebilir; fakat biz bu çalışmamızda temel olarak Liberal, Marksist, Radikal, Sosyalist, Modern, Varoluşçu ve Postmodern feminizmler üzerinde duracağız. Bunlardan her biri, kadın sorununa kısmî ya da geçici bir cevap oluşturan ve kendi yöntemsel güç ve zayıflıklarını da içlerinde barındıran değişik bakış açılarıdır.

1.5.1. Liberal Feminizm

Feminizm türleri söz konusu olduğunda pek çok kaynağın söze liberal feminizmle başladığı görülür. Bunun nedeni olarak liberalizmin tarihsel süreçte diğer yaklaşımlardan önce gelmesi ve çağdaş birçok feminist kuramın geleneksel liberal feminizme bir tepki olarak ortaya çıkması gösterilebilir.¹²⁴

¹²³Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren: Prof. Dr. Zafer Cırhınlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 9-20.

¹²⁴Tong, a.g.e., s. 9 - 20.

Liberal düşünce, “özgürlük taraftarlığı” olarak adlandırılabilir ve dört temel unsurdan oluşur. Bunlar; bireycilik, özgürlük, sınırlı devlet ve piyasa ekonomisidir.

Özgürlük: Bireyin, dışarıdan gelen bir zorlama altında kalmaksızın davranabilmesi, hareket edebilmesidir. Burada bireyden kasıt hem kadın hem de erkektir. Liberal yaklaşıma göre birey özerktir, bağımsızdır ve bir duvarı meydana getiren birbirinden bağımsız tuğlalar gibi toplumun temel birimidir.¹²⁵

Bireycilik: İnsanın, beden ve zihin olarak iki birbirine indirgenemez özden meydana geldiğini, insanı insan yapan, onu diğer canlılardan ayıran şeyin bedeni değil; zihinsel kapasitesi olduğunu savunur. Feminist tartışmaların başlangıç noktası da işte bu zihinsel kapasitenin kadın-erkek açısından eşitliğe sahip olup olmadığıdır.¹²⁶

Sınırlı devlet: Burada devletin görevleri, toplumu dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korumak ve içeride de düzeni sağlamaktır. Devletten beklenebilecek tek şey; geleneksel toplumsal yapının devrettiği imtiyazları ortadan kaldırarak bireyler arasında her alanda fırsat eşitliği sağlamak olmalıdır.¹²⁷

Piyasa Ekonomisi: Bu yaklaşıma göre kendi çıkarlarını en iyi bilen rasyonel bireylerin yarışı, toplum için de en iyi olanı ortaya çıkaracaktır. Her birey kendi çıkarını korumakla topluma en iyi hizmeti yapmış olacak, böylece kendi çıkarları için çalışan bireylerin uyumlu bir şekilde bir arada yaşamaları temin edilmiş olacaktır.¹²⁸

Liberal feminizm, liberal felsefenin yukarıda bahsi geçen ideallerinin sadece erkekler için değil kadınlar için de geçerli olduğunu savunmaktadır. Tarihsel süreç

¹²⁵Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15 - 67.

¹²⁶Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 437-469.

¹²⁷Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 44 – 52.

¹²⁸Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15-67.

bakıldığında kadınlarla erkekler arasındaki ilişkinin kadınlar aleyhine bozulmasının sanayileşmeyle hız kazandığı ifade edilebilir. Buna göre; 18. yüzyıla kadar aile hayatının devamını sağlayan ve toplumsal olarak üretken kabul edilen işler kadın ve erkek tarafından beraber yapılmaktaydı. Sanayi öncesi dönemde tarımsal üretimde kadın ve erkek beraber üretkenlik gösteriyordu. Fakat sanayi kapitalizmi, üretken iş gücünü ev merkezli olmaktan çıkarıp kamusal alana taşımış, bu süreç de kocalarını çalışmaya gönderen kadınların daha az üretken işleri yapmak üzere evde oturmalarını beraberinde getirmiştir. Evde kapalı kalıp süslenmekten, çocuk bakmaktan, yemek pişirmekten, temizlik yapmaktan öte bir şey yapmayan kadınlar, kocalarının sağlayacağı para, iktidar, prestij ve tüm bunların getirdiği zevk uğruna kaybettikleri özgürlük ve sağlıklarını geri kazanmak için dar anlamda liberal feminist hareketin, geniş anlamda ise kadın özgürlüğü hareketinin başlatıcıları olmuşlardır¹²⁹.

Sanayi devriminden bu yana yaklaşık üç yüz yıllık bir tarihî geçmişe sahip liberal feminizm, yüzyıllar içinde çağın gereklerine ayak uydurarak evrim geçirmiştir. Bu noktada 18. yüzyılda liberal feministler erkekler gibi kadınların da doğal haklara sahip olduklarını savunurken, 19. yüzyılda kanun önünde eşitlik, mülkiyet hakkı, oy kullanma hakkı önemli mücadele konularını oluşturmuştur. 20. yüzyılda liberal feministler ekonomiye müdahale etmek gerektiğini savunan refah devleti anlayışına paralel olarak doğum, çocuk emzirme izni gibi erkekler için gerekli olmayan bazı hakların kadınlara verilmesi için devletin devreye girmesini savunmuşlardır. Günümüzde ise liberal feministlerin mücadele konusunu toplumsal cinsiyet adaleti oluşturmaktadır. Bu noktada kadınların da erkekler kadar cinsel eşitlik ve özgürlüğe sahip olmaları gerektiği görüşü liberal feministler tarafından savunulmaktadır¹³⁰.

Liberal feminizm, Mary Wollstonecraft, Harriet Taylor, John Stuart Mill, Frances Wright, Elisabeth Cady Stanton ve Sarah Grimke tarafından geliştirilmiştir. Wollstonecraft'ın kaleme aldığı "*Vindication of the Rights of Women*" (Kadın

¹²⁹Putnam Rosemarie Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren: Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2006, s.23 – 69.

¹³⁰Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.15 – 69.

Haklarının Savunması)'da; kadın, eğitim hakkına sahip olur ve verilen hakların yanı sıra mantıklı yaratıklar olarak da görülürse cinsiyet ayrımının siyasî ve sosyal hayatta önemsiz olacağı iddia edilmişti.¹³¹ Bu teoriye göre liberal feminizmin temel özellikleri; eğitimde fırsat eşitliği, kadınların kamusal alana çıkışı, ekonomik eşitlik, siyasal ve hukuksal eşitlik ve özel alanın yeniden düzenlenmesidir.¹³²

Eğitimde fırsat eşitliği: Liberal feministlerin, insanları diğer canlılardan ayıran en temel özellik olarak zihinsel kapasiteyi gördüklerini daha önce ifade etmiştik. Onlara göre; sahip olunan potansiyelde, zihinsel kapasite açısından insanlar arasında herhangi bir farklılık yoktur. Burada vurgulanan şey; tarihsel süreç göz önüne alındığında, kadının zihinsel kapasitesini erkekten daha az kullandığı ve bunun da eğitimdeki fırsat eşitsizliğinden kaynaklandığıdır. Bu açıdan kadın ve erkek arasındaki mevcut dengesizliği gidermek için yapılması gereken, kız ve erkek çocukların ayırım gözetilmeksizin aynı eğitim imkânlarından eşit olarak yararlanmalarını sağlayacak düzenlemeleri hayata geçirmektir.¹³³

Kadınların kamusal alana çıkışı: Evde kapalı kalmaya mahkûm edilen kadınların tüm ilgilerini evlerine yoğunlaştırmaları, liberal feministlere göre onları anlamlı amaçlardan yoksun bırakmakta bu da garip iptilalara yakalanmalarına neden olmaktadır. Bundan kurtuluşun tek yolu ise; iyi bir eğitim almalarının yanı sıra kadınların ev dışında çalışmalarının sağlanmasıdır.¹³⁴

Ekonomik eşitlik: Liberal feministler, kadının tam olarak özgürlüğe kavuşmasının ekonomik olarak erkekten bağımsızlaşmasına ve onunla eşit haklara sahip olmasına bağlı olduğunu savunmaktadırlar. Bunun gerçekleşebilmesinin ise;

¹³¹Andrew Heywood, *Feminizm, Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara, 2007 s. 303.

¹³²Serpil Çakır, "Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 438-446.

¹³³Necla Arat, *Feminizmin ABC'si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 36 – 79.

¹³⁴Margaret Walters, *Feminizm*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.121 – 161.

bedenen ve zihnen güçlü, mantıklı davranan ve bağımsız yaşayabilen kadının ortaya çıkmasıyla sağlanabileceğini düşünmektedirler¹³⁵.

Siyasal ve hukuksal eşitlik: Liberal feministlere göre kadının kurtuluşunu sağlayacak olan diğer bir husus ise; kadınların sağıktan siyasete diğer bütün temel hakları elde etmeleridir. Kadınlarla erkeklerin aynı düzeyde siyasal, sosyal ve hukuksal haklara sahip olması için eşitlik ve adalet kavramlarına önem veren liberal feministler, bu alandaki tüm isteklerinin gerçekleşmesini toplumsal reformun yapılmasına; yasal ayrımcılık, kurumsal ayrımcılık ve sosyal ayrımcılıktan oluşan üç temel problemin çözülmesine bağlamaktadırlar¹³⁶.

Özel alanın yeniden düzenlenmesi: Liberal feministlere göre kadının ev dışında tam gün çalışması durumunda, ev işlerinin yapılabilmesi için kadınlara ayrılan özel alanın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu da erkeğin eve çekilmesiyle bir başka deyişle kadın ve erkek kimliklerinin toplumsal ve kültürel olarak birbirine yakınlaştırılmasıyla gerçekleşebilir. Böylece kadın, erkekle aynı eğitim ve iş imkânına sahip olacağından kadınlar üzerindeki erkek tahakkümü de büyük oranda ortadan kalkacaktır¹³⁷.

Liberal feminizm, iki noktada eleştirilmiştir. Bunlardan ilki; liberal feminizmin, liberalizm gibi algılanmasından ve liberalizme yöneltilen eleştirilerden liberal feminizmin de nasibini almasından kaynaklanmaktadır. Buna göre liberal feminizm, tıpkı liberalizm gibi mevcut sosyal yapının köklü değişimini öngörmediğinden kadın sorununu istenilen düzeyde kavrama ve bu soruna çözüm bulma potansiyelinden yoksundur¹³⁸.

Liberal feminizme yöneltilen ikinci eleştiri ise; hem liberalizmin hem de liberal feminizmin aydınlanmacı rasyonalizme dayanması ve bu aydınlanmacı

¹³⁵Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 23 – 69.

¹³⁶Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 44 – 52.

¹³⁷Demir, a.g.e., s. 52.

¹³⁸Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.124 –125.

rasyonalizmin de kalıtımsal olarak eril olmasıdır. Bu eleştiriye göre; liberal ideolojide kadının tek rolü erkek özne tarafından bastırılan bir nesne olmaktır. Bu nedenle de liberal feminizmin dayandığı temel düşünce açısından liberal feministlerin yapmaya çalıştığı şeyin imkânsız olduğu iddia edilmektedir¹³⁹.

1.5.2. Marksist Feminizm

Marksist düşüncenin temelini tarihsel materyalizm, odak noktasını ise kapitalizmin köklü bir eleştirisi oluşturmaktadır. Tarihsel materyalizm, maddeci varlık anlayışını tarihsel sürece uyarlamaktadır. Buna göre varlığın esasını madde oluşturur; çünkü o, var olmak için kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla da her şeyden önce geldiği için diğer tüm var oluş biçimlerini de belirler. İnsanlık tarihî de maddî güçlerin gelişiminin öncülüğünde meydana gelmiştir¹⁴⁰.

Bir düşünce tarzı olarak Marksizm'in iki temel özelliği vardır. Bunlardan biri yukarıda sözünü ettiğimiz tarihsel materyalizm, diğeri ise sınıf çözümlemesidir. Buna göre Marksizm insanları tek tek bireyler olarak değil, sınıflar olarak ele almaktadır. Toplumsal sınıf, içinde yaşadıkları maddî koşullar gereği aynı istek ve ihtiyaçları paylaşan insanların oluşturduğu bütünlüktür. Marksist düşünceye göre kişi, mensup olduğu sınıfla uyumlu olmalı, aynı düşünceleri paylaşmalıdır. Aksi takdirde kişinin yanlış bir bilinç edindiği bunun da sosyal sorunlara yol açabileceği ifade edilmektedir¹⁴¹.

Sınıf bilinci, Marksizm'in kadın sorununa bakış açısını da büyük oranda biçimlendirmektedir. Bunun yanı sıra Marksizm, Kapitalizm'in eleştirisinden kaynaklanan bir yaklaşımla iktisadî açıklamalara büyük önem verdiği için kadın

¹³⁹Demir, a.g.e., s. 125.

¹⁴⁰Heidi Hartmann, *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.17 – 71.

¹⁴¹Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s.71 – 85.

sorunu da pek çok sorun gibi iktisadî sürecin birer fonksiyonu olarak ele alınmaktadır¹⁴².

19. yüzyılın sonlarına doğru liberal feminizmin ortaya koyduğu düşünceler hakkında tartışmalar başlamış ve liberal feministlerin kadın sorunu için önerdikleri temel çözüm olan kadın-erkek arasındaki fırsat eşitliğinin uygulanıp uygulanamayacağı tartışması Marksist feminizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Marksist feministler, liberal feminizmin önerdikleri temel çözümün geçerli olmayacağını çünkü sınıflı toplumlarda gerçek anlamda fırsat eşitliğinin sağlanamayacağını ve kapitalizmin kadını baskı altında tuttuğunu ifade ederler. Bu sorunun çözümü olarak da, tüm diğer ezilenler gibi kadınların da ancak sosyalist sisteme geçilince ekonomik olarak tamamen bağımsız ve dolayısıyla erkeklere eşit olabileceklerini savunmuşlardır. Marksistler ısrarla kadının ezilmesinde cinsiyet farklılığının değil sınıf farklılığının etkili olduğunu vurgulamaktadırlar¹⁴³.

Daha önce de ifade edildiği gibi sanayî kapitalizmine kadar üretim aile merkezliydi. Buradaki aile yapısı akrabaları da içine alan geniş aile modeliydi. Bu aile içerisindeki iş bölümü gereğince, kadının yerine getirdiği ev işleri, erkeğin yaptığı işler gibi ailenin idamesi açısından büyük öneme sahipti. Sanayileşmeyle birlikte meta üretiminin ev merkezli olmaktan çıkarılıp kamusal alana aktarılmasıyla beraber kadının üstelendiği yemek yapımı, çocuk bakımı ile eğitimi ve temizlik gibi işler para getirmediği için üretken olmayan işler olarak görülmeye başlandı. Marksist feministler de sorunu bu çerçevede gördükleri için önerdikleri çözüm önerisiyle kadının yaptığı işlerin değersiz görülme algısını değiştirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda getirilen çözüm önerileri; ev işlerinin toplumsallaştırılması ve ev işlerinin ücretlendirilmesi başlıkları altında değerlendirilebilir¹⁴⁴.

¹⁴²Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 53 – 62.

¹⁴³Margaret Walters, *Feminizm*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.121 – 161.

¹⁴⁴Heidi Hartmann, *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006, s.17 – 71.

Ev işlerinin toplumsallaştırılması: Kadınların yaptıkları işlerin piyasa değeri olmadığından dolayı ekonomik sistemde kadın, üretici değil tüketici olarak görülmektedir. Bu bakış açısını değiştirebilmenin ilk yolu, kadınlara özgü kabul edilen ve toplumsal üretimde kadını ikinci konumda bırakan ev işlerinin toplumsallaştırılmasıdır. Nasıl ki eğitim okullara devredilerek toplumsallaştırılıyorsa temizlik, yemek yapımı, çocuk bakımı gibi kadınların herhangi bir ücret almadan yapmak zorunda kaldıkları işler de toplumsallaştırılmalıdır¹⁴⁵.

Ev işlerinin ücretlendirilmesi: Marksist feministlere göre kadınlar, farkında olmasalar bile, üretken işler yapmaktadırlar. Onların yaptıklarını sadece ev işi olarak nitelendirmek yanlıştır. Çünkü kadınlar, aile içi duygusal ilişkilerin düzenlenmesinde de merkezi bir role sahiptirler. Bu durumda ikinci çözüm yolu olarak kadınların ev dışında çalışması yerine, ev işlerinin ücretlendirilmesi, özellikle Ortodoks olmayan Marksist feministler tarafından önerilmektedir. Bu da iki yolla mümkündür: Birinci yöntem; devletin evli erkeklere özgü bir vergi geliştirmesini ve bunu bir fona dönüştürmesini, bu fondan da evli kadınlara ücret ödenmesini önermektedir. İkinci yöntem ise; devletin kadın-erkek veya evli-bekâr ayrımı yapmadan tüm çalışanlardan topladığı vergilerle bir fon oluşturmasını ve ev kadınlarına ücretlerinin bu fondan ödenmesini savunmaktadır. Böylece her iki yöntemde de ev kadınlarının ekonomik hakları devlet tarafından korunmuş olacak ve yaptıkları işlere yeterince ücret ödenmediği zaman kadınlar hem bireysel hem de örgütlü olarak tepkilerini dile getirip bir baskı gücü oluşturabileceklerdir¹⁴⁶.

Marksizme yapılan eleştiriler birden çok boyuta sahiptir. Bunlardan ilki Marksizmin kadınları da “sınıf” kavramı içinde ele almasının uygun olmayacağı yönündedir. Buna göre kadın ile erkek arasındaki ilişki çok karmaşıktır ve bazı açılardan ortaklık dahi bulunabileceğinden kadınları ayrı bir sınıf olarak görmek doğru değildir. İkinci eleştiri ise; ailenin tamamen toplumsallaştırılması üzerinedir.

¹⁴⁵Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.129 – 175.

¹⁴⁶Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 454-469.

Bu durumda insanın hayatının tümü devlet denetimine verilmiştir, bunun içinde kişinin kendini en huzurlu hissettiği aile ortamı da mevcuttur. Bu durumun sonucunda ise insanlar özgürlüklerini ve farklılıklarını koruyamamaktadırlar. Üçüncü eleştiri ise; Marksist feminizmin savunduğunun aksine, üretim sürecinin dışında da erkeklerin kadınlar üzerinde bir tahakküm kurduğudur¹⁴⁷.

1.5.3. Radikal Feminizm

Radikalizm; sosyal, siyasal ve düşünsel alanlarda uzlaşma ve reforma karşı olan, bunun yerine köklü ve temel değişiklikler öngören bir yaklaşımdır. Bu çerçevede radikal feminizm de diğer feminist yaklaşımlara göre bir uç bakış açısını ifade etmektedir. Kökü 1960'lı yıllara dayanan bu feminizm türünün kendisinden önceki feminist yaklaşımlara bir tepki olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. Feminizmin ortaya çıktığı yıllar, Batı dünyasında radikal ve tepkisel hareketlerin geliştiği bir döneme denk gelmektedir. Bu yıllar, 68 öğrenci olaylarının, anti-nükleer hareketin, Vietnam Savaşı'nın sonucu oluşan savaş karşıtı eylemlerin yaşandığı dönemlerdir. Bunların yanı sıra bilime karşı kuşkunun ortaya çıktığı anti-bilim hareketleri de bu sürece rastlamaktadır. Tüm bu radikal eylemler kadın konusunda da kendisini göstermiştir. Ayrıca radikal feminizm, kadınların kurtuluşu hususunda ortaya koyulan çözüm önerilerinin çıkmaza girdiğini ve kadınların özgürleşme sorununa kendisinden önceki yaklaşımların tatmin edici bir çözüm bulamadıklarını da ifade etmiştir¹⁴⁸.

Radikal feminizmin ilk temel eseri Shulamit Firestone'un 1971'de yayınlanan "*Cinsiyet Diyalektiği*"dir. Bu eserde yazar tarafından insanlar arasındaki en temel çatışmanın cinsiyet çatışması olduğu ifade edilmiş, bu bağlamda da kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık üzerinde durulmuştur¹⁴⁹.

¹⁴⁷Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.125 –127.

¹⁴⁸Demir, a.g.e., s. 62 – 71.

¹⁴⁹Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 85 – 140.

Radikal feminizm genel olarak mevcut kadın sorunlarının nedenini açıklayabilmek için cinsler arası ilişkilere ve bunları belirleyen unsurlara bakmak gerektiğini savunur ki bu da patriarkiden başka bir şey değildir. Patriarki; bu feministler tarafından genel olarak “*babanın yasası*”, “*kadınların erkekler tarafından yönetilmesi*” veya “*erkeklerin kadınlara, yaşlı erkeklerin genç erkeklere baskın olması*” şeklinde tanımlanmaktadır. Patriarkal sistem; güç, iktidar, baskınlık, hiyerarşi ve rekabet ile özdeştir ve radikal feministlere göre bu sistem reformla düzeltilemeyecek kadar köklü ve uzun bir geçmişe sahiptir. Kadının kurtuluşu için hem patriarkinin hem de kapitalizmin tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir. Çünkü bunlar, hukuksal ve siyasal yapıların yanı sıra aile, bilim, sanat ve akademik camia gibi tüm toplumsal ve kültürel yapıların içine gömülmüştür. Radikal feministlerin iddia ettikleri üzere kadının baskı altında olmasına neden olan cinsel sınıf sisteminin kaldırılması için kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılığın minimize edilmesi gerekmektedir. Bunun için de kadını “*anne*”, erkeği de “*baba*” yapan biyolojik farklılık kısırlaştırma, suni döllenme, kürtaj gibi geliştirilen yeni teknolojiler yardımıyla eski anlam ve işlevini kaybedecektir¹⁵⁰.

Radikal feministler “*annelik*” anlayışını da üç yönden eleştirmektedirler. Bunlardan ilki; anneliğin, toplumsallaşma sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Bu hususta tüm kadınların anneliği bir ihtiyaç olarak gördüğü yolundaki genel yargı sorgulanmalıdır. Çünkü eğer aileler çocuklarına kız ve erkek ayırımına dayalı toplumsal normlar aşılamazlarsa kız çocukların büyüüp kadın olunca anne olmak isteyecekleri şüphelidir. İkinci görüş ise; bütün annelerin çocuğa ihtiyaç duyduklarını ileri süren genel görüşü çürütmeye yöneliktir. Buna göre annelik güdüsü toplumsal olarak kurulmakta ve annelik öğrenilerek benimsenmektedir. Karşı çıkılan üçüncü görüş ise; çocukların biyolojik bir anneye ihtiyaç duydukları yönündedir. Radikal feministlere göre biyolojik anneden ziyade, çocuğun büyütülmesine birebir katkısı olan sosyal anne daha etkin bir rodedir. Hatta bu sosyal annenin tek bir anne değil de birden çok anne olması çocuğun

¹⁵⁰Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 446-454.

toplumsallaşması için daha verimlidir. Tüm bu eleştiriler cinsiyete dayalı iş bölümünün ortadan kaldırılması ve cinslerin rollerine ilişkin imgelerin yeniden gözden geçirilmesi açısından önemlidir. Böylece cinselliğin anlam değiştirmesi ve lezbiyenlik, homoseksüellik gibi kavramların anlamlarını yitirmesi söz konusu olacaktır¹⁵¹.

Radikal feministlerin çoğu kadını baskı altında tuttuğu ve annelikle cinsel köleliğe zorlayan temel ilişki şekli olduğu için evlilik kurumuna karşı çıkmaktadırlar. Ayrıca radikal feministler, kadınların bedenlerinin kontrolünün bizzat kendileri tarafından yapılması gerektiğini bu noktada da doğum, kürtaj gibi meselelerin kendi inisiyatiflerinde olmasının zorunluluğunu vurgulamışlardır¹⁵².

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra radikal feministlere göre; kişisel kimlikler yeniden düzenlenmeli, dilin ve kültürün erkeksi şekli kadınsı özelliklere bürünmeli; edebiyat, sanat ve kitle iletişim araçlarında kadının sunuluş biçimi değiştirilmelidir. Böylece, insan doğası yeniden biçimlenmiş ve geleneklere meydan okunmuş olacaktır. Tüm bunlardan da radikal feminizmin uzun dönemdeki amacının kadın kültürlü yeni bir toplum inşa etmek olduğu sonucu çıkmaktadır. Radikal feministlerin bu arzusu kadını yüce gösteren, bu yüzden de onun yüceltilmesi gerektiğini savunan düşüncelerin bir sonucudur. Radikal feministlerin kullandığı önemli bir slogan ise “*kişisel olan siyasaldır*” sloganıdır. Bununla kadınların kendi özel hayatlarını kendilerinin kurmaları gerektiği mesajı verilmektedir¹⁵³.

Verdiğimiz bu bilgiler ışığında radikal feministlerin sistematik bir teori ortaya koymadıkları; fakat cinsellik, annelik, evlilik, iş gibi alanlardaki mevcut anlayışa başkaldırarak alternatifler sunmaya çalıştıkları aşikârdır. Radikal feministler temelde iki noktadan eleştirilmektedirler. Bunlardan ilki; kadın-erkek arasındaki sorunları,

¹⁵¹Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 267 – 323.

¹⁵²Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, Çeviren: Aysel Yıldırım, Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Çitlenbik Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 34-73.

¹⁵³Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 446-454.

her iki cins arasındaki biyolojik farklılığa indirgeyen ve bu farklılığın üremeyle ilgili geliştirilen teknolojinin de vasıtasıyla minimize edilmesini savunan görüşleridir. Bu eleştiriye göre erkek ile kadın arasındaki biyolojik farklılığı ortadan kaldırmak aslında kadının özgürleşmesi için gerekli olan tek silahı yani üreyebilme gücünü elinden almak demektir. Radikal feministlere yöneltilen ikinci eleştiri ise; onların kadın doğasına ilişkin belli başlı varsayımlarıyla ilgilidir. Bu varsayımlar doğrultusunda radikal feministler, kadın doğasını tanrılaştırıp erkeğinkini de şeytanlaştırdıkları gerekçesiyle eleştirilmektedirler¹⁵⁴.

1.5.4. Sosyalist Feminizm

Sosyalizm; özel menfaatlerin yerine genel menfaatlere öncelik verilmesini ve özel mülkiyetin yerine kamu mülkiyetinin getirilmesini savunan ekonomik ve sosyal bir düşüncedir. Kökeni eski Yunana dayandırılan sosyalist düşüncenin asıl serpilmeye başladığı dönem ise 19. yüzyıldır.¹⁵⁵

Sosyalizmin bu yüzyılda Avrupa’da gelişmesi dönemin ekonomik ve sosyal yapısıyla alakalıdır. Sanayileşme sonrasına denk gelen bu devirde toplumların ekonomik ve sosyal yapılarında büyük değişiklikler olmuş, bu değişiklikler de pek çok sorunu ortaya çıkarmıştır. Kırsal bölgelerden kentlere göç başlamış; ancak akın akın kentlere gelen bu insanlar hem çok ağır koşullarda çalışmak zorunda kalmış hem de yaptıkları işin karşılığında hak ettikleri geliri elde edememişlerdir. Üretimin hızla artması, gelir dağıtımındaki adaletsizliğin de hızla artmasını tetiklemiştir. Gelir dağılımından kaynaklanan bu adaletsizlik dönemin aydınlarının dikkatini çekmiş ve aydınların bu konuda çözümler üretmelerine yol açmıştır.¹⁵⁶

Sosyalist feminizm, feminizmin 1970’lerde ortaya çıkan bir türüdür. Sosyalist feministlerin, genel olarak Marksist ve radikal feministler arasında bir sentez

¹⁵⁴Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 127 – 128.

¹⁵⁵Necla Arat, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 6 - 8.

¹⁵⁶Serpil Çakır, “Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 457-469.

yapmaya çalıştıkları ifade edilebilir. Buna göre kadın sorunu konusunda sosyalist feministler, Marksist feministlerin ana neden olarak sınıflı toplumu; radikal feministlerin ise patriarkiyi görmelerine karşı çıkmaktadırlar. Onlara göre Marksist feministlerin yaptığı gibi kadının ezilmişliğini Marks ve Engels'ın ileri sürdüğü terminoloji doğrultusunda sadece ekonomi ve sınıf kategorileri altında ele almak doğru değildir. Bunun yanında ezilmişlik problemini sadece patriarkal ilişkiler ve bunların sonucunda kadın-erkek arasında ortaya çıkan çelişkilerle de açıklamak yeterli değildir.¹⁵⁷ Tüm bunlar ışığında sosyalist feminizmin, feminizm literatürüne kattıklarını şöyle özetleyebiliriz:

İkili – Sistemler Teorisi: Erkeklerin, kadınları denetleme istekleri, en az kapitalistlerin işçileri denetleme isteği kadar güçlü olduğu için ekonomi ve sınıf kategorileri doğrultusunda sadece kapitalizmin yok edilmesi kadının kurtuluşu için yeterli değildir; bunun yanında erkeklerin kadınları denetlemelerine de son verilmesi gerekmektedir. Buna göre kapitalizm ve patriarki, farklı sosyal ilişki biçimlerine ve farklı çıkar kümelerine sahip iki ayrı olgudur. Kadının ezilmesini önleyebilmek içinse patriarki ile kapitalizmin ayrı olgular olarak çözümlenmesi, ardından da her iki kavram arasındaki diyalektik ilişkinin ortaya konması gerekmektedir.¹⁵⁸

Birleşik – Sistemler Teorisi: İkili sistemler teorisini eleştiren sosyalist feministlerin geliştirdiği teoridir. Buna göre patriarki ve kapitalizmi birbirinden bağımsız olarak ele almak pek çok probleme sebep olmaktadır. Çünkü patriarkal kavramların çoğu kapitalizmin birer ürünüdür. Bu teoriye göre Marksist teorideki sınıf çözümlemesinin yerine iş bölümü çözümlemesi merkeze alınmalıdır. Böylece, kadının ezilmesi ve ikincileştirilmesi sorunu açıklanabilir; ancak iş bölümü çözümlemesine göre kapitalizmle patriarkiyi birbirinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü kapitalizmin temel özelliği kadının ikincil bir iş gücü olarak görülmesidir.¹⁵⁹

¹⁵⁷Süheyla Kırca Schroeder, *Popüler Feminizm Türkiye'de ve Britanya'da Kadın Dergileri*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.125 - 129.

¹⁵⁸Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.74 – 80.

¹⁵⁹Demir, a.g.e. s.74-80.

Yabancılaşma Olgusuna Eklenen “Cinsellik”, “Annelik” ve “Entelektüel Alan” Boyutları: Alison M. Jaggar’a göre; kadınların ezilmişliğini ortaya koymak için Marksist feminizmdeki yabancılaşma olgusuna cinsellik, annelik ve entelektüel alanlarda meydana gelen yabancılaşmayla yeni bir yorum katmak, kadın sorununun özünü kavramamızı sağlamaktadır.¹⁶⁰

Cinsellik; işçilerin yabancılaşması emeklerinin bir meta haline dönüştürülmesiyle gerçekleşirken, kadınların yabancılaşması ise bedenlerini değiştirme çabalarıyla ortaya çıkmaktadır. Cinsellik açısından ifade edecek olursak kadının yaptığı vücut bakımı, saç bakımı, çeşitli estetik operasyonlar, fazla kiloları eritmeye yönelik aktiviteler gerçekte kendisinden ziyade başkaları özellikle de erkekler içindir. Bu durum, kadınları vücutlarını başkalarının beğenisine sunan bir meta haline getirmekte ve vücutlarıyla kadınları yabancılaştırmaktadır. Kadın ne kadar kendi vücudu üzerinde çalışırsa, vücudu da o kadar nesne haline gelmektedir.¹⁶¹

Annelik; kadının kaç çocuk doğuracağına başkası tarafından karar verildiğinde kadın, kendi doğal özelliği olan annelik deneyimine yabancılaşmaktadır. Kadının doğurganlık özelliği toplumun ekonomik koşuluna göre değişmekte; işgücüne ihtiyaç duyulan toplumlarda kadının arzusuna bakılmaksızın kadınların mümkün olan en fazla sayıda doğum yapması istenmekte; çocuğun ekonomik açıdan bir yük olarak algılandığı toplumlarda ise kadın istese bile çocuk doğurması engellenmeye çalışılmaktadır.¹⁶²

Entelektüel Alan; kadınlar kendi zihinsel yeteneklerine de yabancılaşmaktadırlar. Buna göre kadınlar, kendi duygu ve düşüncelerini kamu

¹⁶⁰Ayşe Sevim, *Feminizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 78-92.

¹⁶¹Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 85 – 140.

¹⁶²Tong, a.g.e., s. 85 – 140.

önünde açık ve net bir biçimde ifade etmekten korkmakta, çoğunlukla erkekler tarafından ortaya konulan düşünceleri benimsemeye zorlanmaktadırlar.¹⁶³

Günümüz toplumsal yapılarında kadının konumunu anlayabilmek için onun yabancılaşma derecesini kavrayabilmek gerekir. Kadın sorununun çözümü de Jaggar'a göre önce bu yabancılaşmanın farkına varmakla sonra da onu, içine sindiği sosyal ve toplumsal yapıların dışına atmakla mümkün olmaktadır.¹⁶⁴

Sosyalist feminizmin görüşlerini ana hatlarıyla ortaya koyacak olursak; sosyalist feministlerin, kadınların baskı altında olmalarını patriarki tarafından üretilen ve sürekli birbirini etkileyen cinsiyetçilik, ırkçılık ve sınıf ayrımcılığı ile açıkladıklarını ifade edebiliriz. Sosyalist feministler üç noktadan eleştirilmektedirler. Bunlardan ilki; cinsiyete dayalı işbölümü çözümlemesi hakkındadır ki bu eleştiriye göre toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü analizi, sınıf analizinden daha kullanışlı ve işlevsel değildir. İkinci eleştiri hususu ise sosyalist feministlerin yabancılaşma teorisini hareket noktası olarak alıp kadın sorununu da bu çerçeveye sığdırmaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Buna göre kadınların yabancılaşma deneyimleri çok farklı kaynaklara dayandığı için tek bir yabancılaşma teorisi çerçevesinde sorunu açıklığa kavuşturmak, kadınlar arasındaki farklılığı görmezden gelmekle mümkün olur ki sosyalist feministler de bu yanlış yapmaktadırlar. Sosyalist feministlerin eleştirildiği son nokta, söylemlerinin teorik olarak karışık ve hayata geçirilmesinin zor olduğu yönündedir.¹⁶⁵

1.5.5. Modern Feminizm:

Feminizm, en genel bağlamda “modern feminizm” ve modern sonrası yani “postmodern feminizm” olarak iki grupta toplanır. Varoluşçuluk, varoluşçu feminizm, yapısalcılık, postyapısalcılık ve yapısökümcülüğü içine alan post modern feminizme kadar olan süre içerisinde doğup gelişen feminizmler, çoğunlukla modern

¹⁶³Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.74 – 80.

¹⁶⁴Ayşe Sevim, *Feminizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 78-92.

¹⁶⁵Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.128-130.

feminizm olarak adlandırılırlar. Bunun için liberal, Marksist, sosyalist, radikal gibi üçüncü, birinci ve ikinci dalga feminizm içinde yer alan bu feminizm türleri, modern feminizmler olarak değerlendirilir. Buna göre de modern feminizmin doğuşu, 1972’de Mary Wollstonecraft’ın “*A Vindication of the Rights of Woman*” adlı eserinin basımıyla bağdaştırılır ve modern feminizm, cinsler arasında siyasi ve toplumsal eşitlik isteyen bir hareket olarak tanımlanır. Genel çerçevede modern feminizm, kadınlara hiç olmazsa erkeğine yakın bir “*eşitlik ve özgürlük*” verilmesinden yanadır. Modernist feminizm için ilk şey “*sorunun*” ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu noktada da kadınların cinsiyetlerinden dolayı kötü bir biçimde muamele gördükleri yolunda genel bir kanı vardır.¹⁶⁶

Helene Cixous, Susan Douglas, Susan Faludi, Charlotte Perkins Gilman, Ellen Key, Betty Friedan, Luce Irigaray, Margaret Lawrence, Kate Millet, Adrienne Rich, Shulamith Firestone gibi feministler, modern feminizmin önde gelen savunucularındandır.¹⁶⁷

1.5.6. Varoluşçuluk ve Varoluşçu Feminizm

Yayınlandıktan kısa bir süre sonra, “*kadının özgürlüğü*” hareketinin en temel başvuru kitaplarından biri haline gelen Simone de Beauvoir’in “*İkinci Cins*” adlı eseri varoluşçu feminizm dendiği zaman ilk akla gelenlerdendir.¹⁶⁸

Varoluşçu feminizmi ifade etmeden önce varoluşçuluğun ne olduğuna değinmek gerekir. İkinci Dünya Savaşı’nın yarattığı maddî ve manevî çöküntünün sonrasında yeni bir arayış biçimi olarak ortaya çıkan varoluşçuluk, bazı yönleriyle ateizmden, bazı yönleriyle ise Hristiyan teolojisinden beslenen bir felsefedir. İkinci Dünya Savaşı tüm dünyada bir kargaşa yaratmış, bu karmaşa ortamından ise belirsizlik ve kaygı doğmuştur. Bu süreçte acı, hüsrana, hastalık ve ölüm bir önceki

¹⁶⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 70.

¹⁶⁷Şahin, a.g.e., s. 70.

¹⁶⁸Şahin, a.g.e., s. 72.

yüzyılın iyimserliğinin tersine insan gerçekliğinin temel özellikleri haline gelmiştir. 1960'lı yıllara kadar hızla yayılan varoluşçuluk, bu kaygıların dile getirilmesinde önemli bir işlev görmüştür. Varoluşçuluğa göre insanın varlığı büyük bir tehlike içindedir; çünkü insan istikrarsız bir dünyada yaşamak zorunda bırakılmış bir bakıma dünyaya fırlatılıp atılmıştır. Bu yüzden de varoluşçu düşünürler, bilinç, ruh, akıl, düşünce gibi önceliklere sahip tüm idealizm türlerine karşı çıkmış, varoluşun her zaman bireysel olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre insanın varoluşu bir tasarımdır. Bu tasarım, imkân sınırları dâhilinde ve geleceğe dönük yapılıdır. Bu tasarımı herkes kendisi kurar ve herkes kurduğu bu tasarımdan bizzat kendisi sorumludur. Yani her insan özünü kendisi yaratır. Verilmiş bir insan özü yoktur. İnsanın varoluşu, ona atfedilen her türlü özden önce gelir. İnsanlar, tercihler yaparak birtakım kararlar verirler ve bilinç yoluyla kendi bağımsız kimliğini oluştururlar ki bu noktaya kadar insan varoluşçulara göre sadece yaşayan bir organizmadan ibarettir.¹⁶⁹

Varoluşçu feminizm dendiği zaman bu akımın kurucusu kabul edilen Simone de Beauvoir da hareket noktası olarak varoluşçuluğun yukarıda ifade ettiğimiz özcülük karşıtlığından yola çıkmıştır. De Beauvoir'a göre; kadınların kurtuluşunu sağlayabilmek için onları birer "*kendi başına varlık*" ile "*başkaları için varlık*" arasında bir yere koymaya çalışan her türlü anlayışa karşı çıkmak gerekir. Kadınlar da aynen erkekler gibi "*kendi başına varlık*"tır ve bu durumu toplumda ortaya koymaları gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için de önceden var olan kadına ilişkin tüm özcü anlayışların bırakılması, kadın ile erkek arasındaki toplumsal rollerin yeniden kurulması gerekmektedir. Bu, şüphesiz çok kolay gerçekleşecek bir durum değildir ve toplumdaki pek çok kesim tarafından dirence maruz kalacaktır; fakat kadınların kurtuluşu için bundan başka bir çözüm yolu yoktur. De Beauvoir, insanlık tarihî boyunca birçok boyutta erkekler "*kendi*", kadınlar da hep "*başkası*" olduğu için erkeklerin daima kendilerini kadınların tehdidi altında hissettiklerini ifade eder. Bu yüzden kadını bir tehdit unsuru olarak gören ve daima özgür kalmak isteyen erkek, onu kendisine itaat eden bir konuma sokmayı tercih etmiştir. Açıktır ki

¹⁶⁹Talip Karakaya, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara, 2004, s.70-76.

kadınların trajedisi, onlara atfedilen rolleri bizzat kendilerinin seçmemeleri, bu rollerin onlara dayatılması ve kadınların da bu durumu yüzyıllardır özümsemesindedir. Dolayısıyla kadınlar, kendilerine dayatılan tüm rolleri reddetmedikçe ve bu roller yeniden tanımlanmadığı sürece özgürlüğe kavuşamazlar.¹⁷⁰

Varoluşçu feminizm, postmodern feminizme zemin hazırlamıştır. Bu noktada her iki ekol arasında ortaklıklar vardır. Bunları kısaca şu şekilde belirtebiliriz; varoluşçuluk, modern dönemin düzenine karşı sorgulayıcı ve karamsar bir tutum takınmıştır. Buna dayalı geliştirilen bakış açılarıyla varoluşçu feminizm de bu zemini feminist söyleme taşımıştır. Aynı umutsuzluk ve sorgulayıcı yaklaşım, postmodern feminizmde de mevcuttur. Postmodern feminizm ile varoluşçu feminizm arasındaki diğer bir ortaklık; kadın ve erkeğe ilişkin özsel varsayımlara dayalı açıklamalara karşı çıkararak her iki yaklaşımın da süreci ön plana çıkarması, kadın sorununu çözerken büyük anlatılara bel bağlamasıdır. Bir diğer ortak husus; ilk kez varoluşçu feministler tarafından kullanılan “*diğerlik*”, “*başkalık*” ayrımıdır. Bu, kadın sorunun çözümünde postmodern feminizmin önemli kavramsal araçlarından biri durumundadır. Son olarak her iki yaklaşımın kadınlara karşı genelleyici ve homojenleştirici varsayımlar yerine farklılığı öne çıkarıp teorileştiren bir bakış açısı geliştirmiş olmaları ifade edebileceğimiz ortaklıklardandır.¹⁷¹

1.5.7. Postmodern Feminizm

20. yüzyılda, o dönemde meydana gelen Vietnam Savaşı, Yahudilere uygulanan soykırım, II. Dünya Savaşı, Hiroşima’ya atılan atom bombası gibi tarihsel olaylar göz önünde bulundurulduğunda tüm dünyayı etkisi altına alan genel bir sorgulama biçiminin geliştiğini görürüz. Bu, o zamana kadar tâbi olunan Batı yaşam tarzı ve düşüncesinin, Aydınlanmacı felsefenin kökten bir eleştirisinin yapılmasına yol açmıştır ki postmodernizmin doğuşu da bu sürecin bir ürünü olarak karşımıza

¹⁷⁰Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 197-214.

¹⁷¹Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 99-100.

çıkar. 1970'lerde filizlenen, 1980'lerde ise büyük anlatıların, büyük vaatlerin gerçekleşmediğini gören entelektüeller arasında yaygınlaşmaya başlayan postmodernizm, dönemin yaygın düşünce akımlarından biri olan feminizmi de etkilemiş ve bu durum, feminizmin bir türü sayılabilecek postmodern feminizmin doğmasına yol açmıştır.¹⁷²

Postmodern bir feminist yaklaşımın var olup olamayacağı düşüncesi, bu konuda görüş ileri sürenleri ikiye ayırmıştır. Bazı düşünürlere göre postmodernizm; feminizmin içeriğini koruyup yeni bir eleştiri biçimi olarak karşımıza çıkabilir. Bazılarına göre ise postmodern eleştiriler, doğrudan feminizmin içeriğini sorgulamayı gerektirdiğinden postmodern bir söylem içinde kalınarak feminist olunamaz.¹⁷³

Postmodernizm ile feminizmin uzlaşmazlığını savunan düşünürlere göre bu iki kavramın arasındaki ilişkiyi zorlaştıran bazı nedenler vardır. Bunlardan en önemlisi; feminizmin içinde bulunduğu ikilemin doğurduğu sonuçlardan kaynaklanmaktadır. Feminizm, bir açıdan modernist Aydınlanmacı epistemolojiye karşı çıkıp eleştirme boyutunda postmodernizm ile birlik halindeyken, diğer bir açıdan çağdaş feminizm hem tarihsel hem de teorik olarak modernist olma özelliğini devam ettirmektedir. Feminizm ile postmodernizm arasındaki uzlaşmayı imkânsız kılan diğer bir husus ise bütün versiyonları ile feminizmin, özünde bir büyük anlatı barındırdığı için postmodern bir söylem çerçevesinde değerlendirilemeyeceğidir.¹⁷⁴

Postmodernizm ile feminizmin uzlaşmasını savunan düşünürlere göre ise; bu durum postmodern eleştiri ile feminist eleştirinin benzer noktalarının olmasından kaynaklanmaktadır. Bu benzerlikler, Nancy Frazer ve Linda Nicholson gibi düşünürlere göre şöyledir; hem postmodernizm hem de feminizm felsefe kurumunu derin ve geniş kapsamlı olarak eleştirmiştir, daha da önemlisi her ikisi de geleneksel

¹⁷²Demir, a.g.e., s. 81-83.

¹⁷³Nira Yuval Davis, *Cinsiyet ve Millet*, Çeviren: Aysin Bektaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 220-225.

¹⁷⁴Elizabeth Wright, *Lacan ve Postfeminizm*, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 45 - 63.

felsefeye yaslanmayan yeni toplumsal eleştiri paradigmaları geliştirmeye çalışmışlardır. Bu noktada her ikisinin de ortak paydası “felsefesiz eleştiri” prensibine dayanarak felsefe ve toplumsal eleştiri arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemeye çalışmalarıdır. Bunların yanı sıra hem postmodernizm hem de feminizm birer radikal hareket olarak modernizmin meşruluğuna karşıdır ve bunu ifade etmek için farklı söylemler ortaya koyarlar. Ayrıca hem postmodern hem de feminist eleştirinin merkezî temaları arasında rasyonel/irrasyonel, özne/nesne ve kültür/doğa gibi ikilemeler önemli bir yer tutmaktadır.¹⁷⁵

Yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere postmodern feminizm, postmodernizmin teorik yapısı altında geliştirilmiştir. Büyük ölçüde yapısalcı, postyapısalcı, psikanalitik ve varoluşçu düşünce akımlarının etkisi altında kalan postmodern feminizmin oluşmasında Simone de Beauvoir’ın varoluşçu çerçevede ileri sürdüğü “*Kadınların niçin ikinci cins olduğu*” sorusu, büyük bir rol oynamaktadır. Postmodern feministlere göre kadınların “öteki” liği onlara, mevcut değerleri, kuralları ve uygulamaları kökten sorgulamak için önemli avantajlar sağlamaktadır. Kadın cinsine atfedilen bu “*başkalık*” her ne kadar baskı ve ikincilikle ilişkilendiriliyorsa da çoğulluğa, farklılığa, açıklığa ve bölünmüşlüğe imkân tanıdığını göz ardı etmemek gerekir.¹⁷⁶

Postmodern feminizme zemin oluşturan çeşitli akımlar vardır. Bunlar yukarıda ifade etmeye çalıştığımız postmodernizm; Simone de Beauvoir’ın görüşleri doğrultusunda gelişen varoluşçu feminizm; yapısalcı ve postyapısalcı bir çerçevede gelişen Fransız feminizmi veya diğer bir adıyla linguistik feminizmdir.¹⁷⁷

1.5.7.1. Postyapısalcılığın Postmodern Feminizme Katkıları

Yapısalcılık; kültür, kişilik, toplum gibi olgular arasındaki ilişkileri veya yapıların iç düzenlerini ortaya çıkarmayı hedefleyen bir çözümleme yöntemidir. Bu

¹⁷⁵Angela McRobbie, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, Çeviren: Almıla Özdek, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 93 - 111.

¹⁷⁶Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 88 - 89.

¹⁷⁷Demir, a.g.e., s. 92.

yaklaşım tarzı, ortaya koyulduğu alandaki olgunun yapısını ele alan ve bu yapıyı, onu oluşturan öğelerin toplamından daha farklı bir nitelikte kabul eden yaklaşımları ifade eder.¹⁷⁸

Postyapısalcılık ise yapısalcılığın daha üst bir boyutudur ve yapısalcılığın dönüştürülmesiyle ortaya çıkar. Postyapısalcılık hem yapısalcılıkla birleşir hem de yapısalcılığı dönüştürür. Bu noktada postmodernizm ile postyapısalcılık arasında birçok ortaklık vardır. Postyapısalcı literatürde yer alan ve postmodern feminist düşünceye katkısı olan dört temel kavram vardır. Bunlar; dil, söylem, farklılık ve yapıçözümdür.¹⁷⁹

Dil: Postyapısalcı çözümlemenin odak noktasında olan dil, anlamın kurulduğu, kültürel öğelerin örgütlendiği, insanların dünyayı, toplumu algılayış biçimlerinin sözselsel olarak temsil edildiği bir yapıya sahiptir. Postyapısalcılara göre dil; fikirlerin, sosyal ilişkilerin hem nedenini hem de sonucunu gösteren bir sistemdir. Onlar; sözlerin, metinlerin değişmeyen, sabit anlamları olmadığı konusunda hemfikirdirler. Belirli bir bağlamda, belirli bir topluluğun anlamları nasıl ürettiğine dair sorular, postyapısalcılar için sorulması gerekenlerin başında gelir. Dilin bu boyutu postmodernizmin araçlarından biri olarak feministler tarafından da kullanılmıştır. Postmodern feministlere göre dil, iktidarın yayılma ve yeniden üretilme mekanizmalarındandır. Buna göre de postmodern feministler dil çözümlemesini üç boyutta ele alırlar. Bunlardan ilki; metinlerde kadın ve erkeğin özelliklerinin nasıl dile getirildiğinin çözümlenmesidir. İkincisi; kadın ve erkeğin kültürel yapıda bir tip olarak nasıl ikilemeler biçiminde ele alındığına odaklanmaktır. Son yaklaşım ise; toplumsal cinsiyet ilişkilerinin bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde dile nasıl yerleştiğini ortaya koymaktır.¹⁸⁰

¹⁷⁸Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, Çeviren: Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997, s. 175 - 190.

¹⁷⁹Sarup, a.g.e., s. 175 - 190.

¹⁸⁰Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 102-103.

Hukukî metinleri de yukarıda ifade edilen üç yaklaşıma göre çözümleyen feministler, kadın bedeninin hukukî metinlerde annelik ile ilişkilendirildiğini bu yüzden de kötüye kullanımını engelleyecek düzenlemeleri desteklediğini; ancak kadın bedeninin cinsellik çerçevesinde ele alındığı yapılarda ise çeşitli kısıtlamalara maruz bırakıldığını ifade etmişlerdir.¹⁸¹

Söylem: Söylem kavramı, bir dil ve bir metnin yanı sıra tarihsel, kurumsal ve sosyal olarak oluşan önermeler, terimler, kategoriler ve inançlardan meydana gelen belirli bir yapıdır. Bu yüzden de söylem, kelimelerden ziyade kurum ve örgütlerde dile getirilir. Dolayısıyla kadın sorununa herhangi bir çözüm getirebilmek için metinler gibi kurum ve örgütlerin de okunması gerekmektedir.¹⁸²

Fark: Söylem çözümlemesinin önemli unsurlarından biri olan fark kavramı, postyapısalcılara göre anlamın çözümlenmesinde çok önemli bir işleve sahiptir. Her kavramın başka bir kavramla zıtlık ilişkisi içinde var olduğunu ifade eden postyapısalcılar, anlamı çözebilmek için bu zıtlıkları ortaya çıkarmak gerektiğini belirtirler. Buna, kadın - erkek kavramlarının tanımlanmasıyla ilgili bir örnek vermek gerekirse kadın, “*erkek olmayan*” dır; erkek de “*kadın olamayan*”.¹⁸³

Yapıçözüm: Metinlerde farkın işlenişini, diğer bir ifadeyle anlamı oluşturma yollarını çözümlmeyi içeren postyapısalcılığın bir diğer kavramı da yapıçözümdür. Yöntem iki aşamadan oluşur: ‘zıtlıkların tersine çevrilmesi’ ve ‘yerinden oynatma’.¹⁸⁴

Zıtlıkların tersine çevrilmesi; yapıçözümün ilk aşamasıdır. Burada biri baskın diğeri ise bastırılmış olan iki kavram ve bu iki kavram arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu iki kavramdan hangisinin baskın, hangisinin bastırılmış olduğunun

¹⁸¹Demir, a.g.e., s. 103.

¹⁸²Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 264 - 312.

¹⁸³Foucault, a.g.e., s. 270 - 321.

¹⁸⁴Armağan Öztürk, *Postyapısalcılık*, Phoenix Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 155 - 231.

belirlenmesi ve değersiz kılınan terimin değerinin yeniden kazandırılması yapılan çalışmanın ilk etabıdır.¹⁸⁵

Zıtlıkların tersine çevrilmesi aşamasını, yerinden oynatma süreci izler. Burada bastırılmış kavram yerinden oynatılarak baskın terimin yerine yerleştirilir. Aynılık/farklılık, varlık/yokluk, erkek/kadın, zihin/beden gibi ikili kavramlar arasında olumlu bir konuma sahip olan baskın terim, kendi ayrıcalığını ve varlığını olumsuzlayarak aslında bastırılmış olan terime bağlılığını ortaya koyar. Böylece yapıçözümünün sonucunda varlığın yokluğa, erkeğin kadına kendi kimliğini kurabilmek için bağlı olduğu görünür kılınır.¹⁸⁶

Yapıçözümün feminist yaklaşıma en önemli katkısı “*ikisi arasında*” fikirlere, durumlara, olay ve olgulara yaşama şansı tanınmasıdır. Diğer bir ifadeyle salt siyah ya da salt beyaz haricinde ikisinin arasında kalan “*gri*”yi de göz ardı etmemesidir. Buna göre; toplumlar yapıçözümün önerdiği aşamalarla mevcut sorunlara yaklaştıkları zaman zıtlıklara odaklanmaktan ziyade ikisi arasında yer alacak başka bir çözüm yolunun olabileceğine de ihtimal vermektedirler. Bu da kadın - erkek arasındaki sorunu çözmeye alternatif yollar geliştirmelerine olanak tanımaktadır.¹⁸⁷

1.5.7.2. Fransız Feminizmi (Linguistik Feminizm)

Fransız feminizminin, postmodern feminist düşünceyle bağlantısı, yapısalcı ve postyapısalcı dilsel yaklaşımlara dayanarak geliştirilen görüşler yoluyla oluşmaktadır. Bunların yanı sıra Fransız feministlerinin en çok ilgilendikleri husus, bedenin toplumsal cinsiyet haline dönüşmesiyle (gendering of body) psikoanalitik teorinin arasındaki ilişkidir.¹⁸⁸

¹⁸⁵Öztürk, a.g.e., s. 155 - 231.

¹⁸⁶Öztürk, a.g.e., s. 155 - 231.

¹⁸⁷Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 105 - 106.

¹⁸⁸Elizabeth Wright, *Lacan ve Postfeminizm*, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 50 - 82.

Bir diğerk adı linguistik feminizm olan Fransız feminizminin, bu ikinci adı alması Fransız feministlerin patriarkal ideolojinin temelini dilde olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu açıdan da linguistik feministler, özellikle dil alanında çalışmalar yapmış ve kadının ikincileştirilmesini bu çerçeveden değerlendirmişlerdir.¹⁸⁹

Fransız feministleri, sosyal gerçekliğin anlaşılmasında dilin işlevini açıklarken temelde Wittgenstein'in görüşlerinden etkilenmişlerdir. Wittgenstein, *Taractatus* adlı eserinde dilin, dünyanın bir resmi olduğunu iddia etmiştir. Buna göre; *“Dilin resmetme işlevi sayesinde dış dünyadaki nesnelere insan zihninde anlam kazanabilmişlerdir. Dolayısıyla dil, dış gerçekliği resmeden saydam bir araç konumundadır.”* Wittgenstein, bu görüşleri ileri sürdükten uzun bir süre sonra tam tersi bir tezle ortaya çıkmış ve bu sefer kendisine daha çok taraftar toplamıştır. Daha sonra yazdığı kitabı *Felsefi Araştırmalar*'da ifade ettiğine göre; *“Dil, dünyanın bir resmi değildir; fakat insan dünyayı ancak dil vasıtasıyla görebilmektedir.”* Böylece Wittgenstein'in 'resim kuramı' yerini 'dil oyunları kuramı'na bırakmış ve anlam, dil oyunlarına dayandırılarak ifade edilmeye çalışılmıştır.¹⁹⁰

Fransız feministlerini etkileyen bir diğerk düşünür ise; Ferdinand de Saussure'un dilsel yapıyı, pozitif terimleri olmayan bir farklar sistemi olarak teorileştiren görüşlerini psikoanalize uygulayan Lacan'dır. Lacan, insanın toplumun bir ferdi haline gelebilmesi için dile dayalı toplumsal ilişkileri içselleştirmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşıma göre; dünyaya geldiğimiz ilk andan itibaren ailesel ilişkiler ve cinsel konular, bizim nasıl adlandırıldığımıza ve çağrıldığımıza bağlı olarak temellenmektedir. Bu yüzden de dildeki anne, baba, kardeş, dost, düşman gibi kavramlar, toplumun onlara verdiği değere göre anlamlandırılır ve hepsinin hiyerarşik konumu birbirinden farklıdır. Bu konuyu biraz daha genelleştirecek olursak; dünyayı tanımak ve anlamlandırabilmek için dilin imkânlarına ihtiyacımız vardır. İnsanlar, kavramları konularıyla beraber kavrarlar ve bu, zamanla

¹⁸⁹Wright, a.g.e., s. 50 - 84.

¹⁹⁰Brayn Magee, *Yeni Düşün Adamları*, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 106-151.

bilinçaltlarına da işler. Dilin içindeki kavramlar arası güç ilişkilerini içselleştirmeden hiçbir şeyi anlamlandıramayız. Özetle ifade etmek gerekirse; özne (insan) dilin bir efendisi değil; onun sonucunda ortaya çıkan bir yapıdır.¹⁹¹

Fransız feministleri dilin çözümlenmesi üzerinde ısrarla durmuş, kadının ikincil durumunun ekonomik, siyasal, sosyal veya kültürel yapılardan değil de bizzat dilin kendisinden kaynaklandığı tezini ortaya koymuşlardır. Buna göre anlam, dilsel ve mantıksal çerçevede kadının konumunu ikincilleştirmektedir. Bu noktada üzerinde durulan konulardan biri; dili meydana getiren kelimelerin dil içindeki hiyerarşilerinin erkek merkezli olmasıdır. Bu doğrultuda bazı sıfatların erkeklere bazı sıfatların ise kadınlara mahsus olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca insanoğlunu ifade eden pek çok nitelemenin de erkek merkezli olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda zayıf, sadık, ılımlı, duygusal gibi ibareler kadınlara özgü iken; sert, güçlü, isyankâr, rasyonel gibi ifadeler ise erkeklerin tanıtılmasında daha çok kullanılmaktadır. Ayrıca Türkçede kullanılan ‘adam olmak’, ‘bilim adamı’, ‘kız gibi’, ‘toprak ana’ gibi ibarelerde de cinsiyet ayrımı ve bu ayrım doğrultusunda cinsiyetlere çeşitli özelliklerin atfedilmesi söz konusudur. Toplumsal ilişkilere egemen olan bu tarz erkek merkezli ve erkeklere pozitif özellikleri yükleyerek onların üstünlüklerini vurgulayan yapı, dil yoluyla devamlı yenilenmekte ve gelecek kuşaklara iletilmektedir. Bir toplumda yaşayan bireyler de, sosyal olarak “erkek” veya “kadın” olabilmek için bu özellikleri benimseyip içselleştirmeye çalışmaktadırlar. Bunu fark eden Fransız feministleri, dil üzerinde yoğunlaşarak dildeki kelimeleri değiştirmeyi bu yolla da kadının kurtuluşuna katkıda bulunulabileceğini vurgulamışlardır.¹⁹²

1.5.7.3. Postmodern Feminizmin Genel Özellikleri

Bunu sekiz başlık altında ifade etmek mümkündür.

1. Özcülüğün Reddi: Postmodern feminist teori olguları tek bir kategoriye indirgeyen yaklaşımları reddeder. Bu bağlamda ırk, cinsiyet, sınıf gibi toplumsal

¹⁹¹Elizabeth Wright, *Lacan ve Postfeminizm*, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 60 - 91.

¹⁹²Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 109 - 113.

kavramların belirleyiciliğine karşı çıkar ve bir toplumda kadının etkilediği veya kadından etkilenen birden çok yapının olduğunu belirtir. Bu yapıların içine kişilik, cinsel kimlik gibi kategorileri dâhil eder ki bu da tek bir kadın tipinin, bunun doğal sonucu olarak da kadın sorununa yönelik tek bir yaklaşımın olmayacağını gündeme getirmektedir.¹⁹³

2. Totalitarizme ve Evrenselliğe Karşıtlık: Postmodern feminist teori, evrenselci yasaları benimsemez. Ona göre değişimler ve karşıtlıklar her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Bu prensipten hareketle ‘üniter kadın’ ve ‘dişil toplumsal cinsiyet’ kimliği kavramlarının yerine çoğul ve karmaşık olarak inşa edilmiş toplumsal kimlik anlayışlarına başvurmak gerektiğini ve toplumsal cinsiyet kimliğine sadece öbür kimliklerden biri olarak yaklaşmak gerektiğini ileri sürer. Postmodernist feministler, kadınlar arasındaki ırk, sınıf, cinsiyet, kültür, etnik köken gibi farklılıkları dikkate almayan bir hareketin baskıcı ve totaliter bir nitelik taşıdığını vurgularlar. Kendilerinden önceki feministlerin ‘kadın’ dendiğinde belli bir kesimi kastettiklerini ve bunu evrensel kabul ettiklerini oysa üçüncü dünya, zenci, lezbiyen gibi özelliklere sahip kadınları göz ardı ettiklerini belirtirler. Ancak postmodern feminist düşüncede evrensel bir kadından ziyade belirli kadınlardan bahsetmek daha anlamlıdır.¹⁹⁴

3. Pragmatizm ve Yanılabiricilik: Postmodern feminist teori genellikle pragmatist ve yanılabiricidir. Kullanacağı metotta, uygulayacağı işin özelliğine göre değişiklikler yapabilir, yeri geldiğinde çoğul metotları uygulayabilir. Bu teori, bir feministin hangi bakış açısına mensup olduğuna aldırmaksızın toplumsal ve siyasal düzlemde kadının ezilmişliğinin sona ermesini arzulamaktadır. Bu amaç doğrultusunda da adaletsizliği düzeltmek için örgütlenme ve siyasal hareketlerde yer alma postmodern feminist teorinin en belirgin özelliklerindedir. Bu özelliğiyle

¹⁹³Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 261 - 357.

¹⁹⁴Josephine Donovan, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 351 - 393.

postmodern feminizm, diğer postmodern yaklaşımlarda da olduğu gibi doğası gereği pragmatist ve yanılabiliridir.¹⁹⁵

4. Çoğulculuk, Yerellik, Özgüllük ve Görecelilik: Çoğulculuğun, postmodernizmin en önemli özelliklerinden biri olduğunu ifade etmiştik. Postmodern feminizm ise; bu özelliği, daha çok geliştirir. Kadın ve erkek olarak cinsler arası çoğulculuğun yanı sıra bir cinsin kendi içinde de farklılaşabileceğini, bu açıdan kadın kategorisindeki tüm kadınların ortak ve değişmez özelliklerinin saptanamayacağını gündeme getirir. Bu doğrultuda postmodern feminizm; tek bir bedenden ziyade bedenlerin, tek bir kadından çok kadınların var olduğunu vurgular. Burada söz konusu olan feminizmin işaret ettiği “ötekilik” kavramı; “erkek” cinsinin karşısındaki “kadın” cinsinin ifadesi olmaktan öte “batılı, orta sınıf, heteroseksüel, beyaz” kadın ile bu özelliklere sahip olmayan “diğer” kadınlar arasındaki “ötekilik” ilişkisidir.¹⁹⁶

Postmodern feministlere göre, tüm dünyaya toplumsal cinsiyet ayrımı (gender) yön vermeye devam ettiği sürece, kadınlar, her zaman erkeklerle karşı karşıya kalmak zorunda kalacaklardır. Ancak burada postmodern feminist düşüncenin, rasyonalizmin alkış tuttuğu eril eğilimi reddettiği oranda, onun yerine kadınsı bir eğilimin geçme düşüncesini de reddettiğini ifade etmekte yarar vardır. Çünkü tek bir gerçek yerine birden çok gerçeğin varlığına inanan bu akımın mensupları, toplumsal cinsiyet ayrımı doğrultusunda hiçbirinin diğerine göre ayrıcalıklı kabul edilemeyeceğini gündeme getirmektedirler. Bu düşünceler neticesinde postmodern feminist ekol, kimliklerin çeşitli boyutlarının incelenip çözümlenmesini gerekli görür ki, bu durum da daha yerel ve tarihsel özgüllüğü olan konulara yönelmeyi, bu akım için bir bakıma gerekli kılar.¹⁹⁷

¹⁹⁵Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 116 - 117.

¹⁹⁶Angela McRobbie, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, Çeviren: Almıla Özdek, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s.93 - 111.

¹⁹⁷Ayşe Sevim, *Feminizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 80-105.

Postmodern feminsit ekol, içinde tek bir rengi barındırmaz. Onun amacı, paletinde her türlü renge yer verip rengârenk olmaktır. Bu da hareketin ısrarla çoğulculuk ve çok anlamlılığın üzerinde durmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumla paralel olarak postmodern düşünce kendisinden önceki modern düşüncenin görmezden geldiği göreceliliği yeniden canlandırmış; postmodern feminizm ise bu kavramı feminist bir çerçevede tekrar yorumlayarak ekole dâhil etmiştir.¹⁹⁸

5. Meta anlatıların reddi: Liberal teori, insanları eşitliğe kavuşturarak büyük mutluluklar ve büyük idealler vaat eden, diğer bir ifadeyle insanlığı toptan kurtuluşa götürecek bir meta anlatı önermektedir. Postmodern feminizm ise toplumsal cinsiyete dayalı iktidar hiyerarşileri ile büyük öykülerin meşrulaştırılmasına karşı çıkmaktadır; çünkü postmodern feministlere göre evrensel olarak kadınları kurtuluşa erdirecek bir meta anlatı olamaz ve bu tarz iddialar artık tarihte kalmalıdır.¹⁹⁹

6. Düalizmin reddi: Modernist düşüncenin temellerinden biri düalizmdir. Düalizimde evren; güneş/ay, gündüz/gece, baba/anne, zihin/beden ve aktif/pasif gibi ikilemelerle ifade edilmektedir. Bu ikilemelerin zayıf olan ikinci kısmı da hep kadına atfedilir. Postmodern feminist düşünce ise kadın ve erkek ilişkileri açısından bu ikilemelerin ortadan kaldırılması gerektiğini vurgular. Çünkü “kadınlık”, “erkeklik” in daha zayıf bir versiyonu ya da zıttı değildir. Bu ikisi birbirine bağlı ve ancak beraberken bir bütün oluşturabilecek yapılardır. Postmodern feminizm, iki cins arasındaki farklılıkları inceler ve “kadın”lara, toplum içinde, tarihsel süreçle beraber ortaya çıkan bireyler olarak bakar; diğer bir ifadeyle soyut bir kadın kategorisini kabul etmez. Bunun en önemli sebeplerinden biri postmodern feministlerin “kadınlık”ı bir yorum olarak görmeleridir. Bu ekoldekilerin amacı; “erkeklik” ve “kadınlık” söylemlerinin çözümlenmesi ile “gerçek” dünyanın tartışılması ve her iki

¹⁹⁸Sevim, a.g.e., s. 82 - 101.

¹⁹⁹Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 270 - 362.

cinsin somut toplumsal koşullarda nasıl var olduklarının anlaşılmasına çalışılmasıdır.²⁰⁰

7. Toplumsal cinsiyet (gender): Postmodern feministlere göre; “*Nerede toplum varsa orada toplumsal cinsiyet vardır.*” Bu da toplumsal cinsiyetin, toplumsal eşitsizliği meşrulaştıran en temel özelliğidir. Böylece toplumsal cinsiyet, yani kadın veya erkek olmak, bireylerin hayatlarındaki en önemli unsurlardandır. Fakat bir toplumun içindeki tüm bireylerin toplumsal cinsiyet kimlikleri durum ve koşullardan aynı ölçüde etkilenerek oluşmamaktadır. Çünkü bireyler “*kadın*” veya “*erkek*” kimliklerinin yanı sıra genç ya da yaşlı, evli ya da bekâr, eğitilmiş veya eğitimsiz, zengin veya fakir gibi özelliklere de sahiptirler ve toplumsal cinsiyet kimlikleri bu unsurların birleşiminden meydana gelmektedir. Bu noktada bir slogan niteliğindeki “*Kadın olarak doğulmaz, kadın olunur!*” söylemi anlamlı kılınmaktadır.²⁰¹

Toplumsal cinsiyet kavramı, tüm insan topluluklarında görülen evrensel bir özelliktir; fakat bunun içeriği toplumdan topluma farklılık ve çeşitlilik gösterir. Bu çeşitlilik iki sonucu doğurur. Bunlardan ilki; hem kadın hem de erkekler açısından ortaya çıkan yerel farklılıklar dinamik bir yapıya sahip olduğundan sürekli bir değişim ve ilerlemeyi beraberinde getirir. Diğer bir sonuç ise; toplumsal cinsiyetin yeryüzündeki her topluma inatla sirayet etmesinden dolayı artık kültürlerin temel bir özelliği haline alması ve her toplumun hayatının buna göre şekillenip kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır. Bu durumun neticesinde “*toplumsal cinsiyet*” cinsler arası eşitliğin sağlanmasında az veya çok engel oluşturmaktadır. Özetle postmodern feministlere göre; toplumsal cinsiyet her toplumun kültüründe vardır; fakat toplumdan topluma içeriğinde birtakım değişiklikler gösterir. Bu açıdan toplumsal

²⁰⁰Madan Sarup, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, Çeviren: Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997, s. 160-210.

²⁰¹Joan Scott, *Toplumsal Cinsiyet/Faydalı Bir Analiz Kategorisi*, Çeviren: Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 27 - 38.

cinsiyetin ortak bir kategori olduğunu ifade edip bir tanımını yapmak ve bunun kapsamına tüm kadınları dâhil etmek mümkün değildir.²⁰²

8. İktidar ve Bilgi İlişkisi: Postmodern feministlere göre Aydınlanmacı düşüncenin temelinde erkek/kadın ikilemine dayalı bir eril düşünce modeli vardır. Bu modelde toplumsal kontrolün kaynağı iktidardır. İktidarın temeli ise bilgiye dayanır. Aydınlanmacı modelde bilgi dolayısıyla da iktidar genelde erkeklerin tekelindedir. Postmodern feministlerin itirazları da bu noktada başlar. Çünkü onlar, kadın ve erkek arasında iktidar paylaşımının adil olmadığını ve bu durumun devamı halinde o toplumda kadınların ikincil konumlarının hiç değişmeyeceğini vurgulamaktadırlar. Postmodern feministler, Aydınlanmacı düşüncüyü, hiyerarşik ve totaliter bir dünya tasavvuru ortaya çıkardığı, bu tür bir dünyanın ise çoğulculuğu, çok yönlülüğü dolayısıyla da çok anlamlılığını ortadan kaldırdığı hususunda eleştirmektedirler.²⁰³

Postmodern feminizm de diğer feminist yaklaşımlar gibi çeşitli noktalardan eleştirilmiştir. Postmodern feminizme yönelik eleştirilerin en yoğun olduğu husus, onun modern feminist akımlar gibi tüm kadınları içeren boyutta genel ve kadının kurtuluşunu hedefleyen teorik ya da somut öneriler ortaya koyan bir akım olmamasıdır. Bu konuda en kuvvetli tepki Liberal ve Marksist feministlerden gelmiştir. Liberal feministler kendilerini, Batı düşüncesi doğrultusunda kadının konumunun düzeltilmesi için gerekli önerileri ortaya koyan kişiler olarak gördükleri için postmodern feministlerin aynı tutumu sergilememelerini yadırgamışlardır. Marksistlere göre ise; postmodern feminizm, cinsiyet, ırk, sınıf gibi kavramların parçalanmasına sebep olarak patriarki, ırkçılık ve kapitalizmin aşılmasını engellemiştir. Bunun da ezilen sınıflar açısından bir avantaj olmadığı ortadadır.²⁰⁴

Postmodern feminist ekole yöneltilen eleştirileri yukarıda sözü edilen ana husus dışında dört grupta toplamak mümkündür. Bunlarda ilki, Postmodern

²⁰²Joan Scott, *Toplumsal Cinsiyet/Faydalı Bir Analiz Kategorisi*, Çeviren: Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 27 - 38.

²⁰³Rosemarie Putnam Tong, *Feminist Düşünce*, Çeviren Zafer Cirhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 270 - 362.

²⁰⁴Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 130 - 133.

feminizmin, modernizmin düalistik dünya algısını eleştirmesine karşın bilgi üretimine yönelik alternatif bir epistemoloji üretememiş olmasından kaynaklanmaktadır. İkinci eleştiriye göre ise; postmodern feminizm, merkez-çevre cinsinden tanımlanacak bütün epistemolojileri ve açıklama biçimlerini geçersiz kabul ettiğinden dolayı yalnız erkek merkezli değil; kadın merkezli olgu ve açıklamaları da reddetmektedir ve bu durum, kadın sorununun formülasyonunun daha da marjinalleşmesi sorununu beraberinde getirmektedir. Üçüncü eleştiri; postmodern feminizmin büyük anlatılara karşı çıkmasından dolayı radikal ve bütüncül dönüşümler önermemesi, aksine daha da muhafazakâr stratejiler geliştirmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Dördüncü ve son eleştiri ise; feminizmin doğası gereği postmodernist olamayacağını savunmaktadır. Bu eleştiriye ortaya koyanlara göre postmodernizm, feminizmin gündemini oluşturan ve kadının kurtuluşunu diğer bir ifadeyle özgürleşmesini öngören projelerden tamamen vazgeçmeyi önerdiği için bu durumu kabul etmek de aslında feminizmin reddini beraberinde getirmektedir. Hakkında yöneltilen tüm eleştirilere rağmen postmodern feminizmin kadın sorununa en önemli katkısı şüphesiz kadın konusuna yönelik tüm görüşleri, bu mevzunun “*lehine*” ya da “*aleyhine*”dir yaftasını yapıştırmadan nötr bir düzlemde ortaya koymasıyla geniş bir söylem zenginliğine imkan sağlamasıdır.²⁰⁵

Feminizm kavramının genişleyip yayılması, doğal olarak farklı ses ve yorumların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu da feminizmin farklı dallar altında çoğalmasını beraberinde getirmiştir. Feminist kuramcılarının çoğu feminizmleri, burada da sınıflandırdığımız biçimde liberal, Marksist, sosyalist, radikal, modern, varoluşçu ve postmodern feminizm gibi ana kategorilere ayırır. Ancak feminizmin en önemli dalları olarak kabul edilen bu feminizmler de kendi içlerinde ayrılıklara düşüp parçalanarak bireyselci, post-yapısalcı, Batılı, İslamcı, lezbiyen, siyah/renkli derili, eko-feminist gibi çeşitli alt dalların doğmasına neden olmuşlardır. Tüm bu bilgiler ışığında, “*kadın sorunu*” özelinde feminist yaklaşımları ele aldığımızda, sadece düşüncelerin değil, o düşüncelere temel sağlayan “*sorun*”un da evrime uğradığı açıkça görülmektedir. Feminizmin içerisinde yenilikler ortaya çıktıkça eski

²⁰⁵Demir, a.g.e., s. 130 - 133.

görüşler beğenilmemekte ve yeni daima övülmektedir. Ancak bu evrimsel süreçte her yeninin kendisinden sonra gelenin eskisi olduğu göz önünde bulundurulursa, feminist yaklaşımların birbirlerinden etkilenmemeleri imkânsız olduğu kadar birbirlerine meydan okumaları da doğaldır. Bu koşullar altında feminizmin geçirdiği evrimin bir sonucunun olup olmayacağını, olacaksa bunun ne ile neticeleneceğini öngörmek pek de mümkün değildir.²⁰⁶

1.6. Çeşitli Feminist Düşüncelerin Türkiye'ye Yansımalarına Genel Bir Bakış

Feminist akımın zaman içerisinde, mevcut düzene alternatif olarak düşlediği toplumsal düzen yapısı anlayışında farklılıklar gösterdiğini Batıdaki örneklerden hareketle ele almıştık. Bütün feminist söylemlerin bulunduğu tek bir ortak nokta olduğu söylenebilir: Kadının erkeğe karşı ikincil konumda olduğunu sorgulama. Fakat bu ikincilliğin ortaya çıkma nedenine bulunan gerekçe ve bu durumun değiştirilmesi yönünde sunulan öneriler değişiklik göstermektedir. Bu hususta Batı'da ortaya çıkan liberal, Marksist, radikal, sosyalist, postmodern gibi söylemlerin Türkiye'ye yansımalarında zaman ve uygulanma biçimi yönünden feminizmin anavatanı olan ülkelerdeki gelişmelerin birebir aynısının yaşandığını söyleyemeyiz. Çünkü feminizm, *“Batı’da 18. ve 19. yüzyıllarda siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimlere paralel olarak gelişen bir harekettir ve asırlardır süren ataerkil baskıya karşı çıkmıştır.”*²⁰⁷ Aydınlanma Çağında akıl, merkeze konulmuş; fakat bu akıl, erkek akılı olarak belirlenip yeni toplumsal düzenlerin tüm imkânlarını erkeklerin hizmetine sunmuştur. Erkeklerle bu tarz imtiyazların tanındığı bir dönemde ise kadın, doğa ve ilkelikle eş tutularak eve hapsedilmiştir. Bu tarz bir aydınlanma anlayışına kadınlar, eşitlikçi taleplerle karşı çıkmışlardır. Böylesine hararetli bir sürecin Batı'da yaşanmasına ve kadının sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarda haklar kategorisine dâhil edilmesi için verilen mücadeleye karşın feminizm, kapitalizmin anayurdu olmayan Osmanlı'da uluslaşma süreciyle çakışan bir döneme denk gelmiştir. Böylece ilk feminist düşünce olan liberal söylemin Türkiye'deki ilk

²⁰⁶Zekiye Demir, *Modern ve Postmodern Feminizm*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 130 - 133.

²⁰⁷Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 100.

belirtilerinin 1934’de kadına seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle yaşandığı ifade edilebilir.²⁰⁸

Liberal feminizm, özünde reformist bir harekettir. Bu reformistler, ataerkil toplum yapısı olarak gördükleri duruma meydan okumaktan ziyade erkek ve kadın arasındaki rekabeti eşitlemek için kamusal hayata eşit haklar yerleştirmeye çalışır. Eğitim hakkı, seçme hakkı, kariyer yapma hakkı bu kapsamdaki haklardır.²⁰⁹

Liberal feminizme göre bütün düzenlemelerin temelinde bulunan kadın imgesi, toplumun şekillendirdiği bir kadın değil, kendi arzu ve isteklerinden, yetenek ve yetkinliklerinden hareketle kendini geliştiren kadındır. Bu bağlamda tasavvur edilen kadın, Türkiye’de ancak devletin kamusal hayatta hazırlanan eşit haklar talebine yönelik yasal düzenlemelerle mümkündür. Bu feministler, hukuksal düzenlemelerle kadınların karşılaştıkları tüm sorunların çözülebileceği görüşündedirler. Haklar talebi noktasında erkeği kıstas alan liberal feminizm, özünde ataerkil düzeni pekiştirmekte ve kadını erkekleştirmektedir. Yine kadının güçlenmesinde, kadının arzu ve isteklerini merkeze almakla, içinde bulunulan toplumun nitelikleri göz ardı edilmiştir.²¹⁰

Kadın bedenini referans noktası alan Türkiye’deki radikal feministler “kadınlaştırma” söylemini vurgulayarak Kemalizm’in “cinsiyetsiz” ve solun “bacı” kadınlarıyla aralarındaki tüm köprüleri atmışlardır. Radikal feministler, erkeklerden ayrışıp ayrı bir komün kurmayı hedeflememekte; erkekleri de kadınların değerlerinin sergilendiği alana çekmek gerektiği inancını taşımaktadırlar. Radikal feministleri liberallerden ayıran en belirgin farklılık, liberallerin toplumsal düzeydeki yasal düzenlemeleri kadınların eşitliği ve özgürlüğü için yeterli görmelerine karşın; radikallerin kadının bedenini referans noktası olarak alması ve buradan hareketle politikalar geliştirmesinde yatmaktadır. Kadınların ortak özelliklerinden hareketle bir

²⁰⁸Tekin, a.g.e., s. 100 - 101.

²⁰⁹Andrew Heywood, *Feminizm, Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara, 2007 s. 305.

²¹⁰Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 42.

kimlik geliştiren radikal feministler, aynı zamanda bu kimliği toplumsal bazda bir dayanışmaya ve bilince dönüştürmeyi hedef alırlar.²¹¹ 1980 sonrası Türkiye’de, bilinç yükseltme toplantıları ve tartışma ortamlarıyla feminist hareket yükselişe geçmiştir. Toplumsal cinsiyet kimliğinin sorgulandığı bu dönem, radikal feminizmin işaretleri görülür. Farklı gruplardan kadınların ortak sorunlarını görünür kılmak için düzenlenen eylemlerde birlikte olmaları da kadın dayanışmasının somut örneğidir.²¹²

Türkiye’de feminist hareketin Batı’daki hareketle paralelliği arasında 5-10 yıllık bir gecikme vardır. Türkiye’de feminist hareket olayların, eylemlerin, taleplerin yoğunluğu bakımından iki ayrı döneme ayrılmaktadır: 1910-1920 arasında özgünlük kazanan daha sonra silikleşen ilk dönemle 1980’lerden günümüze gelen ikinci dönem. Bunlardan ilkinden önce 40-45 yıl süren bir hazırlık dönemi, ikincisinden önce de “orak yıllar” olarak değerlendirilen bir dönem vardır. Birinci ve ikinci dalga feminizm olarak yapılan dönemleştirme ile batılı feminist hareketin kaba dnemleştirmesi arasında gecikmeli de olsa paralellikler vardır.²¹³

Türkiye’de feminist hareket, Batı’daki feminist harekete paralel gelişmeler izlemekle birlikte niteliksel olarak belli özgünlükleri bünyesinde taşımaktadır. zgn süreç, birkaç ölçüt dâhilinde tahlil edilebilir. Her iki dalgada da feminist kadınlar, daha çok, iyi eğitimli, kentli, orta sınıf kadınlardı. Yine de ilk dalga feministlerin, daha üst sınıftan oldukları söylenebilir. İkinci dalga da başlangıçta, meslek sahibi kadınlar (avukat, ğretim yesi, psikolog, doktor vb.) ilk adımı atmış, ama sonradan hareket niversite öğrencilerine ve daha az eğitimli çevrelere doğru genişlemiştir. Batılı hareketle karşılaştırıldığında, başlangıç döneminde benzerlik görülürken, hareket kısa sürede sendikaları, işçi kadınları ve siyahlar gibi alt sınıftan kabul edilen kadınları etkisine almıştır. Türkiye’de ise, hareket “seçkinci” niteliğini hep

²¹¹mer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, 1996, Ankara, s. 162-163.

²¹²Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 44.

²¹³řirin Tekeli, *Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi zerine Bir Deneme, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 1998, İstanbul, s. 337.

korumuştur ve bu, hareketin belki de en büyük zaafını oluşturmuştur.²¹⁴ Diğer bir ölçüt, feminist kadınların birinci ve ikinci dalgada neler düşündükleridir. Birinci dalga feministleri, daha fazla eğitim, çalışma hayatına girme, sosyal hayata katılma, her şeyden önemlisi; kadının aile içindeki konumunun yükselmesi taleplerini dile getirmekteydiler. İkinci dalga, bu temalara; kadın cinselliği ve kadın bedenine uygulanan şiddet gibi iki yeni konu ekledi. Bu yeni bilince göre; kadının bedeni, emeği ve kimliğine el konmuştur. Dolayısıyla, kadınların kurtuluşu için erkek egemenliğini ve ataerkil ilişkileri kuran ve sürdüren bütün kurumlara; devlet, aile, eğitim sistemi, kitle haberleşme araçları, kapitalist ekonomi vb. savaş açılmalıdır.²¹⁵

Türkiye’de feminizmin gündeme gelişi oldukça dikkat çekici niteliktedir. Birçok ülkede feminist hareketin yükselmesi, genel olarak ülkede hareketlilik, başkaldırı dönemlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de feminizmin doğuşu ise ülkede demokratik hakların askıya alındığı bir döneme rastlamaktadır. Bu da, Batı’da 1960 sonrası feminizminin etkisinin gecikmeli olarak Türkiye’ye yansımından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında 1980 askerî rejmi, siyasal hayatta bir baskı dönemi yarattığı kadar bir boşluk da oluşturmuş; sağ ve sol güçlerin sindirilmesiyle ortaya çıkan bu boşluk, yeni parametrelerin belirlenmesini mümkün kılmıştır. Buna göre; feminist hareket, sağdan ve soldan bağımsız olarak sesini duyurabilmiş ve farklı kesimlerden feministler de politikayı yeniden tanımlamaya çalışmışlardır.²¹⁶

1980’li yılların sonu feminist hareket içinde farklılaşmaların ortaya çıktığı bir dönem oldu. Kadınlar arasında dernekleşme konusunda görüş birliği yoktu; çünkü bazı feministler bunun kaçınılmaz olarak hiyerarşiye yol açacağı düşüncesindeydiler. 1988 yılında yayına başlayan ve 12 sayı yayımlanan Kaktüs, sosyalist-feminist bir çizgiyi savunuyor; böylece “radikal” feministlerden bazı konularda ayrılıyordu. Bunun bir sonucu olarak 1988 yılında düzenlenen ve bütün kadın gruplarını bir araya

²¹⁴Şirin Tekeli, *Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 1998, İstanbul, s. 339.

²¹⁵Tekeli, a.g.e., s. 341.

²¹⁶Yeşim Arat, *1980’lerde Türkiye’de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000 s. 435.

getirmeyi hedefleyen Birinci Kadın Kurultayı da uzlaşmazlıkla sonuçlandı.²¹⁷ Ancak feminist hareketler, Türkiye’de farklı sosyal ve siyasal gruplar içerisindeki kadınları, kadın hakları söylemi içerisinde ortak bir tartışma konusu ile bir araya getirmeyi başarmıştır. Böylece toplumsal hareketler açısından farklı fraksiyonlardaki kadınların birbirine yaklaşmalarının ve devlet karşısında sivil örgütlerin birbiriyle bir dayanışma içerisinde hareket etmelerinin yolu açılmıştır.²¹⁸

Kaktüs ile birlikte radikal feministler ile sosyalist feministler arasında daha belirgin farklılıklar oluştu. Ancak bu farklılaşma, kampanyaları olumsuz etkilememiş, sadece teorik düzeyde, erkeğe göre oluşmuş düzende, kadın aleyhine olan durumların ele alınma tarzıyla sınırlı kalmıştır. Farklılık tam tersine bu süreçte, farklı ama birlikte hareket eden gruplardan oluşan feminist hareket pratiğinin oluşmasını sağlamıştır. Hareket, özünde farklılıkların bilinci ve kabulüyle birlikte birçok iş üretilbileceğinin farkındadır. Farklılıklarla birlikte yürüyen feminist hareket, ataerkilliğin toplumun tüm kılcal damarlarında kendini hissettirdiği toplumsal yapıda, yasal reformlar için yapılan kampanyalarda farklı gruplardan kadınları içine alarak, toplumsal değişime önemli bir zemin hazırlamıştır.²¹⁹

İlerleyen zamanlarda yasal düzenlemelerin kadın lehine değişmesi, televizyon programlarında kadının tartışılması, sinemalarda kadının işlenmesi feminist hareketin yansımalarıydı. Toplumsal görünürlüğünü kazanan feminizm, bundan böyle toplumun hastalıklı, kapatılmak istenen uzvu değil; toplumsal projelere zengin bakış açıları kazandıran bir demokrasi ölçütü oldu.²²⁰

Feminizmin, kadının kurtuluşu olarak ortaya attığı kadın meseleleri her kesimde tartışılır hale geldi. Bir tür çağdaşlık ölçütü haline gelerek her örgütlenme

²¹⁷Zülal Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 355.

²¹⁸Nurten Kara, *80 ve 90’larda Türkiyede Feminist Hareketler*, Kadın Çalışmaları Dergisi, 2006, S. 3, s. 16-17.

²¹⁹Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 59.

²²⁰Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 63.

içerisinde; demokratik kitle örgütleri, sendikalar ve meslek kuruluşlarında bir kadın birimi oluşturulmaya başlandı. Siyasal parti programlarında kadın sorunlarına yer verildi. Feminist hareketler bir örgüt olarak değil; ama farklı görüşlerin toplandığı çoğul bir hareket olarak yayılmaya başladı.²²¹

1990'lı yıllarda ise yavaş yavaş gelişen kurumsallaşmayla birlikte feminist hareket, münferit feminist kadınların ve kadın örgütlerinin hareketi olmaktan çıkıyor ve parçalanarak genişliyordu. Feminist söylem yaygınlaşırken içi boşalıyor, farklı feminist politika ve örgütlenmeler arasında ilişkiler kurulamıyordu. Öte yandan Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki devlet feminizminden pek farklı olmayan kurumsal faaliyetler, feminist kadınlar arasında hareketin durağanlaştığı, zayıfladığı endişesini yayıyordu.²²² Ancak bu yıllarda kendi kurumlarını oluşturmaya başlayan feminizm, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren kadın sivil toplum kuruluşları ile, devlet ve yurttaş kadın arasında iletişimin sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Evrensel değerler ve yerel ihtiyaçlar ekseninde kurulan birçok kadın sivil toplum kuruluşu, kadının kadın bakış açısıyla kamusal alana çıkması paydasında birleşmektedir.²²³

1980'lerden 2010'lara geline süreçte dernek, vakıf, sığınma evleri, kadın danışma merkezleri gibi sivil toplum örgütlenmeleri farklılık, parçalılık ve yerellik ekseninde biçimlenen bir demokratikleşme süreciyle postmodern feminist oluşumları da beraberinde getirmiştir. Farklı kesimlerden taleplerle çok sayıda kadını temsil eden bu oluşumlar hareketin iç dinamiklerini oluşturarak harekete güç katmıştır.²²⁴ Ancak tüm bu kazanımlara rağmen; Türkiye'de feminizmin, ataerkil yapıyı kadın bakış açısıyla tam olarak dönüştüremediği söylenebilir; fakat geldiği nokta ve kazanımları dikkate alındığında, önemli bir toplumsal aktör olduğu bir gerçektir. Feminizm, kadın-erkek arasındaki eşitsizliği yaratan toplumsal ilişkileri sorgularken eşitlik ve özgürlükler söylemiyle alternatif bir demokrasi anlayışı sunmuştur. Bunun

²²¹Nurten Kara, *80 ve 90'larda Türkiyede Feminist Hareketler*, Kadın Çalışmaları Dergisi, 2006, S. 3, s. 16.

²²²Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 75.

²²³Tekin, a.g.e., s. 98.

²²⁴Elif Tekin, *1980 Sonrası Türkiye'de Feminizmin Görünümü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007, s. 102.

gerçekleşmesi için gerekli en önemli ölçüt, demokrasi ve insan haklarına riayet etmektir. Kurtuluş, özgürlüğü de beraberinde getirecekse anlamlıdır.²²⁵

²²⁵Tekin, a.g.e., s. 103.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Feminist Edebiyat Kuramı ve Eleştirisi

Feminist hareketin gelişip büyümesi; feminist düşüncenin felsefe, edebiyat, tarih, psikoloji, sosyoloji, hukuk gibi kadın cinsinin girdiği her alanda gözükmeye, çeşitli feminizmlerin ortaya çıkmasına, bunun sonucunda da feminist kuramların doğmasına sebep olmuştur.

Toplumsal ve politik düşüncenin sürekli değişim içinde olması, feminizmin ve feminist kuramın devamlı bir değişim ve çeşitlilik içerisinde ilerlemesine olanak tanır. Bu, feminist düşünceye zenginlik katmanın yanında dünyaca kabul edilen bir kuram ya da eleştirinin oluşumunu da engellemiş olur. Bu bağlamda feminist kuram bütün olmaktan uzak kalır. Öte yandan kadın çalışmaları disiplinlerarası bir saha olduğu için feminist felsefe, feminist psikoloji, feminist coğrafya, feminist tarih, feminist antropoloji, feminist hukuk ve feminist edebiyat eleştirisi gibi pek çok alanın feminist kuramların sürekli değişim göstermesi ve çeşitlenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu göz ardı edilemez.²²⁶

Feminist kuramın ne olduğu ve neyi amaçladığı konusunda ise; bu kuramın kadınların yaşamlarını ve yaşanılanların altında yatan koşulları açıklamaya çalıştığını belirtebiliriz. Daha geniş bir ifadeyle; feminist kuram, cinsiyet eşitsizliğini anlamaya yönelir, cinsiyet politikası, cinsellik, güç ilişkileri üzerine odaklanır. Diğer yandan toplumsal ilişkilere eleştiri ortamı sağlar. Feminist kuram çoğunlukla cinsiyet eşitsizlikleri, kadın hakları ve kadınları ilgilendiren diğer konular üzerine yoğunlaşır. Feminist kuramın kapsamını hem cinsiyetçiliğin analizi ve ataerkiye karşı gelen stratejileri hem de toplumsal etkileşimin yeni modelleri oluşturur. Hayatta yaptığımız eylemlerin kuram içerisinde kökleşip kalıcılaştığı göz önünde bulundurulursa, feminist kuramın geçmişten günümüze kadınlara “akıl danışmanlığı” yapan bir fonksiyona sahip olduğu da ifade edilebilir. Bu kuramcıların amaçları; kadın sorununu ve kadının toplumsal konumunu araştırmalarının merkezine koyarak

²²⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 85 - 86.

toplumsal yaşamla ilgili çalışmalarda “kadın bakış açısını” esas almaktır. Bu açıdan erkek egemen toplumsal yapıyı eleştirel bir şekilde ele alırlar. Bilimsel metodoloji, erkek egemen bir özellik içerdiği için de her türlü erkek egemenliğinden uzak, “özerk bir feminist metodolojinin” oluşturulması gerektiği düşüncesiyle hareket ederler. Bu noktada da siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda kadınlara yönelik tüm baskılara karşı bilimsel, hukuksal, örgütsel ve eylemsel mücadele içerisindedirler.²²⁷ Tüm bunlardan da anlaşıldığı üzere “feminist teorinin oluşturulmasındaki temel amaç, kadınların erkekler tarafından biçimlendirilmemiş yaşam ve düşünce tarzlarını, dillerini araştırmak, geliştirmek ve bütün bunların gerçekliğinin erkekler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır.”²²⁸

Feminist kuram, temel obje ve ilgi odağı olarak gördüğü “kadın” ı üç ana açıdan inceler. İlk olarak; araştırmaların başlangıç noktası kadın olduğu için kadının durumu ve toplum içindeki statüsü ele alınır. İkinci olarak; kadın, merkezî bir obje olarak ele alındığından dolayı bütün araştırma sürecinin ilgi odağı kadındır ve toplumda her şey kadın bakış açısından değerlendirilir. Son olarak ise; feminist kuram kadının bakış açısından hem kritik hem de eylemcidir ve kadına mevcut yapıda daha iyi bir yer bulmaya veya dünya yaratmaya çalışır.²²⁹

Kökleri on dokuzuncu yüzyıla dayanan feminist kuram, feminizmin 1960’larda yeniden güçlenmesi ve farklı feminizmlerin ortaya çıkmasıyla adından sıklıkla söz ettirmeye başlar ve dönemin feminizmlerine kuramsal boyutlar kazandırır. Feminizmler büyüdükçe, feminist kuram da uluslararasılaşmadan ziyade “yerelleşir”, bulunduğu ortamda kadının durumuna, zamana ve mekâna bağlı olarak yerel renklerle biçimlenir. Uluslararası göndermeleri ve söylemleri bünyesinde

²²⁷Serap Suğur, “Toplumsal Cinsiyet”, Toplumsal Yaşamda Kadın İçinde, Editör: Gürsel Yaktıl Oğuz, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2006, s. 7-9.

²²⁸Fusun Kökalan, 1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2002, s. 29.

²²⁹Enver Özalp, Davranış Bilimlerine Giriş, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2002, s. 36.

barındırmakla beraber Amerika, İngiltere, Fransa, Hollanda, İzlanda ya da Türkiye’de ihtiyaçlar doğrultusunda ivme kazanır.²³⁰

Feminist eleştiri çoğunlukla kuramsal bir yol izler; öte yandan feminist kuram da sık sık eleştiri kılıfına bürünür. Böylece feminist kuram ve feminist eleştiri çeşitli disiplinlerde iç içe hareket eder ve kadının evrenselleşmiş ikinciliğinin karşısında yer alarak gelenekselleşmeye ve kadına yapılan haksızlıklar ile yanlışlara tavır alır. Feminist eleştirmenlerin tavır aldıkları konular içerisinde özellikle; kadınların aile içi şiddete, cinsel baskı ve tecavüzlere maruz kalmaları vurgulanabilir; savundukları hususlar ise kadınların, doğum-kontrol, gebelikten korunma hakkı, annelik, iş hayatı, eşit ücret, evlenme ve boşanma hakkı olarak ifade edilebilir. Ataerkil sistem içerisinde kadınların bir dizi baskıya maruz kalışları ve kendilerini hem özel hem de kamusal alanda savunma gereksinimi duymaları, feminizmler ve feminist dalgalarla tüm dünya kadınlarını ilgilendirince doğal olarak feminizm olgusu da bir kurama dönüşmek ve kuram içerisinde ilerleyip feminist eleştiri ile irdelenmek zorunda kalır.²³¹

Hem feminist kuramın hem de feminist eleştirinin kullandığı ham madde “kadın” olunca ortaya çıkacak olan ürün de “kadın” olacaktır. Ancak burada kadından kasıt; eril sistemden yakasını kurtarabilmiş bir “özgür” kadındır. Sadece hayatın içinde değil; yazın dünyasında ve görsel basında da aynı ataerkil gelenekten dolayı baskılara, sömürülere ve eziyetlere maruz kalmış kadınlar özellikle feminist eleştirinin yakın markajı altına alınır.²³²

Tanım olarak feminist edebiyat eleştirisi; “*Cinsiyet ile edebî biçem arasındaki etkileşimin sistematik bir açıklamasını yaparak, iktidar ve cinsel ayrımlarla ilgili genel sorunları içeren dil konusundaki meselelerden açıkça ve özgürce söz eden*” bir

²³⁰Caroline Ramazanoğlu, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çeviren: Mefkure Bayatlı, Editör, Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul, 1998, s. 25 - 27.

²³¹Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 85-86.

²³²Editör: Ahu Türkmen, *Sanat/Cinsiyet Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, Çevirenler: Esin Soğancılar-Ahu Antmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.7-14.

eleştiridir.²³³ Bir başka yaklaşıma göre ise feminist eleştiri “*profesyonel ekonominin açık bir şekilde en etkileyici tetikleyicisidir. Çünkü onu sadece ilkelerin yeniden okunması gerekli kılmadı, aynı zamanda hemen hemen kadın metinlerinin tükenmez bir hammaddesi olmanın yanında, engin bir eleştirel patlama da yarattı.*”²³⁴

Kadın çalışmaları editörlerine göre ise edebiyata ve edebiyat eleştirisine feminist yaklaşımın temel görevi şöyledir: “*Tarihten bu yana edebiyatın bir erkek kurumu olduğu geçeceği karşısında kadınları uyandırmak gerekir ki bu kurum, ataerkil bir imgenin kadınlara geçmesini asla durdurmadı. Şimdiye değin bir o kadar yaratıcı olan bu imge ilkel erkeğin duygularının en büyük temsilidir. Kadınlar, adetli dönemin ve üretkenliğin mucizevi meyvesinin gizemini taşıyan canlı bir örnek olarak algılandılar. Bundan dolayı, erkek kurumu olarak kabul edilen edebiyat, bir toplumsallaşma kurumu olarak sunulmalı; ataerkil toplumlarımızın hiyerarşileşmesi ve farklı yönlerde toplanmasını denkleştirici bireysel modelleri ve rolleri her iki cinse de takdim etmekle sorumlu tutulmalıdır.*”²³⁵

Kadının, gerçek hayatta eril gücün boyunduruğu altında kaldığı yetmezmiş gibi yazın dünyasında da aynı muameleyi görmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası edebiyat kuramı ve eleştirisinin “*İkinci Cins, Kadınlığın Mistiği, Cinsel Politika, İğdiş Edilmiş Kadın ve Cinselliğin Diyalektiği*” gibi eserlerle feminist yazında önemli bir yer edinmesine zemin hazırlar. Öncü metinlerin -Simone de Beauvoir’ın *The Second Sex*’i ve Kate Millett’in *Sexual Politics*’i- ikisi de edebiyatın aile kadar önemli bir ataerkil güç olduğu konusunda ısrar eder. Betty Friedan’ın *Feminine Mystique*’i ve Germaine Greer’in *Female Eunuch*’ı, her ikisi de feminist görüşlerle kültürel eleştiriye bağdaştırırlar. Bu yazarlar, yazın sanatı ve kültür konusunda önemli ve kapsayıcı sorular sormuşlardır. De Beauvoir erkekler tarafından yazılan metinlerde kadının neden “*öteki*” olduğunu sormuş, Millet ise “*cinsel*

²³³Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayına Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 22.

²³⁴Edited by Elaine Showalter, *The New Feminist Criticism Essay on Women Literature and Theory*, Pantheon Books, New York, 1985, s. 29-30.

²³⁵Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 103 - 104.

politika”nın ne olduğunu ve yazın sanatında nasıl temsil edildiğini araştırmış, Friedan ve Greer, daha az dikkatli yazmalarına karşın kültürel stereotiplerin niye bu kadar etkili olduğunu ve kadınların bu stereotipleri niye kabul ettiklerini sorgulamıştır. Dört yazar da yeni sorular sordukları gibi belli açılardan yeni bir eleştiri türü de oluşturdu; çünkü onlar, bu sorulara nasıl yaklaşılabilirliği konusunda yeni görüşler belirtiyorlardı. Dört yazar da kısmen feminist eleştirinin bir ortak amacını paylaşıyordu: Kadınların kültürel ezilmişliğinin nasıl anlatılıp ortaya çıkarılabileceğini.²³⁶

Feminizm gibi “*Feminist eleştiri*” de tek tip değildir; feminizmler kadar çeşide sahiptir. “*Kimi feministler Marksist eleştiriye, kimisi psikanalizi, kimisi yazara, kimisi okura dönük eleştiriye kendilerine örnek almışlardır. Bundan ötürü Feminist eleştirinin hangi tür kuram altında incelenmesi gerektiği tartışılabilir. Aslında onu böyle bir yere yerleştirmek zorunluluğu da yoktur.*”²³⁷ Şüphesiz ki feminist eleştiri, liberal, sosyalist, Marksist, radikal, psikanalistçi, anarşist, lezbiyen, post-sömürgeci, post-yapısalcı, post-feminist gibi bütün feminizmleri kapsar ve araştırma konusu yapar. Toplumsal ve siyasal bağlamda 1960’larda, hem İngiltere hem de Amerika’da feminizmin yeniden canlanıp hareketlenmesiyle, feminist eleştiri veya feminist kuram edebiyat mevzusunda çeşitli yaklaşımlarla karşımıza çıkar. Feminist edebiyat eleştirisi, metinlere feminist yaklaşımla yaklaşım farklı algılamalar, farklı düşünceler ve farklı boyutlar katıp inceleyerek, metinleri feminist bir gözle görmemize yardımcı olur. Kuramsal bir feminist yaklaşım, okur veya yazar boyutlu olarak metnin analizinde önemlidir.²³⁸

Okur olarak kadına yönelik veya yazar olarak kadına yönelik olmak üzere “*kadın*” sorununa iki temel yaklaşımla bakan feminist eleştirinin birçok biçimi olduğu gibi birçok amacı da vardır: “*Bazıları erkek hâkim bir kültürle nazar olmuş olan kadın yazarların eserlerini yeniden keşfetmekle ilgilenirken; diğerleri, erkek*

²³⁶Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayın Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 60-61.

²³⁷Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007. s. 249.

²³⁸Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s.104.

yazarlar tarafından yazılan kitapları yeniden incelemeye aldılar ve hem kadını nasıl yansıttıklarını hem de kadınları geride tutan görüşlere nasıl şekil verdiklerini anlamak için onları bir kadın bakış açısıyla incelediler.”²³⁹ Biz, bu çalışmamızda ilk yöntemi yani, ataerkil bir toplum düzeninde “kadınları yazan” bir kadın yazar olarak Ayla Kutlu’nun hikâyelerini irdeleyip feminist yazında yazarın durduğu noktayı tespit etmeye çalıştık.

Towards a Feminist Poetics (1979) adlı eserinde Amerikalı feminist eleştirmen Elaine Showalter da büyük çoğunlukça kabul edilen feminist eleştirinin iki türü olduğundan söz eder: “İlk tür; okur olarak kadına yöneliktir yani edebiyatın eril ürünlerinin müşterisi olarak kadına ve dışı bir okurun hipotezi, cinsel kotlarının önemi konusunda bizleri uyandırarak verilen bir metne yönelik kavrayışımızı değiştirme amacına hizmet eder... Bu birinci türde feminist eleştiri erkek yazarlar tarafından yazılan eserlerle de ilgilenir... Bu tür eleştirinin konuları edebiyatta kadın imgeleri ve değişmez tek tip (stereotype) kadınları, eleştiride kadınlar konusunda atlanılanları, yanlış anlamları ve de erkek-yapımı edebiyat kuramındaki çatlakları kapsar. Öte yandan özellikle popüler kültür ve filmde kadın seyircinin istismarı ve becerileriyle ve semiyotik sistemde gösterim olarak kadının analiziyle de ilgilenir... İkinci türde ise; yazar olarak kadına yönelik eleştiri söz konusudur. Burada amaç; olmadığı varsayılan bir kadın yazını oluşturmak, öncelikle kendini ispatlamış kadın yazarların kitaplarını yeniden incelemenin yanında ikincil derecede kalmış veya fark edilmemiş, unutulmuş kadın yazarları ve yapıtlarını gün ışığına çıkartmaktır. Böylece bir kadın edebiyatı da var olmakta ve bir feminist edebiyat eleştirisi kuramı doğmaktadır. Yazar olarak kadına yönelik eleştiri, temelde metinsel anlamın yaratıcıları olarak kadınla, tarihle, temalarla, kadınların ürünü olan edebiyat türleri ve yapılarıyla ilgilenir. Konuları da dişil yaratıcılığın psiko-dinamiklerini; bir kadın dilinin lengüistiği ve problemini; bireyin ya da kolektif kadın

²³⁹Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 105 - 106.

yazın kariyerinin yörüngesini, yazın tarihini ve şüphesiz belli yazarların ve eserlerin incelemesini kapsamaktadır.”²⁴⁰

Okur olarak kadına yönelik eleştirinin amaçlarını; “*Erkek yazarların yapıtlarına kadın okur gözüyle bakarak bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunların feminist açıdan yorumunu ve eleştirisini yapmak*” şeklinde de özetleyebiliriz.²⁴¹

Öte yandan, yazar olarak kadına dönük eleştiriye, farklı yaklaşımlarla kendi içinde ikiye ayıran eleştirmenler de vardır: “*Birincisi; edebiyat tarihindeki kadın yazarları incelemekte ikincisi; yeni bir kadın söyleminin olanaklarını araştırmakta*”dır. Böylece metinlerde feminist edebiyat eleştirisinin birbiriyle iç içe olan üç temel özelliği ortaya çıkar ki buna göre feminist edebiyat eleştirisi; yazar olarak kadınla ilgilenir, konu olarak kadınlar ilgilenir ve edebiyat okuyucusu okur olarak kadınla ilgilenir.²⁴² “*Feminist Eleştiri Yöntemiyle Ayla Kutlu’nun Öyküleri Üzerine Bir Araştırma*” başlıklı çalışmamızda, feminist edebiyat eleştirisi yönteminin iki önemli ilgi alanı üzerinde durduk: konu olarak kadın ve yazar olarak kadın. Böylece bir kadın yazarın eserlerinde kadın sorunsalını nasıl ele aldığını, hangi konu ve temaları ön planda vurguladığını ortaya çıkarmaya çalıştık.

Edebiyat eleştirisi içerisinde feminist eleştirinin ilgilendiği sorunları dört gruba ayıran eleştirmenler de vardır: “*İlki; eril edebiyat tarihî konusunun, eril metinlerin yeniden incelenmesi, bunların ataerkil varsayımlarının saptanması ve bu metinlerde kadınların toplumsal, kültürel, ideolojik normlarına göre nasıl temsil edildiğinin gösterilerek konumlandırılmasıdır. Bu eleştiri izlekseldir, edebiyatta bir izlek olarak kadınlara baskı yapılması üzerine odaklanır ve bir kadın okurun, erkeklerin ürettiği yapıtların tüketicisi olduğunu varsayar. İkincisi; kadın yazarların görünmezliklerini ele alır. Feminist eleştirmenler, göz ardı edilmiş kadınların*

²⁴⁰Edited by Elaine Showalter, *The New Feminist Criticism Essay on Women Literature and Theory*, Pantheon Books, New York, 1985, s. 25 - 27.

²⁴¹Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007. s. 250-251.

²⁴²Moran, a.g.e., s. 254 - 255.

metinlerini vurgulamaya çalışmış ve kadınların daha önce edebiyat dışı kabul edilen sözlü kültürüne büyük önem veren yeni bir edebiyat tarihî oluşturmuşlardır. Üçüncü olarak feminist eleştiri; okurlara yeni yöntemler ve değişik bir eleştiri pratiği sunmakla 'feminist okur' sorunuyla karşı karşıya gelir. Böyle bir pratik, geleneksel eleştiride hakkıyla değerlendirilmeyen, annelerle kızların ya da anne/kız empatisinin metinsel anlarının yansıtılması üzerine odaklanır. Dördüncüsü; feminist eleştirinin, yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla, bizim de feminist okurlar olarak edimde bulunmamızı sağlama amacı taşımaktadır."²⁴³ Bu çalışmada, elimizdeki malzemenin bizi yönlendirdiği doğrultuda feminist eleştirinin yukarıda sözü edilen yaklaşımlarından ikinci ve üçüncüsünü birlikte kullandık. Böylece hem Ayla Kutlu'nun dört hikâye kitabındaki eserlerini ve bu eserleri yazarken yazarın hangi kaynaklardan beslendiğini ortaya koymaya çalıştık hem de feminist okuma yönteminin bir örneğini, kadının belli başlı kavramlar perspektifinden hikâyelerde ele alınışını irdeleyerek gözler önüne serdik.

Resim, müzik, film ve diğer bütün görsel ve yazınsal eserler ve aktiviteler gibi, şiir, roman, öykü, oyun ve anlatı türünden eserler de feminizmin vücut bulduğu dallar olduğundan her edebiyat eseri feminist eleştirinin çalışma alanına girebilmektedir. Özellikle kadınları ilgilendiren her şey, ister bir erkek ister bir kadın yazar tarafından yazılmış olsun, ağırlıklı olarak yirminci yüzyılın başlarından itibaren feminist eleştirmenlerin ilgi alanları arasında yer alır. Feminist eleştiri 1960'larda Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da toplumsal ve siyasal bir savaşım olarak yeniden canlanan genel feminist hareketin, edebiyat alanına da kaydırılması sonucu ortaya çıktı.²⁴⁴ "*Feminist eleştirinin, kadınların yazılı eserleri gibi Homeros'tan ve Kutsal Kitap'tan (İncil) iki bin yıl önce -cinsel 'söylem'e saldıran ve asılan ilk tanrıça hakkında- yazılmış bir metin olan Inanna'yla başladığı söylenebilirse de feminist eleştiri ikinci dalga feminizme kadar akademik çevrelerde*

²⁴³Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayına Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 25 - 26.

²⁴⁴Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007. s. 249.

entelektüel bir çabanın temsilcisi olarak kabul görmemiştir."²⁴⁵ Feminizmin akademik boyutlarda ele alınması, akademisyenlerce popüler inceleme alanlarından biri olarak görülmesi, edebiyat eleştirisine yeni bir üye olarak feminist eleştiriye katıverir. Kadın yazınının artmaya başlaması, bazı feministlerin akademisyenler olarak üniversitelerin kürsülerinde ders vermeleri yahut da feminist olsun olmasın kadın meselelerine duyulan ilginin hem Ayla Kutlu gibi yazarlar vasıtasıyla edebiyat çevresinde hem de akademik çevrelerde gelişim göstermesi feminist edebiyat kuramı eleştirisinin yıldızını parlatır. Edebiyata has ve edebiyatla ilişkili bir yaklaşım olarak feminist eleştirinin ortaya çıkması, 1960'ların sonlarına denk gelir. Bu noktada da 1960'larda doğum sancıları çeken feminist eleştiri 1970'lerde emeklemeye ve 1980'ler sonrasında da yürümeye; hatta koşmaya başlar. Feminizmin ve feminist eleştirinin 1960'lardan günümüze gelen süreçte zengin bir yapıya sahip olmasında, yirminci yüzyılın başlarında kadın ve cinsiyet üzerine yapılan tartışmaların ve sonrasında ortaya çıkan kuramsal girişimlerin büyük katkısı vardır.²⁴⁶

Feminist eleştirinin ilk ve en önemli kazanımı; cinsiyet kalıplarına, edebî biçimin önemli bir özelliği olarak dikkat çekmesidir. Feminist eleştirinin ikinci ve eşdeğerdeki önemli kazanımı ise; bu türden kalıpların ısrarla yeniden üretilmelerinin nedenlerini vermesidir. Bir üçüncü ve utkulu başarı da kadınlara ait edebiyatın kaybolmuş ya da göz ardı edilmiş örneklerinin ve kadınların bugüne kadarki sayısız metinlerinin keşfedilmesidir. Bunlara ek olarak feminist eleştiri, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde kadın hareketinin bir parçası olmuştur.²⁴⁷ Ancak bu dönemden daha önce yazılmış olan Virginia Woolf'un "*A Room of One's Own*" (1924) (Kendine Ait Bir Oda) adlı eseri eleştirmenler tarafından hem biçimi - özgürleştirici, akıcı otobiyografik açıklığı- hem de içeriği bakımından yani; hem kuramsal hem de uygulamada feminist eleştirinin ilk modern yapıtı olarak görülür.²⁴⁸

²⁴⁵Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayına Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 17 - 18.

²⁴⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 111 - 115.

²⁴⁷Maggie Humm, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayına Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002, s. 27 - 28.

²⁴⁸Humm, a.g.e., s. 18 - 19.

Yazın dünyasında, feminist eleştirinin bir diğer önemli noktası bakış açısı olarak karşımıza çıkar. “XX. yy. *feminist eleştirisi, ilk andan itibaren, çoklu olmasa da ikili bir tarzda gelişti. Virginia Woolf’un elde ettiği en önemli kazanımlardan biri; feminist gözle okunan edebiyatın ikili bir bakış açısı gerektirdiğini göstermekti. Woolf, ilk olarak kadının toplumsal gerçekliği de erkeğin toplumsal gerçekliği gibi cinsiyet tarafından biçimlendirildiğinden, kadın yaşantısının edebî biçem içindeki tasvirinin de cinsiyetlendirilmiş olduğunu gösterdi. İkinci olarak da; edebiyattaki kadın tasvirlerinin, gerçek bir kadının yaradılışından gelen belirleyici özelliklerini betimlemezen, ataerkilliğin geleneksel sembolik düzen ve dil sistemini bozabileceğini gösterdi.*”²⁴⁹ Bu bakış açısıyla ele alındığında feminist edebiyat incelemeleri, kadının kişisel duygu ve deneyimlerini hesaba katarak, kadın bakış açısının değeri üzerinde durur ve incelenen konularla bağlantı kurma kabiliyetlerini ele alarak ataerkil sistemi kurutmak için kadınların ötekilikten kurtulup, farklı olduklarını algılayan varlıklar olarak “özne” olmalarında önemli bir görev üstlenir.²⁵⁰ “*Feminist düşüncede yıllardan sonra hem dünyanın düşünsel iklimindeki paradigmatik dönüşümlerin etkisiyle hem de birçok kadının kendi seslerini ana akım feminizm içinde duyamamalarına verdikleri tepkiler sonucunda bir çeşitlenme olmuş ve farklı kadın deneyimleri anlatıları artış göstermiştir. Önceleri siyah ve üçüncü dünyalı feministlerin batı merkezli ana akım feminizme yönelttiği eleştirilerle başlayan tartışmalar daha sonra lezbiyenlerin, işçi sınıfından feministlerin ve postmodernist feministlerin de katılımıyla iyice genişlemiş ve kadınlık deneyimi ile ilgili anlatılar çeşitli türlerde metinler olarak yayımlanmıştır.*”²⁵¹

Feminist eleştirinin erkek ve kadını incelemeye alması, doğrular ve yanlışlıkları süzgeçten geçirmesi gerek erkeğin gerekse kadının toplumda daha iyi algılanmasına, hak ettiği yere kavuşmasına büyük ölçüde yaralı olur. Feminist eleştiriler ve feminist kuramlar gerek erkek yazarların yapıtlarına gerekse kadın yazarların yapıtlarına “kadın/erkek” ikilemi başta olmak üzere “ben ve öteki”

²⁴⁹Humm, a.g.e., s. 18 - 19.

²⁵⁰Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 115.

²⁵¹Cennet Tümen Bilgen, *Yaşam Öyküleri Üzerinden Kadınlık Deneyimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2005, s. 4 - 5.

cinslerin ikircikler dünyasına yolculuk yaparlar. Feminist edebiyat eleştirisi kuramı “*kadın bakış açısı*” yahut da “*feminist bakış açısı*”nı edebiyata kazandırarak, tek yönlü erkek bakış açısının karşısına kadını, eksileri ve artılarıyla çıkarıverir. Ayrıca kadın yazarların daha önceleri kullandıkları “*erkek dili*”nden sıyrılmaları da yine feminist eleştiri ve kuramlar sayesinde olmuştur. Yani kadın yazarların kendilerine özgü “*kadın dilini*”ni bulmaları feminist kuramların tartışmasız katkıları sonucudur. Bizde de 1970’lerden sonra kalemiyle güçlenen ve Türk edebiyat dünyasında isimlerinden sıkça söz ettiren, az çok “*kadın dili*” oluşturan Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Ayla Kutlu, Tomris Uyar, Pınar Kür ve Buket Uzuner gibi kadın yazarların doğması tesadüfî değildir.²⁵²

²⁵²Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 89 - 118.

AYLA KUTLU

ANTAKYA (1938-)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİR YAZIN KADINI – AYLAKUTLU: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ

3.1. Ayla Kutlu'nun Hayatı

Güneyli bir aileye mensup olan Ayla Kutlu'nun babası Selahattin Kutlu, annesi ise Sabriye Kutlu'dur. Yazar 14 Ağustos 1938'de Antakya'da doğmuştur. Yazar, *Zaman Da Eskir* adlı anı kitabında doğumuyla ilgili şu bilgileri verir: “...ağustos ayının 14'ünde, Antakya'da, Saray Caddesi'ndeki kapıdan girdikten sonra, Ortodoks kilisesinin avlusunu geçerek arka kapının açıldığı sokağa girince hemen baştaki evde doğdum.”²⁵³ Ayla Kutlu'nun dedesi Sait Bey, Halep Defterdarlığında bir göreve atanmış ve görev dönüşü Hatay'da Ayla Kutlu'nun babası Selahattin Kutlu dünyaya gelmiştir. Selahattin Bey Çapa Öğretmen Okulu'nu bitirmiş ve Gaziantep'te bir okula öğretmen olarak atanmıştır. Selahattin Bey'in sanata ve edebiyata düşkünlüğünü Ayla Kutlu, anı kitabında şöyle ifade eder: “*Babamın yaşamı Gaziantep'te baba evinde sürmekte idi. O zamanlar yirmili yaşların başında, keman ve ud çalan, resim yapan, edebiyata meraklı, folklor araştırmaları ile uğraşan, çapkın, biraz züppe bir adamdır.*”²⁵⁴ Selahattin Kutlu, Cumhuriyet'in ilk kuşak öğretmenlerindendir. Çok iyi eğitim görmüş; resim yapan, keman çalan, edebiyatla ve folklorla uğraşan, şiir yazan Selahattin Bey; duygulu, zarif bir mizaca sahiptir. Selahattin Bey, bir süre sonra amcasının kızı Sabriye Hanım ile evlenmiştir. Ayla Kutlu'nun annesi Sabriye Hanım, üç sınıflı köy ilkokulunu bitirmiş, yoksul oldukları için okuyamamış; fakat öğrenmeye her zaman açık olmuş bir kadındır. Çift, 1932'de Gaziantep'te evlenir. Hayata zorlu bir başlangıç yapan Kutlu ailesi daima okumaya önem vermiştir.²⁵⁵

²⁵³Ayla Kutlu, *Zaman Da Eskir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 8.

²⁵⁴Kutlu, a.g.e., s. 16.

²⁵⁵Kutlu, a.g.e., s. 16 - 18.

23 Haziran 1936 tarihinde ilk çocukları Ayla Kutlu'nun ağabeyi Altan, Gaziantep'te dünyaya gelmiştir. Türkiye Montreux Antlaşmasını imzalamıştır. Atatürk'ün Hatay Sorunu ile ilgilendiği günlerde Hatay nüfusunun çoğalması için Türkiye'nin buraya Hatay doğumlu olanları gönderdiğini öğreniyoruz. Baba Selahattin Kutlu da Antakya doğumludur. Böylece aile Antakya'ya taşınır: “*Türkiye Cumhuriyeti, Hatay doğumlu olup, Hatay sınırları dışında yaşayan bütün Türklerin özlük haklarının Türkiye’de devam etmesi şartıyla Hatay’a gitmeleri emrini veriyordu. Yıl, 1937 sonlarıydı.*”²⁵⁶ Böylece 1937 yılının sonunda aile, Gaziantep'ten Hatay'a göçmüştür. Selahattin Bey, Antakya'da ilköğretim müfettişliği yapmaya ve Atayolu gazetesinde çalışmaya başlamıştır. Katolik Kilisesinin arkasındaki sokakta, mülkiyeti kiliseye ait bir evin ikinci katındaki kira evinde, Hatay'a göçtüklerinden bir sene sonra 14 Ağustos 1938'de ailenin ikinci çocuğu Ayla dünyaya gelmiştir. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra ise 1940'larda ailenin beşinci üyesi Alsan Kutlu aralarına katılmıştır. 1942 yılı sonlarında aile, Antakya'nın bir beldesi olan Harbiye'ye yerleşmiş, ardından Selahattin Bey'in tayini üzerine, şimdiki adı Samandağ olan Suveydiye'ye taşınmışlar, daha sonra ise tekrar Antakya'ya yerleşmişlerdir. 30 Ağustos 1949 tarihinde ise ailenin son üyesi Zafer Kutlu dünyaya gelmiştir ki bu olay Ayla'nın omuzlarındaki sorumluluğu arttırmıştır. O, kendisinden on bir yaş küçük kardeşi dünyaya geldikten sonra hep Zafer'e kol kanat germiştir.

Yazar, henüz ilkokul çağında çalışkan bir öğrenci olarak karşımıza çıkar. Ayla Kutlu'nun öğrencilik hayatı birçok farklı okulda okuyarak geçmiştir. İlköğrenimine Antakya Kurtuluş İlkokulu'nda başlamış; fakat kısa bir süre geçince okulu bırakmış ve birkaç ay sonra devam etmesi kararı alınmıştır. Yazar, daha sonra 1945 yılında yine Antakya'da İnönü İlkokulu'na başlamıştır: “*İnönü İlkokulu'nun binası bitmişti, ama bahçe diye bir şey yoktu. Çamurlara bata çıka okula gidiyorduk.*”²⁵⁷ İlkokul ikinci sınıftan sonra Namık Kemal İlkokulu'nda öğrenimini sürdürmüş ve ilkokulu burada bitirmiştir: “*Namık Kemal İlkokulu'na kaydolduk. Sabahları evden babamla birlikte çıkıyorduk. Üç çocuk, bir baba... Babam üçüncü*

²⁵⁶Ayla Kutlu, *Zaman Da Eskir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s. 20.

²⁵⁷Kutlu, a.g.e., s. 107.

sınıfları okutuyordu ama ben başka öğretmenin öğrencisi olmuştum. Zaten babam okutmak istemezdi çocuklarını. Bizler de istemedik. Öğretmenim Nadire Gökoğlu'ydu."²⁵⁸ Yazar, ortaokulu İskenderun Ortaokulu'nda okumuştur ve ilköğretim ardından burayı da iftiharla bitirmiştir. Ancak Kutlu, İskenderun'da lise olmadığından ötürü lise eğitimi için halasının yanına Gaziantep'e gider: *"1953-1954 öğretim yılında Gaziantep Lisesi birinci sınıfa Gaziantep'teki okullar dışından iki kız öğrenci geldi. Zarif yürüyen, Ayla adında çekingen bir kızdı.*"²⁵⁹ Ayla, Gaziantep Lisesi'nde bir buçuk yıl okuduktan sonra Antakya Lisesi'nde ortaöğrenimini tamamlamıştır: *"1947 yılının Temmuzunda Antakya'dan ayrılıp İskenderun'a göçerken bu ayrılıştan hüznü duymadım. İskenderun beni çekiyordu. Şimdi 1955 yılının Mart ayında, ayrılışımızdan sekiz yıl sonra Antakya'ya dönmüştüm. Hoşnutsuzdum. Antakya'daki zor günlerin anısıyla, 3 kardeş küçük bir odada, burun buruna yaşayacaktık. Üçüncü kez geliyordum. Okul değiştirmek zordu.*"²⁶⁰

Yazar lise bitince felsefe eğitimi almak istemektedir. Yalnızca bir öğrenci kabul eden Yüksek Öğretmen Okulu Felsefe Bölümüne kabul edilir; fakat felsefe öğretmeni Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni burslu olarak kazandığını öğrenince Siyasal Bilgiler'i yeğlemesini tavsiye eder. 1956-60 yılları arasında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okur ve 1960'da buradan mezun olur: *"Ekim ayının ortasında Ankara'daydım. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanan öğrencilerden ilk kırkına devlet burs verirdi. Matematik sorularını pek yanıtlamama rağmen, 35'inci olarak kazanmıştım. On bir yılın emeği, parlak sonuca bağlanmıştı. Yeni bir serüvendi. Ankara. En az dört yıl yaşamam gereken başkent.*"²⁶¹

Ayla Kutlu, İçişleri Bakanlığı'ndan burslu okuduğu için oraya karşı zorunlu hizmeti bulunmaktadır. Dönemin siyasî çalkantıları nedeniyle yalnızca burslu okumuş öğrencilere iş verilmektedir. Bakanlıkta görev alır. Personel ve eğitim konularında çalışmıştır. 1980 yılında emekliliğe ayrılan Ayla Kutlu'nun iş hayatı

²⁵⁸Ayla Kutlu, *Zaman Da Eskir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006, s.135.

²⁵⁹Kutlu, a.g.e., s. 141.

²⁶⁰Kutlu, a.g.e., s. 270.

²⁶¹Kutlu, a.g.e., s. 315.

yirmi yıl sürmüş ve yazar bu süreç içerisinde pek çok yerde üst düzey konumda görev almıştır. İçişleri Bakanlığı'nın merkez örgütünde görev alarak iş hayatına başlamış, ardından Devlet İstatistik Enstitüsü'nde, Başbakanlıkta, T.C. Emekli Sandığında ve T.C. Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü'nde çalışmıştır. Zaman zaman ülkenin siyasî yapısına bağlı olarak görevinden uzaklaştırıldığı olmuştur.

Ayla Kutlu, 1964 yılında, kendisi ile aynı okuldan mezun olan, idarecilik ve valilik görevlerinde bulunmuş Sahir Behlülgil ile evlenmiştir. 1965 yılında tek çocuğu olan Ahmet Kemal Behlülgil dünyaya gelmiştir. Ayla Kutlu'nun Sahir Behlülgil ile evliliği 13 yıl sürmüş ve 1977 yılında boşanma ile sonuçlanmıştır. Yazarın tek çocuğu olan Ahmet Kemal Behlülgil, petrol yüksek mühendisi olup şu an Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde hocalık görevinde bulunmaktadır.

3.2. Ayla Kutlu'nun Edebî Kişiliği

Ayla Kutlu, edebiyat yaşamına, 1975 yılında “Özgür İnsan Dergisi”nde Aygen Berel imzasıyla yayımladığı kitap tanıtım yazıları ve öykülerle başladı. Sonraki hikâyeleri “*Türk Dili, Sanat Olayı, Gösteri, Varlık*” gibi dergilerde yer aldı. 1977 yılında tamamlanan; fakat 1979 yılında yayımlanan ilk kitabı Kaçış'tan (roman) sonra ard arda eserleri yayımlandı. Profesyonel edebiyat çalışmalarına, emekliye ayrıldıktan sonraki süreçte yoğunlaştı. Yazar, yazı hayatına nasıl başladığını şöyle anlatıyor: “*Bir zaman geldi ki, artık yazmasam yaşayamam gibi gelmeye başladı. O tarihlerde henüz 32-33 yaşlarını sürüyordum... Yazdım ama yayınlamadım. Sonra birden bire -beni çok hızlı yazmakla onurlandıran insanlar vardır ama çok hızlı yazamadım- 32 yaşında ilk eserim yayınlandı; 39 yaşına kadar sürekli yazdım ama kamuoyunun karşısına fazla çıkmadım. Aslında işe şiirle başladım... Yani şiir yazmadım ama şiir söyleyerek başladım. Belki karaladığım birtakım dizeler de olmuştur... Olmaz olur mu? Elbette olabilir, ama bitmiş bir şiir yazmadım. İkincisi; ben insanın çok şeye yönelmesinin -burada kastım kendim olsa gerek- asıl yaptığı işlerde çok fazla bölünmelere yol açtığını düşünüyorum. En azından kendimde böyle algılıyorum. Ben, kendimi sadece romancı sayıyorum. Ama roman yazarken; ortaya çıkan bazı insansal durumlar, çok etkilendiğim olaylar birtakım öyküleri oluşturuyor. O yüzden benim öykülerim biraz yaşama fazlaca yakın*

ve ona bağılı öykülerdir. Diğer şeyleri yapamıyorum. Evet, yapmıyorum ve yapmak gerektiğini de düşünmüyorum.”²⁶²

Ayla Kutlu'nun yazarlık birikiminin olgunlaştığı, ele aldığı konular ve onlara yaklaşım olarak asıl kendini bulduğu devre ise 1990'larda ağırlık verdiği “kadın” temalı eserleridir. Kendisi bunu; “1990'dan beri kadınların yazılı olmayan, sessiz, yalın, öznel tarihini yazıyorum. Aslında bu, Türk toplumunun yazılmamış öbür yanını yazmak eylemi oluyor...” diyerek seçtiğiyle özdeşleşen bir yazarlık tutumu içinde olduğunu vurguluyor.²⁶³ Ayrıca yüzyıllardır “...insanlığın çok şeyi değiştirdiği, bu arada insanın kendisinin değişimlere uğradığını ama doğasındaki o öfkeli, o biraz çocuksu, vahşet yanının, o kin duygusunun karşısındakini acıtma duygusunun ve hepsinin üzerinde kadının acınası konumunun pek değişmediğini gösteriyor Ayla Kutlu... Dahası bu durumun, cinsiyeti kadın olan yazar için de söz konusu olduğunu elim bir şekilde ifade ediyor.”²⁶⁴ Yazara göre: “Bir kadının yazar olması için bazı şeyleri göze alması gerekiyor. Okurun karşısına çıril çıplak çıkar yazar. İçtenlik, samimiyet çok önemlidir. Hele bir de kadınsanız eğer, yaşadığınız her şey yazıya girer. Aşağılanır, hafife alınırsınız.”²⁶⁵

Ayla Kutlu'nun “Niçin Yazdığ?” sorusuna verdiği cevapta yazarlığının ipuçlarını ve kendini konumlandırmasını buluyoruz: “Bu sorunun kısa bir yanıtı var: yüzyıllar boyunca kul olarak bırakılmış, kendini başka bir kimlikle değerlendirmesi öğretilmemiş ataerkil toplumun bireylerine ‘Sen insansın, hakların var... Görevlerin kadar bunları da önemsemelisin!’ demek istiyorum. Bunu özellikle hatırlatmak istiyorum. Kulların kullarına yani insana kul diye bakınca onu araştırmak, onun üstüne düşünmek ve onu geliştirmek önemsenmiyor. O yüzden bilim gibi yenilikçi sanat da bu ülkenin uzağında kalmış.”²⁶⁶

²⁶²Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s.61.

²⁶³Karaca, a.g.e., s. 59.

²⁶⁴Gülsüm Bülbül (2009), *Öykü Teknesi*, Öykü Dergisi, Eylül - Ekim 2009, Sayı: 11, Ankara, s. 13 - 17.

²⁶⁵Bülbül, a.g.e., s. 13 - 17.

²⁶⁶Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 58 - 59.

Ayla Kutlu, Cumhuriyet'in kazanımlarından bugün bile yararlanamayan insanların, gövdenin büyük bölümünü oluşturduğunu, üzerindeki örtüyü kaldırarak anlatıyor. Ekonomik, politik, kültürel yapıdaki değişimlerin-dönüşümlerin bir sosyal sınıftan öteki sosyal sınıfa göre, bir bölgeden öteki bölgeye göre farklılıklarla alımlanabildiğini vurgularken özellikle hangi koşulda olursa olsun erkekten kadına doğru da -hem de önemli farklılıklarla- alımlanabildiğini, içselleştirilebildiğini anlatıyor. Tüm bunları yaparken de yazma eylemini öncelikle var olmanın dayanılmaz ağırlığını üzerinden atabilmenin kendince en iyi yolu olarak gördüğü için seçtiğini her seferinde ifade ediyor. Yüzlerce, binlerce yıldır acıları, ıstırapları, göçleri, kaçışları, dönemeçleri, dip vurgunlarını, alt üst oluşları yaşamış bu toplumu, bizi yazışının temel nedeni de bu.²⁶⁷

Ayla Kutlu, sanatın her türünün insana hizmet ettiği görüşünü savunur: *“Sanatın birincil görevi insanları yüceltmek, içyapılarını zenginleştirmek ve çeşitlendirmektir. Güzellik, iyi anlatım ve insan... o yüzden sanat yapıtlarının vazgeçilmez araçlarıdır.”* Bu hususta tabii ki en büyük görev en yaygın sanat vasıtası olan ‘dil’i kullanan yazarlara düşüyor: *“Yazarlar, insanı insana anlatıyor. Tarihini, coğrafyasını, değerlerini ve yanlışlarını insanlara anlatıyor, bunu, ortak değeri olan dil aracılığıyla ve dili, imgeleri zenginleştirerek yapıyor. O yüzden çok önemli görevleri var.”*²⁶⁸ Ancak Kutlu, yine de eserlerinde önceden belirlenmiş bir mesaj vermekten özellikle kaçındığını ifade eder. Buna karşın vurguladığı şey nettir: *“İnsan olma durumlarıdır anlattıklarım. Öykülerimin tümünde özellikle vurgulamak istediğim tek şey vardı. Hani o ayrıntı olarak, figüran olarak, renklendirme aracı olarak cinsellik nesnesi olarak görülen ve gösterilen kadınlar var ya... Onlar sizin gördüğünüz ve gösterdiğiniz gibi değildir... Bunu vurgulamayı amaçladım. Geri kalanı ise öyküdür.”*²⁶⁹

²⁶⁷Zeynep Aliye, *Yüz Yüze Edebiyat-Söyleşi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s. 48 - 54.

²⁶⁸Şemsettin Ünlü, “Sen De Gitme Triyandafilis Üstüne Ayla Kutlu İle Söyleşi”, *Çağdaş Türk Dili*, Sayı: 37, Mart 1991, s. 43 - 46.

²⁶⁹Ünlü, a.g.e., s. 43 - 46.

Yazar kadını tema olarak seçerken özellikle şunların üzerinde durur: “Kadının olağanüstülüklerini vurgulamak isteyen bir yazarımız, Ayla Kutlu... Akıcı, duru ve yumuşak bir anlatımla kaleme aldığı hikâye ve romanlarında genelde kadını, onun eksik ve yetersiz tanınan toplumsal kimliğini müthiş bir dil bilinci ve dil hassasiyetiyle sorgulayan usta bir kalem...”²⁷⁰ Kendisi de bu dil hassasiyetini şöyle ifade eder: “Dilimi seviyorum, ona saygı gösteriyorum, sözcüklerin anlamlarını algılamaktan, imgeleri sözcüklerin içine doldurmaktan hoşlanıyorum. Yalın, kısa cümleleri yeğliyorum. Yeni bir sözcüğün içeriği bana yeterli gelmiyorsa, dile daha önce girmiş sözcükleri yeğliyorum. Bunu yapmakta kendimi haklı buluyorum.”²⁷¹

Ayla Kutlu, yazdıklarıyla coğrafya, tarih, güncel ve gelecek düzleminde insanı, insan gerçeğini ağırlıklı olarak kadının varlık ve bilinç konumunu işleyen bir kalem olması dolayısıyla dikkate değer.²⁷² Başka bir ifadeyle eserlerinin her birinde tarihin altyapısından faydalanan yazar, günümüz insanının içinde bulunduğu duygusal devinimleri de anlatıyor. Dolayısıyla Ayla Kutlu’nun, yapıtlarıyla geçmiş-hal-gelecek üçgeni arasında bir köprü kurma isteği de söz konusu. “Evet, her romanımda, tarihsel bir fon var ve tarihsel akışı; insanların yaşadıkları acıların, duyguların ve umutların etkeni olarak görüyorum. Kaçış’ta, Demokrat Parti’nin sona yaklaştığı sırada giderek artırdığı baskı dönemi, Islak Güneş’te, çok parti döneminin başlaması ve Amerika’nın etkinliğinin giderek artması, Cadı Ağacı’nda, 1971 rejimi öncesi, Tutsaklar’da, 1971 rejimi ve mahkemeler, Bir Göçmen Kuştu O...’da, Osmanlı’nın son dönemi ile Cumhuriyetin ilk yılları, Hoşça Kal Umut’ta, 1980’e doğru giden zamanı kullandım ve irdeledim. Kadın Destanı’nda, çok eskiye gidiyorum. Bu kez, yönetici-yetke sahipleri ve ezilenleri anlatırken, Milattan Önce 3000 yıllarını fon olarak alıyorum. Kuşku duyulmamalı ki, bütün bu zaman parçalarında ve seçtiğim tiplerde, kahramanlarda, günümüz insanı, onun acıları, haksızlığa uğramışlığı, anlaşılmamışlığı, anlatılmamışlığı var.”²⁷³

²⁷⁰Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 57.

²⁷¹Ayla Kutlu, *Kadın Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 10.

²⁷²Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 57.

²⁷³Ayla Kutlu, *Kadın Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 9 - 10.

Yazar bir edebî yapıtta kurgunun çok sağlam olması gerektiğini vurgular: *“Kurguya gelince: Sağlam bir kurgu, bir sanat yapıtının çok önemli, olmazsa olmaz koşuludur. Başarılı kurgu ancak çok okumakla kazanılabilen bir niteliktir. Kurgu; ana çatı, neden sonuç ilişkileri, açık sorulu bir yanın kalmaması ve kişilik özelliklerinin tam verilmesi; toplumsal katmandaki yerlerin, davranış, konuşma ve düşünme biçimleriyle koşut olması gibi, bir sanat yapıtının kemik yapısıdır. Bu kemik yapı ayakta durmayı, direnci sağlar. O yüzden çok önemserim. Roman yazarken, çok uzun süre çalışma gereğini duymamın bir nedeni de kurgudur. Kurguyu sağlam çatmazsanız, yapıtınız bir yerden sarkar, sözleri taşıyamaz, mantık bağları zayıflar... Bir romana ‘roman yazacağım’ diye başlayamazsınız. Çünkü romanda konunun sanıldığı gibi bir önemi yoktur. İnsanı algılatma düzeyi ve anlatım sistemi romanı iyi roman yapar. Anlatım sistemi... Bu deyimî gelişigüzel kullanmadım. Anlatım sistemini doğru kurmazsanız, öz ile biçim arasında uyumsuzluklar oluşur. Somut bir örnek vermek isterim: Üzerinde üç yıl uğraştığım Kadın Destanı, bütün ön çalışmalar -konu, tipler, kahramanlar, olaylar, mekânlar, zaman, yaşama koşulları gibi- hazır olmasına, yirmiden çok kez yazmaya başlamama karşın, anlatım sistemi oluşmadığı için yarım kaldı. Sistem, kurguya bağlı olarak özel bir dili gerektiriyordu. Daha önce yazılmış olan destanların mantığını da gerektiriyordu. Çağdaş bir yapıt için, eski yapıtların özünü algılamalıydım. İşte bunu gerçekleştirebildiğim zaman, sistemin kurulduğunu anladım. Sanatla uğraşmanın bir özgün yanı vardır: Bir şeyin olmadığını sezersiniz de neden olmadığını, ancak olanı bulduğunuz zaman çözebilirsiniz. Bunu bulamazsanız, sezginiz, yüreğinize kadar yürümüş bir diken gibi batar durur. Başarırsanız diken erir, başaramazsanız... dikenle yaşamayı öğrenmelisiniz. Son olarak: Anlatmayı seviyorum. Anlatmak, paylaşmak için söze ilk başlayan olmaktır. Söze birinin başlaması şarttır. Yoksa iletişimi nasıl kurabiliriz ki?”²⁷⁴*

Yazar, eleştirmenler tarafından dikkatele irdelenmiştir: *“Ayla Kutlu, kimi edebiyat eleştirmenleri tarafından değerlendirilirken, duru dili, gözlem gücü ve nesnel yaklaşımları öne çıkarılmıştır. Gerçekten Ayla Kutlu, hazır kalıpların*

²⁷⁴Ayla Kutlu, *Kadın Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 8 - 12.

çemberini zorlamış yazar olmak izlenimini okuyucuya kolayca benimsetmiş, bu kalıpları zorlama, gerçek anlamda bir zorlamadan çok, bir üslup farklılaşmasına ulaşmıştır. Bireyselle toplumsal uyumlu diyalektik bütünlük içinde gerçekçi boyutlar kazanmıştır. Ayla Kutlu'nun roman ve öykülerini besleyen ana kaynak, Anadolu halkının geleneksel kültür mirasıdır. O, bu zenginliği roman ve öykü aracılığıyla okuyucuya ulaştırırken abartmalardan, kolaylıktan ve yapaylıktan uzak bir üslup kullanıyor. Bize yabancı kültür öğelerini ve onların insanlarımız üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerini, bunların sardığı insan ögesini, onun bütün boyutlarını başarıyla çözebiliyor, çizdiği tipleri belleklere yerleştirebiliyor. Ayla Kutlu'nun roman veya hikâye kahramanları genellikle kadınlardır. Yazar, kadın olmanın da önseziyle, kadınların duygu ve düşünce dünyalarına kolaylıkla girebilmekte, onların bilinmeyen yanlarını daha çok duygu dünyalarıyla gerçek yaşamları arasındaki köprüyü kurarak vermektedir. Ancak Ayla Kutlu, kahramanlarını kadınca çizmekten, toplumsal kutuplaşmayı kadın-erkek ikilemine indirgemekten kaçınmakta, bu alanda var olan tartışmalara slogancı yaklaşımla katılmamakta, insanı bütün olarak ele almaktadır. Bu yanı ile de Ayla Kutlu, 'Kadın Sorunlarının Yazarı' gibi bir nitelemeyi reddetmektedir. Bu açıdan yaklaşınca da, yazarın kahramanları insan boyutuna oturmaktadır. İnsan, onun yapıtlarında her yönüyle ele alınır. Ne salt iyi, ne de salt kötü insan yoktur. İnsanın davranışlarını belirleyen faktörler, çevresi ve toplumsal durumu ile yakından ilgilidir. İnsan güzellikleri, erdemleri, kötülükleri ve zayıflıkları ile insandır. Kimi zaman kızdığın insan, bir süre sonra seveceğin kişidir de. Yeter ki insanda sevilebilecek bir yan bulabilelim ve insanı bu çok yönlü nitelikleriyle görebilelim. Onun kahramanlarına zaman zaman kızarız, zaman zaman da insan sevgisinin en yüce boyutunda, kucaklayıp sarılabiliriz.'²⁷⁵

Ayla Kutlu'nun yazmayı bir uğraş olarak edindikten sonra bunun gereklerini de yerine getirdiğini görüyoruz. Emekli olduktan sonra yazmaya ağırlık vermesi; birikimlerini, araştırmalarını ardı ardına yayımlaması bunun bir göstergesidir.²⁷⁶

²⁷⁵Ayla Kutlu, *Kadın Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 13 - 14.

²⁷⁶H. Deniz Güven, *Ayla Kutlu'nun Romanlarında Anlatım Teknikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2007, s. 12.

Yazar, kendini yazarken “ders çalışan bir öğrenci” olarak tanımlar. Nitekim eserlerin çoğunda tarih bir fon olarak kullanılsa da tarihî gerçeklik içinde bireyin yaşamışlığının ifadesi ile karşı karşıya kalırız. Sıradan insanlar birdenbire o tarihin yazıcısı oluverirler.²⁷⁷

Yazarın eserlerinin tamamı daha sonra Bilgi Yayınevi’nden çıkmıştır. Aşağıda yazarın teker teker eserlerinin günümüze kadar hangi yayınevlerinden kaçar baskı basıldığı yer almaktadır.

²⁷⁷Güven, a.g.e., s. 13.

3.3. Ayla Kutlu'nun Eserleri

3.3.1. Romanları

- 1- KAÇIŞ, 1979, Hür Yayınları, 1. Basım
KAÇIŞ, Ankara, Nisan 1986, Bilgi Yayınevi, 2. Basım
KAÇIŞ, Ankara, 2001, Bilgi Yayınevi, 296 s., 3. Basım
- 2- ISLAK GÜNEŞ, 1980, Hür Yayınları, 1. Basım
ISLAK GÜNEŞ, Ankara, Eylül 1986, Bilgi Yayınevi, 240 s., 2. Basım
- 3- CADI AĞACI, Ankara, 1983, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
CADI AĞACI, Ankara, 1986, Bilgi Yayınevi, 2. Basım
CADI AĞACI, Ankara, Kasım 1999, Bilgi Yayınevi, 224 s, 3. Basım
- 4- TUTSAKLAR, Ankara, Kasım 1983, Bilgi Yayınevi, 344 s, 1. Basım
ATEŞ ÜSTÜNDE YÜRÜMEK (TUTSAKLAR), Bilgi Yayınevi, 344 s, 2.
Basım
- 5- BİR GÖÇMEN KUŞTU O, Ankara, 1985, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
BİR GÖÇMEN KUŞTU O, Ankara, 1986, Bilgi Yayınevi, 2. Basım
BİR GÖÇMEN KUŞTU O, Ankara, 1996, Bilgi Yayınevi, 4. Basım 7
BİR GÖÇMEN KUŞTU O, Ankara, Haziran 2000, Bilgi Yayınevi, 248 s.,
5.Basım
- 6- HOŞÇA KAL UMUT, Ankara, Mayıs 1987, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
HOŞÇA KAL UMUT, Ankara, Eylül 1987, Bilgi Yayınevi 2. Basım
HOŞÇA KAL UMUT, Ankara, Ekim 1994, Bilgi Yayınevi, 240 s., 3.
Basım
- 7- KADIN DESTANI, Ankara, Ocak 1994, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
KADIN DESTANI, Ankara, Ocak 2004, Bilgi Yayınevi, 296 s., 2. Basım

8- EMİR BEYİN KIZLARI, Ankara, Kasım 1998, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
 EMİR BEYİN KIZLARI, Ankara, Şubat 1999, Bilgi Yayınevi, 2. Basım
 EMİR BEYİN KIZLARI, Ankara, Eylül 1999, Bilgi Yayınevi, 400 s., 3.
 Basım

9- ASİ...ASİ, Ankara, Ocak, 2010, Bilgi Yayınevi, 554 s., 1. Basım

3.3.2. Hikâyeleri

- 1- HÜSNÜYUSUF GÜZELLEMEŞİ, Ankara, 1984, Bilgi Yayınevi, 1.
 Basım
 HÜSNÜYUSUF GÜZELLEMEŞİ, Ankara, Ekim 1998, Bilgi Yayınevi,
 184 s., 2. Basım
- 2- SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, Ankara, 1990, Bilgi
 Yayınevi, 1. Basım
 SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, Ankara, 1991, Bilgi Yayınevi, 2.
 Basım
 SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, Ankara, 1994, Bilgi Yayınevi, 3.
 Basım
 SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, Ankara, 1996, Bilgi Yayınevi, 4.
 Basım
 SEN DE GİTME TRİYANDAFİLİS, Ankara, 2000, Bilgi Yayınevi, 224 s.,
 5. Basım
- 3- MEKRUH KADINLAR MEZARLIĞI, Ankara, Kasım 1995, Bilgi
 Yayınevi, 1. Basım
 MEKRUH KADINLAR MEZARLIĞI, Ankara, Aralık 1995, Bilgi
 Yayınevi, 2. Basım
 MEKRUH KADINLAR MEZARLIĞI, Ankara, Mayıs 2000, Bilgi
 Yayınevi, 284 s., 3. Basım

4- ZEHİR ZIKKIM HİKÂYELER, Ankara, Nisan 2001, Bilgi Yayınevi, 256 s., 1. Basım

3.3.2.1. Hikâye Kitaplarının İçeriği

a) Hüsnüyusuf Güzellemesi: İlk kez 1984 yılında yayımlanan bu eserde dokuz öykü yer almaktadır. Bu öyküler şunlardır:

“İzinli”	Ankara	1973-1979
“Hüsnüyusuf Güzellemesi”	Ankara	1977-1980
“Sonbahar Öyküsü”	Denizli	1980
“Mikail Usta”	Ankara	1976
“Bal Biriktiren Kız”	Ankara	1983
“Babaya Çiçek Götürmek”	Ankara	1974
“Eski Bir Çocukluğun Ardından”	Ankara	1982
“Uzaklardan Yalnızlardan”	Sinop - Ankara	1981-1982
“Belirsiz Bir Sızıyla”	Ankara	1981

Bu öykü kitabında yer alan “*Babaya Çiçek Götürmek*” isimli öykü 13. Antalya Film Festivalinde, film öyküsü dalında ödül kazanmıştır. Ayrıca “*İzinli*” isimli öykü de sinemaya uyarlanmıştır.

b) Sen de Gitme Triyandafilis: İlk kez 1990 yılında yayımlanan bu eser, 1990 Sait Faik Öykü Ödülü sahibidir. Dokuz öykü yer almaktadır, isimleri şöyledir:

“Sen de Gitme Triyandafilis”	Temmuz 1989
“Altın”	1990
“Eski Bir Türküye Ağıt”	Şubat 1986
“Gitmeyi Bilmek”	Nisan 1989
“Gülperi”	Mayıs 1989

“Üçgenin Perişan Kenarı”	Kasım 1988
“ Can Kuşu”	Aralık 1988- Ağustos 1990
“ Bütün Yeşiller, Bütün Maviler”	1988
“ Ay ve Su”	Haziran 1990

“*Sen de Gitme Triyandafilis*” isimli öykü “*Sen de Gitme*” adıyla sinemaya uyarlanmıştır.

c) Mekruh Kadınlar Mezarlığı: 1995 yılında yayımlanan ve 1996 Yunus Nadi Öykü Ödülü’nü kazanan eserde yedi öykü vardır.

“Bir Varmış”	Oran - Ankara	9 Haziran 1991
“Mekruh Kadınlar Mezarlığı”	Oran - Ankara	15 Ağustos 1995
“Süsen Gitti”	Oran – Ankara	Eylül 1993- Eylül 1994
“Mercan’a Güzelleme”	Oran – Ankara	Ekim 1993- Eylül 1995
“Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi”	Oran – Ankara	23 Ekim 1992
“Yılanlar, Yıldızlar”	Abant	Kasım 1992
“Solgun Bir Sarı Gül”	Oran – Ankara	1992- 1994

“*Solgun Bir Sarı Gül*” sinemaya uyarlanmıştır.

d) Zehir Zıkkım Hikâyeler: Nisan 2001’de yayımlanan Ayla Kutlu’ya ait bu son hikâye kitabında öyküler diğerlerinden farklı olarak temalarına göre gruplandırılıp iki bölümde toplanmıştır. Birinci bölüm, altı; ikinci bölüm ise, dört hikâyeden oluşmuştur:

Bölüm 1 / Yabancılıklar

“Kara Kayalar”	Oran – Ankara	Mayıs 1997
“Tanıklar”	Oran – Ankara	30 Mayıs 1999
“Matmazel Dimitra’ nın Bitmemiş Hikâyesi”	İskenderun	Eylül 1997
“Ödeşme”	Belen	Ağustos 1996
“Uzaklarda Kalan”	Oran – Ankara	1995
“Yaşamın Şiiri”	Oran – Ankara	Ağustos 1996

Bölüm 2/ Kadınlar ve Kuyular

“Piç”	Oran – Ankara	Temmuz 1999
“Ful ve Kül”	Oran – Ankara	Temmuz 1997
“İpekböceği Bakıcısı”		Ağustos 1996- Temmuz 1999
“Terlik”	Oran – Ankara	Kasım 1997

3.3.2.2. Ayla Kutlu’nun Sinemaya Uyarlanan Yapıtları

13. Antalya Sinema Tarih Buluşması 1. Film Hikâyesi Ödülleri ve Altın Koza Senaryo (Tunç Başaran ve Macit Koper’le) Ödüllerinin de sahibi olan Ayla Kutlu’nun beş yapıtı film olmuştur.

a) İzinli:

Hüsnüyusuf Güzellemesi kitabında yer alan “*İzinli*” isimli öykü 1980 yılında TRT tarafından sinemaya uyarlanmıştır. Filmin yönetmenliğini Okan Uysaler yapmıştır. Başrolünü Sema Poyraz’ın oynadığı filmde çocuk oyuncu Ozan da rol almıştır.

b) Hoşça Kal Umut:

Aynı adlı romandan uyarlanan film 1993 yılında TRT tarafından yayınlanmıştır. Yönetmenliğini Canan Evcimen İçöz'ün yaptığı, Şerif Sezer ve Kürşat Alnıaçık'ın başrollerini oynadığı filmi, Nuray Oğuz senaryolaştırmıştır.

c) Cadı Ağacı:

TRT tarafından 1995 yılında çekilen filmi Fide Montan yönetmiştir. Filmde, Gönen Bozbey, Ahmet Uz, Avni Yalçın, Macide Tanır ve Füsün Demirel gibi oyuncular rol almıştır.

d) Sen De Gitme:

Sen de Gitme Triyandafilis isimli öykü, Sen de Gitme adıyla 1996 yılında sinemaya uyarlanmıştır. Yönetmenliğini Tunç Başaran'ın yaptığı filmde, Işık Yenersu ve Oliva Bonami başrolleri paylaşmışlardır. Fikret Hakan da konuk oyuncu olarak filme katılmıştır. Filmin yönetmeni Tunç Başaran, 33. Antalya Altın Portakal Film Festivalinde bu filmiyle en iyi yönetmen ödülünü almıştır.

e) Solgun Bir Sarı Gül:

Mekruh Kadınlar Mezarlığı isimli öykü kitabının öykülerinden olan Solgun Bir Sarı Gül, 1998 yılında TRT tarafından, Canan Evcimen İçöz'ün yönetmenliğiyle filme aktarılmıştır. Filmin başrollerini Ege Ayhan ve Zuhal Gencer paylaşmışlardır.

3.3.3. Anı Kitabı

1- ZAMAN DA ESKİR, Ankara, Aralık, 2006, Bilgi Yayınevi, 400 s., 1. Basım

3.3.4. Çocuk Kitapları

Yazarın eserleri içerisinde en uzun listeyi çocuk kitapları oluşturur.

- 1- Merhaba Sevgi, Ankara 1989, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Merhaba Sevgi, Ankara 1991, Bilgi Yayınevi, 2. Basım
Merhaba Sevgi, Ankara 1995, Bilgi Yayınevi, 3. Basım
Merhaba Sevgi, Ankara 1998, Bilgi Yayınevi, 4. Basım
Merhaba Sevgi, Ankara 1999, Bilgi Yayınevi, 5. Basım
Merhaba Sevgi, Ankara Mart 2001, Bilgi Yayınevi, 144 s., 6. Basım
- 2- Yıldız Yavrusu, Ankara Temmuz 1994, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Yıldız Yavrusu, Ankara 1998, Bilgi yayınevi, 2. Basım
Yıldız Yavrusu, Ankara 1998, Bilgi yayınevi, 96 s., 3. Basım
- 3- Başı Kuşlu Çocuk, Ankara 1995, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Başı Kuşlu Çocuk, Ankara Şubat 2000, Bilgi Yayınevi, 96 s., 2. Basım
- 4- Beceriksizler Sirki, Ankara1995, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Beceriksizler Sirki, Ankara Temmuz 2000, Bilgi Yayınevi, 80 s., 2. Basım
- 5- Gezgin Kertenkele ile Kutup Ayısı, Ankara 1995, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Gezgin Kertenkele ile Kutup Ayısı, Ankara Temmuz 2000, Bilgi Yayınevi,
80 s., 2. Basım
- 6- Çiçek Elli Robot, Ankara Ekim 1995, Bilgi Yayınevi, 80 s., 1. Basım
- 7- Küçük Mavi Tren, Ankara 1995, Bilgi yayınevi, 1. Basım
Küçük Mavi Tren, Ankara Ağustos 1999, Bilgi Yayınevi, 80 s., 2. Basım
- 8- Kendini Köpek Sanan Ayakkabılar, Ankara 1995, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Kendini Köpek Sanan Ayakkabılar, Ankara Temmuz 2000, Bilgi Yayınevi,
80 s., 2. Basım

- 9- Harika İkizler /1, İkizlerin Sırrı, Ankara 1997, Bilgi Yayınevi, 1. Basım
Harika İkizler /1, İkizlerin Sırrı, Ankara Mart 1999, Bilgi Yayınevi, 72 s.,
2. Basım
- 10- Harika İkizler / 2, Artık Çok Oldunuz, Ankara 1997, Bilgi Yayınevi, 1.
Basım
Harika İkizler/ 2, Artık Çok Oldunuz, Ankara Mayıs 2000, Bilgi
Yayınevi, 72 s., 2.Basım
- 11- Harika İkizler/ 3, Zavallı Mideler, Ankara Aralık 2000, Bilgi Yayınevi,
88 s., 1. Basım
- 12- Minik Sultan Sihirbaz, Ankara 2000, Bilgi Yayınevi, 48 s., 1. Basım
- 13- Minik Sulatan ile Deniz Kızı, Ankara 2000, Bilgi Yayınevi, 48 s., 1.
Basım
- 14- Minik Sultan Beceriksiz Palyaço, Ankara 2000, Bilgi Yayınevi, 48 s., 1.
Basım
- 15- Mavi Saçlar Pembe Gözler, Ankara 2004, Bilgi Yayınevi, 80 s., 1. Basım
- 16- Huvava İlk Çevre Koruyucusu, Ankara 2009, Bilgi Yayınevi, 36 s., 1.
Basım

Çocuk edebiyatı başlı başına bir konu teşkil ettiğinden ayrıntılı bilgi vermemiz olanaksızdır. Ancak yazarın ürün verdiği dönem ile ilgili yapılmış şu saptamalar konuya ilişkin bir kanaat oluşturabilir:²⁷⁸

²⁷⁸H. Deniz Güven, *Ayla Kutlu'nun Romanlarında Anlatım Teknikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2007, s. 17.

“Bilindiği gibi Türkiye’de 12 Eylül 1980’le başlayan süreçte birçok bilim ve sanat dalıyla birlikte edebiyat alanında da bir belirsizlik yaşanmıştır. Bu belirsizliklere baskıyla ilgili araç-gereç tutarlarındaki artışlar da eklenince 1981-1982 yılları özellikle Türk Edebiyatı açısından durgunluk yılları olmuştur. 1981 yılında az da olsa çocuklar için kitaplar yayımlandı.

1980 yılı öncesinde büyükler için yazan kimi roman ve öykücüler de bu dönemde yazdıkları çocuk kitaplarıyla dikkat çekmişlerdir. Örneğin; Ayla Kutlu (Merhaba Sevgi -1991- roman, Yıldız Yavrusu Ramram’ın Dünya Serüvenleri -1994- roman), Tarık Dursun Kakıncı (Otobüsüm Kalkıyor -1993- roman, İyilikçi Tilki -1994- öykü), Ayşe Kilimci (Benim Adım Çocuk -1990- roman), Erhan Bener (Burcu Öğretmenin Öyküsü -1993- öykü), Sulhi Dölek (Yeşil Bayır -1991- roman, Arkadaşım Dede -1992- roman), Hüseyin Yurttaş (Çamlı Kuledeki Giz -1995- öykü, Uzaylılar Geline -1995- roman, Cüceler Gezegeni -1994- roman).

1980 sonrası dönemde çocuklar için yazmayı uğraş olarak benimseyen yazarlar arasında şu adları da saymak olasıdır: Feyzullah Ertuğrul (Rüzgar Salıncağı - 1991, Köy Çocuklarından Anılar - 1992), Zekai Yiğitler (Gökhan ile Özhancık, Öğretmenim), Hakkı Özkan, Mümtaz Zeki Taşkın, Abbas Cilga, Adnan Çakmakoğlu, Gülsüm Akyüz, Nezihe Meriç, Mehmet Seyda, Ayla Çınaroğlu, Hidayet Karakuş, İsmail Sivri, Zeynep Ankara gibi.

1980 sonrası dönemde Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı da çocuklara yönelik diziler oluşturmuş, çocuk yazınına katkıda bulunmuşlardır.”²⁷⁹
 “Çocuk edebiyatıyla ilgili bir başka saptama; Ayla Kutlu’nun ürün vereceği döneme gelinceye kadar ki geçen uzun zaman dilimiyle ilgilidir. Bizde bu süreç yine gecikmiştir. Bu açığı çok sayıda yazarın kapatmaya çalıştığını görüyoruz. Batı’da çocuk edebiyatıyla ilgili esrlere 13. yüzyıldan bu yana rastlanmaktayken, bizdeyse ancak 19. yüzyıldan bu yana rastlanmaktadır. Günümüzde bu alandaki verimler

²⁷⁹İbrahim Kıbrıs, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Tekağaç Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2000, s. 15 - 23.

hızla sürmektedir. Gülten Dayıoğlu, İpek Ongun, Muzaffer İzgü, Ayla Kutlu, Hüseyin Yurttaş, Hakkı Özkan, Nezihe Meriç, Mehmet Seyda, Turan Yüksel, Sevim Ak, Ayla Çınaroğlu, Hidayet Karakuş son dönem çocuk öykü ve romancılarımızın önde gelen adlarındandır.”²⁸⁰

Ayla Kutlu'nun çocuk kitapları ise “...konu bakımından yardımlaşmayı, dürüst olmayı, dengeli beslenmeyi, hayvan sevgisini, doğayı korumayı... içerir. Ayrıca yazar, çocuklara yemeklerini bitirmeleri, erken yatmaları, balkondan sarkmamaları, yaramazlık yapmamaları, anne babalarını üzmemeleri, hırsızlık yapmamaları, ateşle oynamamaları gibi konularda uyarılarda bulunur. Eserlerinden; *Merhaba Sevgi, Yıldız Yavrusu ve Başı Kuşlu Çocuk roman türündedir. Beceriksizler Sirki, Gezgin Kertenkele ile Kutup Ayısı, Çiçek Elli Robot, Küçük Mavi Tren, Kendini Köpek Sanan Ayakkabılar, Minik Sultan Sihirbaz, Minik Sultan ile Deniz Kızı, Minik Sultan Beceriksiz Palyaço çağdaş çocuk masalı olarak kaleme alınmıştır. Harika ikizler/1 İki kızlerin Sırrı, Harika İki kızler/2 Artık Çok Oldunuz, Harika İki kızler/3 Zavallı Mideler masal türünde yazılmıştır. Yazarın Merhaba Sevgi isimli eseri Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 13.5.1992 gün ve 2970 sayılı kararıyla ile öğrencilere tavsiye edilmiş; karar 22.6.1992 gün ve 2360 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır. Kitapların tamamı resimli, birinci hamur kâğıda basılıdır.*”²⁸¹

²⁸⁰İbrahim Kıbrıs, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Tekağaç Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2000, s. 140-146.

²⁸¹Eser Rüzgâr, *Ayla Kutlu'nun Hayatı, Eserleri ve Romanlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2001, s.12 - 14.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. AYLAKUTLU'NUN ÖYKÜLERİNE FEMİNİST ELEŞTİRİ YÖNTEMİ DOĞRULTUSUNDA BİR YAKLAŞIM

Bir önceki bölümde feminist teori ve feminist edebiyat eleştirisinin ne olduğundan söz etmiştik. Burada çoğunluk tarafından kabul edilen Berna Moran'ın yaptığı sınıflandırma göz önünde bulundurularak; “okur olarak kadına” ve “yazar olarak kadına” yönelik olmak üzere yapılan iki tür tasniften “yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiri”yi ele alacağız. Ayla Kutlu'nun öykülerini değerlendirip, bu eserlerinde yazarın, “kadın”a nasıl ve ne şekilde yaklaştığını, feminist eleştiri yöntemini merkeze alarak ifade edeceğiz.

Yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiri ile kadın deneyiminin ve bakış açısının Ayla Kutlu'nun öykülerindeki yerine değinirken ataerkil yani eril gelenek içerisinde kadının bastırılmışlığını, engellenmişliğini, sindirilmişliğini, güçsüz ve mutsuz kılınmışlığını ortaya çıkararak; erkeklerin dünyasında kadının bilincinin, doğasının, tarihinin ve söyleminin ne olduğunu belirteceğiz. Böylece Ayla Kutlu'nun öykülerinde bir kadın geleneğini su yüzüne çıkarmış olacağız. Bunu yaparken de hem yazar olarak hem konu olarak hem de bir okur olarak kadına bakışımızla kendimizi feminist eleştirinin kollarına bırakmış olacağız.

“Sınırları belirlenmiş bir feminist araştırma yöntemi fikrine karşı çıkılması gerektiği”²⁸² düşüncesi doğrultusunda, sınırları çizilmiş bir feminist araştırma yönteminin olmamasından dolayı feminist edebiyat eleştirisi yöntemini kullanan araştırmacının hangi hususları baz alacağı konusunda net bir açıklama yoktur. Bu bağlamda biz de elimizdeki eserleri, öncelikle Türk toplumunun genel olarak kadına bakışını ve bunun Ayla Kutlu'nun hikâyelerine nasıl yansıdığını gözler önüne serebilmek adına irdelleyeceğiz. Bunu yapabilmek için de yazarın bütün hikâye

²⁸²Harding Sandra, *Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var MI?*, Çeviren: Zelal Ayman, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde, Editör: Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 34.

kitaplarında genel anlamda kadının; birey, toplumun bir parçası, eş ve sevgili olarak nasıl ele alındığını ifade edeceğiz. Ardından hikâyelerde en fazla karşımıza çıkan “cinsellik, ataerkillik, bekâret, aldatma” gibi kavramlar doğrultusunda ve bu kavramların “kadın”la ilişkisini dikkate alarak metinlerdeki kadın deneyimini feminist yörüngenin içerisine oturtacağız. Son olarak da anne-kız ilişkisine değinip bölümü tamamlayacağız.

Ayla Kutlu’nun dört hikâye kitabı içerisinde toplam otuz beş tane öyküsü vardır. Ancak bunların hepsine yukarıda ifade edilen kavramların yansıtılış yoğunluğu aynı değildir. Bu açıdan feminist eleştiri yönteminin ilgi alanına giren “cinsellik, ataerkillik, bekâret, aldatma, anne-kız ilişkisi” gibi ifadelerin ağırlıklı olarak hissedildiği ve metnin mihenk taşı konumunda olduğu on üç tane temel hikâye tespit edilmiş ve çalışmamız çoğunlukla bu on üç öykü üzerinden verilen örnek ve alıntılarla şekillenmiştir.

4.1. Genel Olarak Kadın

Kadın kimliği, Türk toplumunda hem sosyal hem de edebî açıdan geçmişten günümüze pek çok yazar tarafından göz önünde bulundurulmuş ve eserlere toplumsal bir hadise olarak yansımıştır. Edebiyat camiası içinde “toplumsal gerçekçi” bir anlayışla ve kadın duyarlılığına sahip bir yazar kimliğiyle Ayla Kutlu da kadın sorunsalına yer veren yazarlardandır. Dört tane hikâye kitabının içindeki bütün öykülerde yazarın ana kahramanları “kadınlar”dır. Kutlu, eserlerinde kadını anlatırken çok ince detaylara dahi değinerek hikâyelerde onun duygularını tamamıyla hissettirmiş ve kadının toplum içindeki yerini sosyal açıdan ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Yazarın hikâyelerinde kadın, toplumda karşılaşılabileceğimiz tüm kimliklere bürünür: eş, anne, gelin, kaynana, evde kalmış, çocuk, genç kız, yaşlı, eğitilmiş, eğitimsiz, şehirli, taşralı, muhafazakâr, feminist eğilimli, düşmüş/düşürülmüş, aldatan, aldatılan, yalnız, dışlanmış, mutsuz, sevgisiz, içe dönük olan kadınlar... Başka bir ifadeyle; “...onun kadınları hemen her yerde rastlayabileceğimiz kadınlardır. Özyaşamsal bir esinle değil tümüyle düş gücüyle çizilmiş olmalarına karşın şiddetle sahibidirler. Sıra dışılıkları gündelik hayatın izin verdiği ya da

bastırıp saklayabildiği ölçüdedir. Karakterleri hem alışılmışlık hem özgünlükle örülmüş, unutulmaz kadınlardır bunlar. Sahicidirler, çünkü yazar onların tüm kişilik özelliklerini coğrafyanın ve tarihin içine sağlamca köklendirebilmiştir."²⁸³

Ayla Kutlu'nun "...kadın konusunun ön plana çıktığı ve kadın söyleminin başarılı bir çizgi tutturduğu hikâyelerinde Anadolu'nun sonsuz ölçeği ve merceği ile bu coğrafyanın, bu tarihsel geçmişin, bu toplumun gerçeklerinin birikimiyle kadınlara tutulmuş birer ayna niteliği sergilediğini söylemek mümkün."²⁸⁴ Bu açıdan bakıldığında yazarın özellikle; "*Hüsnü Yusuf Güzellemesi, Babaya Çiçek Götürmek, Altın, Gülperi, Üçgenin Perişan Kenarı, Bir Varmış, Mekruh Kadınlar Mezarlığı, Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi, Kara Kayalar, Tanıklar, Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi, Ful ve Kül, Terlik*" isimli hikâyelerinde kadın, tüm çıplaklığıyla çarpıcı bir şekilde ele alınmış, böylece bunlar, "kadın" temasını işleyen hikâyelerin başat eserleri olmuşlardır; "...her bir öyküde kadın hayatlarıdır karşımıza çıkan, özellikle de toplumun kadınlığı, toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenlerle en zahmetli en zor yaşayan kesimlerinden kadınların hayatları..."²⁸⁵ Yani doğru bir tespitle: "*Tanrının unuttuğu kadınlardır bunlar; onların her biri eksikli. Biraz da hastalıklı. Tıpkı hayatın içinde olduğu gibi. Hor görülen cinsiyet, ekonomik güçsüzlük, bedensel özür, yaşamı çözümlene yetersizliği, yenilmiş olmanın süregiden ezikliği...*"²⁸⁶ Ancak yine de "gerçekte Ayla Kutlu'nun tüm kadınları aykırı örneklerdir. Boyun eğişlerinin arasında direnirler, kimi kez yaratarak, kimi kez yok olarak."²⁸⁷

Çağdaşlaşmanın koşutu, milletlerin kadına verdikleri değer ile ölçülür. Toplumların gelişmişliği ve uygarlığı, aile ve toplum arasındaki dengenin tam olarak kurulmasına bağlıdır. Bu açıdan ele alındığında Kutlu'nun eserlerinde evlilik kurumunun yeri çok önemlidir. Bu kurum içinde kadının; eş, anne, gelin, kaynana gibi her türlü role bürünmüş bir kahraman olarak karşımıza çıktığı görülür. Yazarın

²⁸³Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 78.

²⁸⁴Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 60.

²⁸⁵Dilek Direnç, "*Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu'nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı*", Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi, İstanbul, 2008, s. 216.

²⁸⁶Pınar Göksen Aker, "*Yaşamın Kıyısındaki İnsanların Hikâyeleri*", Cumhuriyet Kitap, S. 616, s. 12 - 13.

²⁸⁷Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 64.

öykülerinde, ataerkilliğin getirdiği mecburiyet çerçevesinde gerçekleştirilen evliliklere çok sık rastlanır. Genellikle duygu yoksunluğundan ve sevgi eksikliğinden dolayı bu tarz evliliklerin metinlerde özellikle kadınların mutsuzluğuyla, intiharıyla ya da delirmesiyle yorumlandığı sıkça görülür. “Yuvayı dışı kuş yapar.” Mantığına sahip toplumsal bir yapı içinde sevgiyi, bağlılığı taşıma ve onu yansıtmaya özelliği kadına yüklenmiştir. Kadın, bu duyguları istediği ölçüde karşı tarafa aksettiremediği ya da bu duygularına karşılık göremediği zaman mutsuzluk ve çaresizlikle kıvrılır. Hatta o noktadan sonra annelik duygusu bile kadına yabancılaşıp ona zarar vermeye başlar. *Piç*’teki Zühre’nin sevdiği erkeğin kendisine karşılık vermemesi, beraber yaşadığı ailenin reisi tarafından tecavüz edilmek suretiyle hamile kalması neticesinde kendi öz çocuğunu sevmeyip kuyuya atarak ondan kurtulmaya çalışması, bunun bariz örneklerindendir. Kutlu’nun bu tarz bir durumda sevgisiz kalan ve mutsuzlukla boğuşan kadın kahramanlarını, itilmişlikle, yalnızlıkla, intiharla veya delirmeyle tasvir ettiği görülür.

Sevgisizlik ve mutsuzluğun başlangıcını aile içi kopuklukta arayan Ayla Kutlu, kadının belli bir yaşa geldikten sonra kendi istemi dışında evlenmeye mecbur bırakıldığını yani töresel sınırların etkisinde olduğunu ve göreneklerin bu katı tutumundan kurtulamadığını ifade eder. Bu açıdan bakılacak olursa *Terlik*’in mutsuz bir evlilik yapan; fakat geriye dönüş yolları kapatılan isimsiz kahramanının hikâyenin sonunda kendini kuyuya atarak öldürmesi aile içi iletişimsizliğin trajik örneklerindendir.

Ayla Kutlu; hikâyelerinde kadını sorgularken kadın kimliğine yaklaşımında kadın olmanın anlamını, gerçek kadın kimliğini ve hayatı, hayal kırıklıkları, mutsuzluk ve çaresizliklerle dolu olan dolayısıyla da acı çeken kadının sorunlarını gerçekçi bir düzlemde yansıtmaya amacı güder: “*Kadın önce insandır. Kadın olarak yaşadığı birtakım acılar vardır. Bu nedenle kadın acılarını anlatmak gereğini duydum. Bu acıların ille de savaş veya büyük aşk acıları olması gerekmiyor...*”²⁸⁸

²⁸⁸Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 60.

Hikâyelerdeki konuların genellikle genç kızların ve kadınların problemleri etrafında geliştiği görülür. Bu kadınlar çerçevesinde işlenen temalar; evlilik harici yaşanan cinsel ilişkiler, evlilik hayatı ve bu hayat içerisinde bir kadının başına gelebilecekler, aldatılma, yalnız kalma, intihar ve tecavüzdür.

Ayla Kutlu'nun hikâyelerinde kadın ve aile çerçevesinde ele alınan bir diğer önemli konu ise anneliktir. Anneler özellikle kız çocuklana karşı korumacı bir tavır sergilerler; *Hüsnüyusuf Güzellemesi*'nde Fatma'nın, kızı Emine'yi başına geleceklere karşı uyarıp korumaya çalışması, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*'nda Hediye'nin annesinin, genç yaşta dul kalan kızını köy halkının erkeklerine karşı savunup gücü yettiğince kollaması buna örnek olarak gösterilebilir. Bazı öykülerde ise kadının aile içindeki sevgisizliği anne kimliğiyle çocuklarına da yansır; *Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi* isimli hikâyede Hanna'nın ve Nurdan'ın anneleri başarısız evlilikleri neticesinde mutsuz olmuş, biri delirmek bir diğeri ise intihar etmek suretiyle çocuklarını etkisi ömür boyu sürecek bir ruh hâliyle baş başa bırakmışlardır. Pek çok hikâyede ise anneler, ataerkil sistemin kendilerine uyguladıkları baskıya çocuklarını da maruz bırakırlar; *Gülperi* isimli hikâyede amcaoğulları tarafından tecavüze uğrayan kızını, tıpkı toplumdaki diğer kişiler gibi dışlayan ve onun kötü yola düşmesine bir bakıma da göz yuman anne karakteri; *Tanıklar*'da Aybike Bahu'nun eşi ve kaynanası tarafından eziyet edilen kızına herhangi bir müdahalede bulunamayıp sadece ağlayarak olaylara seyirci kalması; *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nde yıllardır koca eziyeti ve dayağına maruz kalan Nadya Hanum'un, kocası Dimitri öldükten sonra da onun koyduğu kısıtlamaların dışına çıkmayıp büyük kızı Dimitra'yı da bu düzene uymaya zorunlu kılması ve *Terlik*'te mutsuz sonu intiharla neticelenecek bir evlilik yapan kızına durumun farkına vardığı halde yardım elini uzatmayan, aksine onun yerinin kocasının yanı olduğunu vurgulayarak geleneksel bir kadın bakış açısıyla kızına yaklaşan anne karakterleri çarpıcı örnekler teşkil ederler.

Hikâyelerdeki bu örneklerden yola çıkarak Ayla Kutlu'nun sevgisiz kadınların anne rolündeki konumlarını işlerken onların sevgisizlik ve mutsuzluklarının da nedenini derinlemesine sorgulayarak ya da okura sorgulatarak

kadından hareketle gerçekçi bir toplum eleştirisi ortaya koymak istediğini söyleyebiliriz.

Yazar gelin ve kaynana olarak kadını ele aldığı hikâyelerinde ise yine ataerkil düzenin bir gereği doğrultusunda ve gerçek hayatın da bir uzantısını yansıtarak gelin ile kaynana çatışmasına yer vermiştir. Bu noktada dikkati çeken öyküler arasında: *Tanıklar*'daki gelin-kaynananın amansız rekabeti; *Bir Varmış*'ta Bahubike'nin gelinlerine karşı bazen sert, bazen de bir anne gibi koruyup kollayıcı tavrı; *Terlik*'te çocuğunu düşüren baş kahramanın kaynanası tarafından hor görülüp iğnelenmesi vurgulanabilir.

Evde kalmış geçkin kadın imajı da Kutlu'nun hikâye kahramanları arasında yerini alır. Bu mevzuda özellikle: *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nin başkahramanı Dimitra, aile ve toplum baskısına maruz kalışın, belli bir yaşa gelse dahi, toplumun ve ailenin kendisine çizdiği bu bahttan kurtulamayışın en önemli temsilcisidir. Ayrıca *Üçgenin Perişan Kenarı*'nın başkahramanı Saime Hanım da ilerleyen yaşına rağmen evlenmemişliği ve kendisinden yaklaşık yirmi yaş küçük çalışanıyla yaşadığı ilişki çerçevesinde müdiresi olduğu yurttan kalan gencecik kızlar tarafından yargılanıp geçkin kadın damgasını yemiştir. Bu kadınlar toplum tarafından dışlanmış, bu yüzden de duygusal çöküntü yaşayan, mutsuz, sevgisiz, bir portre çizerler.

Ayla Kutlu'nun hikâyelerinde çocuk kahramanlara da çok sık rastlanır. Bu, genellikle mutsuz, başarısız veya ayrılmış anne babaların evlilikleri altında ezilen çocuklardır: *Hüsnüyusuf Güzellemesi*'nde askerdeyken bir mayına basıp öldüğü için genç yaşta karısını dul, kızını da yetim bırakan baba ve bu olayın da etkisiyle hayatını doğru bir şekilde yönlendiremeyen Emine, *Babaya Çiçek Götürmek*'te babası hapse düşen ve çocuk yaşta kardeşleri ile annesinin sorumluluğunu yüklenen henüz orta ikinci sınıf öğrencisi başkahraman; *Altın*'da yaşlı ninenin torunu gibi sevdiği dert ortağı küçük kız; *Bir Varmış*'ta Bahubike'nin torunu Aybike; *Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi*'nin mutsuz iki çocuk karakteri Nurdan ve Hanna; *Kara Kayalar*'ın on iki yaşında cinsel istismara maruz kalan başkahramanı Papatya;

İzinli'nin hapisshanedede büyümüş ve bir bayram günü uzaktan bir tanıdıklarının misafiri olarak ilk kez hapisten çıkan çocuk başkahramanı Cevo vurgulanması gereken kahramanlardandır.

Genç kızlığa adım atan kızların, çocukluk döneminden çıkarken yaşadığı sancılar Kutlu'nun hikâyelerinde genişçe yer verdiği konulardandır. Özellikle yazarın *Ful ve Kül* isimli öyküsünde genç bir kız olarak yer alan Elmas, toplumun ve ailesinin ondan beklentilerine cevap verememiş ve ataerkil düzen gereği bekâretini korumadığı için toplum tarafından kınanmıştır. Anne ve babasının sorunlarının acısını yaşayan Dimitra önce ailesine sonra kendisine yabancılaşmıştır. Dimitra'nın geçen yıllara rağmen, istediği halde bir türlü evlenememesinin en temel sebebi ailesiyle özellikle de babasıyla ilintilidir. Ergenliğe yeni girdiği dönemlerde korkunç bir köy baskısıyla ailesinin birçok ferdi gözü önünde öldürülen Süsen ise bunun acısını ergen olur olmaz çıldırarak öder.

Kutlu'nun öykülerinde yer alan yaşlı kadınlar ise ya *Altın*'daki başkahraman nine ve *İpek Böceği Bakıcısı*'nin yaşlı başkahramanı gibi toplum tarafından yalnızlığa terk edilmiş kimsesiz kadınlardır ya da *Tanıklar*'daki kaynana; *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*'ndaki Ayşad Bahu; *Süsen Gitti*'deki Bibi; *Ormanda Bir Deniz Kabuğu*'ndaki Hanna'nın ninesi gibi ataerkil düzenin güçlü, otoriter kaynaklarıdır. Böylece yazar, kadının ilerleyen yaşlarında toplumda iki şekilde var olabileceğinin gerçekçi bir yorumunu ifade eder: Kadın yaşı ilerleyince ya silik bir tip olarak toplum ve aile açısından etkisiz bir yapı gösterecek ya da saygı duyulan, sözü her mekânda özellikle de yaşıtı erkeklerin bulunmadığı ortamlarda dinlenen bir anne/kaynana olarak gücü elinde bulunduran kişi yapısıyla her şeye damgasını vuracaktır.

Cehalet, bir insanın eğitim-öğretime tâbi tutulmaması veya gerektiği yerde istenilen şekilde davranmamasıdır. Toplum içerisinde her iki cehalet de gözlenir. Birey ya hiçbir surette eğitim-öğretim görmez ve bunun sonucunda okuma-yazma gibi çağdaş özelliklerden yoksun kalır ya da birey, bir eğitim-öğretime tabi tutulmuş olsa da toplum içinde nasıl hareket etmesi gerektiğini kestiremez. Böylece toplum

içerisindeki davranışlarıyla genel ahlak kurallarına aykırı bir tip olur ki bunun sonucunda kişi, toplumdan soyutlanan biri haline gelir. Kutlu'nun kahramanları genellikle düşük eğitim düzeyine sahip ya da hiç eğitim görmemiş kadınlardır ve yıllar, bu kahramanlara cehaletin bedelini yalnız bırakılarak, toplumdan soyutlanarak, aile özellikle de koca tarafından aşağılanıp işe yaramaz biri gibi algılanarak çok ağır ödetir. Bu hususta özellikle *Tanıklar* isimli öykünün, eğitilmiş kocası tarafından sürekli küçümsenen, hatta en sonunda annesi, çocukları ve kaynanasının gözü önünde öldüresiye dövülen başkahramanı belirtilebilir.

Kutlu, hikâyelerinde mekân olarak genellikle Hatay ve çevresini kullanmıştır. İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerle kıyaslandığında taşra olarak nitelendirilebilecek bu yerlerde yazar, kadını daha çok evin içi ve bahçesi gibi mekânlarda, yönetilen bir konumda gösterir. Gelenek ve göreneklerin kısılcığında, kendi dar dünyasında yalnız bırakılan kadın, toplum tarafından kanunen verilen hakları bile işletemeyen, sosyal alandan büyük bir oranda kopmuş ve gelişimi engellenmeye çalışılmış bir şekilde görülür. *Süsen Gitti*'de Süsen ve annesi; *Mercan'a Güzelleme*'de Mercan; *Altın*'da nine; *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nde Dimitra buna uyan kahraman örnekleridir.

Ayla Kutlu'nun hikâyelerinde kadın kahramanlardan bazıları, erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyetini ve buna maruz kalan kadının ezilmişliğini sorgulamalarından dolayı feminist eğilimli olarak ifade edilebilirler. *Yaşamın Şiiri*'ndeki Dilber; *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'ndeki Birsen; *Bir Varmış*'taki Bahubike ve *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*'ndaki Aşad Bahu bu tarz kadınların belli başlı örnekleridir. Yazarın kendisi de *Yaşamın Şiiri*'nin Dilber'i hakkındaki bu savı doğrular: “Dilber, gerçek bir kişiden esinlenilmişti. Sıkı bir feministti o. Koşullarına isyan etmiş, ezip geçmiş ama anarşiye kaymamış, sorumluluklarını iyi sürdüren, esaslı bir Kürt kıızıydı... İsyan ettiği eşi, çocuklarını babasız bırakmasın diye onun, evine girip çıkmasına karışmıyordu.”²⁸⁹ Ayrıca yazar, ifade ettiğimiz diğer kahramanların da feminist olduğunu belirtir: “...Aşad Bahu,

²⁸⁹13. 11. 2010 tarihli görüşme.

Bahu Bike sıkı feministlerdi diyebiliriz ama, tümü de barışçıydı. Birsen'i de hayata karşı olan sevecen tavrı ile feministlerden sayabiliriz."²⁹⁰

Kutlu, kimi hikâyelerinde düşmüş/düşürülmüş kadınları da ele almıştır. Yazar, bunu yaparken "...*tarih boyunca erkeğin ötekisi olarak kurgulanmış, kendi özelliğinden yoksun bırakılmış ve böylece kendisi hiç serbest olmamış bireysel olarak düşünülemedi*"²⁹¹ kadının tutum ve beklentilerini eleştirel bir bakış açısıyla vurgulamaya çalışmıştır. Bu şekilde mağdur bırakılan kadın kahramanlar, gerçek hayattaki yaşam koşullarına sadık kalarak hikâyeye yerleştirilmişlerdir. Bu kadınlara örnek olarak *Gülperi*'nin Şerife/Gülperi'si; *Hüsnüyusuf Güzellemesi*'nin Emine'si; *Altın*'ın yaşlı ninesi; *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*'nın Hediye'si; *Kara Kayalar*'ın Papatya'sı; *Ödeşme*'nin Zaruhi Hanım'ı; *Piç*'in Zühre'si; *Ful ve Kül*'ün Elmas'ı; *İpek Böceği Bakıcısı* ile *Terlik*'in isimsiz kahramanları ifade edilebilir. Kutlu, *İpek Böceği Bakıcısı* ile *Terlik* isimli hikâyelerdeki başkahramanları özellikle isimsiz olarak ele almış ve romanda adı olmayan bu kahramanların gerçekte de kendilerine ait bir hayatlarının olmadığını düşüncesini bir genelleme yaparak gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Ayla Kutlu'nun hikâyelerindeki kadın kahramanların neredeyse tamamına yakını içe dönük, mutsuz ve sevgisiz bir ruh haline sahiptirler. Özellikle başkahramanların böyle bir psikoloji içinde olmasında; yalnız, karamsar, tutunamayan, geçmişe özlem duyan yapılarının rolü büyüktür. Yalnız kadınlar, hem duygusal hem de toplumsal yalnızlık çekenler olarak iki farklı grupta ifade edilebilir. Bu tip kadınların yazarın hikâyelerinde yoğun olarak yer aldığını ve hem duygusal hem de toplumsal yalnızlık çeken kadınların genel olarak dışlanmış bir özellik sergilediklerini ifade etmek mümkündür.

Hikâyelerinde kadın kahramanlarını çok geniş bir yelpazeye okuruna sunan Ayla Kutlu, bunu yaparken aynı kahraman tiplerini aynı olayları tekrarlamaktan uzak

²⁹⁰13. 11. 2010 tarihli görüşme.

²⁹¹Necla Arat, *Feminizmin ABC'si* Simavi Yayınları İstanbul, 1991, s. 91.

durmuştur. Yazar bu durumu şu sözlerle ifade eder: “...bütün yaşam hikâyelerini aynı tarz yazmak bir yazarın kendisini tekrarlamaıdır. Benim dünyada en çok korktuğum şey budur. ‘Biçem yani üslup olarak, anlatım formu olarak, kurgu olarak, karakter olarak, dil olarak aynı şeyleri tekrarladı!’ dedirtmemek için ne kadar çok çalıştığımı bir bilerseniz.”²⁹² Genel olarak bütün hikâyelerinin “...temel karakterleri, çocukluktan genç kızlığa, genç kızlıktan kadınlığa kırılarak geçmiş, erkekler tarafından kullanılmış, kimlikleri, beden, duygu, düşünce bütünlükleri parçalanmış kadınlardır.”²⁹³ Onların “içsel derinliklerinde toplumsal haksızlıklar ve eşitsizliklerden kaynaklanan acılar saklıdır. Cinsiyetleri, yaşları, yoksullukları ve yoksunlukları, sınıfsal ve etnik kökenleri, fiziksel ve duygusal engelleri, eksiklikleri ve duyarlılıkları ile toplumun katmerli örnekleri olan bu kadınlar, bazen intihara başvurarak, bazen delirerek içinde yaşadıkları topluma, onları yaşamın içinde değil kenarında tutan, güçsüz ve çaresiz kılan sisteme, erkek egemen ideolojinin kadınları baskılayan, ezen, horlayan, kıran kültürel ve tarihsel mirasına sırtlarını dönerler.”²⁹⁴

4.2. Kadın ve Cinsiyet/Cinsellik

Dünya var olalı beri kadın ve erkek bazen aynı bazen farklı kulvarlarda koşan iki ayrı cins, Âdem ile Havva’dan bu yana birbirlerine muhtaç olan yani biri olmadan diğerrinin olamayacağı iki karşıt kutup; fakat aynı zamanda da iki ezeli rakip olarak görülmüştür. Yüzyıllar, bu iki farklı cinsin aşklarına, kavgalarına, savaşlarına ve uzlaşmalarına seyirci olmuş, bu durum sanat eserlerine de yansiyarak ebedileşmiştir: “Plato ve Aristo’dan bu yana erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyeti ve üstünlüğü iddiaları gerek felsefî, siyasî ve toplumsal boyutta gerekse edebî boyutta en çok tartışılan konular arasındadır. Rönesans ile birlikte yeni bir aydınlanma döneminin başlaması, erkeklerin hak ve özgürlüklerini artırma yolunda girişimlerde bulunmaları, kadınları da harekete geçirir. Onlar, hayatın her alanında, başta toplumsal ve siyasî boyutlarda erkeklerle eşit hak ve özgürlüklere sahip

²⁹²13. 11. 2010 tarihli görüşme.

²⁹³Dilek Direnç, “Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu’nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı”, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi, İstanbul, 2008, s. 235.

²⁹⁴Direnç, a.g.e., s. 235.

oldukları düsturuyla yola çıkararak; çeşitli kadın hareketleri ve feminist mücadelelerle ikincil cins olmayı kabul etmeyerek amansız bir savaşın içine giriverirler. On sekizinci yüzyılda doğup, yirminci yüzyılda emekleyen ve yirmi birinci yüzyılda gelişen kadın başkaldırısı, elde edilen kazanımlarla birlikte cinsiyet boyutunda da gündemden düşmez. Toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet (gender/sex) terimleriyle masaya yatırılan ‘cinsiyet’ kavramı üzerine tartışmalar tartışmaları, eleştiriler eleştirileri doğurur.”²⁹⁵

Burada iki farklı kavram olan toplumsal cinsiyet(gender) ve biyolojik cinsiyet(sex)in ne olduğunu ifade etmek gerekir: *“Biyolojik cinsiyet(sex), bireyler arasındaki fiziksel farklılıkları ifade eder. Üreme cinsel uzuvları dikkate alınarak biyolojik organizmaları açısından ele alınır yani erkek(male) ve kadın(female) iki ayrı cins olarak değerlendirilir. Toplumsal cinsiyet ise, erkeklerin ve kadınların toplumdaki statüleri, durumları ve davranışları gibi kültürel ve sosyal yapılarının dikkate alınması olarak açıklanır. Kadınlar ve erkekler erillik ve dişilik özellikleri ile değerlendirilirler. Örneğin kadınlar; duygusal, pasif, zayıf, erkeğe bağımlı, uysal olarak lanse edilirken; erkekler mantıksal, etken, güçlü, bağımsız, saldırgan varlıklar olarak nitelendirilirler. İşte bu nedenledir ki, erkekler ve kadınlar arasındaki ayrımların biyolojik mi yani doğuştan mı; yoksa toplumsal-kültürel boyutta mı yani sonradan kazanılan değerlerden mi kaynaklandığı yolundaki tartışmalar özellikle feministleri meşgul eder... Biyolojik cinsiyet olsun, toplumsal cinsiyet olsun erkeklere sınırsız olanaklar tanırken kadınlar için tam tersi olunca, kadının hakkı olanları talep etmesi sonucu kaçınılmazdır.”²⁹⁶*

“Tarih kadınlar için, aşağı olduklarından başka ne gösteriyor? Gerçekten de ne kadar az sayıda kadın kendini, hükümran erkeğin acıtan boyunduruğundan kurtarmayı başarabilmiştir?”²⁹⁷ Kadının biyolojik cinsiyetinin gelişimi, o henüz küçük bir kızken ataerkil kültürle engellenmeye başlanır. “Sen kızsın olmaz! Neden

²⁹⁵Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 132.

²⁹⁶Şahin, a.g.e., s.132 - 133.

²⁹⁷Mary Wollstonecraft, *Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi*, Çeviren: Deniz Hakyemez, Birinci Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007, s. 52.

ama! O yapıyor... O erkek!” Böylece henüz küçük bir kız çocuğuyken bile kadınlara, erkeğin üstünlüğü, onun bir “özne” kendisinin ise “öteki” olduğu benimsetilir. Kız çocukluklarının henüz ilk hamlesinde susturulup bastırılan, şu ayıp, bu yasak sözleriyle özgür davranmaktan alıkonulan kadınlar, çoğu zaman durumlarının farkına bile varamadan biyolojik cinsiyetlerinin kurbanı olurlar. Ayla Kutlu’nun hikâyelerindeki kadınlar da ataerkil düzenin zorunlu koştuğu bu bakış açısından nasiplerini almışlardır. *Mekruh Kadınlar Mezarlığı* isimli hikâye kitabının içindeki *Süsen Gitti* adlı öyküde Anadolu’da erkeklerin kızlardan üstün tutulması ve kızların sahip olamayacakları pek çok ayrıcalığa sahip olmaları durumu yıllar sonra bir erkek kardeşi olduğunda şunları düşünen Süsen’in ağzından çok net bir şekilde aktarılmaktadır:

“O ağlayınca anam yetmiş; ben keçilerin ardına düşmüşümdür. Çünkü anam oğlanların ağlatılmaması gerektiğini bilmektedir. Oğlan ağlarsa taşağı şişmektedir kızlarsa hiçbir şey olmayan döllerdir.”²⁹⁸

Bu bakış açısı yazarın kendi ailesinde de olan bir durumdur ve öykülerinde defalarca vurguladığı bu yapı, henüz küçük bir kızken erkek kardeşinin doğmasıyla kendisi tarafından da tecrübe edilmiştir: “*Zafer’in doğumu, o güne kadar ayırım gözetilmeyen hatta belirsiz bir yüceltme olan evde cinsel ayrımı başlattı. Ben kız cocuktum... öyleyse anneme yardımla görevliydim. Oğlanlar da yardım etmeliydiler ama doğrusu onlarınki zorunluluk değil, lütf olarak nitelendirilebilirdi.*”²⁹⁹ Bu duyguları yaşayan Kutlu, “kadın” , “erkek” ve “cinsellik” kavramlarıyla ilgili ilk düşüncelerini ise şöyle ifade eder: “*Belki yaşım yüzünden, cinsellik üstüne ilk defa düşünüyordum. Bütün kızlar gibi cinsiyetinden hoşnut değildim. Kız olduğum için ağır gelen sorumluluklarım vardı. Büyümeyle, toplumsal hoşgörü benim cinsimde ters orantılı uygulanıyordu. Karşı cinste ise doğru orantılı.*”³⁰⁰

Toplumsal cinsiyet, toplum ve özellikle de erkekler tarafından belirlenir. Erkeklerin pek çoğuna göre kadının layık olduğu tek yer evidir, kadın kocasına iş

²⁹⁸Ayla Kutlu, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, (MKM) Bilgi Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2000, s. 60.

²⁹⁹Ayla Kutlu, *Zaman Da Eskir*, (ZE) Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 2006, s. 187.

³⁰⁰Kutlu, a.g.e., s. 219.

konusunda yardımcı olacaksa bile bunu evinde yapmalıdır. Kadının, evi dışında boy göstermesi pek hoş karşılanmaz. Kadınlar politika, sanat gibi konularda fikir yürütebilecek yapıda değildirler, üstelik onlar buldukları ortamda erkeklerin huzurunu da kaçırlar. Bu açıdan evlerinde oturup çocuk bakmalıdırlar, zaten başka da bir işe yaramazlar. Ayla Kutlu'nun öykülerindeki kadınlar da çoğunlukla erkeklerin ve toplumun bu genel yapısından nasiplerini almışlardır. *Hüsnüyusuf Güzellemesi*'nde *Babaya Çiçek Götürmek* adlı öyküdeki anne -Nahide-de görevi, sadece çocuk büyütme ve yuvanın huzurunu sağlamak olan bir kadındır. 1974'de yazılan hikâyeye dönemin siyasî olaylarına paralel bir konuyu ele almıştır. Nahide'nin eşi komünist olarak nitelendirilen ve bu siyasi tercihinden dolayı tutuklanıp yargılanan biridir. Hikâyeye de bu kurgu üzerine oturtulmuştur. Nahide'nin kocası, düşüncesi doğrultusunda kitaplar okuyan ve kendi fikirlerini savunan insanlarla evinde oturup sohbetler etmeyi seven bir adamdır. Ancak karısı düşük bir eğitim seviyesine sahiptir:

“Annem; ‘sen artık evin büyüğün. Öğrenimin benden fazla. Ortaokuldasin, az zaman sonra, orta iki öğrencisi olacaksın’ diyor.”³⁰¹

Kadın, eşinin işlerine karışmayan, onunla aynı düşünceyi paylaşmış paylaşılmadığından emin olamadığımız, pasif, çaresiz, ev işleri ve çocuk bakımından başka elinden bir iş gelmeyen biri olarak tasvir edilmiştir. Aynı öykü kitabındaki bir duvar ustasının hayatı ve düşünce dünyasının ele alındığı *Mikail Usta* isimli hikâyede de yazar, Mikail Usta'nın eşiyle ilgili çok bir bilgi vermez. Ancak onun da pasif, ev hanımlığından ve çocuk büyütme başka bir işi olmayan bir kadın olduğu okuyucuya sezdirilir.

Erkeklerin kadın cinsine dayatma yoluyla kabul ettirmeye çalıştığı değerler Ayla Kutlu'nun eserlerinde fazlasıyla yer alır. Kadın cinselliğinin aktarılmasında, kızlarının cinselliğini şekillendiren, toplumun öğretilerini kendilerine referans alan annelerdir. Anneler de yaşadıkları kısıtlanmış, bastırılmış ve bunun kaderleri olduğuna kanaat getirdikleri cinselliklerini, buna hiç itiraz getirmeyecek bir şekilde

³⁰¹Ayla Kutlu, *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, (HG) Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 1998, s. 171.

aynı ataerkil değerlerle kızlarına dayatmaktan çekinmezler. Ayla Kutlu'nun hikâyeleri içinde bunun en güzel örneğini *Hüsnüyusuf Güzellemesi* adlı kitaba adını veren hikâyede görürüz. Öykünün kahramanı olan Emine hayatını doğru bir yönde şekillendirememiş, verdiği yanlış kararlar sonucunda başlangıçta kendisi gibi kontrolsüz kararlar veren annesiyle aynı kaderi paylaşmıştır. Eserin başında, boğazında koca bir guatr yumrusu ile gezen, bu yüzden de adı “Taşaklı Fatma”ya çıkan, çocuklarının geçimini çamaşırcılık yaparak sağlamaya çalışan annesi Fatma'dan utanan Emine, ilerleyen yaşlarında hayat standardı, fizikî ve psikolojik yapısı bakımından annesi ile aynı kaderi paylaşmıştır. Bu öyküde yazar, toplumun kadına, kadın kaynaklı namus anlayışına nasıl baktığına ve bu anlayışın geçmişte aynı tutuma maruz kalan anneler aracılığıyla hiçbir değişikliğe uğratılmadan bugüne ve geleceğe aktarılışına eleştirel bir tavırla değinir. Gerçi Kulu, söyleşimizde bunu bilinçli olarak yapmadığını ifade etmiştir: *“Kadının, duygusal olarak tıkanmışlığı etkileyiciydi. Açık uçtan sanki dar bir boruya girmiş; sıkışmış... Öbür ucu tıkalı, geri dönmesine de olanak yok! Öyle bir hikâyeye anlatmak istedim. Annesiyle karşılaştırmayı, Emine'nin ondan da kötü bir duruma düşmesini falan istemiyorum ben.”*³⁰² Fakat yine de bu tavır yazarın, “çıkışsız, sıkışmış kadın” ve bu kadının yetiştirdiği kızın durumunu gözler önüne sermesi bakımından çok etkileyicidir.

Ayla Kutlu'nun kadın ve erkek karakterleri cinsiyetleriyle ve cinsiyetlerine yüklenen cinsel özellikleriyle biyolojik, psikolojik ve kültürel açılardan benzerlikler göstermektedir. Doğuştan gelen biyolojik cinsiyet farklılıklarının yanı sıra özellikle toplumsal cinsiyet ayrımlarının diğer bir ifadeyle ataerkilliğin, erkek egemen toplumun birer kalıntısı olarak öykülere yansıdığı görülür. Özellikle kurulu düzenin kalıplaşmış erkek cinsleri ile kadın cinsleri arasındaki benzerlikler eserlerde vurgulanan bir özelliktir:

Hüsnüyusuf Güzellemesi'nin çocuklarını geçindirmek için çamaşırcılık yapan annesi “Taşaklı Fatma” ile oğlu ve hasta kocasını geçindirmek için bohçacılık yapan Emine'si; *İzinli*'nin çocuklarının yaşamını devam ettirmek için hapisshanede

³⁰²13.11.2010 tarihli görüşme.

meydancılık yapan annesi Güllü; *Sonbahar Öyküsü*'nün oğlunu tren garında askere uğurlarken etraftakilerin ve toplumun tepkisinden çekinen ataerkil düzene baş eğmiş yaşlı annesi; *Mikail Usta*'nın mutsuz bir evlilik sürdürmek zorunda kalan ve öyküde silik bir şekilde, üzerinde bile durulmadan ima ettirilen eşi; *Babaya Çiçek Götürmek*'in eşi siyasî suçtan ötürü mahkûm edilen, eğitimsiz pasif bir kadın olarak tasvir edilen anne karakterindeki Nahide'si; *Belirsiz bir Sızıyla*'nın sevdalısı tarafından yarı yolda bırakılmış olan ve kaderine razı bir şekilde yaşamını sürdürmek zorunda kalan Gümüş'ü ve Gümüş'ün kızı toplumsal baskıyı ve ataerkilliği yansıtan yazarın ilk öykü kitabının önemli kahramanlarındandır.

Sen De Gitme Tiriyañafilis'in vefakar hizmetçisi Sultan'ı; ve güzeller güzeli, zihinsel özürlü Tiriyañafilis'i; *Altın*'ın mutsuz bir evlilik süren, hatta eşini bir avcıyla aldatıp bir çocuk sahibi olan ve çocuğu eşi tarafından doğar doğmaz öldürülen yaşlı ninesi; *Gitmeyi Bilmek*'in genç yaşta evlenen çok çocuklu; fakat mutsuz bir evliliğe sahip Sariye'si; *Gülperi*'nin çocuk yaşta uğradığı tecavüz sonucu, tecavüz edenlerden birinin mezara, diğerinin ise hapse girmesiyle ailesinin ona sahip çıkmaması neticesinde toplum tarafından da dışlanan ve hayat kadını olmaya sevk edilen Şerife'si; *Üçgenin Perişan Kenarı*'nın ellili yaşlarda bekâr ve yalnız yurt müdiresi olan Samime'si biyolojik ve toplumsal cinsiyetin görünen ve görünmeyen yanlarının vurgulanarak ele alındığı, yazarın ikinci hikâye kitabının önemli kahramanlarındandır.

Bir Varmış'ın acı dolu bir hayat yaşayan, savaş neticesinde göç etmek zorunda kalan, eşini sel sularında, iki oğlunu ise Yemen'de savaşta yitiren, torununun çektiği acıya dayanamayıp gelininin kaçtığı adamın kapısına varıp onun oğlu olmasını dileyen Bahubike'si; *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*'nın hiçbir suçu olmadığı halde sadece genç yaşında dul kalan ve hayatını namusu çerçevesinde geçirdiği için köyün erkeklerinin tuzağına kurban gidip kardeşi tarafından katledilen Hediye'si ve Hediye'nin ölüsünü yıkayacak kimse çıkmadığında ölüyü sahiplenip gereken tüm şeyleri üstlenen Aysad Bahu'su; *Süsen Gitti*'nin aile üzerinde baskın karaktere sahip Bibi'si; *Mercan'a Güzelleme*'nin Maruf Ağa'sının karısı olan dillere destan bir güzelliğe; fakat bir o kadar da kötü bir talihe sahip Mercan'ı ile Mercan'ın

iki kuması; *Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi*'nin kocasıyla kavgası sonucu intihar eden annesi ve kızı Nurdan'ı; *Solgun Bir Sarı Gül*'ün mutsuz dul Gülgün'u ve aşkına karşılık bulamadığı için hayatında hiç evlenmemiş Şen Hanım'ı cinsel kimliğin, cinsiyete dayalı toplumsal rolün yine ataerkil düzenin baskısı vurgulanarak okuyucuya sunulduğu Kutlu'nun üçüncü hikâye kitabının dikkat çeken kahramanlarından.

Kara Kayalar'ın eniştesi, kuzeni ve bir kamyon şoförünün cinsel istismarına uğrayan çocuk yaştaki Papatya'sı; *Tanıklar*'ın eşi tarafından kadına karşı şiddetten nasibini alan Aybike Bahu'nun kızı; *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nin hayatı boyunca, önce baba sonra da kardeş ve enişte tarafından engellenen Dimitra'sı; evliliği boyunca gün yüzü görmemiş, eşi öldükten sonra da refaha ermemiş Nadya Hanım'u; ve önce kocası tarafından şişmanlaştırılıp bedenine yabancı kılınan sonra da aynı kişi tarafından beğenilmeyip kadın yerine koyulmayan ve defalarca aldatılan; fakat yine de neşesinden ve umudundan bir şey kaybetmeyen Birsen'i; *Ödeşme*'nin sevdiği adam eşkıyalar tarafından öldürülen Helin Hanım'ı; ve aynı baskında yeni evlendiği kocası Vartan Ağa'yı yitirip Helin Hanım'ı korumak uğruna kendini eşkıyalara yem eden ve onların tecavüzüne uğrayan Zaruhi Hanım'ı; *Uzaklarda Kalan*'ın Ermeni tehirci döneminde yeni doğmuş bebeğini yolda telef olmaması için hiç tanımadığı bir kadına teslim eden Ermeni gelini; *Yaşamın Şiiri*'nin henüz on sekiz yaşındayken ailesi ve üvey annesinin baskısından bunalan, bir adres dergisine gönderdiği mektup neticesinde önüne çıkan ilk fırsatı değerlendirip evden kaçan ve Hollanda'ya giden sonra da şair olan Dilber'i; *Piç*'in yanında kaldığı ailenin yaşlı erkek ferdi tarafından tecavüze uğrayıp hamile bırakılan ve doğurduğu çocuğunu kendi elleriyle kuyuya atıp öldüren sağır ve dilsiz nakışçı Zühre'si; *Ful ve Kül*'ün aşkı yüzünden her türlü eziyete ve aşağılanmaya razı olan, hayatını yavaş yavaş mahveden ve sonunda da intihar eden Elmas'ı; *İpekböceği Bakıcısı*'nın 2. Dünya savaşı sırasında bütün ailesini yangında kaybeden ve ömrü boyunca yapayalnız kalan yaşlı hizmetçisi; *Terlik*'in sonu intiharla sonuçlanan mutsuz bir evlilik yapan adsız kahramanı, varoluşun görünen ve görünmeyen yanları, sahne içi ve perde arkasıyla yer yer feminist dokuyla zenginleştirilerek fakat çoğunlukla ataerkil düzenin baskısı vurgulanarak okuyucunun karşısına çıkarılan Ayla

Kutlu'nun dördüncü hikâye kitabının çarpıcı kahramanlarıdır. Ayla Kutlu, yukarıda ifade edilen tarzda kadın karakterler oluşturarak geçmişten günümüze cins ayrımlarına yönelik katı tutum ve davranışlara, sert eleştiriler getirir. Yazar eserleriyle, “günümüzde erkek egemen toplumun bilinçaltında gizlenmekle kalmayıp sık sık eyleme dökülen kadın karşıtlığını, kadın korkusunu, kadın sömürüsünü bize ifşa ediyor; şaşkıncu bir öz ve biçim bütünselliği içinde!..”³⁰³

Yazar, cinselliğinin kendi inisiyatifi dışında olması, bunun bir meta olarak kullanılması gerektiğinin kadına ve onun aracılığıyla da topluma nasıl dikte ettirildiğini, nasıl benimsetildiğini, kendisini erkeğin malı olarak görmesi gerektiğinin nasıl kabullendirildiğini gözler önüne serer: “Böylece kadınlar anneleri hatta anneanneleri gibi erkeğin malı olarak kendilerini görüp, erkeğe kolayca kul köle olmaktadır. ‘Erkektir, o ne yaparsa yeridir.’ gibi erkeği pohpohlayıp eline de tanrısal güç vermişlerdir.”³⁰⁴ İşte bu tanrısal güç erkeğin, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*’in içindeki *Tanıklar* isimli öyküde olduğu gibi annesi, kayınvalidesi ve çocuklarının önünde hatta annesinin tahrikleri sonucunda sebepsiz yere kavga çıkarması, karısını dövmesiyle de zirveye ulaşır:

“Bağırarak ağlamaya başladın anne, bu babamı daha çok öfkeli yaptı. Dayığın sınırlarını genişletti, tekme, küfür, yumruk... Ardından saçlarını eline doladı. Saçların yolunuyordu. Buna engel olmak için çabalayan yalnızca üç çocuktuk... Ona ve babaya sesleniyorlardı:

Babaanne engel ol!
Baba yapma, baba n’olur yapma...

...

Anneanne yetiş, anneanne gel!

...

Bu çılgın babaanneyi daha çok kızdırdı. Tanrıçalığına ortak mı getirecek bu küçük canavarlar? Hadlerine mi düşmeliydi bunların kavgaya karışmak? Oğlunun saygınlığı tehlikede. Oğlunun gücü, aile reisliği, erkekliği, babalığı, onuru ve kendisinin yeri.

Vur oğlum, diye yüreklendirdi. Buz gibiydi sesi. Çocukların bir adağa ulaşmak ister gibi uzattıkları ellerini itti. İtilip kakılmaya alışık değildi:

Ne kadar soysuz olduğu çocuklarına verdiği terbiyeden belli. Başka türlü akıllanmaz bu kadın. Sana layık olmadığını her zaman söylerim zaten. Bildir haddini şunun.

...

- Anneanne niye kalkıp kurtarmıyorsun?

³⁰³Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 55.

³⁰⁴Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 141.

- Zavallı yavrum... Babanızı annesi tahrik etmeseydi, sizler şimdi acı çekmeyecektiniz. Keşke babaannen de yavrusunu ve torunlarını nasıl koruyacağını bilseydi...³⁰⁵

Böylece yazar, kadınlık durumuyla apaçık yüzleşmiş Anadolu kadınları portresini vererek aslında kadınlığın evrensel trajedisini aktarır.³⁰⁶

“Erkekliğin her alanda ‘iktidar’ kavramıyla eş tutulduğu, kadınlığın ise zayıflık, hatta utançla eş anlama geldiği bu anlayış, aileden başlamak üzere toplumun tüm kurumlarına yerleşmiş köklü hiyerarşik düzenin de temel taşı oluşturuyor. ‘Güçlü erkeklik’, erkeğin yalnız kadın üzerinde kurduğu egemenlik değil, kendi hemcinsleriyle olan ilişkisini de tanımlıyor.”³⁰⁷ Yazar bunu Tanıklar’da şu cümlelerle çok güzel özetliyor:

“Kocandan ödün kopardı. Biz senden korkardık, senin korktuğun kocandan hiç! O günlerde küçücük olan şehrin, hamallarının, balıkçıların, orospularının dost bildiği, sıcak yürekli, içten gülümlü, sevecen adam, güçlüydü, senin gücünde erişilmez biriydi. Çekingenliğin ona hâlâ âşık olmandan geliyordu. Biraz da... Erkeğin kadınına biçtiği doğuya özgü insafsız değer yargılarından: kadın hem akıllı olacak, hem aptal görünecekti. Hem saygılı hem kimiksiz, hem usta hem acemi, hem dişi hem cinsiyetsiz olmalıydı. Bu görünüm ve hallerin zamanını ve yerini de kendisi belirlemeliydi. Birbiriyle uyuşmaz zıtlıkların böldüğü kimlik, kadını zora koşarmış... Önemi yoktu. Bu dengesizliğin o çağ erkeklerinin kafasında yeri olamazdı.”³⁰⁸

“Kadınlar, bedensel yapılarından ötürü kadındırlar ve tarihin en eski çağlarından beri erkeğin boyunduruğundadırlar; bağımlılıkları bir tarihsel olay ya da gelişmenin sonucu değildir, sonradan olmamıştır.”³⁰⁹ Mekruh Kadınlar Mezarlığı’nın kitaba ismini veren öyküsünü bu noktadan değerlendirecek olursak “Ayşad Bahu’nun arkadaşı, Şahid’in kız kardeşi Hediye, dul olduğu için evden çıkamamakta ve toplumun da baskısı sonucu kapalı bir yaşam sürmektedir. Kasaba erkeklerinin düşlerini süsleyen Hediye’yi bir gün eski nahiyeye müdürününün karısı,

³⁰⁵ Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, (ZZH) Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, 2003, Ankara, s. 43 – 44 - 45.

³⁰⁶ Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 58 - 59.

³⁰⁷ Ayşe Gül Altınay, *Bedenimiz ve Biz: Bekaret ve Cinselliğin Siyaseti*, 90’larda Türkiye’de Feminizm İçinde, Editör: Aksu Bora ve Asena Günel, İkinci Basım, İletişim Yayınları, s. 329.

³⁰⁸ Kutlu, ZZH, s. 37.

³⁰⁹ Simone De Beauvoir, *Kadın “İkinci Cins” I Genç Kızlık Çağı*, Çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınları, Yedinci Basım, Cilt 1, İstanbul, 1993, s. 20.

annesinden izin alarak evindeki eğlentiye götürür. Orada yeni nahiye müdürü ile dört 'tiyatoracı' vardır. Kadınlardan yalnızca Hediye'nin çağırılması erkekleri zıvanadan çıkarır. Olayı dillerine dolayıp kardeşi Şahid'i kışkırtırlar. Öylesine ki, eline bir tabanca verip o kapıya varırlar ve Şahid'i dolduruşa getirip 'namusunu temizle'tirler. Sonra linçe yakın olaylar yaşanır. En iğrenç, 'tiyatoracı' kızlardan birinin kim bilir kaç kişi tarafından tecavüze uğrayarak ölmesidir. Hediye'nin (ve tabii 'tiyatoracı' kızın) cenazelerinin 'mekruh' olduğunu söyleyen imam, onların namazlarını kıldırılmaz. Öteki erkeklerle birlikte mezarlığa gömülmelerini engeller. Bunun üzerine Ayşad Bahu ve Hediye kızın acılı annesi ile kız kardeşi, isyan içinde ölüyü alıp ötelerdeki yalnız selvinin altına götürürler ve oraya kendi elleriyle kazdıkları mezara gömerler. Zaten sevgili arkadaşının ölüsünü, o körpecik bedenini de gözyaşları içinde yıkayan Ayşad Bahu'dur. O arada, erkekler, kadınlara bu yaptıklarından ötürü kendilerinin de mekruh olduklarını söylerler ve öldüklerinde onların da mezarlığa sokulmayacaklarını bildirirler. Acılı anne, erkeklere, artık onların bulunduğu mezarlıkta onlarla birlikte yatmayı zaten zül kabul ettiğini haykırır; ölünce kızının yanına gömülmesini vasiyet eder ve öldüğünde de oraya gömülür.³¹⁰ Son olarak, öykünün anlatıldığı zaman diliminde doksanı aşmış, ölüm döşeginde olan Ayşad Bahu da bir ara kendine gelir ve torununa "Beni Mekruh Kadınlar Mezarlığına gömün!" der. "Hediye'nin yanına, yalnız selvinin altına gömün beni. Hediye'nin anasının, zavallı tiyatoracı kızın yattığı mezarların yanına..."³¹¹ Ve Ayşad Bahu'nun cenazesi tüm kızların, kadınların, çocukların yollara döküldüğü bir özel törenle toprağa verilir. Böylece, "Ayşad Bahu, feodal ahlak anlayışına onulmaz bir darbe indirmiştir ölürayak!"³¹² "Elbette ataerkil toplumun yarattığı yıllanmış tabulara ve değerlere kadının sesini yükseltmesi akli ve mantığı ile yasaları kendi lehine düzelttirmesi, erkeğin kölesi değil de insan olduğunu söylemesi, erkeğin kurallarıyla değil de her iki cins için de geçerli olan kurallarla yönetilme istemi, kurulu düzene başkaldırması, gücünü ve beynini kullanması eril geleneklerle dokunmuş olan aile ve toplum kurumlarını rahatsız edecektir... Kim suçludur bu durumdan ataerkil güçle

³¹⁰Kutlu, MKM, s. 243-244.

³¹¹Kutlu, MKM, s.244.

³¹²Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 65.

donatılmış toplumun erkeğe verdiği sonsuz yetki değil midir, kadını erkeğe ikincil yapan, erkeği tanrılaştırıp kadını kul yapan?”³¹³

“Feminist yaklaşıma göre toplum, bireylerini kadın-erkek cinsiyet rolleriyle ilgili farklılıkların doğuştan geldiğine inandırarak sosyalleştirmektedir. Bu inançla erkekler, cinsel şiddetlerine karşı dokunulmazlık kazanabilmekte, kadınlarsa kendilerini zayıf hissederek ‘kurban’ mantığı geliştirmektedirler.”³¹⁴ Ayla Kutlu’nun hikâyelerinin tümünde metinler, “kadın soyunun acısını özümsemiştir... bu soluduğumuz hava, içtiğimiz su gibi içselleştirilmiş, ancak kişiselleştirilmemiş acıdır. Ayla Kutlu hayatın yapısına, erkeğin egemen konumu-kadının acısı çelişkisinden bakmaz. Bu çelişkiyi hayatın yapısının içinde yerli yerine koyarak tanımlar. Feodal düzenin erkekleri olabildiğince sevecendirler bile. (Ancak olabildiğince, Ağa Maruf karısına çıldırasıya ve ölesiye âşık genci bir vuruşta öldürür!)”³¹⁵

“Eski değerleri alaşağı etmek kolay olmaz ve ikilemlerle boğuşan çoğu birey bu durum karşısında ya bunar, ya delirir, ya içine kapanır, ya asabileşir ya da kendisi olmayı başarma şansını yakalar.”³¹⁶ Bu tarz durumlara Kutlu’nun hikâyelerinde de rastlanır: “Süsen, Mercan’ın Annesi, Ormanda Bir Deniz Kabuğu Gibi’de Hanibal’ın annesi çıldırırlar. Aynı öyküdeki Nurdan’ın annesi evlilik zulmüne karşı koymak için, bilinçle canına kıyar. Tarihin zulmüne dayanabilmek için bilinçaltı bir yönelişle doğaya tutunan Süsen, bu eğiliminin sonucunda yok olur. Bütün bu çıldırı motifleri, Anadolu kırsal ve küçük kentsel yaşamının, ne yazık ki, son derece gerçekçi yansımalarıdır. Mercan’ın ürkütücü doğallığı, cinayete tanikken hiçbir şey olmamış gibi erkeğiyle cinselliğin hazzında yitip gitmesi, kent kültürünü özümsemiş insanlara çılginca gözükür. (Kuşkusuz Mercan’ın tavrı hayata karşı geliştirilmiş bir dayanma ve savunma yöntemidir.) Tıpkı, Solgun Bir Sarı Gül

³¹³Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 146.

³¹⁴Ayhan Karayel, *2001-2005 Yılları Arasında Adana İl Emniyet Müdürlüğüne Yansıyan Cinsel Taciz Vakalarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006, s. 22.

³¹⁵Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 63-64.

³¹⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 146.

*öyküsündeki kentli hanımefendilerin, Şen Hanım'ın sessiz başkaldırısının ve bitkisel yaşamdaki kocasıyla sevgi ilişkisini sürdürmekte sessizce direnen Aliye Hanım'ın davranışlarının kırsal kültürü özümsemiş insanlara çığgınca görüneceği gibi!*³¹⁷

Dünya döndükçe “erkekler avcıdır, kadınlar ise onun oyunudur, avın parlak ve bakımlı yaratıklarıdır, vücutlarının güzelliğinden dolayı onları avlarız, onlar da bizi bunun için sever ve biz de onlara bineriz.”³¹⁸ “Bu olay hep bu şekilde olmuştur. Varsa yoksa “güzellik” varsa yoksa “cinsel cazibe” erkeklerin tuz buz olduğu sözcüklerdir. Yaşlısı da genci de on beşindeki kızlara neden bakarlar? Tazelikleri, gençlikleri, dirilikleri ve saflıkları değil midir erkekleri cezbeden?”³¹⁹ Tıpkı Hüsnüyusuf Güzellemesi adlı öyküde Emine'nin kaderine en başından şekil veren beden eğitimi öğretmeni gibi. Henüz on üç yaşlarında bir ortaokul öğrencisi olan Emine, bedeninin yaşlılarına nazaran erken şekillenmesi, alımlılığı ve yoksulluğuyla okul arkadaşları arasında bir alay sebebiyken beden eğitimi öğretmeni tarafından bir seks objesi olarak görülmüş; bu tarz yaklaşımların artmasıyla beraber Emine, bunları kabullenip karakter olarak benimsemiş, beden eğitimi öğretmeninden sonra ise bu defa kendi rızasıyla evli ve çocuklu Ökkeş ile yakınlaşmıştır.

“Dersten sonra beni görsün!” diye haber göndermişti... Spor odasına gitmişti Emine. Öğretmen yalnızdı. Masanın başında, ayakta duruyordu.

Yukarıdan aşağı, süzmüştü Emine'yi:

Kalbini mi kırdım yavrucuğum? Ama mecburdum. Oğlanlar fark etseydi bir daha onların alaylarından kendini kurtaramazdın. Seni korumak için yaptığıma inan. Yazık... Ağlamaktan o güzel gözlerin şişmiş...

...

Gövdesi belli belirsiz Emine'nin gövdesine değişiyordu ve Emine geriledikçe, öğretmen aynı büyüklükte bir adımla ilerlediği için bu dokunuş hiç kesilmiyordu. İri, kalın bir gövdeydi bu. Önce bir, sonra iki eliyle omuzlarına dokunmuş, sonra bastırmıştı. Hızlı hızlı soluyordu. O karanlık iç odada, Emine'nin belinden tutmuş, ayağıyla kapıyı itip kapatmıştı. Kapı kapanır kapanmaz elleri Emine'nin beline inmiş, yavaş yavaş yukarı çıkmaya başlamıştı. Memelerini sardığı bezi ovalaya ovalaya çıkartmış, birden serbest kalan memeleri önce okşamış, sonra hoyratça sıkıştı.

Ah!

Bağırma... Bağırırsan rezil olursun. Bana bir şey olmaz. Bana kimse bir şey yapamaz. Ama hocam canımı acıtıyorsunuz... Sonra... 'sonra ayıp' diyecekti.

³¹⁷Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 64.

³¹⁸Kate Millett, *Cinsel Politika*, Çeviren: Seçkin Selvi, İkinci Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 84.

³¹⁹Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 154.

Ne güzel memelerin var, taş gibi.
Baban yok, değil mi yavrucuğum?
Yok...

Amcan, dayın size göz kulak olacak bir erkek?

Yok... Hâlâ ağlıyordu Emine: bir dedem vardı. Ayrı oturuyorduk ama dedem evimize gider gelirdi. O da öldü.

Ağlama artık. Bir daha seni hiç üzmeyeceğim benim cici kızım. Ara sıra ya ben seni çağırırım ya da sen gelirsin buraya. Seni spor kolu başkanı yaparım, dikkati çekmeyiz. Dertleşiriz, sana yardım ederim.”³²⁰

“Emine Ökkeş’i sevmediğini biliyordu. Ökkeş’in de kendisini sevdiğini sanmıyordu. Yine de... Ökkeş’in elinin dokunuşu gövdesinde ürpertiler oluşturuyordu. Kaşı gözü pek güzeldi Ökkeş’in. Boyu posu da yerindeydi. Karısı dördüncü çocuklarına gebe. Belki de salt bu yüzdendi Emine’ye ilgi göstermesi. Karısına yanaşamıyordu. Bir mektup göndermişti Emine’ye hem de kendi kızıyla. Yazısı kötüydü, yazdıkları da aptalcaydı ama Emine yine de onu kabullenmişti. Bu üçüncü buluşmaları oluyordu.”³²¹

Çocuk yaşta bir kız çocuğuna yapılan bu tarz bir saldırının daha elemi ve vahşicesini *Zehir Zıkkım Hikâyeler*’in ilk öyküsü olan *Kara Kayalar*’da görürüz. Henüz küçük bir kız çocuğu olan, annesini ve babasını kaybettiğinden ötürü teyzesinin yanında yaşamaya başlayan Papatya, hem evden uzaklaştırılma hem de bir işin ucundan tutması amacıyla koyun otlatma işiyle uğraşmaktadır. Bu süre zarfında önce teyzesinin oğlu, sonra eniştesi ve en son da orta yaşlı bir kamyon şoförünün cinsel istismarına uğrar ve bu cinsel istismar neticesinde de bir cinsel ilişki sonrasında ölür. Kamyon şoförü Papatya ile ilk kez cinsel ilişkiye girdikten sonra:

“Seni bozmuşlar kız. Sen altın değil, kalp para imişsin”³²² der. Bunun üzerine kızın:

“Teyzemin oğlu zorladıydı. ‘Anama söylersen seni kovarız’ dedi. Şimdi askerde. Dönüp geldiğinde belki beni alır diye çeyiz düzeyim diyom emmi. Eniştem de ara sıra uğruyor: ‘Ekmeğimin hakkı,’ diyor, ‘tuzumun hakkı...’ öyle yani. Teyzeme nasıl anlatayim?”³²³

tarzındaki sözleri kızın olayın vehametinden hiç de haberdar olmadığını bir göstergesidir. Küçük kızın yine:

³²⁰Kutlu, HG, s. 27 - 28.

³²¹Kutlu, HG, s.30.

³²²Kutlu, ZZH, s.18.

³²³Kutlu, ZZH, s. 20.

“Eniştem bu sabaha karşı da yatağıma geldi. Biraz daha büyünce E-5’te çalışacakmışım. Bilyon değil mi ‘E-5’te altın keseriz’ dedi. ‘Beş- on yıl yeter,’ dedi. O zaman teyzemin oğlu da beni alır.”³²⁴

dedikten sonra orta yaşlı adama:

“Alır değil mi emmi? Ne de olsa onun da faydasına?”³²⁵

şeklindeki ifadeleri de yine küçük kızın aslında başına gelen olayların öneminden hiçbir surette haberdar olmadığını ve bu açıdan ne kadar saf olduğunu ortaya koyar. Orta yaşlı kamyon şoförü, hem pişmanlık, hem de erkekliğini yıllar sonra tekrar istediği kadar yaşayabilmiş olmanın verdiği mutluluk ve heyecanla iki gün sonra kızla tekrar beraber olmaya kara kayalara gelir. İlk cinsel ilişkilerinden sonra isteğini dindiremeyen adam, kızını arka arkaya cinsel ilişki için zorlar ve bu esnada kendi erkekliğini daha yoğun duymak adına Papatya’nın ölümüne sebep olur:

“Varlığının çok güçlendiğini, sertleştiğini, yaygın kara kayalardan bile daha sert olduğunu algılıyor. Kendisinden başka hiç kimse yok evrende... Bir umut da var öfkesinde. Kızı doğrultmadan, bacaklarının bitiştiği çizgiyi, yırtar gibi ayırdı, yine girmeyi denedi... Kızın acıyla inlediği, o zaman kulaklarına geliyor. Bu sesi duymak istemiyor. Çünkü bu seslerin kendi gövdesinden yayıldığını sanıyor... O sırada, kızın gövdesinin, bacakları arasındaki kasılmışlığının ansızın çözüldüğünü ve diriliğin yitildiğini de algılıyor. Ne oldu? Kızı yüzüstü çeviriyor... Kızın kafası, evde yapılmış bebeğin başı gibi, oynakça bir yana devriliyor, öyle sakın, gözleri kapalı. Dur, panikleme. Sakin ol, sakin ol! Şalvarını zorlukla giyiniyor ama hareketleri gitgide açılıyor, farkında... Ferahlığı sürer mi sürmez mi? Bunu düşünmeyecekti. Zaten eti isteksizdi, üç gün önce, kıza rastlamadan önceki etiydi yine. Ne de olsa, yaşlılığa doğru giden bir adam. Olsun, erkek her yaşta erkektir!...”³²⁶

Öksüz, eğitimsiz, korumasız, ailesi tarafından dışlanmış köylü kızını Papatya’nın içinde bulunduğu duruma boyun eğişi gerçeklikten ayrılmadan betimlenmiştir. Papatya, burada cinsel bir obje, bir istek nesnesi olarak hem akrabaları hem de kamyon şoförü tarafından kullanılıp bir kenara fırlatılmıştır.

³²⁴Kutlu, ZZH, s. 26.

³²⁵Kutlu, ZZH, s. 26.

³²⁶Kutlu, ZZH, s. 30.

Bu öyküdeki kamyon şoförü sadece erkekliği ve istekleri ile hikâyede yerini almıştır. Kendisine isim dahi verilmeyen bu kahraman, Anadolu'nun geçkin ve erkek hislerinin uyarılması dolayısıyla kendine hâkim olamayan, yaptıklarının neticesinde pişman olan; fakat günahlarının kendi yüzlerine vurulmasından son derece rahatsızlık duyan erkeklerinin bir sembolü olarak hikâyede konumlandırılmıştır. Orta yaşlı kamyon şoförü aynı zamanda evliliğinde mutsuz, eşini sevmeyen, vaktini kahvelerde geçiren, erkekliğinin yavaş yavaş gittiğine inanan; fakat kendisini, 'Erkek her yaşta erkektir!' diyerek teselli eden ve bunu ispat etmek için de belki de torunu yaşındaki aciz bir kızı zorlayıp ölümüne sebep olan bir erkek olarak hikâyeye dâhil edilmiştir.³²⁷ Bu tarz kurgular ve olay örgüleriyle Ayla Kutlu, bir bakıma feminist bir bakış açısıyla gerçek hayatta olduğu gibi edebî eserlerde de kadının ve kadın cinselliğinin yok sayılışını, kadının da bir insan olarak sevme ve sevilme ihtiyacının görmezden gelinişini, cinsel arzuların ve bu arzuların hayata geçirilişinin erkeklere özgü değerler olarak görülüşünü sert ve trajik bir dille eleştirmiş olur.

Ayla Kutlu, *“yazdıklarıyla coğrafya, tarih, güncel ve gelecek düzleminde, insanı, insan gerçeğini ağırlıklı olarak kadının varlık ve bilinç konumunu işleyen bir kadın olarak dikkate değer... Hep kadını ele aldı. Kadın sorunlarını ve kadınlara ait problemleri öne çıkardı... Dışlanmışlıklarına karşılık hayata tutunmayı başarmış, büyük beklentileri olmayan ama yaşama savaşından vazgeçmeyen zorluklardan yılmayan kadınlar yazdıklarının dokusunu oluşturdu...”*³²⁸ Yazar, eserlerini yorumladığı bir yazısında: *“Kadın önce insandır. Kadın olarak yaşadığı birtakım acılar vardır. Bu nedenle kadın acılarını anlatmak gereğini duydum. Bu acıların ille de savaş veya büyük aşk acıları olması gerekmiyor... Kadınları anlatıyorum: Masal kadınları diyoruz... Bunlar ait oldukları toplumda, çok acı çeken insanlar. Bu acılarını da iyi belirtmeyen, anlatamayan insanlar... Şimdi ben; o sıradan, o ikincil görünen, o önemsiz gösterilen, o cahil bırakılan, o erkeğin arkasında giden kadının da dünyasında çok derin yoğunluklar olduğunu vurgulamak gereğini duyuyorum... Buna kendimi zorunlu hissediyorum. En önemlisi bu konularda o duygu yoğunluğunu*

³²⁷Şermin Yaşar, *Ayla Kutlunun Roman ve Hikâyelerinde Yapı İncelemesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2007, s. 237-239.

³²⁸Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 57 - 62.

*bulduğum için onları yazıyorum.*³²⁹ diyerek kadını eserlerine yansıttığı konusunda genel bir değerlendirme yapar.

*“Dayak, tecavüz, taciz... Kadına yönelik şiddetin en görünür türleri. Ama bir de görünmeyenler var. Bedenimizdeki iktidar haritasında belli belirsiz ama bizi, kimliklerimizi derinden etkileyen çok sayıda çizgi var. Bunların birçoğu cinsellikle yakından ilgili. Sebep oldukları şiddet bazen görünür olup yüzümüze buz gibi çarpıyor. Ama çoğu zaman görünmeden yapıyorlar yapacaklarını. Bizi içten içe yoğurarak, yorarak, acıtarak.”*³³⁰ Zehir Zıkkım Hikâyeler isimli öykü kitabında yer alan *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi'nin* başkahramanı Dimitra, cinsiyetinin, cinselliğinin ve umutlarının; toplumun, babasının ve sonra da ailesinin ellerinde heba olduğuna, kendisini ne küçük bir kızken ne de yaşı geçkin bir kadinken savunamadığına, arzularının peşinden gitmediğine, hakkını elinden alıp yiyen toplumun ve ailesinin yüzünden yaşlı bir kadın haline gelişine hayıflanır ve uçup giden gençliğinin acısını derinden hisseder. Kendisine uygulanan kısıtlamalara ses çıkarmayan, boyun eğen, hayatı boyunca içine kapanık, sıkıntılı, yalnız, kadınlığı dahi örtbas edilmiş, başkaları için yaşamaya odaklanmış, sosyal bir çevre kuramamış olan Dimitra, ancak öykünün sonunda kendisine yakışan bir sessizlikle ilk ve beklide son tepkisini ortaya koyar. Evinde bulunan bütün kumaşları önüne yığan terzi Dimitra, onları birbirine ekleyip dikerek kendisini, evini, bahçesini, ağaçlarını dış dünyadan gelecek müdahalelere karşı kapatmak niyetindedir. Böylece kendini örtüp gizleyebilmek için evini metreler uzunluğundaki bu kumaşla kaplamayı amaçlar. Böyle bir davranış semboliktir aslında; bu, bir nevi Dimitra'nın kısıtlanıp eve kapatılarak ömrünü bu şekilde terzilikle geçirmek zorunda kalışına kendince isyanıdır.

“Gözleri bütünüyle görmez olmadan önce bitmeli bu iş. Acılarını, çirkinlikleri, esirliği, yalnızlığı, yaşamadığı cinselliği de örtecek olan bu örtü hayatının son önemli şeyi. Bekli de en önemlisiydi baştan beri. Habersiz olduğu için başka şeylerle uğraşmıştı bu güne kadar. Makine çekerken matmazel olduğunu özellikle vurguluyor, bunun çağımızdaki zavallı müstehcen çağrışımına kıkır kıkır gülüyordu. Yaşamın

³²⁹Nesrin Tağızade Karaca, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006, s. 57 - 62.

³³⁰Gül Ayşe Altınay, *Bedenimiz ve Biz: Bekaret ve Cinselliğin Siyaseti*, 90'larda Türkiye'de Feminizm İçinde, Editör: Aksu Bora ve Asena Günel, İkinci Basım, İletişim Yayınları, s. 325.

kalan soluklarını gözlerden saklayacak örtü rastgele ve özensiz olarak eklene eklene büyüyor, öbür yanda...

Öbür yandan kız kardeşler, yeğenler ve eniştelere ordusu; kapısı destekli, ön duvarı yüksek, arkası ve yanları apartmanlarla kuşatılıp boğulmuş evi ve abla, teyze ve baldızları olan kadını kurtarmak için... Vakur, onurlu, üzgün... Oraya doğru yürüyordu!"³³¹

Ayla Kutlu'nun öykülerini bir bütün olarak göz önünde bulundurduğumuzda anneler gibi kızların da -eserlerdeki baş kadın karakterlerin neredeyse tamamının- ataerkilliğe boyun eğdirilmiş, çabalasalar da kaderlerini değiştirememiş olduklarını görürüz. Bu eserlerde kadınların cinsellikleri ve dişilikleri zayıf noktaları olduğu düşünülerek kullanılmıştır. Böylece kadınlar, erkekler ve toplum tarafından alt edilmişlerdir. Fakat yine de Kutlu, "...kadını birincil önemde görüyor. Sanatın öznesi kabul ediyor."³³² Kendisinin de ifade ettiği gibi: "*Kadınlarım ezilen kadınlardır; ama öte yandan baş kaldıran ve direnen kadınlardır. Bu, öylesine nüanslı bir dünya ki... Daha yazılması, irdelenmesi gereken çok şeyi içermekte. Benim kadınlarım birincil özne olarak karşı çıkışın birçok çeşitlemesini kullanır ve yaşar. Yenilebilir onlar da. Karşı koyma bilincinin ölmemesi yeterlidir.*"³³³

Toplumdaki genel yargı itibarıyla bir erkek bekâr da olsa evli de olsa çapkınlığından dolayı suçlanmaz ve kötü adam damgasını yemezken bir kadın onun yaptıklarını yaparsa hemen en kötü sözlerle suçlanır, en kötü muamelelere maruz kalır. *Sen De Gitme Tirayandafilis*'in içinde yer alan "*Altın*" hikâyesinin başkahramanlarından olan yaşlı ninenin gençliğinde yaşadıkları, bunun en çarpıcı örneklerindedir. Mutsuz ve zor geçen bir evlilik yaşayan yaşlı kadın, köşker olan kocasını, su kenarında kadınlarla birlikte altın ararken tanıdığı bir avcıyla aldatmış, bu ilişkiden de hamile kalmıştır. Durumun farkına varan koca, çocuk kendisinden olmadığı için doğum esnasında karısını kollarından kapı tokmağına bağlayıp hiç kimseden yardım almasına izin vermeyerek kadının acılar içinde kendi kendine doğurmasını sağlamış ve doğumdan hemen sonra da karısını, ellerini ayaklarına bağlayarak bir kenarda bırakmıştır. Yeni doğan bebeği ise üzerine bir leğen kapatarak öldürmüştür. Böylece kendine göre hem karısını hem de onun başkasından

³³¹Kutlu, ZZH, s. 97.

³³²13.11.2010 tarihli görüşme.

³³³13.11.2010 tarihli görüşme.

olan çocuğunu cezalandırmıştır. Ayla Kutlu, bu toplumsal durumun eleştirisini şöyle yapar: *“Kadının çapkınlığı bir ahlak sorunudur ve kendi sorunudur. Eğer sorunsu bu, kendi kararıdır. Erkek yapınca daha az toplumsal suç da kadın yapınca daha fazla. Buna kesinlikle inanmıyorum. Tamamıyla feministçe bir yaklaşım. Kırk yaşından sonra düşünmeye ve doğruluğuna inanmaya başladığım bir yaklaşım. Gençliğinde çekingen ve bu konularda konuşmaya cesaret edemeyen bir insandım. Şimdi ise genç insanların benim kuşağım gibi davranmamaları gerektiğini düşünüyorum.”*³³⁴

*“Boşanmış ve yalnız yaşayan kadının durumu da evde kalmışlık gibi bir dramdır. Aynı konumdaki bir erkek, istediği şeyi yapar, istediği kadar kadınla beraber olur, kimse erkeğin evine girip çıkan kadının sayısını tutarak ona ‘kötü adam’ damgasını vurmaz. Hatta kadınların sayısı ne denli çoksa, erkek o kadar hoştur, tatlı çapkındır. Ama kadının evine erkek arkadaşları, akrabaları iş arkadaşları geliyorsa... Önce hemcinslerimiz pencerelerden gözetleyerek ‘kötü kadın’ damgasını vururlar. Gelen sevgiliniz de olabilir, yeğeniniz de, doktora çalıştığınız doçent arkadaşınız da... Hiç önemi yoktur, erkektir ya. Hafiflik damganız hazırdır. En eğitimlimizden, en özgürüne, en çok para kazananımıza kadar hepimiz bitmek tükenmek bilmeyen bir çile içindeyiz. Kimimiz çok etkileniyoruz, kimimiz hafiften geçiştiriyoruz.”*³³⁵ Kimimizse dulluğunun cezasını töre cinayetine kurban giderek hayatıyla ödüyor ve yıllar belki de yüzyıllar sürecek bir düşmanlığın müsebbibi oluyoruz. Tıpkı *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*’nın kitaba adını veren öyküsündeki Hediye gibi. Hediye’nin ölmesi ve köyde yıllarca sürecek bir nefretin Ayşad Bahu tarafından ölüm döşegindeyken bile unutulmamasının tek sebebi Hediye’nin genç bir dul olması ve bu sebeple kızıdan faydalanmak için peşinde dolanan köyün erkeklerine yüz vermeyip evde annesi ve kardeşiyle düzgün bir hayat yaşamaya çalışmasıdır. Dul bir bayanı basit ve her istediklerini yapabilecekleri bir kadın olarak gören erkekler, Hediye’den yüz bulamayınca kızın açığını aramaya başlarlar ve Nahiye müdürünün evine tiyatro temsilini izlemeye gitmesini fırsat bilip

³³⁴Eser Rüzgâr, *Ayla Kutlu’nun Hayatı, Eserleri ve Romanlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2001, s.146.

³³⁵Duygu Asena, *Değişen Bir Şey Yok*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004, s. 46.

kardeşi Şahid'i 'fişaklayıp' onun Hediye'yi öldürmesine sebep olurlar. Köyün erkekleri tarafından bu olayın sonucunda 'mekruh' ilan edilen Hediye'nin ölüsüne dahi kendilerinin de mekruh ilan edileceğinden dolayı sahip çıkmayan ve bu şekilde de bir nevi Şahid'in işlediği cinayeti kabullenen hatta haklı görmüş sayılan kadınlara karşılık, sadece Ayşad Bahu, arkadaşı Hediye'yi tüm yüreği ve gücüyle sahiplenir. Bu, öyle bir sahipleniştir ki her şeyi göze alarak Hediye'nin ölüsünü yıkar, ona bir mezar bulur, kendi elleriyle kazar ve kendisi öldüğünde de köyün mezarlığına değil, arkadaşının yanına gömülmek istediğini belirtir. Hatta ölüm döşeğinde bile yıllar önceki bu hadiseyi hatırlayıp isteğini yineler ve amacına ulaşır.

Kadınların cinselliği, erkeklerin kullanımıyla bitiverir her geçen gün, evlilikte en çok yıpranan taraf olur kadın, erkek hem kamusal yaşamında hem de özel yaşamında özgür olmanın tadını çıkarırken, kadın dışarıda toplumun, evde de babasının yahut kocasının boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm edilir. Kadın ya isyan edip özgürlüğünü elde etmek için savaştık ya da ezilerek bedeninin yanı sıra ruhunu ve aklını da kaybedecek veya mutsuzluğu daha fazla kaldıramayıp yaşamının bir anlamı olmadığını düşünerek intihar edecektir.³³⁶ Ayla Kutlu'nun son öykü kitabı *Zehir Zıkkım Hikâyeler*'in içindeki en son hikâyeye olan *Terlik*'te de durum bu şekilde olmuştur. Öykünün isimsiz kahramanı genç kız, iyi başlamış bir nişanlılık fakat kötü giden bir evliliğin neticesinde çareyi intihar etmekte bulmuştur. Kutlu'nun bu öyküsünün genç kadın kahramanı isimsizdir; çünkü yazar burada genç kızların evlilik umutlarını, ailelerin ve toplumsal cinsiyetin boşanmayı hoş görmemesini, evlilik kötü gittiğinde ise kadınların içinde buldukları açmazdan kurtulabilmek adına intihara teşebbüs ettikleri gerçeğinin çok yaygın olduğunu ifade etmeye çalışmıştır. İsimsiz kahraman birkaç kez gördüğü bir adama başkalarının da olumlu anlatımları neticesinde âşık olmuş ve hayallerinde büyüttüğü bu adamla evlenmiş; ancak gerçekte, kendisine tanıtılan ve hayallerinde canlandırdığı erkeğin çok ötesinde bir erkekle karşı karşıya kaldığını anlamıştır. Bu noktadan sonra kadın, toplumun ve ailenin baskısıyla ne yapacağını şaşırır. Ailesi tarafından:

³³⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 166

“...bak bu evden beli kırmızı kuşaklı tertemiz bir gelin olarak çıkıyorsun. Ancak kefenle dönebilirsin. Babanın şartı da kesin olarak budur.”³³⁷

Sözleriyle evlendirilen ve evlilik yolunda gitmeyince geriye dönüş yolları da büsbütün kapatıldığı için bir nevi ölüme sürüklenen genç kadın, karnındaki çocuğu da düşürünce “uğursuz katil” olarak nitelendirilir ve kendini kuyuya atıp intihar etmeden önce toplumsal bir eleştiriyi kendi kendine şu şekilde yapar:

“Dünyaya bir çocuk daha gelecek de ne olacak? Erkek olsa, evlenmeyi hayatının en önemli işi sayacak, üç ay sonra da ‘Yandım anam!’ diye bağırarak. Kız olsa, kefenle baba evine dönme tehdidiyle zehir yiyip, zehir içecek. Sanki kefenle dönülebilir de... Çözülmez düğümlerle bağlıyor yaşam kuralları insanı. Tutsak bir hayatın içinde dayakla, aşağılanmakla, bıkkınlıkla, ilgisizlikle debelenmek, yaşamı seçmek midir?”³³⁸

İki seçeneği var gibi görünüyor, tıpkı kadınların, hele de Anadolu kadınlarının çoğu gibi...

“İşte şimdi kritik ana vardın: bu aşama kadını ya kıcını büyüten uyumalara götürür, böylece dayak yemenin, hakaret görmenin, aldatılmanın, içkiye pay ayırmanın zamanının geldiği yaşama biçimine evrilir yaşamımız, ya da kuyunun başına gidip aşağıdaki karanlık karanlık parıldayarak çalkalanan, böylece seni çağıran suya ilk bakış, tartış gününe varırsın. O ilk an ürkütücüdür. Yansımanın suya vurmasından bile duyulan müthiş ürküntü...

Kuyu bileziğine çıkıp beklemeden, hemen bırakıyorsun kendini, sabahlığın bacaklarına dolanıyor, uçmuyor ardından. Su hızla yaklaşıyor. Çarpma anına doğru, gidiyorsun, son anda pişman oldun mu, olmadın mı? Bunu kimse bilemez artık. Töreler, inançlar ve sabır hiçbir şeyi çözememiştir.”³³⁹

‘İkinci cins’ler içinde ataerkil düzenin kara listesine alınanlar arasında hiç evlenmemiş olanlar da vardır. Toplum, evli olanlar vasıtasıyla; boşananların, genç kızların tepesine bir darbe indirmek için ufak bir hata yapmalarını beklerken hiç evlenmemiş geçkin kızları da yargılar. *“Yalnız olan kadın için ‘evde kalmış’ yakıştırmaları kullanılır. Bu da soğukluk, üzüntü ve yoksulluk gibi korkunç sözcükleri çağırıştırır. Bekâr erkek ise heyecan ve özgürlüğü çağırıştırır. Kendine yetme ve ayrı olma, bir kadın söz konusu olduğunda bencil, ben merkezci ve hatta saldırgan*

³³⁷Kutlu, ZZH, s. 244.

³³⁸Kutlu, ZZH, s. 248.

³³⁹Kutlu, ZZH, s. 247 - 248.

*görünebilir. Böyleleri düzenin dışında ve bir şekilde korkutucudur. Başkalarına olan bağlılık sürdürülmek zorunda olduğundan, kadın kendisini başkalarının hoşlanacağı birine, sonunda onların gözünde kendisini tanıyamayacağı bir imgeye varıncaya dek bağlı kılmalıdır. Böylece kendi benliğini yitirir.*³⁴⁰ *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nin Dimitra'sı, küçük yaşta haksız yere babası tarafından eve kapatılmıştır. Aslında Dimitra, para kazanma ve ailesinin hayatını idame ettirme çabasında olan, genç kız olduğunu unutan, hiç âşık olmamış, yalnızca balkonda gördüğü ancak tanımadığı komşusunun oğlu Cengiz'le bakışmakla yetinen, dış dünya ile tüm bağlantılarını kesmiş biridir. O, hikâyede kız kardeşlerinin birer birer evlenmesi sonucunda "evde kalmış kız" sıfatı ile anılan, hayatı boyunca manevi olarak yapayalnızlığa sürüklenmiş bir kişi olarak konumlandırılır. Dimitra, babası öldükten sonra ilerleyen yaşlarında, gerçek hayata dönme cesaretine sahip olmuş fakat bu sefer de evli kız kardeşlerinin ve eniştelere engellemeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Yıllardan sonra ilk kez giyinip dışarı çıkma isteği duyan ve deniz kıyısını dolaşan Dimitra'yı kız kardeşlerinin kocaları görünce eşlerini de kışkırtarak onun hayata dönmesine engel olurlar:

"Bu telaş neydi? Sanki koruyucu despotluk Kırye Dimitri'nin ölümüyle kızlara ve kocalarına miras olarak geçmiş ve bütün ailenin Dimitra'yı izlemesine hak tanımış. Büyük enişte... kinle söylendi:

- Bir atımlık gösterişine güvenme baldız. Onunla boşa geçmiş gençliğinin acısını çıkaramazsın. Tez zamanda ayağın sürçer, kendini de bizleri de yakarsın.

- Aptal herif. Doğru söylüyor. Gençliği yaşamamışlığın acısını çıkaramaz gerçekten.

- Ama onların karışmasına da izin vermeyecek.

- İkinci enişte, ilk sözü edememiş olmasına kızgındı:

- Koca mıdır istediğin? Söyleseydin, senin yaşına, durumuna uygun birini...

- Kancık köpeklerine erkek arıyorlar sanki.

- Sizden ne istedim bu güne kadar? Karışmayın başka bir şey istemiyorum.

- Bir kadın yaşına göre davranmayı bilmezse nasıl karışılmaz?

- Yaşımda ne var? Daha kırk yaşındayım. Senin karınla aramda ne fark var?

- Yeğenlerin... yeğenlerin yakında evlenecek. Evde kalıp kalıp sonra kabak çekirdekliği olmaz. Yıldızın sana evi yazmış baldız hanım.

Eniştelere, kız kardeşlerin kıskançlığı, o gün hoşuna gitse de, bir atımlık barutunun kaldığı doğruydu galiba. Kırye Dimitri'nin emrini onun ölümünden yirmi beş yıl sonra dinlemez olmak, sokaklara çıkıp salınmak neye yarardı? Yürek boştu, amaç yoktu. Evde kalmış, ayağı hasta annesi gibi bir prangaya bağlı yaşlı terzi parçası."³⁴¹

³⁴⁰Lucie Eichenbaum ve Susie Orbach, *Kadınları Anlamak*, Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara, Birinci Basım, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 17.

³⁴¹Kutlu, ZZH, s. 88-89.

Dimitra'nın hayatını değiştirmesi için ikinci teşebbüs ise elli yaşlarının başındayken, ilk yeğeni evlendikten epey sonra yaşlı bir antikacının kendisine talip olmasıyla gerçekleşmiş; fakat bu da eniştelerinin, en elemi de kız kardeşlerinin cinselliğe yaptıkları, aslında bir bakıma kendi mutsuzluklarının da gostergesi olan tepkileriyle sonuçsuz kalmıştır:

“İlk karşı çıkanlar enişteler oldu; dudak bükerek kuşkulu tavırlar takınarak, ‘Dur hele, acele etmeyelim...’ edalarıyla. Daha sonra bağırdılar, küsmüş de çekip gidiyormuş gibi yaptılar. En sonunda karılarını fıştaklayıp ürküttüler.

Günün birinde en küçük kardeşi Penelope'nin yaptığı edepsizlik yüzünden, antikacıyı reddetti.

Ablalarının, ışıksız yaşamına bir katkı istediğini, apartmanların golgesinde, çok karanlık ve güneşi kesilmiş evde, farklı bakışların aydınlığını, farklı soluğun sıcağını özlediğini, nasıl oluyor da, anlamıyorlardı?

Penelope, bütün bacıların arasında ortaya fırlamış, eteğini kaldırıp donunu indirerek, gobeğinin altındaki o gizli kutuyu gosterip üstüne şap şap vurarak bağırmıştı:

- Ta mı takıyor şurana erkek milleti? Bu yaşından sonra kendini herifin birine düzdürmek için bütün hayatını, emeğini vermen akıl kârı mı?

Albastı yüzünü. Havalanmış ucuzlamış cinselliğin karşısında dondu kaldı Dimitra.³⁴²

Sen De Gitme Triyandafilis isimli öykü kitabının içindeki *Üçgenin Perişan Kenarı* isimli hikâyenin başkahramanı da hiç evlenmemiş, ellili yaşlarındaki yurt müdürü Saime Hanım'dır. Gençliğini yitirmiş, yalnız, mutsuz ve gelgitler yaşayan Saime Hanım, kendisinden yaklaşık yirmi yaş küçük olan yurdun muhasebecisi İlyas'la bir ilişki yaşamaktadır; fakat Saime Hanım hem sevgilisi İlyas'ın hem de işlettiği yurttaki öğrenci olarak kalan yirmili yaşlarındaki kırk tane genç kızın gözünde evde kalmıştır:

“Gece konuştuklarını unutup her sabah yeni baştan Saime Hanımın çok parası olması gerektiğini, pisliğini, agözlülüğünü, etlerinin sarkıklılığını, boya ve kokuya avuç dolusu para verdiğini, İlyas gibi genç bir erkeği, üstelik ilah gibi yakışıklı -evet böyle diyorlar onun için- elinde tutmaktaki haksızlığı saatlerce konuşuyorlar. Saime Hanımın geç saatlere kadar bekleyişini, bütün beraberliklerden kopuk, yakınmayan ve tek başına olmaktaki direnen yalnızlığının acısını düşünen kimse yok. Niye düşünsünler ki?³⁴³ “Saime Hanımın beş altı yılda soğudu her yanı. Elli yaşına vardın mı, işin

³⁴²Kutlu, ZZH, s.96.

³⁴³Kutlu, Ayla, *Sen De Gitme Triyandafilis* (SGT), Bilgi Yayınevi, Yedinci Basım, Ankara, 2009. s. 158.

bitiyor. Bütün siperleri düşmana bırakarak çekilmek ve sonra karşı saldırı yapacağını düşlerine dalmak. Elinden gelen yalnızca bu.”³⁴⁴

Ataerkil toplumun erkek çocuğa duyduğu ayrıcalık ve erkek evlat tutkusu, Kutlu'nun öykülerinde anneler kanalıyla su yüzüne çıkarılır: “*Evli kadınların erkek çocuk sahibi olmaları için hala baskı vardır. Eş olmak ve anne olmak o kadar sıkıca birbirine bağlıdır ki, yıllardır evli olan ve çocuğu olmayan bir kadın, diğer insanların çocuksuzluğu hakkındaki merak ve ilgilerini hisseder ve kendini az çok tuhaf hisseder.*”³⁴⁵ Toplumun kanunudur bu. Erkek evladı varsa huzura kavuşur kadın, yoksa sürekli ezilir, yerilir. Erkek evlat soyu sürdürendir ve daima bir kız evlattan hatta onu doğuran anadan bile daha üstündür. Eğer kadın kız çocuk doğurduysa ve daha önce hiç erkek evlat doğurmamışsa bu, onun için bir felakettir, yeri gelir lohusa yatağında bile kocası tarafından şiddete maruz kalır. Ancak erkek çocuk doğurduysa göklere çıkarılır. Bu yüzden anne bilir ki erkek evlat daima ayrıcalıktır. *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nin kahramanı Dimitri de bu ataerkil düzenin erkek evlat düşkünü babalarındandır. Erkek çocuk sahibi olmak için defalarca çocuk yapma yoluna giden, bu yolla en küçüğü erkek olmakla beraber altı çocuğu dünyaya gelen Dimitri, her defasında çocuk erkek değil de kız doğdu diye lohusa yatağındaki karısını, hatta bazen de kızlarını bağırta bağırta döver. Onun bütün derdi erkek evlat sahibi olmaktır ve bu yüzden de sürekli içer. Ailesini fırıncılık yaparak kıt kanaat geçindiren ve bu olumsuz özelliklerinden dolayı evinde korku unsuru olarak görülen Kirye Dimitri, öldükten sonra dahi büyük kızı Dimitra ve karısı Nadya Hanum üzerinde olumsuz tesire sahip bir babadır. Burada aslında ölen Dimitri değil, Nadya Hanum ve Dimitradır. Çünkü adam, bir eş ve bir baba olarak yaşadığını yaşamış, yaptığı yapmış ve çekip gitmiştir; arkasında ise ‘canlı ölümler’ yani kızı ve karısını bırakmıştır. Nasıl ayakta duracağını bilemeyen, iliğine kadar toplumun ve eril sistemin sömürüsüne maruz kalan, kullanılan ve bir mendil gibi çöpe atılan bu hikâyede de kadın olmuştur.

³⁴⁴SGT, s. 166 - 167.

³⁴⁵Lucie Eichenbaum ve Susie Orbach, *Kadınları Anlamak*, Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara, Birinci Basım, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 15.

Mekruh Kadınlar Mezarlığı'nın içindeki *Süsen Gitti* isimli hikâyede Süsen'in annesi Süsen'i doğurduğunda bir kız bebek dünyaya getirdiği için kocasının kendisine kızacağına belki de küseceğini sanmıştır. Kocasının kendisine kızmamasıyla Süsen'in ağzından aktarılan:

“Anam o zaman babamın elini ayağını öpmüş ‘ikinci çocuğum oğlan olacak’ demiştir.”³⁴⁶

Cümlesi kız çocuklarının dolayısıyla da kadınların toplumda değer görmediğinin açık bir ifadesidir. Ayla Kutlu'ya göre Türk toplumunda erkek evladın kızdan üstün tutulmasının diğer toplumlardan farklı bir sebebi de vardır: “...annelerin kız çocuklarından çok erkek çocuklarına yönelmeleri, yalnızca ataerkil sistemde kendilerine yer edinme; kaynana, büyükanne gibi aileyi yönetenlerden biri olarak yer edinmenin yanında ve ondan daha önce Anadolu insanlarının bütün erkeklerinin yitip ölecek olmaları. Padişahın savaş ilan ettiği anda artık o çocuklarına belki bir daha kavuşulamayacağı korkusu var. Onun için anneler evlatlarını ayırt ederler; ama başı zorda olanı en fazla tutarlar.”³⁴⁷

Mekruh Kadınlar Mezarlığı isimli hikâye kitabının içindeki “*Mercan'a Güzelleme*” adlı öykünün kahramanı Mercan da babası öldükten sonra kendisinden yaklaşık olarak kırk yaş büyük ve çocuğu olmayan Ağa Maruf ile evlenmiştir. Ağa Maruf'un iki tane karısı vardır. Bu kadınlar çocuk sahibi olabilmek için kocalarına yeni bir eş bularak sürpriz yapacak kadar geleneklere boyun eğmiş, kocalarına karşı her şeyi kabullenmişlerdir. Ağa Maruf'un hayattan tek beklentisi vardır o da bir evlat sahibi olabilmek; ancak buna rağmen o, tıbbı reddetmekte ve sorunun kendisinden kaynaklandığına inanmamaktadır. Ataerkil düzende erkeğin erkekliği ile ilgili herhangi bir kusur ya da zayıflığı söz konusu olamaz. Evlilikte cinsel ilişkiyle ya da çocuk sahibi olmakla alakalı bir problem varsa, bu olsa olsa kadından kaynaklıdır, erkekten kaynaklanma olasılığı ise yoktur.

³⁴⁶Kutlu, MKM, s. 52.

³⁴⁷13.11.2010 tarihli görüşme.

Ayla Kutlu'nun öykülerinde kadınlar hayatlarıyla ilgili karar verme, seçim yapma hakkına sahip olmadıkları gibi kendi bedenlerine de sahip değildirler. Bedenlerini istedikleri gibi koruma ve kollama özgürlükleri yoktur. Kadın bedenleri en geniş anlamda topluma, daha dar olarak ise ailelerine, kocalarına, çocuklarına hatta kaynanalarına bile aittir, fakat kendi tasarruflarında değildir. Kadının kısıtılmışlığı, kadının kapatılmışlığı, kadının delirişi, kadının yaşlanmasıyla ancak kadınlığını fark etmeye başlayışı, kadının kimliksizliği ve bu kimliği bulmak adına verdiği mücadele, kadının ufalanıp küçülerek bir kurtçuğa dönüşmesi ve nihayet yaşamına son vermesi bu hikâyelerde göze çarpan özelliklerdir. Ancak yazar hikâyelerinde işlediği intihar temasında bile bedene önemli bir vurgu yapar. Bu, yazar tarafından şöyle ifade edilir: “...kadın intiharlarında genellikle beden bütünlüğünü koruma içgüdüğü... birincil etken. Kadın, kendi bedeninde herhangi bir eksikliğe izin vermiyor... Kuyuya kendini atmakla veya kendini asma ile beden bütünlüğünü koruyor. O da sanıyorum kadının can yaratıcı gücünün sonucu bir koruma/korunma duygusu. Parçalanmaya karşı önlem. İntiharlara dair düşünürken, kadının bu güdüsünü de vurgulamaya çalıştım...”³⁴⁸

Cinsellik bireye mi aittir, aileye mi aittir yoksa topluma ait bir şey midir, kuralı kimler koyar, birey mi, toplum mu? Doğrusu nedir? Birey kendine göre mi yoksa topluma göre mi yaşayacaktır? İşte feminist düşüncenin üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri cinsellik ve cinsiyet bağlamındaki cinsel kimliktir. Bu noktada feministlerce savunulan düşünce bireyin, toplumun malı olmadığı, öncelikle kendisi için var olduğudur.³⁴⁹ “Kadının erkek dünyasında tutsaklığının son bulması ve her açıdan kendisi olması, kendini bulması, özgürlüğüne kavuşması, erkeğinki gibi ayrıcalıklara kavuşması feministlerin en temel taleplerindedir.”³⁵⁰ “Üstünkörü bir yargı bize, kişinin temelde biyolojik seksine göre tanımlanabileceği sanısını uyandırabilir. Duyguları, oyunları, düşünüş biçimi, zevkleri, davranışları, mesleği, hep, onun ‘biyolojik seks künyesine’ bağlı sayılır. Erkeklik ve kadınlık tiplerinin

³⁴⁸13.11.2010 tarihli görüşme.

³⁴⁹Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 228.

³⁵⁰Şahin, a.g.e., s. 228.

*böylece katı kalıplar içinde dondurulması içimize öylesine işlemiş bir sanıdır ki, bunu biyolojik bir oldubitti olarak karşılarız. Kadın mı dediniz: türün üretilmesiyle görevli bir döl yatağıdır o... Eğer gücünü başka alanlara dağıtacak olursa Doğa'ya karşı gelmiş olur. Erkek mi dediniz: yumurtalığa saldırıp onu fetheden 'spermatozoitleri' gibi kıpır kıpır ve etkindir o... toplumsal ve mesleki tutkuları yolunda da bu gücünü kanalize edebilir.*³⁵¹

Ayla Kutlu, hikâyelerinde cinsellik/cinsiyet kavramlarına kadın üzerinden genişçe yer vermiştir. Yazar, bunu nesnel bir gerçeklikle işler. Cinsellik, doğanın ayrılmaz bir parçasıdır ve insanı doğadan ayrı düşünmek olanaksızdır. Kutlu da eserlerinde hem biyolojik hem de toplumsal cinsiyetin saldırgan yüzüne çokça yer verir. Toplumda önemsenen ve özne sayılan, erkek ve erkeğin gövdesidir. Kadın ise vücudu ve tüm cinselliğiyle erkeğine keyif veren bir varlıktır. Kadınların acılarını konu alan Ayla Kutlu'nun hikâyeleri, "...bu acıların kökeninde yatan ataerki ve feodal baskılara, geleneksel kadınlık ve erkeklik imgelerine"³⁵² gerçekçi yaklaşımıyla dikkat çeker.

4.3. Kadın ve Ataerkillik

Patriyarka (ataerkillik); "Babanın yasası, diğer bir ifadeyle kadınların erkekler tarafından yönetilmesi veya erkeklerin kadınlara, yaşlı erkeklerin genç erkeklere baskın olması"³⁵³ şeklinde tanımlanır. Türk toplumunda erkek/baba evin direği hatta bir bakıma bekçisi, koruyucusudur. Kadınlar özellikle de anneler erkeksizliğin acısını çekerler, ataerki düzenin bir gereği olarak bağımlı yaşamaya alıştırdıklarından bu durum en çok onları etkiler.

³⁵¹Gilbert Trodjan, *Seksoloji İçin Anahtar*, Çeviren: Tahsin Yaşamak, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 98.

³⁵²Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 53.

³⁵³Serpil Çakır, "Feminizm Ataerki İktidarın Eleştirisi", *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.446-454.

Kadının gerçek hayatta yaşadığı bu duruma Ayla Kutlu'nun öykülerinde oldukça sık rastlanır. *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*'nin Nadya Hanum'u yaşamı boyunca adeta kendisine kan kusturan kocası Dimitri öldüğünde sudan çıkmış balığa döner, ne yapacağını bilemez ve sanki kocası hâlâ yaşıyormuşçasına onun sağken koyduğu kuralları uygulamaya çalışır.

Hüsnüyusuf Güzellemesi'nin Emine'si de hastalanıp yatağa düştüğünden beri aile üzerinde herhangi bir otoritesi olmamasına karşın, veremden ölen kocası Ökkeş'in vefatından sonra ne yapacağını bilemez, kendini toparlayamaz ve evin bahçesinde bir köşeye yığılır kalır. Hikâye, kadının bu çaresizliğiyle biter:

“Oğlu Hüsnü eve döndüğünde, gece iyiden inmişti, Emine, kapının hemen yanına uzanmış, kocasının minderine örtüsü kaymış başını koymuş, yatıyordu. Şu son günlerde iyiden iyiye ortaya çıkmıştı yıpranmışlığı.”³⁵⁴

“Toplumumuzda, kadının evlilikle sırtına ağır bir yük biner. Çünkü geleneksel toplum yapısı içinde çoğunlukla birbirine yakın anlamlar veren ev, ocak, aile kavramları, doğrudan kadınla ilişkilendirilmiştir. Ailenin sürdürülmesi, ocağın tütmesi görevi, aile yaşamının her türlü hizmet ve zahmeti ona yüklenmiştir. Çoğu kadın, yaşamın anlayamadıkları hoyratlığını, kendi üstlerinde tepinmesini boyun büküklüğüyle kader diye adlandırır ve her şeyden vazgeçmeyi erdem zanneder.”³⁵⁵

Ayla Kutlu'nun hikâyelerinde özellikle de son hikâye kitabı *Zehir Zıkkım Hikâyeler*'de kadınların çoğu böylesine bir hayat yerine ölümü, intiharı seçerler. Tematik bir düzenlemeyle *Yabancılıklar* ile *Kadınlar ve Kuyular* bölümlerinden oluşan *Zehir Zıkkım Hikâyeler*'in ikinci bölümü (Kadınlar ve Kuyular) kadını kısıtlayan, sıkıştıran, baskıcı, ataerkil toplum düzeninden dolayı çareyi intiharda gören kadınların hikâyelerini işlemiştir. Yazar, böyle bir temayla okuruna şu mesajı verir: “Kadın olmak ve büyümek, hele ki gücün erkeğin elinde toplandığı, eril değerleri mutlaklaştıran ve yücelten, dişil olanı aşağılayan ve ezen erkek egemen toplumlarda tehlikeli bir süreçtir... Kuyuların 'bütün renkleri yutan' suları gibi,

³⁵⁴Kutlu, HG, s.67.

³⁵⁵Dilek Direnç, “Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu'nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı”, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi*, İstanbul, 2008, s. 225.

yaşam içinde ataerkil düzenin dayatmaları da kadınların bütün renklerini soldurmakta, yaşama ilişkin umut ve beklentilerini yutmaktadır. Erkek egemen toplumun kadına uyguladığı fiziksel ve duygusal şiddeti içselleştiren kadın, bu şiddeti kendi bedenine yöneltir ve ölmeyi seçerek son anda edilgenlikten etken olmaya geçer.”³⁵⁶

Şüphesiz, erkeğin sözünün geçtiği yer evle sınırlı değildir, ailenin yanı sıra toplumun diğer kurumları da ataerkillikten nasiplerini almışlardır: “*Tarihteki diğer uygarlıklar gibi toplumumuz da ataerkildir. Gerçekten de insanın hemen aklına gelen, askeriye, endüstri, teknoloji, üniversiteler, bilim, siyasi kurumlar ve maliye, kısacası toplumdaki her iktidar alanının, polisin zorlayıcı gücü de dâhil olmak üzere, tamamıyla erkeğin ellerinde olduğu gerçeği kanıtıyor bunu... Peki, toplumu böyle ataerkil normlar içine sokan şey nedir? Eril olanın oldukça kaslı oluşu, memeliler arasında ikinci bir cinsel özellik oluşu ve de yaygın oluşu köken olarak biyolojiktir; fakat yetişme, günlük besin ve egzersizlerle kültürel açıdan da yüreklendirilmektedir.*”³⁵⁷

“*Kadının bedenlen güçsüz olması, toplumsal cinsiyet bağlamında da bilgiden yoksun bırakılması onu erkeğin karşısında ezik ve küçük bir yaratık konumuna sokmuştur.*”³⁵⁸ Kimisi bu durumdan kurtulmanın yollarını ararken kimisi de *Tanıklar* isimli öykünün başkahramanlarından olan Aybike Bahu’nun kızı gibi kocasının hor görmelerine, dayaklarına katlanıp hâline razı olur ve erkeğin dünyasında sığıntı olarak yaşamayı seçer:

“On iki yıldan beri evliydin. Üç çocuğun vardı... Hayatı, suyunu biriktirmeye çabalayan bir küçük pınardan alınmış bir avuç su gibi içmeyi, her gün yeniden öğreniyorduk. Pınarın kadınlar için daha az şans, erkekler için daha çok yetki biçimindeki bir kimya formülüyle kaynadığını yavaş yavaş öğreniyorduk. Sen, yıllar biriktikçe, bu kadere boyun eğmiş bir kadın hoşgörüsüyle azıcık dalgın duruyordun... Babam karısına el kaldırdı. Kim bilir hangi söz onun kanının başına sıçramasına neden olmuştu. Hangi gerginlik, annesinin yanında seni son sınırdan aşağılayarak

³⁵⁶Direnç, a.g.e., s. 219 - 227.

³⁵⁷Kate Millett, *Cinsel Politika*, Çeviren. Seçkin Selvi, İkinci Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 47 - 49.

³⁵⁸Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 296.

erkeklik gücünü gösterme, annesini yücelterek talihsizliğini ona –yalnızca ona– kanıtlama isteğini vermişti? Bir yaşlı kadın uzaktaki varlığıyla zaman zaman gölge gibi düşerek o zehirli gücü harekete geçiriyor, bir genç kadın bütün sevdası, özverisi ve çabasına karşın erkeği tarafından kırılıyordu.”³⁵⁹

“Kadın ile erkek arasındaki biyolojik farklılık zamanla giderek toplumsal farklılığa dönüştürülüp, cinsler arası eşitsizliğin meşru gerekçesi yapılmış ve böylece erkeğin kadına nazaran üstün konumda olduğu düşüncesi egemen olmuştur. Ataerkil anlayış, hukuk kuralları, din, gelenek, örf ve âdetle daha da yerleşerek kadın hakları kavramının ve eşitlik ile ayrımcılık yasası ilkesinin uygulanmasına engel teşkil etmektedir. Bu da kadın haklarını, gerek içerik gerekse hakların denetimlerinin gerçekleştirilmesi açısından farklı bir yere koymaktadır.”³⁶⁰ Ayla Kutlu’nun hikâyelerinde toplumdaki genel anlayışa paralel erkek; gücü, üstünlüğü, yenilmezliği, koruyuculuğu temsil eder. Kısacası ataerkil toplumun koyduğu kurallar kadınlar üzerinde oldukça belirgindir. Hikâyelerin tamamında “erkek egemen bir sistemin, kültürün ötekileri”³⁶¹ olan kadınların yaşamları işlenir. Bu kurallar bazen düzenin akışına kendini kaptırmış anneler tarafından da insafsızca korunup kollanır ve değiştirilmesine izin verilmez. *Terlik*’in mutsuz başkahramanının annesinin, kızlarının kötü giden evliliklerine rağmen takındıkları tavırda olduğu gibi:

“Annenin ‘Bak bu evden beli kırmızı kuşaklı tertemiz bir gelin olarak çıkıyorsun. Ancak kefenle dönebilirsin. Babanın şartı da kesin olarak budur!’ dediğini duyunca babanın yüreğinin yağı eriyor, gözleri yaşlarla doluyor. Karşı çıkmak istiyor o. Geleneklerin buna izin vermeyeceğini, toplumun baskısına karşı duramayacağını fark edip susuyor. Kaşları çatık, yüzü derin çizgilerle yorulmuş olan baban senden şimdiden uzaklaşmış görünüyor. Aslında o hiç söylemeyeceği sözün zavallı omuzlarına yüklenmesinden ölecek kadar üzgün; ‘kefenle gelen kızı olamaz ki! Kızına ait beden olur, ama o kızı değildir.’”³⁶²

Böylece yazar aslında, ataerkil düzenin çoğu zaman kadınlar kadar erkeklerin de elini kolunu bağlayıp onları çaresiz bıraktığının bir eleştirisini de verir.

³⁵⁹Kutlu, ZZH, s.36, 37, 38, 42.

³⁶⁰Umut Belek Erşen, *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006, s. 48.

³⁶¹Dilek Direnç, “Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu’nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı”, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi*, İstanbul, 2008, s. 225.

³⁶²Kutlu, ZZH, s. 244.

“Erkeklerin koydukları kurallara kadınlar bazen fazlasıyla uyarlar. Hele anneler kızlarını küçüklükten itibaren dış dünyadan uzak tutmak, oradan gelebilecek olan tehlikelere karşı koruyup kollamak için fazlasıyla gayret ederler.”³⁶³ Bu açıdan da *Hüsniyusuf Güzellemesi*'nin ‘Taşaklı Fatma’sı gibi anne, evde kızının bir bakıma namus bekçiliğini yapar. Okul içinde ve dışında olup bitenleri, kızının dışarıda az çok neler çevirdiğini sezinlese de buna fazla müdahale edemez, sadece kızını evde uyarmakla yetinir:

“Adam gibi yürümüyorsun. Kıçını bir o yana, bir bu yana salladıkça eteklerin gel gel ediyor...”³⁶⁴

İşte çalıştığı dönemlerde ise çareyi onun çalıştığı dükkânın önüne gidip kızını alıp eve götürmekte bulur ve kendisi nasıl yetiştiyse kızının da öyle yetişmesini ister. Kızının da yaşamı tıpkı kendisinininki gibi erkek egemen kurallar içerisinde olacaktır. Hikâyenin sonunda annesinin kaderi Emine’yi bulmuş, hayalleri ve başkaldırısı hüsrarla yok edilmiştir. Emine verimsiz, sefalet içinde, iletişimsiz bir evliliğe sığınmak zorunda kalmıştır.

Ayla Kutlu’nun kaleminde kadınlar, özellikle de anneler hep ataerkil sistemin kurbanı olmuşlardır, amansız bir şekilde eleştirilerek ataerkil düzenin içine gömülen anneler, çoğu zaman yerin dibine sokulurlar. Kutlu, eserlerinde kullandığı feminist dille, ataerkil dili tabiri caizse aba altından sopa göstererek eleştirir ve kullandığı kadın dili tüm eril değerlere adeta meydan okur. Yazarın kadınlara bu tarz bir bakış açısıyla bakması *Zaman Da Eskir* adlı kitabında ele aldığı anılarında kendi ailesine ait bir yapı olarak da karşımıza çıkar. Gaziantep’e bir düğüne giden ve köken bakımından Çeçen olan anneannesini gözlemlediği esnada şunlar Ayla Kutlu’nun dikkatinden kaçmaz: “Burada hayatımda ilk kez köy ve Çeçen âdetleriyle karşılaştım. İki de, kadın kimliğinin ve emeğinin sömürüsünün sınırların ötesine geçmesi demektir. İnsanın isyan etmemesi olanaksız! Bunun dağlardan damıtılmış

³⁶³Elmas Şahin, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 296.

³⁶⁴Kutlu, HG, s. 24.

nedeni kabul edilebilirdi. Erkekler sürekli silahla savunma görevinin içindeydiler ve çoğu genç yaşta ölüyordu. Bunun yanında, Osmanlı topraklarına göç edince, katlanan bir talihsizlikle hayvancılıktan tarım toplumuna geçilmişti: durağan, değişmez değerler kadını her yandan baskılamıştı. Gelinin söz hakkı yoktu. Nene gelinlerine ne kadar çok emir verdiğinin ayırında değildi. Annem hemen işe el koydu... Hayat kadınlar için, gün ağarmadan sabah namazıyla başlıyordu ve erkeklerin paşa gönlü ne zaman isterse o zaman yatakların serilmesiyle bitiyordu”³⁶⁵

Daha önce belirtildiği gibi ataerkilliğin katı kuralları sadece evde değil dışarıda da geçerlidir. Ataerkil düzen tüm kamusal alanları içine alan çok geniş bir bölgeye yayılır. Bu düzenin bekçiliğini evde anne yaparken dışarıda ise toplum yapar. *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*’nda Hediye’nin, eski nahiye müdürünün karısının verdiği temsile gitmesini fırsat bilen köyün erkekleri ‘namus’ kavramının arkasına sığınarak kardeşi Şahid’i Hediye’ye karşı kışkırtır ve Hediye’nin Şahid tarafından herkesin önünde köyün ortasında öldürülmesine sebep olurlar:

“Haberin var mı aslan, bacın eski müdürün evinde, müdürün dul karısıyla tiyatoracılarla, yeni müdürle birlikte içki içip göbek atıyormuş. Şek şüphe yok ki, bacın tiyatoracılara katılıp kantolara çıkacak.”³⁶⁶

Hediye’nin öldürülmesi üzerine annesi büyük bir üzüntüyle kızının ölüsünün hemen yıkanıp gömülmesini ister.

Fakat “Hoca efendi, mekruh gitti diyor. Orospuluk yanında kanı aktı. Kardeşinin başına bela, ailesinin namusuna söz getirdi. Mekruhtur, namazı kılınmaz böylesinin...”³⁶⁷

diyerek Hediye’nin ölüsünün bile toplumdan dışlanmasını ister. Hatta bu dışlanma genç kadının köyün mezarlığına gömülmemesi sonucunu doğurur. Böylece Hediye’nin annesinin yapamadığı kızının namusunu koruma işini, köylü erkekler, yani toplum kendince yapar. Aynı toplumsal yapı, Hediye’nin mezarını köyün uzak bir köşesine gömmeye giden annesi, kardeşi Nazlı ve arkadaşı Ayşad Bahu’yu da:

³⁶⁵Kutlu, ZE, s. 156-157.

³⁶⁶Kutlu, MKM, s. 36.

³⁶⁷Kutlu, MKM, s. 41.

“Sizler de mekruhsunuz. Öldüğünüzde sizin de namazlarınız kılınmayacaktır. Mezarlıkta size yer yoktur.”³⁶⁸

diyerek yargılayıp düzenin dışına atar.

Ayla Kutlu'nun kaleminde ataerkil sistem her yönüyle eleştirilir. Gücün erkekte olması, kamusal yaşamda onun borusunun ötmesi kadına, senin yerin evindir; ancak orada da benim çizdiğim sınırlar içerisinde yaşayacaksın mesajını verir. Böylece bir bakıma ataerkilliğin temelinde yer alan erkek organı anlamına gelen ve onun otoritesini ifade eden “*fallusun gücü*” mercek altına alınır. Bu durum genç erkek kuşak için de geçerlidir ve onlar bu düzeni sürdürmek için ellerinden geleni yaparlar. *Ful ve Kül*'de Elmas lisede âşık olduğu; fakat ailesi tarafından okuldan alınması ve sevdiği çocuğun da askere gitmesi sebebiyle görüşemediği büyük aşkı Argun'la bir pazar dönüşü karşılaşır. İlk karşılaşmalarından sonra devamlı görüşmeye karar verirler. İlk görüşmelerinde Argun, Elmas'ı niyetini belli edercesine arkadaşı Cengiz'in evine götürür. Elmas, Argun'undan üç yıl önceki gibi seveda dolu bakışlar ve aşk dolu sıcak sözcükler duyacağını umarken, Argun onu hemen Cengiz'in evine götürür götürmez yatağa atıp, Elmas'ın bekâretini elinden aldıktan sonra:

“Yarı inik, yarı güçlü organına hoşgörülü, hayran, övünçlü, hatta kibirli bir baba gibi baktı. Bir an gözlerini Elmas'a indirdi. Belirsiz bir gülümseme... Lütfetti. Bacaklarını birleştirerek saklanmaya çalışan, artık yalnızca bir deliğe indirgenmiş kadınlığı... İçindeki duygular var mıydı, bir anlamı olabilir miydi onların? Hayır. Bunları düşünmediğini görüyor Argun'un. ‘Öp şunu bakayım maması. İlk defa kızlık bozuyor: çok yoruldu. Eğer devamlı yemek istiyorsan, onu nazlayacaksın. Üstelik herkes bu abin gibi... Anlarsın ya!’”³⁶⁹

diyerek Elmas'ın orda hiçbir değeri olmadığını, kendisinin ise bir erkek olarak fallusuna dayanan hayran olunası bir güce sahip olduğunu vurgular. Böylece yazar, önemsenen gövdenin erkeğin gövdesi olduğunu, kadının bedeninin ise erkeğe keyif veren hatta onun “elinin kiri” sayılan bir araç olarak görüldüğünü net bir

³⁶⁸Kutlu, MKM, s. 46.

³⁶⁹Kutlu, ZZH, s. 196.

şekilde ifade eder. Bu durum, öykünün kadın kahramanı Elmas tarafından da vurgulanır. “*Genç kızlıktan kadınlığa geçişi nesneleştirilerek, aşağılanarak, kırılarak yaşayan Elmas, yenilmişliğinin ayırındadır üstelik.*”³⁷⁰

“Kendisi için bir yarının olmadığını biliyor. Argun’un kendini her zaman kurtarabileceğini ama o şansın kendine tanınmayacağını...”³⁷¹

Ayla Kutlu öykülerinde genellikle mekân olarak Hatay ve çevresini seçer. Özellikle buradaki kadınlardan toplumsal, ekonomik ve kültürel nedenlerle hayatları çok zahmetli olan ve zorluklar içerisinde yaşamlarını sürdürmeye çalışanların öykülerine yer verir. Yazara göre: “*Tanrı’nın unuttuğu kadınlardır bunlar. Çünkü hor görülürler, cinsiyet, ekonomik güçsüzlük, bedensel özür, yaşamı çözümlene yetersizliği, yenilmiş olmanın süre giden ezikliğidir*” yaşadıkları.³⁷² Yazar, anlattığı “*coğrafyanın etnik ayrımlarını yok saymaz; ancak abartmaz da. Yaşam biçimini belirleyen acımasız doğayla el ele yürüyen lütfedici ve kahredici feodal düzen olduğunun ayırındadır çünkü.*”³⁷³

Ayla Kutlu’nun öykülerinde ataerkil yapı, öyküyü oluşturan temel direklerden biri olarak karşımıza çıkar. Kutlu, özellikle toplumdaki bu ataerkil zihniyetin kadınlar üzerindeki ezici hatta yok edici boyutunu ele alır. Bunu yaparken tarafsız bir bakış açısı ortaya koymaya çalışan yazar, “*kadın edebiyatı*” yapmaktan kaçınır. Amacı, ataerkil zihniyetle kadının susturulmuşluğunu, erkek egemenliğini kabul edişini hatta kendini erkeğe adanmak zorunda hissettirilişini gözler önüne sermektedir. “*Yazarın hikâyelerinde tarihsel akışla beraber verilen kadın portrelerinden çıkan toplumsal yorum nettir: 19. yüzyıldan günümüze, Kafkasya’dan Akdeniz’e feodaliteden tüketim kapitalizmine, destansılıktan çağcıl kurmacaya, masalsılıktan gerçekçiliğe*”³⁷⁴ hangi düzlemde anlatılırsa anlatılsın kadın, her daim ikinci bir cins olarak algılanmış ve algılanmaya ataerkil düzenin destekçileri tarafından devam

³⁷⁰Dilek Direnç, “Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu’nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı”, *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi*, İstanbul, 2008, s. 229.

³⁷¹Kutlu, ZZH, s. 200.

³⁷²Pınar Göksen Aker, *Yaşamın Kıyısındaki Hikâyeleri*, Cumhuriyet Kitap, 616, s. 12-13.

³⁷³Erendiz Atasü, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000, s. 79.

³⁷⁴Atasü, a.g.e., s. 60.

edilmiştir. Ülkemizde “uygarlaştırılan yer ve toplumlarda göreceli bir kadını istismar etme azalması olmakla birlikte”³⁷⁵ eğitimin ve uygarlaşmanın gerisinde kalan bölgelerde kadın istismarında ciddi bir oran göze çarpar. Edebiyata “toplumsal gerçekçi” bir çerçeveden bakan Kutlu’ya göre bu durum; “sorunlara toplumsal kaygıyla ve toplumsal gerçeklerle bakmayı öğrenen”³⁷⁶ yazarlar için eserlerde üzerinde durulması şart olan bir duyarlılığı doğurur.

4.4. Kadın ve Aldatılma/Aldatma

Evlilik içinde ve evlilik öncesi yaşanabilecek problemlerden en önemlisi aldatılmaktır. Edebî eserlerde farklı nedenlerden dolayı böyle bir problemle yüz yüze gelme, gerçek hayatta olduğu gibi genellikle kadınların maruz kaldığı bir durumdur. Aldatma/aldatılma sadece evlileri değil; evlenmek üzere olan gençleri de etkileyen önemli bir toplumsal sorun olarak görülmektedir.

Ayla Kutlu da hikâyelerinde aldatma ve aldatılma temine yer veren yazarlardandır. Bunun, yazarın eserlerinde yer almasının en temel nedeni ataerkil düzen gereği yapılmak zorunda kalınan evliliklerin sağlam olmaması, saygı, bağlılık, sadakat ve sevginin bu evliliklerde yeterince bulunmaması, bu kavramların yerini ise saygısızlık, aldatma, sadakatsizlik ve nefretin almasıdır. Aldatmayı konu edinen hikâyeler ve aldatan kahramanlar içinde *Hüsnüyusuf Güzellemesi*’nin Ökkeş’i ve Emine’nin beden eğitimi öğretmeni; *Altın*’ın yaşlı ninesi; *Üçgenin Perişan Kenarı*’nın İlyas’ı; *Solgun Bir Sarı Gül*’de Tuğrul’un babası; *Kara Kayalar*’da Papatya’nın eniştesi ve orta yaşlı kamyon şoförü; *Matmazel Dimitra’nın Bitmemiş Hikâyesi*’nde Birsen’in kocası; *Yaşamın Şiiri*’nin Dilber’i; *Piç*’in Harun Ağa’sı eşlerini aldatan kişiler olarak karşımıza çıkarlar.

Hüsnüyusuf Güzellemesi’nde Emine’nin beden eğitimi öğretmeni, yıllar sonra öğrendiğimiz kadarıyla Emine’nin ortaokul yıllarında evlidir:

³⁷⁵13.11.2010 tarihli görüşme.

³⁷⁶13.11.2010 tarihli görüşme.

“...jimnastik öğretmenini anımsadı. Hâlâ bu kentteydi. Karısına sürekli olarak eşya satan bohçacı kadının yüzüne bile bakmıyordu. Şimdi yeni kızlar buluyor muydu üzecek? Yoksul kızlar. Gövdeleri gelişmiş, akıllarını kullanmayı bilmeyen coşkulu kızlar.”³⁷⁷

Fakat bu adam karısını, cinsel obje olarak gördüğü öğrencisi Emine ile aldatmaktan çekinmez. Bu da feministlerin, aldatmanın erkeklerin doğasında olduğuna ilişkin savlarında doğruluk payı olabileceğini gösterir. Karısını Emine ile aldatan diğer bir erkek ise dört çocuk babası Ökkeş'tir. Ökkeş, hamile olan karısını, kızıyla mektup gönderip buluşma dileğini belirttiği on dört yaşındaki Emine'yle aldatır. Karısı ölünce de Emine, annesi tarafından Ökkeş'le evlenmek zorunda bırakılmıştır.

Altın'ın yaşlı ninesi, Ayla Kutlu'nun öykülerinde görünen, kocalarını aldatan nadir kadınlardan biridir. Sevmediği bir erkekle evlendirilen kadın, günün birinde köydeki diğer kadınlarla beraber nehrin kıyısında altın ararken karşılaştığı yılan balığı avcısıyla beraber olur ve bu ilişkiden sonra hamile kalır. Olayın farkına varan kocası, önce hiçbir tepki vermez; fakat karısı doğururken ona olmadık eziyetler yapar ve yeni doğan bebeği boğarak öldürür. Böylece ihanetin bedeli kadına kocası tarafından ağır bir şekilde ödetilmiş olur.

Üçgenin Perişan Kenarı'nda Kutlu, diğer öykülerinden farklı olarak evlilik dışı ilişkinin içinde yaşanan aldatmaları konu alır. Yaşlı yurt müdiresi Saime Hanım, yurdun muhasebecisi olan kendisinden yaklaşık olarak yirmi yaş küçük İlyas'la bir ilişki yaşamaktadır; fakat İlyas, Saime Hanım'ı işlettikleri kırk kişilik kız yurdundaki kızlarla aldatır. Bunu Saime Hanım şöyle dile getirir:

“Neler oluyor İlyas'a? Önce Sinoplu kız çıktı ortaya. O yurttan ayrıldı, şimdi kepeçe kulaklı, beyazlar giyen sıska nazenin var... Kızla, Sedef Pastanesinde buluşacak. Sinopluyla da orada buluşurdu. Kendini fazla yormaz düş gücü de fazla çalışmıyor. El tutar, göz süzer, kaçamak öpüşler kondurur parmak uçlarına, uçuşan saçlarına. Yeni kızlarla yeni şeyler denemek aklına gelmez. Sedef Pastanesi yorulmadan gideceği kadar yakın, izlenmeyeceğini sanacağı kadar uzak.”³⁷⁸

³⁷⁷Kutlu, HG, s. 58.

³⁷⁸Kutlu, SGT, s. 150 - 152.

Kutlu'nun öykülerinde genel olarak erkekler hayatlarındaki kadınları çocuk denecek yaştaki genç, körpe kızlarla aldatmaktadırlar.

Solgun Bir Sarıgül'ün başkahramanı Tuğrul, annesini, o henüz çok küçük bir çocukken kaybetmiştir. Babasının Gülgun adındaki bir kadınla evlenmesiyle Tuğrul ile üvey annesi Gülgun arasında anne oğul gibi sıcak bir ilişki olmuştur; hatta yıllar sonra bile Tuğrul, Gülgun'a o zamanlar hayran olduğunu itiraf eder. Fakat genç ve güzel olan bu kadın, Tuğrul'un babası tarafından defalarca aldatılmış ve sonunda da evi terk etmiştir. Öyküde bu durum Gülgun'un serzenişleriyle şu şekilde ele alınır:

“Bunu bana nasıl yaparsın? Neyim eksik? Hizmetçilerle kapı arkalarında... yaşadığım evde, uyuduğum sırada... itiraf etmeye bile utanıyorum. Benim onurum...”³⁷⁹

Sonra söz sırası Tuğrul'un babasına geçer:

“Babanın sesi evi çınlatıyor: onur mu, ne olmuş onuruna? Ne ilgisi var? Ben erkeğim. Bıktırdın ama artık... bıktırdın.”³⁸⁰

Tuğrul'un halasının ise kardeşinin bu çapkınlıklarına, o öldükten sonra biraz hayıflanarak ama daha çok olağan karşılayarak laf arasında çok kısa bir şekilde: “Ah şu ağabeyimin uçkuruna düşkünlüğü...”³⁸¹ sözleriyle değindiğini görürüz.

Aldatmak, Tuğrul'un babası tarafından çok doğal bir şekilde söylenir. O, eşiyile yetinmez; her zaman başkalarıyla da olmak ister. Aldatmak, onun yaşamının büyük bir parçasını oluşturur. Feminist bir bakış açısıyla baktığımızda bu durum erkeğin gözünde kadının cinsel bir obje, kadın bedeninin ise sadece cinsel bir metaya dönüştüğünün ifadesidir. Bu, bir bakıma Ayla Kutlu'nun kaleminde cinselliğin bir eleştirisi olarak karşımıza çıkar.

³⁷⁹Kutlu, MKM, s. 209.

³⁸⁰Kutlu, MKM, s. 209.

³⁸¹Kutlu, MKM, s. 212.

Kara Kayalar isimli öyküde Papatya aracılığıyla eşini aldatan iki koca göze çarpar. Bunlardan biri, kızın kendi ailesindedir, yani annesi babası ölünce sığındığı teyzesinin kocası, karısını Papatya ile aldatmıştır. Onunla karısını aldatan diğer bir erkek ise, Papatya'yı koyunları otlatırken gören ve kızla beraber olan, hatta cinsel bir ilişki neticesinde onun ölümüne sebebiyet veren orta yaşlı kamyon şoförüdür. Bu öyküde her iki erkeğin de karısını çocuk denecek yaşta bir kızla aldatmasının altında yatan önemli sebepler, yazarın bakış açısından iki erkeğin de orta yaşlı olması ve artık kendilerini cinsel açıdan fazla yeterli görmemeleri olarak yansıtılır. Her ikisi de Papatya'nın üzerinde adeta güç denemesinde bulunurlar ve *“böylece penis, cinsel bir tema olarak gözüktür eserde, erkeğin sahip olduğu, kadının ise sahip olmadığı bir eksiklik olarak erkeğin büyük bir gururla böbürlendiği bir güç. Ancak bu güç kadın olmadan işe yaramayan bir güçtür. Kadınların salt imrendikleri bir güç değil, aksine kadınların erkeklerin yaşadıkları ayrıcalıklı duruma duydukları bir imrenmedir bu olsa olsa...”*³⁸²

Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi'nde ise Dimitra'nın komşusu Birsen, kocası tarafından defalarca aldatılır. İlk evlendiğinde çok güzel bir kız olan Birsen, kocası tarafından sürekli yemek yemeye teşvik edilerek şişmanlatılır. Burada kadının başına gelen durum, feministlerin sürekli üzerine basarak vurguladıkları erkekler tarafından kadının şişmanlatılması ya da zayıflatılması yoluyla kendi vücutlarına yabancılaştırılmasıdır. Bu, Birsen'in ağzından şöyle aktarılır:

“Kocam olacak deyyus o günlerde, ‘karı dediğin yatağın üstünü yorgan gibi kaplayacak... Ye kadını diyorum, besliyor beni. Sonradan çok acı ödedim o günlerin bedelini, horlandım, aşağılandım ya...”³⁸³

Birsen'in git gide kilo alması bir süre sonra kocasının kendisini beğenmeyip, müzisyen olarak çalıştığı pavyondaki kadınlarla onu aldatmasına, hatta işi iyice ileri götürerek beraber olduğu kadınları eve getirmesine, karısının gözü önünde onlarla ilişkiye girmesine ve nihayetinde de onlardan biriyle kaçmasına yol açmıştır.

³⁸²Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 241.

³⁸³Kutlu, ZZH, s. 51.

Kutlu'nun erkek karakterleri çoğunlukla cinsel deneyimlerinde hayli özgürken kadınlarda böyle bir duruma pek rastlanmaz. Bu, aslında Ayla Kutlu'nun aldatma/aldatılma konusuna da diğer konulara olduğu gibi ataerkil bir düzenle şekillenmiş Türk toplum ve aile yapısını göz önünde bulundurarak gerçekçi bir çerçevede yaklaştığını gösterir.

Yaşamın Şiiri'nin başkahramanı Dilber ise kocasını aldatanlardandır. Fakat o, bunu bedenen değil ruhen yapar; yani kocasıyla evliyken bir başkasını beğenir sadece. Bu da şu şekilde ifade edilir öyküde:

Dilber, “aşığım diyor. Bir Fransız tiyatro oyuncusunu seviyorum.”³⁸⁴
Anlatıcı, “bugün konuşmasını çevirdiğin gence mi?”³⁸⁵

diye sorar ve kafasında durumu yorumlamaya başlar:

“...en az on yaş büyük o oyuncudan. Fransız öyle genç, hayaller içinde dokunsan kırılacak bir Çin porseleni ki... cinselliği düşünmüyor...”³⁸⁶

Piç'in Harun Ağa'sı ise, evlerinde hizmetçilik yapan sağır ve dilsiz bir kız olan Zühreyle karısını aldatır; hatta kız bu ilişkiden hamile kalır. Harun Ağa'nın karısı Azize, Zühre hamile kaldıktan sonra ona çok eziyet eder. Sonunda bebeği doğuran Zühre onu sevmez, göbek bağına bir hastalık zanneder ve bebeği kuyuya atarak öldürür. Olayın duyulması sonucu Zühre'yi almaya gelen polisler o, kendince suçlunun kendisi olmadığını anlatmaya çalışır; fakat kendini kimseye doğru bir şekilde ifade edemez ve polisler tarafından alıp götürülür.

Ayla Kutlu'nun hikâyelerinde genel olarak çiftler karşılıklı sevgi, sadakat, bağlılık gibi değerleri tüketmişlerdir. Bu da eşler arasında güvensizliğe ve ihanete yol açar. Tabii ki bu aldatmaların çağımıza özgü yeni bir durum olduğunu söylemek doğru olmaz. Bunun içerisinde sevginin yerini para ve hırsın alması, ikiyüzlülüğün revaçta olması, dostluk kavramının çok işletilmemesi, aile kurumunun temelinin

³⁸⁴Kutlu, MKM, s. 147.

³⁸⁵Kutlu, MKM, s. 147.

³⁸⁶Kutlu, MKM, s. 147.

sağlam atılmamış olması, ataerkil toplum yapısının hem kadın hem de erkeğe dayattığı roller gibi yüzyılların birikiminin olduğunu ifade edebiliriz. Hikâyelerinde kadını özne olarak birincil konumda ele alan Kutlu, toplumsal yapı çerçevesinde aile mefhumunun ona dayattıklarını, aldatma ve aldatılma karşısında takındığı tavrı gerçekçi bir bakış açısıyla ele alır.

4.5. Kadın ve Bekâret

Bir kadının evlenmeden önce cinsel ilişkiye girip “kızlık”ını kaybetmesine dayandırılan bekâret kavramı, özellikle ataerkil toplumlarda üzerinde hassasiyetle durulan önemli bir konudur. Bu tarz toplumlarda kadının iyi ya da kötü ahlâka sahip olmasının ölçüsü onun bâkire olup olmamasına göre belirlenmektedir. Evlenmeden önce bekâretini kaybeden kadın, toplum tarafından hoş karşılanmamakta, hatta “fahişe” etiketi ile anılmakta ve o süreçten sonra kendisinin ahlâklı bir yaşam sürmeyi hak etmediği yargısına varılmaktadır. Evleneceği kocası için bedenini el değmemiş olarak korumayı başarabilen kadın ise toplum tarafından iyi bir eş ve anne olmaya uygun görülmektedir. Bu tarz bir sosyal yapı, erkeğin kendi cinselliğini özgürce yaşamasını desteklerken, kadına bunu yasaklamakta, böylece kadının cinselliğini tanınmasına izin vermemektedir. Toplum, “...kadınlara doğuştan itibaren aşıl原因 cinsiyetçi düşünce, cinsel arzu ve haz alanının her zaman ve sadece eril olduğunu ve cinsel ihtiyaç ya da açlığı sadece iffetsiz kadınların dile getirdiğini belirtiyordu. Cinsiyetçi düşünce tarafından ya kutsal bâkire ya da fahişe rollerine atfedilen kadınların sağlıklı bir cinsel benlik oluşturmak için hiçbir dayanakları kalmamıştı.”³⁸⁷

Ayla Kutlu da öykülerinde toplumda tabu haline gelen “bekâret” konusuna sıklıkla yer verir. Bu, yazarın bir kadın dili oluşturması açısından önemli bir temadır. Onun öykülerine bekâretin yansımasında: “Kadınların cinselliğinin erkeklerin; öncelikle babanın, sonra da kocanın malı olarak belirlenmesinin ve kadının cinsel ‘saflığı’nın (özellikle bekâretinin) üzerinde pazarlık yapılabilen bir ekonomik değere

³⁸⁷Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir*, Çitlenbik Yayınları İstanbul, 2002, s. 89.

dönüşmesinin”³⁸⁸ önemli rolü vardır. Bu konuda asıl yadırganması gereken şey ise toplumda kadınların, bekâretlerinin erkekler ve toplum tarafından sorgulanmasına ses çıkarmamaları hatt erkekleri bekâretlerinin koruyucusu olarak görmeleridir.

Ayla Kutlu’nun eserlerinde de bekâret mevzusu bu tarz bir yapıyla karşımıza çıkar. Yazarın öykülerindeki erkek kahramanlar, toplumun realitesinde de olduğu gibi kadının bedenine istedikleri zaman saldırıp ona sahip olabileceklerini düşünürler. Böylece kadına kendi bedenini isteği ve özgürlüğü doğrultusunda kullanma şansını vermezler. Bu durum ataerkil düzen ve toplumun “kadın” olan ile “erkek” olana biçtiği roller doğrultusunda verdiği haklar aracılığıyla da desteklenir. Öyle ki cinsel taciz ya da tecavüze uğrayanlar mağdur olsalar da bu mağduriyetlerine aldırış edilmez ve toplumun kara listesine alınırlarken, çoğunun hayatları sönerken, “kötü kadın” muamelesi görüp toplumdaki dışlanırken ve zaten hiç onların olmamış hayatlarını intihar yoluyla sonlandırırken bu duruma sebep olan erkeğe hiçbir şey olmaz. O, hayatına kaldığı yerden devam eder.

Ayla Kutlu’nun *Hüsnüyusuf Güzellemesi* adlı öyküsünde Emine, kaymakamın makam şoförü İlhami tarafından bekâreti alındıktan sonra bir daha arayıp sorulmaz. Hatta İlhami kendisiyle irtibat kurmaya çalışan kızıdan kaçır. Bu durum Emine’nin annesi tarafından:

“İşte buraya kadar. Nefsini soğuttun elin herifinin. Bir kez yeter senin gibi acemi orospulardan hevesin alınması için. İşte buraya kadar... Artık seni aramaz. Sağda solda sözünü eder anlatır.”³⁸⁹

İfadesiyle de doğru bir şekilde tespit edilip kızın yüzüne vurulur. Aynı tespiti İlhami de doğrular:

“Ben almam kızım seni. Kaçınıcı oynaşım...”³⁹⁰

³⁸⁸Kamuran Gödelek, *Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet*” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, S.15, Muğla, 2005, s. 100.

³⁸⁹Kutlu, HG, s. 47.

³⁹⁰Kutlu, HG, s. 47.

Adam, Emine'nin söylediği hiçbir şeye aldırılmaz. Böylece Emine, İlhami'nin bu tavrından dolayı annesi tarafından eski oynaşı, yaşı Emine'nin yaşının iki katı büyüklüğünde olan dört çocuk babası, dul Ökkeş ile evlendirilir.

“Cinsel taciz eyleminde bulunanlardan çok, bu eyleme maruz kalanlara toplum tarafından çok olumlu bakılmamaktadır. ‘Acaba ne yaptı da böyle bir şeye maruz kaldı?’ ‘Kuyruk sallamasa böyle bir şey olmazdı.’ ‘Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.’ gibi görüşlerden veya böyle bir düşünce ihtimalinin varlığından bu tarz bir eyleme maruz kalanlar olayı, ilgili makamlara bildirmemektedirler. Ayrıca cinsel taciz ve tecavüz mağdurlarının büyük bölümünün kadınlardan oluşmasında ataerkil toplumlarda erkek egemenliğinin hâkim olmasıyla kadına yüklenen ikinci sınıf insan imajının etkili olduğu değerlendirilmektedir.”³⁹¹ Kara Kayalar’daki Papatya’nın bekâreti kuzeni tarafından bozulur. Bu durumu fark eden kuzenin babası yani evlerinde kaldığı teyzesinin kocası da Papatya’yı cinsel bir obje olarak görür ve gerek kendisi gerekse oğlu gözünü korkutarak kızın bedenine sahip olurlar. Bir süre sonra ise Kara Kayalar mevkinde koyunlarını otlatan Papatya’yı ilk kez gören orta yaşlı kamyon şoförü, kıza arkadan yaklaşır beline sarılınca Papatya’nın gövdesinin alt kısmı adamın önüne sürtünür. Böylece şoför, kızın: “Küçük görünse de orospu”³⁹² olduğunu düşünerek bir dahaki gelişinde yanında: “Sarı gömlek, sarı üstüne yeşil dallı bir entari ve mavi boncuklu gerdanlık”³⁹³ getirmek üzere Papatya ile anlaşır kızla birlikte olur. Bu birliktelikten sonra kızın bekâretinin bozuk olduğunu gören adam kıza:

“Seni bozmuşlar kız. Sen altın değil kalp para imişsin”³⁹⁴ der. Bunun üzerine kız:

“Teyzemin oğlu zorladıydı. ‘Anama söylersen seni kovarız’ dedi. Şimdi askerde. Eniştem de ara sıra uğruyor: ‘Ekmeğimin hakkı’ diyor, ‘Tuzumun hakkı’ öyle yani. Teyzeme nasıl anlatayım?”³⁹⁵

³⁹¹ Ayhan Karayel, *2001-2005 Yılları Arasında Adana İl Emniyet Müdürlüğüne Yansıyan Cinsel Taciz Vakalarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006, s. 12.

³⁹² Kutlu, ZZH, s.15.

³⁹³ Kutlu, ZZH, s.16.

³⁹⁴ Kutlu, ZZH, s.18.

³⁹⁵ Kutlu, ZZH, s. 20.

deyip başından geçenleri kısaca özetler; fakat adam bu duruma sebebiyet veren kendi gibi erkek olan enişte ve teyze oğlunu değil de buna maruz kalan annesi babası ölmüş zavallı Papatya'yı suçlu görür. Bu noktadan sonra o suçlu olan, 'yollu' olan, 'orospu' damgasını yiyendir.

*“Bekâret konusunda kızların yakın markaj altında olduğu açıktır. Hem ailenin hem de toplumun erkek ve kız çocuklarına çifte ayrımcılık yaptıkları görülür. Erkeğin bedenine hiçbir denetim ve baskı uygulanmazken; kızlar daha okul çağından itibaren yakın takibe alınır. Ataerkil toplum için kızlar baştan aşağı namus konusu olur ve namus deyince de akla ilk gelen ‘kızlar ve kadınlar’dır.”³⁹⁶ “Genç kızların bekâreti, aileler, okul müdürleri, mahallenin erkekleri, polis ve yasalar tarafından sıkı sıkıya denetim altında tutulurken erkekler için bekâret eksiklik veya utancı ifade eder.”³⁹⁷ Bu durumu Ayla Kutlu, anılarını yazdığı *Zaman Da Eskir* isimli eserinde ele alır. Yazar, Gaziantep Lisesi'nde okuduğu dönemde karşılaştığı buna benzer bir tavrı şöyle kaleme döker: “Gaziantep'te beni en çok şaşırtan şey, lisede kızlar için bir bahçe ayrılmış olmasıydı. Sıraların ayrı olmasını anlıyordum ama sınıf ve okul arkadaşlarının birlikte dolaşmasında nasıl bir sakınca olabilirdi, bunu anlamıyordum. (çok daha sonra herkes gibi ben de, yüreklerdeki fesadı büyüklerin gençlere saçtığını öğrenecektim. Onları birbirinden ayırarak okulda doğal eğilimleri ortadan kaldırmak istiyorlardı. Kendileri görmesin de, dışarıda ne olursa olsun mantığı, bulabildikleri tek çözümdü.)”³⁹⁸*

Henüz okul döneminde bile erkekler büyük bir özgürlükle hareket ederken kızlar yakın takibe alınır. Erkeğin flört durumu aile tarafından “aslan oğlum”, “babasının oğlu” ve toplum tarafından “yere bakan yürek yakan”, “genç kızların gözdesi” tabirleriyle gurur dolu ibarelerle karşılanırken; kız baskı altına alınır. “*Erkeğin cinsellikle tanışma hakkı ve hazırlıkları ergenlik döneminde başlarken, kadının cinselliği yaşama hakkını ancak koca adayının ortaya çıktığı tarih*

³⁹⁶Elmas Şahin, *Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009, s. 288.

³⁹⁷Ayşe Gül Altınay, *Bedenimiz ve Biz: Bekâret ve Cinselliğin Siyaseti*, 90'larda Türkiye'de Feminizm İçinde, Editör: Aksu Bora ve Asena Günel, İkinci Basım, İletişim Yayınları, s. 324.

³⁹⁸Kutlu, ZE, s. 244.

belirler.”³⁹⁹ Çünkü toplum, kız için bunu uygun görmüştür. *Ful ve Kül*’deki başkahramanlardan olan Argun, “sarıya çalan kumral saçları, kara gözleri ve tığ gibi bedeniyle” okuldaki kızların hayallerini süsleyen yakışıklı bir delikanlıdır. O ise Elmas’tan hoşlanmaktadır ve Elmas’ın eline sıkıştırdığı bir aşk mektubuyla kızla görüşmeye başlar. Yaşadıkları yerde herkes birbirini tanımaktadır ve Elmas ile Argun’u sürekli beraber görenler hemen gidip durumu kızın ailesine iletirler. Ailesi, kızlarına sürekli nasihat edip onu uyarır. Kızının sözlerini dinlemediğini gören baba, Elmas’ı dövme suretiyle bile Argun’dan vazgeçiremeyeceğini anlayınca onu okuldan alır. Bu durum kızı büyük bir hüzne boğar ve sürekli zayıflamasına neden olur. Bu süreçte Argun da liseyi bitirip askere gider, Elmas’ın ailesi “Mübarektir nikâh, kerameti vardır!” diyerek kızlarını bir tanıdıklarıyla evlendirmeye karar verirler. Nişanlanan; fakat düğün günü terk edilen Elmas’ı bu durum daha çok depresyona iter. Aylardan sonra bir pazar dönüşü yolda Argun’la karşılaşan Elmas, ona hâlâ âşık olduğunu fark eder; ancak Argun eski Argun değildir. Genç kızın tutku niteliğindeki bu aşkı bedene ve cinselliğe indirgeyerek Elmas’ı kullanır. Daha ilk görüşmelerinde Cengiz isimli bir arkadaşının bekâr evine götürür ve kızın bekâretini alır. Hoyratça kızı sadece bir cinsel obje olarak gördüğünü de ifade eder:

“Yarı inik yarı güçlü organına hoşgörülü, hayran, övünçlü hatta kibirli bir baba gibi baktı. Bir an gözlerini Elmas’a indirdi. Belirsiz bir gülümseme... Lütfetti. Bacaklarını birleştirerek saklanmaya çalışan, artık yalnızca bir deliğe indirgenmiş kadınlığı... İçindeki duygular var mıydı, bir anlamı olabilir miydi onların? Hayır. Bunları düşünmediğini görüyor Argun’un. ‘Öp şunu bakayım maması. İlk defa kızluk bozuyor: çok yoruldu. Eğer devamlı yemek istiyorsan, onu nazlayacaksın. Üstelik herkes bu abin gibi... Anlarsın ya!’”⁴⁰⁰

Elmas, bu olaydan sonra sevdiği Argun’un bu olmadığına karar verir; ancak ondan vazgeçemez. Yaklaşık dört beş ay aynı şekilde görüşürler ve bu görüşmeler hep Elmas’ın bir seks kölesi gibi kullanılıp aşağılanmasıyla neticelenir. Argun, Elmas’ın daha önce nişanlanıp yüz üstü bırakılmasıyla dalga geçer. Bu aşağılamalarından birinde Argun:

³⁹⁹Arşalus Kayır, *Kadın ve Cinsel Sorunları*, 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar içinde, Editör: Şirin Tekeli, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 352.

⁴⁰⁰Kutlu, ZZH, s.196.

“Kollarıma bu kadar kolay atıldığına göre, erkeğin tadını biliyor olmalı. Tabi kızlığını kendine verdiğini unutmuyor. Yine de gözü kapalı sığircık sanmasın onu.”⁴⁰¹

tarzındaki sözlerine karşılık Elmas’ın: “Yapma iftira atma!” şeklindeki savunmasını dinlemez bile:

“Bağırma suç bastırmak için. Kolayca avuca düşen bir kadın olduğuna göre sana niye inanayım?”⁴⁰²

diyerek hor görmelerine devam eder. Bir süre sonra Elmas’tan hevesini alan Argun, artık onu görmek istemediğini ve yakında evleneceğini belirtir. Elmas’ın Argun’a, o olmadan yaşayamayacağını söylemesi üzerine:

“Sana hiçbir şey olmaz, meraklanma. Sen katır gibi bir karısın. Senin istediğin ben değilim. Senin istediğin...”⁴⁰³

diyerek Elmas’ı cinsel ilişkiden başka bir şey düşünmeyen bir kadın olarak tasavvur ettiğini yüzüne vurur. Elmas’ın, Argun’un çalıştığı yere gelerek son bir görüşme arzu etmesi üzerine Argun, kızla yine arkadaşı Cengiz’in evinde son kez buluşmayı kabul eder. Bu görüşmede Elmas’ın arzusu Argun’u kendisine tekrar âşık etmek suretiyle bağlamaktır; fakat durumlar hiç de öyle olmaz. Argun girdikleri cinsel ilişkinin sonunda kahkahalarla gülererek arkadaşı Cengiz’i çağırır ve:

“Gel artık Cengiz! Hayrını gör arkadaşım. Nasıl istersen öyle kullan!”⁴⁰⁴

diyerek kendisine sıırıslıklam aşık olan kızı bir hayat kadını gibi arkadaşına pazarlar. Argun, yıllar sonra Elmasla karşılaştıkları gün kendine bir dişi bulmuş olmanın arzusunu yaşayan ve kızın duygularına hiç önem vermeyen, ardından ise yaşadığı cinsel ilişkilerden sıkılıp, tertemiz bir kızla evlenme kararı alınca da Elmas’ı kurtulunması gereken bir kişi olarak gören bir erkektir. Bu özelliğiyle de toplumun erkeğe biçtiği özgürlüğü sonuna kadar kullanan bir karakterdir. Yaşadığı bu çirkin olayın sonucunda Elmas:

⁴⁰¹Kutlu, ZZH, s. 201.

⁴⁰²Kutlu, ZZH, s. 201.

⁴⁰³Kutlu, ZZH, s. 204.

⁴⁰⁴Kutlu, ZZH, s. 210.

“Gece kalkıp kuyunun kapağını sessizce açıp... Kuyular, sessiz kızların kuyuları... İçlerine biriktirdikleri ölümün ışıltısı, kapağı açılır açılmaz üstüne düşen yıldızların uyandırdığı su...”⁴⁰⁵

diyerek çareyi intiharda bulur. Burada Kutlu, genç kızın saf ve temiz aşkının cinsel bir obje olarak görülmesiyle nasıl kirletildiğini ve tutunacak dalı kalmayan, aşağılanıp, hor görülen, kimseye bakacak yüzü bırakılmayan kadının çareyi, kuyuya atlayıp intihar etmesinde gördüğünü özellikle vurgulamak ister. *Ful ve Kül*; “... gençlik, aşk ve cinsellik üzerine kurulmuş bir öyküdür. Daha doğru bir ifadeyle, gençlik, aşk ve cinselliğin toplumsal cinsiyet kodlarıyla belirlenerek, gerek kavram gerekse deneyim olarak kadın ve erkek için farklı tanımlar ve sınırlarla sunulduğunu, genç kızlar için korku, baskı ve denetim anlamına gelirken, genç erkekler için ataklık, özgürlük ve deneyim demek olduğunu vurgular... Öykünün başkişisi, ironiyle Elmas adı verilmiş liseli bir kızdır. Elmas gibi değerlidir bir genç kız olarak; el değmemişlikten, yani genç kızın bekâretinden kaynaklanan, hem kendisi hem de toplum tarafından titizlikle, gerekirse baskıyla ve zor kullanılarak korunması gereken bir değerdir bu... Ancak Elmas, toplumda kabul gören tüm kadınlık rollerinin dışına çıkmıştır; ne evlilik yaşamı için seçilecek uygun bir genç kız ne de sevdiği erkeğin ve içinde yaşadıkları toplumun algıladığı gibi metres ya da fahişedir. Bir kadın için bu ikisi dışında bir kimlik bulunmadığı gibi, aşk ve cinselliğin evlilik dışında buluşması da mümkün görülmez var olan sistem içinde. Oysa Elmas aşkı hep talep etmiş, kutsal aile kurumunun dışında cinselliği yaşayarak bedensel hazları tanımış, böylece, içinde yaşadığı toplumun kurallarına ve kendi adının vaat ettiği değere ihanet etmiştir. Kadınlara açık az sayıdaki seçeneklerin tümünün tükendiği noktadadır ve değerini yitirmiş onursuz bir kadın olarak toplum içinde var olabileceği bir yer yoktur. Bundan ötesi ya deli kadın olarak toplumsal normların ve değerlerin dışına taşınmak ya da ölümü seçerek hayatın dışına atılmaktır. Seçeneksizliği, onu ölüme, avlunun ortasında çevresi ful tenekeleri ve envai çeşit çiçekle sarılı olan sessiz kızların kuyularından bir kuyuya taşımaktadır. Gece kalkıp, kuyunun kapağını

⁴⁰⁵Kutlu, ZZH, s. 211.

sessizce açıp sonra da ölümün ışıltısını taşıyan suya kavuşmaktır artık tek seçeneği."⁴⁰⁶

Kuyuya atlayıp intihar etme motifi Kutlu'nun eserlerinde önemli bir yer işgal eder. *Zehir Zıkkım Hikâyeler*'in ikinci bölümünün başlığı "Kadınlar ve Kuyular" dır. Bu öykülerin ortak noktası sonlarının hep; "*Kuyu motifiyle ölüm*" şeklinde olmasıdır. Burada Kutlu'yu Freud'un psikanaliz görüşüne göre değerlendirebiliriz. Freud'a göre; "*erkek cinsel organı ile kadın cinsel organını sembolize eden birtakım simgeler vardır. Kadın cinsel organını sembolize eden simgeler çoğunlukla içine bir şeylerin doldurulduğu maden ocakları, mağaralar, çukurlar(delikler), sürahiler, şişeler, kutular, fil hortumu, kavanozlar, kasalar(sandıklar) ve kaseler gibi nesnelere oluşur... mücevherler ve bahçe de kadın genitalinin sembolüdür.*"⁴⁰⁷ Bu doğrultuda belli bir derinliği olan ve içine su doldurulan 'kuyular' da kadın genital organını temsil eder ve *Zehir Zıkkım Hikâyeler*'in ikinci bölümünün *Piç, Ful ve Kül, İpek Böceği Bakıcısı, Terlik* isimli hikâyelerinde "kuyu" cinsel bir hüsrana sonunda, hayatta tatminsizlik yaşayan, mutsuz kadınların tek sığınağı olan ölüme giden yolu işaret eder.

Kadınların bedenleri konusundaki kararlarının kendileri tarafından verilmiş olduğunu ya da verilebileceğini farz etmiş olsak bile; "*kadının hâlâ cinsel özgürlüğü ve bekâret kültürüyle bedeni üzerindeki biyolojik kontrolü inkâr edilir.*"⁴⁰⁸ Bu inkarda özellikle anne, katı bir biçimde toplumun tabu saydığı bekâret, evlilik ve annelik gibi değerleri kızına aşırı ölçüde yükleyerek biyolojik kontrolün kızında değil de ataerkil değerlerin elinde olduğunu ona her defasında vurgular. Kız, ancak evlendiği zaman kızılığı bozulabilir, evlenmeden gerçekleşen cinsel birleşme suç ve günahdır. Bu, kızın istemi dışında dahi olsa namus meselesi olarak görülür, adına cinayetler işlenir ve günümüzde de bu tarz cinayetlere rastlanmaktadır. Bu açıdan tecavüze uğrayan pek

⁴⁰⁶Dilek Direnç, "*Sessiz Kızların Kuyuları*" Ayla Kutlu'nun "*Kadınlar ve Kuyular*" Öykülerinde *Sessizliğin Kırılışı*, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi, İstanbul, 2008, s.226-230.

⁴⁰⁷Sigmund Freud, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, Çeviren: Selahattin Hilav, Beşinci Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1981, s. 15.

⁴⁰⁸Kate Millett, *Cinsel Politika*, Çeviren: Seçkin Selvi, İkinci Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 59.

çok kız intihara sürüklenmiştir. Çünkü toplum o kıza iyi gözle bakmayıp onu dışladığı için kızın duyduğu utanç hissi çoğu zaman ona başka bir yol bırakmaz. Çocukluğundan beri kızlara hep “bekâret”ini, “kızlık zarı”nı saklaması öğretilmiştir. Bu, etek giyince bacaklarını açıp oturan ve iç çamaşırı görünen küçük iki-üç yaşlarındaki kız çocuklarına “*kızım eteğini kapat güzelce otur!*” şeklinde yapılan uyarılarda bariz bir şekilde kendini gösterir. Kızlık zarı, her ne kadar kıza ait bir şeymiş gibi düşünülse de gerçekte ‘o’nun sahibi çoğunlukla toplum olmuştur. Bu, bir tarafta din, bir tarafta toplum, diğer bir tarafta da ataerkil düzenle kuşatılmıştır. Bu üçünün vereceği karar mekanizması ne derse ‘kadın’ların akıbeti o şekilde gerçekleşir. *Sen De Gitme Triyandefilis*’te yer alan *Gülperi* adlı öyküde Gülperi(Şerife), Hilmi ve Ömer adındaki iki amcasının oğlu tarafından kaçırılır ve onların tecavüzüne uğrar. Bu olaydan hemen sonra nedeni bilinmeyen bir sebepten ötürü anlaşmazlığa düşen amcaoğulları kavga eder. Bunlardan biri bıçaklanarak ölür, diğeri ise hapisaneye düşer. Şerife’nin ailesi ise onu sahiplenmek bir yana evlatlıktan reddeder:

“Kızımız yoktur. Yüzümüzü yere çevirmiştir. Köyden gitmez, elegüne görünürse vururuz...”⁴⁰⁹

diyerek kızı kovarlar. Bu tavır üzerine Şerife, köyün yaşlısı Çiçek Nine’nin evine sığınır; fakat o da kıza kendisini yanında barındırmayacağını söyleyerek köyden gitmesini tavsiye eder. Böylece Şerife’nin hayat kadını olma yolu açılır. Adı değişir önce Şerife’nin, Gülperi olur. Başlangıçta Bestami isimli bir adamla yaşar ve bedenini satma suretiyle onun için çalışır. Ancak Bestami, Gülperi’yi sürekli aşağılayıp hor görür. Gülperi’nin hayat kadınlığıyla ilgili Bestami’ye:

“Bu işin yordamını bilmiyorum. Vallah bilmiyorum.”⁴¹⁰

demesi üzerine Bestami:

“...sus... Tanrının adını ağzına almaya hakkın yok senin.”⁴¹¹

⁴⁰⁹Kutlu, SGT, s.143.

⁴¹⁰Kutlu, SGT, s.135.

der. Gülperi'nin bedenini satarak kazandığı tüm parayı alan adam, kadının itirazlarına:

“Ne yapacaktım? Bedavaya mı besleyecektim senin gibi yol yordam bilmeyen orospuyu?”⁴¹²

diye karşılık verir. Gülperi, Bestami'den sonra Enver adında bir adam için çalışır ve bu defa onun aşâğılamalarına maruz kalır. Enver, Lunapark işletmektedir. İşletme iznini Reis'ten koparabilmesi için Gülperi'ye dişiliğini kullanmasını söyler. Gülperi, Reis'le konuşmak için adamın evine doğru giderken yolda bir kalabalık görür. Bu kalabalıkta Raif adında biri kızını dövmetedir. Gülperi etrafındakilere bunun sebebini sorar ve öğrendiğine göre Raif Efendi'nin kızı, Cabir isimli bir adamla kaçmış, adam; “Almam... kız değildi...”⁴¹³ diyerek kız istemediğini belirtmiştir. Kızın, ailesi tarafından evlatlıktan reddedilerek köyden kovulması üzerine gittiğini gören Gülperi, yıllar önceki kendi durumunu anımsar ve kızın ardından seslenir:

“kızızzz... Bahtsız kız. Gitme. Madem dövdüler, seni kabullenirler. Gitmek daha zor. Bu acının hesabını tek başına ödeme. Haksızlığı söyle kız, haksızlığı söyle!”⁴¹⁴

ifadeleriyle kendi köyünden ayrılışından duyduğu pişmanlığı âdeta haykırır.

Ayla Kutlu *Sen De Gitme Triyandafilis* isimli öykü kitabının içindeki en trajik hikâyenin *Gülperi*'ye ve *Gitmeyi Bilmek*'in Nesim'ine ait olduğunu söyler. Yazar: “*Bence cinselliğini acıyla yaşayan Gülperi ile bir dönem için Nesim'dir. Onlar toplum tarafından dışı edilmiş, itildikleri bu yerden kadınlığa ve insanlığa yükselmeyi başaramamışlardır. Çünkü insan tek başına başaramaz her şeyi...*”⁴¹⁵ diyerek de aslında Gülperi gibi diğer eserlerinde de toplumun ve ailesinin yanlış değer yargılarının kurbanı olan, kendi kabahati olmayan suçların faturalarını

⁴¹¹Kutlu, SGT, s.135.

⁴¹²Kutlu, SGT, s.135.

⁴¹³Kutlu, SGT, s.142.

⁴¹⁴Kutlu, SGT, s.145.

⁴¹⁵Şemsettin Ünlü, “*Sen De Gitme Triyandafilis Üstüne Ayla Kutlu İle Söyleşi*”, Çağdaş Türk Dili, S. 37, Mart 1991, s. 213.

hayatlarında ağır bir şekilde ödeyen, aşağılanmışlığı, cinsel kullanılmışlığı her açıdan bedeninde ve yüreğinde hissedeni, “bekâret” kavramının arkasına sığınarak toplumdan dışlanan tüm kadınları aynı kefeye koyar. Yazarın amacı, kadınların bir insan olduğunu, erkek cinsi gibi onun da duygu ve arzularla donatıldığını, kadının da sevmeye ve sevmeye ihtiyacı olduğunu insanlara kabul ettirmek; yani toplumsal gerçekliğe yaslanan öyküleri aracılığıyla reel hayatta nasıl olduğunu göstererek, aslında nasıl olması gerektiğini vurgulamaktır.

4.6. Anne - Kız İlişkisi

Bir kızın kişiliğinin oluşmasında annesinin rolü çok büyüktür. Anne, öylesine önemli bir etkiye sahiptir ki çoğu zaman “*bir kızın kişiliği annesiyle ilişkisinde şekillenir; bu ilişki de özlem, özdeşleşme, hayal kırıklığı, aldatma, öfke ve suçlulukla yeterince ağırlaşmıştır.*”⁴¹⁶ Hem gerçek hayatta hem de edebî eserlerin kurmaca dünyasında karakter olarak çoğu zaman, bir kızın annesine tıpatıp benzediği hatta anne ile kızın kaderinin aynı doğrultuda şekillendiği gözlenir. Bu durum özellikle Türk toplumunda kız çocuklarının anneden bağımsız hareket edememesiyle ve annenin aile içinde koruyucu, kollayıcı tavrının böyle bir yapıyı uygun görmesiyle ilişkilidir. Anne-kız ilişkisi edebiyatımızın kadın yazarlarının eserlerinde sıklıkla değindikleri konulardandır. Ayla Kutlu da öykülerinde bu mevzunun üzerinde durmuştur. Yazar, kendi ifadesiyle; “...kadını birincil önemde görür. Sanatın öznesi kabul eder.”⁴¹⁷ Bu algı ve onu yansıttığı biçimi, Kutlu’nun öykülerindeki bütün kadın kahramanlarda görülür.

Anne-kız ilişkilerinin en yoğun olduğu hikâyeler *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, *Belirsiz Bir Sızıyla*, *Babaya Çiçek Götürmek*, *Sen De Gitme Triyandafilis*, *Bir Varmış*, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, *Süsen Gitti*, *Tanıklar*, *Matmazel Dimitra’nın Bitmemiş Hikâyesi* ve *Terlik*’tir.

⁴¹⁶Lucie Eichenbaum ve Susie Orbach, *Kadınları Anlamak*, Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara, Birinci Basım, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 79.

⁴¹⁷13. 11. 2010 tarihli söyleşi.

Hüsnü-yusuf Güzelleme'ndeki anne-kız ilişkisi bir çekişme olarak daha ilk sayfalardan kendini göstermeye başlar. Burada melek bir anne ve uysal kız tiplemesine yakın karakterler yoktur. Kızın gözü yükseklerdedir. Annesini beğenmez ve asla onun gibi olmayacağına inanır. Hayali, film yıldızı olmaktır: Bütün olumsuzluklara karşı “*Allahtan güzeldir,*”⁴¹⁸ mat, esmer teni, dümdüz saçları ve koyu kahverengi gözleri vardır. Emine, kendini çok beğenir ve annesinin onu sürekli azarlamasının sebebi olarak kadının kendisini kıskandığını düşünür. Daha henüz küçük bir kızken, dışarıdaki çocuklarla oynadığı için annesi, Emine’ye sürekli kızar: “Kazık kadar kız oldun, utan!”⁴¹⁹ şeklindeki kınamalarla kızını kendince dizginlemeye çalışır.

Biraz maddî imkânsızlıklar biraz da beden öğretmenin tacizlerinden dolayı okulu bırakan Emine, bu süreçten sonra hâl ve tavırlarına dışı bir ifade getirerek erkeklerin ilgisini çekmek niyetiyle hopyaya hopyaya, kıırta kıırta yürümeye başlar. Bu durum annesinin tepkisini çeker ve kadın:

“Adam gibi yürümüyorsun. Kıçımı bir o yana bir bu yana salladıkça eteklerin gel gel diyor...”⁴²⁰

tarzındaki ifadelerle kızını uyarmaya çalışır; fakat Emine:

“Ediyorsa ediyor. Sen yap bakalım, seninki de getirir mi hiç kimseyi ardından?.. Güzelim diye kıskanıyor, daha on dördümdeyim diye.”⁴²¹

gibi düşünceleri aklından geçirerek bir nevî kaçınılmaz sonuna da zemin hazırlamış olur. Çamaşırcı Fatma, içten içe kızının gözünün dışarıda, hatta yükseklerde olduğunu bilir ve her gün işe gitmeden önce kızını uyarır:

“Yavrum, ne olur namusumuzu beş paralık etme. Daha çok küçüksün. Yarın helal süt emmiş biri bizim de karşımıza çıkar. Başında bir erkek yumruğu yok diye kendini kapıp koyuverme yavrum...”⁴²²

⁴¹⁸Kutlu, HG, s. 22.

⁴¹⁹Kutlu, HG, s. 25.

⁴²⁰Kutlu, HG, s. 24.

⁴²¹Kutlu, HG, s. 23 - 24.

⁴²²Kutlu, HG, s.29.

Ancak Emine'nin tepkisi sert olur:

“Ne yapıyorum ben anne? Bağırılmamak ve her şeyi birbirine katmamak için kendini zor tutuyordu. Gitsin artık şu kadın... haydi Fatma Bacı... sen artık git çamaşırlarına. Sen çamaşırları pakla, onlar da seni...”⁴²³

şeklinde karşılıklar verir.

Emine'nin babası askerliğini yaparken mayına basıp şehit olmuş, annesi, iki çocuğuyla kendi anne ve babasının yanında barınamayınca kayınbabasının yanına gitmeye karar vermiştir. Böylece Nizip'ten Toprakkale'ye göçmüşlerdir. Bu göç esnasında bir yerde trenden indikten sonra küçük erkek kardeşini taşıyan annesi, Emine'nin de eline bir bohça verir. Fakat kendisinden büyük bohçayı taşıyamayan Emine yere düşünce, annesi de tokadı basıp kızın dudağının yarılmasına, dişinin kırılmasına sebep olur ve uzun bir süre dönüp de kızıyla ilgilenmez: “Kendisini yapayalnız bulmuştu yine.”⁴²⁴ sözleriyle kızın duygu dünyası yansıtılmaya çalışılır. Buradan Emine'nin henüz küçük bir kızken bile annesiyle çekişme halinde olduğunu anlarız. Bu durum, hikâyenin bir yerinde: “...demek beni kimse sevmiyor. Herkes düşman. Ben de hiç kimseyi sevmiyorum zaten...”⁴²⁵ sözleriyle kızın ağzından yinelenir. Emine okuldan ayrıldıktan sonra, bir dönem tuhafiye mağazasında çalışmaya başlar. Bu süre zarfında her akşam iş çıkışı annesi, mağazanın önüne gelip beraber eve gitmeleri için kızını beklemeye başlar. Bu, Emine tarafından hiç de hoş karşılanmaz:

“Emine annesinin hiç değilse o günün akşamında gelmemesi ya da gelememesi için dualar ediyor, akşamları da yol boyunca kavga ediyordu onunla, yalvarıyordu. Onu üzecek şeyler yapmayacağına söz veriyordu. Annesi yine de geliyordu.”⁴²⁶

Annesinin tavrı kesindir:

“...namusumuza kimse laf etmesin diye geliyorum kızım...”⁴²⁷

⁴²³Kutlu, HG, s. 29 - 30.

⁴²⁴Kutlu, HG, s. 35.

⁴²⁵Kutlu, HG, s. 37.

⁴²⁶Kutlu, HG, s. 39.

⁴²⁷Kutlu, HG, s. 39.

Ancak tüm bu önlemlere rağmen yine de kızın bu iş macerası uzun sürmez. “Fındıkçı”lığından ötürü; yani müşterilerle laubali olması gerekçe gösterilerek kovulur. Emine işten ayrıldıktan sonra kaymakamın makam şoförü İlhami’ye gönlünü kaptırır; fakat bu adam etraftakiler tarafından:

“...haytanın biriydi, elinden geçirmediği kız yoktu... kırdığı ceviz bini aşmış aslında. İçki bunda, kumar bunda, karı kapatmak bundaymış. Evlenmezmiş. İsteddiği gününü gün etmek. Verimkâr kadın da çok olunca, hiç boşta kalmıyormuş.”⁴²⁸

sözleriyle tanımlanan biridir. Çamaşırıcı Fatma, kızını uyarır ve onu bu işten vazgeçirebilmek için her yolu dener:

“Dayak, azar, korkutma hiç fayda etmedi bu kez. Sonunda kaymakama arzuhal vermeye bile kalkıştı annesi, gitti, dilekçesini yazdırdı, getirdi Emine’nin önüne koydu. Kızı bu bile korkutmadı.”⁴²⁹

Kızı onu hiçbir surette dinlemez, hatta:

“Alacak beni İlhami. Onu işsiz bıraktırırsan nasıl evleniriz?”⁴³⁰

diyerek annesine çıkışır. İşler hiç de Emine’nin tahmin ettiği gibi olmaz. Cinsel ilişkiye girdikten sonra İlhami, Emine’yi bırakır, hatta her defasında ondan kaçır. Bu da annesinin acımasız ama gerçekçi bir tespitiyle belirtilir:

“İşte buraya kadar. Nefsini soğuttun elin herifinin. Bir kez yeter senin gibi acemi orospulardan hevesin alınması için. İşte buraya kadar... Artık seni aramaz. Sağda solda sözünü eder, anlatır.”⁴³¹

Bu olay üzerine Emine, annesi tarafından henüz on yedi yaşındayken karısı yeni ölmüş, dört çocuk babası, eski oynaşı Ökkeş’e verilir ve Fatma Kadın bu durumu kızına iğneleyici bir üslupla şöyle ifade eder:

⁴²⁸Kutlu, HG, s. 45.

⁴²⁹Kutlu, HG, s. 45.

⁴³⁰Kutlu, HG, s. 45.

⁴³¹Kutlu, HG, s. 47.

“... yaşı yaşının iki katı, doğru. Ama sen neye bakarsın? Erkek olsun da... öyle değil mi? Sen bu herifle oynadın. Evli olduğunu bile bile. Sonra ne zaman ki adam seni istedi, ona burun kıvrıp gidip elin piçinin altına serildin. Şimdi buna bile razı adam. Namustur demiyor... daha ne istiyorsun? Belanı mı? Senin yolun bundan sonra kötü yol. Adam elinden çekip kurtarıyor. Öksüzleri büyüt... O zaman Tanrı seni başışlar belki.”⁴³²

Böylece Emine, başından geçen bu hadiseler yüzünden en önce kendi öz annesi tarafından aforoz edilmiş olur ve Ökkeşle evlenmek zorunda kalıp onun dört çocuğuna üvey analık yapar. Ökkeş bir süre sonra vereme tutulur ve yataklara düşer, bu da onun hiçbir işte çalışamaz duruma gelmesine neden olur. Bu sefer Emine, hasta kocasına ve beş-altı yaşlarındaki oğlu Hüsnü’ye bakabilmek için bohçacılık yapar. Hikâyenin sonlarına doğru kendisinin de tıpkı annesi “*çamaşırcı taşaklı Fatma*” gibi boğazında koca bir guatr yumrusu oluşur. Bu yumru, anne ile kızın her ne kadar hiç istemeseler de birbirlerine benzediklerinin sembolik bir göstergesidir. Emine, ilk başlarda annesini hiç beğenmezken ilerleyen yıllarda, kendisi annesiyle aynı yaşlara gelince ondan daha beter bir duruma düşer. Adının “*fındıkçı*”ya çıktığı bir geçmişi, uzun yıllar yatalak olduktan sonra veremden ölen bir kocası, kocasının dört tane üvey çocuğu, kendisinin küçük bir oğlu vardır. Üstelik annesi de ölmüştür ve kendisi hayatta annesinden de daha yalnız bir durumda kalakalmıştır.

Hikâye’nin sonlarına doğru Emine, bohçacılık yaptığı bir gün kapı komşusunun kızı Sevim’i bir oğlanla beraber bisiklete binerken görür ve kızın annesine hem şikâyet eder, hem de kendince öğütte bulunur. Bu durum bir bakıma biraz da öz eleştiri boyutundadır:

“Ama sonra dizlerinizi ikiniz dizlerinizi döveceksiniz. Başkası değil. Anası, babası. Yanacaksınız... Tek çocukmuş... Ben de anamın tek kızıydım. Bir günden bir güne onun sözünden çıkmadım. Lafını iki etmedim. Sevim, hep oğlanların içinde. Kızlarla işi yok haspanın. Tez de serpildi üstelik. Kimse yaşının on üç olduğuna inanmaz...”⁴³³

Burada aslında Emine, geçmişte kendi yaptıklarının pişmanlığını duymaktadır. Esasında söylediğinin aksine annesinin sözünü hiç dinlememiştir ve bilinçaltının da etkisiyle tam tersini söyleyerek bir nevi günah çıkartıyordu.

⁴³²Kutlu, HG, s. 47 - 48.

⁴³³Kutlu, HG, s. 59.

Belirsiz Bir Sazıyla isimli öykünün başkahramanı Halil Bey ise gençliğinde Gümüş adlı bir kızı sevmiş, nişanlı olan bu kıza kaçmayı teklif etmiş, Gümüş de Halil'i sevdiğinden bu durumu kabul etmiştir. Ancak o köyde babasının hatırına memur olan Halil, işinden atılma korkusuyla kaçmak için sözleştikleri yere son anda gitmeyip kızı yüz üstü bırakmıştır. Aradan yıllar geçmiş ve Halil Bey bir başkasıyla evlenmiştir. Bir ara işi gereği Gümüş'ün yaşadığı köye kısa bir gezi yapmak zorunda kalan Halil Bey, burada Gümüş ve ona çok benzeyen kızıyla karşılaşır. Gümüş'ün kızının güzelliğini öven Halil Bey'in:

“Kızın çok güzel. Adını da Güzel koymuşsun. Kendi mayandan katmışsın. Görür görmez tanıdım. Bu, olsa olsa Gümüş'ün kızıdır, dedim. Böyle bir Güzel ancak Gümüş'ten olur dedim. Bahtı da güzel olsun...”⁴³⁴

sözleri üzerine Gümüş, kızının kaderinin kendisinininkine çok benzeyeceğini; çünkü büyük kızlarının da anneleriyle aynı kaderi paylaştığını vurgular:

“Sağol ağa. Köy yerinde baht güzelliği dediğin ne ki? Ablaları da güzeldi ama hepsi analarına çektiler, rençber karısı oldular.”⁴³⁵

Bu konuşmayı hayıflanma olarak algılayan Halil Bey, bir cesaretle söze girer:

“Gümüş, benim bir oğlum var. Çok yüksek mekteplerde okudu. Daha şimdiden benim önüme geçti. Daha da büyük adam olacak. Düşün; kaymakam filan gibi bir adam. Verir misin kızını oğluma? Biz murada eremedik, bari onlar...”⁴³⁶

Fakat Gümüş'ün tavrı nettir, gençliğinde kendisinin yaşadığı Halil Bey tarafından yüzüstü bırakılma durumunun, bu sefer Halil Bey'in oğlu vesilesiyle kızına yaşatılmasına sert bir dille karşı gelir:

“Olmaz... Hep düşünmeden konuştun sen zaten ağa.”⁴³⁷

⁴³⁴Kutlu, HG, s. 109.

⁴³⁵Kutlu, HG, s. 109.

⁴³⁶Kutlu, HG, s. 110.

⁴³⁷Kutlu, HG, s. 110.

Konuşmasını içinde biriktirdiği kinle sürdüren Gümüş, fırsat bulduğunu düşünerek Halil Bey’e biraz da tepeden bakar:

“Sıçmışım senin yüksek mekteplerde okumuş oğlunun üstüne ağa. Babasından biz ne gördük ki, oğlundan kızımız hayır görsün. Geç git yoluna ağa. Bir daha karşıma çıkma. Tanrı misafiri olduğundan yüz devirmedik. Muhtar namazını bitirir bitirmez, vakitlice yola düşün. Sizin için iyi...”⁴³⁸

ibareleriyle restini çeker.

Böylece “*Genç kız toplumsal rolünü annesinden öğrenecektir; tıpkı annesinin de kendi annesinden öğrendiği gibi. Genç kızın kişiliği, psikolojisi, annesiyle olan ilişkisiyle şekil alır. Kız çocuk, yaşamının ilk evresini çocuk bakmakla yükümlü olan annesinin yanında geçirir. Anne ve kızı, aynı cinsiyeti ve toplumsal rol kimliğini paylaşırlar.*”⁴³⁹ Kutlu’nun *Belirsiz Bir Sızıyla* adlı hikâyesi Gümüş ve kızı Güzel’in kaderlerinin kaçınılmaz bir şekilde aynı doğrultuda ilerlediğini yansıtmaları bakımından önemli bir örnektir. Gerçek hayatta da bu durumu yaşayan anne-kızlar vardır ve böylece Ayla Kutlu gibi toplumsal gerçekçi anlayışla eserler veren bir yazarın hikâyelerinde buna yer vermesi gayet olağandır.

Babaya Çiçek Götürmek’teki anne-kız ilişkisinde ise anne, büyümekte olan kızını, kendisinden daha üstün görür ve bunu da sözleriyle ifade eder. Kızın ağzından bu, şöyle yansıtılır:

“Annem: ‘Sen artık evin büyüğüsün. Öğrenimin benden fazla. Ortaokuldasin, az zaman sonra, orta iki öğrencisi olacaksın,’ diyor.”⁴⁴⁰

Aslında; “*anne gerçekte evin efendisi olsa bile, genellikle, babanın istemini öne alma ustalığını gösterir; önemli anlarda, onun adına, onun kanalıyla bir şeyler ister, ödül ya da ceza verir. Babanın yaşamı akıl ermez büyük bir etkiyle çevrilidir: evde geçirdiği saatler, çalıştığı oda, çevresindeki eşya, uğraştığı şeyler, saplantıları*

⁴³⁸Kutlu, HG, s. 110.

⁴³⁹Lucie Eichenbaum ve Susie Orbach, *Kadınları Anlamak*, Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara, Birinci Basım, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 18.

⁴⁴⁰Kutlu, HG, s. 17.

*kutsaldır. Aileyi besleyen o'dur, ailenin hem sorumlusu hem de başıdır.*⁴⁴¹ Bu öyküdeki kadın biraz pasiftir. Kocasının polisler tarafından götürülmesinden sonra zayıf bir anne imajı çizer:

“Annem, bağıra bağıra ağladı.”⁴⁴² “Annemle ben şaşkındık. Korkuyorduk. Ne konuşacağımızı bilmiyorduk.”⁴⁴³

Siyasî suçtan ötürü hüküm giyen baba, ortaokula giden; fakat çocukları içinde en büyüğü olan kızına, eve gelen polisler tarafından götürülürken annesini ve kardeşlerini emanet eder:

“Ağlamayacaksın. Anneni, kardeşlerini sana etsem, ha?.. Sen akıllısın. Benim büyük çocuğumsun. Dayanır mı omuzların?”⁴⁴⁴

Böylece adam, ailenin sorumluluğunu alma konusunda, karısından çok kızına güvendiğini belli etmiş olur. Bu durum da bir bakıma, annenin güçsüzlüğünden ve pasifliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ortaokul öğrencisi olan kız, babasının yerine aile reisi olarak görevlendirilmiştir. Kızın ve annenin duruma verdiği tepki ise:

“...ağladım. Başımı annemin dizine koydum, yere oturdum. Annem, elini yumuşakça başıma koydu. ‘Benim zavallı kızım,’ dedi. ‘Benim zavallı yavrularım...’ yineledi.”⁴⁴⁵

şeklinde ifade edilir.

Bu öyküde kız evladın, toplumun ve ailenin kendisine dayattığı yazgı nedeniyle sahip olduğu ‘evcimen’ kimliğinden dolayı ana kucağından ayrılmamış, vefakâr, iyi ve kötü günlerde ailesine özellikle de annesine yardımcı olabilecek bir profile olduğu gösterilmek istenmiştir.

⁴⁴¹Simone De Beauvoir, *Kadın “İkinci Cins” I Genç Kızlık Çağı*, Çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınları, Yedinci Basım, Cilt 1, İstanbul, 1993, s. 252.

⁴⁴²Kutlu, HG, s. 175.

⁴⁴³Kutlu, HG, s. 176.

⁴⁴⁴Kutlu, HG, s. 181.

⁴⁴⁵Kutlu, HG, s. 181.

Sen De Gitme Triyandafilis'te ise başkahraman zekâ geriliği olan Triyandafilis'tir. Bu öyükde, anne karakteri olarak iki kişi karşımıza çıkar. Bunlardan biri; Triyandafilis'in öz annesi Teodora, diğeri ise ona annesinden çok sahip çıkan ve Triyandafilis'i besleyip hayatını devam ettirebilmek için yaşlı ve yoksul haline bakmaksızın her türlü felakete karşı onu kendi öz kızı gibi koruyup kollamaya çalışan Sultan'dır. Sultan, aslında Triyandafilislerin hizmetçisidir. O, ailenin yanında çalıştığı süre zarfında kız, en çok ona yakınlık duymuş, bu da Sultan'ın onu öz çocuğu gibi sahiplenmesine sebep olmuştur. Gerçekte hiç çocuğu olmayan Sultan, bir bakıma Triyandafilisle annelik özlemini gidermiştir. O, fedakâr anne kimliğiyle, kızının başına gelebilecek her türlü tehlikenin önüne atlayan bir yapıyla karşımıza çıkar.

Triyandafilis'in öz annesi Teodora ise dört çocuk sahibi, zengin bir ailenin kızıdır. O, kızı Triyandafilis'e zihinsel özründen dolayı acır ve kızın kaçmasını önlemek için evin kapısını daima kilitli tutturarak ona karşı korumacı bir tavır sergiler; fakat Beyrut'a taşınacakları gün açık unutulmuş kapıdan kaçıp giden Triyandafilis'i yeterince arattırıp buldurmadan ülkeyi terk edebilmiş, zihinsel özürlü olan öz kızını bir bakıma kaderiyle baş başa bırakmıştır. Bu açıdan da Triyandafilis, hikâyede öz annesinden çok, Sultanla olan ilişkisiyle karşımıza çıkar ve onunla özdeşleştirilir.

Bir Varmış'ın anne karakteri, ömrü acılar ve zorluklar içinde geçen Bahubike⁴⁴⁶dir. Bahubike, kocasını bir sel afetinde kaybetmiş, iki oğlu savaş esnasında Yemen'de şehit olmuştur. Bu evlatlarından başka Seteney isminde bir kız çocuğu da vardır. Bahubike, oğulları Ekber ile Miktad öldükten sonra, büyük oğlu Ekber'in kızı Aybike'ye annelik etmiş, kol kanat germiştir. Kocasının ölümünden iki yıl sonra başka bir kocaya varan Aybike'nin annesi Mücevher, çekip gitmeden önce kızını babaannesine bırakmıştır. Bunun üzerine Bahubike'nin küçük gelini Zübeydat, Aybike'ye annelik yapmaya çalışmış, onu doğmamış öz çocuklarının yerine

⁴⁴⁶Yazarın kendisiyle 13. 11. 2010 tarihinde yaptığımız görüşmede Ayla Kutlu Bahubike'yi kendisiyle ve anneannesiyile özdeşleştirir: "En çok sevdiğim; Bir Varmış hikâyesindeki Bahu Bike. Aslında o benim gibi geliyor bana. Hem anneannem, hem ben..."

koymuştur. Fakat Aybike'nin gözü hep dışarıda annesinin olduğu yerdedir. Bu yüzden Aybike sürekli halası Seteney'e gitme bahanesiyle annesi ile onun evlendiği kocasının evinin önünden geçmeye başlamış, bunun farkına varan Seteney, kızı evire çevire pataklamıştır. Bu duruma dayanamayan babaanne Bahubike, gelini ile gelininin yeni kocasının yaşadıkları eve gidip, torununun mutluluğu için gelininden kızı, evlendiği adamdan ise oğlu olmasını istemiştir. Böylece Bahubike de fedakâr anne karakteriyle karşımıza çıkar. O, hem kendi öz oğulları ve kızına annelik etmiş, hem torununa bakmış, hem de gelinlerini kızı gibi, büyük gelinin kaçtığı kocayı ise oğlu gibi benimsemiştir.

Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi'nin anne karakteri Nadya Hanum'dur. Nadya Hanum, ataerkil düzende koca hâkimiyetine hatta zulmüne ve şiddetine boyun eğen bir annedir. Kocasıyla mutsuz bir evlilikleri vardır ve her seferinde Kirye Dimitri karısına karşı dayağa başvurmaktadır. Nadya Hanum, bu olanlara ses çıkaramaz; ancak zaman geçtikçe Kirye Dimitri karısı gibi kızlarını da dövmeye başlar. Özellikle büyük kızı Dimitra'ya karşı acımasızdır. Nadya Hanum, pasif, zavallı ne kendisini ne de çocuklarını koruyamayan bir anne kimliğiyle okura sunulur. Öyle ki hayattayken pek çok eziyetlere sebep olan kocası öldükten sonra Nadya Hanum iyice yalnızlığa bürünür, dört kızını da evlendirdikten sonra ise büyük kızı Dimitra ve oğlu Nikola ile evde yalnız kalır. Burada yazar, erkekler olmayınca kadınların yaşamayı beceremediğine, dağılıp un ufak olduklarına vurgu yapar. Yazarın buna vurgu yapması, evin dışına hiç çıkamamış, kocaları veya babaları tarafından buna izin verilmemiş kadınların yalnız yaşamayı becermesinin zor olacağı mesajını vermek istemesindedir. Bu tarz kadınlar, kocaları ölünce çöker. Onlara, baştan beri özgürlükleri verilmediği için, içinde buldukları dünyaya, hayata yabancılaşma çekerler. Çünkü bu tür kadınların her şeye rağmen onlara kol kanat geren, gözlerini açtıkları baba evinde babası, koca evinde kocası vardır. Nadya Hanum, tek oğlu Nikola'nın intihar edip ölmesi üzerine kendini iyice salar. Burada da annenin erkek evlat düşkünlüğüne vurgu yapılır.

Mekruh Kadınlar Mezarlığı'nda ise dul kızı Hediye, oğlu Şahid tarafından suçsuz yere köyün orta yerinde öldürülen anne, bunu yapan oğlunu tek erkek evladı

olmasına rağmen reddeder. Acılı anne, köydeki kadın ve erkeklere aldırmadan kızının ölüsünün yıkanıp gömülmesi için mücadele verir. Köyün mezarlığına gömülmesine izin verilmeyen Hediye, annesi ve kız kardeşi tarafından, arkadaşı Aşad Bahu'nun da yardımıyla köyün dışına götürülür. Hediye'yi gömmeye giden üç kadın tekrar köye döndüklerinde meydandaki topluluk tarafından kendilerinin de "mekruh" ilan edildiğini ve öldüklerinde köyün mezarlığına gömülemeyeceklerini öğrenirler. Bunun üzerine acılı anne: "Zül sayarım sizlerle aynı yerde yatmayı."⁴⁴⁷ diyerek ahaliye meydan okur. Hediye'nin annesi, sevecen ve koruyucu bir kadındır. Güzeller güzeli kızı, genç yaşında dul kalınca onu sahiplenmiş, ondan faydalanmak için peşine düşen köylü erkeklerden Hediye'yi korumak için onu yanında tutmuş, gezilere gitmesine dahi izin vermemiştir. Ancak kızının çok bunaldığını gördüğü bir gün, eski nahiye müdürünün karısının ısrarına dayanamayıp Hediye'nin, müdürün karısının evinde verilen temsile gitmesine razı olmuştur. Bu durum, kızının "namus" gerekçesiyle erkek kardeşi tarafından vurularak öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.

Tanıklar öyküsünde üç kuşaktan kadının -anneanne, babaanne, anne ve kızın-konumları sorgulanmıştır. Bu öyküdeki anneanne, *Bir Varmış* isimli hikâyedeki küçük torun Aybike Bahu'dur. O öykünün iki kuşak sonrasının anlatıldığı *Tanıklar*'da, Aybike Bahu bu sefer torun sahibi yaşlı bir anneanne sıfatıyla karşımıza çıkar. Aybike Bahu, hikâyenin anlatıcısı tarafından kıvançla anılan bir kadındır. Dünürüyle beraber kızını, torunlarını ve damadını ziyarete gelen yaşlı kadın, gerek damadı gerekse dünürü tarafından pek de hoş karşılanmaz. Bu, ataerkil düzende anneye ve annenin ailesine fazla önem gösterilmemesi durumunu gözler önüne serer:

"Babaanne kraliçe azametiyle salona girdi. Anneannenin girdiği görülmedi... Anneanne öte yanda bekleyen sessiz bir çınardı."⁴⁴⁸

Aybike Bahu, kızının evine geldikten kısa bir süre sonra damadı, kendi annesinin de tahrikiyle karısını öldüresiye döver. Aybike Bahu, buna ses çıkaramaz,

⁴⁴⁷Kutlu, MKM, s. 46.

⁴⁴⁸Kutlu, ZZH, s.39.

oturduğu yerde kalakalır. Torunlarının “Anneanne annemizi kurtar!” şeklindeki feryatlarına rağmen yerinden kalkamayıp sadece ağlamakla yetinir:

“Zavallı yavrum... Babanızı annesi tahrik etmeseydi, sizler şimdi acı çekmeyecektiniz. Keşke babaannen de yavrusunu nasıl koruyabileceğini bilseydi...”⁴⁴⁹

tarzındaki sözleri, yaşanan trajedinin sebebini ve tarafların bu konudaki tutumunu ataerkil düzen içerisinde net bir şekilde ifade etmesi açısından dikkat çekicidir. Öte yandan küçük kızın gözünde annesi, Aybike Bahu'nun kızıdır ve ona hayran gözlerle bakar:

“Uzun boylu, incecik, zarif bir kadın olarak giriyorsun anılarıma. Sekiz yaşımın ukala ve kıskanç kız gözleri, sende kusur bulmaya çabaları. Bunu aklından geçirmezdin, hem anneydin, hem de pek ince düşünceli sayılmayacağın söylenebilirdi o günlerde. Bir bilge, bir yaşam ustası, bir Aybike Bahu kızı olduğunu kanıtlaman için, çok yılların o zamanki niteliklerinin üstünden kayması gerekti.”⁴⁵⁰

Bu tarz cümleler kızın annesine bakışının en somut örneklerindedir. Burada, aslında erkek dünyasının zulmü ve acımasızlığı içerisinde ezilen ve ayakta kalma mücadelelerinde yalnız kalmış üç kuşağın kadınları, Türk toplumunun genel yapısı göz önünde bulundurularak gerçekçi bir şekilde ele alınmıştır.

Kutlu'nun öykülerinde anne-kız ilişkisi, ataerkil düzenin gerektirdiği bir çerçevede şekillenmiştir. Hikâyelerde, kızlarla annelerin kaderinin genelde bir noktada kesiştiği görülür. Bu düzen gereği anne, nasıl bir hayat yaşıyor, neye maruz kalıyorsa kızlar da onun kötü bir kopyası olmaktan öteye geçemezler. Her ne kadar yazar, bu durumu hikâyelerine yansıtmayı isteyerek yapmadığını ifade etse de: “*annesiyile karşılaştırmayı... ondan da kötü bir duruma düşmesini falan istemiyorum ben.*”⁴⁵¹ onun dört hikâye kitabında da erkekler dünyasında ezilen kadın için, anne ya da evlat olması mevcut durumunu çok da fazla değiştirmez ve yazar okuyucusuna her ikisinin de kadın soyuyla bağdaştırılan bir acıyı özümsemişliğini hissettirir.

⁴⁴⁹Kutlu, ZZH, s. 45.

⁴⁵⁰Kutlu, ZZH, s. 35.

⁴⁵¹13. 11. 2010 tarihli görüşme.

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışma temelde iki konu üzerine odaklanmıştır: “Feminizm” ve “Ayla Kutlu”. Feminizmin; tanımlarını, tarihsel sürecini, türlerini ve bir edebiyat eleştirisi olarak neleri öne çıkarıp, edebî esere nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığını belirtmemizdeki temel amaç; Ayla Kutlu’nun öykülerini incelerken hangi kavramaları, nasıl bir sebepten ötürü çalışmamıza dahil ettiğimizi ifade etmektir.

Zaman içinde değişen şartlara ayak uydurarak bugün de popülerliğini sürdüren feminist düşünce; resim, müzik, mimarî, edebiyat gibi çeşitli sanat dallarının içinde var olmayı başarabilen ender düşünce akımlarındandır. Feminizm kavramı, bizdeki tarihî süreciyle ele alındığında; eski Türk geleneğinde kadının durumunun, aynı dönemdeki pek çok medeniyete göre farklı olduğu göze çarpar. O dönemde kadın, Hakan/Kağan’la beraber devlet yönetimine katılır ve savaşlarda onun yanında yer alır. Ancak İslamiyet’in kabulünden sonra kadınların; sosyal, toplumsal ve siyasal mekânlardan ziyade ev içi ile özdeşleştirildiği ve evde çocuklarla ilgilenip aile hayatının düzenini sağlamakla yükümlü tutulduğu görülür. Böylece, ev içiyle sınırlandırılan kadın, zamanla kendini ifade edememekten kaynaklanan birtakım sıkıntılar yaşamaya başlar. Mevcut durumdan duyulan huzursuzluk kadınların; II. Meşrutiyetle beraber, siyasî ve toplumsal mücadelelerle sesini duyurmaya başlamasına neden olur. Bu süreçte aydın Türk erkeğinin de modernleşme çabaları içerisindeki kadının yanında yer almasıyla kadın, fildişi kulesinden çıkmaya başlar. Cumhuriyet’e gelindiğinde ise -özellikle de seksenli yılların sonundan günümüze uzanan süreçte- kadın dernekleri, dergileri ve yayınlarının destekleriyle kadın hareketleri ve feminist hareketler, onun önce insan, sonra da kadın olarak tanınması ve kimlikleşmesine sayısız katkı sağlar.

Hikâyelerini incelediğimiz Ayla Kutlu, yazın hayatına ilk başladığı dönemlerde “kadın yazar” nitelemesinde sezdiği aşağılamadan dolayı kendini bu tabirin dışında tutar. Ancak yine de yazarın özellikle de öykülerinde kadın sorunlarını, kadının dışlanmasına karşın yaşama tutunmaya çalışmasını, “ikinci sınıf” olarak görülmesini, büyük beklentileri olmamasını; ancak yaşam savaşından da

vazgeçmemesini vurguladığını görürüz. Yazar, bu sorunsalları işlerken Anadolu'nun coğrafyası ve tarihsel geçmişini de göz önünde bulundurur. Bu coğrafyada kadının susması erdem olarak kabul edilir, aklını kullanmasına ise neredeyse izin verilmez. Bu toprakların kadınları, ataerkil düzenin normlarıyla kuşatılmışlardır. Böylesine bir kuşatma geçmişte olduğu gibi bugün de devam etmektedir Kutlu, öykülerinde toplumun sahip olduğu zihniyet değişmedikçe gelecekte kadının şimdikinden de daha düşük bir değere sahip "ikinci cins" olarak varlığını devam ettireceği mesajını verir.

Hikâyelerini "yazara yönelik feminist eleştiri" metoduyla incelediğimiz Ayla Kutlu'nun Türk yazınında bir kadın dili oluşturduğunu ifade edebiliriz. Toplumsal-gerçekçi bir bakış açısıyla eserlerini, toplumda yanlış ya da aksak olarak gördüğü olgulara dayandıran yazarın işlediği sorunsalların odak noktası; 'kadın'dır. Toplumun değişmeyen değer yargıları ile çevrelenen kadının yaşam biçimini hemen her öyküsünde sorgulayan Kutlu, bunu yaparken çok geniş bir kahraman yelpazesi sunar. Yazarın öykülerinin başarılı yönlerinden birisi, kurguladığı ve gerçek yaşamdan aldığı kadın karakterlerinin çeşitliliğidir: eş, anne, gelin, kaynana, evde kalmış, çocuk, genç kız, eğitilmiş, eğitimsiz, şehirli, taşralı, feminist eğilimli... Bu karakterlerin en belirgin özelliği ise kadının dramının, psikolojik çatışmalarının, zengin iç dünyasının ve derinliğinin yazar tarafından topluma mesaj verme düşüncesiyle gözler önüne serilmesidir. Bu amaç doğrultusunda yazarın hikâyelerinde kullandığı dil, kendi tabiriyle, kadının yaşamda karşılaştığı acılarının şiirsel bir ifadesidir. Öykülerinin tamamına yakınında kadına duyulan veya kadının duyduğu sevgi ve sevgisizlik, nefret gibi duyguların ortaya çıkardığı durumları işleyen yazar, mutsuz evliliklerin/birlikteliklerin ele alındığı hikâyelerinde özellikle kadınların mutsuz olduğunu vurgulamış ve bu durumun nedenlerine değinmiştir.

Ayla Kutlu'nun öykülerini "feminist edebiyat eleştirisi"ne göre incelediğimizde hikâyelerdeki kahramanları, özellikle cinsellik/cinsiyet, ataerkillik, bekâret ve aldatılma/aldatma gibi kavramlar ve anne-kız ilişkisini göz önünde bulundurarak değerlendirmeye çalıştık. Bu kavramlarla ilgili malzemeye öykülerde sıklıkla rastlamamızın en önemli nedeni; yazarın da hemen hemen her yazısında ve röportajında vurguladığı gibi bir ayrıntı, bir figüran, renklendirme aracı ve cinsellik

nesnesi olarak algılanan ya da algılatılmak istenen kadınların, genel geçer yargının aksine realitede hiç de öyle olmadığını hikâyeleri vasıtasıyla vurgulamaya çalışmasından kaynaklanmaktadır.

Yazarın, kadın merkezli bu eserlerinde değindiği konuların güncelliğinden ziyade tarihten bugüne devam eden olguları yansıtması, Kutlu'nun anlatımını etkileyici kılan özelliklerdendir. Bu hikâyelerin çoğu; kadının, toplumun ahlak değeriyle şekillenen yaşayış biçimiyle zor bir hayata itilmesini eleştirir. Bunun dışında Kutlu, ataerkil düzenin, toplumsal alanda cinsiyet ayrımcılığına neden olduğunu vurgular.

Cinsellik ve cinsiyet konusunu özellikle hikâyelerinin geneline yayan yazar, kadının toplumsal yapıda kendini doğru bir şekilde ifade etmesini engelleyen cinsel sömürüyü de gündemine taşır. Cinsel obje olarak görülen kadının yaşam biçimi ve başına gelenler çoğunlukla ahlâkî değerler aracılığıyla yargılanır. Buna bağlı olarak yazar, erkekle kadın arasındaki cinselliğe dayalı ilişkinin her iki taraftan da nasıl algılandığını gösterir. Kadının, cinsiyetinden dolayı evlilik haricinde ya da kocası dışında biriyle ilişkiye girmesinin ayıp sayılması, erkeğin ise bu konuda kendini ayrıcalıklı görerek özgürce davranması, yaşamın içinden, gerçekliği yansıtan olgularla vurgulanır. Bu konun en çarpıcı biçimde gözler önüne serildiği hikâyeler ise; *Piç, Ful ve Kül, Gülperi, Hüsnüyusuf Güzellemesi, Altın ve Kara Kayalar*'dir.

Yazarın hikâyelerinde işlediği temel temalardan bir diğeri ataerkil toplum yapısının kadınlar üzerindeki etkisidir. Toplum tarafından yüzyıllardır korunan bu ataerkil zihniyetin kadınlar üzerindeki ezici, yok edici boyutunu tarafsız bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalıştığını vurgulayan yazarın buradaki amacı kadının susturulmuşluğunu ve erkek egemenliğini kabul edişini gözler önüne sermektedir. *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi, Hüsnüyusuf Güzellemesi, Tanıklar, Terlik, Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, ataerkil zihniyetin doğurduğu, kadının sıkışmışlık, çözümsüzlük hallerini yansıtması bakımından çarpıcıdır.

Ataerkil toplumsal yapının “kadın” söz konusu olunca üzerinde hassasiyetle durduğu diğer bir önemli konu da “bekâret”tir. Kadının iyi ya da kötü ahlaklı olmasını ve bunun sonucunda da nasıl bir hayat yaşayacağını evlenmeden önce bâkire olup olmadığı belirler. Yazar, bu gerçeği de gözler önüne sermeye çalışmış, bunun için; *Hüsniyusuf Güzellemesi*, *Kara Kayalar*, *Ful ve Kül*, *Gülperi* isimli öykülerin başkahramanlarının yaşadıklarını okuyucusuna eleştirel bir boyutta sunmuştur.

Öykülerde kadın ve erkeğin birbirini aldatması, mutsuz evlilikleri/birliktelikleri körüklemiş, sağlam birlikteliklerin yaşanmadığı ikili ilişkilerde mutsuzluğun kaçınılmaz bir sonuç olacağı yazar tarafından hissettirilmiştir. Hikâyelerde ihaneti yaşayan çiftler, karşılıklı sevgi, sadakat, bağlılık gibi değerleri tüketmişlerdir. Bu konuyu işleyen hikâyeler ise; *Hüsniyusuf Güzellemesi*, *Altın*, *Üçgenin Perişan Kenarı*, *Solgun Bir Sarı Gül*, *Kara Kayalar*, *Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi*, *Yaşamın Şiiri* ve *Piç*'tir.

Anne-kız ilişkisini yazar hikâyelerde yansıtarak en genel ifadeyle, ataerkilliğe hizmet eden geleneksel anne modelini eleştirir. Annenin, kadın kimliğiyle kızına oluşturduğu örnek, namus kavramıyla ilişkilendirilen kadınlık ve inançlar doğrultusunda şekillenmiş kadına ait görevler olarak işlenir. Hikâyelerin çoğunda annenin varlığı kadın başkışiler için babanın varlığından daha etkilidir. Özellikle geleneksel kadın modelini devam ettiren anneler, erkek egemenliğini kabullenişleriyle yazarın eleştirisine katkı sağlar. Böylece Kutlu'nun hikâyelerinde anneler, toplumsal değişikliğin hayatlarına hiç uğramadığı, ataerkil düzene ayak uyduran ve bu düzenin doğruluğunu savunmaya devam eden figürlerdir. Çamaşırıcı Fatma ile kızı Emine arasındaki ilişki, Gümüş ile kızı Güzel arasındaki benzerlik yazarın öykülerinde öne çıkan örneklerdendir.

Kendisini hiçbir feminist düşüncenin içine oturtmayan Ayla Kutlu, kadını birincil özne olarak kabul edip eserlerine de bu şekilde yansıttığını vurgular. Anlamında sezdiği küçümseyici imadan dolayı kendini “kadın yazar” olarak değil de “kadını yazan bir yazar” olarak nitelendiren Kutlu, yazın alanında kadını içeren

konuların bütün bir toplumu ilgilendiren yönlerini cesur bir anlatımla işler. Çocukluğundan beri ailesinden ve çevresinden edindiği izlenimlerin yansımalarını eserlerine taşıyan yazar, bunu gerçekleştirirken topyekûn bir toplum eleştirisi de yapar. Toplumda yaşanan gerçekliklere yaslanan ataerkil zihniyet, kadının ikincil konumu, kadın-erkek eşitsizliği, cinsel tabular, din ve ahlâk kavramları altında kadınlık sorgusu, modern ve geleneksel değer yargılarının kadına bakışı, Kutlu'nun kadın temasına yaklaşımındaki temel ölçütlerdir. Böylece varılan sonuç; erkek ya da kadının kuşaklar boyunca öğretilen değer yargılarını, değişen yaşam koşullarıyla orantılı olarak zihinlerinde sorgulayıp hayatlarına uygulayamadıklarıdır.

KAYNAKÇA

Aker, Gökse Pınar, “Yaşamın Kıyısındaki İnsanların Hikâyeleri”, Cumhuriyet Kitap, S. 616.

Aliye, Zeynep, *Yüz Yüze Edebiyat-Söyleşi*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

Altınay, Ayşe Gül, *Bedenimiz ve Biz: Bekâret ve Cinselliğin Siyaseti, 90’larda Türkiye’de Feminizm İçinde*, Editör: Aksu Bora ve Asena Günel, İkinci Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Arat, Necla, *Aydınlanmanın Kadınları*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.

Arat, Necla, *Feminizmin ABC’si*, Simavi Yayınları, İstanbul, 1991.

Arat, Yeşim, *1980’lerde Türkiye’de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

Asena, *Duygu, Değişen Bir Şey Yok*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2004.

Atabek, Erdal, *Kışkırtılmış Erkeklik Bastırılmış Kadınlık*, Alkım Yayınevi, 26. Baskı, İstanbul, 2006.

Atasü, Erendiz, *Benim Yazarlarım*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2000.

Aytaç, Gürsel, *Genel Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul, 2009.

Beauvoir, Simone De, *Kadın “İkinci Cins” 1Genç Kızlık Çağı*, Çeviren: Bertan Onaran, Payel Yayınları, Yedinci Basım, Cilt 1, İstanbul, 1993.

Berktaş, Fatmagül, *Kadın Hareketlerinin Kurumlaşması Fırsatlar ve Rizikolar*, Metis Yayınları, İstanbul, 1994.

Bilgen, Cennet Tümen, *Yaşam Öyküleri Üzerinden Kadınlık Deneyimleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2005.

Çaha, Ömer, *Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

Çakır, Serpil, “*Feminizm Ataerkil İktidarın Eleştirisi*”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal Düşünceler*, Hazırlayan: H. Birsen Örs., İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, Metis Kadın Araştırmaları, İstanbul, 1996.

Çeri, Bahriye, *Türk Romanında Kadın*, Simurg Yayınları, İstanbul, 1996.

Demircan, Aynur, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Aydınlık Bir Yüz: Abdülhak Hamit Tarhan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2003.

Direnç, Dilek “*Sessiz Kızların Kuyuları Ayla Kutlu'nun Kadınlar ve Kuyular Öykülerinde Sessizliğin Kırılışı*”, Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar 2006-2007 Seçkisi, İstanbul, 2008.

Doğramacı, Emel, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Üiversal Yayınları, Ankara, 1982.

Doğramacı, Emel, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1992.

Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Durakbaşa, Ayşe, *Halide Edib Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Edited by Elaine Showaler, *The New Feminist Criticism Essay on Women Literature and Theory*, Pantheon Books, New York, 1985.

Editör: Ahu Türkmen, *Sanat/Cinsiyet Sanat Tarihi ve Feminist Eleştiri*, Çevirenler: Esin Soğancılar-Ahu Antmen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Eichenbaum, Lucie ve Orbach, Susie, *Kadınları Anlamak*, Çeviren: Sezgi Altınok, Meral Kara, Birinci Basım, Yayınevi Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Emin, Muhammed, *Feminizm Nedir?* TÜRDAV Yayınları, İstanbul, 1995.

Erşen, Umut Belek, *Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Denetim Mekanizması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2006.

Foucault, Michel, *Cinselliğin Tarihi*, Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2007.

Freud, Sigmund, *Cinsiyet ve Psikanaliz*, Çeviren: Selahattin Hilav, Beşinci Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1981.

Göbenli, Mediha, “*Modern ve Geleneksellik Arasında Kadın*”, Varlık Dergisi, Sayı: 1146, Mart, 2003.

Gödelek, Kamuran, *Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet* Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Güz, S.15, Muğla, 2005.

Göle, Nilüfer, *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, Metis Yayınları, İstanbul, 2004.

Gülendam, Ramazan, *Türk Romanında Kadın Kimliği*, Salkımsöğüt Yayınları, Konya, 2006.

Bülbül Gülsüm, *Öykü Teknesi*, Öykü Dergisi, Eylül-Ekim 2009, Sayı: 11, Ankara

Gültepe, Necati, *Türk Kadın Tarihine Giriş*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.

Gündüz, Osman, “*Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı*”, Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000, Editör: Ramazan Korkmaz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2004.

Güven, H. Deniz, *Ayla Kutlu'nun Romanlarında Anlatım Teknikleri*, Selçuk Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.

Hale, Beatrice Forbes-Robertson, *What Women Want: An Interpretation of the Feminist Movement*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009.

Hartmann, Heidi, *Marksizm'le Feminizm'in Mutsuz Evliliği*, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006.

Heywood, Andrew, *Feminizm*, Siyasi İdeolojiler, Adres Yayınları, Ankara, 2007.

Hooks, Bell, *Feminizm Herkes İçindir*, Çeviren: Aysel Yıldırım, Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Çitlenbik Yayınevi, İstanbul, 2002.

Humm, Maggie, *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, Yayına Hazırlayan: Gönül Bakay, Say Yayınları, İstanbul, 2002.

Kaplan, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2*, Dergâh Yayınları 5. Basım, 2002.

Kara, Nurten, *80 ve 90'larda Türkiyede Feminist Hareketler*, Kadın Çalışmaları Dergisi, 2006.

Karaca, Nesrin Tağızade, *Edebiyatımızın Kadın Kalemleri*, Vadi Yayınları, Ankara, 2006.

Karakaya, Talip, *Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk*, Elis Yayınları, Ankara, 2004.

Karayel, Ayhan, *2001-2005 Yılları Arasında Adana İl Emniyet Müdürlüğüne Yansıyan Cinsel Taciz Vakalarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2006.

Kardam, Filiz ve Yıldız Ecevit, “1990’ların Sonunda Bir Kadın İletişim Kuruluşu: Uçan Süpürge”, 90’larda Türkiye’de Feminizm, Editörler: Aksu Bora-Asena Günal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Kayır, Arşalus, “Kadın ve Cinsel Sorunları”, 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar içinde, Editör: Şirin Tekeli, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

Kıbrıs, İbrahim, *Uygulamalı Çocuk Edebiyatı*, Tekağaç Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2000.

Kolcu, Ali İhsan, *Tanzimat Edebiyatı 2: Hikâye ve Roman*, Salkımsöğüt Yayınları, Ankara, 2005.

Korkmaz, Fatma Deniz, *Eleştiri Kuramı Olarak Feminizm ve Sanata Yansımaları: Feminist Sanat*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2006.

Kökalan, Füsün, *1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Çalışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Muğla, 2002.

Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C. Bakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Bilim Serisi: 4, Ankara, 1990.

Kutlu, Ayla, *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 1984.

Kutlu, Ayla, *Kadın Destanı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

Kutlu, Ayla, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, Bilgi Yayınevi, Üçüncü Basım, Ankara, 2000.

Kutlu, Ayla, *Sen De Gitme Triyandafilis*, Bilgi Yayınevi, Yedinci Basım, Ankara, 2009.

Kutlu, Ayla, *Zaman Da Eskir*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2006.

Kutlu, Ayla, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Ankara, 2003.

Magee, Brayn, *Yeni Düşün Adamları*, Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

McRobbie, Angela, *Postmodernizm ve Popüler Kültür*, Çeviren: Almıla Özdek, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.

Michel, Andre, *Cep Üniversitesi: Feminizm*, Çeviren Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

Millett, Kate, *Cinsel Politika*, Çeviren: Seçkin Selvi, İkinci Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, 1987.

Mitchell. Juliet, *Kadınlık Durumu*, Çeviren: Günseli Gülnur, Şirin Peraye, Şule Yaprak, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1985.

Moran, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Nearing, Scott, *Woman and Social Progress*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009.

Özalp, Enver, *Davranış Bilimlerine Giriş*, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2002.

Öztürk, Armağan, *Postyapısalcılık*, Phoenix Yayınevi, İstanbul, 2010.

Phillips, Wendell, *The Equal Franchise Society of Pennsylvania*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009.

Ramazanoğlu, Caroline, *Feminizm ve Ezilmenin Çelişkileri*, Çeviren: Mefkure Bayatlı, Editör: Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul, 1998.

Rüzgâr, Eser, *Ayla Kutlu'nun Hayatı, Eserleri ve Romanlarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2001.

Sandra, Harding, *Feminist Yöntem Diye Bir Şey Var Mı?*, Çeviren: Zelal Ayman, Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde, Editör: Serpil Çakır ve Necla Akgökçe, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Sarup, Madan, *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, Çeviren: Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997.

Sayarı, Binnaz, *"Türk Kadını ve Din"*, Türk Toplumunda Kadın, Editör: Nermin Abadan Unat, Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara, 1979.

Schroeder, Süheyla Kırca, *Popüler Feminizm Türkiye’de ve Britanya’da Kadın Dergileri*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Scott, Joan, “*Kadın Tarihi*”, Çeviren: Tansel Güney, Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Mart 2000.

Scott, Joan, *Toplumsal Cinsiyet/Faydalı Bir Analiz Kategorisi*, Çeviren: Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007.

Sevim, Ayşe, *Feminizm*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

Suğur, Serap, “*Toplumsal Cinsiyet*”, Toplumsal Yaşamda Kadın İçinde, Editör: Gürsel Yaktıl Oğuz, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, 2006.

Şahin, Elmas, *Leyla Erbil’in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009.

Tan, Mine, “*Eğitimde Kadın-Erkek Eşitliği ve Türkiye Gerçeği*”, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset, Editör: TÜSİAD, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul, 2000.

Tekeli, Şirin, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İletişim yayınları, İstanbul, 1995.

Tekeli, Şirin, *Birinci ve İkinci Dalga Feminist Hareketlerin Karşılaştırmalı İncelemesi Üzerine Bir Deneme*, 75. Yılda Kadınlar ve Erkekler, Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

Tekin, Elif, *1980 Sonrası Türkiye’de Feminizmin Görünümü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar, 2007.

Tong, Putnam Rosemarie, *Feminist Düşünce*, Çeviren: Prof. Dr. Zafer Cırhinlioğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2006.

Törenek, Mehmet, *Roman ve Hikâyeleriyle Mehmet Rauf*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 1999.

Trodjman, Gilbert, *Seksoloji İçin Anahtar*, Çeviren: Tahsin Yaşamak, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975.

Ünlü, Şemsettin, “*Sen De Gitme Triyandafilis Üstüne Ayla Kutlu İle Söyleşi*”, Çağdaş Türk Dili, Sayı: 37, Mart 1991.

Verma, Shivika, *The Novels of Shobda de: A Feminist Study*, Çeviren: Elmas Şahin, Leyla Erbil'in Eserlerine Feminist Bir Yaklaşım, Yayımlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2009.

Walters, Margaret, *Feminizm*, Dost Yayınları, Ankara, 2009.

Watkins, Susan Alice – Rueda, Marisa ve Rodrigues, Marta, *Çizgilerle Feminizm Yeni Başlayanlar İçin*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996.

Wollstonecraft, Mary, *Kadın Haklarının Gerçekleştirilmesi*, Çeviren: Deniz Hakyemez, Birinci Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.

Wright, Elizabeth, *Lacan ve Postfeminizm*, Çeviren: Ebru Kılıç, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.

Yakıt, İsmail, *Tarihte ve Kur-an'da Kadın ve Kadın Hakları*, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Yaşar, Şermin, *Ayla Kutlunun Roman ve Hikâyelerinde Yapı İncelemesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2007.

Yuval-Davis, Nira, *Cinsiyet ve Millet*, Çeviren: Aysin Bektaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

Zafer Hanım, *Bir Kadının Yazdığı İlk Türkçe Roman Aşk-ı Vatan*, Yayına Hazırlayan: Zehra Toska, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2000.

Zihnioğlu, Yaprak, *Kadinsız İnkılâp: Nezihe Muhittin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Ziya, Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Hazırlayan: Kemal Bek, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2004.

Ek 1: AYLAKUTLU İLE HİKÂYELERİ VE FEMİNİST EDEBİYAT ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Eserlerinizde kadın sorunsalına yer veriyorsunuz. Özellikle hikâye kitaplarınızı değerlendirecek olursak ataerkil düzende kadının maruz kaldığı durumlar ilk öykü kitabınız olan “Hüsniyusuf Güzellemesi”nden son hikâye kitabınız “Zehir Zıkkım Hikâyeler”e doğru şiddetini ve acımasızlığını artırıyor. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Çok kısa bir cevap vereyim: Bunu benim giderek bilinçlenmeme bağlıyorum. Bir şeyi çok iyi bilmezseniz, onun üstünde çok konuşmanız fayda vermez zaten. Yazdıkça, yazmakla topluma karşı olan görevleriniz arasında gitgide artan bir bağ, bir sorumluluk olduğunu görürsünüz. İlk kitapta yalnız öykü anlatma çabası vardı. Bu arada ben öykü sözcüğünün anlattığım şeyleri tam olarak ifade ettiği kanısında değilim. O yüzden iki öykü kitabı yazdıktan sonra, “artık hikâye yazıyorum” diye düşünmeye ve metinlerime hikâye demeye başladım. Sorumluluğumuz arttıkça sorunlara toplumsal kaygıyla ve toplumsal gerçeklerle bakmayı öğrendiğiniz zaman ister istemez işin ardında, anlatılan kişi, serüven veya durumdan daha önemli birtakım değerlerin olduğunu görüyorsunuz. Bu yaşınız gereği olduğu gibi, giderek daha çok bilgilendiğiniz için... Son olarak da gözlem ve yorum gücünüz geliştiğinden toplum değerlerini eleştirebilecek yeteneği kazanabiliyorsunuz zamanla. Belki sertleşme, acılaşıma hatta yabancı sözcük kullanmayı sevmiyorum ama “groteskleşme” yani yabanıl bir vahşeti anlatmamın nedeni sanırım bu.

Batı’da 18. yüzyıldan, ülkemizde ise yoğun olarak 1980’den günümüze kendini hissettiren bir feminizm olgusu var. En genel anlamıyla ifade edecek olursak erkekler kadar kadınların da insan olduğunu dolayısıyla onlar gibi eşit hak ve özgürlüklere sahip olmamız gerektiğini vurgulayan bir düşünce bu. Feminizmin edebiyata yansımaları boyutunda, eserlerinde kadının ezilmişliğine, ikincileştirilmişliğine değinen bir yazar olarak kendinizi feminist edebiyatın neresinde görüyorsunuz?

Ben böyle teorik değerlendirmelerde kendimi hiçbir yere koymadım. Çünkü bu iş yazarın işi değil; bu iş edebiyat tarihçilerinin, eleştirmenlerin, sosyologların işi. Ama yazarın işi; değerlendirilecek olan malzemeyi, toplumun okuyucu dediğimiz kesimine de sunmak. Yani, edebiyat tadı yanında belli bir toplumsal birikimi taşımasını da sağlamak. 1978 yılını hatırlıyorum. Türkiye’de Dünya Kadınlar Günü ilk defa 1978 yılında Ankara’da kutlandı. Size şaşıracağınız bir şey söyleyeceğim; unutamadığım bir gündür: hayatımda iki defa inanılmaz derecede kalabalık, ilgi dolu bir topluluğun karşısında konuştum. 1978 yılında beş kişiydik ilk kutlamada konuşan kadınlar: bir tiyatro sanatçısı, bir spiker, bir öykü ve roman yazarı olarak ben, diğer iki kişiyi hatırlamıyorum; ama beş kişi olduğumuzu çok iyi hatırlıyorum. Müthiş bir ilgi vardı. Binlerce kişi koca bir sinema salonundan sokağa taşmıştı. Kadınlar ve erkekler... Erkekler de kadınlar kadar ilgiliydi. Toplumda, toplumsal gelişmelere ilginin çok yoğun olduğu bir dönemde başladı bu ve giderek son derece formal, artık armağanların alınıp verildiği, para harcanan bir gün haline getirildi. Kapitalizmin ticarileştirme yöntemi vardır ya sulandırarak yok etme, bölerek amacın gücünü hafifletme gibi. Ülkede bugün kadın hakları konusunda 1978’den daha geride olduğumuzu söyleyebilirim. Biz yazarlar olarak daha ileride konuşuyoruz. Daha ileride konuşan insanlar da var; ama genel olarak kadın hakları yönünden son yıllarda gerçekten ciddi bir geriye dönüş var! Edebiyatı feminist ya da kadın erkek gibi ayırarak yeni yarım kavramlar oluşturma çabalarının dışında ve karşıyım. Soruya vereceğim en gerçekçi yanıt da budur.

Batı’da bizdekinden çok daha eski bir geçmişe sahip olan feminizm, günümüze gelene kadar liberal feminizm, radikal feminizm, postmodern feminizm gibi farklı türlere ayrılmış ve feminizmin bu türleri hem Batı’da hem de bizde edebiyata yansımıştır. Peki, siz kendinizi yazdığımız eserlerle hangi feminist düşüncenin içine dâhil ediyorsunuz? Ayla Kutlu öyküleriyle bu feminizmlerin neresinde?

Öncelikle feminist ayrımının yakaya yapıştırılmasından hoşlanmıyorum. Bu tür ayrımlar bence geçici bir zaman için gereksinim duyanların aidiyet duygusunu pekiştirir. Benim böyle bir gereksinimim yok. Sanatın biçimleştirilmesinden, kalıplara sokulmasından ve fikirleri güçlendirmek için kullanılıp

yönlendirilmesinden rahatsızlığımın nedeni, sanatın apaçık biçimde pragmatik kullanılmasıdır. Dünyada kapitalizmin etkisinde hâlâ tam olarak edilgenleşmemiş tek zenginliğimiz sanat kaldı. Başka hiçbir şey yok. Hiçbir şey. Benim politik duruşum, yalnızca insanlık için yapılan girişimlere prim vermek, yaratabildiğim her şeyle davranabildiğim kadar kadının yanında olmak değil. O nedenle, feminist diye değerlendirilen hikâyelerim benim bir bölünmüş doğrunun temsilcisi olduğum anlamına gelmemeli. Benim politikam ancak bu sorunun tersinden giderek kavranabilir olan bir edebiyat bakışını içerir.

“Altın, Süsen Gitti, Solgun Bir Sarı Gül, Can Kuşu” gibi bazı öykülerinizde olağanüstü, biraz masalımsı biraz da efsanevi durumlara yer vermişsiniz. Bu; roman, öykü, anı gibi türlerin yanı sıra çocuk edebiyatında da eserler vermenizden mi kaynaklanıyor, yoksa daha farklı bir sebebi mi var?

Kanımca bu özelliğin iki önemli nedeni var. Bunlardan birisi, doğup yetiştiğim ve çok etkisinde kaldığım topraklar. Hatay’ı düşündüğümüzde bütün insanlık, tarihî boyunca insanların en barışık olduğu yer diye değerlendirdiğini görüyoruz. Ben de, hayatım boyunca bunun böyle olduğunu yaşayarak algıladım. Bu topraklar bir yandan da mitolojik topraklar. Mitolojinin bazı hikâyeleri bu topraklarda doğmuş. Toprağın ve insanının, yeni yetmelerin gelişimi üstündeki etkisini çok yoğun yaşayan bir insanım. Diyelim ki rastgele söylüyorum Yozgat’ta yaşasaydım ya da Kütahya’da yaşasaydım ya da ne bileyim Kastamonu’da yaşasaydım böyle gerçeküstü bir aşama ile gerçekliği birbiri içine sokarak anlatmak ve insan hallerini böyle oluşturmak belki aklıma gelmezdi. Örneğin; Triyandafilis’in deniz kıyısına gittiklerinde birdenbire, hiç söylenmemiş olmasına karşın Rıfat’ın çekip gideceğini anlaması ve yaşlanmaya başlaması. Bunu Rıfat görür, algısı vardır da anlayamaz. Biz Sultan’ın da durumu fark ettiğini ve bunu bir sır gibi kabullenmiş olduğunu anladığımızda, iki kadının arasında gerçeküstü bir iletişim bulunduğunu... düşünürüz. Bu gizemli durum, eylem olarak değil, bir tür altıncı his olarak yalnız hikâyelerimde anlatılmıyor. Bu topraklardan söz ettiğim zaman daima bir biçimde geliyor. En son kitabım “Asi Asi” de başta belli belirsiz bir biçimde görülür. Daha ilerde Defne’nin dönüşümünü anlatırken, romanın sonlarına doğru ise apaçık bir

biçimde, insanların kaderlerine hükmeden Antakya'nın koruyucu tanrıçası Fortuna - ya da Tyke- girer işin içine. Roman zaten Fortuna: -Tyke- nin verdiği cezalandırma hükmü ve Moira'ların eylemiyle biter. Okur kendini yeniden anlatılan hikâyenin gerçeğinde bulur. Bana bu geçişler gerçeküstü gelmiyor... diyebilirim.

Çocuk roman ve hikâyeleri yazmamın bunda etkisi var mı? Bunu düşünmedim. Ancak atlanmayacak kadar önemli bir saptama bu. Ciddi bir biçimde düşünmem gerektiğini şimdi sorunuzla fark ettim. Zekice bir öneri olarak dikkate alıp tartmalı. Acaba?... Çocuk hikâyeleri yazmaya başlamadan önce böyle gerçeküstü bir şeyler düşünüp metin içinde vurgu yapıyor muydum? Düşüneceğim.

Mesela “Hüsnüyusuf Güzellemesi” isimli öykü kitabınızda yok. “Sen de Gitme Triyandafilis” kitabınızın aynı isimli öyküsünde, yine kitabın içindeki “Altın” adlı öyküde, “Süsen Gitti”de, “Solgun Bir Sarıgül”de, “Can Kuşu”nda olduğunu ifade edebiliriz. Acaba çocuk edebiyatında eserler vermeye başlamanızla bağlantılı olabilir mi diye düşünmüştüm.

1987 yılında ilk çocuk kitabımı yazdım. Gerçekçi bir romandı. Evime aldığım ilk kedimi bana veren bir veterinerin yaşam hikâyesiydi. Tek kolu olmayan ve hukuk öğrenimini mesleğine eklemiş bir uygar insandı. Genç yaşta da kaybettik. Ondan sonra yazdığım çocuk kitaplarında masal ögesi belirgindir. Anlatıcın kalemi hikâyeler üstünde ve içinde gerçeği ve gerçeküstünü karıştırarak uçar gider. O metinlerin ardından acaba büyüklere de yöneldim mi, bir tarihsel araştırma yapmam lazım. Olasıdır ki bunun da etkisi vardır; benim zihinsel yapım çok uzaklara ve çok yöne giden bir özelliğe sahiptir.

Evet. Geçmişteki ayrıntıları net bir biçimde hatırlayan...

Hiç kimse benim bu kadar çok şeyi hatırladığıma inanmıyor. Şöyle bir hoşluk yaşadım: Harbiye'de bir sokağa benim adımları verdi Harbiye Belediyesi. Sokağın sâkini kadınlar benimle tanışmak istemişler. Hatay usulü bir sürü hazırlık filan yapmışlar. Gittik. Onlarla sarmaş dolaş olduk. Bu günden sonra sokaklarının adıyla övüneceklerini filan söylediler. Bunların hepsi güzel. Ardından bana şunu sordular: “O zaman hangi mahallede oturuyordunuz?” Dedim ki “ dört yaşındayım, bunu size nasıl söyleyebilirim? Ama sen söylersin, biz söyleyemeyiz; ama senin söylemen

lazımdı. Harbiye'nin, şimdiki Harbiye'nin onda biri kadar olduğunu düşünün. Belki tek bir mahalleden ibaretti. Eğer duymuş olsaydım her halde hatırlardım..." Başka bir savunma olanağım da yok! Bana anı değil, tarih sorma hakkını kendilerinde görüyorlar. Güzel ve anlamlı bir anıydı benim için.

Değerlendirmeniz kafamda gitgide daha önemli bir yer ediniyor. Gerçekle gerçeküstü arasındaki gidiş gelişlerde eğer dünyanın ve edebiyatın daha güzel olduğu fikrini veriyorsam ve okurlarıma bu ikisini birleştirerek verdiğim bir edebiyat daha yoğun oluyorsa bunu iyi ki yapıyormuşum diyeceğim.

Ben, özellikle “Hüsnü Yusuf Güzellemesi, Mekruh Kadınlar Mezarlığı, Matmazel Dimitra'nın Bitmemiş Hikâyesi ile Ful ve Kül” adlı öykülerinizden konu, olay örgüsü ve kadının bir taraftan çırpınan diğer taraftan ise teslimiyete mecburi kılınan durumunu yansıtı tarzınızdan çok etkilendim. Bir annenin evlatlarını ayırmasının zorluğu gibi bir yazarın da öykülerinden birini diğerine tercih etmesi çok zordur sanırım. Fakat yine de sormak istiyorum. Sizin için yeri farklı olan, yazdıktan sonra geri dönüp okuduğunuzda içinizi acıtan, öykü ya da hikâyeleriniz var mı?

Annelerin evlatlarını ayırmaması diye bir şey yoktur. Anneler evlatlarını ayırırlar; ama nasıl ayırırlar, daha çok sevdikleri için değil; başı zorda olanı öne alarak yaparlar bunu. Anneler, bütün dikkatlerini ona yöneltirler, diğerlerinin de ona yönelmesini isterler. Hatta bu konuda benim gözlemlerime ve değerlendirmelerime göre annelerin kız çocuklarından çok erkek çocuklarına yönelmeleri, yalnızca ataerkil sistemde kendilerine yer edinme; kaynana, büyükanne gibi aileyi yönetenlerden biri olarak yer edinmenin yanında ve ondan daha önce Anadolu insanların bütün erkeklerinin yitip ölecek olmaları. Padişahın savaş ilan ettiği anda artık o çocuklarına belki bir daha kavuşulamayacağı korkusu var. Onun için anneler evlatlarını ayırt ederler; ama başı zorda olanı en fazla tutarlar. Yazarlar da böyle yaparlar. Ben hikâyelerimden hiç biri için cevap veremem; hikâye kitaplarımda hepsi çok ilgi görmüştür. Onun için onlardan bir yakınmam yok! Ama ilk adı “Tutsaklar” daha sonraki adı, “Ateş Üstünde Yürümek” olan romanım, bence çok önemli şeylere hem parmak basıyordu hem daha sonraki yazarlığıma yol açışlar yapıyordu... Yani o, bilinçli denilecek ilk kitabımdır. Tamam, siyasal görüşümden dolayı bilinç vardır;

ama ayrıca edebiyatçı kimliğim olarak da benim önümde açacağım yolları baştan gösteren kitaplarımdan bir tanesidir.

Hikâyelerin içinden peki?

Hikâyelerin içinden “Matmazel Dimitra’nın Bitmemiş Hikâyesi” bana en çok keyif veren hikâyemdir.

Evet. Ben de okurken çok keyif almıştım.

Baş kısmı ile son kısmı ayrıdır; ama hayat öyledir zaten. Dimitra’nın çocukluk döneminin anlatılışı, özellikle Birsen’in katkısıyla son derece sevimli bir hikâyeye olarak dikkat çeker. Birsen, sevimli, hayatın farkında olan ve sıradan bir kadın aslında. Dimitra’nın hayatındaki beklentiler doğallıkla küçük; çünkü dışa dönük bir yaşamı yok Dimitra’nın. Hikâyeye, onun ikiye bölünmüş hayatıdır. O hikâyenin bu bölünmüşlüğü benim çok hoşuma gider

Ben de o hikâyenizi okurken hep Dimitra ne zaman kurtulacak, ne zaman durumu değişecek acaba, diye bekledim.

Kurtaramadım Sezgi, kurtaramadım! Gençliğinde ilgilendiği erkeği yıllar sonra da karşısına çıkardım. İyi niyetliydim. O adamı yıllar sonra karşısına çıkararak onun yakışıklı, durmuş oturmuş bir erkekle birlikte olma çabasını anlatacağımı düşünüyordum. Gençliğinde biraz kopuk, fazlaca dışa dönük ve atakken yıllarla olgunlaşmış bir erkek istedim. Tutmadı. Yani, o delikanlı efendi olamadı ve Dimitra yine yalnız kaldı.

Ben Dimitra’nın son talibi antikacıdan umutluydum, onunla evlenir diye düşünmüştüm.

Ama kardeşler...

Evet. Kardeşleri razı olmadı. Özellikle de Penelope...

O öyküyü seviyorum. Hikâyelerimden konuları gereği iki kahramanıma acırım. Onların haksızlığa uğradıklarına ise inanmam. Yani yazarın haksız davrandığına inanmam. Onun elinde olsaydı, konuya uyacağını akli kesseydi,

kuşkunuz olmasın bunu yapardı, derim. Bu kahramanlardan ilki, “Hüsniyusuf Güzellemesi”ndeki Emine’dir. O yaşamadan doğup ölmüş kadınlardan bir tanesidir. İkincisi de Harut ile Marut’un eski hikâyesini günümüze taşıyan hikâyedeki dilsiz kız Zühre’dir. En çok işçilikle ve zorlukla yazdığım hikâyelerimden biridir; “ **Piç**”. Zühre’ye yaşattığım şeyler haksızlık mıdır? Belki.

Orada eski edebiyattan da yararlanmışsınız.

Evet. Eski edebiyat, eski dinsel kitaplar o hikâyenin kaynaklarımdan biridir. Bir başka kaynağım da belli belirsiz algılanan “ Çin Resim Sanatı”. Sürekli güzellikler yaratan genç kızın dili yalnızca nakışlarıyla simgesel olarak çözülmektedir ama, duygusal yaşamında hiçbir doyum yoktur.

O zaman yaşayamamışlar sizi daha çok etkiliyor diyebilir miyiz?

Evet. Ben yazar yanıma da kızarım zaman zaman. Bir defa olsun bir mutluluk, bir sevi yaşatamaz mıydın o kıza, diye sormuşumdur kendime. Şöyle savunurum sonra: Çıkışı olmayan bir insanı anlatıyorsan, onun aklını yeterince kullanmaması durumunda uğrayacağı bozgun, doğal olarak daha büyük olacaktır: Örneğin **Hüsniyusuf Güzellemesi’nin** Emine’si kaymakamın şoförüne gerçekten âşık oluyor. Öylesine tutkun ki, kendisini uyaran annesine de karşı çıkıyor. Küçük bir çevrede, parasız, niteliksiz, sahipsiz bir kızın özgür yaşaması şansı yok... Bunun yanında yaşamın güzel yanlarını yeterince yaşatmamış olduğum, zorluklarla tek başına başa çıkmak zorunda kalan kahramanlarıma çok acınırım. Dolaylı bir mesajdır bu. Zaten açık mesajlar verilmesinden hoşlanmam. Okurun zekâsına haksızlıktır, diye düşünürüm.

Emine’den söz etmişken hemen şu soruyu sorayım size: Bazı öykülerinizde kadın kahramanlar, ne kadar tasvip etmeseler, istemeseler de annelerinin kaderini paylaşıyorlar, hatta ondan daha kötü bir konumda kendilerini buluyorlar. Bu konuda neler söyleyeceksiniz? Bunun en bariz örneği Emine. Annesinin neredeyse bire bir kopyası hatta daha kötü durumlara bile maruz kalıyor. Bu, bu şekilde mi geliyor, yoksa siz hayatta sürekli bu tarz durumlarla karşılaştığınız için mi bunları yazmayı uygun görüyorsunuz?

Hayır. Sezgi, şöyle düşünmeniz gerekiyor; bütün yaşam hikâyelerini aynı tarz yazmak bir yazarın kendisini tekrarlamasıdır. Benim dünyada en çok korktuğum şey budur. “Biçem yani üslup olarak, anlatım formu olarak, kurgu olarak, karakter olarak, dil olarak aynı şeyleri tekrarladı!” dedirtmemek için ne kadar çok uğraştığımı bir bilseyiz! Şu anda elimde olan metinden dolayı mızımlığımla yakınimdakileri hayretlere düşürüyorum.

Ben, “Kadın Destanı” romanının yalnız hazırlık aşamasını dört sene sürdürdüm biliyor musunuz? Üniversite eğitimi gördüm sayın. Üniversite eğitimi, hem de kesintisiz olarak. Şu anda da gecem ve gündüzümde, her bir betimleme ve duyarlılık sözcüğünün üstünde ayrı ayrı durarak Rumeli’de yok olan bir ada üstünde uğraşıyorum.

Roman mı, öykü mü olacak peki?

Ne olduğunu bilmiyorum. Biçim olarak da önceki yazdıklarımın benzer olmaması şu anda en çok üstünde durduğum yanı. Tuhaf bir huyum vardır örneğin; bir yerde veya televizyonda konuşma yapacağım: Ortada bir arıza oluştu, ya da ben bir cümlenin sonunu getiremedim: Yeniden başladığımda mutlaka farklı bir şey söylemeliyim, asla aynı cümleyle başlayamam! Ayıp gibi gelir bana. Böyle bir huysuzluğum var benim. O yüzden, araştırma ve düşünme aşaması çok uzun süren bir yazım stilim vardır. Benzer bir şeyi **Mercan’a Güzelleme**’de yaşamıştım. Üç yılda kotarabildiğim bir hikâye: Çok güzel bir kız olan Mercan’ın cennet gibi bir doğada süren yaşamının içinden çıkıp, yaşlı bir adamla son derece geleneksel bir evlilik yapması...

Tabii, orada muska gibi yöre insanının genel inanışlarını da ortaya koymuşsunuz.

Evet. Hepsi, var. Aynı sorunuma devam edeyim: Birbirinin tekrarı hikâyeler okuduğunuzda bir süre sonra artık bu yazarı ben bırakayım diyorsunuz. Yazar okuruna söyletmemeli bunu. Doğrusunu isterseniz o hikâyenin başlangıç noktası benim ortaokul öğrencilik yıllarımda evimizin yakınında oturan bir bohçacı kadının...

“Hüsnüyusuf Güzellemesi”ndeki Emine’den söz etmeye devam ediyoruz sanırım.

Evet. Emine için konuşuyorum. O bohçacı kadının geleceksiz uğraşmaları genç kız bile sayılamayacağım yaşlarımda beni etkilemişti. Oğulları uyuşturucu kullanan, küçük yasadışı işlerde kendilerini kullandıran, torunları kadının başında boza pişiren, gelinleri kavgacı... bir kadındı. Sürekli yoksulluk çekiliyor, oğulları ikide bir hapse giriyor, çıkıyor. O kadından başka çalışan kimse yok ve o kadının hiçbir geleceği yok. Böyle bir şey... Kadının, duygusal olarak tıkanmışlığı etkileyiciydi. Açık uçtan sanki dar bir boruya girmiş; sıkışmış... Öbür ucu tıkalı, geri dönmesine de olanak yok! Öyle bir hikâye anlatmak istedim. Annesiyle karşılaştırmayı, Emine’nin ondan da kötü bir duruma düşmesini falan istemiyorum ben. İnsan Ayla Kutlu ile yazar Ayla Kutlu bazen aynı insan değil, onun çok farkındayım. Bazen uyuşuyor olsalar da; yazar Ayla Kutlu’nun beni, hikâyeleri ve romanları yazarken nesne gibi kullanmasından hazzetmiyorum. Sanki bir yük hayvanı, bir alet, bir kullanılacak eşya gibi yazılarının ağır işçisi olarak kullanmakta sakınca görmüyor. İnsan benim, karışmama izin de vermiyor zaten! Kendisine işkence edilmesinden hoşlanan bir yaratık olabilir miyim diye aklıma gelmiyor değil hani. Ben, yazdığım zamanlar ve konularım dışında, neşeli, hayat dolu bir insanımdır. Bu kadar kederli hikâyeler yazan insanın ben olduğumdan kuşkuya düşmek doğaldır.

Peki, acaba o şakacı yanınızı görebilecek miyiz herhangi bir öykünüzde?
Bütün çocuk kitaplarımda onlar var.

Yani, bu yönünüzü sadece onlara yansıtıyorsunuz.

Evet. Çünkü onlara hüznün veremem. Peki, hiç mi hüznün yok? Var. Ama mutlaka neşe var!

Umutsuzluk yok kesinlikle.

Asla! Asla! Asla yok.

Çocuklara umutsuzluk vermiyoruz yani.

Evet.

Peki, sevdiğiniz, kendinize yakın hissettiğiniz hikâye kahramanı veya kahramanları kimler?

“Ful ve Kül”deki kıza çok acırım, o beni yakar. En çok sevdiğim; “Bir Varmış” hikâyesindeki Bahu Bike. Aslında o benim, gibi geliyor bana. Hem anneannem, hem ben... Anneannemle aramız çok iyiydi. Bütün anneannelerle torunlarının arası iyidir filan; ama o, benim için hep “Bu kız deniz!” derdi. İlk defa yeteneğimi keşfeden insan odur. Eski Türkçe dışında okuması, yazması olmayan bir kadın! “Bu katiyen sıradan bir insan olmayacak. Bu kız deniz. Bunun içi deniz, bunun içi deniz!” der dururdu. Bahu Bike ben olabilirim.

O öykünüz de çok ilginç. Orada iki tane öykünün birbirinin devamı niteliğinde olduğunu görüyoruz. “Mekruh Kadınlar Mezarlığı”ndaki “Bir Varmış” adlı hikâyeniz ile “Zehir Zıkkım Hikâyeler”deki “Tanıklar” isimli hikâyenizdeki kahramanlar ortak, arada sanki altmış, yetmiş yıllık bir zaman farkı var gibi. Burada da değişik bir tarz denediğinizi görüyoruz. Yani paralellik kuruyorsunuz. Bire bir değil; ancak çok ayrıntıda fark edilebilecek bir paralellik bu. Bu da oldukça değişik bir tarz bence.

Evet. İkisi de Kafkas hikâyesi. Çok dikkatli okumuşsunuz. Şu nokta önemli : “Sen de Gitme Triyandafli”ten itibaren tematiktir benim hikâye kitaplarım. Mesela “Mekruh Kadınlar Mezarlığı” adlı kitabım, feodal sistemden üst düzey burjuvaziye gider en son. Ayrıca, yurt dışından başlar, Türkiye’ye girer, tarih akmaya başlar, tıpkı ekonomik düzenin değişimi gibi. Taşradan merkeze doğru yol izler: İstanbul’da üst düzey bir burjuva hikâyesiyle biter. “Zehir Zıkkım Hikâyeler”de ortak nokta, hikâyelerin tümünün zehir gibi acı olmasıdır. Tematik bir yapı oluşturmak, bir çerçevede, farklı dalgalar yaratmak gibi. Okura karmaşık konular içeren hikâye kitapları sunmaktan daha çekici sayıyorum yeğlediğim tür kitapları.

Zaten “Zehir Zıkkım Hikâyeler”de gözlemlediğimiz kadarıyla artık sembollere daha fazla yer veriyorsunuz. Bu eseriniz, “Yabancılıklar” ile “Kadınlar ve Kuyular” olarak ikiye ayrılmış. Burada metaforları daha çok

kullanmışsınız bunlardan bir tanesi de kuyu. Sizin de anı kitabınızda sözünü ettiğiniz gibi genç kızlığınızda evinizde bir kuyunun olduğunu, orada pek çok şeyin biriktirilebildiğini...

Aslını isterseniz o kitapta evimizde kuyu olması konusunu biraz abarttım ben. Çekici olacağını düşündüm. Öyle numaraları vardır yazarların.

Doğrudur. Her şeyi bire bir yaşayamaz yazarlar, eserlerinde yer verdiklerinin çoğu kurgudur.

Bunları söylememizde hiçbir sakınca yok. Çünkü bu, hoşluktur aynı zamanda.

Hikâyelerinizin isimleri ile kahramanların isimlerine baktığımız zaman isimlerle olaylar arasında bir bağlantı görüyoruz. Bu, bazen bir paralellik çoğu zaman da bir zıtlık olarak karşımıza çıkıyor. Mesela “Ful ve Kül”de başkahraman kızın adı Elmas. Elmas kelime anlamı olarak üst değerde bir madendir; fakat kızın yaşadıklarıyla o elmasın tabir-i caizse çamura battığını görüyoruz. Yine aynı öykünün isminden yola çıkacak olursak “Ful” Akdeniz Bölgesi’ne has güzel kokulu bir bitkidir. İlk açtığında bir kez bile koklarsanız kararır, küle döner. Açamadan solar. Bu durum, Elmas’ın hayatında da böyle olmuş. Genç kızlığından başlayıp, o kadınlaştırılma sürecinde küle dönüştürülmesi...

Dişileştirilme, kadınlaştırma bile değil.

“Terlik” öykünüzde de aynı durum söz konusu. Terlikten yola çıkarak bir motif kullanmışsınız. Tabii ki kuyu metaforu içinde bunu yapıyorsunuz; fakat son hikâye kitabımız diğer üçüne göre oldukça sembolik bir anlatıma kaymış.

Evet, öyle. O çok iyi bir saptama, Öyle gittiğimin ben farkındayım; ama bunu ilk defa söyleyen sizsiniz, bunu bilin. Artık eleştirmen filan da yok ya, varken de doğru dürüst irdeleme yoktu aslında! Birkaç kişi için dikkatli okurlardı kitapları, çoğu için rasgele bir şeyler karalarlardı.

Mesela ben, kuyu motifiyle ilgili şunu okumuştum; hatta buna yaptığım çalışmada da yer verdim. Psikanalizde, Freudculukta kuyu gibi içine bir şeyler doldurulabilen nesnelere, eşyalar yaşanmamış kadın cinselliğinin sembolüdür diye. Kuyu bunların bariz örneklerinden birisi. Nitekim sizin hikâyelerinizde başına cinsellikle ya da cinsiyetiyle ilgili kötü bir şey gelenin sonu kuyuda bitiyor. Böylece biraz psikanaliz yöntemi de kaydığınızı ifade edebilir miyiz?

Tabii, tabii. Bir o var, bir de vurgulamanızda bence yarar var; kadın intiharlarında genellikle beden bütünlüğünü koruma içgüdü... birincil etken. Kadın, kendi bedeninde herhangi bir eksikliğe izin vermiyor.

Evet. Ruhunda eksiklik olsa bile bedeni sağlam kalıyor.

Kesinlikle. Kuyuya kendini atmakla veya kendini asma ile beden bütünlüğünü koruyor. O da sanıyorum kadının can yaratıcı gücünün sonucu bir koruma/korunma duygusu. Parçalanmaya karşı önlem. İntiharlara dair düşünürken, kadının bu güdüsünü de vurgulamaya çalıştım... Bunu kaç kişi fark edecek ey mızımız yazar, diye kendime güldüm. Yazarlık, emeği kuyuya atmanız gibi bir şey. Yerin altında kuyu sularının birleştikleri olur. Birisi su çekmeye kalkıştığında (okuduğunda) kovaşına sizin anlattıklarınız da dolar. Böylece kitap yayımlandıktan bilmem on yıl, on beş yıl sonra gencecik bir kız pat diye onu buluverir ve yapıttaki gizil anlam tartışılır. Edebiyatın en yaratıcı özlerinden biri, benim inancıma göre budur.

Sizce Türkiye’de ataerkil düzenin kadına buyurdukları ve kadının buna direnişi, cinsiyet ve cinsellik gibi kavramlara toplumun kadınlar üzerinden yüklediği anlamlar, ilk eserinizi vermeye başladığınız 1970’lerden 2010’lara geldiğimiz süreçte herhangi bir değişikliğe uğradı mı? Biz kadınlar açısından durumun iyiye gittiğini ifade edebilir miyiz?

Kadınların durumlarının daha iyiye gittiğini söyleyemeyiz. Ancak burada bir başka noktayı da göz önünde tutmamız gerekiyor, en azından dikkatimizden kaçırmamak gerekli. Şöyle; iletişim kanalları açıldıkça hiçbir şey olduğu yerde yani lokal olarak kalmıyor, her yere haber halinde yayılması çok daha kolaylaşıyor. Türkiye’de hiçbir araştırma doğru dürüst yapılmadığı, pek çok konuda istatistikimiz

de olmadığı için, bilimsel bir boşluktayız. Türkiye'nin nüfusu yirmi milyonken acaba kaç tane kız töre cinayetiyle yok edildi? Bunların nüfusa oranlamasından eskiden nasıl bir sayı bulunmuştu? Bugün yetmiş iki milyon insanda kaç kız veya kadın öldürülüyor ya da töreler gereği mahkûm ediliyor? Bunun nüfusa oranı nedir? Bu orantıyı bilme olanağımız yok. Karşılaştırma olanağımız da yok. Aslında bunları bilsek, -biz dediğim tabii aslında toplumun bütün katmanlarının- bunları bilmesi gerekiyor. Kayıtlar olmadığı için ezbere konuşuyorum: Belki de azalıyor. Gerçi ben çok azaldığı kanısında da değilim. Peki, bunun nedeni ne olabilir? Nedeni şu; uygarlık dediğimiz durum, bir yandan toplumsal bir ileri doğru yürüyüştür; ama bir yandan da her bir bireyi yeniden ve en başından eğitmeyi gerektirir. Yani uygar bir topluma doğan bir birey, uygar olmayabilir. Ancak eğitimle onu insan be insan be insan teker teker eğiterek uygar yapabiliriz, Ee! Eğitimin sürekli ileriye gittiğini söyleyebilir miyiz? Yoo. Eğitim birtakım kişiler için daha ileriye gidiyor; ama daha çok parayı, daha çok emeği, daha çok rekabeti gerektiren bir biçimde gidiyor. İyi yetişenler toplumda ancak birer ikişer katkıda bulunuyorlar. Diğerleri onar çocuk, on beşer çocuk halinde gelen, hiç eğitim görmeyen veya az eğitim gören, dolayısıyla uygarlaştırılmamış insanlar, ister istemez törelere, öfkelerine, açlığa, açgözlülüğe takılıp kalıyorlar. O yüzden şöyle denebilir; uygarlaştırılan yer ve topluluklarda göreceli bir kadını istismar etme azalması olmakla birlikte; dışarıda kalanların arttığını söyleyebilirim.

Mary Wollstonecraft, Virginia Wolf gibi yazarlarla Batı'da sesini duyuran feminist edebiyatın Türkiye'deki gelişimi hakkında neler düşünüyorsunuz?

Edebiyatla uğraşan kadınları üç türde toplayabiliriz. Farklı faktörleri kullanan bu insanlardan ilk gurubu kadını ikincil düzeyde görüp, geleneksel kadını değerlere ağırlık verenler. Kadını anlatıyorlar; ama kadının toplumsal rolünü, böylece kazandığı bireysel kimliği önemsemeyen bir yaklaşım gösteriyorlar. Benim gibiler, kadını birincil önemde görüyor. Sanatın öznesi kabul ediyor. Kadınlarımız ezilen kadınlardır; ama öte yandan baş kaldıran ve direnen kadınlardır. Bu öylesine nüanslı bir dünya ki... Daha yazılması, irdelenmesi gereken çok şeyi içermekte. Benim kadınlarımız birincil özne olarak karşı çıkışın birçok çeşitlemesini kullanır ve

yaşar. Yenilebilir onlar da. Karşı koyma bilincinin ölmemesi yeterlidir. Üçüncü grup kadın yazarlar düşsel bir güçlülük anlatan, bunun feminizm olduğunu zannedenler. Herkes kendi tercihini yapar, herkes yazabileceğini yazar. Ama, aslında kadının birincil özne oluşunu, onun gücünü gerçek dışı biçimde abartanların da, onu daha sıradan eylemlerin kahramanı yapanların da günümüz kadınının ayağına bukağı taktıklarını düşünüyorum. Aksini savunana da saygı gösteririm ancak, düşüncesinin doğruluğundan kuşku duyarım: Hak sınırsız özgürlük olarak erkeğe tanındıysa, niye kadına tanınmasın türünden aşırılık savunulmamalı diye düşünüyorum. Öylesi bir kadını yazacağım diyen kadın yazarın hatası şudur: Öyle bir kadını elbette yazabilir ancak, öyle bir kadın karakteri, geleneksel bir erkeğin öyküsü gibi, sıkıcı ve anti-geleneksel olarak farklı bir söylem üretmez.

Bir de sanki toplumun hemen hemen her kesiminde bu tarz bir anlayış varmış gibi yansıtılıyor.

Evet. Bu varmış gibi, sorun buymuş gibi gösteriliyor. Zaten yanlışlık da buradan geliyor. Aşırılıklar her zaman her yerde olacaktır. Bu kadının özgürlüğüne bir yarar sağlar mı? Yoo hayır! Çünkü bireysel ilerlemeler belki bir hedef belirleyebilir; ama asıl önemli olan toplumun bütününün evrimleşmesidir. İşte o ilerleyişe sivriliğin, sertliğin bir katkısı olmaz diye düşünüyorum.

Peki, bu tarz yazarları, size göre feminizmi yanlış ifade edenler olarak görebilir miyiz?

Tabii ki!

Bir dönem bizde de olmuş bu tarz bir yanlış uygulama. Batı'yı yanlış algılamışız. Onun ilim ve irfanı yerine daha çok görsel özelliklerini, modasını uygulamaya çalışmışız. Burada da feminizmin, kadınları, erkeklerin seviyesine getirecek boyutundan ziyade onun aşırı uygulamalarını uyarılama söz konusu gibi. Batı'nın on sekizinci yüzyıldan günümüze gelen süreçlerde geçirdiği aşamaları geçirmediğimiz için, tabandan tepeye doğru bir kadın hareketinin Türkiye'de yaşandığını söyleyemeyiz. Böylece bu hareket üstten indirme bir

hareket gibi ya da sadece aydın sınıfından belli eğitim ve bilgi seviyesine sahip insanların...

Aydın demeyelim. Burjuva diyelim. Gerçek bir aydının bu şekilde yazmaması gerekir.

Burjuva sınıfından diyelim, onların tekelinde bir durum olarak algılanması ya da toplum tarafından öyle algılanmasına sebep olmuyor mu?

Tabii, tabii. Benim söylediğim şey de bu zaten. Yararı değil; zararı dokunuyor. Bunu yapabilir mi? Aa! Yapar. Bence bu eylem onun özgürlük sınırları içinde. Çünkü bu iş biraz da çağımızda -çağımızda dediğim son on yılda- bir pazarlama yöntemine dönüştü. Ne olursa olsun bu pazarda payım olsun diyen insanlar var. Ben de bu tür düşünmeyi bir türlü beceremiyorum -değil- istemiyorum. Nedeni şu; edebiyatın sessiz bir sanat olduğu kanısındayım. Sükûtun altın olduğu anlamında sessiz bir sanattır, bağırması, çağırması, popüler pazarına çıkması, o yollarla kitabın satışının sağlanması bana, edebiyata ihanet gibi geliyor. Oysa hiçbir insanın yaşamının merkez noktası saydığı bir sanat dalına ihanet etmeye hakkı olamaz, olmamalıdır diye düşünüyorum. Bu, bir ahlaki sorun, bu bir duruş. Onurlu duruşu önemsemeksizin, ucuz yöntemleri kullananların haksız rekabet pazarını fütursuzca kullandıkları görülüyor. Onlar ünlü, öbürleri ünlü değil; onlar çok para kazanıyor, öbürleri kazanamıyor; onlar çok okunuyor, öbürleri okunmuyor; onlar çok okundukları için çok iyi yazar, diğerleri o kadar okunmadıkları için o kadar iyi yazar değil...

Ben bunun ne yazık ki Türkiye’de pek çok meslek grubunda olduğunu düşünüyorum.

Haklısınız ama, sanatta olmaması gerekiyor.

Türkiye’de feminist edebiyatta eserler veren yazarlardan sizce kimler öne çıkıyor? Siz kimleri severek okuyorsunuz?

Ben feministleri okuyorum diye bir şey yok! Ben herkesi okuyorum.

Peki, o zaman, o herkesten söz edelim.

Evet, herkesten... Tabii eskilerden bahsetmeyeceğiz değil mi?

Yok. Günümüz edebiyatından yabancı ya da Türk yazarlardan bahsedebiliriz.

Doğrusunu isterseniz artık çok fazla roman ve hikâye okumuyorum. Bu, biraz yaşla ilgili bir şey... Tarihe meraklı olan bir insandım. Yaş, tarihe merakı çok daha yoğunlaştıran bir şey. O yüzden anılar ve tarih kitapları okumayı tercih ediyorum. Günümüz yazarları içinde Erendiz Atasü'nün sanata yaklaşımı, dili, anlatım biçimi, biçimsel çeşitliliği ve insanın /kadının halleri üstüne yorumları hem beğenime, hem de hayranlığımı sesleniyor. Müsbet bilim eğiticisidir -eczacılık profesörü- Bilimden edindiği nesnellliğini edebiyata uyarlayabilen bir değişim gösterebilmiştir ki o, kolay yapılacak bir şey değil! Ayrıca fikir ve düşünce yazıları çok değerlidir. Aklının işleyişine hayran olduğum bir insandır. Şu anda aklıma pek fazla gelen kişi yok. Adalet Ağaoğlu'nun özellikle ilk kitaplarını çok severdim. Şimdi okuyor musunuz? dersiniz, zaten yazmıyor; ama okumuyorum. Son kitaplarını okumadım. Elif Şafak'ı okumadım. Aşırı pazarlamacı yaklaşımı tepkisel bir hoşnutsuzluk yarattı bende. "Bit Palas"ı okumuştum, iyi bir kitaptı. Orhan Pamuk'u okuyamıyorum. "Cevdet Bey ve Oğulları"nı çok beğenmiştim. Sonra "Sessiz Ev"i de okudum. "Beyaz Kale"de içim daraldı. Harc-ı âlem bir kitaptır bana göre. En son okuduğum "Yeni Hayat", Orhan Pamuk'u bıraktım. Kısa hikâye ustası Tomris Uyar'ı, Leyla Erbil'i beğenirim. Roman ve hikâyeyi eskisi kadar açıklıkla okumuyorum galiba.

Murathan Mungan'ı okur musunuz?

Çok beğendiğim, özgün bulduğum iyi bir yazardır. Bakın, onda da bir güneyli yazım biçemi vardır. Bir anlamda benzeştığımız yerler var. Hem yakın coğrafyalar hem de, o coğrafyalarda oluşan daha sert ve ince karışımı yoğun duyarlılıklar, gerçeküstü anlatılar ve dil zenginliği var. Bende de. Şairlerden Şükrü Erbaş'ın duyarlılığı bana esin verir. Hataylı ve özgün şairler: Sabahattin Yalkın ve Ali Yüce'yi beğenirim.

Sevdiğim birçok kişiyi harcıyorum galiba. Bugün hiç aklıma gelmiyor. Mesela Şebnem Tuncel var Adana'da. Değişik hikâyeleri var. Başka kitabı var mı

bilmiyorum, bir kitabımı okudum. Sonra ... Ferda İzbudak Akıncı, çok iyi bir yazar. O da edebiyata saygılı, pazara girmeyen bir insandır.

Öykülerinize geri dönecek olursak onları yazmadan önce nasıl bir ön hazırlığınız oluyor? Öykülerinizi nasıl bir atmosferde yazıyorsunuz?

Benim hazırlık aşamam çok uzun sürer. Düzenli çalışan bir insanımdır. Aklımda oluşturup, ardından da, sıra yazmaya geldi, diyemem. Öyle bir şey yok. Parça parça bile olsa metni kafamla-kağıtta birleştirmem süreğen bir olaydır. İlk yazım önemlidir. Ana karakterler, ana izlekler bu sırada çıkar. Ardına yeni söylemler, yeni incelikler mutlaka eklenecektir. Elimin altında gerektiğinde hemen yenilediğim bir yazım planı bulundururum. Bilgisayarla yazmayı sevmiyordum, daktilonun tıkırtısı dinlediğim müzikle birleştiğinde bana çok iyi geliyordu. Oğlum kolaylığı ve dosyalanma kolaylığı yönünden bilgisayarı öğretmeye çalıştığı zaman ona söyleyemediğim kızgınlığımı bilgisayara yöneltiyordum. Bilgisayarın benden hoşlanmadığına inanıyordum. Hâlâ kullandığım araçlara bile romantiklik yükleyen bir tavrım var: Bilgisayarın mekanikliği, düz mantığı beni kızdırıyordu. Kalemle yazarken şöyle düşünürdüm : “Beynimle yüreğimden gelen düşünce ve duyarlılıklar omzumdan, kolumdan, parmağımın ucundan hiçbir kopukluk olmadan kalemime, kalemimden de kesintisizce kâğıdıma geçiyordu. Oysa teknolojik ürünler yaratıcı gücümü sürekli keserek beni kızdırıyordu.

Tiyatro yazarı bir arkadaşımın öğüdü beni etkiledi: “ Kalemle yazma. Böyle olursa öznel davranırsın. Nesnel olmak zorundasın. Edebiyat çalışmak demek, bu demektir.”

Mantıklıydı: Daktiloyla yazmaya başladım. Biraz zorlandım; ama alıştım. Şimdilerde bilgisayarın yararını yadsıyamam. Edebiyatla uğraşan insan, yazarak düşünüyor, onu fark ettim. Yazıya dökülmemiş düşünmelerin hepsi insanın aklından çıkıyor. Oysa yazarak düşündüğünüz zaman, düşünce ve duygu olarak metninizi sürekli yetkinleşerek doğurgan bir kimlik kazanıyor. Sözcükleriniz fikirleri doğuruyor, onları yazarken fikirler değişime uğruyor, değişime uğramış biçimiyle yazdığınızda, daha yetkin fikirler doğuyor. Bu, müthiş yaratıcı bir çark. Bunu en kolay ve hızlı biçimde bilgisayarla yapabiliyorsunuz. Yazarken, mutlaka klasik müzik dinlerim. Her yapıtımın içinde bir ünlü besteci vardır. En çok Beethoven bana

sorun çözdürmüş, güç ve coşku vermiştir. Mozart, Schubert, Schumann, öylesine etki yapmışlardır ki, adlarını söylesem, müziğe kulağı alışkın her okur hangi eserimi hangi besteciyle yazmış olduğumu çözebilir. Gürültü beni rahatsız etmez. Çevremdeki düzensizlik, pasaklılık eder. Temiz, tertipli, süslü bir oda ve odada aydınlık varsa, müzikle yazamayacağım bir şey yoktur, diye düşünürüm. Bu, ilham verici bir durum değildir, yazmak için önceden yoğun araştırma yapmışımdır. Bilim insanı duruşum vardır. Bir de en beğendiğim özelliğim: Emëğime hiç acımam, asla tembellik etmem. Gerekirse metni defalarca yazarak oluşturmak bana göre doğaldır.

“Zehir Zıkkım Hikâyeler”in ikinci bölümü olan “Kadınlar ve Kuyular”daki dört öyküyü daha önce yazdığınızı; fakat Güneydoğu’da artan kadın ölümlerinden sonra bunları bir araya getirdiğinizi okumuştum. Böylece sizin öykülerinizde bir yandan da toplumsal gerçeklerin sanatsal bir kisveyle gözler önüne serildiğini de görüyoruz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

O bölüm biraz da rastlantıyla oluştu. Onları ayrı bir bölüm olarak yazmayı düşünmemiştim de, tematik hikâyelerimi biriktiriyordum. Güneydoğu’da hızlanan acı verici olaylar, sanatçı olarak bizim de sorumluluğumuzu zorunlu kılan bir şeydi. Öyle yoğun bir adaletsizlik duygusu ve tedirginlik oluşturuyor ki kadın cinselliğine bağlı ölümler. Vah vah! deyip geçemiyorsunuz.

Bu durum Ayla Kutlu’yu aynı zamanda toplumsal gerçekçi bir yazar yapar mı? Feministten ziyade, toplumcu – gerçekçi?

Tabii, kesinlikle! Bana yakıştırılan feminist yazar sözcüğünü ben o kadar gönülden benimseyemiyorum. Daha geniş bir perspektiften bakmayı yeğlerim. Türk toplumunun yapısını, özünü algılamış bir yazar olarak toplumcu – gerçekçi bir yazarım ben, romanlarımda bu daha yoğun biçimde görülür. Romanda fikirler daha ayrıntılı olarak tartışılabilir zaten.

O zaman kadınlar üzerinden bu gerçeği yansıttığınızı ifade edelim.

Bunu özellikle yapıyorum. Şunu söylüyorum; insanların yarısından biraz fazlası kadın olmasına karşın kadının yazılmamış olması, kesinkes ayrımcılık politikasının sonucudur. İnanılmaz derecede çok hikâyesi olan; ama hep figüran

olarak düşünölmüş, hep tamamlayıcı nesne, hep dolgu maddesi, hep aşk nesnesi, hep taşıma nesnesi... dayak atarak, tecavüz ederek, kaçırarak, zorluklara mahkûm edip erkeğın gücünü gösterme nesnesi olarak kullanılan bu kadınların özgün yaşamları, özgün tarihleri -Kadın Destanı kitabımdan izlenebilir- ve özgün güçleri vardır demek istiyorum. Daha neler çıkacak... Göreceksiniz! Küçölmüş dünyalarına sığmayan büyük insanlar onlar.

Bu tavır sadece bize özgü değil sanırım, Batı'da da kadınların hep ikincilleştirilmesi, hep figüran konumda olması ele alınmış. Feminist eleştiri çalışırken kaynaklardan okuduğım kadarıyla "History" (tarih) kelimesi, "His story"nin (onun/erkeğın tarihî) kalıplaşmasıyla oluşmuş. Bu tarz yabancı kökenli pek çok kelime var. Günümüzde de aynı anlayış devam ediyor gibi. Sanki bilim, tarih ya da duyguların anlatımı veya hayatın yaşanması sadece o yarı kanada yani sadece erkeklere has! Kadınlar bu noktada sadece seyirci konumda algılanıyor.

Doğru, doğru. Sözcüğün anlamı doğru; " his story". Zaten bütün diller de erkek egemen dillerdir. Kadınsı sözcükler zaman zaman insanı çok zorlar. Bir örnek vermek istiyorum size. Kadın Destanı'ndan bir örnek vermek istiyorum. O, çok önemli bir kitabım. Benim Türkiye'de herkesin karşısına çıkıp; "Yazın böyle bir kitap! Yazabiliyorsanız yazın!" diyebileceğim bir kitap.

Evet. Sizinle ilgili yazılan kaynaklardan okuduğım kadarıyla "Kadın Destanı" üzerine sadece onun üzerine başlı başlına bir tez yapılması gerekiyor.

Kesinlikle, kesinlikle! Böyle bir tez yapılsa o kadar çok çalışacağımız, anlatacağımız şey var ki... Bakın şimdi, kitap şöyle başlar: Doksan küsur yaşındaki bir başrahibe ölecektir artık. Şöyle der: "Anılarımı yazıyorum, zamanım çok az; çünkü kısa bir zaman sonra ölmüş olacağım." Başrahip -oğlu aynı zamanda- kadını öldürtecek. "Zaman çok az; çünkü kısa bir süre sonra ölmüş olacağım. Belki de zaman benim için ölmüş olacak. İki türlü ölümü kastediyor başrahibe. Hem başkasından geleceğine kendisinin seçtiği ölümle ölmeyi yeğliyor, hem de kadın tarihte yer almadığı için, ölümüyle kendisinden hiçbir iz kalmayacağını... Tarih, erkeklerin, der! "Acele yazmalıyım; çünkü kadının yazgısını yazmayacak hiçbir

kalem!” diye şiirsel bir şekilde anlatmaya başlıyor. Bu cümlelerde bir aksaklık var; ama ne olduğunu çözemiyorum. Kadının destanını hiçbir kalem yazmayacak, yalnız kadın yazacak bunu! Ama kalem? Bu arada kitap dizgiye verildi. Bir gece ansızın aklım başıma geldi. Sümerler döneminde geçiyor hikâye ve o tarihte kalem yok. Kâğıt da yok zaten. Verevine kesilmiş çok ince kamışlarla ıslak kile bastırılarak çivi yazısı yazılıyor. Demek ki kadının destanını yazmayacak hiçbir “kamış”. Kamış, öte yandan erkek cinsel organının adlarından biri. “Hiçbir erkek yazmaz bizi!” diye bilinçli ve iddialı olarak başlamalıydı kitabım. Yazmayacaklardı ama ben yazacaktım, ben kadındım. Ve... Beş bin yıl öncesinden kendime mesaj gönderdim: Elbet bir gün bir kadın çıkacak ve yazacak diye... Böyle bir geniş zamanlar ve görevlendirmeler alegorisini edebiyattan başka hiçbir sanat dalında, hatta bilimde yapamazsınız. Bakın, bu feminist bir tavır işte! Övünmeye değer bir tavır. Düşmanlık değil çünkü. Düşmanlık bana aykırı. Adaletli... Ben güncel adalete olmasa da ütopyik adalete inanırım. Büyük bir erdem kaynağıdır.

Bana sorarlar; “Yazdığınız sırada nasıl bir ruh hali içerisinde olursunuz, nasıl yazarsınız?” Hep şunu söylerim: “ Yazmak yaşamımın o kadar merkezine yerleşir ki; başımı yastığa koyduktan sonra uykuya dalmadan hemen önce, son düşündüğüm şey yazdığım hikâye veya romana ilişkin bir düşüncedir. Uyandığında gözümü açmadan aklıma ilk gelen şey o romanım veya hikâyemdir.” Onunla bütünleşmiş yeni ve sağlam bir omurga yaratmışımdır kendime. Kitabım baskıya gittiğinde, geride kalan ben, boşalmış bir çuval gibi güçsüz ve omurgasız kaldığımı, yere yığıldığımı düşünürüm... Sonra, yavaş yavaş dolmaya, dikleşmeye başlarım, gözlerim yeni ufuklardadır. Bana bir müjde gibi gelir yeni konular.

Kitabı bitirdikten sonra onu bir tarafa bırakıp zihninizi boşaltabiliyor musunuz? Yoksa hala ona dair bir şeyleri düşünmeye devam mı ediyorsunuz? O esere dair içinize sinmeyen şeyler oluyor mu? Az önce Kadın Destanı için ifade ettiğiniz gibi dizgiye verildi; fakat kafamı kurcalamaya devam eden noktalar vardı, diye...

Yaşamımın en önemli eylemi saydığım bu etkinliğimi biraz da yün örmeye benzetirim. Yün örmeyi sevenler -ki ben çok severdim- bilirler; düşünmenize çok yardımcıdır, örgü sırasında kafanız boş kalır. Yanıma kalemi kâğıdı koyarım. Not

almadığım, izlenimlerimi yazmadığım zaman pek yoktur. Yün örerken mutlaka aklınıza öreceğiniz yeni bir giysi daha gelir. Gider yününü alırsınız. Bir yandan elinizdekini örer, bir yandan da yenisini nasıl yapacağınıza kadar verirsiniz. (edebiyat notlarınızı da almayı ihmal etmeyin) Roman, hikâye yazmak da bunun gibi bir şeydir. Son (547 sayfa) romanı bitirdikten sonra bir Rumeli göçü yazayım dedim, bir baktım ki “Asi Asi”yi yazıyorum yine, aynı biçem, aynı mekânda, Antakya’dayım ama, Üsküp’ü yazıyorum; Üsküp Antakya gibi, hatta aynı. Roman karakterleri son romanımdaki karakterlere benziyor. Kurtulmamışım daha. Ara vermek, bir süre nadasta kalmak zorunlu. O da çalışmak demek.

Öykü kahramanlarınızı değerlendirecek olursak Ayşad Bahu, Bahu Bike, Birsen, Matmazel Dimitra, Dilber ve diğerleri için “feminist” diyebilir miyiz?

Bilinçleri yok ki onların.

Tavır olarak. Bilinçten ziyade uygulamada...

Ayşad Bahu kesin! Bahu Bike de öyle. Dilber gerçek bir kişiden esinlenmişti. Sıkı bir feministti o. Koşullarına isyan etmiş, ezip geçmiş ama anarşiye kaymamış, sorumluluklarını iyi sürdüren, esaslı bir Kürt kızıydı. Çocuklarını mükemmel yetiştiriyordu. Şairdi. Yer yer güzel şiirleri vardı. İsyân ettiği eşi çocuklarını babasız bırakmasın diye onun eve girip çıkmasına karışmıyordu. Dilber, Ayşad Bahu, Bahu Bike sıkı feministlerdi diyebiliriz ama, tümü de barışçıydı. Birsen’i de hayata karşı olan sevecen tavrı ile feministlerden sayabiliriz.

Türkiye’de şu anda gündemde olan konulardan türban meselesi, kadınların hunharca öldürülmesi, bir dönem gündemi bayağı meşgul eden kızların annelerini öldürmesi gibi bire bir kadını ilgilendiren, onun maddi ve manevi mevcudiyetini tehdit eden mevzular hakkında ne düşünüyorsunuz? Ayla Kutlu, bundan sonra yazacağı öykülerde bu konuları işlemeyi düşünüyor mu?

Hayır düşünmüyorum. Yani günlük siyaset ve bireysel olaylar benim yazarlığıma bire bir yansımıyor. Öyle de olmalı zaten. Arkası yarın değil ki edebiyat,

güncelin popülerliğinden yararlanmak ona yakışmaz. Ben, edebiyatın kendi normları olduğunu düşünüyorum. Güncel konuları edebiyata kattığınız zaman, yapay bir oluşum olduğu hemen kendini belli ediyor. Bunu istemiyorum. Edebiyatın tadının konu ve anlatılanlara bile bağlı olmadan dil üstünde bal gibi bir eriyip kana karışması duygusu vermesini gerekli şart sayıyorum. Haa! Sorunuz; “Kişisel olarak tepki veriyor mu?”olsa... Kesinlikle! Zaten okullara, üniversitelere, sivil toplum kuruluşlarından gelen konuşma önerilerine sıcak bakan, çokça giden bir insanım, panellere vs.lere katılıyorum. Keskin sözcüklerle konuşurum, cevap veririm. Bu benim aydın olarak tavrımdır.

Öykü yazarı Ayla Kutlu, kahramanlarını neye göre belirler, nasıl seçer?

Bunu bilmiyorum. Yani şöyle olmuyor doğrusu Sezgi; “Şöyle bir tipi, şöyle bir karakteri, ya da şöyle bir olayı yazayım.” değil bendeki oluşum. Ben bir odaklanma yapıyorum kuşkusuz; ama en fazla etkilendiğim şey, mekân. Bunu son romanım “Asi Asi”de görebiliriz. Kahramanlar var kitapta, karakterler de var; ama iki karakter var ki romanın etkin güçleri: birisi “Asi”, birisi “Antakya”. Bunlar insanların ruhsal hallerine karışıyor, ruhsal hallerini oluşturuyor. Bu, bana heyecan veren bir şey: “Mekân” güçlü bir çağrışım, yaşam ve yaratım merkezi. Bundan epeyce yıl önce yazdığım Triyandafilis hikâyesinde anlattığım yerler Soğukoluk ve Nergislik yayla köyleri. Çok güzel yerlerdir oralar. Ben sık ziyaret etmek isterim. Nergislik’te bir yerden denize bakmaya gittik. Uzak bir beyaz şehir İskenderun ve uzak bir mavi derinlik: İskenderun Körfezi. Orada, manzaranın büyüüne katılan, biraz da bozan bir su şırıltısı duydum. Küçücük bir dere şırl şırl akıyordu. Kenarlarında küçük gelincikler, papatyalar, mine çiçekleri, çeşitli otlar derenin üstünü kapatmış gibi. Az ötede bir bahçede, gümrah, iyi yetişmiş sebzeler, kocaman ağaçlar... Gölgede besili inekler keçiler... Akşam oluyor. Ansızın bir sis bastı yaylayı... Nasıl güzel bir mekân! Kardeşime döndüm: “Ben buranın hikâyesini yazacağım.” dedim. Üç yıl sonra “Mercan’a Güzelleme” çıktı.. Ne yazacak olursanız olun, neyin sizi harekete geçireceği önceden belli olmuyor. Bu da sanatın bir şakası olmalı.

Eserlerinizde mekân olarak genellikle Hatay ve çevresini kullanıyorsunuz. Bu konuda herhangi bir olumsuz eleştiri aldınız mı? Bu durumun eserlerinizi sınırlandırdığını düşünüyor musunuz?

Hayır. Aksine zenginleştirdiğini düşünüyorum. Hatay'ı bütün ülkede tanıtmak yönünden bir yan görev yaptığım bile söylenebilir. Birçok okurum, arkadaşım, benim yazdıklarım üzerine oralara gittiler ve hiçbiri de sıradan bulmadı oraları. Dahası da var: Ülke insanını metropollerle algılamak çok daha zordur. Büyük oylumlu edebiyat yapıtları, özgün mekân ve farklı uygarlıkların birleşiminden çıkar.

Peki, hep aynı mekânları kullanıyor, neden hep aynı mekânları kullanıyor, gibi bir eleştiri aldınız mı hiç?

Duymadım böyle bir şey. Aynı mekânı tekrar tekrar anlattığımı kimse savlayamaz. Benim zengin düş gücüme en etkin ortamı doğup yetiştiğim topraklar veriyor. Oralardan nasıl vazgeçerim? Ayrıca tüm yazdıklarım da oralar değil. Ancak, tüm yazdıklarım da oralar ve insanları bir biçimde varlar. Eğer, bu kadar zengin insan karakteri, ırkı, barışıklığı, bu kadar zengin doğa, bu kadar zengin tarihsel birikim başka yerde varsa, beni etkiliyorsa, onları da kullanayım memnuniyetle! Bulup algıladıklarımı yazdım zaten. Bir başka şey söyleyeyim; bazı hikâyelerim var ki onu Antakya, İskenderun'da kısaca Hatay'da geçirmezsensiz, tutmaz. “Sen de Gitme Triyandafilis” hikâyesini Türkiye'nin başka yerinde yazamazsınız. Mekân, tarih, olaylar ve toplumsal karakter yalnız Hatay'da böylesi bir biresime ulaşmıştır çünkü. “Mercan'a Güzelleme”, “ Ay ve Su” başka yerlere sığmaz. Gerçekte, ne hikâyeyi oluşturan adsız insanlar grupları o hikâyelerde anlattığım insanlara benzer, ne tarihî benzer, ne coğrafyası benzer, ne kahramanların yaşadıkları benzer. Burada yetişmiş olmak bence çok büyük bir şanstır benim için. Yazarlığımı yalnız olumlu etkisi olmuştur. O kadar büyük bir aşkla yazarım ki, bu belli olur bütün yazdıklarım da. Kadın Destanı, Gılgamış Destanı'nın tersine çevrilmesidir: Kahramanlar Heron Dağı'na giderler. Ben kendi metnimde, Amanos dağlarına götürdüm. Bu toprakların Yunan mitolojisinde yeri vardır. Roma, Sümer, Ortadoğu mitolojisinde de... Bütün semavi dinlerin çıkış noktalarına kuş uçuşuyla bir günlük uzaklıkta ve Kenan ülkesinin üst sınırını çizen yerleri içermekte olan mekândır burası. Sedir ağaçlarını kesmeye giden kral ve yakını niye Amanoslara gelmesin? Sedirin ana vatanı yalnız

Lübnan Dağları değil, bütün Toroslardır. Torosların güney kolu ise güneyden kuzeye doğru Heron, Lübnan ve Amanos adlarını alan dağlar sırasıdır. O yüzden sedir ağaçlarını kesmeye buraya gelinebilir. Bir başka nedenden daha gelinebilir: Amanos ormanlarından daha zengin ve güzel bir ormanlar grubu düşünemediğim için ormanın koruyucusu mutlaka burada yaşıyor olmalıdır. Üçüncü bir neden daha söyleyeyim: Yer gök birbirine karışır “Enkidu” ile ormanların koruyucusu “Huvava” dövüşe durduklarında. İskenderun’daki Yarikkaya rüzgârı kadar yeri göğü birbirine katan bir şey var mıdır? Onun için gerek objektif gerçekler, gerek mekân güzelliği, gerek yazara verdiği ilhamlar, gerek insanının karakteri, gerek tarihsel geçmişi yönünden benim kadar şanslı ve benim kadar bu şansını iyi kullanan birisi varsa başka yerleri de yazarım. Ben yazdıklarımı evrensel açmayı başarabilmiş bir yazarım. Türk halkına yazıyorum; tüm halklara yazıyorum. Bir üzüm salkımı gibi en güneye uzanan bir ilimizdeki güzellikleri bütün dünyaya sunabildiğim için, eleştiri alırsam, bunu onurla taşıyım.

Zaman ayırdığınız ve hoş sohbetinizle sorularımı yanıtladığınız için çok teşekkür ederim.

Başarılar dilerim, sevgili Sezgi... Memleketlim.

**13 Kasım 2010
Hatay - İskenderun**

**13. 11. 2010 Tarihinde Ayla KUTLU ile Hatay-İskenderun'daki
Evinde Yapılan Görüşme**

Ek 2: Çalışmamızda Kullanılan Temel Hikâyelerin Tam Metinleri

HÜSNÜYUSUF GÜZELLEMESİ⁴⁵²

Emine, arkasının sırtı bozulmuş, yer yer görüntü vermez olmuş aynada kendini görmek için boynunu az kıstı. Ayna yüzünün bazı yerlerini saklıyordu ama, gösterdiği kısımda, kendini inceleyen kızı güzel buldu. Anası ardını dönmüş, kapının yüksek eşiğine oturmuş, ayakkabılarını giymeye çalışıyordu. Bunları çamaşır yıkamaya gittiği kadınlardan biri vermişti. Anasının ayakları nasırlı, topukları da çatlak çatlak olduğu için ayakkabı ayağına küçük geliyor, giyerken çıkarırken zorlanıyor, o yüzden yakınıp ayakkabıyı veren kadına uzun uzun ileniyordu.

Emine, onun yan yan bakarak kendisini gözlediğini düşündü, biraz çekindi ama yine de, dudaklarını dişledi. Dudaklarının kırmızılığı teninin mat esmerliğine yaraşıyordu. Bu kızılık birazdan geçerdı ama o zaman annesi evde olmayacaktı. Gün boyu cebinde taşıdığı, akşamları da yakalanmamak için ayakkabısının içine sakladığı rujunu sürünce, şimdiden yitmeye başlamış olan kırmızılık, sürekli ve canlı canlı parladı o zaman. Aslında boyanmayı kendisi de istemiyordu. İstemiyordu ama, yıllardan beri oturdukları bu karanlık oda her şeyi soldurduğu için boyanması gerektiğini düşünüyordu. Öyle bir odaydı ki bu... Bakmadan, koklamadan o yaygın küfü algıladı. Kapsız yorganlar her zaman yarı ıslaktı. Sedirin üstündeki, içi ot dolu minder örtüsüzdü. Köşede duran, ikide bir parlayan gazocağından, yer yığılı tencere ve sinilerden, tavalardan, kalayı yitmiş bakır sahanlardan tiksiniyordu. Bunların hepsinden kurtulma isteği hiç yitmiyordu içinden. Kurtulduğunda, avazı çıktığı kadar bağıracaktı sevinçten.

Yalnızca kendi odaları değildi güneş almayan. Evin bütün odaları böyleydi. Her birinde bir başka ailenin barındığı fare delikleri gibiydi hepsi de. Odaların açıldığı avlu bile karanlıktı. O yüzden, üç-beş basamaklı taş merdivenleri gri, kaygan, tuhaf bir yosun kaplamıştı. Yosunların yumuşak uçlarının üstünde küçük, sarı renkli, uzun kuyruklu böcekler dolaşıp dururlardı.

Yaşanır mı buralarda? Sanki biz insan değiliz... Biz de insan mıyız be?

⁴⁵²Ayla Kutlu, *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 1998, s. 21 - 69.

Allahtan, güzeldi. Saçlarını silkeledi. Gözlerini aynadan ayırmıyordu. Savrulan bir saç tutamı, yüzünün sağ yanından aktı, kaşının, yanağının bir bölümünü kapatarak kulaklarının altında, omuzlarına değmeden durdu. Sarı olsaydı, omuzlarında dalga dalga çoğalsaydı saçları. Dümdüzdü. Koyu kahve renkliydi. Hiç değilse kumral olsaydı. İlkokula başlarken çekilen resminden anlaşıldığına göre, küçükken enikonu açık kumralmış. Annesi, bir ip parçasıyla şakaklarının iki yanında iki örgü yapıp örgüleri tepesine bağlamıştı. Ağzı gözü tam yerinde görünmüyordu o resimde de şimdi aynada olduğu gibi. İlacı uçmuştu fotoğrafın. Adam gibi bir fotoğrafçıya götürseydi annesi, ne olurdu sanki? O zaman da paraya kıyamamıştır. Ortaokula başlatırken de kıyamamıştı. Evde tek resmi kalmamıştı o yüzden.

Oysa ne kadar istiyor okumamı. Sınıf geçtiğimde nasıl sevinir. Yine de kıymaz parasına. Seyyar fotoğrafçının önüne çöktürür.

Yedi yaşındayken çekilen o resimde örgülerin altında bırakılmış saçları iyice dalgalanmış, omuzlarına yığılmış. Şimdi de böyle saçları olsaydı.

Bir fotoğrafçıya gidip resim çektirmeyi özledi. Fotoğrafçı, perdeyle ayrılmış yere gelmeden önce Emine, kaşlarını tükrüğüyle düzelterek, rujuyla yanaklarına birkaç benek atıp sonra onları dağıtarak, dudaklarını yalayıp ıslatarak, saçlarını şöyle bir savurarak hazırlanır, dışarıya seslenirdi:

“Ben hazırım...”

Altı tane altı dokuzluk, bir de kartpostal veriyorlar. Kartpostalda bir göl, gölün çevresini kuşatan ağaçlar görülüyor. Başı, gölün ortasından çıkmış bir deniz kızını çağrıştırmak ister gibi tam ortaya yerleştiriyorlar. Biraz daha çok para verince, azıcık pembe, yeşil renk bile katıyorlar resme.

Böyle resimleri olunca, onları sağa sola dağıtmaya kararlı Emine. Bakarsın bir gün, güzel bir kız arayan sinemacının eline geçer:

“Kim bu kız? Kim bu körpe fidan? Hemen bulun onu bana. Size, yirmi dört saat süre. Bu kız hemen bulunacak arkadaş!..”

Şimdilik bir kişi var, resmini verebileceği. Ökkeş. Olsun... Daha kimler, kimler çıkar insanın karşısına.

Türkücü Zehra Bilir, kente geldiğinde kaç kişiye imzalı resim vermişti. Demek, resim vermek ayıp değil. Annesi, istediği kadar belertip baksın gözlerini. Bu kadar karışmaya hakkı yok. Kendisi kartlaştı iyiden iyiye ya, belki o yüzden kızını bile kıskanıyordur.

Güzelim diye kıskanıyor. Daha on dördündeyim diye. Oğlanlar ardında dolanıyor, ikide bir evin önünden geçiyor, geçerken ıslık çalıyorlar diye.

-Adam gibi yürümüyorsun. Kıçını bir o yana, bir bu yana salladıkça eteklerin gel gel ediyor...

Ediyorsa ediyor. Sen yap bakalım, seninki de getirir mi hiç kimseyi ardından?

Nasıl yürüyecekti? Bandonun ardından yürüyormuş gibi, rap rap sesleri çıkaran adımlar mı atacaktı? Hem, bir zamanlar istemez miydi bandonun ardında yürümek? O bir yana, izci gibi giyinmiş, çalmasını bilmedikleri trampetlerin bir yanında sopalarını düzgünce tutmasını öğrenmiş trampet takımının, onların önünde, çalmasını bilmedikleri borazanlarını kollarını gererek kaymakama doğru uzatan borazan takımının, yani tüm üniformalı çocukların ardında yürümeyi de isterdi. Solmamış bir önlüğü, dikiş yerlerinden tiftiklenmemiş yakası, beyaz bez ayakkabısı ve çorabı olsaydı.

Hangi çocuk, tel üzerine kaplanmış krepon kâğıdından kanatları, uzun giysisiyle bir melek olmayı istemezdi? Emine, atlet kılığına girip beyazlar giymeye de özenmişti. Sembol arabasının ardında, yukardan uzatılmış ak ve kırmızı kurdelelerden birini tutan, göğsüne kocaman bir harf iğnelenmiş temiz Türk öğrencisi olarak geçebilseydi bir kez. O zaman annesinin yürüyüşü için edebileceği tek sözcük olamazdı. Kaymakamın önüne geldiğinde, kapandığı yerden doğrulup zincirini parçalayarak kollarını havaya kaldıran bir özgürlük perisi olmayı, ya da düşman askerini ayağının ucuyla itip yere yuvarlayan, göğsü al bayraklı bir Yirmi Üç Nisan Meleği olmayı geceler boyu nasıl da özlemişti. Hiçbir bayrama katılamamıştı. Giyimleri daha kötü olduğu için sıraların sol yanına veya ortalara konulan önlüklü bir öğrenci bile olamamıştı.

Kimseyle yürümedim ki ben... Hep yalnız yürüdüm.

Okuldan çıktıktan sonra çocuklarla oynadığı için de kıyameti koparırdı annesi:

-Kazık kadar kız oldun, utan!

Ama bu, geçen yıldı. Şimdi okul mokul yok. Ne çocuklarla koşuyorsun, ne de bezden bebeklerle oyalanıyordun artık.

Okulu bırakmışım, fındıkçılığa vurmuşum... Neymiş fındıkçılık?

-Ne olurdu okulu bırakmasaydın? Arkadaşların sokaklarda seksek oynuyor, sen orospuluğa koşuyorsun. Hızla.

Yaşlıları sokaklarda seksek oynamıyorlardı artık. Hepsisi, orta sona geçmişlerdi.

İki yıl geride kaldım ben. Sınıfta benden başka bir kız aybaşı olmuştu. Ben üç yıldır oluyorum.

Yine de okurdu. Eksiksiz kitapları, defterleri olsaydı. Evlerinde ışık olsaydı. Gaz lambası yerine, bir dokunuşla ışıdayıveren elektrikleri olsaydı. Bütün öğretmenler, Emine'ye bağırarak için ağız birliği etmeselerdi:

-Utanmıyor musun? Hem bilmiyorsun, hem de sağınla solunla işaretleşip sululuk yapıyorsun. Boyundan utan, yaşından utan.

Utaniyorum boyumdan. Kendimden iki yaş küçük çocuklarla birlikte okumaktan. Onların bildiklerini bilmemekten. Memelerim belli olmasın diye onları bezle bağlamaktan.

Bahçede yalnız başına dolaştığı için gözlerini üstüne dikiyordu öğretmenler:

-Kızım, niçin arkadaşlarınla birlikte değilsin?

Öbür çocuklara Emine'yi neden aralarına almadıklarını sormuyorlardı. Akıllarına gelmiyordu bu. Emine'nin önlüğünün elde dikildiğini, robasına parmak sokulup çekildiğinde robanın ve altındaki büzgülerin dağılıverdiğini bilmiyorlardı. Çocuklar bunu biliyordu oysa. Bildiklerini uyguluyorlardı üstelik. Emine, o çocuklarla onların istediği her şeyi yapmaya hazır. Onlar, ilkokul bebeleri gibi kol kola girip, uzun uygun adımlar atıp "La la lastik, terazi lastik, son dersimiz jimnastik," diyerek çömeliyorlar, Emine aynı şeyi yapmadığı için arkadaşlarıyla dolaşmıyor, oluyordu. Yine de... Alay etmeden alsalardı içlerine, parmaklarını yanlışlıkla robasına takıp hızla aşağı çekmeselerdi, yapardı. Hiç hoşlanmazdı ama, yine de pat diye yere atardı gövdesini, hoplar düşerdi.

Önceleri çok üzülmüştü, şimdi anlıyordu: Gerçekte iyilik etmişti jimnastik öğretmeni. Dersin başında, kız oğlan karışık, el ele tutuşarak çember oluşturmaya çalışıyorlardı. İzin istemeye utanmıştı Emine dersten önce. Hem, istese bile izin alamazdı. Arkası dönük olarak yaklaştığında öğretmen bağırmişti. Bacağının üst yanında birikmiş, sızmaya hazırlanan kanı görmüş olmalıydı:

-Seksen dokuz Emine, çık dersten...

Emine çok utanmıştı. Öğretmen isteseydi, bir şey uydurabilir, kimse sezmeden dersten çıkarabilirdi. Herkes görmüştü şimdi. Nöbetçi öğretmen bile.

Kimse sevmemişti Emine'yi. Öğretmenleri de arkadaşları da.

Her derste, tüm öğrenciler tek sıra ve hazır ol durumuna geçtiklerinde öğretmen Emine'yi ortaya çağırırdı:

-Esne Emine... Esne!..

Emine, ellerini ayak uçlarına değdirip başının iki yanında havaya kaldırmak zorundaydı. Öğretmenin bununla eğlendiğini herkes bilirdi. Ardında tek sıra olmuş, kendinden iki yaş küçük çocukların kıkır kıkır güldüklerini duyar, öğretmen ise duymazdan gelirdi. Öyle eğilip kalktıkça, göğsüne sardığı bez parçası sıkılığını yitirir, yerinden oynar, memeleri sallanırdı. Öğretmen, bağırmasını sürdürürdü:

-Esne Emine... Esne!..

“Dersten sonra beni görsün,” diye haber göndermişti. Kızlardan biriydi haberi getiren. Ağzı kulaklarına varıyordu bunu iletirken. Spor odasına gitmişti Emine. Öğretmen yalnızdı. Masanın başında, ayakta duruyordu.

Yukardan aşağı, süzmüştü Emine'yi:

-Kalbini mi kırdım yavrucuğum? Ama mecburdum. Oğlanlar fark etseydi bir daha onların alaylarından kendini kurtaramazdın. Seni korumak için yaptığımı inan. Yazık... Ağlamaktan o güzel gözlerin şişmiş...

Cebinden mendilini çıkarmış, Emine'nin yeniden dolmaya başlayan gözlerini silmişti. Hemen ardından, bir yandan mendilini cebine yerleştirirken, bir yandan da Emine'yi spor gereçlerinin bulunduğu iç odaya doğru itmeye başlamıştı. Gövdesi belli belirsiz Emine'nin gövdesine değiyordu ve Emine geriledikçe, öğretmen aynı büyüklükte bir adımla ilerlediği için bu dokunuş hiç kesilmiyordu. İri, kalın bir

gövdeydi bu. Önce bir, sonra iki eliyle omuzlarına dokunmuş, sonra bastırmıştı. Hızlı hızlı soluyordu. O karanlık iç odada, Emine'nin belinden tutmuş, ayağıyla kapıyı itip kapatmıştı. Kapı kapanır kapanmaz elleri Emine'nin beline inmiş, yavaş yavaş yukarı çıkmaya başlamıştı. Memelerini sardığı bezi ovalaya ovalaya çıkartmış, birden serbest kalan memeleri önce okşamış, sonra hoyratça sıkılmıştı.

- Ah!

- Bağırma... Bağırırsan rezil olursun. Bana bir şey olmaz. Bana kimse bir şey yapamaz.

- Ama hocam canımı acıtıyorsunuz... Sonra... "Sonra, ayıp..." diyecekti.

- Ne güzel memelerin var, taş gibi.

Elleri, Emine'nin gövdesinin her yanında dolaşıyor, soluğu hızlanıyordu.

- Kalçalarında... Hımm... Ne güzel kızsın sen. Bilsen, bir bilsen...

- Öğretmenim, ne olur bırakın beni.

Sonunda bıraktı öğretmen. Emine dış odaya geçerken, kendisine yol verildiğini gördü. Şaşırdı. Arkasından kalçasının yine okşandığını, bu kez elin hafifçe, kumaşın üstünde belli belirsiz gezindiğini algıladı.

-Baban yok, değil mi yavrucuğum?

-Yok...

-Amcan, dayın, size göz kulak olacak bir erkek?

-Yok... Hala ağlıyordu Emine: Bir dedem vardı. Ayrı oturuyorduk ama dedem evimize gider gelirdi. O da öldü.

-Ağlama artık. Bir daha seni hiç üzmeyeceğim benim cici kızım. Ara sıra ya ben seni çağırırım ya da sen gelirsin buraya. Seni Spor Kolu Başkanı yaparım, dikkati çekmeyiz. Dertleşiriz, sana yardım ederim.

Oğlanlar her şeyi fark etmişlerdi ama. Spor odasında neden çok kaldığını bile biliyorlardı. Emine'nin arkasından bağırıyorlardı:

-Eminem... Bitti mi hastalığın? Jimnastik öğretmeni neler yapıyor sana Eminem? İster misin biz de yapalım?

Bacak kadar oğlancıklardı. Söylediklerinin anlamını bile bilemeyecek kadar saftılar üstelik.

Ne zamana kadar okutabilirdi beni annem? Ortaokulu bitirtebilir miydi? Ne olurdu ortaokulu bitirseydim?

Annesi aklına gelince, dönüp aynadan yine baktı Emine. Kadın, oturduğu yerdeydi. Ayakkabısının giymediği teki elinde, Emine'yi gözlüyordu. Başörtüsünün uçları göğsünün iki yanında duruyordu. Çenesinin boynuna bittiği yerde oluşmuş torba, içi dolu, gergin, küçük bir kavunu andırır biçimde sarkıyordu. Guatr yumrusu. Eskiden de vardı bu yumru. O zamanlar boynunun ortalarında bir yerlerde büyük ama böyle şimdiki gibi utanmazcasına değil, utanır gibi durur, konuştuğunda iner, çıkardı. Sonraları daha da büyüdü. Aşağıya sarktı. Memelerinin başlangıcında rahat bir yatak bulmuş gibi yayıldı kaldı. Olmadık zamanlarda, olmadık şeylere köpürmesi, yüzünü al basması, çarpıntısının tutması, yalnızca yorgunluktan değil, bu yumrudan da geliyordu.

Emine hem sıkıldı, hem de kızdı:

-Gitsene artık anne. Geç kalmıyor musun?

-Yavrum, ne olur namusumuzu beş paralık etme. Daha çok küçüksün. Yarın, helal süt emmiş biri bizim de karşımıza çıkar. Başında bir erkek yumruğu yok diye kendini kapıp koyverme yavrum...

-Ne yapıyorum ben anne?

Bağırılmamak, her şeyi birbirine katmamak için kendini zor tutuyordu. Gitsin artık şu kadın. Onun böyle ayakkabısını giymeden durması, gözlerini kızının üstüne dikmesi ve zamanı unutmaması yüzünden Emine geç kalıyordu. Saat de yok. Bu avluya sığınmış insanların hiçbirinde saat yok.

-Haydi Fatma Bacı... Sen artık git çamaşırlarına. Sen çamaşırları pakla, onlar da seni...

Guatr yumrusunu kimseler bir hastalığın sonucu olarak kabul etmiyor bu kentte... Annesinin adının Çamaşırcı Taşaklı Fatma'ya çıkması bu yüzden. İlk geldikleri yıllarda, çamaşıra gittiği kadınlar, "Şunu şöyle yıka, bunu böyle ser," demek gereğini bile duymazlardı annesine. Şimdiyse, çaptan düştü. Üstelik olmadık

yerde, olmadık nedenle bağıyor, yüzü kıpkırmızı kesiliyor, yürek atışlarının göğüs kafesini zorladığı, üç-beş adım uzaktan bile izleniyordu. Kadınlar, inme iner, başımıza kalır, sebep oluruz korkusuyla başka çamaşırcıları yeğliyorlardı yavaş yavaş. Yine de... Vefalı hanımları vardı. Allahtan, onlar vardı.

Liman Gazinosu'nu geçtikten sonra, yukarı doğru uzanan yolun kıyısında, Halkevinin karşısında buluşmayı kararlaştırmışlardı Ökkeş'le. Emine, Ökkeş'i sevmediğini biliyordu. Ökkeş'in de kendisini sevdiğini sanmıyordu. Yine de... Ökkeş'in elinin dokunuşu gövdesinde ürpertiler oluşturuyordu. Kaşığı gözü pek güzeldi Ökkeş'in. Boyu posu da yerindeydi. Karısı dördüncü çocuklarına gebe. Belki de salt bu yüzden Emine'ye ilgi göstermesi. Karısına yanaşamıyordu. Bir mektup göndermişti Emine'ye. Hem de kendi kızıyla. Yazısı kötüydü, yazdıkları da aptalcaydı ama Emine yine de onu kabullenmişti. Bu üçüncü buluşmaları oluyordu.

Anası gider gitmez rujunu sürdü dudağına. Yanaklarını kızılılandırdı. Görsün bakalım Ökkeş, yüzünü leke basmış, koca karınlı, pasaklı karısından sonra Emine'nin kaymak gibi tenini, kırmızı dudaklarını. Saçı yine önüne dökülmeli ki. Saçını bir kez daha önüne döktü. Kaşının üstüne düşen yanı güzeldi ama, yüzünün öte yanında saçlar dümdüz iniyordu. Yüzü uzun görünüyordu o yüzden. Demek ki, dikkat etmesi, Ökkeş'i sol yanına alması gerekir. Uzun saçlı olmalıydı. Ya da iri dalgaları olmalıydı saçlarının. Ya da sarı, hiç değilse kumral...

Kumlukta bekliyordu Ökkeş. Emine'nin geldiğini görür görmez yürümeye koyuldu. Deniz Komutanlığını geçtiler. Daireler, evler tümden bitene kadar, birbirlerine tek söz etmeden arka arkaya yürüdüler. Kumluklar başlayınca, Ökkeş durup Emine'yi bekledi. Fener'den çok ötelere kadar yan yana yürüdüler. Kumlar gevşekti, ayaklarının altında kayı kayıveriyordu. Ökkeş güzel sözler etmesini bilmiyordu hiç. Ağzından çıkan tek söz; "Başkasına bakarsan, başkasının olursan seni öldürürüm kız..."

Jimnastik öğretmeni, "Yavrucuğum, yavrucuğum..." diyordu oysa.

Ökkeş, sözleriyle Emine'yi korkuttuğunu sanıyorsa, avcunu yalasın.

Evli barklı adamsın. Ne yapayım seni a Ökkeş? Şimdilik hoşuma gidiyorsun, o kadar. Karını boşa, beni al mı diyeyim sana?

Haydi, karısını boşadı. Elin piçlerine bakmaya gelmemişt ki dünyaya Emine. Çocuk bak, Ökkeş'in yağlı mazotlu iş tulumlarını yıka. Aptal mıydı, aptal mıydı?

Artık, ikisinde de kimselere görünme kuşkusu yoktu. Ökkeş, kolunu Emine'nin beline sardı. Emine'nin memesiyle kalçasının arasındaki her yerini mınıcıkladı. Ökkeş'in sıcak, hafif terli elleri, içinde, az önce düşündüklerinden ötede istekler uyandırdı Emine'nin; rahat bir yatakta, yarı karanlıkta, Ökkeş'le birlikte çıplak... Ökkeş'in yerinde jimnastik öğretmeni de olabilirdi...

Denize karşı oturdular. Güneş ve deniz gözlerini alıyordu. Başka yerlerden getirilmiş, yığılmış bırakılmış sert kayaların üstündeydiler. Kıçlarına batan taşlar yüzünden ara sıra kıpırdanıyorlardı. Ökkeş, Emine'nin iple büzülmüş yakasını gevşetip memesini çıkardı. Yalnızca Ökkeş ve deniz, yakından seyredebilirdi memeyi. Okulu bıraktığından beri memelerini bağlamıyordu Emine. Mahalledeki kızlara da oğlanlara da, onların analarına da, hatta durup ardından bakakalan babalarına da inat, hopyaya hopyaya yürüyordu. Daha çok sallansınlar, daha çok göz, ardında takılı kalsın diye.

Bu kente ilk geldiklerinde sığındıkları ev, şimdi oturdukları kayalıklara yakındı. Dedesinin eviydi, o ev. Bir süre sonra anası, oturdukları bu karanlık, pis odayı tutmuştu. O yıl evlenmişti Ökkeş. Düğünü, evlerinin avlusunda yapılmıştı. Avluya açılan odalar onlarınki gibi kötüydü, ama bahçe aydınlıktı. Güneş şakır şakır oynuyordu içinde. Kuru, bastırılmış topraktı. Sonradan bir köşede elvan elvan çiçekler, soğan, nane, maydanoz büyümüşü Ökkeş'in karısı.

Düğünde, Emine, gelinin ak giysisini, beline bağlanmış kırmızı kurdeleyi, göğsünde sallanan altın maşallahı ve gelinin kendisini çok beğenmiş, yanından ayrılmak istememişti. Küçük elleri, gelinin elini aramış durmuştu. Oysa aradığı o eller, olması gereken yerde yoktu. Gelinin kendisini bir-iki kez ittiğine, hatta bir kez kolunun etini burarak ittiğine inanmamıştı. İlk kez bir gelin görüyordu. Kendisinin gelinden hoşlandığı gibi onun da bir küçük kızın hayranlığından hoşnut olacağını sanmış olmalıydı. Gelinin gözlerindeki kızgınlığı, dudaklarındaki korkutucu gerilmeyi görmesine karşın inanmamıştı buna. Şimdi, gelsin de yalvarsın bakalım o gelin.

“Çocuklarıma acı. Karnımdaki günahsız acı, yıkma yuvamı,” desin.

“Sen kimsin? Bana ne senin yuvandan? Gücün varsa şimdi bursana etlerimi, şimdi itsene.”

Yok, bu değil istediği:

“Al kocanı kızım. Biraz oynayayım, sonra al. Ama artık iyi sahip çık ona. Çünkü ben istersem...”

Ne zaman acılaşmıştı böyle? Ökkeş de karısı da hiç önemli değillerdi. Hiç... Ama hoşuna gidiyordu Ökkeş’in elleri. İçten içe yanan bir ateşi vardı. Emine’ye değdiği anda dışa vurduğu belli oluyordu. Ökkeş’in kızgınlıkla –kıskançlıkla yarı-çatılan kaşları da hoşuna gidiyordu.

Ne zaman ben böyle oldum, değiştim?

Bu kente gelirken ilk kez trene binmişti Emine. Hala ilk günkü canlılığını taşıyan anısı, bu kente gelişleri. Beş buçuk yaşlarında olmalıydı o zaman. Kardeşi Habip, anasının kucağındaydı. Memeden kesilmemişti. Kendisi o yaşlarda olduğuna göre Habip, bir yaşını sürüyor olmalıydı. Babası askerliğini yapıyormuş, mayına düşmüş. Annesi, iki çocuğuyla kendi anasının babasının yanında barınamayınca, daha rahat olacağını düşündüğü için, kayınbabasının yanına yerleşmeye kalkmış.

Önce toz yuta yuta tükenmek bilmez bir yolda gitmişlerdi. Emine’yi kaptıkaçtının tepesine oturtmuşlardı. Kaptıkaçtının tepesini çevreleyen demirlere tutunmasa sarsıntıdan düşebilirdi. Gittikleri yol, yol değildi. Kurumuş bir dere yatağı.

Güneş, iyiden bastırmış, o zaman Emine kusmaya başlamıştı. Karnı ağrıyordu. Ağlıyordu. İçerideki insan yığınının arasında ezilmiş, yitmiş anası kızının sesini duymuyordu. Arabanın çamurluğuna basıp, açık pencereyi tutarak kendilerini güvenceye almış poturlu adamlar, Emine’yle konuşuyorlardı:

-Sus kızım, sus bacım. Sus sultanım... Memeni yiyeyim sus...

Emine susamıyordu. Anası sıkıştığı yerden başını uzatıp kızına bir sözcük etmiyordu. Yapayalnızdı. Kusuyordu. Kusukları arkaya doğru uçuyor, Emine’yi şaşırtıyorlardı.

Sonra trene binmişlerdi. İnsanların üstüne basa basa koridorlar aşıp kıvrılacak bir yer aramışlardı. Sonunda bir yer bulabilmişlerdi. Koridor ter ve hela kokuyordu. Emine, annesinin başörtüsünün ucunu tutmuştu, sıkı sıkı. Onu başını eğip tutmaya

zorladığının ayırımında değildi. İslahiye’de dümdüz, bomboz bir yerdi. Uzaklarda salınan üç-dört kavruk fidanla üstlerini toz bürümüş ağaççıklardı İslahiye. Toz, her şeyi altına almıştı. Annesi bir elinde bir bohça tutuyor, diğer koluyla da Habip’i kucaklamış, tren yolunda koşuyordu. Koşarken, ardına dönmeksizin, çabuk olması için Emine’ye bağıriyordu. Sesi, ayakkabılarının tahta topuklarının, tren yoluna çarpmasıyla oluşan sesin arasında yitiyordu. Emine’nin eline de bir bohça sıkıştırmıştı. Emine, annesi kadar uzun adımlar atamadığı için rayları tutan tahta ayakların üstüne düşmüştü. Birkaç kez olmuştu bu. Sonuncu düşüşünde bohça dağılmıştı. Annesi, elindeki yükleri yolun kıyısına bırakıp Habip’i de oturtuktan sonra gelmiş, Emine’nin yanağına bir tokat atmıştı. O sırada Emine, düştüğü yerden kalkmaya çabalıyordu. Tokatın hızıyla rayın üstüne savrulmuştu. Demir, dişini kırmış, ağzının yanını yırtmıştı. Dişin yerine sonradan yenisi çıkmıştı, ama dudağındaki yırtık, büyüdükçe ağzını aşağı doğru çeken bir iz bırakmıştı. Şimdi herkes, anası bile, o eğrilik yüzünden Emine’nin kendileriyle alay ettiğini sanıyordu.

Annesi bohçayı toplamış, Emine’nin önüne koymuş, yürümüş, kanayan ağzını silmemişti. Emine, annesi kendisine bakmadığı, artık seslenmediği için, kendisini yapayalnız bulmuştu yine. Sıcak, sapsarı ve soluksuzdu. Üstüne bastırıyordu. Annesini yitireceğinden, o uzaktaki kavruk ağaçlarla kalacağından korkuyordu. Tren yolu hiç kıvrılmadan dümdüz uzanıyordu. Annesinin nasıl yiteceğini bilmiyordu ama, yiteceğine inanmıştı. Güneş kafasının içindeydi. Gözleri kararıyordu o yüzden. Baktığı yerlerde hiçbir şeyi seçemiyor, yalnızca her yanında koşuşturan gölgeleri algılıyordu.

Sonra yine trene binmiş, Toprakkale’ye gelmişlerdi. Toprakkale yeşildi. Nizip’ten beri gördüğü ilk yeşil yer.

Nice zaman geçmiş, annesi ıslak bir bezle ağzını silmişti Emine’nin. Kuruyan kanlar pütür pütürdü. Çıkması için iyice ovalamış, sonra pul pul koparıp atmıştı annesi. O zaman Emine’nin dudağı yine kanamıştı. Bu kez canı daha çok yanmıştı. Saatler önce tren yolunun kıyısına tükürdüğü dişin boşalttığı yere biriken sesi, ıslık gibi çıkıyordu ve bu ses hoşuna gidiyordu Emine’nin. Denizi gördüğünde şaşmıştı. Toprakkale’den sonra her yer çok güzeldi.

Dede, gelinini ve iki torununu iyi karşılamıştı. Bunu sonradan annesi anlatmıştı Emine'ye. Ama dede, yaşlı, güçten düşmüş bir hamaldı. Gencecik oğlunun mayında parça parça olmasından, oğlundan epey yaşlı gelininin iki çocukla üstüne yıkılmasından rahatsızlık duymuş olmalıydı sonraları.

Ne kadar zaman geçmişti, anımsamıyordu Emine. Bu odayı tutmuş, çocuklarını yerleştirmiş, çamaşır yıkamaya başlamıştı annesi. Yalnızca yürek çarpıntılarını tutardı o zamanlar. Yüzünü al basardı. Bunun dışında sağlıklıydı. Boğazının tam ortasındaki yumru böyle belirgin değildi. Adının Taşaklı Fatma'ya çıkması sonradan oldu.

O günlerde Emine İskenderun istasyonunda çok kömür topladı. Tekerlekleri eski otomobil lastiklerinden yapılmış, atla çekilen naylon arabalara atlayıp geldi kente kadar. Çuvalını, kardeşi Habip'i ve sonra da kendini atardı arabanın üstüne. Naylon arabacılar kimseden para istemeyi düşünmezlerdi. Sarsıntıyı duyunca başlarını çevirir, çoğu kez arabayı yavaşlatırlardı. Anası, Emine'nin topladığı bu tren artığı kömürleri satardı.

Emine'nin okula gitme yaşı geldiğinde, ne yazda ne kışta, iş yapmasına razı olmadı annesi. Ama, kız orta bire kadar götürebildi okulu. Orta birde, ikinci yılında, on-dört yaşında, okumayı boşladı. "Gözü oynaştaydı..."

Emine'nin Ökkeş'ten bıkmaya zaman kalmadan hemen o gün, ilişkileri bitti. Akşam eve geldiğinde annesinin şişmiş elleri, ellerini büyüten damarları ve gövdesi, zangır zangır titriyordu. Kızgınlığı zulme, zulmü de güce dönüşmüştü. Emine'yi dövdü. Nasıl bitmez bir öfkeyle vurduysa kızına, Emine bayıldı. Ayılırken, gövdesinde duyduğu acılara karşın, yepyeni bir tadı algıladı. Ökkeş'in ellerinin verdiği tada benzer bir tattı bu. Çok şaşıtı.

Annesinden yediği dayak, avlu komşularının kapılarına birikmesi, vazgeçirmezdi Emine'yi. Hatta belki de Ökkeş'i başka türlü özlemeye bile dönüşürdü. Ama, sokağın sonundaki dükkândaki yoğurtçu Cafer'in oğlu Sadettin, Emine'yi bir köşeye sıkıştırdı. Sadettin, Ökkeş'in karısının amca oğlu olurdu:

- Bir daha başını kaldırıp Ökkeş'e baktığını bile duymayacağım kız. Ant olsun, namus için seni parça parça ederim.

Emine, gözlerini kıstı. Sadettin'in bu sözleri altında kendisine duyulan bir ilginin ipucunu aradı. Sadettin bayağı yakışıklı bir çocuk. Biraz şişman. Ama bu sokakta şişman olmak bahtlılık. Oğlanın kendisine hiç ilgi duymadığını, bu işi sahiden namus işi olarak aldığını anlayınca korktu.

"Sana ne benim namusumdan?" Sadettin'e bunu söylemeyi çok isterdi. Ama azarlanırken de edemedi bu sözleri, sonradan da. Onca kurmasına karşın o karanlık yoğurtçu dükkânına girip söyleyecek ve eteklerini savurup aldırılmaz tavırla dışarı çıkacak kadar yürekli olmadı.

Ökkeş, iki-üç kez haber gönderdi. Sonra bıraktı arkasını. Sokakta karşı karşıya geldiklerinde gözlerini ayakkabılarının burnundan kaldırmadı. Sevmiyormuş meğer. Korkak da üstelik.

Demek beni kimse sevmiyor. Herkes düşman. Ben de hiç kimseyi sevmiyorum zaten...

Ökkeş'in karısı doğurdu. İki kızın ardından bir oğlan doğurabilmişti. Ama sürdürememişti arkasını işte. Yine kız... Çocuğunu kucaklayamadı diye sonradan ağıt düzmüştü anası. Hummadan gitti, çünkü. Yüzü çil çil, göbeği şiş, elleri pençe gibiydi kadının. Kör ölmüştü, kadınlar badem gözlü yapmışlardı ağıt düzerken. Mevlidinde Emine'yi de alttan alttan düşmanca süzmüş, arkalarını dönmüşlerdi sonra. Ne suçu vardı bu kadının ölümünde?

O günlerde, Binbir Çeşit Mağazası'nda tezgâhtardı Emine. İşe girmeden önce, tezgâhtarlığın öğrenilmesi gereken inceliklerinin bulunduğunu hiç düşünmemişti. "Şunun fiyatı şudur, bununki de bu..." demeyi öğrendin mi yürür sanıyordu iş. Hiç de öyle değildi.

İlk gün dükkân açılmadan gelmedi diye azar işitti. Artık dükkânı Emine açacaktı. Camlar her sabah silinecekti. Malların yeri ezberlenecekti.

Eline bir kitap tutuşturdular. Yıllardan beri kim bilir kaç kişinin elinden geçmiş bir kitaptı. Kabı kopmuştu. Bir sürü sayfa da aradan düşmüş, yitmişti. Yine de bu kitaba özen göstermesi için sıkı sıkı tembihlendi Emine.

Neresine özen göstereyim bunun a deyyus? Sayfalarını azıcık hızlı çevirsem, dağılması bir yana, toz olup uçar gider bu be:..

"Müşteri Kimdir? Müşteriyle Nasıl Konuşmalı? Mal Gösterme Sanatı..." Falan filan. Resimliydi kitap. El nasıl tutulacaktı, kafa nasıl eğilecekti, gözlerin bakış yönü neresi olacaktı, ses tonu nasıl olmalıydı? Emine'yi bir gülmedir tuttu. Kitabın resim bölümündeki tezgâhtarın küçücük bir kafası vardı. Saçları da yok gibi bir şeydi. Ortadan ayrılmış, ıslatılıp kafaya iyice yapıştırılmıştı. Kafanın ortasında geniş, düz, ak bir yol: Saç ayırma çizgisi. Burnunun altında da Emine'nin sinek pisliği sandığı bir badem bıyık. Önce eliyle kazıyıp atmaya çalışmıştı sinek pisliği sandığı şeyi de sonradan adamın bıyığını kazıdığını, asıl önemlisi kitabı yırttığını anlamış, patron görmeden elini çekmişti. Bu resimlere baka baka, başını kolunu öyle tuta tuta, gözlerini kullana kullana öğrenilmiş tezgâhtarlık. Kitapta yazılı şeyleri su gibi ezberlemeliymiş üstelik.

Kısa süre sonra kitap, ilk gördüğü zamanki gülünçlüğü yitirdi. Zor olan şey başkaydı. Anasıydı bu. Hangi eve çamaşıra giderse gitsin, ne kadar yorulmuş olursa olsun dönüşte, ıslak giysisi, şiş elleri, sıkıntısına dayanamayıp örtüsünü çözdüğü için boynunun altında başıboş ve inanılmaz bir çirkinlikle sallanan, her geçen gün daha da büyüdüğü duygusunu uyandıran yumru-suyla geliyordu. Çömeliyor, Binbir Çeşit Mağazası'nın karşısındaki duvara sırtını verip kızını bekliyordu.

Emine annesinin hiç değilse o günün akşamında gelmemesi ya da gelememesi için dualar ediyor, akşamları da yol boyunca kavga ediyordu onunla, yalvarıyordu. Onu üzecek şeyler yapmayacağına söz veriyordu. Annesi yine de geliyordu. Emine, onu görür görmez yüzüne al basmasını engelleyemiyordu. Utanıyordu. Şaşkınlıkla kutuları ters yerlere yerleştiriyor, öğrendiklerinin tümünü unutuyordu.

-Namusumuza kimse bir laf etmesin diye geliyorum kızım...

- Karanlıklar mı anne, yalnızca karanlıklar mı insanın namusunu yitirten? Caddelerde, sokak aralarında kim yitirmiş namusunu şimdiye kadar?

-Ya kaçırırlarsa kızım?

-Kim kaçıracak anne? Dağ başında mıyız? Kimi görüyorum ben? Kiminle konuşuyorum? Kim yüzüme bakıyor, ardımdan kim geliyor?

Annesinin güvensizliğine aldırılmıyordu. O utanmazcasına büyük, utanmazcasına büyümekte ve yeni küçük yumrular doğurmakta olan yumruyu önemseydi. Öldürmez miydi bu hastalık? Gizli gizli bunu öğrenmeyi bile düşündü.

Her şey tekdüze idi. Kapağı sıkıca kapanacak kutular, özenle sarılacak kurdeleler, karası akı birbirine karışmayacak kopçalar, iyi maldan anlamayacak acemilere sokuşturulması gereken tapon mallar, kötü kalitelilerle, iyi kalite ıvır zıvırın yakın ama ayrı yerleri, alıcısına göre iyiye uzanmaması elinin, bir başkasında ise kötüye hiç dokunmama alışkanlığı... Boğuluyordu. Mağazayı bir öğleden sonra boşlamasının nedeni, galiba bu boğulma duygusuydu. Bıkmıştı. Pis herifin elinin ayağının birbirine dolaşması ve Emine'nin önemini anlaması dileğiydi biraz da. Dükkân açmak kolay, ama bakalım dükkân çevirmek öyle kolay mıydı?

Ökkeş'in çalıştığı onarım atölyesine gidip kendini gösterdi. Ökkeş karısını yitireli aylar olmuştu. Emine'yi gördüğünde yüzünde bir sevinç belirtisi oluşmadı. Olağan bir şeydi sanki Emine'nin ayağına kadar gitmesi. Ellerini sakın sakın kapkara bir beze sildi, patronuyla konuştu. Üstündeki kara kirli tulumu değiştirmeye gitmeden önce, Emine'ye işaret etti. Onun "Git, ötede bekle," demek istediğini düşündü Emine.

O günün sonraki saatlerinde de o günü izleyen günlerde de Ökkeş'i aradığına pişman oldu. Ökkeş'in benzin, makine yağı, sigara ve ter karışımı kokusu bir an bile yitmiyordu. Saçlarına, ellerine sinmişti, bu koku. Daha önceki buluşmalarında bunu fark etmemiş olmasına şaşıtı Emine. Demek daha da çocukmuş o zamanlar. Elleri fazlaca büyük ve hoyrattı. Emine'nin canını acıtıyordu. Kendisini engelleyemediği belliydi. ilk kez dudağından öpmek istedi, Emine'yi. Önceleri yalnızca yanağından öperdi. Öperken ısırıldı. Ökkeş'in çok yakınındaki yüzü, kaynak yaparken sıçrayan kıvılcımların küçük yanıklarıyla doluydu. Çopur gibiydi. Tenine sinmiş yağ lekeleri, en kötüsü çok yakınındaki hayvanlaşmış, aptal ve istekli yüzü. Yayvanlaşıp gevşemiş, dağılmaya başlamış çizgileri görmemek için gözlerini kapattı Emine. Bu adam mıydı, bir zamanlar hoşlandığı, bugün özleyip aradığı, beklediği, istediği? Bu adam? Nasıl olurdu?

Hayır, kendine sorular sormak istemiyordu. Ökkeş, bir karısı varken çekiciydi. Ama hiçbir çekiciliği kalmamıştı şimdi.

Yüz kez, bin kez istese beni, iki dünya bir oraya gelse varmam bu adama. Çocukları olmasa bile varmam.

Hoyratlaşmıştı Ökkeş. Emine kendini kurtarmaya çalışmış, başaramamıştı. Yere yıkılmışlardı. Emine gücünün yitmekte olduğunu farkındaydı. Ökkeş tiksinsin diye yerden avuçladığı kum, toprak karışımı bir yığına ağzına doldurmuştu. Emine'nin midesini bulandıran bu şey Ökkeş'i durdurmamış, tersine, büsbütün saldırgan etmişti. Hiç umudun kalmadığı bir anda üstlerine bir bekçi çıkagelmişti:

- Ulan burada, güpegündüz karı mı...

- Sana ne be... Bas git buradan.

Ökkeş bekçiyi itince, adam tabancasını çekmişti:

- Yürüyün karakola. İkiniz de. Sizin bu yaptığınızı ar ve haya duygusunu...

Buna benzer şeyler söylemişti. Tabancası elindeydi. Emine hatırlayamıyordu. Bir çıt sesi duyulmuştu. Ökkeş, adamın üstüne atlamış, atarken Emine'ye seslenmişti:

- Kaç sen!..

Emine kaçmıştı. Kulakları bir tabanca sesi duymaya koşulluydu. Yalnızca tabanca sesine. Ondan sonra ne olursa, Emine'nin yaşamı bitecekti. Sesi duymadı, nerelerden geçtiğini bilmeden koştu, eve vardığında içindeki kaçma ve koşma güdüsü sürüyordu. İtişme, kakışmanın ardından bir şey bacaklarına kısa kesin emirler yağdırıyor, oluşuveren kasılma neden sonra geçiyordu. Dişleri birbirine vuruyordu. Ateşi çıkmıştı. Annesi, kızını dükkânda bulamayınca eve koşmuş, onu yorganı başından aşırılmış, tir tir titrer, abuk sabuk sözler mırıldanırken bulmuştu. Kızının yüksek ateşle sayıkladığını anlamıştı.

Ertesi sabah, çalıştığı yere gitti Emine. Yalvarması, ağlaması boşunaydı. Nuh dedi, peygamber demedi patronu. Zaten dükkânında böyle findıkçı, aklı bir

kariş havada bir tezgâhtar olmasından, onun satışı bırakıp, gelene geçene göz süzmesinden rahatsızdı.

Yalandı söylediği. Kimseye bakmıyordu Emine. Vitrin camının önünde duranlara kibarca gülüyordu yalnızca. Alıcı olabilir diye düşünüyordu. İyi bir tezgâhtarın...

İnandıramıyordu.

- Hastaydım, inanın. Bir daha başımı yerden kaldırmayacağım. Bana güvenin. Söz veriyorum. Kimseye bakmayacağım.

Sonra, annesi de gitti yalvardı adama. Akşam eve geldiğinde kızının durumunu gözleriyle görmüştü. Gâvur muydu bu herif, neden inanmıyordu?

Emine işinden olunca, annesi, çamaşıra gittiği evlerde Binbir Çeşit Mağazası'nın sahibinin ardından olmadık ilenmelere başladı. Adamı kötüleyip duruyordu herkese. Böylece onun işlerinin bozulacağını umuyordu. Hiçbir şeyi değiştirmede Çamaşırcı Fatma'nın anlattıkları. Kimse, Emine'ye iş vermek istemiyordu.

Üç boğaz, onun o romatizmalı parmaklarının gücüne asıldı yine.

Emine, kimselere yakınmasa da, belki annesinden daha çok üzüldü işten çıkarılmasına. Ah sersem kafa ah! Bir gün böyle bir şeyin olacağını düşünmek gerekmez miydi? Neler alabilirdi o dükkândan gizlice. Rujlar, allıklar, pudra, çorap, çitçit, iğne, yüzük, çiçek boyası, kurdele, mum, kalem, koku... Evde oturmaya başladığından beri, her gün aklına dükkândan alabileceği bir başka şey geliyor, aptallığını yeniden onaylıyordu.

Annesinin çamaşıra gittiği kadınlara tığla dantel örmeye başladı. Sabahtan akşama kadar ya odalarında, ya da avluda oturuyor, sırtına giren ağırlara, gözlerinin önünde uçuşan beneklere aldırmandan metrelerce dantel örüyordu. Ara sıra çarşıya çıkıyor, Ören Bayan iplikleri alıp hemen eve dönüyordu. Yumağın ucunu kapatan etiketin üstündeki yaşlı kadın resminin kendisinin tıpatıp benzeri olduğuna inanıyordu. O yaşlı kadın kadar işine dalmıştı, onun kadar ilgisizdi, dantel dışında kalan her şeye. Kimseyi görmek istemiyordu, kimseyle konuşmak istemiyordu. Güzel olmak da istemiyordu hatta.

Ökkeş'in türlü yollardan gönderdiği haberleri dinliyor, omzunu silkiyor, yanıtlamaya gerek görmüyordu. Bitmişti o iş. Aynı odada yatıp kalkan annelinin ve kardeşinin bile varlığından habersiz gibiydi. Avluya açılan beş odaya sığınmış beş ailenin gürültüleri yoktu sanki, insanlar yoktu çevresinde, kendisini sıkı sıkı kuşatmış olan.

Yaşıtları lise öğrencisiydiler şimdi.

Kışlar yazların, yazlar kışların üstüne devriliyordu.

Yazın, çamaşırlarını Fatma'ya yıkatan kadınların çoğu yaylaya çıktı. Kent hemen hemen boşaldı. O zaman annesi aç kalmamak için, her yıl yaptığı gibi yaylada barınabilecekleri bir yer aradı. Her yeni yazda, önceki yıllardan daha iyi bir barınak bulabileceğini umuyordu. Sonunda eski yerlerinden başka bir yer bulamayacaklarını unuttu hep. O yaz da öyle oldu, eski yerlerine sığındılar. Bir Rum zenginine garaj olarak yapılmış, sonra öylece bırakılmış, kayadan oyma, karanlık bir gözdü burası. Koca yayladaki insan eli değmiş son yerdi. Köyün uçundaydı, karanlıktı, duvarlardan su sızıyordu ve akrep yuvasıydı.

Kaymakam cipinin şoförü İlhami'yi yaylada tanıdı Emine. Deli bir oğlandı İlhami. Gelip geçen arabalar içinde yolu en çok tozutan, bu İlhami'ninkiydi. Arabayı at kullanır gibi kullanıyordu. Kaymakamı, karısını ve çocuklarını Kınalıtepe'ye götürüyor, geri dönüyor, gün dönümünde gidip yine alıyordu.

Tek odalı evin -bu deliğe ev diyen annesiydi, Emine buranın bir delik olduğunu pek iyi biliyordu- her yanı san kızıl bir tozun altında kalıyordu. İncecik, yapışkan tozlar bir süre havada asılı duruyor, dalgalanıyor, sonra yatakların, kap kaçağın, çamaşırların hatta Emine'nin ördüğü, kartona sarıp torba içinde sakladığı yepyeni dantellerin üstüne siniyordu. Sandalyesine oturuyor, kapının önünde İlhami'nin cipinin yolunu gözlüyordu Emine. Bazı günler bekleme boş çıkıyordu. O günlerin akşamlarında Habip itilip kakılıyor, Fatma Bacı ağzını her açışında kızından azar işitiyordu.

Günlerce sessiz ve devinimsiz İlhami'yi gözledi Kinine. Yüreklendiğinde ona el salladı. Cip o gün ve sonraki günlerde de yolun tozunu savurarak geçip gitti. Bir sabah, annesi evden çıkar çıkmaz İlhami geldi ve Emine'nin oturduğu sandalyenin hemen önünde arabayı zıncı diye durdurdu.

Kınahtepe'de, Müftülerde, Belen'de, Sarımazı'da çam ağaçlarının altında, portakal bahçelerinde, küçücük tepeleri aşar aşmaz gözden yiten bodur ve eski zeytin ağaçlarının altında çok kişi gördü Emine'yle İlhami'yi. Bazı geceler eve çok geç ve sarhoş geldi, Dayak, azar, korkutma hiç fayda etmedi bu kez. Sonunda kaymakama arzuhal vermeye bile kalkıştı annesi, gitti, dilekçesini yazdırdı, getirdi Emine'nin önüne koydu. Kızı bu bile korkutmadı:

- Alacak beni İlhami. Onu işsiz bıraktırırsan nasıl evleniriz?

Sorup soruşturdu Çamaşırçı Fatma. İyi şeyler duymak istiyordu İlhami için. Kendini, küçük de olsa bir umuda bağlamak istiyordu. Kimse anlamadı onu. Haytanın biriydi, elinden geçirmedeği kız yoktu. Başkası olsa, böyle bir işte tutmazlardı, ama oğlan kaymakamın uzaktan akrabası mı, hısımı mı, memleketlisi mi, neyi oluyormuş, onun yüzü suyuna kimse bir şey yapmıyordu. Kırdığı ceviz bini aşmış aslında. İçki bunda, kumar bunda, karı kapatmak bundaymış. Evlenmezmiş. İsteddiği gününü gün etmek. Verimkâr kadın da çok olunca, hiç boşta kalmıyormuş.

Günün ya da gecenin belirsiz bir saatinde tozu toprağa katarak gelip kapının önünde duruveriyordu cip. O saatlere kadar Fatma bitmeyen kuşkularını toparlamaya, bir yerlere varmaya çalışıyor oluyordu:

"Bir Allah kulu da yok mu kaymakama haber verecek, senin şoförün küçük bir kız atıyor arabaya, orası senin burası benim dolaştırıyor. Kaymakamlık makamının da saygınlığı yitiyor, o yüzden. Elâlem nereden bilecek kaymakam cipinin içinde kaymakam var mıdır, yok mudur, diyecek?"

Sürmeyeceğine inansa da sonu olmadığını bilse de kızının başının bağlanmasına engel olabileceği korkusuyla kendisi parmağını kımıldatamıyordu. Ökkeş gibi değildi İlhami'nin durumu. Bir kaza olsa bile evlenebilir. Araya birileri konulursa... İnanmak istediği ama hiç inanmadığı bir umuttu bu. Hemen umutsuzluğa kayıyordu. O yüzden, Fatma'nın yürek çarpıntıları artıyor, uykusu kaçıyor, romatizmalı ellerini koynuna sokarak bekliyor, bekliyordu. Önce kızının dönmesini, sonra da eli kalem tutan, ağzı laf yapan bir hayır sahibini.

Yapraklar sararmaya, dallara tutunan saplan güçsüzleşmeye başladığında oldu olanlar. Emine önce inanmadı baştan atıldığına. Ama cip günlerce evin yolunu tozutmadı, gelip kapının önünde durmadı. Emine kaymakamın yazlık evinin oralarda dolanmaya başladı. İlhami onu görür görmez ya konuşacak başkalarını bulup sırtını dönüyor, ya da bir kahveye dalıveriyordu. Kendisi bir kez bile Emine'den yana bakmıyordu. Yanındakilerse dönüp dönüp süzüyor, sonra, gözleri Emi-ne'nin üstünde İlhami'ye bir şeyler söylüyorlardı.

Böyle mi biterdi sevdalar?

İlhami öyle bırakıp gitmeseydi, Emine, Ökkeş kaç kez görücü yollasa, kaç kez yolunu çevirse, yine de birisi doğar doğmaz öksüz kalmış, diğerleri bir-iki yaş arayla boy boy dizilmiş dört çocuğun yükünü üstüne almazdı. Anasının birden artan dayakları, baskısı para etmezdi o zaman. Fatma'nın haklılığını sürekli olarak kızının başına kakmasına bile aldırılmazdı. Ama, şimdi ardına baktığında inanmak istemediği şeylerin, kendisini uyarması gereken kanıtlar olduğunu anlıyordu. İlhami, Emine'yi Kınalıtepe'deki pürenlerin üstüne yatırdıktan sonra, bir daha aramamıştı. En kötüsü, bir daha aranmayacağını bilmemesine karşın, o akşam anasının olanları anlaması ve basma gelecekleri söylemesiydi:

- İşte buraya kadar. Nefsini soğuttun elin herifinin. Bir kez yeter senin gibi acemi orospulardan hevesin alınması için. İşte buraya kadar... Artık seni aramaz. Sağda solda sözünü eder, anlatır.

Sonraki günlerde, sürekli olarak kızının üstüne üstüne gitmişti Fatma. Tanrı'ya, varlığını ve büyüklüğünü göstermesi için Emine'nin gecelerce süren yakarışları boşa gitmişti.

Ökkeş kurtarıcı olarak çıkmıştı, şimdi. Annesi bir zamanlar kızını Ökkeş yüzünden dövdüğünü de unutmuş gibiydi.

-Zulüm bu yaptığın anne. Sen gider miydin on yedi yaşında? Dört çocuğun yükünü alır mıydın? Üstelik, yaşı yaşımın iki katı bir adam. Ona mı karılık edeceğim ben? Ölene kadar? Hizmetçi olayım diye vermiyor mu sun beni ona? Boğaz tokluğuna hizmetçi hem...

-Yaşı yaşının iki katı, doğru. Ama sen neye bakarsın? Erkek olsun da... Öyle değil mi? Sen bu herifle oynastın. Evli olduğunu bile bile. Sonra ne

zaman ki adam seni istedi, ona burun kıvrırıp gidip elin piçinin altına serildin. Şimdi buna bile razı adam. Namustur demiyor... Daha ne istiyorsun? Belanı mı? Senin yolun bundan sonra kötü yol. Adam elinden çekip kurtarıyor. Öksüzleri büyüt... O zaman Tanrı seni bağışlar belki.

Neyi yeğleyeceğini bilmiyordu Emine. Kötü yola düşmekle -ödü kopuyordu bundan, kötü yola nasıl düşüleceğini bilmiyor ama kötü yola düşmemenin yolunu da bilmiyordu- Ökkeş'in elleri arasında kalmıştı. Ökkeş'in elleri eski anlamlığını yitirmişti. İlhami'den sonra, Ökkeş'in ellerinden tiksiniyordu. Ökkeş'le burun buruna olmaktan, onun yağlı tulumlarını yıkamaktan, dört çocuğunun pisliğiyle boğuşmaktan, doyurmaktan, büyütmekten...

Yalan yanlış bir duvak taktılar. Yalan yanlış bir gelinlik giydirdiler. Ökkeş'in ölen karısının gelinliği ve duvağı ne kadar güzeldi, diye düşünmeden edemedi. Ökkeş, "Şimdi durumum bozuk," dedi diye, gelinliğin altına tabanları kauçuk, topukları kırık kara eski ayakkabısını giymek zorunda kaldı. İlhami nereden duymuşsa duymuş, kaymakam cipinin kornasını çala çala kaç kez evin önünden geçmişti. Bir kez cip tam kapının önünde bozulmuş gibi yapıp durdu üstelik. Komşular kapının önüne seğırtince, Emine, Ökkeş'in küçük kızını kucakladığı gibi dip odaya gitti. Kimse eğri, uygunsuz bir söz etmesin, "Gelinliğiyle çıktı da, eski aşna fişnesine göz süzdü," diyemesin diye. Korkuyordu. Azıcık umudu olsaydı İlhami'den yana, kucağındaki çocuğu attığı gibi, ardından giderdi. Gitmişti bir zamanlar. O ne istediye yapmıştı. Pürenler sırtına, bacaklarına batarken, gövdelerini sürekli olarak aşağılara doğru kaydırırken, İlhami'den ayrılmamak için çaba harcamıştı. Onu içinde duymak istemişti. Canı yanmış, aldırmamıştı. Ne sor-duysa, "Olur," demişti. Şimdi bile... Şimdi "Sensiz yapamıyorum," dese, Çamaşırcı Fatma istediği kadar ağlayabilirdi. Ökkeş, "Namusumdur," deyip artlarına takılabilirdi. Mushafa el basıp vurmak için aranıp durabilirdi.

Ama İlhami;

- Ben almam kızım seni. Kaçınıcı oynaşınım, bilmiyorum... demişti.

- Ama ben kızdım, biliyorsun...

Ökkeş'in küçük kızına sarıldı.

Ökkeş'in incehastalıklı olduğundan neden yıllardan beri söz edilmemiş, ondan saklanmıştı? Söylenmemiş olsa da kendisi nasıl anlamamıştı? O kıvılcım kıvılcım kara gözleri, o her zaman sıcak avuçları yalnız sevgidendir sanmıştı. Değilmiş. Evlendikten sonra gecelerce süren, yatağa düştükten sonra bile kesilmeyen isteklenmeleri veremdenmiş.

Herkes aldatmıştı Emine'yi. Herkes...

Kızlar arka arkaya kocaya verilmişti. Evin zorla kurulmuş olan düzenini yerle bir eden çeyizler üst üste eklenmişti.

Emine, kısır olacağını sanmazdı -kimse sanmazdı bunu-. Ökkeş'in onca istekliliğine karşın, yıllarca çocuk doğuramamıştı işte. Ökkeş çocuksuzluğa aldırılmıyordu. Çocuk yeni bir yükü ona göre: *"Bir çocuğun boğazını tanrı doldurmuyor. Rızk ancak başkalarından kesilir."* Emine bir başka kuşkunun da var olduğunu algılıyordu. Bir çocuk, Emine için herkesin sözünü etmeyi unutmadığı ilişkileri canlandırabilirdi. Olmayınca ise rahattı Ökkeş. Ama en küçük kızı da gelin gittikten sonra, gebe kalmıştı Emine. Bunu anladığında inanamamıştı. Karnına bir hastalık girdi sanmıştı Önce. Evlendikten on beş yıl sonra gebe kalmak...

Hüsnü, artık çalışamayacak duruma gelmiş bir babanın oğlu olarak doğdu. Önceleri Ökkeş'in gücünün bunca yitmiş olacağına inanmak istemedi Emine. Sağalacak, kaynak makinesinin başına geçecekti. Hastanelere gidip gelmişlerdi. Kucağında çocukla -çelimsiz, buruşuk yüzlü, yaşından küçük gösteren bir oğlandı - kocasının ardından odalara girer çıkardı. Çirkinliğinin farkındaydı. Etleri dökülmüş, kemikleri ağarmış anasının kendisini bu evlilik için nasıl zorladığını unutmuş bir kadın olarak. Anası için nicedir hiçbir şey düşünmüyordu. Kız kardeşini ayda yılda bir görmeye gelen Habip'le konuşacak şeyleri bulmakta zorluk çekiyordu. Ondan yardım istemek aklından bile geçmiyordu.

Ökkeş yatağa düştüğünde, üvey oğlu askerdeydi Emine'nin. Tek umudu artık bu oğlandıydı. O dönene kadar dayanmak zorundaydılar. O askerliğini bitirip gelir, hemen iş bulursa... Geç de evlenirse üstelik... Düzelirdi o zaman durumları. Hüsnü daha altı yaşındaydı.

Sınıf arkadaşlarının Banka Müdürü, Avukat, en kötü durumdakinin dükkân sahibi olduğu bu kentte, Emine, gün gelip de sırtına çingeneler gibi çeyiz yükleneceğini, kapı kapı dolaşacağını, çoğu kapının açılır açılmaz suratına kapatılmasına alışacağını, aklına getiremezdi.

Şimdi arkadaşlarından hiçbiri, kendilerinden on yaş büyük duran bu çarşafı, boynundaki guatr yumrusu büyümüş kadını tanımıyordu. Önceleri Emine bu tanımayısın, tanımak istememekten ileri geldiğini sanıyordu. Bu düşüncesinin bile iyimserlik olduğunu fark etmişti sonra. Gerçekte onlar; arkadaşlarım dedikleri, eskiden de tanımazlardı Emine'yi. Onlar, gel gel eden eteklerinin ardına takılıp, sallanan memelerinin çekiciliğine tutulduklarında, kendilerinin büyümüş, erkekleşmiş olduklarını düşlediklerinde, erkekliklerini üstünde duymayı özledikleri bir Emine'yi anımsarlardı ancak.

Kaç yıl geçmişti aradan? Giderek insanların daha çok tanımaz olduğu bu kentte, kendisini tanımayan erkek, kadın, sınıf arkadaşlarıyla geçirdiği yıllar, kaç yıl geride kalmıştı?

Önce hastalandığını sandı. Hastalığı şakaklarında bir atma gibi duydu. Titreme başladı ardından. Titreme yükseliyordu. Bir artıyor, bir yitiyordu. Yiterken, içinden cana benzer bir şeyleri de sürüklüyordu sanki. O yüzden halsiz halsiz sürdürdü, tartışmayı.

Hasta olduğunu hiç belli etmeyeceksin. Bir kez, biri hastayken gördü mü, bir daha ne o evde, ne de o evin salık vereceği yerlerde satış şansın kalmaz.

Aklında hep bu. Yineleyip duruyor. Dayanısı sürsün, birden çözülsün diye.

Tükenmek üzere. Apaçık, hastalandı bile. Kadın da istemezleniyor şimdi: "Olmadı. Çok istiyorsun. Hem, benim işim var, toparla artık şunları," diyecek...

Yanılmış. Yanılması, hastalığı yüzünden. Üç parçalı bir oda takımı ayırıyor kadın. Emine'ye yeni ve değişik bir şeyler bulursa yine gelmesini söylüyor.

Denizin hemen kıyısında uzanan caddede, iki martı geçiyor Emine'nin üstünden. Ne kadar tez oluştu da doldu bu cadde. Ökkeş'le gelirlerdi buraya. Dalgalar kayalara vurur, ikisinin de giysilerini ıslatırdı. Deniz o günlerde böyle acımsı acımsı kokmazdı. Yosun kokusu ciğerlere yapışmaz, bu yel sarhoş etmezdi insanı. -İçki tadına benzer bir tat algıladığını sandı. İçki, İlhami'yle birlikte olduğu günlerde kaldı ama, sarhoşluğu unutmadı Emine.-

Dış mahallelerden dolanıp deniz kokusunun çarpı-alığından uzaklaşıp, kentin eski dar sokak aralarına ulaştığında, içindeki titremenin de savuşup gittiğini fark etti. Hastalığı yalnızca bir sanrıymış gibiydi. Yoksa açlıktan mıydı bunlar? Evler, sokaklar, havadaki esinti, okaliptüs dallarının görkemli yayılışı, rüzgârla ezel ebet uyum içindeki yapraklarının değişmez sanısını veren yorulmasız salınışı... İyiydi şimdi, birkaç kapı daha yapsa mıydı acaba?

Ayakları, aklındaki soruyu duymamış olmalı, kendini evde buldu.

İki aydan bu yana, hemen hemen yatağından hiç çıkmaz duruma gelen kocasının saz sarılığındaki yüzünde, olmadık parıltılarla korlanan gözlerinde, kendi yüzüne değdikçe belirginleşen ıslaklıkların oluştuğunu sandı. Küçük bir çocuk bedeni kadar kalmış bedende son direnmesini sürdüren bu adamı artık sevdiğini düşündü. Ölüyor diye bir acınma yoktu içinde Ökkeş'e karşı. Salt bakış kalsa bile, bu adamı yitirmeyi hiç istemiyordu Emine. Hoyratlığı, boy boy çocukları öyle gerilerde kaldı ki. Şimdi hastalığı ve yoksulluğu var yalnızca. Bunları hep çektiler. Bu yüzden birbirlerine yanaştılar. Sonra da şu küçük oğlan... Emine, artık anlamıyordu duyduğu yakınlığın yönünü. Bu, kocasına doğru muydu, yoksa kendi özümüyle barışmak zorunda mı kalmıştı sonunda?

Aynı avluda, kiracıları olarak oturan ayakkabı tamircisi Hüseyin'in karısı Hadiye'den aldığı bir fincan şekeri şerbet yapıp, bir bebeği besler gibi özenle kaşık kaşık ağzına verdi kocasının. Onun, birkaç kaşık şekerli sudan sonra bitmeyecekmiş gibi uzayan öksürüğe tutulması, öleceğini bilerek, ölmekten başka hiçbir şeyi bekleme şansı olmadığını bilerek yaşamın sürmesini kabullenmesi, Emine'ye sürekli olarak kendini evden dışarı atma isteği veriyordu. Ökkeş'in ölümü kabulleniş biçiminden korkuyordu. Bari, oğlanın askerliğinin bitimine kadar dayanabilse. Kadın başına cenazeyi nasıl kaldırtabilirdi?

- Nedir bu başımıza gelenler Ökkeşim?

Bu soruyu hiçbir zaman yanıtlamazdı kocası. Hiçbir zaman çok konuşmadı zaten Ökkeş. Şimdilerde, konuşunca yoruluyordu da. O yüzden zorunlu olmadıkça ağzını açmıyordu.

- Karı milleti kadar insafsız alıcı olamaz. Kız çeyizi işlemelere olmadık bedel biçer bunlar. Çevire çevire tam alıcısı olduklarını sandığın şeyin üstüne getirdiğini sanırsın, pat, vazgeçerler. "Topla şunları. Senin ünlü dantellerin varmış eskiden, niye onlardan getirmiyorsun?" Emine Bacı neye yetişsin? Güçten düştüğünde, sırayı ben aldığımda seni doyurabilirim sanmıştım. Başaramadım Ökkeş. Buna hep yanacağım. Kıyamete kadar...

-Söyleme böyle şeyler Emine. Yüreğim eziliyor...

Bu kadar sürüyordu konuşmaları. Ökkeş, yalnızca bekliyordu. Emine, her sabah yeniden yollara düşüyordu. Kocaman bohçasını taşıyabilmek için gövdesini tuhaf bir biçimde öbür yana eğiyordu. Böyle yapınca, yükün ağırlığı daha az yoruyordu kendisini. Memeleri beline kadar inmiş, orada çirkin bir yığın oluşturmuştu. Binbir Çeşit Mağazası, yandaki dükkâna da taşmış, ışıklı camları, türlü türlü hazır giysiyle dolu tezgâhlarıyla kocaman bir mağaza olmuştu. İçerdeki satıcı kızların tırnakları uzun ve yoğun kan kırmızısıydı. Saçları omuzlarından aşağılara iniyordu. Kendi zamanından bugüne değişmeyen tek şey, bu kızların da ağızlarının ortasında patlayan çikletlerdi. Patron, bir zamanlar Emine'ye kızdığı gibi, bu kızlara da kızıyor olmalıydı.

Kendisiyse, bu mağazaya girecek, kızlardan bir şey isteyecek kadar bile yürekli değildi artık. Parası olsa bile, yitirmişti bu tür mağazaları. Bu kızların anaları çamaşırcılık yapmazlardı. Çamaşırcılık yapan da yoktu artık...

Hüsnü, anasının kalkıp kalkmadığını anlamak için gözlerini açmaya üşendi. Elini uzattı. İnce şiltenin katı serinliğinde, açıkta kaldı eli. Anasının yattığı yer boştu. Sabah olduğunu sanmıyordu. Demek sabah olmuş. Olmasaydı, elini uzattığı zaman, anasının gövdesini bulurdu. Bir süre daha gözlerini açmadan çevreyi dinledi. Babasının soluklan da değişmiş. Şimdi daha az gürültülü çıkıyor, başka seslerin arasında yitip gidiyor, geceye çarpıp yankılanmıyordu. Güneş, ışığı

buraya kadar vur-masa bile, babasının hırıltılarını belirsizleştirecek kadar yükselmiş demek.

Kalktı. Küçük karanlık odada, yiyecek bulunabilecek yerleri eliyle bir yokladı. Yoktu bir şey. Ekmek tenceresi boş. Öbür kaplar odanın en karanlık köşesinde iç içe konmuş. Yine de yoklamak istedi Hüsnü. Kapların dibine süzölmüş su artıkları boşaldı yere, kaygan çimentoda bir ince çizgi çizdi. Kilime kadar dayandı.

Kapıyı açınca içeriye dolan ışık birden babasının yüzünde dağıldı. Işık yüzüne değdiği anda, babasının ağlamaklı yakınması da kulağına değdi Hüsnü'nün:

- Çiçeklerimi unutma sakın... Su ver...

Nice zamandan beri babası, önceleri kendisinin yaptığı bu işi Hüsnü'ye bırakmıştı. Anasına neden yüklemiyordu sanki? İyiden iyiye yatağa bağlandığı şu son günlere kadar avluda, elinde süzgeçli teneke, uzun, kirli iç donuyla tek odalarının duvar diplerine ektiği hüsnüyusufkların üstüne eğilmiş, doğrulup içeri girmeyi unutmuş olarak bakar, beklerdi. Ne zamandı o zaman? Belirleyemedi Hüsnü. Herhalde çok zaman geçmemiştir. Artık hep yatakta babası. Hep yatıyor.

"Baban çok hasta kuzum, aman onu rahatsız etme."

Anası hep böyle diyordu. Hüsnü'nün rahatsız etmediğini görüyordu oysa. Yine de bunu söylemeden edemiyordu. Hüsnü'nün gözünü açtığı anda sokağı düşündüğünü bilmiyor gibiydi. O hasta, o kokulu soluğun sindiği yerde kalmayı istemediğini anlamıyor muydu anası? Penceresiz odanın yalnızca kapısından giren ışık ve hava, bu, yataktan kopamayan hastanın oluşturduğu sıkıntıyı gideremiyordu. Oda, itiyordu Hüsnü'yü.

Dışarı çıktı. Narların dibinde duran süzgeçli tenekeyi aldı. Tenekenin dibinde çalkalanan azıcık suyu, tomurcuk tutmuş çiçeklerin dalları üstünde şöyle bir gezdirdi. Tenekeyi yerine koymadı, attı. Sokağa koştu. Yalınayak. Takunyalar ağırlıktı. Ayakkabısı yok...

Aşağılara, limana kadar gitmeyi düşledi.

Yolda vazgeçti. Yalnız başına limana kadar gitmenin bir tadı yoktu. İskelede durup Ömer'i beklemeye karar verdi. Ömer'le birlikte gönüllerinin çektiği şeylerin üstüne palmiye tohumu üfleyeceklerdi bugün. Ömer babasına, en incelerinden kamış kestirtecekti. Geniş delikli kamış işe yaramazdı. Palmiye tohumlarını da önceden, çokça toplamalı.

Kimse yoktu. Yalnızca bir sandal. İskelede durup, gözlerini sandalının içinde müşteri bekleyen sandalcıya dikti. "Atla!" der mi diye bekleyerek ve adamın gözlerini yakalamaya çalışarak baktı durdu. Göz göze gelemediler. Adam, ağzının kıyısından denize ıslıklı bir tükürük fırlattı. Tükürük dağılmadı, hafif dalgalarla birlikte sallandı durdu. Hüsnü de özendi bu tükürüğe, denedi. Çenesine bulaşan ıslaklığı kolunun yeline sildi.

Bir sinek oltası olsa şimdi. Ömer'i beklerken... Kocaman bir balığın düşüne daldı birden. Balık, oltanın ucuna takılıyordu. Hüsnü'nün tek başına kıyıya çekemeyeceği kadar büyük bir balıktı. Onun zorlandığını görenler, yardım etmek için koşuyorlardı. Balığı iskeleye çekiyorlardı sonunda. Yardım edenler, keskin bıçaklarını çıkarıp, balığın istedikleri yerinden istedikleri kadar parçayı alıp evlerine götürüyorlardı. Hüsnü de; "Alın, alın, istediğiniz, taşıyabileceğiniz kadar alın..." diye üsteliyordu. Sonunda iskelede balıkla yapayalnız kalıyordu. Çevresini dolaşıp şöyle bir yokladığında, kendisine yine de çok balık kaldığını anlıyordu.

Acaba, babam çok balık yerse, başka babalar kadar büyür mü? Ayağa kalkabilir mi yeniden? Balıktan kavurma olur mu? Kış boyunca yetecek kadar? Anam, o kadar çok kavurmayı nerede saklar?

"Aslan oğlum benim. Güçlü oğlum..." Her sabah, ekmeğinin üstüne balık kavurması koyarken anası böyle söylerdi, o zaman. Hüsnü, balık tutmakla aslanlığın ilintisi olmadığını bilirdi ama, anası bilmediği için bu sözlerden hoşnut olurdu yine.

Balıktan kavurma olur mu?

İşte bunda kuşkuluydu. Olmazdı galiba. Olsaydı birilerinden duyardı. Ama, kendisinin tutacağı balıktan kavurma olur. Öyle bir balık tutar Hüsnü. O zaman anası evde otururdu. Başka analar gibi. O balıktan yiyince babası iyileşir miydi

acaba? İyileşirse, Ömer'in babası gibi bir babası olsun. O da Ömer'in babası gibi kalaycılık yapsın. Hüsnü, dükkânın dibindeki küçük körüğün başına otururdu o zaman. Ömer gibi, kaçmak için gözünü kapıya dikmezdi.

Babama yardım etmekten hoşlanırdım ben...

Bir sinek oltası bile yoktu. İskelede durmuş, Ömer'in körük başından kaçmasını bekliyordu. Deniz, kocaman soluğunu Hüsnü'nün yüzüne üflüyor ve açlığını büyütüyordu.

Nerelerde anam? Sabahın kör karanlığında evden çıkmış. Şimdi nerededir acaba?

Ökkeş, birkaç ay daha yaşadı. Yatağa bağlandığı ilk günlerde onun daha çok kötümeyeceğini sanırdı insan. Oysa kötüledi. Ölüme alışmıyordu. Ölümün kokusuna ve gücüne çevresini alıştırtıyordu sanki.

Emine, omzundan koluna indirdiği bohçayı kapı eşiğine bıraktığında yaz sonuydu. Gün yitiyordu. Eşikte durup bakıldığında, odanın içinde göz gözü görmüyordu. Gözünün karanlığa alışmasını bekleyecek kadar bile dayanışı kalmamıştı. Ayakları büküle büküle narların oraya kadar yürüdü. Toprak avluyu boydan boya geçti. .Bu ağaçlar, bu sıcak yazın aldırmadığı küçük ağaçlar, Emine'nin kendi eliyle dikilmişti toprağa. Anasının öldüğü yıld. Ölümler hızlı olmuyordu kendisi için. Acılı, uzun, aç, ilaçsız... Narları, anasının anısına dikmişti. Severdi o ağaçları. Ağaçlar da hemen büyümüş, emeği yadsımamış, kısa sürede meyve tutmuşlardı. Şimdi, dalları yıkacak kadar çok nar vardı. Yolunun üstünde, çocuklardan kim bilir hangisinin bıraktığı alçak, hasır oturağı buldu. Beraberinde taşıdı. Sonra yere koyup, gövdesini üstüne bıraktı. Sırtını narlardan birinin gövdesine dayadı. İnceikti gövde. Kalın damarlıydı. Damarlar kemiklerine değiyordu. Böyle acı vererek değdiklerine göre yine zayıflamış olduğunu düşündü. Zayıflamak demek doğru muydu bu kuruyuşa? Etləri pörsümüştü. Derisi pörsümüştü. O güzelim memeleri yol yol derin çizgilerle akmişti. Eski günlerin dizlerini kırarak yürüyen ve bu yürüyüş biçimiyle memelerini sıçratan Emine'sini anımsadı. Şimdi, hiç kimsenin bu kara kuru kadınla yan yana getiremeyeceği o güzel, esmer kızı düşünmek yüreğini yaktı. Bu gün batımında nedense içindeki yangın büyümek istiyordu. O küçücük, tek kusuru güzel olmak

olan kızın üstünde tepinmişlerdi. En büyük neden de İlhamı denilen ahlaksızdı. Jimnastik öğretmenini anımsadı. Hâlâ bu kentteydi. Karısına sürekli olarak eşya satan bohçacı kadının yüzüne bile bakmıyordu. Şimdi yeni kızlar buluyor muydu üzecek? Yoksul kızlar. Gövdeleri gelişmiş, akıllarını kullanmayı bilmeyen coşkulu kızlar. İlhami'nin yüzünü gözlerinin önüne getiremiyordu. Ne tuhaf...

Örtüsünün omuzlarına değen uçlarını sırtına doğru savurdu. İçi sıkılıyordu:

- Sevim... Kara kızım... Bir su koştur bana. Soğuk olsun.

Yanıt veren olmadı. Bir hareket de.

Akşam oldu ama, bu sürtük daha eve dönmedi demek...

Hüseyin'in karısı Hadiye, gün batmadan önce evde olmasını tembihlediği kızını çağırılmayı sonraya bırakıp, Emine'ye su götürdü. Bu kocaman avluya açılan odaların en büyüğünde oturuyorlardı Hüseyin'le karısı. Bir oda depo olarak kiralanmıştı. En küçük ve karanlık olanında ise ev sahibi olmalarına karşın, Ökkeş Usta'yla karısı Emine oturur, böylece üç kuruş daha çok para alırlardı.

Emine suyunu içerken, Hadiye mırıldandı:

- Şimdi çağıracağım. Aciz kaldım. Bu kızdan aciz kaldım. Babası başına çıkarıyor da o yüzden böyle arsız, söz dinlemez bir şey oldu Emine abla.

- Ama sonra dizlerinizi siz, ikiniz döveceksiniz. Başkası değil. Anası, babası. Yanacaksınız... Tek çocukmuş... Ben de anamın tek kızıydım. Bir günden bir güne onun sözünden çıkmadım. Lafını iki etmedim. Sevim, hep oğlanların içinde. Kızlarla işi yok haspanın. Tez de serpildi üstelik. Kimse yaşının on üç olduğuna İnanmaz. Başını bağlasan artık. Çeyiz düzmeye oturtsan. Yalnız babası mı, sen de çıkartmıyor musun başına? Biz de kız büyüttük. Hepsini de on dördünde, onbeşinde kocaya verdik. Şimdi, üveysin de ondan, kızları evden atmak için ilk isteyene verdin, dersin. Hayır... Üvey ana olmadım ben. Fakir kısmı tez büyür, tez yük yüklenir. Bunu, o da bilmeli. Ben ortaokula gidiyordum, okumak da istiyordum ama, Ökkeş istedi diye, anamın omzundan düşeyim diye okulu bıraktım. Dört çocuğa analık etmeye gittim. O yaşta. Çocuktum. Bu böyle. Okurdum, okutulseydim. Bohçacı Emine

olmam bile çocukların yüzünden. Üvey ana olmayayım diye. Kim bilir neydin ben bugün? Ama... Fakirlik. Fakirlik alnıma yazılıydı doğduğumda...

Gözleri daldı gitti. Karşısında durmuş, kendisine alaylı alaylı bakan Hadiye'yi gördüğü yoktu. Hadiye sanki bunun gençliğinde ne fındıkçı olduğunu, başından geçmiş işlerden dolayı Ökkeş'e varmak zorunda kaldığını bilmiyor da. Yine de bildiklerini yüzlemek istemedi. Bir garip kadındı o da. Bunca yoksul olmasa, bu kadar yıpranmayacak bir kadın. Ardından türküler çağırılacak kadar güzel olduğuna inanamazdı insan.

O Emine'ye açılırken, Emine dalgınlığından sıyrıldı, Sevim'e kızgınlığını sürdürdü:

- Taa, Binevler'in orada bir oğlanla kaç kez gördüm. Sana da söyledim. Babasına söylemek bana düşmez, sana anasına düşer, diye. Bisikletin ardına oturmuş, kollarını oğlanın beline dolamış. Ohhh!.. Gözünün içine baktım. Sanki aynı avlunun insanları değiliz, sanki zamanında bezlerini bile yuyup arıtan ben değilim. İlk kez görüyor sanırsın. Öyle tanımaz bakışlar. Kafasını kaldırıyor da saçlarını arkaya doğru silkeliyor sonra. Kız, bu orospu hallerini nereden öğrendin? Çıktığı kabuğu beğenmiyor. Allah bilir, seni, babasını da beğenmiyordur. Kız ben seni... Neyse... Etekleri dizlerinin üstünde uçuşuyor.

Hadiye'nin yüzünün ne kadar asıldığıнын farkında değildi:

-Ya benim hayırsız oğlum nerelerde? Bak, bunca yorgunluktan sonra o Hüsnü olacak arsızın ardına düşeceğim...

Oysa, oğlunun ardına düşmeyecekti. Bunu Hadiye de biliyordu. Yine de yüzlemedi Hadiye. Ölmekte olan bir koca, askerden döndüğünde evi sattırmaya kalkışacağı belli bir üvey oğul ve pis, geme alınamayacak kadar serserileşmiş bir küçük oğul... Bu kadın gençliğinde ne işler ettiyse, onun cezasını çekiyor zaten.

Hadiye'nin gizli kızgınlığı avluyu geçip odalarına girene kadar sürdü. Oda kapısında anımsadı, geri döndü:

- Sen buraya takıldın kaldın, herkese de pay verdin ama Emine Abla, Ökkeş Amca'ya bakmış mıydın? Sesini soluğunu duymadım bütün gün. Oğlan da sabah erken çıktı, bir daha uğramadı.

Emine, önce omuzlarını silkti. Ne olabilirdi? Ökkeş yine her zamanki gibi sessiz yatıyor olmalıydı. Az önce, yükünü eşiğin önüne indirirken, hiçbir ses duymadığını fark etti sonra. Korktu, suçlandı.

Odanın kapısına gitti. İçerisi görünmüyordu. Hasta adama böyle mi bakılır? Şu Hüsnü küçük ama, iki kez uğrayıp babasına bir tas su vermeyi bile neden düşünmez? Kendisi onun yaşındayken, tren yollarında kömür... Üstelik küçük kardeşine de göz kulak olurdu öte yandan.

Avluya, yan bahçedeki incirlerin süt kokusu sinmişti. Odaya adım atıldığı anda, hastalığın o iç bulandıran sası kokusu her kokuyu silecekti. Az önceki irkilmesine karşın, akşamın artırdığı taze, acımsı kokulardan kopup da hasta kokusuna yanaşmak gelmiyordu içinden. Yalan değil, Tanrı da biliyordu bunu nasılsa. Kendi kendine açıklamamasının bir yararı yok. Bıktı artık. Bıkkınlık, bitmeyen yorgunluğu gibi, omuzlarından bastırıyordu.

Kapının ağzında durdu:

- Ökkeşim nasılsın?

Yanıt alacağını sanmıyordu ama, hırıltılı soluk da değmedi kulağına. Gözlerin ışığını da görmedi. Öyle sessiz, sakın yatarken, gözleri ıslı ıslı yanar, içeri giren bir insan yüzü görmek ister gibi hep bakardı Ökkeş.

Uyuyor mu yoksa? Uyuyorsa bile soluğu?

İki adımda yatağın başına vardı. Ökkeş neredeyse soğumuş. Elinin o yapışkan sıcaklığı tümünden yitmiş. Çenesi düşmüş.

Bağıramadı. Sesinin katılaştığını, ağzından çıkamayacak kadar yoğunlaştığını düşündü. Avludaki narlara takıldı gözleri. Narların yuvarlak dolgun gövdeleri alacakaranlığın içinde yitiyor gibiydi. Bir var, bir erimekte, bir yok gibiydiler. Bunun, gözlerinde oluşan ıslaklıktan dolayı böyle olduğunu da düşünmedi. Hiçbir şey düşünmedi. Birkaç çiçek vardı, karanlığın içine saklanmış,

gözlerinin yaşı onlara değip de ıslatıyor olmalı. Sesinin donmuşluğu geçince bağıracaktı. Akşam ıslanıyordu şimdi. Sokaktan erişen tek tük sesler de. Her şey ıslanıyordu. Ökkeş'le, o daha ilk karısıyla evliyken, buluştuklarında oturdukları kayalıklarda apansız vuran dalgalar da böyle ıslatırdı ikisini. Tuz lekeleri, küçük noktalar halinde ve çevresi ak ak, kururdu. Şimdi tuz lekesini değil ama, tadını dilinin üstünde duyuyordu. Ağlıyordu sessizce. Tuhaftı, sürmesini istediği bir tat alıyordu.

Çenesi nice sonra bağlandı Ökkeş'in. Hüseyin geldi, o yaptı bu işi. Onca yorgunken... Ağzına bir lokma bile atmadan, bıçağı Ökkeş'in karnı üstüne koydu, sabaha kadar başında Kuran okudu.

Yoksul cenazesiydi. Tez kaldırdılar. Tabutun üstüne örtecek doğru dürüst bir örtü bulamadılar da yalnızca baş kısmını kaplayan küçük bir örtüyle yetindiler. Emine, bahçenin bir ucuna kurulmuş kazanın altındaki nemli, taze ve zor yanan ağaç parçacıklarını gördü yalnızca. Kocasını yunup yıkanırken yanaşmasına izin vermediler, uzaklaştırdılar:

"Yüreği soğur. Ölmüş, katılaşmış görmesin. Acısını, yaşadığı sürece içinde büyüksün," dediler.

Küçük oğlunu, Hüsnü'yü yaklaştırdılar. Zorlandığı için baktı Hüsnü. Anasına tanınmayan ayrıcalığın kendisine tanınmasından hoşnut kalmadığı belliydi yüzünden. Başını bir o yana, bir bu yana çevirdi. Görmek istemiyordu. Tabut evden çıkarılmadan önce de adamların bacaklarının arasından sıyrıldı, öte mahalleye kaçtı. Adamlar, eller üstünde tuttıkları yükleriyle sokağın sonuna gelmeden, Emine, birden bir çığlık attı. Koştu, kocasının artık yataktan çıkamaz olduğu günlere kadar, diplerini deşmiş, sulamış, büyütmüş olduğu duyar dibindeki hüsnüyusufardan birkaç dal koparttı. Yetiştirdi. Çiçekleri tabutun üstüne fırlattı. Bir-iki dal sokağa düştüyse de geriye kalanlar Ökkeş'in başının üstünde, gittiler.

İki ya da üç fotoğrafı kalmıştı Ökkeş'in. Başka hiçbir şey yoktu. Elle tutulur, evde saklanır hiçbir şey. Kendisinin de bir tanecik fotoğrafı yoktu. Bir zamanlar onca özenmesine, isteklenmesine karşın.

Hüsnü gitti, küçük körüğün başında, alınıdaki terlerle boğuşan, ayağının altındaki körük basamağı başında sıkılan Ömer'i buldu. Dışarı çağırdı:

- Biliyor musun, babam öldü benim...

- Deme yahu? Gördün mü ölüsünü?

- Gördüm elbet. Babam o benim. Hem öldüğünde gördüm. Hem de bu sabah. Yıkarlarken bir de başına götürdüler üstelik. Sert be... Donmuş gibi.

- Tüh be, ben hiç ölü görmedim.

- Gel benimle... İlk benim babamı gör. Koştular. Eve vardıklarında avlu boşalmıştı. Ömer, Hüsnü'ye kızdı:

- Amma da yalancısın. Nerede baban ulan?

- Niye inanmıyorsun? Baksana şu kadınlara. Niye toplaşmışlar? Bak, şu ağlayan kadın da benim anam. Yanındaki adam, dayım. Babam ölmese, böyle ağlar mıydı anam, dayım kadınların içine girer miydi?

- Ne varmış kadınların toplaşmasında? Herkese anlatırım. Hüsnü, yalancının biri derim.

Hüsnü, boynunu büktü. Babası başka babalar gibi değildi ki. Hiç görülmeyen, hiç kimsenin tanımadığı bir babaydı. Ömer'in babası herkesle konuşurdu. Bazen, karanlık dükkânının kapısına çıkar, geçen adamlardan biriyle kavga bile ederdi. Korkmazdı hiç. Kendi babasıysa... Tam işe yarayacakken çekip gitmişti...

Ev boşaldı... Emine, o tek odada, bir buruşuk örtü kadar yüksekliği olan küçülmüş adamın ne denli çok yer kapladığını, çıkıp gittiğinde, ardında ne büyük bir boşluk bıraktığını gördü, şaştı.

İşte, şimdi her şey bitmişti. Anasının hep söylediği, "Helal süt emmiş erkek..." bitmişti işte. Bu muydu bir ananın kızı için özlediği şey?

Hüsnü, ağlayan anasının ağlama nedenini, ağlaması gerektiğine bağladı. Evden çıktı. Oynayan çocukların arasına karıştı. Çocuklardan birinin anası hem kendi çocuğuna, hem de Hüsnü'ye birer portakal verdi. Ömer burada olsaydı, kadının Hüsnü'ye portakal vermesinden anlardı, babasının öldüğünü. Yeşildi portakal. Suyu azdı. Olsun.

Dört yol ağzında sürüp giden oyunda, coşkuya, tere battı. Akşamın hemen gelivermesine, güneşin yitmesine şaştı. Eve geldiğinde, anasının ağzından tek

sözcük çıkmadı. Her zaman bağırır, ilenirdi. Ağzını kavuşturmuştu sıkı sıkı. Öyle duruyordu. Yatağı toplanmıştı babasının. Havalansın diye, dışarı konmuştu. Birkaç kadın, küçük odalarını doldurmuştu. Anasının başı duvara dayalı, gözleri kuruydu.

"Karnım aç..." diyecekken gördü: Kapının ardında, sini içinde, üzerine sarmısaklı yoğurt dökülüp alaca yağ gezdirilmiş makarnanın başına çöktü.

Kaşık filan aramadı. Elleriyle girdi. Önce parmaklarının arasından akıtarak kırmızı, yağlı yerlerini yuttu. Sonra makarnalarından yedi. Kimsenin yüzüne bakmıyordu. O yüzden kadınlardan hiçbiri, "yeter artık..." diyemedi.

Ertesi sabah da o makarnayı yedi Hüsnü. Sokağa kaçtığını görmesine karşın anası arkasından seslenmedi, kızmadı. 'Şaşılacak şeydi bu. Öğle olunca eve döndü. Ömer kendisiyle konuşmuyordu çünkü. Konuşsaydı, eve uğramazdı. Makarna sinisini sıyırdı. Sarmısağın tadı bozulmuş, makarnalar da yoğurt da kuruyup sarıya dönüşmüştü. Aldırmadı. Çıkarken, babasının çiçeklerine iki gündür su verilmediğini, buna da kimsenin aldırmadığını gördü. Kendisi de aldırmadı.

Rüzgâr başladı. Bir sarsıntı gibi. Bir kokunun dolaşırvermesi gibi, inceden dokunup. O duygu bitti bitmedi, kızgın ve hırslı dönendi durdu kentin sokaklarında. Dar toprak yollarda göz gözü görmez oldu, havalanan tozdan. Sokaklar yitmiş gibiydi. Bütün bir gün ve gece sürdü rüzgâr. Damların kiremitleri uçtu. Deniz kızdı. Tekneler açığa kaçıştı. Denizin üstü boşaldı. Ufuk çizgisi kalınlaştı, kalınlaştı, kıyıya yanaştı. Sonra deniz de görünmez oldu. Bir kara buluta dönüşmüştü. Göz, ötelere erişemiyordu. Daha sonra deniz, köpüklene, yuvarlana, kıyıya yığılı kayaları aşan, yollan kaplayan bir çamurlu suya dönüştü... Ölüdü.

Hurma ağaçlarından hurmalar uçtu. Kaytan gibi saplan vardı. Yine de yerlerinde duramadılar, uçtular. Çünkü o sıkı kaytan bağların ucundaki sarı yemişler artık kahverengiye dönüşmüştü. Olgunlaşmış, saplalarıyla bağlan haniyse kopmuştu. Gökten yağıyormuşçasına indiler. Yaramaz çocuklar gibi toza toprağa bulanıp sokaklar boyunca koştular.

Bu hurmaları çocuklar toplayamadı. Sokaklar aşarak da gelseler, gökten yağarak kapı önlerine birikmiş de olsalar, çocuklar onlara erişemezlerdi. Başlarını

çıkaramazlardı evlerinden. Rüzgâra hafif gelen her şey uçuyordu sokaklarda. Bahçelere yeni dikilmiş ağaçlar köklerinden kopuyordu. Toprağa ve yaşamaya istemeden veda ediyorlardı. Köklerindeki ak Özsuları rüzgârda kurumadan önce, ince ve hüznüydü.

Rüzgârı kısa bir yağmur durdurdu.

Güneş çıkınca, odada Hüsnü'yle anası ilk kez yalnız kaldı. Çözümlemesiz bakışlarla birbirlerine baktılar. Hüsnü, anasının boynunun ortasında yutulmamış bir lokma gibi büyümüş yığını ilk kez tiksintiyle algıladı.

Hemen unuttu bunu, çünkü karnının açlığı baskındı. Başını kaldırdığında, o yumrulu boğaz, o kuru gözler açlığını söyleme isteğini bastırdı.

Sokağa yine yalınayak kaçtı. Ömer, körüğünün başındaydı. Babası, Hüsnü'ye bağırdı, kovdu. Hüsnü başka arkadaşlarını buldu. Binevlerin oraya gittiler. Deniz dalgalıydı. Kıyıda, kayaların üstünde Hüseyin Amca'nın kızı Sevim'i bir oğlanla kucak kucağa otururken gördü. Bağırdı:

- Sen artık orospu oldun. Babanı görünce söyleyeceğim. Eşşek sudan gelene kadar dövsün seni. Dövsün de sabaha kadar yatağına işe...

Sevim, uzandı, eline geçirdiği koca bir taşı Hüsnü'ye attı ama değdiremedi:

- Orospu senin anandır. Kırk yılın orospusu olduğunu herkes biliyor ananın. Sabahtan akşama kadar bohçacılık mı yapıyor sanıyorsun? Onda o göz var mı? Sor birine de anlatsınlar sana Esnek Emine'yi... Akşamlara kadar, bir herifin koynuna giriyor, öbüründen çıkıyor... Piç!..

- Piç değilim ben...

- Ulan, senin baba dediğin herifin çocuğu mu olurdu onca ufaklıktan sonra. Piçin en has türüsün sen...

Hüsnü, bu sözlere verecek yanıt bulamadı. Büyük olsaydı, biraz daha büyük olsaydı, bulurdu. Ağlamaklı oldu. Arkadaşlarının yanında olması daha da kötüydü. Taş arandı Sevim'e atmak için ama, Sevim'in yanındaki oğlan yetişip kulağından tuttu, tokadı patlattı.

Hüsnü eve döndüğünde, gece iyiden inmişti. Emine, kapının hemen yanına uzanmış, kocasının minderine örtüsü kaymış başını koymuş, yatıyordu. Şu son günlerde iyiden iyiye ortaya çıkmıştı yıpranmışlığı. Hüsnü merak etti:

Kaç yaşındadır acaba bu orospu?

Odayı dolanıp, ağıza atılacak bir şey bulamayınca, babasının ölümünü anımsadı, ağlamaklı oldu:

Babam öldüyse, piç doğuran bu anam neden yaşıyor? Ne yapıyor, ne işe yarıyor?

Sevim'in babası Hüseyin Amca, dışarda karanlıkta oturan Hüsnü'nün başını okşadı. Emine'ye, Afyon'da askerliğini yapan üvey oğluna mektup yazıp babasının öldüğünü bildirdiğini söyledi. Kızlar, onun da Emine'nin de aklına gelmedi. Emine'nin uzayan dualarını dinlemedi Hüseyin.

Sonra evine girdi. Kapılarını kapattılar, sofraya oturdular. Sofra örtüsünü dizlerine çektiler. Hüsnü, sabahleyin Sevim'i bir oğlanla gördüğünü söylemediğine iyi ettiğini düşündü. Eve geldiğinden, hatta sabahtan beri ilk kez, içinin gönendiğini duydu. Hüseyin Amca üzülün, kızsın, hiç istemiyordu.

Kadınlar ve kızlar... Hepsi kötüydüler. Hep yaşıyorlardı ve hep Hüsnü'nün gözü önündeydiler. Babasının diktiği hüsnüyusuflar da yaşıyordu. Babası, öldüğü için hiç üzülmemişlerdi. Hüsnüyusufları köklerinden söktü, onların bir sapta demetlenen o parlak, o ışıltılı güzelliklerini ayağının altında ezdi. Ağabeyi askerden döndüğünde, Sevim'in anası için söylediklerini ona anlatmaya karar verdi. Kararından dönmekten korktu. Yemin etti, sağlamaştırdı.

Bağıra bağıra ağladı sonra. Ağdını kimse duymamış gibiydi, hiçbir kapı açılmadı. Ağdının nedenini biliyorlardı demek... Herkes biliyordu. Ağabeyini bekleyemeyeceğini düşündü Hüsnü. Hemen büyümeyi istedi, tez zamanda güçlenmeyi. Yine açlığı geldi aklına. Anasının boş gözlerle ardında uzanmış olduğunu bildiği kapıyı taşıladı,

BABAYA ÇİÇEK GÖTÜRMEK⁴⁵³

Bir süredir motoru çalışan otobüsün şoförü terden ıslanan saçlarını sıvazlamak için kasketini geriye doğru itti. Otobüsün içini gösteren aynaya göz attı. Oturulacak yerlerin tümü doluydu. Yolcular sessizdi. Hemen hepsinin elinde naylon torbalar ve fileler vardı. Bazılarını tanımaya başlamıştı şoför. Çok uzun süreden beri, bu otobüsün bugünkü seferlerinin, değişmez yolcularıydı bunlar. Bazılarının ayakları birden kesilirdi basamaklardan, yüzleri görünmez olurdu. Onlar için sevinç duyardı şoför. Ama yerlerine yeniler gelir, yeniler durmadan artardı.

Haftanın diğer günlerinde, bu seferlerde hemen hemen boş kalkar bu otobüs. Bugün ise çarşamba. Dolacak, nefes alacak yer kalmayacak. Son anda yetişmeye çalışanlar olur hep. Bundan sonraki sefer bir saat sonra. Yolcuları, ayakta kalmaya, onca uzun yolu sıkışık ve rahatsız gitmeye o yüzden razı olur, ille bu saate yetişmeye çabalarlar. Şimdi de bir kız çocuğu konuşuyordu işte. Ardından da bir genç kadın. Şoför ön kapıyı açınca, çocuğun terli, kızarmış yüzünde gözlerine kadar yayılıp büyüyen bir gülüş parladı. Ayağını basamağa koydu:

- Gelen var... Annem geliyor.

Beklediler. Çocuk, bir elinde göğsüne bastırıldığı çiçekler, öbür eli kapının tutamağında, kadının adımlarını gözledi.

Kadın, sahanlığa çıkınca durdu. Kaymış olan çiçekli başörtüsünü düzeltirken, pencereden giren ışıkla örtünün alacası birleşip gözlerine vurdu. Yeşerdi ve söndü. Özensiz giyimliydi. Esmer, zayıf yapılı. Daha rahat olacakları yere kadar yürüttü çocuğunu. Koluna asılı fileyi yere koydu.

Çocuk dışarı bakıyordu. Parkın ağaçları iyice yüksekti. Yemyeşildi. Çevredeki kalın beton duvarın üst yanı demirlerle çevriliydi. Okul gibi...

Okulda arkadaşlarım neden öyle davranıyorlar? Onlara bir kötülüğüm dokunmuyor. Eskiden arkadaşlık ederlerdi, ders sorarlardı. Şimdi, ders bile sormuyorlar. Herkes benden uzakta oynuyor. Beni oyunlarına almıyorlar. Geçenlerde, iki-üç tanesi okul dönüşü ardımdan bağırdılar:

⁴⁵³ Ayla Kutlu, *Hüsnüyusuf Güzellemesi*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 1998, s. 169 – 183.

"Komünistin çocuğu... Komünist piçi..."

Aldırmayayım diyorum. Yapamıyorum. Olmuyor. Yalnız başına olmuyor. Herkesin arkadaşı var. Yıldız;

"Ben aldırmam böyle sözlere, seni çok severim," diyor. Ama, onun da annesi izin vermiyor benimle konuşmasına. Onu oyunlara alıyorlar. Bazı bazı uzaktan bana baktığını görüyorum. Böyle yapmasa daha iyi. O böyle yapınca daha çok üzülüyorum. Dün, yine yanaştı:

"Seninle kan kardeşi olalım. O zaman inanırsın seni gerçekten sevdiğime..."

Ona inanmıyor değilim ben. Yine de arkadaşım yok. Şimdi, nice zamandan beri babam da yok üstelik...

Ayrılırken, avucumu açtı, içine bir şey koydu. Baktım, renk renk, kokulu silgilerden. Götürüp, en küçük kardeşime, oğlana verdim. Okula gitmiyor, o. Gitmiyor ama, babam içeri alınmadan önce, her akşam bir şeyler getirirdi. Çiklet ya da bir parça çikolata. Çikolatayı kutuyla alırdı, içinden çıkarır, birer parça birer parça verirdi. Ben ve kız kardeşim büyüğüz, öyle şeyler beklemeyiz. Oğlan kardeşim alıştı beklemeye. Silgiyi o yüzden ona verdim. Isırıp ısırıp yerlere attı. Önce sevinmişti.

Annem;

"Sen artık evin büyüğüsün. Öğrenimin benden fazla. Ortaokuldasın, az zaman sonra, orta iki öğrencisi olacaksın," diyor.

Otobüs dört yol ağzına geldiğinde geniş bir açıyla sola döndü, yukarı tırmanmaya koyuldu. Cadde, genç kızlar, delikanlılarla doluydu. Okullular. Koşar gibi yürüyorlardı. Koşar gibi yürümekten rahatsız ama, bu rahatsızlığa alışık oldukları belliydi. Nereye, niçin gittiklerinin bilincinde değildiler. Alışkın adımları yüzünden gidiyorlardı. Bir delikanlı koştu. Önde yürüyen bir kıza yetişti. Kolunu, kızın boynuna attı. Kız döndü, gördü, güldü. İkisi de ağır ağır yürüyerek ana caddeden ayrıldılar.

Evden çıkar çıkmaz, hemen yandaki sokağa sapmışlardı. Evimize geldiklerinde güneş yitmemiştı. Giderlerken, gecenin yarısıydı. Babam herhalde onları bekliyordu, tedirgindi.

"Merhaba!.." dediler.

Abla, bir eliyle karnını tutuyordu. Üşüyordu. Sanki yıllardan beri üşüyormuş gibi, sapsarıydı yüzü. Odamız sıcaktı, yine de mantosunu çıkarmadı. Hiçbirimizle konuşmadılar. Bir süre durdular. Ağabey, sedirin üzerine oturdu. Gözlerini kapadı. Uyuyor gibiydi. Nasıl yorgundu. Bizler bir ablaya bir ağabeye bakıyorduk. Sonra, ağabey, postalının bağlarını çekiştiren kardeşimi kucaklayıverdi. Kapkara gözleri, kapkara kirpikleri vardı. Kardeşimi havaya fırlattı. Güreştiler. Yıkıldı. Kardeşim, sevinç içindeydi. Bağılıyor, saldırıyordu. Ağabey, onunla oynamaktan bıkmadı.

Abla;

"Yorgunsun," dedi...

Ağabey;

"Benim de bu yaşlarda bir yeğenim var. Bir yıl oluyor görmeyeli. Aynı kentteyiz. Göremiyorum. Özlüyorum. Onun kokusu var bu çocukta. O yüzden, ne yapayım," dedi.

Abla, başka şey söylemedi. Hastaydı. Kim görse anlardı.

Akşam yemeğini birlikte yedik.

O zamanlar hava soğuktı. Toprak da ağaçlar da kupkuruydu. Her şey üşüyordu. Bahçemiz ne güzel olur, onlar görmediler.

Gece oldu. Kız kardeşimle ben sobanın yanında, yerde ders çalışıyorduk. Onlar, babamla birlikte masanın başında bir şeyler konuştular. Sonra mutfağa gittiler. Annem, bulaşığını bırakıp geldi. Ablaya, bir çift yün çorap verdi. Abla sevindi. İlk kez güldü. Ayakları küçüçüktü, çoraplar çok büyüktü. Ayakkabıları ayağına olmayınca, arkasını katlayıp üstüne bastı:

"Vazgeçemem..."

Yine güldü.

Çıktılar. Bize bakmadılar bile. Sonra, ağabey, bahçe kapısının önünden geri döndü. Kardeşimin yanağını okşadı. Oğlanı havaya fırlattı, indirdi. Benim saç örgülerimi çaktı. Çaktı ama incitmedi hiç.

"Ne güzel bir ipek demeti bu kız. Nereden buldun?"

Oğlan koştu ardından:

"Gitme... Gitme, kal bizde," dedi.

"Gitmeliyim ufaklık."

"Gel yine o zaman. Hemen gel..."

"İstemez miyim ufaklık?"

Gittiler. Babam yanlarındaydı, hemen yan sokağa saptılar.

Annem;

"Unut onların geldiğini," dedi.

"Neden?"

"Baban için... Kimseye sözünü etme sakın. Birisi ama, kim olursa olsun birisi sorarsa, hatırlamıyorsun böyle bir şey. Küçüklerden çekinmiyorum. Onlar karıştırırlar her şeyi. Ama sen dikkatli olmalısın."

"Neden" diye sormadım: "Peki" dedim. Çünkü annemle babam farklıdır. Babam nedenini söylemeden hiçbir şeyi yapın ya da yapmayın demez. O yüzden ben düşünmeye alıştım. Annemse hiç açıklamaz, yalnızca ister. O zaman onun ne istediğini anlayamamıştım. Şimdi biliyorum, kimseye hiçbir şey söylemediğim için de rahatım.

Otobüs birden duruverdi. Geçitte sarı ışığın yandığını gören şoför, hızlandı. Geçemedi. Frene bastı. Yolcular, öne arkaya sallandılar. Dengelerini yitirdiler. Çocuk, önce birisinin ayağına bastı, öne kayıp, sonra geriye doğru sallandı. Annesine tutunmak isteyince, kucağına bastırıldığı leylaklardan birkaç dal yere düştü. Otobüsdeki ayaklar hemen ezdiler, kapattılar dalları. Ne çocuk, ne başkaları çiçekleri ayırımsayacak durumda değildiler. Annesinin, dantel gibi incecik nakışlı hırkasının ucunu tuttu.

Annem çok güzel örgü örüyor. Babam ona takılırdı; "Herkes zamanın var örmek için, bir bana yok..." derdi. "Ben, üşümez miyim sanıyorsun?" Annem yün almış, örmeye başlamış, yine de yarım bırakmıştı. Babam götürüldükten sonra, en önemli şey buymuş gibi onu bitirmeye çalıştı. Geceleri uyumuyor, örüyordu. Babamla birlikte yattıkları odayı kapatmıştı. Hepimiz bir odaya toplanmıştık. Işık sabahlara kadar sönmüyor gibiydi. Bitirdi sonunda. Yaka içlerine, dikiş yerlerine bile bantlar ördü, dikti. Babamın bir yeri incinmesin diye düşünüyordu sanırım.

Dokunmaya kıyılmayacak kadar güzel bir hırkaydı. Bitirdiğinde babamla görüşme izni çıkmamıştı daha. Birlikte götürdük, dışarda bekledik. Bir süre sonra bizim torbaya benzeyen bir torba getirdiler, başka torbaların yanına koydular. "Git bak bakalım," dedi annem, "Bizim torbamız mı?"

Bizim torbamızdı. Babam, çamaşırlarını göndermemişti. Torba, gönderdiğimiz gibi döndü. Bir küçük kâğıtçık iğnelenmişti üstüne. Anneme yazılmıştı:

"Nahide, yoruldun, biliyorum. Çok da özenmişsin. Ama ben bunu giyemem. Bunu sattırabilirsen biraz yararı olur size. Hepinizi çaresiz bıraktım. Giymeyeceğim..." Yazısı bozuktu. Annem, bağıra bağıra ağladı.

Otobüs, yokuşu hızlı indi. Sıcak bunaltıcıydı. Ter kokusu artmıştı. Kalabalığa aldırmaksızın öne arkaya geçmek isteyen bir sürü insan vardı. Birbirini tanıyan ama, çoğunluğu bu yolculukta tanışmış olan insanlar yer değiştirmeye, acılan değişmeye, bu değişimle bir tür rahatlığa erişmeye çabalıyordu. Çocuk her seferinde, arkasından geçmek isteyenlere yol vermek için, öne yanaşıyor, kucağındaki leylaklar demirle gövdesi arasında kalıp eziliyordu. Şimdi, yolun işyerlerinden geçen, o yüzden sık sık tıkanan bölümü aşılmıştı. Sonra sıra beklemelere gelecekti. Uzun beklemelere...

Oğlan kardeşim çok yaramazdır. Annem yine de en çok onu seviyor. Bazen onu kıskandığımızı sanıyor; "Sevdiğimden değil, küçük de acıyorum," diyor. Ben kıskanmıyorum. Kız kardeşimi bilemem.

Kardeşim babamın götürüldüğü gecenin sabahında, uyanır uyanmaz onu sordu. Annem atıldı: "Erken çıktı, geç gelecek..."

Bizler o gün okula gitmemiştik. Sabaha kadar uyumamıştık çünkü. Kardeşim bahçede oynuyordu. Bazen oturup duruyordu. O gün, hepimize çok uslu göründü. Akşam, yatmak istemedi. Başını yere koyuyor, gözlerini kapatıyordu:

"Babayı bekleyeceğim."

Uykusu geldikçe, kaçırmak için başını sallıyordu. Günlerce, sobanın yanındaki mindere oturup bekledi ve orada uyuyakaldı. Bahçede hep birilerinin olduğunu sanıyordu. O kapıya atılınca, bizler de ayak sesleri duyduğumuzu sanıyorduk. Kapıyı açıyor kapıyor, açıyor kapıyordu. Yemeğe oturmak istemiyordu.

"Baba gelince... Babayla birlikte..."

Pencereden ayrılmıyordu. Her zaman elleri kapkara ve çamurlu olurdu, babam kızardı. Şimdi, gidip gidip ellerini yıkıyordu:

"Baba sevinecek..."

Babamın şapkasını, bahçeyle uğraşırken giydiği eski ceketini giyiyor, "Baba oldum," diyordu.

Sonunda anladı. Babam gelmeyecekti. Ellerini yıkamaz oldu. Bahçede duyduğunu sandığı ayak seslerini unuttu.

Annem rahatladı.

Çok bekledik, her yerde bekledik. Babamı görmek için uzun zaman geçti. Annem bir sürü yerlere gitti. Evimize iki adam geldi. Anneme para verdiler. Annem almak istemiyordu. Babamın kızacağından korkuyordu. "Sadaka değil ki bu," dedi bir amca. "Bu bizim görevimiz." Bakanlığı, yapılması gereken bir işi, biz zor durumda kalalım, diye yapmıyormuş, o yüzden babamın hakkı olan bir parayı alamıyormuşuz. Çok zor günlerdi o günler.

Annem ilk görüşmede babama bunları anlatmak istediğinde babam küfretmeye başladı. Aramızdaki asker kızdı:

"Görüşü keserim... Küfür yok."

Babam hemen sustu. Annemle ben şaşkındık. Korkuyorduk. Ne konuşacağımızı bilemiyorduk. *Babam, bir süre pere baktı. Elini duvara dayadı, kaydırarak indirdi. Başını kaldırdı. Bir şey söyleyecekmiş gibi ağzını açtı. Vazgeçti. Kapadı. Ayağının birini diğerinin önüne attı. Yine başını eğdi. Susuyorduk.*

İlk gördüğüm an tanıyamamıştım. Zayıflamış, rengi solmuştu. Saçlarını kesmişler. Kocaman bir babanın tıraşlı kafayla dolaşması... Gülünç diyeceğim ama... Gülünç gelmedi bana. Kulakları büyümüş, ağzı aşağıya doğru kıvrılmıştı. Küsmüş gibiydi. Bize bakmıyordu. Bense, gözlerimi ondan alamıyordum.

Küçüklüğümde beni kucağına alırdı. Son yıllarda ayakta dururduk ikimiz de. O eskiden kalma alışkanlıkla iki kolumu beline sarardım. Başımı yüreğinin üstüne koyardım.

"Dinle, ne diyor bak?" diye sorardı.

Hep, aynı şeyleri söylerdi yüreği:

"Benim... Benim... Benim... Kızım... Kızım... Kızım... Küçük-güzel... Küçük-tatlı... Küçük-uslu... Kızım... Kızım... Kızım..."

Şimdi de öyle yapmak istiyordum. Yüreğinin bana yeni bir şeyler söyleyip söylemediğini Öğrenmek istiyordum.

Derslerimi sordu. Sesi usulcacık çıktı. Camları kırmak istedim. Demirleri kırmak, kucağına atlamak, bağlamak...

"Ne olur, üzülme... İyiyiz biz. Seni de çok seviyoruz," demek...

"İyi," dedim.

Ayağını sürüyerek yanındaki görevliyle birlikte gitti. Görüşme süremiz daha dolmamıştı. Biz çıktık.

Durakta inenler oldu. Yerlerine, bugünün yolcularından sekiz-on kişilik bir grup bindi. Adımlarını basamaklara atarken bile sözlerini kesmeyen, dönüp artlarındakilere laf yetiştiren kadın ya da erkeklerdi. Sözcükleri duyulmuyordu ama, nelerden söz ettiklerini herkes bilirdi, bu otobüste. Konular, geçen ilkyazdan kışa devrilen sonra yine yaza dönen zaman boyunca hiç değişmemişti. Herkesin yükleri aynıydı. Bakışları aynı. Uzun uzun durmaları, görmeden bakmaları, tepkisiz dinlemeleri...

Herkes ve her şey birbirine benziyor. Sanki benzerler seçilmiş de buraya yığılmış gibi. Askerler, dikenli teller, odacıklar, odacıklarda ayakta bekleyenler, sesler, istenen şeyler. Bazı günler biz daha dışarda beklerken getirilen ya da götürülen elleri önden bağlı, soluk renkli, zor yürüyen ağabeyler... Onları öyle görünce hepsi de ağlayan yaşlı teyzeler...

Bir kez, görüş bittikten sonra çıkarken, önünden geçtiğimiz bir odacıktan birisi el salladı, bana güldü. Tanıyamadım. Geri dönüp görmek istedim. Az gördüm. Benzetiyorum yine, diye anneme sordum.

"Evet, o, bize gelen ağabey," dedi.

Yazık... Ne güzel bir ağabeydi. Küçülmüş şimdi. Rengi sapsarı. Gözleri öyle büyük. Çukurda. Kocaman... Yalnızca bana gülen ağzı kalmış kendinden. Onu gördüğümü oğlan kardeşime söylemedim.

Hızlanır artık otobüs. Son büyük durakta durup her zamanki yolcularını bıraktıktan sonra, şehirlerarası yola çıktığında, duraklarda artık hiç durmaz bile denilebilir. Şoför, o bildiği kişilerden yaşlı olanlarının dudaklarında kıpırdaşan sözcüklerde dualara acının, kızgınlığın, korkunun ve kırgınlığın karıştığını bilir. Bu korkulu sessizliğin doğaya karışıp buharlaştığını düşünür. Yolun sağındaki solundaki orta Anadolu'nun bir gülüşlük baharındaki yeşil otlara, cılız çiçeklere kimse bakmaz. İki hafta sonraki gelişte sarıyı ve kuraklığı yaşar buralar.

Babama ilk kez bir şey götürüyorum. O gittiğinden beri bahçemize diktiği ağaçları daha çok seviyorum. Bu çiçeklerle kucakları dolsun, benim kendisine sarıldığımı anlasın. Bir bardağa koyup ranzasının başucuna yerleştirsin. Konuşsun onlarla. Eskisi gibi. Konuşurken, yüreği bana söyleyecek yeni şeyler bulsun.

Otobüs, o bilinen durakta tüm yolcuları bıraktı, tozlu banketin üstüne. Hafifleyen gövdesi sanki soluk aldı, köşeyi hızla döndü. Karşıdaki yola saptı. Kıvrım kıvrım eğilip bükülerek tepeye kadar yükselen yola. Hafiflemiş ve arınmış gibiydi. Yolcular acele etmeden, topluca yürüdüler, görüş için uzayan işlemlerin başlayacağı yerlerden birincisine. Beklediler, kimlik gösterdiler. Kayda geçtiler. Resim verdiler. Fiş aldılar. Ellerindeki her şey yoklamadan geçti. Fişlerini verdiler, hazır bekleyen otobüse bindiler.

Bir görevli, elinde tazeliklerini yitirmiş ak ve mor leylaklar tutan sarı uzun saçlı, kara gözlü çocuğa fiş sormadı. Yoklamadı da. İnce giysisinin altında kemikli bir bedenden başka hiçbir şeyin olmadığı apaçıktı.

- Geç yavrum... dedi.

Tutukevlerinin birincisinin önünde durulduğunda, otobüsdekilerin yarısından çoğu indi. Araç, öbür tutukevlerine doğru uzaklaşırken, inenler yolun hafif yokuşunu tırmanmaya başlamışlardı bile. Şimdi acele ediyorlardı nedense. Tek kat üstüne yapılmış, camları boyalı, iki sıra tel örgüyle çevrilmiş, dört yanındaki nöbetçi kuleleri ile güvenceye alınmış yapının girişine yaklaştılar.

Sıraya girdiler. Beklediler. Kayda geçtiler. Kimi göreceklerini, nesi olduklarını yazdırdılar. Kimlik teslim ettiler. Kart aldılar. Aranmak için, erkekler soldaki kulübeye girdiler. Kadınlar, sağdaki penceresiz kulübeyi üst üste doldurdular. Çocuk kalabalık içinde kalakaldı.

Ne zaman geldiklerini bilmiyorum. Uyandığında annem ağlıyordu. Babamın rengi sararmıştı. Giyimliydi. Bizim yattığımız odaya girdiler. Çoktular. Babamın kitapları buradaydı. Son okuduğu kitap masanın üstünde açık. Üzerinde gözlüğü, mendili duruyordu. Kitaplara bakıp bakıp, bazılarını ayırmaya, bir kısmınınsa içlerini silkeleyip yerlere atmaya başladılar. Babamın hiç sesi çıkmıyordu. Masadaki kitabı alırlarken gözlükle mendil yere düştü. Gözlüğün bir camı tekerlendi, gelenlerden birinin yanına kadar yuvarlandı. Tek camlı gözlüğü ve mendili yerden aldım, O zamana kadar kımıldamadan bakıyordum.

Masanın örtüsünü çektiler, gözlük camının üstüne bastılar. Annem artık sessizdi. Yanaklarından süzülen yaşlar olmasa, ayakta uyuduğu sanılabilirdi.

Kız kardeşim de ağlıyordu. Oğlan, yandaki odadaydı. O gece hep uyudu.

Her yeri aradılar. Bizim çantalarımıza, kitaplarımıza bile baktılar. Oda, darmadağındı. Sobanın üstündeki demlik devrildi. Kilimi ucundan ucundan ıslatmaya başladı. Islaklık yavaş yavaş büyüyordu. Renkler koyulaşıyor, hepsi birbirine karışıyordu. Babama bakmıyordum. Giderlerken geldi, omzumu tuttu. Sıktı hafifçe. Parmakları titriyordu:

"Ağlamayacaksın. Anneni, kardeşlerini sana emanet etsem, ha?.. Sen akıllısın. Benim büyük çocuğumsun. Dayanır mı omuzların?"

"Dayanmaz," demek istiyordum. Sesim çıkmıyordu. Nefesim bir yerlere kaçmış gibiydi. Yakalayamıyordum soluğumu. Boğuluyorum sanıyordum.

Sonra gittiler. Annem artlarından koştı. Ben avucumu açtım. Gözlüğü, mendin sıkmaktan elim karıncalanıyordu. Bacaklarım titremiyordu da atı atıveriyordu. Çok sonra, annem evi toparlayıp da sedire oturduktan sonra seğirmeler geçti. O zaman ağladım. Başımı annemin dizine koydum, yere oturdum. Annem, elini yumuşakça başıma koydu. "Benim zavallı kızım," dedi. "Benim zavallı yavrularım..." yineledi.

Görevli kadın polis, kulübeyi dolduran kadınlara çantalarını bıraktırdı. Üstlerini aradı. Çocuğa, döndü. Onun bedenini şöyle bir sıvazlamak isterken elleri, omurgasının her çıkıntısına ayrı ayrı değdi. Çıkık kürek kemiklerinde sustu kaldı. Sinirleri bir ince sızıyı yüreğine taşıyiverdiler. Yutkundu, toparlandı. Duygusallığa kayıp ıslanan gözlerini sertleştirdi, gövdesini dikleştirdi:

- Bırak o çiçekleri şuraya çocuğum... Yarıyı yitmiş, kalanlar solmaya yüz tutmuş leylakları ranzanın üstüne atıverdi.

Aldı çiçeklerimi, nasıl alır? Babama getirmiştım. Karşıdaki evin bahçesinden, geceden koparmıştım. Aşılı diye, katmerli diye. Annem de kızdı üstelik:

"Bazen çocuklaşıyorsun. Nasıl koparırısın başkasının çiçeklerini? Şu haline bak? Ya görselerdi? Az şey mi söyleniyor zaten ardımızdan? Bir de hırsızlığımızı mı söylesinler? Şu bacaklarına bak?" söylendi durdu...

Şimdi uzanamam çiçeklerime. İstesem mi? Ya, "Olmaz, içeri çiçek giremez," derlerse?

Niçin giremez? Neden onların her dediklerini hiç sormadan yapıyoruz? Korkuyoruz? Niçin babama çiçek vermiyoruz? Onu, yumuşacık sesiyle çiçeklerle konuşturuyoruz? Biz onların her söylediğini yaparsak kurtulur mu babam? Eve gelir mi? Annem "Yasak mı çiçek getirmek?" dese verir. Yiyecek değil ki çiçek. Sigara değil, sakız değil, sabun değil, kitap değil... Hepsi yasak. Ama, kimseye "Çiçek getirmek yasaktır," demediler ki daha. Kimse çiçek getirmedi...

Küçük gruptakiler yanlarındaki görevliyle birlikte tutukevinin içine girdiler. Görüştüler yakınlarıyla, çıktılar. Aramanın yapıldığı odadan kimlik kartlarını, çantalarını aldılar. Karanlık odanın üst ranzasındaki kirli yatağın üstünde porsumuş ve kararmış leylaklar kaldı.

Babam üzgündü bugün. Gözleri doldu ikide bir. Duymaya alıştığımız pek çok şeyi bize söylemiyor artık. Daha neler söyleyemiyordur, bilemem. Annem de ona bir sürü şeyi anlatmıyor. Hepimiz, babamın götürüldüğü o soğuk gecede dondurulmuş gibiyiz.

Nizamiye kapısına geldiklerinde, karşı tepeden inen otobüsü gördüler. Anne, kızının elini tuttu. Koşular. Kızın ardında iki uzun saç örgüsü dalgalandı. Durağa geldiklerinde annesi rahatladı, saatine baktı:

- Erken daha. Okuluna yetişeceksin.

Kız duymamış gibiydi. Otobüsle ve okulla ilgisi yoktu. Yüzü durgundu. Ayakkabısının burnuyla toprağı kazıyordu. Az ilerde, küçücük, tek bir papatya gördü, toprağı kazmayı bıraktı, başını kaldırdı. Yüzündeki buğu birdenbire yitmişti:

- Bir dahaki görüşmede babama çiçek vereceğim.

Ankara, 1974

ALTIN⁴⁵⁴

"Nine, sana çorba getirdim."

Kız bunları kapıda söyledi, içeri girdi, kapıyı kapadı. Darmadağında oda. Kadını göremedi önce.

Ortaya kadar yürüdü, yine durdu. Sandıklar, kapalı hasır sepetler, eski bir bisiklet, çoğu dağılmış büyük bohçalar, kilimler, yüzleri duvara çevrili, sırtları bir parmak toz kaplı bitmemiş resimler, her yana dağılmış resim gereçleri başını döndürdü. Her gelişinde böyle oluyordu. Oda, nineyi gördükten sonra aydınlanıyordu. Nine boğuluyor muydu bu odada, bilmiyordu. Gerçekten de aldırıyor olabilirdi. Bütün günleri ve geceleri bu dört duvar arasında geçiyordu.

Tek penceresi vardı odanın. Kepenkleri kapalıydı. Hemen yanındaki somyanın ortası göçmüş, eski bozarmış çarşaf yatağın ortasında toplanmıştı. Kepenklerin arasından sızan ışık lekeler çiziyordu yere ve duvarlara. Deniz dalgalarının değişen biçimine göre ya gölgeler, ya da aydınlık lekeler büyüyor, odanın hareketli olduğu duygusunu oluşturuyordu.

Nine gün boyunca onları gözlüyor, geceleri ışığını yakmadan sabaha kadar yatağında oturup bekliyordu. Kız biliyordu, ölümü bekliyordu. Canlı, hatta insan biçimli bir şeymiş gibi bekliyordu. Ayak seslerini, soluğunu ve sesiyle kokusunu gözlüyordu.

Pencerenin karşısında, odanın en karanlık yerinde, kolçaklarından biri kopuk, sallanan iskemleye oturmuş, iki eliyle sağlam kolçağa sıkı sıkı sarılmıştı. Sallanmıyordu. Uyuyordu. Belki de ölmüştü.

Kız, bir yastık kadar küçülmüş olduğunu gördü onun.

Öldüğünü düşündüğünde yüreği ağzına gelmiyordu ne zamandır. Eskiden tedirginleşir, inanamaz, bayılacak gibi olurdu. Nicedir Nine alıştırdı.

"Benim ölümüm bir soluk verdikten sonra yenisini almamak biçiminde olacak. Ne değişir o zaman? Kalanlara rahatsızlık vermek istemiyorum. Beni bulduğunda

⁴⁵⁴Ayla Kutlu, *Sen De Gitme Triyandafilis*, Bilgi Yayınevi, 7. Basım, Ankara, 2009, s. 71 – 91.

ağlayıp bağıрма. Uslu uslu aşağı in. Yavaşça annene... Yok yok, babana söyle. Böyle durumlarda erkekler daha iyidir.”

"Sen buz gibi soğursan korkarım ama..."

"O kadar soğuk olmak istemediğimi düşün o zaman. Hazır ol. Sen yanımdayken ölmemden daha çok ihtimali var bunun."

Hazırdı.

Yatağa bitişik küçük masanın üstüne koydu çorbayı. Ninenin ayağından çıkarırken lastiklerine sararak top gibi yapıp masaya koyduğu çorapların üstüne birkaç damla çorba döküldü. Kız yan gözle baktı. Gözleri kapalıydı Ninenin. Çorapları yatağın altına attı. Çarşafı düzeltmek istedi. Sertçe çekince çarşaf, tam ortasından uzayan, bıkkın bir sesle yırtıldı. Annesine öfkeleniverdi. Nasılsa ölecek, çarşaf da atılacak diye düşünmüş olmalı bu eski şeyi verirken. Nine için ayırdığı bütün eşyayı bu hespla verdiğinden kuşkusu yok. Pamukları fırlamış yatak, yıkanmış yorgan, üstüne giysin diye seçilen eski giysiler...

Gözleri ıslandı. Nine bu kadar uzun süre susmaz diye düşündü. Yorganı çekti yatağın üstüne, örtüyü düzeltti. Yaşlı kadının önüne gitti durdu. O kadar yaşlı ki, insanın içine hüznün doluyordu.

Soluk aldıkça titriyordu derisi. Boynuyla geceliğinin yakasının açıklığından görünen göğüs derisi kırış kırış. Yaşıyor. Sevindi. Bekleyecekti. Onun uyanışını gözleyecekti. Kadının biraz paslı, çoğunlukla durgun, tutuk ve hafif soluklarını dinledi.

Uyanmıyor Nine. Ne zamandır beklediğini bilmiyor kız. Az sonra ışıklar azalacak, gölgeler yitip dalgacıkların oyunu görünmez olacaktı. Çorba soğumuştü. Karanlık bastıktan sonra, yukarı çıkmasına izin vermiyorlardı. Nine ve gece yapayalnız kalıyordu o zaman, "Nine, uyan. Ben geldim."

Uyanmadı, iç çeker gibi soluk aldı. Eline uzandı kız. Ters dönmüş yengeç sanki elleri. Sert kalın tırnaklı, boğumlu ve neredeyse mor.

Bu ellerin sedef aklığındaki günleri olmuştu. Uzaklarda, çok uzaklarda kalmış bir gençlik ışıltısı geçmiş olmalı, bu yüzden, saçlardan ve ellerden.

"Ben de genç oldum yavrum," demişti bir kez. Bunu, işlere gücü yetmediğinde annesi tarafından azarlandığında söylemişti, işini bitirmiş, gelmiş kızın başında masal anlatıyordu. Azarlanınca gözleri yaşa kesmişti. Yavaşça söylemişti. Tek karşı çıkışı bu annesine. Kız, onun haklarını korumaya karar verdi o zaman. Nine karşı yorsa, o çıkacaktı.

Son yıl iyice çöktü Nine.

Dostlukları iki yıl *önce* kenetlenmişti. Anne, onları evden uzaklaştırmak için babayı zorluyordu

"O giderse ben de giderim."

"Lafa bak. Nereye gidermişsin bakayım? Daha on dört yaşında bir çocuk."

"Kendimi öldürürüm. Nine giderse bu evde kalmam."

Annesiyle babası bu gözdağma direnemezlerdi. Doktora koşacaklardı şaşkın ve ürkek. Ağır bir kazadan kıl-payı kurtulmuş, iyileşmesi yıllar almış bir ergenin gerilimlerden uzak tutulması gerektiğini söyleyecekti doktor. Omuzlan düşmüş, her ödüne hazır gelecekler, Nineyi düşkünlerevine göndermekten vazgeçtiklerini söyleyeceklerdi. Bu ödünü, kızıdan küçük ödümler kopararak kendileri için hafifletmeye çalışacaklardı.

Böyle olmuştu.

Gülümsedi.

Nine uyandı. Onu karşısında ve gülümserken gördü. Ardında, kepenklerden sızan güneş ışıkları vardı ve saçlarını tutuşturmuştu ışık.

Halsizliğinden sıyrıldı.

"Geldin demek. Odamı ışığa kestir."

Başını salladı kız. Bunu biliyordu.

"Nine, gençken sen de güzeldin, değil mi?"

"Hep sorarsın bunu. Hayır, hiç güzel değildim."

Ekleli:

"Güzel değildim. Çirkin ve sıskaydım. Zaten azıcık güzel olsaydım, topal bir köşkere varmazdım."

"Şaka ediyorsun Nine. Sen nedense kocanı hep kötülersin."

Bu çocuk sürekli masallar yazıyor, sonra da onlara inanıyordu. Onun düşündüğü gibi yaşamadı kadın. On altı yaşında, zorluk ve deneyimlerden uzak bir kızın düşlerinden çok farklıydı yaşam. Zulmü görmedi kız, insanların içinde kaynayan zulmü bilmedi.

Sürekli oturmak zorunda kaldığı için kocasının kalçaları havayla şişirilmiş gibi yuvarlacık, yağlı, büyük ve çirkin. Bir köşker, ayakkabı onarıcısı. Şimdi köşker kalmadı dünyada. Bu işi kız da, ondan bir önceki kuşak da bilmiyordu.

"Nine, kepenkleri açayım mı? Güneş dolsun içeri."

"Küstüm güneşe. Barışmak için hiçbir şey yapmadı daha. Ben istemem. Sen aç istiyorsan. Giderken uyumuş olursam, sıkıca kapa ama."

Kendini mezara alıştırmak İstiyorsun Nine."

"Mezarda nasılsa yatacağım. Kendimi alıştırmazsam yatamam mı sanıyorsun?"

Kız kalkmaya davranırken durdu. Başını dizine koydu.

Bazen onun yaşadığından kuşku duyduğu gerçek. Ölüp ölüp geri dönüyor yaşama. Masallardaki ankakuşu o. Ölüyor, küllerinden yeniden doğuyor. Uykusu ölüm gibi. Uykudan yeni doğmuş bir bebeğin dalgınlığıyla uyanıyor.

Başını kaldırdı, yüzüne baktı kadının. Buradan, aşağıdan yukarı bakıldığında dudaklarının ağzının içinde yitmişliği, ağzının kuyu gibi karanlıklaşması ürkütücü. Koltuk belli belirsiz sallanıyor, dengesizce öne arkaya gidip geliyor. Kadının gövdesinden yayılan koku, bohçasından eksik etmediği limon çiçekleri dolu kesecikten çamaşırlarına, gövdesine işleyen temizlik kokusu. Bir doluyor kızın burnuna, bir yitiyor koltuk sallandıkça. Ayakları kâğıt... Kuruluğu, aklığı, damarsızlığı, yan saydamlığıyla.

Şımarı kız:

"Kocanı anlat bana."

"Anlatılacak yanı yoktu ki."

"Kocanı sevmedin mi Nine?"

"Sevmedim."

"O kadar yıl sevmeden mi yaşadın onunla?"

"Sevmeden yaşadım. Başlarda zor geldi, sonraları alıştım."

"O seni sever miydi?"

"Bilmem. Ben kadınıydım onun. Düşünmezdi böyle saçma sapan soruları."

"Kimseyi sevmedin mi sen? Sevdin, mutlaka sevdin."

"Sevdim..."

"Kimi sevdin, kocan değildi, söyledin bunu. Kimdi sevdiğin?"

"Sevdim... Bedeli ağırdı. Çok pahalı ödedim."

Daha pahalı ödenemezdi. Alacak, verecek kalmadığı söylenebilir.

Kadın doğururken, kimselerin eve girmesine izin vermedi kocası. Kadının yalvarmalarına, diğer kadınların zorlamalarına aldırmadı. Duymadı sanki. İki kapı ötedeydi Bibi Esmâ. Bağırtiları duyup gelip topalı göğüsleyerek içeri girmek isteyince, kadının koluna vurdu, ovundu Bibi Esmâ. İlençler yağdırarak çıktı gitti. Adam, topal ayağını yere hiç basmadan, seke seke odaya girdi çıktı. Bez getirdi, su getirdi. Döşekten kayan karısının koltuk altlarına yapışıp yukarı çekti. Kapı tokmağına asılıp ıkınırken, çözülen ellerini yeniden bağladı, doğurttu. Göbek bağı, o mor, kara, boğum boğum bağı nasıl keseceğini bilemedi. Çocuğu bıraktı, okşayarak dükkân olarak kullandıkları eyvana gitti. Karanlıkta buldu keskiyi. Büyüktü keski. Ucu örselenmişti. Kadın donmuş gibi bakıyordu adama. Göbek bağı bir vuruşta kesti. Yine çıktı odadan. Ağır testi sürükleyerek getirdi. Bebek avazı çıktığı kadar bağıırıyordu. Kadın halsizdi, çok halsiz. Adam teşti kadından en uzak köşeye, duvara dayadı. Geldi bebeği aldı, kaygan çimento yere yatırdı. Çırçıplak bebek tepiniyor, bağıırıyor, adamın elinden kayıyordu. Kan sıvaşıktı her yanına.

Erkek topallığı her zamankinden belirgin yaklaştı kadına. Eline bir bohça geçmişti. Onunla kadının bir elini, ayağına bağladı. Hemen yanı başında sarkan perdeyi çekip indirdi, Öbür eliyle ayağını da bağladı. Gülümsedi. Kadın o zaman korktu. Adam, aylardır ilk kez gülümsüyordu. Gebeliğinin saklanamaz

görünüm kazandığı son dört aydan beri hemen hiç konuşmamışlardı. Ne yapacağını bilmiyordu... Bağırarak istedi. Avazı çıktığı kadar bağırarak. Adam kadının omuzlarına düşmüş örtüsüyle ağzını bağladı, doğruldu.

Bebek haykırıyor, sırtüstü yattığı yerde küçücük kol ve bacaklarıyla havayı dövüyordu. Topal, gözleri karısının gözlerinde, teşti çekti. Bebeğe yaklaştı, ağır, büyük bakır leğen bebeğin üstüne yavaş yavaş indi. Kadın debelendi, kasıldı, kurtulmaya çabaladı. Duyulmamış ilençler yağdırdı bakışları. Teşte bakmaya başladı, içinde o kahrolası umut vardı. Teşt kımıldayacak, çocuk altından çıkacak, yahut adam insafa gelip bu ceza yeterlidir diyecek... Adam kadına yaklaştı. İlk kez can korkusuna düştü kadın. Kendini geri atmaya çabaladı anlamsızca. Adam kadının bağlarının sıkılığını yokladı, okşayarak odadan çıktı.

Sabah ezanında yine okşayarak geldi. Teşti alıp çıktı odadan. Az sonra elinde üç dört metre ak bezle geldi, bebeğin kasılmış ölüsünü ona sardı, iki kolunun üstüne aldı çıktı. İkindiden sonra döndü. Kadının kollarını, bacaklarını çözdü, tiksinererek baktı.

Temizlen, şuraları da toparla," emrini verdi.

Kadın uvundu, ağlamadı, uludu. Her şeyi birbirine kattı.

Teşti attı, bağlandığı bezleri attı, günlerce odadan çıkmadı. Çocuğun bırakıldığı yere oturdu. Çıplak çimentoya. Başını ellerinin arasına aldı, sıktı sıktı.

Bir daha birbirlerine sıcak söz söylemediler. Birlikte yaşamları sürdü. Yan yana... O kadar...

"Ne güzel senin yaşadığını bilmek, Nine."

Nine açıyor gözlerini. Şükür, geçti o günler, unutuldu. Gülmeye çabalıyor dişsiz ağzı büyüyüp karalıkllaşıyor. Kıza duvardaki gölge ve ışıkları gösteriyor.

"Koyulaştı renkleri. Böyle... Koyulaşınca, oynaklıkları azalıyor."

"Güneş gidiyor Nine. Bir daha gidiyor."

Çocuğa söylemediği yalnızlık korkusunu getiriyor bu gidiş. Kız varsın güneşi önemsemediğini sansın.

"Ben de gideceğim. Sen kalacaksın yavrum."

Gün iniyor. Birazdan güneş bütün gökyüzünü kızıla boyayacak. Bulutlar kırmızı giyip kırmızı değiştirecek.

"Nine, kocan hep kırmızı yemeniler mi yapardı?"

Kız, soruyu sorarken elini uzattı. Yengeç yavrusu yaşlı elin üstü kapandı. Parmaklarıyla gıdıkladı sert kemikli deriyi.

"Bilmem, en çok öylesi satılırdı."

"Sen yardım eder miydin ona?"

"Etmezdim, benim çok işim vardı."

"Keşke o günlerden bana bir çift yemeni saklasaydın. Odamda, masamın karşısındaki duvara asardım. Hatta bazı bazı giyerdim."

"Senin ayaklarını incitirdi çocuk. Herkesin giyeceği şey değildi onlar."

Taşlı yol, yetersiz yiyecek, yama bulamayacak kadar yoksulluk, ve bayramdan bayrama giyilen çorap gerektirir yemeni. Kızın ayakları incinirdi.

Manda, öküz gönü pis kokardı. Çirişli su kapları, kök boyalarla kızartılmış öküz derileri, evin ve sokağın tüm kokularını yok ederdi. Hiçbir koku, o karanlık izbeden yayılan ve yitmek bilmeyen kokuya direnemezdi. Çiçek, tütsü, lavanta... Bastırır geçerdi gön kokusu. Bilmiyor bu çocuk, eyvan denilen penceresiz bir girintide yaşamak ne demektir, bir ömrü akıtmak orada... Yere yığılan, her gün düzeltilen, ama düzeltilirken bile dağınık duran gönleri, kötü dabaklanmış derileri, onları sürekli kemiren cardun ordularını görmedi. İnsanın kaba etlerini acıtan, perdahlanmamış tahtadan yapılmış, çivileri kötü ve özensiz çakılmış alçak kerevetin rahatsızlığını nasıl düşlesin? Temizlenemeyen, düzenlenemeyen alçak masayı bilemez. Çiviler, yüzlerce lastik ve deri parçası, kerpetenler, bizler, kirli, yapışkan, kokulu su kaplan, çirişin ağdalı iç bulandıran kokusu... Öğrenmesin. İyi ki öğrenmeyecek. Bitti o iş. Masallar yazıyor şimdi. Varsın yazsın.

Yataktan kalkar kalkmaz eyvana çıkmak... Yalnızca kolları ve elleri çalıştırmak. Günlerce, aylarca, sonra da yıllarca hiçbir işe yaramayan iki organa dönüşmesi ayakların. Huysuzlaşmak, gözlerin bozulması, güçlenen kollara inat eder gibi bacakların incilmesi, güçsüzleşmesi. Hele, tek bacaksa işe yarayacak olan.

Kocasına dayanamıyordu. Konuşmamak çözüm değildi. Burun burnaydılar.

En büyük felaket, çocuğun ardından geldi. Gislaved lastikler çıktı. Yemeniler, çarıklar birden ölüme durdu. Belki düzen ne gerektiriyorsa, ona uyulabilirdi. Kocasını anlamadı. Felaket büyüdü. Sanatının öldüğünü kabullenecek usta olur mu dünyada? O da ustaydı. Daha özenle sırmaya başladı yemenileri. Üstlerine ibrişim nakışlar, dikişler koydu. Kapının önünde salınmaya bıraktı. At boncukları, koşum örgüleri ve küçük çanlar salındı gitgide artan ve kuruyan yemenilerin yanında. Gelmeyen alıcılar yüzünden, müşteri çığırın el emekleri, evde kalmış kızlar gibi kavrulup gitti. Kaynayan tencere fokurtusunu yavaş yavaş azalttı, ardından tümünden sustu. Tencerenin ardından kaşıklar, çanaklar, ocak külleri soğudu. Sıraya, ev girdi. Çiriş kokusu, gön kokusu azar azar çekildi.

Adam, oturduğu yerden kalktı, yollara düştü. Kadın topallığının daha çok farkına vardı o zaman. Çünkü oturacak gün geçmişti. Adam, topukların ucundan yükselen çekmeliklere geçirilmiş kinnaplara bağlı yemenileri omzunun iki yanından sarkıttı. Kamyon kasalarında, kaptıkaçtıların çamurluğunda yakın köylere gitti. Akşamları gün battıktan sonra döndü. Geldiğinde yükü azalmamış, cebi para görmemiş oluyordu. Daha uzaklara gitti, dağ köylerine çıktı. Kuşburnu, alıç, böğürtlenle doyurdu karnını. Yükü eksilmedi.

Bir gecenin bir vaktinde kalktı. Karanlık yoğun, gök aysızdı. Yemenileri, kıyı bucak saklanmış gereçlerini, eline geçen her şeyi hurç yaptı. Tek bacağına yüklenerek kan ter içinde çıktı gitti. Yükünü Asi Nehrine yıktı geldi. Gün doğarken iğne batırılmış gibi kalktı, kadını da sürükledi yanında. Yitirdiklerini deliler gibi aradılar. Yoktu. Su ya da insan, alıp götürmüştü hepsini, öfkeliydi

biri, diğeri kırgındı. Ayaklarının altında kof gevrek seslerle kırılan kamışları ikisi de fark etti.

Adam, kesti kamışları. Vurdular şelekleri sırtlarına.

Evin önü çalı süpürgesiyle süpürüldü. Genişçe yerler açıldı. Kamışlar ıslatılıyor, yumuşuyordu. Adamın sağlam bacağı dizden kırılır, yere basardı. Kamışların dış yaprakları saplarından ayrıldı önce. Parmak derileri yırtıldı, tırnakları aşındı, yok oldu. Sonunda yırtılacak deri, can yandığını belli edecek sinir kalmadı. Çıplak et duyarsızlaştı. Kamışları yere vura vura işlenecek yumuşaklığa getirdiler. Suyun ağırlaşmış kokusu kamış yere her vurulduğunda patlar, kadının burnuna dolardı. Yine bulanırdı midesi. Bütün gün çalışarak ördükleri hasırlar bir Öğün yemek fiyatına elden çıkardı.

"Ayaklarımı incitmezdim Nine. Usulüyle giyerdim, kaim çoraplar giymek gerekir herhalde. Yün çorap alırız."

"Yün çorap, iplik çorap. Kadınların ördüklerini giymek zorundaydı erkekler. Kadınlar her işi bilmek zorundaydı o zaman."

"Güzel günlermiş ha, Nine?"

"Zor günlerdi. ...İnsanın hatırladıkları yaşadıklarının çok azı. Unuttukların ziyan olmaz. Hatırladıklarının üstünden cila olur geçer. Yine de kötüydü günlerim."

Gözüne güneş ışığı doldu. İkisini birden yumdu. Açtı, yine kapamak zorunda kaldı. Altınlar uçuşuyordu havada. Yere konuyor, Asi'ye yakın bir suda kadınlar eleklerle, ekmek tahtalarıyla kum eliyor, ayıklıyordu. Kadınların gözleri kamaşıyordu. Elleri silme altına sıvanıyordu. Ellerini tanıyamıyordu.

"Sana vasiyetim var kızım. Kumarbaz olma, kumarbazla evlenme."

"Annemi mi hatırladın şimdi de?" "Annen mi? Yok hayır. Annen kumarı bırakmadı mı?"

"Nine, daha on beş gün oldu buraya çıkalı. Ne değişir bunca zamanda? Oynuyor, sabahlara kadar oynuyorlar."

"On beş gün demek. Bana ömrüm burada geçmiş gibi geliyor. Yaşadıklarımın masal... Ah, kumarımı kazansaydım!"

Kız şaşkınlıkla baktı, ardından kahkahalarla güldü:

"Yapma Nine. Sen nasıl kumar oynarsın?"

"Oynadım. Çay kıyısına doluşan bütün kadınlar kumar oynadı. Aralarındaydım ben de. Altın aradık."

Çay kıyısında onlarca kadın birikirdi her sabah. Bir baştan öte başa kadar, her sabah altın lafı gezerdi. "Birisi başparmağım büyüklüğünde altın bulmuş geçen gün." "Nerede?" "Biraz aşağıımızda, köyü geçtikten sonra." "O da bir şey mi? Bir herif çakıltaşı toplar gibi altın toplamış. Hilafsız bir hamam tası doldurmuş da öyle gitmiş..."

Umutsuzluklar bu sözle erir giderdi. İnanmazlardı. Bir yanları vardı yine de. Eleklerini, tahtalarını sırtlarına vurup evlerine dönmelerini engelleyen. Orada, yukarda, uzakta, suyun çevresini dolaştığı dağın bir yerinde gömü duruyordu. Binlerce yıldan beri biliyordu bunu insanlar. Suyun içinde, kumların arasında sahiplerini bekliyordu altın parçaları.

Eski öyküler dolaştı geldi. Her biri yeni gelenlere yaşamış gibi anlattı. Bulan olsa kıskanacaklardı. Ama arayan olmazsa, umut zayıflıyordu. Bir mercimek tanesi, irice kum büyüklüğünde bulanlar da oldu.

Altın dünyayı ısıtan güneşin kızıydı. Erkenden kalkıp gitmek gerekirdi. Güneş ışığı vurduğunda ışıldayanlar bulunsun diye. Güneş zaman zaman püskürürdü altını. Dağlar, tepeler kadar. Dünyaya düşerken her yere bulaşabilirdi, insanı kapladığı bile olurdu. Saç telinden ayak tırnağına kadar zenginliğe ulaşılabilirdi. Korkaktı güneşin kızı. Saklanır, sakınarak sunardı kendini.

Asi'nin sol yanındaki dağda saklandığını herkes bilir. Dağ yavaş yavaş suya bırakır. Taş, toprak, çakıl, ot, kök, lokman hekim iksiriyle birlikte ve simyanın zenginliğini sakınarak katar insanların yaşamına. Ne ki, güneş dünyaya düşen kızını insanlardan kıskanır. Bu da, kadınların suyun iki gecesine sıralanması için nedendir.

Suyun dibinde tortulanmış kumları taslarla alırlardı. Bulgur ayıklarken gösterdikleri özenin iki katını gösterirlerdi. Güneş döner, iş biterdi. Ertesi

sabah yine sıralandıklarında umut ve kum birlikte ısırıldı. Cam pırlıltısı altına benzetilir, yürekler kalkardı.

Saatlerce suyun içinde kalmış, ayakları şişmiş, derileri su çekip kalın kalın buruşmuş, belleri eğik, ağrıları yaygın, kemikleri üst üste yığılmış ve eli boş dönerlerdi. Böbreklerine, yumurtalıklarına yavaş yavaş onmaz hastalıklar yapışırdı. Vazgeçen olunca, birinin fındık büyüklüğünde altın bulduğu, başkasının yağmurların ardından gelen sel çekildikten sonra zamanı, yeri bilinmez bir altın sikkeyi ayağının altından aldığını öğrenirlerdi. Keşke tümünden asılsız olsaydı bu sözler, altın tozuna bulanmasaydı eller, insanı delice tutkulara salan bir kum tanesi kadar parçacık, et ayasının ortasında durmasaydı.

Uzak denizler gibi durgundu Nine. Kız, atlastaki maviliklere bakıyormuş gibi baktı ona. içini anlamadan. Kadının içinde fırtınalar, hayal kırıklıkları ve patlamalar vardı, ama saklıyordu, konuşmak istemiyordu.

Zaman yoktu, bir kuru yer, bir örtü yoktu.

Nehir kenti geçip köyü aştıktan sonra bataklıkta yitiyordu. Gevşek çamura, hiçbiri fazla büyümeyen ağaççıklara, çalılıklara, bin türlü hayvanı besleyen bataklığa yaşam taşıyordu. Avcılar evsinler yapmışlardı ağaççıkların arasında.

Altın arayanlara katılan yeniler, oynak, şımarık ışık gözlerine tutulduğunda yavaş yavaş kadın öbeğinden uzaklaşırlardı. Suveydiye sadakorundan mintan, Tarabulus ipeğinden kuşak, Mançester şalvar giyip dolanmış, kabzasına altın kaplattığı vinçester tüfeği elinde, fişekleri çapraz olarak göğsüne sarılı avcıya giderlerdi. İriydi adam. Kara kaş, kara göz, iri burun, burma bıyıklıydı. Gönül çelendi. Şimdi beli bükülmüş çok kadın, zamanında ona gitmişti. Tüfeğini namludan tutup kaldırır, altın kabzayı güneşe çevirir gözüne kestirdiği kadının gözüne tutardı. Altının çektiği kadın yerinden kalkar, büyülenmiş gibi yürürdü çağrıldığı yere. Kalanlar, kıskançlıkla ve gizli bir imrenmeyle, bazıları ah çekerek ardından gülerlerdi.

Bir gün, iki kadının birden gözüne düştü ışık. Aynı anda kalktılar. Ayakta birbirlerini süzdüler. Ekmek tahtalarında kum yığılı kadınlar güldü. Ayaktakiler birbirini tarttı. Biri çok gençti, çocuk sayılırdı. Yürüdü, uzaklaştı. Namluyu

tutan el indi. Adam gülümseyerek bekledi kadını. Kolundan çekti. Kayar gibi yere indiler ve gözden yittiler.

Diğeri... Köşkerin karısı, dönemezdi. Yürüdü, suların içine girdi. Beline kadar yükseldi sular, şapırdadı. Kollarını yukarı kaldırdı kadın, gölgesi ve dalgalanan suların sesi av kuşlarını kaçırdı. Avcılar kaba kaba sövdü. Kadın bunları duymadı. Gittikçe yükselen suyun içinde zorlukla yürümeyi sürdürdü. Görmediği, genç yılanbalığı avcısı kollarını açmış bekliyordu. Omuzlarından sardı kadını. Çekti, sudan çıkardı.

Yılanbalığı avcısı, ayağında uzun dar don, dik saçları, uykulu gözleriyle her zaman buralarda dolanırdı. Dalgın, tembel bir yoksul adamdı.

Böyle bir birleşme mi olur? Uyumuş gövdesi yıllardan beri. Tüyü tüyüne çarptığı anda yıldırımlar geçmeye başladı. Bir gövde nasıl böyle canlanır, bağırır,- kahkahalar atar, bir başka gövdenin içine kopmamasıya süzülür?

Bilmediği sevişmeleri o gün öğrendi. Islaklıkları hiç geçmedi. Gürültü çıkardılar, kınalı keklükleri, karatavukları, çullukları kaçırdılar. Yorgunluklarının geçmesini beklemeden yeniden yapıştılar birbirlerine. Sonunda, yan yana, sırtüstü devrildiler ıslak toprağa. Ay çıktı, yıldızlar parladı. Sudaki balıklar rahatça oynaşmaya başladı. Av kuşları uykuya daldı.

Çok geç geldi kadın o akşam evine. Yatsı kılınmıştı. Karanlık sokağına girerken, namazdan dönen erkekler, ışığı kısık fenerlerini sallayarak yanından geçerken şaşkınca baktılar. Bu saatte bir kadının sokakta dolaşması akıl alır iş değildi. Kadın aldırmadı, üşüyordu, korkuyordu. Bir erkekle sevişmekten geldiği yüzünde yazılı sanıyordu. Adını sormadığına hayıflandı. Yarın... Önce adını öğrenecekti.

Evin köşesini döndüğünde titremesi arttı. El ve ayaklarının şişmediği belliydi. Topal bunu hemen görecekti. Üstünün başının pisliğini de. Kapının önünde, süzgeçli tenekeyle duruyordu. Kadın, dişleri birbirine vurarak bir an baktı kocasına. Öfkesini belli etmesini, bağırup dövmesini istedi. Ödeşmiş olurlardı o zaman. Adam bir şey sormadı. Eliyle kapıyı itip açtı, kadına yol verdi.

"Isıtman mı tuttu?"

"Bilmem... Herhalde... Kendimden geçmişim. Karılar unutmuş gitmişler."

Bu kadar uzatmasına gerek yoktu. Adamın olanı biteni anladığını fark etti.

Taş döşeli küçük avluyu geçtiler. Dört yandaki duvar diplerine yan yana dizilmiş, yalnızca kapı önleri boş bırakılmış ful tenekelerinden yükselen kokuyu, bu çiçekleri kocası çok sevdiği için dayanılmaz buldu. Odalardan birinin çürük tahta kapısını itti adam. Kadının elinden ekme tahtasını aldı, duvara dayadı. Kadın içeri girdi. Bu ilgiden ürküyordu.

Adam aksayarak geldi. Yüksek eşiğin basamağına sakat ayağını dayadı. Kadına baktı. Kadın da ona bakmaya çabaladı. Işık azdı, biraz direnebilseydi. Direnemedik Bakışları indi. Adam ağır ağır başım salladı. Soru sormadı.

"Yat... Hastasın..."

Ertesi sabah göndermedi kocası. Daha sonraları da izin vermedi.

Gebeliği belli olduğunda sormadı. Her şeyi biliyordu. Doğrulatma gereğini duymadı. Ne konuşulurdu böyle bir durumda? Kadın yalan söylemekte kararlıydı. Ölse bile. Adam da bunun böyle olduğunu biliyordu.

Çocuk doğdu ve gecenin sabahına çıkmadı.

"Altın buldun mu Nine?"

"Altını göremedim. Yine de... Parmaklarımın arasından yakalamayı beceremediğim çok altın geçtiğine inanırım. Bir gün, hepsi birleşip gelecektir. Çünkü benim hakkımdır."

"Öyle şey olur mu Nine?"

"Bilmem. Kumar dediğim de buydu. Geleceğe inanmak. Ben inandım. Şimdi de, hâlâ bekliyorum işte."

"Neyi?"

Nine yanıtlamadı, gözlerini yumdu.

Kız masaya baktı. Unutmuşlar çorbayı. Donmuş yağlar turuncu benekler oluşturmuş kâsenin üstünde. Annesi yine eğri saplı kaşığı koymuş. Ne çabuk unuttular, Ninenin apartmana canla başla hizmet ettiğini.

On yaşındaydı kız o zaman. Apartmanın sahibi olan annesinin önünde bir ikinci sonunda boyun bükmüşlerdi:

"Bir kişinin parasını verin, başımızı sokacağımız bir de oda verin, kimsiz kimsesiziz. Ta Antakya'dan geldik. Tükendik..."

Yüksekti annenin sesi. Olumsuzdu. Horgörüsünü belli etmek zorundaydı sanki:

"Hiç kimseniz yok mu?"

"Çocuk yok, çoluk yok... Bir dikili ağacımız da yok."

"Çalışamaz olduğunuz zaman ne yapacağız?"

İki kişiye tek kişinin parasını vermek haksızlık diye düşünmedi annesiyle babası.

Kız, sevinçle koştu, Ninenin elini tuttu.

"Nine, seni alıyoruz, alıyoruz..."

Topal başka yana bakıyordu. Kısa süre çalışabildi zaten. Kapıcılık ona göre değildi. Sıvaları dökülmüş, tuğlaları ufalanan ve aralarından sular sızan odaya, yatağına çakıldı. Hangi dairedeki kendilerine acıyan kiracı ilaç verdiyse yuttu. İyileşemedi.

Cenazeyi belediye kaldırdı.

"Nine, kocan öldükten sonra odanıza girdiğinde neler duydun?"

"Yapayalnız kaldın işte... dedim kendi kendime. İnsanlar aynı şeyleri duymaz. Ben ölünce sen farklı şeyler duyacaksın."

Adamın cenazesi kalktıktan sonra onu özlemediğini fark etti. Olan olmuş, geçen geçmişti. Ölümü, bağışlamadığı şeyleri bağışlanır kılmadı, özlediği, kınnaplar, balmumları, çirişler, gönler, pis kokulu e! yapımı jelatinler ve dağınık alçak masaydı. "İnsan sahiden de acayip," dedi.

Kınnapı balmumunun içinden geçirerek yumuşatıyordu adam. Balmumu sürekli elinin altındaydı. Biz, göne zorlukla giriyordu. Bir yukarı bir aşağı, bir yukarı bir aşağı... Kınnap arada yürüyor kısalıyor, sıkışıp inceliyordu. Sonunda bitiyordu. Aynı şey, hep aynı şey... Dalıp gidiyordu adam. Yemek, ekmek tahtası üstünde soğuyor, kadın önünde oturmuş sabırla bekliyordu. Tahta şişmiş, biçimi bozulmuştu. Altın hiç ele geçmeyecek, tahta giderek daha çok bozulup daha da kararacaktı.

Kız oturduğu yerden kalkıp masaya gitti.

"Nine çorba soğumuş. Isıtıp getireceğim."

"Yok yok, böyle de İçerim."

Kız, kaşığı kâseye daldırdı. Donmuş yağlar, kâsenin dibine çökmüş, eski bir pilavdan artakalmış erimiş pirinçler midesini bulandırdı. Kaşığı çıkardı. Nine anladı, gülümsedi:

"Aldırma... Altınımız olsaydı seninle bir başımıza yaşardık."

"Nine, altın altın diyorsun, hiç bulamamışsın."

"Bulamadım demiyorum, göremedim diyorum. Elime sürünüp geçenlerin farkına varsaydım, altına keserdim şimdi, bu saatte. Güneşin kızıdır o. Giderken, yanına katılır... ben de giderdim."

Kızın göz pınarlarında küçük birer yaş damlası belirdi, damlalar dalgalanarak büyümeye başladı. Sesi titredi:

"Hep gitmekten söz ediyorsun Nine. Gidersen çok yalnız kalırım, dayanamayacağım kadar yalnız kalırım."

"Seni de götürürüm."

Kadın kızı götürmeyi çok istedi. Kız da öyle, ondan ayrılmamayı... Gözlerini yumdu, biriken yaşlar yuvarlandı yanaklarından. Gözlerini açtığında pırıl pırıldı gözleri. Güneş içlerine doldu, kız bir şey göremez oldu.

Ninenin parmakları kızın bileğine yapıştı. Parmaklar altındı. Kızın bileği altına kesiverdi. Bunun farkında değildi. Gözleri güneşle doluydu. Nine gülümsedi. Elini kaşığa uzattı. Kaşık altın oldu. Bıraktı kaşığı, ikisinin de kollarında altın yürüyordu.

Ninenin gülümsemesi yayılmaya başladı. Kız görmüyordu hiçbir şeyi. Keyifle, kahkahayla güldü yaşlı kadın. Küçük gözelerin kaynayan suyuna benziyordu gülüşü. Kısık, ama sevinçliydi.

"Sana saklamışım yavru, sana saklamışım."

Kız başını çevirdi, güneş uzaklaşmış, karşı kıyıya iyice inmişti.

"Nine, neler oluyor?"

Yanıtlanmadı sorusu. Nine büyük çaba gösterdi, yengeç yavrusu altın elini, kızın tazecik koluna yapıştırdı. Parmaklar karşı karşıya geldi, birbirinin içinden geçti, altın ergidi, yapıştılar.

Güneş o zaman son kez geldi odaya. Görkemiyle doldu. Suyun düz, geçirgen yerde yayılması gibi yayılıyor, sıkışıyor, yoğunluğunu artırıyor. Kız, sallanan koltuğun ayakçasına dizini dayadı.

Aşağıdan annenin sesi duyuldu. Nine o sırada gözlerini kapıyordu. Kirpikler birbirine girdi, yontu duruşu aldı. Kızın içi telaşla doldu. Nine gitmiş, kendisi yarım olarak kalmıştı. Acele etmeliydi, çok acele... Başını kadının dizlerine dayadı. Ne kadar inceydi bacakları. Ne kadar sertti. Soğuk değildi.

Gülümsedi kız.

"Ben hiç yaşlanmayacağım. Ellerim çirkinleşmeyecek, yüzüm buruşmayacak, içim korkularla dolup boşalmayacak..."

Güneş yiterken, odadaki son kolunu çekti. Kapkaranlık oldu oda. Bütün duygular kaçtı, bırakılmışlığı belirginleşti eşyanın.

Anne kapıyı açtı, gözlerinin karanlığa alışmasını bekledi bir süre. Yatağın boş ve düzeltilmiş olmasından tedirginleşti. Nine yatağında da sandalyesinde de değildi. Odadan çıktı, ışığını yakıp koridoru geçti. Hela kapısı açıktı. Kimse yoktu. Adımları hızlandı, yüreği sıkıştı. Odaya döndü, ışığı yaktı.

Kepenler kapalı ve çengellydi. Çorba kaşığı sallanan koltuğun üstündeydi. Altından yapılmış gibiydi. Soluk kadife örtünün üstünde çorba lekelerinin ıslaklığı duruyordu.

Kalın, çok kalın toz tabakasına şaştı. Ne kadar zamanda oluşurdu böylesi tabaka? Parmağını sürdü farkında olmaksızın. Toz değildi.

Tavana baktı. Örümcekler aynı anda tavandan attılar kendilerini, yere çok yakın hız kestiler. Saniye durmadan ağlarını örmeye, ördüklerini odanın her yanına dağıtmaya koyuldular. Bir anda kat kat oldu ağlar, üst üste yığıldı. Kadının çevresini kuşattı. Kadın ürktü, yüzünü, saçlarını, ellerini kuşatan ince yığınları yırtarak, bir kısmını üstünde taşıyarak kaçtı. Ne yapacağını bilemiyordu. Kızı yoktu odada. Nine yoktu, kimseler yoktu.

1990

GÜLPERİ⁴⁵⁵

Gün kavuşurken yağmur başladı, sabaha kadar yağdı. Çocukluğunun sisli dağlarının çevresini kuşatması belki o yüzden. Kaygısız günleriyle bütünleştiğini düşündüğü Çolak Ahmet'in yüzünü anımsayamadı. Onun ölümünden az sonra sokaktan kaçırılışını, bulunup köye getirilişini, baba evine alınmayışını acıyla yaşadı: Yalnızlık korkusunu duydu.

Yirmi beş yıl önce... Oldu mu o kadar? Parmak hesabı yaptı: Yirmi beş yıl işte.

Birbirine benzeyen kasabalarda dolaştı onca yıl. Unutmak istediği evler, erkekler, yataklar kaldı ardında.

Enver yanında, yatağı sahiplenmiş, horlayarak uyuyor. Ayakları kokuyor. Bazen böyle birdenbire Çolak Ahmet'in Şerifesine dönüşüyor: Nazlı Şerifesine... Öğürdü. Elini bastırıp ağzına gelen pilav, turşu karışımını yuttu. Gövdesi kafasından iyi: Karşı çıkmaz. Çıksa da geri çekilir. Gevrek bir dal gibi sürekli kırılmaz ki insan.

Akşam geldiğinde öfkeliydi Enver. Nedenini sormadı. Zaten kimseye soru sormadı Gülperi. Sedinin kıyısına çekildi. Gömleklerini çitidi, düğme dikti.

Enver sofrasını kendi hazırladı. Bulgur pilavım beğenmedi, söylendi. Rakının üstüne ılık biraları çekerken yine söylendi:

"Niye karşıma oturmuyorsun kız?"

İşini bıraktı, masaya karşısına oturdu.

"Bakma öyle ıslak koyun gözlerini dikip, Neye yararsın sen ha? Neye ?

"Yatakta beceremedi, buna da kızdı. Gülperi'ye yurnruk attı. Başın eğdi Gülperi. Şakağı morardı. Rahatlıyorsa, vursun da rahatlasın Enver. Nasılsa canı yanmıyor artık. Gövdesinin duyarsızlığı şans... Oysa bir zamanlar... O zamanları dağın tepesindeki çağlayanın ardındaki oyukta saklanan, çağlayandan sıçrayan damlacıklarla gövdesi ürperen sekiz on yaşındaki ince çocuk olarak hatırlıyordu.

⁴⁵⁵Ayla Kutlu, *Sen De Gitme Triyandafilis*, Bilgi Yayınevi, 7. Basım, Ankara, 2009, s. 133 - 145.

Suların arkasından bakardı: Ötelere kadar uzayan yollar, yolların tam ortasından geçtiğini sandığı dağlar görürdü.

Yağmur hızlandığında bir ara uyandı Enver, sürahiyi başına dikti.

"Yarın Reise gidecek, ne yapıp edip bayram sonuna kadar tezgâhları işletme izni koparacaksın."

"Onca yol denedin, hepsine hayır, dedi. Ben nasıl yapayım? Herif Nuh diyor peygamber demiyor işte."

"Şimdi de bu yolu deniyorum ulan! Bunca yılın orospususun. Yolunu yordamını kendin ayarla." Bunca yılın... Doğru. Yirmi beş yılın. On iki yaşında, önüne tek yol çizdiler.

Dağların arasına sıkışmış, yeşillikleri, derinlikleri ve yükseklikleri sislenen köyde uzak tarlalardan birine kaldırılmış kıızı gördü: Hızlı boy atmış orman ağaçları gibiydi: Genç ve gevrek. Yarasını, beresini, utancını, aşağılanmışlığını, ağrılarını, onur kırıklığını geçirmesine, izin vermediler, yardım etmediler.

Enver uyudu, yağmur sessizleşti, kesildi. Gülperi, morlu karalı basmadan kestiği, çivilere astığı uçları tarazlanmış perdenin ucunu kaldırıp baktı. Toprak yoldan sular akıyordu. Buradaki dağlar da yüksek, ama uzakta. Bir iniş çıkışlık uzaklıklar değil uzaklıkları.

Daldı...

Gün ışığı kapının altından, perdenin morundan sızıyordu, uyandı. Oda havasızdı, ayak kokusu artmış gibiydi. Bu kasabadakiler de gün doğmadan tarlalarına koşmuş olmalıydılar. Şerife ile dedesi gün doğmadan evden çıkar, Çolak Ahmet Kavesine gelir, köylüden bazısı ilk çayı orada içerlerdi. Dedesi eliyle hazırlardı ilk çayı.

Enver'le beraber olana kadar daha çok bağ evlerinde geçirdi onca yılı. Bağlar bozulduktan, asma dalları karardıktan sonra, dalların üstündeki pasrengi lifler eriyip toprağa karışırken, toprak yağmuru emip kendiliğinden kabarıken, erkekler gelmek için günbatımını beklerken, Gülperi gün batmasın diye dua ederdi. O yıllarda gün ağarırken kalkamazdı. Yorgun olurdu.

Enver'den öncekini, Bestami'yi anımsadı:

"Bu işin yordamını bilmiyorum. Vallah bilmiyorum."

"Sus... Tanrının adını ağzına almaya hakkın yok senin."

"Senin oluyor da, benim, niye olmuyormuş? Sen üçkâğıt" açan dümbük değil misin?"

"Çarparım şimdi ulan!.."

Çarptığında canı yanmıyor, onuru kırılmıyordu Gülperi'nin.

"Hiçbir şeyi kendin yapamadın. Aptalın tekisin, isteksizliğini bu kadar belli etmeseydin..."

"Sen de yıllarca açılan her yatağa yat bakalım."

"Erkeğin nefisini uyandırmak isteseydin, uyandırırydın yani."

"Değil mi?.. Belkemiğim sızım sızım sızlayarak kazandığım parayı sen alacak olduktan sonra..."

"Ne yapacaktım? Bedavaya mı besleyecektim senin gibi yol yordam bilmez orospuyu?"

Birbirlerine benziyorlardı. Kuzu gibi yumuşak ve sessizdiler müdürden, başkandan izin isterken. "Tamam bey... Emin olun bey... Meraklanma bey..."

Eski çadır indirilir, kurulur, ördek havuzu, halka tezgâhı yerleştirilir, iş kolaylaştığında, Gülperi bir köşede günün tek yemeğini pişirirdi.

Tiksinerek Enver'in açık ağzına, eksik dişleriyle büyüyen biçimsiz boşluğa baktı. Kalkıp boyasız kapıyı açtı. Güneş gözlerine doldu. Pencereleri açıp perdelerin uçlarını kanatların üstüne koydu. Toprak ve uzak bir yarpuz kokusu değdi burnuna.

Yüzünü yıkadı, döndü. Yatağın dibine kaçmış olan beyaz ayakkabılarını aldı. Topukları erimişti. Sandalyeye oturup ayakkabıları yan yana koydu. Sağ teki dışarı kayıyordu. Burada kalsalar ne olur, kalmayıp gitseler ne fark eder?

Çorap giymesi gerekir. Çadırdaki gibi çorapsız dolaşamaz. Çıplak topuklarına allık, tırnaklarına üst üste kıpkırmızı oje sürer, yeni yetmelerin akıllarını çelirdi. Kara çoraplarını çıkardı bohçadan. Pütürlü parmaklarına takılan iki tel kaçtı. Kot eteğini giydi. Kalçasının üstündeki yağ lekesiyle sokağa çıkılmazdı. Sabunlu suyla sildi.. Leke dağıldı. Geniş bir ıslaklık oluştu. Japone kollu kara bluzunu geçirdi sırtına.

Bunca yıldan, bunca işten sonra bile hâlâ dik memeleri. Saçlarını taramadı. Parmaklarını birkaç kez aralarından geçirdi, arkasını kabarttı.

Aynayı aldı. Gördüğü kadının gözlerindeki ıslaklık yüreğini ezdi. İri, kirpikleri yukarı kıvrık kara gözleri, giderek çukura kaçıyor, küçülüyor gibi.

Akşamları dedesi önde, kendisi arkada kahveden dönerken, cami duvarının dibine çömelmiş, bastonlarını dizlerinin üstüne uzatmış, sakallan toparlak yaşlılar sorardı:

"Onca torunun var Çolak. Niye ille bu kız?"

"Severim kâfiri, yüreği sıcaktır."

"Öbür torunların yürekleri soğuk mu?"

"İyidir onlar da... amma... Görmez misiniz? Kirpikleri bakışlarının sığığandan kavrulmuş da yukarı kaçmak istermiş gibi."

Gözlerini aynadan kaçırdı. Bir küçük kız, boyu uzun, gövdesi irileşivermiş on ikisindeki kız kırılıverdi belinin altından. Her yan kanla, terle, korkuyla ıslandı.

Bir yılı geçti Enver'le konuşalı. Unutmuş gibi yapıyordu.

"Ne? Gözün mü bozuluyor? Ulan nakış mı işliyon, kitap mı okuyon da gözün bozuluyor? Zaten kadınlıktan nasibin yok, düşe düşe buralara kadar düşmüşüz. Bir de gözlük taktın mı?.."

"İş sırasında takmam."

"Yok takacaktın. Peki ne zaman takacaksın?"

"Bilmem... Olsa iyiydi yani."

"Pazara getirirlerse bakarız birine."

"Önce doktora görünsem diyordum. Pazara getirilen gözlük... Kim bilir kimindir yani!"

"Doktormuş... Pazardaki çok bile sana. Sınar alırsın."

Aynayı yatağın üstüne attı.

Reis ters bir adam. Yaşlı üstelik. Genç olsa iş kolaydı.

Hepsi izin verir. İzin vermem diyen de verir. Onların donlarını görür, kokularına katlanır... Verirler.

Hazırdı.

Bu odadan çıkınca çocukluğuna dönse. Sis basan köye; şehirlerarası yol üstündeki ÇOLAK AHMET HAYRATI... RUHUNA FATİHA... yazılı pınarın tepesindeki yere varsa. Sağ kolu tutmaz, sakalının telleri sayılır, boz mintanlı, kara poturlu dedesiyle el ele tutuşsa...

"Buralar böyledir yavru. Güneş doğarken de ay büyürken de toprağın tütünü göğe doğru yükselir."

İşlek yolun yamacındaki sık böğürtlenlerin yanından dar bir merdivenle çıkılırdı kahvenin bulunduğu düzlüğe. Köyden birinin mavi zemin üstüne beyaz boyayla yazdığı GAZİ AHMET KAVESİ yazısının çoğu silinmişti. Neyi tanıttığı çoktandır belirsizleşmiş tabela, asıldığı ağaç dalında sürekte sallanırdı.

Çolak Ahmet Ağa, tek kız torunu Şerife'yi alırdı yanına. Evden anayola çıktıklarında sisler içinde yüzerlerdi. Geldiklerini hiçbir zaman bilmediler. Her kez sezdiler. Rüzgâr hızlandığında tabela ağacın alt dallarından birine gidip gelip çarpardı: Tak... Tak...

"Bizi bekliyor, duyuyor musun kızım?"

Dedesi önden çıkardı. Akşam sisi kısacık bir süre için iner sonra dağılırdı. Vadideki çamların tepeleri o zaman, nar tanesi rengindeki gökyüzünün içinde belirirdi... Gökyüzü giderek koyulaşıp, yıldızlar parlamaya başladığında Çolak Ahmet ocağı söndürürdü.

"Akşam şer getirir yavru. Çok denedim. On bardak çayın, beş gazozun getireceği, para eksik olsun. Yürü gülüm, vakit olmuştur..."

Kapıları, arkadaki ardiyeyi birlikte yoklardı. Pencerelemin tahta kepenklerini Şerife dışardan iter, Çolak Ahmet içerden çengellerdi. Uzak dağ köylerinden birilerinin daha kuşlukta bıraktığı, aluçtu, ahlattı, fırın kavurması mısırdı, elmaydı, duttu... Torbayı yüklenirdi Şerife. Dedesi, tek eliyle sardığı, tabakasına dizdiği sigaralardan birini avucunun içinde emer gibi içer, yan yana yola koyulurlardı.

Sabah geldiklerinde, merdivenle çıkılan düzlüğe sekiz masalarını ve otuz yedi sandalyelerini taşırlardı. Biraz ilerde düzlük daralır, kama ucu gibi biterdi. İkinci

yıl oraya havuz kazdırdı Çolak Ahmet, alabalık besledi. Havuz üç katlıydı. Tepeden gelen su, boylarına göre ayrı havuzlarda tutulan alabalıkları sürgit yıkıyordu. Yoldan gelip geçene sattıkları alabalıkları dağ köylüleri ırmaktan tutar getirirlerdi. Yanında andaç diye bir kâse dolusu dağçileği yahut badem sunarlardı.

Yeşillikler sararmaya, kızarmaya başladı.

"Bunları satarken cinayet işliyormuşum gibi geliyor artık..."

Nasıl baktığını bilmeden uzun uzun baktı dedesine.

"Bakma öyle. Bakma. Bir daha almayacağım, satmayacağım."

Hava giderek soğudu. Sis azaldı, nem arttı. Titreşerek ocak başına sığındılar. Müşteriye hizmete erindiler.

Kar atıyordu son balıkları satıp, masa ve sandalyeleri son kez içeri taşıyarak üstlerine çifte kilit vurduklarında...

O akşam eve dönerken, gölgesinin dedesinin gölgesi kadar uzun olduğunu gördü, gösterdi, gülüştü. Üç yıldır geliyordu. Hiçbir şey değişmedi sanıyorlardı. Oysa, güneşli ve sulak bir tarlada, balıklı suyla sulanan bir kavak gibi boy atmıştı.

Baharda kahveye gidemedi Çolak Ahmet. Güçten düşmüştü. Havuzların üstlerinin kapatılmasını, suyun künklerle aşağı verilmesini, yalak yapılmasını ve çeşme takılmasını istedi. Ölümünden sonra iki oğlu; Şerife'nin babasıyla amcası yalnızca RUHUNA FATİHA yazdırdılar. Yalak taşında laleler bir uçtan yukarı çıkıyor, en üstte aynı dalda açmış iki lale görünümü alıp birbirlerine dolanarak aşağı iniyordu.

"Taşı lalelerle süsletir misin dede?" diye sormuştu yaşlı adamın yatağının üstüne uzanıp.

Çolak Ahmet, "Laleler kakılsın taşın üstüne..." dedi ustaya. "Kızım öyle istiyor."

Dedesi ölünce, çocukluk bitiverdi. Eve kapatıldı. Eskisi gibi dolaşmasına izin verilse, böğürtlen, madımak, ebeğümece toplasa, bunları torbaya doldurup eve taşısa büyümez, karanfiller işlemeyi öğrenmezdi. Karyola etekleri, köşe yastıkları, ara dantelleri, mekik, iğneoayan, sıçandişi, rokoko, çiniğnesi ve motifler üstüne konuşmazdı.

Kızlar hep bir aradaydılar. Kıkırdar, ağızlarını kapayıp, yüzlerini saklayıp bakışlarını kaçırır, konuşur, güler, arasına çapkın bakışlar atarlardı. Şerife hemen öğrendi bunları. Öykülerle duygulandığını fark etti. Maniler ezberledi.

Bunları bilmeseydi ne Ömer'e, ne de onun amcasının oğlu Hilmi'ye bakardı, çekili perdelerin ardından. O günlerde bunu niçin yaptığını biliyorsa, Tanrı çanını alsın. Belki Ömer'in ayağına geçirdiği tutamaçlı demirlerle tahta elektrik direklerine çat çat tırmanıp direğin tepesindeki fincanları sarması, sigortalı değiştirmesi heyecan vericiydi.

Köyün epey uzağında, iki tarlayı ayıran iğdeli arkın içinde perişan yatarken ve zaman belli belirsiz bir yağmurla üstünden geçip giderken bulundular. Bulanlar Şerife'yi Öylece bırakıp birbirlerini yaralamış olan Ömer'le, Hilmi'yi hastaneye götürdüler. Hilmi'nin öldüğü haberi köye ulaşınca, Çiçek Nineye sığınmış olan Şerife'yi Hilmi'nin annesi öldürmeye kalktı. Saçına yapışıp yerlere çaldı. Eline geçirdiği kiremitle kafasına kafasına vurdu. Kiremit parçalandı. Kadının elleri Şerife'nin başından akan kanlardan yapış yapış oldu.

"Bu orospu olmasa bunlar başımıza gelmeyecekti. Kancık it... Çolak Ahmet'in seni dağ başlarına taşması boşuna değilmiş meğer. Aha oğlum öldü, emmisi oğlu mahpusta."

Orospu değil o zaman. Kadın değil çocuk değil.

"Beyim... Bayram bitene kadar izin lütfet," derim. Gözlerimi gözlerine dikip dudaklarımı yalarım. Sonra başımı yavaşça önüme eğirim.

İki ayı geçti buraya geleli. Oysa on beş günlüğüne izin almışlardı. Bayram savuşunca zaten bahara kadar iş olmaz. Hiçbir kasabada olmaz. Diz boyu çamur, İnce çadır, yüreği buyduran soğuk, keyfe yetmez. Ayaklar çekilir, kasabalılar kendi üstlerine kapanır, sağır dünyaları dilsizleşir.

Şimdi çadır dolu. Üç beş kez langırt oynayıp beş on kez halka attıktan sonra ellerini ceplerine sokarak diğerlerini seyreder herkes. Aç gözlerini Gülperi'ye diker, bacağının eteğin sakladığı bir yerini, kolunun olabildiğince üstünü, koltuk altını, memelerinin çatalını gösterirler.

"Oğlunu everiyor Reis. Yarın davulu vurulmaya başlıyormuş. Böyle günde hayır demez."

"Niye demesin?"

"Dedirtme ulan. Halledemezsen... Kafamın tası atabilir yani."

Susmuştu Gülperi. Hiçbir şey önemli değil. Can tatlı, dünya güzel mi gerçekten? Çolak Ahmet öyle derdi. Karşılıklı oturduklarında Çolak Ahmet dört yana bakar, havayı koklar, taze yemişleri öyle tadardı. Eliyle yedirirdi Şerife'ye. Bütün nazırım dedesinin ölümüne kadar sürmesi... Kader dedikleri bu muydu?

Davulun sesine doğru yürüdü. Toprak yağmuru çekmiş, yollar neredeyse kurumuştur. Çift kapılı bir evin önü kalabalıktı. Çığlıklar, bağırlar, ağıtlar... Adamın biri bir, kızı dövüyordu. İlenenler, saç baş yolanlar, dövünenler bir görünüp bir yitiyorlardı.

"Ne oluyor kardeşim?"

Dönüp bakan kişi Gülperi'yi görünce yere tükürdü, uzaklaştı. Gülperi ardından gitti, koluna yapıştı:

"Ne oluyor dedim?"

"Raif Efendinin kızı Cabir'le kaçmış. Jandarma az önce götürdü oğlanı. 'Almam' dedi Cabir. 'Kız değil', dedi. Raif Efendi kızını dövüyor."

Adam bir kez daha tükürdü: "Hepsi orospu bunların..."

O kızın bedensel acı duymadığını biliyordu Gülperi. Dünyasının kapkara olduğunu da. Bir şey duymaz, anlamaz, acı çekmez. Ağlaması, öylesine işte...

İlerdeki patozu gördü. Pashydı, kirliydi. Vidalan dökülmüş, kolları gevşek. Gitti oturdu. Kadınlar, kızı babasının elinden aldılar sürüklediler. Kız direndi, çömdü. Ayaklarını yere yapıştırmak istercesine sıkıca bastı. İki koluna asılıp götürdüler.

Hayvanlarına yapmazlardı bunu...

"Çiçek Nine git, söyle. Anam babam sahip çıksınlar bana."

Çiçek Nine gitti, geldi:

"Kızımız yoktur. Yüzümüzü yere çevirmiştir. Köyden gitmez, ele güne görünürse vurdururuz, dediler kızım."

Çiçek Nine bile zorla kaçırıldığına inanmadı pek.

"Bir biri, bir öbürü üstüme çıktı nine. Hangisi çıktıysa öbürü suratımın ortasına oturdu. Acıma, ağıdıma güldüler, memelerimi, yanaklarımı dişlediler. Vuruştuklarını görmedim, nedenini de bilmiyorum..."

"Bilmem ki kızım... Anasının babasının gözden çıkardığı kızı tutamam evimde. Köy yerinde bizim gibi elini eteğini çekmiş avratlara böyle işler düşer amma... Bu işte kan aktı. Sen kızım, şafakla git. İyi vakittir."

"Bağışlanmayacak ne yaptım ben nine?"

"Sana orospu dendi kızım. Bu yaşında bir ölüme bir mahpusa yol açmışsın. Bağış dilemekle kurtulunmaz ki..."

O şafakta sis yoktu. Çiğ benzeri seyrek bir yağmur dağı taşı ıslatıyordu. Bir kamyon durdu. Şerife atladı. Şoför, Çolak Ahmet Hayratı çeşmenin önünde durdu. Şerife başını öte yana çevirdi. Ağaçların tepeleri görünüyordu. İmam Hamit Amca ezan okumaya başladı. Son duyduğu sest köyden.

Kalktı, davul sesine doğru gitti. Boğazındaki yumru bir erise... Kız gözlerinden gitmiyordu. Çamurlanmış kırmızı güllü fistanı, yer yer yırtılmış pazen donu ve yoluk, örgülü saçlarıyla... Saçlarının bazısı yüzüne yapışmıştı.

Ardına kadar açık kapıya geldiğinde davulun sesini göğsünün ortasında duydu. Önce şişman, karayağız, yanağının ortasında çıban İzi bulunan davulcuyu ve zayıf kavruk, neredeyse oğlan denilecek zurnacıyı gördü. Onlar görmezden geldiler. Ortada oynayan adamın başının üstünden buz ya da sabun kaydırır gibi binlikler kaydırdı, yerlere saçtı bir kadın. Gülperi oyun meydanının epey dışından dolandı, ilerde yirmi kadar kadının oturdukları terasa yaklaştı. Buyur, demediler. Kim olduğunu bildikleri ve yadırgadıkları belliydi. Terasa çıkmak için bacağına kaldırdı, çıkmadı. İndirdi geri.

"Reis Beyle görüşecektim."

"Niçin görüşecektiniz?"

"Bir iş var da..."

"Yenge... Bak biri dayımı soruyor."

"Geç gelecek de. Gece gelecek de..."

Kadın, duydun, der gibi Gülperi'ye baktı. Sedire gövdesini sermiş, ayaklarını yere uzatmıştı. Yanındaki teypte düğüne aldırılmadan bangır bangır gâvur müziği çalıyordu. Öbür yanında taştı taşacak bir rakı kadehi vardı.

"Oldu..." dedi Gülperi. Döndü, Ayakları dolaşıyordu. Saman serilmiş ve ıslatılmış oynama yerinde ayağı kaydı. Doğrulamak istediğinde zurnacının koluna, ardından ceviz ağacının alçak dalına çarptı. Neredeyse gözü çıkacaktı.

"Kim bu kadın yenge?"

"Lunaparkçıların orospusu olmalı. Niye geldiği de belli."

Sırtının ortasına koca bir taş değmiş gibi...

Sokaklar şıkır şıkır... Güneşle ykanıyor sanki. Yandaki arktan aşağıdaki tarlalara su verilmiş, hızla akıyor, arkın içinde çakıl taşları yuvarlanıyordu. Davul sesi giderek azalıyordu.

Durdu. Acelesi varmış gibi telaşla dönüp geldiği yoldan aşağı inmeye koyuldu. Düğün evini geçti, patozu buldu. Birkaç çocuk evin önünde bekliyor, yapayalnız kalmış bir eşek anırıyordu.

Utanmamayı öğrenemedim. Üstelik kadın değil, dişi ettiler beni.

Kızın evini geçti. Epey ilerdeki bir evin önüne geldiğinde ağlama sesini duydu. Arka verilen su çok artmış, sokağı çamura kesmişti. Atladı, karşıya geçerken ayakları çamurlandı. Ellerini ağzının iki yanına dayadı, bağırdı:

"Kııızzz... Bahtsız kız. Gitme. Madem dövdüler, seni kabullenirler. Gitmek daha zor. Bu acının hesabını tek başına ödeme. Haksızlığı söyle kız, haksızlığı söyle!.."

Balkonlara, kapı önlerine çıkanlara bakmadı. Gülüşmeleri, küfürleri duymazdan geldi. Yokuştı sokak. Güneş gözüne giriyordu.

Meydanın ağzında burun burna geldiler Enver'le. Bu sıcakta kara takım giysi vardı sırtında. Mor kravat, mor mendil ve beyaz çoraplıydı. Ayakkabısını boyatıyordu. Kokusu keskindi her zamanki gibi. Kaşlarını kaldırdığını görünce, ona söz bırakmadı Gülperi:

"Reis yokmuş burada. Karısını buldum. Akşama gel de konuş, dedi. Gün batınca yine gideceğim..."

Mayıs 1989

ÜÇGENİN PERİŞAN KENARI⁴⁵⁶

Dün öfkeliydi İlyas. Sözcükleri birbirine karıştırarak söylüyordu:

"Ne kadar açgözlüsün. Kızlara verdiğin yemek ağza alınır gibi değil."

Orada, kızlarla birlikte yemek zorunda değil. Yemekler değişmedi. Saime Hanımın odasında kendisini en güzel parçaların beklediğini biliyor. Yine de kızlarla oturmuş, önüne konan şeyleri atıştırıyor. Kepçekulaklı kızın dizinin dibinde olduğu için, yediklerinin farkında değil. Saime Hanımın sofrayı kurdurduğunu, kapının aralık çizgisinden kendisini izlediğini bilmesine karşın, masalarına oturduğu kızlara bir şeyler anlatıyor, onları güldürüyor. Saime Hanım onun bir yandan da dizini kepeculaklının bacağına sürttüğünü görür gibi. Bilir onun bakışlarını. Yarı kapalı gözkapaklarının ucunda kalın bir çizgi gibi duran kirpikleri, gözün şakağa birleştiği yerde oluşan yığınla kara bir gölgedir. Onu çok çekicileştirir bu. Keşke hiç söylemeseydi kendisine.

Dayanamıyor, kapıyı açıp dışarı çıkıyor. Kirli, yağlı sular, çorbalar dökülmüş kırmızı ve yeşil formika kaplı masalardan yükselen koku içini bulandırıyor. Kızlar yakınıyorlar, ama hiçbiri, bir tek pirinç tanesi, bir salata yaprağı bırakmıyor tabağında, yemeği ziyan etmiyorlar. Kıtlıktan çıkmışlar sanki. Saime Hanım duymak için zorlarsa kendini, vahşi hayvan homurtularını bile duyacak.

İlyas'ın oturduğu masaya yaklaşmıyor. İki masa ötede duruyor. Temizliği kontrol ediyormuş gibi parmağını masaya sürüyor. Suyla ıslanıp şişmiş ekmek parçacığı eziliyor parmağının altında. İlyas'ın yan gözle kendisini izlediğini fark edince uzaklaşıyor mutfağa doğru. Mutfaka koridora açılan kapısından çıkıp, hızlı adımlarla yine odasına geçiyor. Mutfakta tencerelerin karalığı, kirini, yerlere konmuş kapkacağın tiksindiriciliğini görmüyor bile. Bunları biliyor zaten. Herkes biliyor. Yine de yalvar yakar, oluyorlar yurda kabul edilmek için.

Mutfaka girerken son kez dönüp baktığında İlyas'ın bacaklarının birbirine bitişik ve uslu durduğunu görüyor. İşte suçluluğunun kanıtı... Yemekhaneden çıkarken dönüp bakacağını biliyor, hazırlıklı. Kız eğiliyor, saçlarıyla onun

⁴⁵⁶Ayla Kutlu, *Sen De Gitme Triyandafilis*, Bilgi Yayınevi, 7. Basım, Ankara, 2009, s. 149 - 168.

yanaklarını okşayarak kulağına bir şeyler söylüyor, gülüyor, İlyas'ın gülüşü dudaklarında kesiliyor. Kesik su gibi, kesiliveren ışık gibi. Sürsün diye beklenen, ama sürmeyeceği bilinen bir tedirginlik ortamı.

Ona yaklaşmaya korkuyor Saime Hanım. Nicedir ilişkilerinde yerler değişti. İlyas uzun süre yadsıdı bunu. Güvenceler verdi, pişman olduğunu, başka şeylere öfkelenildiğini söyledi. Ama sürdü ilgisizliği.

Saime Hanımın duygularının derinleştiğini, İlyas'ın giderek yanıtlarından hoşlanmadığı sorular sorduğunu ikisi de anladı. Saime Hanım ya kendini savunuyor, ya da bitmeyen gamlı geceler geçiriyor ne zamandır. Dünkü olay bunlardan biriydi.

İlişkilerinin başında İlyas onun nelerden hoşlandığını ne beklediğini bir bakışta anlardı.

Şimdi, öfkelenildiğini belli etmeye korkuyor Saime Hanım. Zayıflıklarını göstermekten ürkmekten, şimdi sevinçlerin yitişini ve kendisini kuşatıp boğan üzüntüyü belli etmeye çekiniyor.

Perdeleri çekerek karartıyor odayı. Böyle yapmanın ona çağrı çıkarmak anlamına geldiğini biliyor. Biraz tedirgin, çokça mahcup edayla kapıda belirmediği günden beri ne değişti, zamandan başka? Duygular, bağlılıklar değişmedi. Neler oluyor İlyas'a? Önce Sinoplu kız çıktı ortaya. O yurttan, ayrıldı, şimdi kepekculaklı, beyazlar giyen sıska nazenin var. Önce, birinin varlığını algılıyor Saime Hanım. Kimliklerini daha sonraları çözüyor. İlyas hemen değişiyor. Aralarındaki yakınlığı saklamak için kapıyı vuruyor. Yıllarca, öfkeymiş gibi sertçe kola yapışan, pat diye açıp paldır küldür odaya giren adam, şimdi vuruyor, bekliyor, bir kez daha vuruyor. İçerde olduğunu bilmesine karşın, dönüp gidiyor. Kepçe kulak kızın, yurt müdiresiyle genç muhasebecisi arasındaki ilişkinin hiç de dedikodusu yapılan türden olmadığına inanmasına çalışıyor. İri balrengi gözleri çok saf kızın. Yüzünde tek çizgi yok. O kadar genç ki...

Karşılaştıklarında soruyor, uzak bir sesle:

"Arkadaşlarla merak ettik hocam. Uzun süre görünmediniz. Az önce, yemekte selam verdik, görmediniz. Sanırım o berbat migreniniz tuttu."

Kızların hepsi saf. Yürekleri saf, duruşları saf, ilgileri saf... Haydi canım...

"Rahatsız değilim İlyas. Migrenim yok. Seni özlemiyorum, kırgın değilim. Bu kızlar, diğerleri, yani yurdu dolduran kırk kız, hiç rahatsız etmiyor beni."

Küçük cadılar... Hakkında neler söylediklerini biliyor. Bildiklerini abartarak, bilmediklerini uydurarak, olmayan deneyimleriyle gerçekleri aptalca değiştirerek başkalarına satar bunlar. Yıllar geçer, çok değişmezler. Kıyıcılıkları artar. Şimdi nesnedir Saime Hanım. Kıyıcılıkta, nesnenin hiç, önemi olamaz.

Biraz sonra kız çıkıp gidecek yurttan. Ardından İlyas, aşçı, yaşlı kapıcı ve en sonra da bulaşıkçıyla şakalaşıp Saime Hanıma iyi bakmalarını tembihleyecek, ıhlamurun içine bir karanfil atıp kaynatmalarını, iyi süzmelerini ve kırmızı güllü ince fincanda götürmelerini söyleyerek gidecek. Uzun tırnaklarını avucuna batırıyor, sıkıyor kendini... Kızla, Sedef Pastanesinde buluşacak. Sinopluyla da orada buluşurdu. Kendini yormaz, düş gücü de fazla çalışmıyor. El tutar, göz süzer, kaçamak, öpüşler kondurur parmak uçlarına, uçuşan saçlara. Yeni kızlarla, yeni şeyler denemek aklına gelmez. Sedef Pastanesi yorulmadan gideceği kadar yakın, izlenmeyeceğini sanacağı kadar uzak.

İlyas bu kızları sevmiyor, sevemez. O sevmeyi bilmez!..

Onun sevgilisi olmak, ışığı olmayan bir gecenin içine asılı kalmak gibi bir şey. Sevinin sevincini veremez o. Kendisi de hiçbir zaman onun sevgilisi olmadı. İlyas bir armağandı. Armağanlar eskir hep. Canı cehenneme... Onun da, kızın da, dünyadaki bütün kızların da canları cehenneme. Onlar; ikisini daima kuşatmış, kanları hızlı, gözleri aç ve arsız, ahlaksız dişiler. Kim sever böylelerini?

O kızları ahırdan farksız bir evin kümes gibi odalarına doldurduğunu, üşümelerine, yetersiz beslenmelerine, sağlıksız koşullarına aldırmadığını söylüyor İlyas. Durmadan suçluyor iki yıldan beri. Sanki daha önceleri farklı mıydı koşullar?. Görmüyordu gözü o zaman. Gelmesinler, kalmasınlar. Hangisini kolundan tutup zorla tıktı buraya? Belki doğru, o binaya hayvan bağlasan durmaz. Onlar hayvandan beterler. Kovulduklarında bile gitmiyorlar. Okumak istiyorlar. Analarının mutsuzluğunu oluşturan ne varsa, okuyarak onlardan kurtulacaklarını sanıyorlar. Kim sokuyor bu saçmalıkları kafalarına, yüzyıldan beri? Ne kadar az şeyden kurtulur insan okuyunca. Bunu söylemek anlamsız. Anaları, daha kötü koşullarda değil. Yarın, bunlar analarından farklı davranmayacaklar.

Güneş batıyor. Yemekhaneye geç kalanlar da yiyip yalanarak karşı binadaki ahırlarına gidiyor. Pekâlâ keyifliler.

Odasının kapısını bir kez daha sıkılıyor Saime Hanım. Gitsin herkes, ondan uzağa. Nereye olursa olsun. Kimse hatırını sormasın. Aşçı birazdan gelecektir. Şimdi merak içindedir. Tek dostu o. En çok azarlanmasına, ikide bir kovulmasına karşın... Saime Hanım bağırırken tınmıyor. Bekliyor, kovulduğunu duyunca arkasını dönüp beline bağlı pis önlüğü çözüp kapı arkasına asıyor. Mutfaktan çıkıyor, koridoru geçiyor, sahanlıkta bir an duruyor, on iki ayak merdiveni inip bir zamanlar bahçe olan çıplak toprağı adımlıyor, eskiden kömürlük olan, şimdi bulaşıkçıyla birlikte yattığı barakaya gidip eşyasını düzeltiyor. Kirliyi temizini ayırıyor. Yatağını havalandırıyor, düzeltip oturuyor. Mintanının iç cebindeki parasını sayıyor. Ortalık aydınlıksa eski, yırtık perde parçasını çekiyor, karanlıksa, kollarını başının altında kavuşturarak sırtüstü yatıyor tavan tahtalarını gözlüyor. Örumcekleri küçük parmağıyla itiyor yatağından uzağa. Tahtakurularını arıyor. Onların kuru ya da kanlı olmasına aldırmadan, nerede bulursa orada eziliyor. Bu Saime Hanımın hırçınlığına karşı öfke izi taşıyan tek yanıt. Onun kovmasını ciddiye almıyor. Ciddi bile olsa gidemez. Babasına yıllar önce söz vermişti:

"Merak etmeyin Sadık Hoca. Bırakmayız Saime Hanımı. Bu can bu tende durdukça, Saime Hanım kollanır..."

O dertlendiğinde, sıkıldığında her haline katlanması gerektiğine inanıyor. Yapayalnız kalması haksızlıktır Saime Hanımın. Onun kendisine yaptıkları ise... Unutuyor aşçı. O da şimdiye unutmuştur. Yüreği temizdir. Kaç yıldan beri biliyor bunu.

Aşçıyı unutmuş Saime Hanım. Pencerelerden birini açmak, ciğerlerini patlatırcasına derin soluklar almak istiyor. Tam karşısında, kızların yatakhane. Pencereyi açıp gökyüzüne bakabilse, bir yıldız, bir bulut yahut ay, Samanyolu, burçlar, yazgılar, akla yakın, akıldan uzak bir şeyler arasa. Karşıdaki dört pencerenin ardındaki kızların, aralarında savaş varmış gibi sinsice kendisini izlemediklerine inansa.

Perdenin arkasına siperlenip kıyısından bakıyor. Ortalığın kararıp ışıkların yanmasına karşın perdeleri kapamamış, Saime Hanıma İnat uzun uzun soyunuyor,

don sutyen yahut incecik bir gömlekle o yana bu yana gidip geliyorlar. Gövdeleri ince, diri, memeleri küçük ve sert. Dişilikleri kendilerinin fark ettiğinden çok daha bağırgan. Tenleri bahar çiçeklerinin yaprakları gibi koku saçıyor. Kendi tenine her şey bir ağırlık gibi kolay geçmez çizgiler çekerken onlara dokunmamış gibi. Firik meyvenin tadında... Onlar, düşmanları...

"Kendi elimle koynuma doldurduğum yılanlar..."

Nasıl yaşar bir kadın, tek başına?

Yapayalnız ve yaşamın bundan sonra getireceği şeylere karşı ilgisiz kalarak yahut onlardan korkarak? İlyas, evlenmek için yalvardığında korkmasaydı. Ne kalırdı şimdiye güvence olarak? Evlenmek yalnızlığa çözüm olmuş muydu hiç?

İçi öfkeyle doluyor. Kendisi gibi acı çekmeyenlere kızıyor. Topluma karşı görevler... Hangi görevler, boş laf bu. İnsan kendisi için sürdürür yaşamını. Kendi koyduğu koşullar içinde olur biter her şey. Biraz kötülük, onu dengeleyecek kadar iyilik yapar. Üzülür, onunla denk tutulamayacak kadar az sevinir. Güzelliklerin tadını çıkarır, güçlüklerle boğuşur. Toplum niye çıkıyor karşısına? Eti, kanı, sevinci, yenilgisi, çürüyen bedeni, çözümsüz beğenileri mi var toplumun? Niye onun değerleriyle kelepçelensin insan?

Şu anda dünya kendisinden uzaklaşarak yeni bir yer buluyor. Herkes birlikte, sohbetinde, dersinde, dedikodusunda, sevgilisiyle sevi çoğaltıyor. Bir o yalnız...

Aklına düşüyor. O da yalnız. Aşçısı...

"Onu üzdüm. Gücüm kimselere değil, yalnızca ona yetiyor."

Yarın onun gönlünü almaya karar veriyor.

Buz gibi soğumuş biranın kapağını zorlukla açıyor, bira köpürerek parmaklarının arasından akıyor.

İlk birlikteliklerinde zangır zangır titriyor İlyas. Saime Hanım da titriyor. Korkudan değil, birden istek selinin boşanmasından ve gencecik delikanlıyı ürkütmekten... Onu uzun süre yanında istiyor. Düşünemeyeceği kadar uzun süre. Bunu düşünürken İlyas boşalveriyor. Kendini tutamıyor Saime Hanım,

"Pis..." diye bağılıyor. Yankılanıyor sanki bu söz.

"Pis... Pis... Pis..."

İlyas'ın gözleri doluyor. Çok heyecanlı olduğunu anlatmak istiyor. Sözcükleri karmakarışık. İçinden çıkamayacağını fark edince ağlıyor. Gözyaşları patır patır dökülüyor beyaz çiçekli turuncu çarşafa. Saydam çiçekler açıyor çarşaf.

Yatağın kenarına oturtuyor İlyas'ı. Kendisi yere oturuyor. Kollarını çıplak, ince beline doluyor. Yüzünü orasına gömüyor. Islaklık yüzüne bulaşıyor. Mısır püskülü "Kokusu uçuculuğunu yitiriyor, kalıcılaşıyor. Neden sonra başını kaldırdığında yüzünde kuruyor.

"Anlamıyor musun? Çok hoşlanıyorum senden. Dayanamıyorum, sabırsızlanıyorum."

Kalkıp yatağa uzanıyor. İlyas'ın gür, kıvırcık, sert saçlarının arasına sokuyor parmaklarını, asılıyor. Kafasını çekiyor, göğsünün üstüne gelince, ağzını yapıştiriyor meme başına. Onun acemi ağzı, acemi elleri, gövdesinde gezerken, toprakta başveren bir fidan gibi yeni istekler büyüyor içinde. Hızla, hızla... Titriyor gövdesi, ağlamaya başlıyor Saime Hanım. Bunca yıl tutmuş isteklerini. Neler sıkılmış bastırılmış, bu nelere mal olmuşsa... Hepsi köpüklenerek taşıyor. Bütün oda isteğiyle doluyor.

İlyas şaşırıyor.

Daha sonra coşkusunu frenlemeye özeniyor Saime Hanım. Genç bir çocuk karşısındaki. Gövdesi ince, bacakları çok uzun ve düzgün. Omuzları biraz dar. Göğsü, kılsız. Kıllar göbeğiyle birlikte başlıyor, gövdenin alt bölümü kılla kaplı. Her şeyinden utanmaya hazır İlyas. Güzelliklerinden ve bilmediklerinden hatta fark etmediği değişik yanlarından... Hiçbir şeyden utanmamaktan başka umarı olmayan bir Saime Hanım.

Daha o günlerde güzelliği geçkin. Çekirdeğiyle bağı gevşemiş bir olgun meyve. Titrerken etleri gevşekliğini belli ediyor. Karnı kat yapmaya başlamış. Bir erkeğin bakışlarına açılmamış gövdesinden, yıllar haksızca bir şeyler götürmüş.

İlyas ürkek ve taze... Üstelik, hiçbir şeyi ayırt edecek durumda değil: Hayran.

"Şimdi sen benim kadını mısın?"

Çocuk... Tazecik ağzından öpüyor onu Saime Hanım. Kimseyi öpmemiş bir ağız bu.

"Sen de benim erkeğim..."

Mutlu gidiyor İlyas. Sabah oluyor, horozlar ötüyor kapıdan çıkarken. Odadan çıktuktan sonra defalarca dönüp Saime Hanımın rasgele yerinden öpücükler alıyor, mırıldanıyor, görmeyen gözlerini çevrede gezdiriyor. Ayaklan yere basmıyor. Mırıldanıyor sürekli:

"Mutluyum, çok mutluyum. Ah Saime ah!..."

O gittikten sonra ağlıyor Saime Hanım. Bu geceye hiç yakışmadığını bile bile. Düğümlenmiş sıkıntı, ağı, çözülüp eriyor.

Ertesi sabah, güneşle birlikte, parlak bir Saime Hanım doğuyor yurdun içine. İri mavi gözleri, sarıya boyalı topuzlu uzun saçları, koyu mavi giysisiyle; bütün kızlardan güzel. Gerçekten güzel. Kızlardan övgüler alıyor, sevinçle kabulleniyor hepsini. Ondan sonraki yıllar boyunca eskiler, müdire hanıma yağcılık yapmanın insana yurt yaşamında büyük rahatlıklar sağlayacağını yeni gelenlere öğretiyor.

Aşçı anlıyor. Kırgın. Birliktelikleri süresince yalnızca o gün işi bırakıyor aşçı. Saime Hanımın yalvarmalarına, güzel sözlerine aldırmandan çekip gidiyor.

Bir hafta sonra dönüp geldiğinde bütün bu süreyi uykusuz ve acı içinde geçirdiği bellidir. Saime Hanımdan başka herkes görüyor bunu. O ise, mutluluktan uçuyor. Kimsenin mutsuz olabileceğini düşünemiyor. Aşçının gidişi önemliydi, ama dönmesine aldırılmıyor.

Kızların çirkinleri bile, sabah saatlerinde dallarını titreterek açan goncalar gibi. Kendisi açamıyor. İlyas onların genç, körpe güzelliklerini görürken, Saime Hanım, en çok on yıl sonra yitip gidecek bu yanları yerine, gözlerinin içindeki hesapları görüyor. Gece konuştuklarını unutup her sabah yeni baştan Saime Hanımın çok parası olması gerektiğini, pisliğini, açgözlülüğünü, etlerinin sarkıklığını, boya ve kokuya avuç dolusu para verdiğini, İlyas gibi genç bir erkeği, üstelik ilah gibi yakışıklı -evet böyle diyorlar onun için- elinde tutmaktaki haksızlığı saatlerce konuşuyorlar. Saime Hanımın geç saatlere kadar bekleyişini, bütün beraberliklerden kopuk, yakınmayan ve tek başına olmakta direnen yalnızlığının acısını düşünen kimse yok. Niye düşünsünler ki?

İlyas, şimdi pastanede, kolunu boynuna attığı sevgilisine yafan yanlış bildiği şeyleri basitleştirip gülünçleştirerek anlatıyor.

"Ne kadar yalnız olduğumu bilseydin. Ardından on gün bile üzülmecek o kızı bırakırdın. Bu akşam gelmeyeceksin. Diyet borcunu ödedin. Kapıma geldin, dostça konuştun..."

"Günaydın hocanım," diyecekler yarın sabah. "Bugün parlaksınız. Dün biraz rahatsız olduğunuz belliydi. Atlattınız değil mi?"

Dünden daha iyi görünmediğini Saime Hanımdan daha iyi biliyorlar. Gözleri daha sağlam, sevgileri daha az çünkü. Açılmamış goncaların içleri gün yüzü görmemiş kurtçuklarla dolu.

Vicdanlı bir kadın olmasa... Keşke biraz daha güçlü olabilseydi. Aşçı sözünü dinler: Çaylarına, çorbalarına zehir... Zehir, ne çok zehir var çevresinde. Aşçı karşı çıkmaz, bakışlarını yüzüne diker, çözmeye çalışır içindeki duyguları. Döner gider, Saime Hanımın istediğini yapar.

"Kan beynime çıkıyor İlyas. Yükselip buharlaşıyor. Bir ölü evinin kalabalığı gibi ağır, durgun, sürekli akıyor öfkem."

Eğilip ayaklarından takunyalarını çıkarıyor. İlk kez gördüğü bir şeymiş gibi altın renkli çapraz atkılarını, vernikli tahtadan ince yüksek topuklarını inceliyor. Ne yapacağını unutmuş, saplarından eline geçirdiği takunyalara bakıyor. Altının, yok yok, pırıltılı ucuz beğenininin ışıltısı gözlerini alıyor.

Öpüşleri giderek daha sıcaklaşıyordu. Özlediği, ama yaşamadığı şeyleri İlyas'ta bulduğunu düşünüyordu. Sonra İlyas birlikteliği kopardı. Artık, başkalarında başka hazlar arama gereğini duyuyor. Hatta hemen yakınındaki kırk kişilik yosma ordusunun tümüne duyuyor bunu. Araya zamansızlıktan söz ederek zamanı sokuyor. Saime Hanımla ilişkilerinde. Bu geceki gibi, karanlığa bakar gibi korkuyla baktığı zamanı. Şimdi gelse, o sevinci verse, İçinin bütün soğukluğu, kuşkuları, bıkmışlığı değişir.

"Sen yanındaki kızlarla kapının arkasında esmer yüzün, kıvırcık kara saçlarınla dururken, ağzını, alaycı bakışlarla parlayan gözlerini görmemem için yan dönmüşken, kapıyı ardına kadar açarak, sendeleyerek bütün varlığımın sana atılmak isteğiyle eline yapışacağım, içeri çekip çok sarhoş olduğumu sanmandan korkarak telaşla yalnızca iki şişe bira içtiğimi anlatacağım. Soğuk, uzak bir tavırla pay vereceksin: O kadar bile olsa içmemeliydin. Artık eskisi gibi değilsin.

Dayanamıyorsun. Herkese gülünç düşmenden bıktım. Hele beni de sürüklemen yok mu? Dayanamıyorum artık, diyeceksin."

Yarın o kızı atacak yurttan. Onun verdiği paraya muhtaç değiller. Zaten bir öğrenciden kaç para kalıyor ki? Sıra bekleyen bir sürü kız var. İlyas'la kırıştırmak için sıra bekleyen kızlardan bile çok onlar.

"Sallama başını dudaklarını ısırarak. İnanma sözlerime. Bir daha kıskançlık etmem. Şen yokken içki de içmeyeceğim. İstersen kitabı getir, el basayım. Evet yalan söyledim. İki şişe değil içtiğim. Biraz votka koydum içine. Şişe yanlanmadı. Aşçıyı göndermiştim votka almaya. Küçük şişe yokmuş, büyük şişeye yarısını koymuşlar. Sor istersen. Bana inanmıyorsan çağır aşçıyı sor..."

İlyas, gövdene yazılar yazardım senin. Hoşlanırdın. Gelsen, soyunsan... Ne derlerse desinler. Yapmasan da diyecekler. Beğenmeyen çeker, gider. Uzansan... Omuzların yuvarlak. Belin inceliyor, sırtın düz. Omuzlarının arasından başlarım, kuyruk sokumuna kadar, bütün omur kemiklerinin çevresini dolaşarak dilimle yol çekerim. Sırtının tuzunu, terini solurum. Sevinçle dolar içim. İlyas... Kürek kemiklerinin üstünden koltuk altından, bel oyuğundan, kalçanın üstünden soldan sağa düz çizgiler çizerim. Dilimle, evet. Parçalara ayırırım, bahçecikler oluştururum sırtında. Her bahçeciğe bir çiçek, bir dal, bir sevgi sözü, bir güneş, bir sevinç çizerim. Sevdiklerimdir bunlar. Senin bana taşıdıklarındır. Hepsinin üstüne yazı yazarım İlyas. SENİ SEVİYORUM, yazarım. SEN TEK ERKEĞİMSİN... Sonra da, onurumu hiçe sayarak: BENİ BIRAKMA.

Yok İlyas. Koptu, gitti, dağıldı. Onun sevgisine güvense, işinden, geçmişinden kopardı. Yalnızdı, haset içindeydi. Böyle olunca kimseler kendini yenileyemezdi.

"Saat ona geliyor. Kızlar döndüler. İlyas, gelmiyorsun sen."

Pencereye iyice yaklaşıyor. Pencere bir yaklaşıp bir uzaklaşırken bunu zorlukla başarıyor. Açıyor kanadı, içeri kükürt ve is doluyor. Nasıl ferahlayabilir? Gül kapanır gibi kuru yapraklar kapanıyor üst üste ve hapsolup kalıyor küçücük yerde.

Birden kapalı yer korkusu üstüne bastırıyor.

Elindeki takunyalardan birini karşıdaki yapının kapısını nişanlayarak fırlatıyor. Takunya kapının üstündeki buzlu cama geliyor. Tuzbuz oluyor cam. Şangırtı uzuyor. İlk dökülenlerin ardından kenarlarda kalan cam parçaları teker teker, son yağmur damlaları gibi aralıklarla iniyor, taşın üstünde yeniden parçalanıyor.

Konuşanlar sussun, uyuyanlar uyansın ve hepsi defolup gitsin.

Pencereden sarkıp elindeki takunya tekini sallıyor:

"Bu son gecemiz... Yarın bu yurt kapanıyor. Sabah erkenden hepiniz siktir olup gideceksiniz. Umumhane değil burası. Ben çaça değilim. Şerefli bir yurt yöneticisiyim. Hepiniz orospusunuz, hepiniz. İsteyen şimdi, hemen gidebilir. Hesabınız hazırlanacak, ilişğiniz kesilecektir."

Gözlerinin önünde, iki binayı ayıran yoldaki cılız cılız ağaçlar yaklaşp uzaklaşıyor, dumanlanıp saydamlaşıyor. Ara yol inip çıkıyor. Karşıdan anlaşılmaz sözler yükseliyor. Bütün odaların ışıkları yanıyor. Kapı kızların üstlerine kilitli. Kırılan camdan soğuk ve is doluyordur içeri.

"İyi, dunsunlar... Hepsini atacağım ve kurtulacağım. İlyas artık onları sömürdüğümü söyleyemez. Onları korumaktan, dertleriyle ilgilenmekten, alaylarından, dedikodularından usandım."

"Bıktım bu işten. Duyuyor musunuz beni kızlar?.. Orospular... Sevgililerinizden, hainliğinizden bıktım."

Hiçbiri yanıtlamıyor. Bitmeyen yalnızlığın içinde debelenirken, İlyas çekip gitmişken kimse konuşmuyor onunla. Hiç kimse... Bu yandan görülmeyen, sokağa bakan pencerelerden ışık dökülmüştür dışarı. Şimdi perdeleri sıkı sıkı kapamış, fısıldayarak didik didik ediyorlardır Saime Hanı-mı.

"Yaktıkları benim ışığım. Işığın da ampullerin parasını da ben veriyorum."

"Haberiniz var mı ne kadar ampul harcandığından? Ya elektrik gideri ne kadar? Söndürün ışıkları. Ne oluyor, maymun mu oynuyor?"

Art arda söndürülüyor ışıklar, sokağın o bölümü kararıyor. Şimdi hemen atmalı hepsini. Kepçekulak döndü mü yurda, yoksa İlyas'la birlikte mi? İlk o gidecek. Sabahki keyfini düşünüyor ve gülüyor.

"Kibar aile kızı pozlarında haspam. Bir defa kenarın, dilberi olmasa bu yurttan ne işi yar? Beyazlar giyer. Beyaz düşkününü bu yurda ne kadar yakışıyor ya..."

"Hah" "hah hay?... Güldürmeyin beni. Bok içinde badem hanımlar."

Yine ses yok.

Yarın bütün ampulleri söktürmeli aşçıya. Işık o kadar gerekliyse kendileri alsın. Buranın ne kadar çok gideri olduğunu düşünmüyorlar. Yalnızca girişte, ortadaki salonda birer ampul kalsın. Yirmi beşer mumluk. O kadar yeter. Ders mi çalışırlar ki, yat kalk erkek konuşur bunlar. Erkekler, bitince, sıra Saime Hanıma gelir.

"Kendi paranızla bile altmış mumluktan büyük ampul alamazsınız."

Yarı beline kadar dışarı sarkıyor. Takunyasının atkısı işaret parmağında sallanıyor. Pencerelemin ardına sinerek kızların kimlerle geldiklerini izlemeyecek artık, İlyas'ın odasına gelmesi için hepsinin uyuduğundan emin olmaya çabalamayacak.

En acısı zamanın yıkımı, acımasız ise bunu kırk genç kızın ortasında yaşayarak algılamak. Paraya gereksinimi yok. Bu yaştan sonra bir lokma bir hırka bile yeter, İlyas gittikten sonra...

"Yapıları boşaltıyorum. Yurt yönetmek zor işmiş. Zarar ediyorum. Nasılsa ben binaları boşalttıktan sonra siz, iki katı parayla kiralarsınız burayı."

Böylece mal sahibiyle de sorun çıkmıyor.

İşte bu kadar.

Küçük fındıkçıları koynuna sokmuş, ateşle barutu bir araya getirmişti. Erkeğe bu kadar güvenilir mi? Hele ellisini aşmış kadının sevgilisi yirmi dokuz yaşındaysa...

Titriyor. Çünkü giderek kanı soğuyor.

Karşı binadaki kızların duyulan bir ses büyütücüyle kulaklarına doluyor. İsrail'in sûr borusuyla. İçi ölüyor, elleri buz kesiyor. İlyas, sûr borusu gibi yaşamına girdiğinde uyanmıştı, şimdi hesap gecesi geldi, defter açıldı.

Kızlar soğuktan korunmak için antreye yakın kapıların hepsini kapamışlardır. Kalorifer yıllardan beri ısıtmıyor. Öylesine kireç bağlamış ki dilimlerin içleri, su dolaşmıyor, İlyas'a kalsa elâlemin evinin ısıtma sistemini değiştirmesi gerekiyor.

Öfkeleniyor. Kızlara değil bu kez. Bunu gülümseyerek söyleyen, ayaklarının ucunda yaylanan, elleri cebinde ve kaygısız İlyas'a bağıyor:

"Kimden çıkacak o kadar masrafın karşılığı İlyas?"

Bağırınca onun görünümü balon gibi patlıyor. Korkarak kendini içeri çekiyor Saim Hanım. Nedeni İster soğuk, ister içkinin artırdığı öfke, ister korku, ister İlyas'ı yitirecek olmanın ürküntüsü olsun, üşüyor. Korkuyla bir-birine sokulan kızları düşünüyor. Battaniyelerini başlarından atıp kendisiyle alay eden kızları değil.

"Tümü de olmaz olsun. Kimse yaklaşmıyor pencereye. Görür görmez bağıracağımı öğrendiler. Çevre apartmanlarda oturanlardan da çekinir haspalarım. Pöh!.. Ben kimseden çekinmem. Onlar... Düşünceli yavrularım, bir parmak bal yerine sunmazlar kendilerini komşulara. Ben... Harbi kadını. Kolu kırıyorum şimdi ve yen içinde saklamıyorum. "

Pencereye seğirtiyor yine. Elindeki tek takunya, fırlatmak isterken elinden kayıp pencere dibine düşüyor. Elini pervaza vura vura bağıyor:

"Aşağılık sinsi orospular... Yarın hepinizi süpüreceğim. Bu sokağın bozulan huzuru yerine gelecek o zaman. Her bir komşuyu ayrı ayrı dolaşıp siz fahişeleri burunlarına kadar soktuğum için özür dileyeceğim." Yine sessizlik doluyor kulaklarına. Yalnız, çok yalnız.

"Yakın ışıkları..."

Bir süre geçiyor, teker teker yanıyor ışıklar. İsteddiği aydınlık değil bu. Az, çok az. Bazı pencereler ayı yansıtıyor karanlıklarında.

"Söndürün ulan!..."

Bütün ışıklar sönüyor. Açımlar düşmenin yanında bekliyorlar demek.

"Beni karanlıkta, yalnız karanlıkta değil, asıl zulmette yapayalnız koyarak... İlyas sen böyle yaptın. Işığımı söndürdün.

Eskiden ışığı söndürmemi istemezdin. Nicedir gövdemi görmeye dayanamıyorsun. Benim memelerim... Pembecik nisan gülüdü başları. Onlar bile karardı. Haklısın, kum dağlarının rüzgâr oynaşı tepelerine döndü memelerim. Karnım gevşedi, sarkıyor. Bunları görmeni ben de istemiyorum. Işığı karartalım, evet. Seni duymak, kokunu solumak, gücünü ve ıslaklığını algılamak için ışık gerekli

değil. Sen yanımdasın da bakışların yok. Yalan olacağına varsın olmasın. Ah, beni sevmediğini, sevmediğin günden başlayarak hep bildim. Yeter mi bilmek? Yetmiyor, inanamıyor insan. Yanıldığını düşünüyor, değişeceğini umuyor.

İsteddiğim zaman seni kapının dışına koyacağımı biliyorsun. Son adımı bu yüzden atmıyorsun. Bir iş sahibi oldun yanımda. Geldiğinde, liseyi bitirememiş, askerden dönmüş, yaşam karşısında şaşkın ve umarsız bir delikanlıydın. Sana hiçbir hesabın sorulmadığı bir muhasebecisin şimdi. Biriktirmiyorsun benden sızdırdığın paraları. Seni paramla almak ve kullanıyor olmak, yüreğime taşıyamayacağım ağırlıklar bindiriyor İlyas.

Odamda çok ayna istemiştin ilk günlerimizde. Şimdi karanlıktayım. Aynalar ışığı artırdıkları gibi, yalnızlığı da büyütüyor. Cadılar doluyor odaya. Sen bana yakınlığını verir görünürken, dişlerini sıktığını belli ediyorlar. Çatırdıyorlar İlyas. Benim kadar üzgünler. Senin kadar da sıkıntı içinde."

Yorgun...

İsteksizliğini yenmekten kurtulmuş, belki o yüzden rahat yatıyor İlyas. Kokusu keskin. Bu kokuya alıştı, tutuldu Saime Hanım. Kurtulmak istemiyor. Saçlarını okşuyor İlyas'ın. Öylesine kıvrıcık ki, gecenin karanlığında zenci izlenimi veriyor. Kendisinin uykusuz gecesi başlıyor, İlyas kollarında uyuyor çünkü. Uyandığında, yorgunluğunu bir sedefin iki kapağı arasındaki birleşme noktasında bırakıp çıkacak. Bu kez Saime Hanım uyuyormuş gibi yapacak. Onun gitmek için acele ettiğini fark etmemiş sayacak kendini. Donunu giyerken yatağa oturmayacak İlyas. Ayakta, seke seke, çarpışmanın olmayacağı bir açıklıkta durarak, düşerek, ürkerek çamaşırlarını ve çoraplarını giyecek. Sonrası kolay: Kapıyı yavaşça çekip duracak ve derin soluk alacak: "Oh!.. Bu gece de kurtuldum..."

Koridoru ayaklarının ucuna basarak geçecek. Kapıdan çıktığında içini isli, kükürtlü hava değil de sevinç dolduracak. Her zaman olduğu gibi, uzun kirli donu, yakası yana kaymış bisiklet fanilasıyla bir hayalet gibi yalnız ve uykusuz aşçıyla karşılaşacak. O, her koşulda Saime Hanımın penceresi altında bekliyor olacak. Üzgün, sessiz, kim bilir hangi çözümsüz duygularla dolu...

"İyi akşamlar..."

Yanıtlamayacak aşçı, gözleri uzaklarda, görmemiş gibi duracak.

Aldırmayacak İlyas. Cebinden çıkardığı sigarayı yakmak için bir an duracak. Dudağında inceden tüten sigara, cepleri iri yumruklarıyla dolu, ayakkabılarının altında kapının kırılan camları yeniden ezilerek gecenin içinde yitecek.

Kızlar, ışısız pencerelerin görünmez kenarlarına sinmiş cadılara dönüşüyor. İlyas çıkar çıkmaz Saime Hanım kalkıp oturuyor yatakta. Yalnızlığını yok eden şey kızların sesleri, sorunları, üzüntüleri. Yarın onlar gidince öfkesi nereye boşalacak? Karanlık pencerelerin ardındaki bin renkli yaşam çekilince ev farelere ve eskiliğin çatırtılarına bırakılmış olacak.

Ne onlarla, ne yalnız... Bir arena sanki o bina. Parçalıyorlar Saime Hanımı. Hoşnutlukla ve saf bakışlarla yapıyorlar bunu. Ellerindeki üzüm salkımını, elma yarısını paylaşarak, gülerek, art niyetsiz, selülitlerini çekeştiriyorlar. Saçlarının ağarmışlığını, yüzünde gündend güne artan kırışıkları, ellerinde çoğalan lekeleri... Hiçbir şey kaçmıyor gözlerinden. Ağızları yalanlar üretiyor sonra:

"Müdiranım, iyice parlaksınız bugün. Saçınızı bu kez harika yaptırmışsınız. Vallahi... Harika... Sizi çok gençleştirmiş."

Oturduğu yerde, kollarını bedenine sarıyor.

Havva, Lut Dağının tepesinde tam yetmiş yıl Âdem'i bekledi derler. Onun ömrünün sonbaharı da, beklemekten başka umarı da yoktu. Onun kanı buz kesmezdi yetmiş yılda. Yalnızca kaba etleri soğudu biraz. Oysa Saime Hanımın beş altı yılda soğudu her yanı. Elli yaşma varisin... bitiyor... Bütün siperleri düşmana bırakarak çekilmek ve sonra karşı saldırı yapacağını düşlerine dalmak. Elinden gelen yalnızca bu.

Ardında kalan her şeyi ateşe verse? Neden olmasın? Kapı üstlerinden kilitli, pencereler demirli. Onlardan da, daha sonra geleceklerden de kurtulmak bu kadar kolay. Düşmanın bir değilse ha iki olmuş, ha kırk, ha bin.

Bunu yapabilir. Aşçı tanık olur. Ne gerekirse onu söyler. Hatta suçu üstüne alabilir. O zaman...

O zaman İlyas bir daha gelir, gelecektir. Lut Dağında bekleyen Havva'ya Adem'in geldiği gibi. Yarın bu odayı ve müdür odasını iyice temizletmeli. Koltuk yüzleri karanlık ve kirli. Değişsin. Turuncu güneşler doğsun. Oturduğunda insanı

kucaklasın güneşler. Masanın gözleri düzenlenmeli, üstü cila istiyor. Bütün delikler, masa, sehpa üstleri, kızların basit, çirkin armağanları atılıyor: Deniz kabuğu kaplı vazolar, kuşlar, tüy çiçekler, plastikler, lastik, cam, bez, orlon bebekler, meyveler, kuru yapraklar, yastıklar, kalorifere varıncaya kadar her şeyi anlamsızca kapatmış Örtüler, kurutulmuş balıklar, deniz hayvanları, dergilerden kesilmiş resimler, eski takvimler, çocuk ayakkabıları, ucuz alçı biblolar, bakır, pirinç ıvır zıvır... Hepsi gidiyor.

Yaşam yeni günle değişiyor.

Kalkıp son bira şişesini alıyor. Bu kez votka koymuyor içine. Kafasına diyor,

"Yarın sabah erkenden, kırılan camı onartmalı. Kızlarım kaloriferin az yanmasından yakınıyorlardı. Aşçıya söylemeli, yaktırsın namussuz. Önümüz kara kış. Tembel herif, üşeniyor. Yaksın, kızlarımı üşütmesin. Kendileri ve aileleri okumak uğruna ne özverilere katlanıyorlar. Onların sağlıkları, namusları bana emanet. Akıllı ve cici kızlar var içlerinde. Yürekları gözlerinde şavkıyan goncalar. Onlar toplumumuzun umudu. İyi beslenmeliler. Odalarına yumuşak ampuller koydurmalı. Hatta iyi su içmeliler. Bidon koydurayım. Hamamı yaksın kapıcı. Koktu çocuklar. Helayı onartmalı. İkide bir tikanır durur. Olur mu? Kırk kızım var, günah çocuklara."

Aşçı tahtakurularını yakıyor. Kızlar gerginliğin bittiğini anlayıp gruplardan birer ikişer çözülüyor odalarına dağılıyor. Yarı gece geride kalmış, yeni gün yaklaşıyor.

Saime Hanım rahat.

"İlyas'ın kimselerde gözü yok. Gençlik dediğin, nedir ki gerçekte? Yaşadığının farkına bile varılmayan bir duyarlılık. Görünüşteyse, ablak suratlılık, çizgilerin belirsizliği, anlamsız çıkışlar, ağıtlar ve sevinçler... Velhasıl eblehiktir gençlik."

Onlar Saime Hanımı nasıl yenebilirler ki?

Binalar daha çok karanlığa gömülüyor. Sokak ışıkları parlıyor. Üç beş kuş, yakındaki karakolun bahçesindeki ağacın dallan arasında saklanmış sürekli ötüyor.

Saime Hanım gülümsüyor:

"Yatılı okulda da uykum kaçtığında sabaha kadar bülbül sesi dinlerdim. Ben, çok duygulu bir insanım..."

Kasım

1988

BİR VARMİŞ⁴⁵⁷

Kafdağı'ndan kopmuş kadınlardır onlar... Ve toprak olmuşlardır.

Bahubike'nin adı er beğenmeze çıkmıştı. Evde kalacağı benziyordu. Terek Irmağı'nın sağ yakasındaki köyünden, sol yakanın en büyük avulundaki Ebubekir'e kaçtığında on dokuzundaydı. Haber erişince, anasıyla babası qünbatımını şafağa bağladılar, göz kırpmadan hüzünle söyleştiler, sonunda baş eğdiler: Kurt dişi kana değmişti, artık elden bir şey gelmezdi. Ağası yoktu, kardeşleriyse çok küçük... Oğlan tarafıyla çabucak anlaştılar, düğün kurmayı, kırgınlığı unutmayı yeğlediler.

Düğünün üstünden ay geçmeden, Bahubike'nin yaman bir gelin olduğu, Terek'in iki yakasında tevatür oldu. Dur durak bilmez, elinden uçan kaçan kurtulmazdı. Ne ki, bir sonraki ekim dikim zamanı geldiğinde göç kapıyı çaldı. Savaş batıdan başladı, Karadeniz'i dolaştı, Kafkasya'ya yayıldı. Çok kişinin yurtluklarına kıyım vurdu. Tutunmak için gösterdikleri çaba yetmedi: Topraklarından söküldüler. Göç yoluna düştüklerinde Bahubike yüklüydü. Osmanlı illerine erişip, Uzunyayla'ya yerleştiler. Mal, mülk, hayvan, savan, yaygı, sandık, anmalık, arkadaş, taydaş, akraba, ata ve emek... Hepsi talaz gibi savruldu, verildi rûzigâra ama alışkanlıklarıyla törelerini taşımışlardı gönüllerinde. Durdular: Batmakta olan güneşe, ayaklarının altında uzanan sert ve yorgun toprağa baktılar ve yanlarında getirdikleriyle köksüz olmadıklarını fark ettiler. Kaygılarının ve yıkılmışlıklarının ortasında bir demet başak kadar sıcak ve aydınlıktı bu biliş.

Damlarını, çatılarını kurarken, yorgunluk ağır geldi. Bir günbatımında doğurdu Bahubike. Yine de sabah horozuyla kalktı, evin mertekleri için ağaç kesmeye giden kocasını izledi. Oğlan anası olmuştu, istese bir gün yatar, döşüne, altın, koluna elmas beklerdi. Gerçi bunlar yoktu ama, gelinin her yerde naz yapmaya hakkı vardı. Bunu yapmadıysa da, göçtük yerin kadrini, konduk yere içten içe anmadan edemedi.

⁴⁵⁷Ayla Kutlu, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 2000, s. 7 - 19.

İkinci oğlunu doğurduğunda kış sürüyordu. Yoksullukları diz boyuydu. Yine de üstlerinde toprak dam ahırlarında yüklü üç koyunları var diye kendilerini rahat sandılar.

Oğlanlar sümük yalayıp, donlarını çekecek çağa geldiklerinde kız doğurdu Bahubike. Ebubekir sevinçten uçtu. Seteney koydular kızın adını. Bahubike bir hafta yataktan kalkamadı. Bu işe herkesten çok kendisi şaştı. İki katlı evi bitmiş, yirmi iki koyun sahibi olmuş, yerleri, duvarları elvan nakışlı keçelerle donanmıştı.

Kızın göbeğinin düştüğü gün, çingiraklı ceviz sandık getirdi eve Ebubekir. Müjde yastığı gibi odanın ortasına indirdi. Bahubike sandığın üstündeki nakışa, kapağı açılırken çıkardığı sese bayıldı:

"Bu sandık benim olsun Ebubekir," dedi.

Seteney'in diş buğdayını hazırladıkları gün, köyü sel bastı. Bir total toklu uğruna canından oldu Ebubekir. Hayvanı sudan alma çabasındayken sele kapıldı gitti. O gün epey can yitti köyden. Bulduklarında, ölülerin hepsi şişmiş, parçalanıp tanınmaz hale gelmişlerdi. Mezar büyük kazıldı, kardeşçesine kaynaşıp gitsinler diye topluca gömüldüler.

Çocuklarını büyütme için yumurtadan yün kırktı Bahubike. Yıllar sonra da büyük oğlu Ekber'e dünya güzeli Mücevher'i, küçük oğlu Mikdad'a, günışığı gülüşlü, tatlı dilli Zübeydat'ı gelin seçti. Tek düğün kurdurdu.

Yazgıları aynı olan iki oğlu birlikte askere alındı, Yemen'e gönderildi.

Hiç haber gelmedi. Neden sonra künyelerini gönderdi Osmanlı, ardından tellal çağırttı:

"Şehit ailerelerine Devlet'i Âli Osman para verecek!.. "

Kan parası!..

Bahubike'nin o gün ve gecesinde içi hun, dışı gön oldu. Gelinlerine bile danışmadı. Yine de zor karardı: Sabaha kadar yol sıra gidip çay sıra geldi. Dünyayı gözü görmedi Ekber'in, babasını hiç görmemiş olan iki yaşındaki kızı Aybike'nin kursağına kan bedeli olarak alınmış hiçbir şeyin girmesine razı değildi. Kötü bir şeydi bu, çok kötü...

Cuma çıkışını bekledi. Köy meydanının ortasında cami kapısının önünde durdu. Erkekler kaloşlarını giyip evlerine seğırtirken Bahubike yollarını kesti, muhtarı handiyse göğüsleyip durdurdu. Sesini olabildiğince yükseltti:

"Muhtar!.. Osmanlı'nın muhtarı!.. Osmanlı duyarsa, senin sesini duyar ancak. Acılı anaların sesini duymaz o. Söyle hükümetin adamlarına: O parayı almam. Alırsam, elime değdiğinde elim yanar, koynuma koysam koynum... Çıngıraklı sandığım kül olsun içinde ona yer ayırırsam... O parayla et alsam oğullarımın etini çığniyormuşum gibi gelir, ot yesem bu toprağı onlar besledi, derim. Dam kursam dünyam kararır, takı alsam şingirtısı kemiklerinin sesidir sanırım..."

Bunca sözü söyledi. Sonunda ağlamasa iyiydi... Dayanamadı. Yaş dizdi yoluna. Tozu toprağı ıslattı geçti. Bahçesini buğı ardından seçerek adımladı, yukarı çıktı, vurdu kapısını kapadı. Kalan tek evladı Seteney, kardeşlerinin adlarını verdiği oğullar doğurdu. Durgun ve uzak kaldı Bahubike. Sevinç duyduysa da belli etmedi. Oğullarının yerine kimseyi koymak istemediği aşikârdı.

Kimseleri koymadı ama bir şeyleri koydu: Issız bir tepenin başından aldığı bir tutam toprakta, küçücük bir çam dalı, birkaç gül yaprağı ve bir çınar kozalağı çürüttü. Dört yıl bekledi bunun için. Geldiğimiz ve sonra katıldığımız yerin içinde -yani toprakta- sonsuza kadar yeşil olan çamı, gülün güzelliğini ve çınarın ölümsüzlüğünü birleştirmişti. Oğullarının yerini aldı bu bir avuç şey. Kara bir muşambaya sarıp koynunda sakladı, onunla yatıp onunla kalktı. Yıkanırken açıp havalandırdı, sardı yüreğinin üstünde taşıdı.

Yıllar evindeki gamı geçiremedi. Mücevher'in canı cefadan sıkıldı, iki yıl sonra kocaya vardı. Aybike'yi babaannesinde bıraktı... Zübeydat, Mücevher'in yerini aldı. Çocuğı yedirdi, uyuttu, oyuncaklar yaptı, masallar anlattı, onunla oynadı.

Aybike'nin gözü hep dışardaydı. Tek özlemi, halası Seteney'in evine gitmek. İzin çıkar çıkmaz, çıplak ayaklarını köyün ipeksi tozlarla kaplı sokaklarında yüzdürerek yiter giderdi.

Seteney önceleri bu gelişlerden çok hoşlandı. Giderek tedirginlik başladı. Kızın geliş gidişlerini gözledi. Yandaki evin önünde ağırlaşıyor, dolanıyor, kucağına bastırıldığı bebeğine, ya da kendi kendine bir şeyler anlatıyordu. Evin üst kat penceresinde bir gölge beliriyordu. Sokak kapısı zaman zaman yavaşça açılıyordu.

Bir el uzanıp çocuğu içeri alıyor, az sonra dışarı bırakıyordu. Çıktığında çocuğun fistanının cebi dolu oluyordu. Öfkesi giderek büyüdü Seteney'in, içlendi. Hep aynı şeydi işte: Atası neyse ötesi de oydu.

Çamaşır başındayken küçük kızın geldiğini gördü. Aybike'nin gözleri yandaki evin pencerelerindeydi. Seteney öfkesinin aldığına verdiği dayanamayıp leğenin başından kalktı. Pınara su almaya gidiyormuş gibi, iki büyük kovayı koluna takıp merdiveni koşarak indi. Az ötede Aybike dünyayı unutmuş, yeni bebeğini kaldırmış bir şeyler söylüyor, gülüyordu. Seteney onun baktığı yere bakmadı. Ne göreceğini biliyordu. Kızın koluna yapıştı, hırsıyla silkeledi. Yeni bebek tozların içine gömüldü. Yukarda bir pencere açıldı, dışarı uzanan baş ses çıkaramadı. Seteney küçük kızı sürükleyerek götürdü.

Pınarın başına gelince önce kovalarını, sonra da çocuğu yere attı. Neredeyse üstünde tepindi.

"Gitmeyeceksin o soysuzun evine. Konuşmayacaksın. Verdiği hiçbir şeyi almayacaksın. Bıraktı o seni. Bıraktı, kocaya vardı. Gözü görmedi bile..."

Mücevher arkalarından evinin damına çıkmış, bağırıp ilenmemek için yumruğunu ağzına tıkmış dişliyor, karanfil oyalı yağlığıyla gözünün yaşını kurutmaya çalışıyordu. Hakkını ardında bırakmıştı. Artık kızını halasının elinden kurtarmak için ağzını bile açamazdı.

Seteney'in Aybike'yi dövdüğü, küçük kızın neredeyse öleceği haberi Bahubike'nin kulağına o saat erişti. Tavuk yemliyordu. Torbayı fırlatıp pınara seğirtti. Seteney beş yaşındaki kızın dizlerinden aşağı inen örgülerini koluna dolamıştı. Bahubike'nin gördüğü, çocuğun kaldırılıp yere çarpılacağıydı.

Zaman yoktu, hiç zaman yoktu. Eğildi, koca bir taşı yerinden söküp fırlattı. Taş hızla giderken dibinde yuvalanmış solucanlar Bahubike'nin parmakları arasından yere ağdı, kopanlar bir süre kıvrıştı. Taş Seteney'in belinin ortasına çarptı, yere yıktı. Aybike halasının öte yanına düştü, katıldı kaldı.

Koştı Bahubike. Kızına bakmadan torununu kucakladı. Herkesin içinde öpmek okşamak yakışksız. Bir torba gibi belinden sarıp gövdesine dayadı.

Seteney ne olduğunu anlamamış, doğrulmaya çalışıyordu. Bahubike çamurlu ayağıyla kızının burnunu dürttü.

"Akıl dağıtıldığında sen çıra mı tutardın, niye bu insafsızlığın dölsüz kalasıca?"

"Anasına çekmiş hesapçı fitne. Seni beni atlatıp anasını görmeye geliyormuş meğer. Ağamın kemikleri ağarmadan er koynuna giren Mücevher denilen iz'ansızın ardına düşmüş..."

Durdu bir an Bahubike. Doğrudur Seteney'in dediği. Öyle olsa bile çocuk haksız mı?

"Ne yapacaktı ya? Eti tırnaktan ayırmak doğru muydu? Beni üzmemek istemeyen, gönül şenliğim olsun diye bırakan anasından koparmalı mıydık evladını? "

"Hıh!.. Yeni kocasıyla rahatça oynaşmak için kızını almadı o. Şimdi mi anlamış kızının değerini?"

Öyle değil. Tanrı tanık... Seteney'in düşündüğü gibi değil. Seteney de anlar bir gün. Peki şimdi niye böyle, sevgisiz?

Yüreği kabardı. Kızının yerden kalkmasına yardım etmek, taşın bıraktığı izi görmek için elini uzattı.

Seteney anasının elini itti, doğruldu oturdu. "Eğri konuşuyorsun Seteney. Oğlumun belinden kalan tek andaç olduğu için bıraktı çocuğunu. Hem... Vefasızsa vefasız. Oğlumun biricik yetimine bu hesabı ödetmeye hakkın var mı? Allahın ondurmadığını dövecek peygamber sen misin? Gücünü kendi çocuklarına, hayvanına, bostanına harcasana."

Yürüdü. Az ötede içi kaynaştı. Eğilip yüzüne baktı Aybike'nin. Saç dipleri kızarmış, yanağı kanayıp topraklanmıştı. Kucağına yatırınca çocuğun upuzun örgüleri sallanarak yere doğru uzandı. Alnıyla birleştiği yerdeki saç telleri kopmuş, uçları havalanıp örgülerin başladığı yerde kabarmıştı.

Bahubike bir an durdu. Dönüp kızını tekmeleyecekti. Zorla yendi öfkesini. Evine doğru yürüdü.

Çingiraklı sandığını açtı. Yanıbaşında sürekli içini çeken Aybike'yi oturttu, eteğini yere serip düzeltti. İki avuç kabuklu badem koydu ortasına. Hoşnutmuş gibi güldü, kızın çenesini okşadı. Çocuk derin derin içini çekince, cebine kuru üzümle doldurdu. Boynundaki mecediyenin yağlanmış kaytanını çözüp çocuğun boynuna taktı. Öyle ince, öyle mavi damarlı, öyle kırılıverecek gibi bir boyundu ki bu...

Aybike armağanlara bakmıyordu. Neden sonra dizleri üstünde yekini sandığın önünde sessiz ve üzgün duran babaannesinin başındaki bembeyaz yağlığı çekti, bir ucunu ağzına aldı, sarı gül boncuklarının dişlerini kamaştırmasını fark etmeden emdi emdi, sonra, "Ana... Ana..." diye ağladı.

Bahubike içinde kabaran isteği yendi, çocuğa sarılmadı. Kucağında uyutur gibi sallamadı. Düşündü: Altın leğendi kucağı, kan kusana ne faydası vardı?

Sandığın kapağını kapamayı unutup çocuğu yine belinden sardı. Dışarı çıktı. Tek bulut yoktu gökyüzünde. Mavi, süt mavi ve ak... Oysa kendi içi kapkaraydı. Yol boyunca çocuk arasına ıhladı ama kımıldamadı bile. Yem torbası gibi sessiz ve devinimsizdi.

Sefer, büyük odadaki erkân minderine oturmuş, kendine mes dikiyordu. Kapıdan gelen ışığı bir gölge kesince Mücevher sandı. Gölge kımıldamıyordu. Mücevher'in şaka yaptığını düşündü. Başını kaldırıp da Bahubike'yi görünce, yerinden fırladı, eline uzandı.

Az önce Mücevher nicedir çömelip, ellerini koltuk altlarına sokup katılıp kaldığı damda yaşlı kadının Aybike'yle geldiğini görünce kaçıp içeri saklanmış, Bahubike de çocuğu merdiven başında bırakıp doğrudan bu odaya yönelmişti.

Sefer ağır ağır yaklaşıp el öptü.

"Hoş gelmişsin, Bahubike. Buyur, hayırdır inşallah?"

"Torunum Aybike'nin anası nerede?"

"Kim bilir? Senin geldiğini gördüyse, kaçıp saklanmıştır."

"İyi, tanık olmasın yanımızda."

Kapıyı yavaşça ardından kapadı.

"Söyleyeceğim şeyin ikimizin arasında kalmasını istiyorum. Sözlerim aykırı gelirse çekinme hiç. Hazır geldim: Balta insin, baş düşün... Lafi gevelemek gereksiz. Sefer, oğlum olur musun benim?"

Sesi titriyordu, gövdesi de... Oğullarının kan parasını almayan tek kişiydi köyde. Bunu söylerken ağlamış; ağdı herkesi taşa çevirmişti.

Sefer'in de sesi tarazlıydı:

"Bahubike ne var? Oturmadın, soluklanmadın. Ne istiyorsun anlamadım ki."

Anlamıştı oysa. Yüzü kızardı.

Bahubike ıslak gözlerini tavana çevirdi. Kurutmaya çabaladı. Yaban tayları bir dem içinde koşular, tere kana battılar.

"Çocuk hasretten ölecek. İki oğlumdan bana kalan tek hatıra o. Sen bana oğul olursan... Aybike'nin babası olur. Analı babalı büyümeli o."

Rahatlamış gibi güldü:

"Bana da yeni bir kapı açılır."

Her şeyi duydu Mücevher. Kapıyı ardına kadar açıp Bahubike'nin ayaklarına kendini atmayı, boynuna sarılmayı, elinin birini bırakıp öbürünü öpmeyi ve kupkuru döşüne başını dayayıp ipek gibi uykular uyumayı istedi.

Sefer dışarı çıktı. Az sonra Mücevher'in aceleyle, her şeyi döke saça hazırladığı gelincik şerbetini elleri titreyerek getirdi. Bir yana bıraktığı mesi eline alıp, evire çevire inceleyen, meşin üstünde her an artan koyu ıslaklıklar bırakan, titreyen Bahubike'ye uzattı. Mavi-mor mineli çinko taşı ağzına kadar doldurmuş, dudak payı bırakmamışlardı. Gözleri güldü Bahubike'nin. Bir yerlerden ışık sızdı. Parlattı onun göz pınarlarındaki ıslaklığı.

"Konuk değilsin," diyordu Sefer ile Mücevher. Taşı iki eliyle aldı, bir an hafifçe dalgalanan pırıl pırıl ala daldı. Soluk soluğa kaldı içerken. Son yudumu bıraktı. Sefer saygıyla aldı elinden, taşı başına dikti:

"Anamız..." dedi.

Seteney küstü anasına. Başından beri Mücevher'i ayıplayan Zübeydat'la birleşti. İkisi günlerce her yerde herkesin yanında Bahubike'yi çekiştirip, Aybike'yi de görmezden geldiler.

Getirilip götürülen sözlere, evindeki dayanılmaz yalnızlığa ses çıkarmadan dayandı Bahubike. Üzülüyor ama çok önemsemiyordu, biliyordu: Bir gün elin yunup yıkanması gibi kolayca akıp giderdi ana kız arasındaki kırgınlık.

Bayram geldi.

Sabah erkenden sandığının başına geçti Bahubike. Kapak şingirdadı. Küçük torbalarla ceviz, badem, kuruüzüm dışında hemen hemen boştu sandık. Dibinde bir köşede kalakalmış kumaşı çıkardı. Fes rengi ipek kadifeydi. Düzgünce yeniden katlayıp dizinin üstüne koydu. Kumaşı okşayarak daldı gitti.

Zübeydat odaya girince, karşı çıkışını duymazdan gelerek kumaşı ona uzattı. Zübeydat'ın gönlünün nicedir bu eşsiz Lyon kadifesi üstünde çiçek açtırmayı özlediğini; bindalları, güllerini çizip, simini biriktirdiğini biliyordu. Kumaşı, genç kadının kucağına koydu. "Tamam, karşı çıkma..." der gibi, birkaç kez vurdu. Sonra gelininin elini avuçlarına aldı. Yanlış anlaşılma istemiyordu. O yüzden en yumuşak, en sıcak sesini arandı:

"Çok efkâr ettim kızım," dedi. "Sen de vakit geçmeden uçup yeni yuvanı kur artık."

Onun yanağını koklaya koklaya öptü:

"Senden kurtulmak istiyorum."

Zübeydat'ın utangaç sevinciyle, bir ceylan gibi sekerek odasına koşmasına güldü.

Cevizi, bademi, üzümü, kefenini, sabun ve lifini çıkarıp yanı başına koydu. Sandık, kapağın her oynayışında çanlarını başıboş bırakıyor, şingirdiyordu.

Başını içine soktu, kokladı. Sonsuz derinliği duydu. Tahtası bahar dalları gibi kokuyordu. Kapağı bırakıverdi. Şingirtı hızla dağıldı, hafifledi, bitti.

Sandığı sırtına almak istedi ama başaramadı. Son kez bayram armağanı verecek olmasına hayıflanmak mı yoksa hâlâ verebildiği için sevinmeli miydi?

İlk günden beri Seteney'in olan şu yükü, kızının kapısına bir varabilse...

Sandığın üstüne oturdu. Ellerini iki yana uzattı: Bir elinin parmakları güllerin, öbür elinin parmakları, üzüm salkımlarının girinti ve çıkıntıları üstünde gezindi. Gönlü deliriverdi: Kaçıp Terek Irmağı'nın yakınındaki kuytu sazlıklara girdi.

Söğüt dalları ırmağın yeşilini daha da koyulaştırıyor; ışık, dalların arasında yol bulabildiği zamanlar suya dökülüyordu.

Parmaklarının arasındaki güller, mavi gökyüzüne savruldu. Üzümler ayaklarının altında eziliyordu.

Kuş cıvıltıları suyun sesini bastırduğunda, soluk soluğa Ebubekir'e koştu. Soluk soluğa... Gönlünün hiçbir şeyden vazgeçmediği günlere

9 Haziran 1991
Oran - ANKARA

MEKRUH KADINLAR MEZARLIĞI⁴⁵⁸

Kimseler sonsuza kadar yaşayamıyor işte. Ölüyorsun Ayşad Bahu. Yıllarca, gencecik yaşında senden önce gideceğim, sensiz bir dünyanın tadını alamayacağım sandım. Sen yaşdaşlarını, onların çocuklarını bile uğurladın öte yana. Sen, köyün huysuzu... Sonuna geldin. Mezarını kazdım, hazırladım.

"Bayram sabahının sabırsızlığını içinde duyan bir çocuk gibi işe başladım. Sonra bu işi daha keyifle yapmanın tadını düşündüm. Doğru düşünmüşüm. Düzgünce, derin kazdım. Toprağı sana acıktırarıya özendim. Kimselerin yardıma gelmesine izin vermedim. Sabırsızlığıma gülmelerine aldırmadım. Yoruldukça gövdeme senden kurtulacak olmanın terli, ağırlı sevinci yayıldı. Yıllardan beri ellerim korkuyordu kazmadan kürekten. Şimdiyse, seni değil, bütün soyunu sopunu içine alacak koca bir çukur açtım. Kurudu kazdığım yerler. Seni güzelce, ferah fahur dönesin diye yerleştireceğiz. Üstünün toprağını ata ata bitiremeyeceğiz. Sular dökeceğiz, toprak içecek. Benim bağrım soğuyacak o içtikçe. Dökeceğiz, dökeceğiz.

Sen, köyün huysuzu!

Şu an yataklara serili duran küçücük bedeninin kemikleri eridi, birbiri üstüne bindi. Ne kadar uzun yaşadın. Kurudun, suratın kuş çehresine döndü. Gözlerinle azarladın. Burnun çenene değdi, ağzın boş torba gibi büzüldü, omuzlarınla karşı çıktın. Susmadın hiç.

On günden beri ıhlayamadan, ağzın gözün kaymış yatmaktasın. Bence sen, en çok böyle güzel, böyle rahatlık vericisin.

Ölüm başının üstünde. Kanadını bir vuruyor sonra gidiyor. Hoş geldi, hoşça geldi. Gecenin bir vaktinde, her yanı sımsıkı kapalı odada ışığın apansız söndü. Ezrail'in odaya girmiş olduğunu o saat bildim. Minderimden kopup üstüne eğildim. Ezrail'in apak kanadı şavkıyıp duruyordu fersiz gözünün içinde. Eğer, dedim. Odaya benim için gelmediyse, yarın sabahı bulursam, Ayşad Bahu'nun mezarını kazmayı başkalarına bırakmayayım da kendi elceğizimle ölçülü bicili hazır edeyim.

Allah biliyor, hiçbir ağır işçi bunca sevinçle çalışmaz. Gevşettiğim toprağı harman savurmanın keyfiyle yukarı attım. Yaşıyor olmanın güzelliğini son günlerde

⁴⁵⁸Ayla Kutlu, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 2000, s. 23 - 48.

her yanımda duydum. Seni bağlanmış ve sesi sahiden kesilmiş olarak çukura indirmenin sevincini benden başka kim tadabilir, kim anlayabilir?

Hamit'di adı. Ayşad Bahu'nun torununun kocasıydı. Yaşı elli beşe dayanmış, torun çocuklarını görmüş.

Hastalığın sası kokusuyla dolu odada üzgün gibi görünüyor. Ama üzgün değil. İçinden bağıyor: Haydi, öl be kadın!

Ayşad Bahu'nun başında Kur'an okuyan kadın susuverdi. Hamit, sesinin yüksek çıktığı sıkıntısıyla tedirgin kıpırdandı. Yoksa ölmüş müydü? Yatağı kaplayan örtüsünden sezilen bir yükseklik yok. Yüksek yastığın üstünde ağırlık yapmayan, tek başına, bağlantısız duruyormuş gibi görünen portakal büyüklüğünde bir baş, bunca insanı toplayan şey.

Kimsenin kımıldamamasından Ezrail Aleyhisselam'ın işini bitirmediğini anladı. Yatağın serili olduğu sekinin çevresinde genç, yaşlı kadınlar, başlarını, boyunlarını, hatta omuzlarını taşımaktan vazgeçmiş gibi o yana, bu yana bırakıvermişler.

Kur'an sesi yeniden odaya yayıldı. Ses duygulu ve alçak tondaydı. Odaya iki yeni kadın girdiler, sessizce oturdular. Kur'an'ın okunma sesine uyararak öne arkaya sallanmaya koyuldular. Hamit kadınların ellerine zifir gibi sinmiş toprağı, topuklarını şahrem şahrem yarmış çamur izlerini gördü. Kendi elleri, ayakları da böyleydi.

Duvardan aşağı sırtını kaydırdı, çömelene kadar indi. Canı öyle bir sigara istedi.

Kimseler Ayşad Bahu gibi sigara saramaz. Tabakasını alırım, diye düşündü. Hatırladı: Zaten çok önceden, sigara içemez olduğu son yirmi yıl içinde bir gün tabakasını kendisine vermişti. Artık kendisinin de içmesi yasak. Anfizem dedi doktorlar. Soluğu hiçbir şeye yetmiyorken, gitti, bir kez tıkanmadan koskoca çukur açtı. Demek ki, her şey iç sevinçlerine bağlıymış.

Yine bağırmak istedi: Hey!.. Sen de döşeklere kul oldun. Kara topraklara giden yoldasın Ayşad Bahu.

Dilinin kemiği olmayan, haksızlığa dayanamayan, en son sözü en önce deyiveren, herkesten önce yola düşen; erkektir, büyüktür bilmeyen, hep burnunun

dikine gidip doksan yıl belki de daha fazla yaşayan Ayşad Bahu, şurada iki sigaralık yolun bitiminde, köy mezarlığında üstünün kapanmasına az kalmış çukuruna giderken ne duyarsın acaba?

"Bir sayhadır ömür..." Sen ki göçün durduğu yerde doğan ilk bebeksin. Azala azala ülkeler aşanlara gelen ilk armağan. Yeni ay doğmuş o gece. Pırıl pırıl bir gökyüzü ve bu ülkedeki hayattan beklenen gönül şadlığı... "Hoş gelmişsin bu dünyaya Ayşad!.."

Kime şadlık getirmiş olabilir ki? Bu kocakarı, hayatı kendisine zindan eden; geveze, terbiyesiz, saygısız, kendini erkeklerle aynı ayarda gören huysuz. Gövdesinin yarısından çoğu ölü. Gözleri, sesi, akli kendini boşlamış... Güçsüz, kopuk bir ağaç kökü. Ayşad'mış!

Hamit, iki elini yataktaki hastanın karnı üstüne uzatıp iki büküm duran, sesi çıkmayan karısının yorgun sırtına baktı. Bir zamanlar, her gördüğünde bıçak değmiş gibi yüreğini ortasından bölen bu muydu? Bu kadını mı sevmişti? Ayşad Bahu'nun torununa âşık olmak, üstelik de kimin oğluyken buna kalkışmak? Ne kadar yürekliymiş gençliğinde. Ama bu cadı insanda yürek mi bırakır?

"Sen misin Dürriye'min ardında dolanan? Kızı kaçıracağım diye omuzlarını ardına ata ata gerinen? Köpeksiz köyde kahramanlık ediyorum sanıyorsun değil mi? Torunumu kaçırırsan sana ne işler edeceğimden haberin var mı? Beni sana hiç mi anlatmadılar yavrum? Ah benim taşaklarına güvenen oğlum. Düz dur da boynunu damarsız göreyim oğlum."

Hamit'i felç ederi buz gibi bir sesle eklemişti: "Senin taşaklarını burarım ben yavrum. Boğalık neyine senin be çocuğum? Sen öküz ol, yeter."

Az önce Hamit çeşmenin arkasında, fındıkla koyulttuğu bıyıklarını buruyordu. Öbür eli cebindeydi. Pantolondan, içi Şemdinli tütününden sarılmış sigarayla dolu fakfon tabakasını çıkarmaya el atmıştı. Hemen yanında sırtı balıklı ayna vardı. Ayna Dürriye'nin, sigaralar kendisinin. Kızın karşısında tabakasını çıkaracak, açacak, sigarayı iki parmağıyla tutup, öbür elinin üstüne vurarak düzgünleştirecek, çakmakla yakıp derin bir soluk alıp dumanını üfledikten sonra, aynayı ve öbür cebine koyduğu pamuk şekerini Dürriye'nin ellerine tutuşturacaktı. Şekerin içinde namesi...

Coşkusunu söndüren kocakarı. Yaşamı boyunca yapmayı kurduğu tek gösteriş olacaktı bu. Yok etmişti, ama nasıl? Bir daha böyle şeyleri düşünememesiye. Gerçi, torununu vermişti, telii duvaklı gelmişti Dürriye koca evine. Yine de Ayşad Bahu'nun, damadı hiç sevmediğini herkes biliyordu. Gizli bir düşmanlık vardı aralarında. Bu düşmanlıkta Hamit'in hiç suçu yoktu. Bunu böyle bir kadına nasıl anlattırırın? Konuşturamaz bile. Neyse... Bugüne kadar, hayatını Ayşad Bahu yönetmişti.

Kız tavlama, uzaktan işaretleşmek, uzayan türküler söylemek, kızın evinin önünden günde birkaç kez geçmek, onunla yahut ondan konuşmak... Köy yerinde yaşamı hoşlaştıracak çok şey yoktu ki. Hapsini unutturdu Ayşad Bahu. Çünkü kendi içi acıydı. Kocasını orman korucularının kurşunları, dört oğlunu daha akıl baliğ olmadan hastalıklarla toprağa vermişti. Tek kızı doğururken ölmüş, onun kızına deliler gibi bağlanmış, Dürriye'nin kocası oldu diye Hamit'e düşman bir kaynana olarak, Hamit'i toprağa ter akıtan, azla yetinen, yüreği yalnızca mahsul için titreyen bir köylüye döndürmüştü.

Üstüne koyacağı ağır taşları hazırlamıştı. Allahın selamı üstüne olsun. Bugünkü puslu havanın yaşamın doyulmaz tadını yüreğine vermesi, kocakarının yıllar önce yok ettiği coşkunun canlanması belki de.

Yastığın üstündeki başın hafifçe doğrulduğunu gördü. Dişsiz ve dipsiz ağız açıldı. Kadın başları ona uzandı. Hamit, Dürriye'nin sesini duydu:

"Ninem ne diyorsun?"

Hamit yatağın başına seğirtti. Kadınlar oturdukları yerde dikelip dondular sanki.

Hamit karısını sarstı:

"Ağlıyorsun sen ne dedi sana?"

Dürriye bir şey söylemeden, Ayşad Bahu gözlerini yine açtı. Çok açık biçimde, tane tane tekrarladı:

"Beni mekruh kadınlar mezarlığına gömün."

Dünyada yalnız kendisi mi kalmış? Fersiz gözlerini odada dolaştırdı. Uzak gölgeler var yalnızca. Ağaç dallan kızgın güneş altında kalmış da, halsizce yapraklarını sallıyorlar. Eğilip bükülüyor, yaklaşıp uzaklaşıyorlar. Hiç insan yok mu, yoksa ağaç dalı sandığı bu gölgeler insan mı? Peki niye konuşmuyorlar? Konuşuyorlarsa, kulakların duyuyor mu senin Ayşad Bahu? Belki dünyada değil. Beklenen oldu, bir başka dünyaya geçti. İçinde ne hüznün, ne korku, ne gitme isteği, ne kalma direnci... Bu dünya değil... Hayatı geçti işte. Geçti. Gövdesini de algılamıyor. Sırtı ağrımıyor, bacaklarındaki, omuzlarındaki sızılar bitmiş. Kafası üşümüyor, dinlenmeyi özlemiyor. En çok bunu isterdi. Dinlenmek... Demek bu bile geçermiş. Serin sulara sırtüstü yatmış, hafif bir sal gibi salınarak uzaklaşıyor. Ölüm buysa... Güzel...

Gülümsedi Ayşad Bahu.

Başındakiler... İçleri kederle dolu kadınların donmuşlukları eridi:

"Meleklerle... Meleklerle..."

"Ne meleklerle?"

"Meleklerle gülümsüyor."

Bir de gülüyor. Az sonra melekleri de azarlayacak bir şey bulur bu cadı.

Hamit eski yerine döndü. Kapının yanına, duvarın dibine.

Ayşad Bahu öte yanına dönmek istedi. Üstüne koca bir dağı devirmişler sanki. Ağır yün yorgan olmalı. Tembihini hatırladı: "Ölüm döşeğimde, ele güne karşı rezil etmeyin beni. Sen de suçlanırsın. Yorganım kabarık, takımlarım temiz, çamaşırlarım yeni olsun."

Kız zaten talihsiz. Dedesinden başlayan bir soysuzluğu var, seçtiği kocanın. Ayşad Bahu'nun da boş yanına geldi. Şahid'in torunuysa öte yandan Hediye'nin de yeğeni olur, dedi. Dürriyenin kaçmasına dayanamazdı. Eksiksiz düğüne önyak oldu. Keşke kaçsaymış. Yıllarca kendini değil Dürriye'yi suçlardı o zaman.

Yorganı kımıldatamadı. Vazgeçti. Rabbim huzuruna... Geciktim. Herkesleri yolladım. Gelemedim bugüne kadar. Yoksa sen mi istememiştin gelmemi? Nicedir hazırdım ben. Amma sen istemedenden olmuyor. Dünya işleri böyle... Bunlar akıl almaz işler.

Anılar üşüştü. Irmağın içinde çarpa köpüre geçmiş ömrün durulması ânında. Buna gerek var mıydı? Geçmişin köpüklendiğini, yüreğinin ve aklının o günlerin deli çaylarına kapıldığını anladı. Gözlerini açtı, daha çok açtı. Uzak gölgelerden başka şey yok. Karanlıklar içinde, hatırlamak istemediği o şey, tek yalım olarak parlıyor. Hediye... Bir çocuk gibi elini uzattı.

"Elini tutun, lambayı devirecek."

Birileri elini tuttu. Sıkı sıkı tuttu. Kemikleri eziliyor, unufak oluyor. Gövdesi karanlık sulara şimdi. Kapkaranlık sulara.

Son bir korku mu? Gereksiz. Bir gölge yanaştı. Bir el başına dokundu;

"Ne diyorsun ninem? Ne istersin?"

Ayşad Bahu seslerin artık gövdesine değdiğini, köpüklü sulara bu gürültünün ittiğini anladı. Dürriye'nin sesi. Yaşlanmış... İyi bir kız bu. Şahid'in torununa avratlık etmek küçültmedi onu.

Bunu söylemek istedi. Ağzından bambaşka sözler döküldü:

"Şahid... O aşağılık katil. Öldü mü? "

Ayşad Bahu'nun başını bekleyenler irkildiler. Dürriye telaşla kocasına baktı. Hamit kalakaldı.

Dürriye, kadının başını okşadı:

"Çok oldu ninem... Şahid dedenin kemikleri bile ufalanmıştır."

Sonra kocasına döndü:

"Sayıklıyor. Onun dediklerine bakılmaz."

Hamit dişlerini sıkıyor: Üstünü iyice bastıracağım. Koca koca taşlarla bastıracağım. Sık dişini oğlum. Bugün gidici nasılsa. Keşke biraz eğri açsaydım mezarını, azıcık rahatsız yatırsaydım.

Bunamış aklıyla kimbilir nerelerde geziyor, kimleri yakalıyor?

Şahid'i yakalamış Ayşad. Mintanını yırtıyor. İkisi de uzak, geniş zamanlarda. Ayşad'ın sesi ise bu odada yükseliyor:

"Şahid, bacı katili!.."

Şahid'in iman tahtasına elinin olanca gücüyle bastırarak onu geriye itiyor. Şahid, Aysad'ın öfke saçan gözlerinden ürüyor. Namus için kan dökmüşlüğü övücü iliklerinde hâlâ dalga dalga yayılıyordu. Bu itişle dalgasının köpüğü eriyiveriyor. Biraz geri çekilip, bahçe kapısının kenarından içeri girmek istiyor. Öbür kadınlar ve kızlar Aysad'ın yardımına koşuyor. Ağız birliği etmiş, bağıyorlar:

"Yıkıl buradan bacı katili. Senin ona bir yardımın olmaz..."

Ötede, bahçenin ekili olmayan sağ yanında çakaleriğinin altında kazanın altı tütüyor. Şahid'in taydaşları yığılmış, onu yüreklendirmekle, ölüm karşısında susmak arasında ikircikli duruyorlar. Ölümü kokluyorlar: Sıcak, taze, zamansız ölümü.

Onu dolduranlar, eline tabanca tutuşturanlar, Hediye'nin mezarlığa gömülmesinin caiz olmadığını söyleyen hoca efendi... Bahçeye girmişler. Arada söylenen sözleri, birisi, dışarda kalan Şahid'e aktarıyor. Yaptığıyla övünsün, acısının farkına varmasın diye erkekler boyuna konuşuyor. O sırada Hediye içerde, saman kokusu üstüne gitgide sinerek cansız yatıyor.

Aysad Bahu, Hediye'nin ardına düşüp de yüz bulamayanları da görüyor Şahid'in yakınında. Yüzlerinde bir çirkin gülüş mü var? Belki de yüzleri her zaman sırtlanın sırtık suratını taşıyordu.

Kaç kişiydiler? Gencecik yaşında dul kalmış, çocuksuz, güzel, örselenmemiş bir kadını Hediye. Sırtlan ordusu nicedir aradığı avı bulmuş saldırıyor ama av sandıkları Hediye dişli çıkıyor. Hepsini yüzgeri ediyorlar. O yüzden kinleniyorlar.

Şahid on yedi yaşında. Nereden bilecek bu hesapları, kim söyler on yedisindeki bir delikanlıya. "Bacın gönlümün şenliği, sonra da elimin kiri olsun," diye?

Bahçeye üç ev bakıyordu. En büyüğünün konuk odasında eski nahiye müdürünün dul karısı, şimdiki nahiye müdürü, dört tiyatoracı ürküntü içinde bekliyorlar. Dışardakiler de onları.

Köyün yaşlıları bahçeye giriyor. Gençler belli belirsiz itişip kakışarak görünüşte onlara yer açıyorlar. Yaşlılar aradaki mesafe bozulmasın diye, oncacık kımıldamanın bile yeterli saygınlık gösterisi olduğunu kabullenip, şimdilik

susuyorlar. Tabancası olmayanın av tüfeği, hiç değilse bıçağı var. Avradın ve pusatın günüdür bugün.

Yaşlılar, olup biteni, süren öfkeyi, yapılmak isteneni merak etmiyorlar sanki. Hediye'nin arkadaşları yaşlı ve gençlerin gruplarını gözleyip fırtınanın yaklaştığını anlıyor ve kapının önünden çekilip kazanın çevresini kuşatmış kadınların yanına gidiyorlar.

"Bunlar bir şeyler yapacaklar. Hem suçlu, hem güçlü."

"Dağ başı mı burası, izin vermezler..."

"Kim izin vermeyecek? Hepsi de bahçeye dolup, bekleyen şu aksakallar mı?"

"Büyütmeyin kızlar, ateşe gazla gitmeyin."

"Kim büyütüyor? Hediye yalnızca bugün mü zulme uğradı? Hangimiz bu zulmü görmedik? Hediye hiç yaşamadan öldü."

"Babasının seçtiği adamı koca bildi. Bir gün gelin oldu, ertesi gün köle."

"Yine de iyi herifmiş... Gitti, kestiği ağacın altında kaldı."

"Al sana dulluk... Dulluk yakar yıkar... Baba evinde duramaz, kaynata evine sığamaz."

Ne kadar da dolu bu kızlar, gelinler. Yaşlı kadınlar edecek söz bulamıyor. Ne etseler, yazgı hepsinin başında. Ne deseler, büyük söylediydi, denilecek. Kadınlar, Hediye ve kendi özleri için ıslanan gözlerini damarlı elleriyle sildiler.

Ateşi harlandırmak için ocakla uğraşan kadınlardan birisinin sesi yükseliyor:

"Suyu ısındı. Kim yıkayacak?"

Ölü yıkayacak kadını arıyor gözler. Herkes her gözü görüyor, tümünün gözleri ıslanarak aşağı iniyor. Genç kızları, gelinleri anlamak kolay. Ya yaşlılar? Onlar da erkeklerinden korkuyor. Yazıklar olsun! Nerede Hediye'nin kan kardaşları, arkadaşları? Yapılan iş burada, bu avluda, ölüyle kadınlar arasında kalacak olsa hayızdan kesilmiş her kadın yıkar. Artık hiçbir şey gizli kalmaz. Bugün buna kalkışmak, yarın köydeki her erkeğe verilecek hesaba dönüşüyor.

Kızlar, gelinler birbirlerine korkuyla bakıyorlar. Ölü böyle ortada kalınca, büyük bir suç işlendiğini kabullenmiş olmuyorlar mı?

Yaşlı kadınlar avluyu sessizce boşaltıyorlar. Şahid'in arkadaşları gülümsüyor. Şahid şaşkınca bakıyor, hiçbir şey anlamıyor.

"Ben yıkayacağım..."

Ayşad'ın sesi.

Gülümseyenlerin yüzleri donuyor. Tedirginleşiyorlar. Silahlarını saklıyorlar. Genç kızlar ve kadınlar ferahlıyorlar. Bu ölümü yeniden haksız buluyorlar. Törelere uymayan bir tavır bu. Yaşlı erkekler gençlerin ardına geçip, onları öne itiyor. Kadınlar ve kızlar sık saf oluyor. Ayşad'ocağın altından alevli bir odun kapıp kaldırıyor. Gözünde, ilk geleni yakmaya hazır deli bakışlar. Kadınlar kızlar çitleri sökmek için bahçenin arkasına seğirtiyor. Erkeklerin hepsi, ölü yıkanırken rahatsızlık olmasın diye bahçeyi bırakıp çekiliyorlar. Bugün, ölüme kadar geçen olaylar yeter.

Şahid silahını ateşledikten sonra bir kez bakmadı bacısına. Öbürleri, durmadılar bile. Merdivene atıldılar. Kapıyı tekmelerle açtılar. Tiyatora sahibini evire çevire döverek dışarı çıkardılar. Adam, içerde kaldığı sürede boyalarını silmeye çabalamıştı ama tam temizlenmemişti. Aşağı ittiler. Kimileri çekildi, kimileri yere düşmesini yavaşlattı. Dayağı onlar sürdürdü. Ardından müdürü karga tulumba hayata çıkardılar.

"Müdür, Hediye eceliyle öldü. Damdaydı düştü. Başı taşa geldi, öldü..."

Bunu söyleyen kişi müdürün başını ensesinden itip durduğu için, kafası onaylar gibi birkaç kez sallandı.

Müdürün rengi kül... Bacaklarının titreyişi uzaktan bile belli.

Aşağıdakilerden biri laf attı:

"Müdür sen de bu gecelerden birinde, belirsiz bir kurşuna denk gelirsin. Çoluk çocuğuna kim bakar o zaman?"

Söyleyenin eli belinde. Belindeki rovelverin ucu azıcık görünüyor.

Herkes güldü.

"Müdür seni tiyatoracı kadınlarla uygunsuz vaziyette bastık. Dövdüğümüz herif, karıların pezeveniydi."

"Müdür, şikâyetnamen yazılıyor. Köylünün elli altmışı parmak basmaya hazır. Suçüstü yakaladık seni gevvat."

"He vallah, yakaladık..."

Kalabalık kahkahalarla onaylıyor.

Birinin elinde balta var. Baltayı ağzına yakın bir yerden tutmuş, kalem gibi havada gezdirerek, şikâyetnameyi yazıp gülüyor.

Müdürün kaderi yazılıyor. Az önce ölmüş olan Hediye'nin kaderi filan yok artık.

Müdür yutkunurken, hayatı dolduranlar ve aşağıdakiler kahkahalarla gülüyor.

Kadınlar Hediye'yi evin altındaki boş ahıra sessizce taşıyorlar bu sırada.

İtilip kakılırken müdürün pantolonunun kıçındaki gizli yama görünüyor. Bu yama, onun saygınlığını daha da hızla yok ediyor. Herkes onun kravatının yağlı ipe dönmüşlüğüne, ceketinin tersyüz edilmişliğini, astarın sırttan çekmişliğini fark ediyor. O artık hükümet değil. Zavallının biri. Haline bakmadan köyün namusuna göz dikmiş bir uçkuru gevsek. Fır fır döndürüp, parmak atıyorlar.

"Hovardalık pahalı şeymiş ha müdür? Artık namuslu bir adam ol... Başka yerde yani. Seni siktir edip gönderiyoruz. Canını kurtardığına seviniyorsun, seviniyorum de..."

Müdürün başı sallanıyor.

Hediye'nin ahırdaki gövdesi samanların üstüne düzgünce uzatılıyor. Ölümün sessizliğine karşı dışarda hayat ne kadar onursuz... Kadınlar avluyu doldurmaya başlıyor. Erkekler çekilince, ölüyü yıkayacaklar.

Hepsi ayakta, sessiz, yutkunuyorlar. Yaşadıkları için, Hediye'nin kadınlığına uygulanan gelenekler için, katilliğin ağırlığını belki de hiç bilmeyecek, yüreği sızlamayacak on yedi yaşındaki Şahid için ağlamak istiyorlar. Çünkü onların rahimleri var ve rahim yaratıcıdır. Yaşamı oluşturur, sürdürür.

Ayşad Bahu, iç çekerek arkadaşının başucuna oturuyor. Hediye suçluysa kendisi de suçlu. Niye hiç böyle duymuyor peki? Hediye'de az önce, ölmeden önce kendini suçlu bulmuyordu. Ayşad Bahu ile aralarındaki tek fark, Ayşad'ın kapının

dışında Hediye nin de içinde olması. Ayşad'ın, olup biteni kapı deliğinden seyretmek zorunda kalan kızlardan biri oluşu.

Tiyatoracıların, evinde temsil vereceğini eski müdürün karısı söylüyor. Köyden yalnızca Hediye'yi çağırıyor. Ardından itler gibi sırnaşarak dolanan erkeklerden bunaldığı için evden hiç çıkamayan genç dula acıyor. Başkalarını da çağırması olsaydı, hepsini de öldürecek halleri yoktu ya. Ona da ekmek parası yüzünden tiyatoracılar razı gelmedi.

İçerde olanlar anlaşılır gibi değildi:

Tiyatoranın sahibi, gözlerinin çevresini ve ağzını taşkın bir kırmızıya, yüzünü de isle karaya boyamıştı. Adam gözlerini yuvalarında topaç gibi çevirince Ayşad'ın içinden sessiz bir çığlık kopuyor, yumruğunu ağzına tıkayarak anahtar deliğinin önünden çekiliyor, yerini bir başka kız alıyordu. Sıra kendisine geldiğinde, gencecik tiyatoracı kız, beli göğsü incikli boncuklu bir giysiyle dolanırken yere mendilini düşürüyor, öbür kadın, yaşlı olanı, mendili kapıyordu... Pisbıyık herif görüyordu o kadınla birlikte... Gözleme hakkı yine bitiyordu. Yana çekiliyor az sonra içerden Arap kılığına girmiş olanın böğürür gibi çıkarttığı sesi duyuyordu. Kapı önündeki itiş kakış sırasında, bahçe kapısından giren kalabalığı görüyorlardı.

Neler oluyordu?

Her şey bir anda kesiliyor, ama bitmiyor, sürüyor işte. Acısı soğumaya, canı acımaya başlıyor Ayşad'ın. Yüreğini ezen loğ taşı, gezinip duruyor.

Pisbıyığı da hayata çıkarıp dövdüler. Yaşlı çirkin kadın sürüklenerek hayata çıkarıldı. Boş bir çuval gibi silkelendi. Sonra görmezden gelindi. Kadın yuvarlanır gibi indi merdiveni. Kör gibi oraya buraya çarparak kaçtı gitti.

Bunların hepsi daha yarım saat önce, bambaşka bir hayatı yaşatıyorlardı, Hediye de herhalde, heyecanla bakıyordu onlara. O sırada, kahvede bir başka acıklı oyun hazırlanıyordu. Hediye'nin küçük kardeşi Şahid fiştaklanıyordu:

"Haberin var mı aslan, bacın eski müdürün evinde, müdürün dul karısıyla, tiyatoracılarla, yeni müdürle birlikte içki içip göbek atıyormuş. Şek şüphe yok ki, bacın tiyatoracılara katılıp kantolara çıkacak."

Şahid hemen mi inandı? Yok olmaz, dedi mi kendine?

"Haddine mi düşmüş? Anam evden dışarı bırakmaz ki onu

"Anan bırakmazdı... Eski müdürün karısı kapınıza varınca 'Hediye çok sıkıldı, az bana gelsin de dertleşelim, söyleşelim' deyince niye bırakmasın? "

"Eeee?"

"Eeee'si bu kadar. Hediye'nin arkadaşları da varmışlar eski müdürün karısının kapısına. Kadın eve almamış. Bir tek Hediye girmiş... Ardından Nahiye Müdürü gelmiş. Tiyatoracılar da tabii... Artık içerde neler olup bittiğini bilmeyiz. Şenlik iyi olmalı ki, hayata yığılı kızlar birbirlerini eza eze olup biteni öğrenmeye çalışıyorlar."

Şahid'in omuz silkmesi, karar verememesinden. İçi alıp veriyor. Doğru mu söylenenler? Doğru olsa da ne yapılır ki? Bunların her birinin bacısının ardında olduğunu biliyor. Kimi tenhada yakalamak istiyor, kimi kaçırmak. Hediye'nin bunca düşman toplamasının, hiçbirine yüz vermemesi yüzünden, olduğunu da biliyor.

Yine de bunalıyor. Gövdesi zırlı zırlı terliyor. Zor, gene güzel bir dul bacının olması. Kollamak, kızmak, göz açtırmamak, hemen ardından acımak, sonra da kendine acımak...

Hediye artık baş belası. Öfkesi ısınmaya, fokurdamaya, buharlaşmaya başlıyor. Kendisi ayırdında değil ama kahvedekiler onu gözlüyor. Kendilerinin elde edemediği, o sarsak müdüre yahut tiyatoracılar... mı sunuluyor? Bu hak mı, adalet mi?

Şahid'in pulları sürekli kırılıyor, inadına üstüne üstüne geliyorlar. On yedi yaşın öfkesi, çevresine kıpkızıl bir dünya boyuyor. Kulağının dibinde başlayıp kısıliveren gülüşler, kırılan pullarını sanki unufak ediyor. Yarıda bırakılan sözler... Savaş başlamış, kendini nasıl savunacak? Başının üstünden uzanan el, gözlerinin önünde sarkaç gibi bir tabanca sallıyor.

"Git gözünle gör. Namuslu delikanlıysan sonuna kadar git ama."

"Ama anam Hediye'yi..."

Gözlerinin önündeki tabancanın yerini Hediye'nin saf bakışlı ela gözleri, kâğıtlar gibi apak teni, gamzeleri bol yüzü alıyor. Bakabilir mi Hediye'nin gözleri her zamanki, gibi, dik, duru ve iri, kirpikleri kırpışmasız?

Tabancaya uzanıyor, eli demirin soğuşunu algılıyor. Almalı mı, yoksa önce durumu anlayıp... O sırada kulağına kirli bir ses doluyor:

"Haydin kalkalım. Orospuluğun cesazını Şahid verecek.

"Haydin..."

"Durun, beni de bekleyin."

Herkes toplanmış, Şahid'i bekliyor.

Artık zamanın, sözlerin ve yapılması istenen işin sonuçlarının önemi yok. Artık kendisi değil. Başkalarıyla birlikte ama en önde sürükleniyor. Saçı okşanıyor, sırtı sıvazlanıyor, koluna giriliyor... Gerçek olansa... İçinin hiçbir şeye inanmadığı. Söylenenlere aldırıyor, bacısının ölümü hak ettiğine kail olamıyor, öte yandan onu öldürmekten hiç korkmuyor.

Gelenleri görünce Ayşad avazı çıktığı kadar bağılıyor:

Evi basmaya geliyorlar. Evi basıyorlar..." İçerde telaşlı koşuşturmalar. Eski müdürün karısı kapıyı açıp hayata çıkıyor. Yürekli kadın... Erkeklerin gelip avluyu doldurmalarını bekliyor... Onlarsa Şahid'i en öne çıkarıyorlar. Eski müdürün karısı gülmeye başlıyor:

"Ne o Şahid, silah talimi yapmaya mı başladın?"

Sahid şaşkın. Elinden ceviz, üzüm aldığı, evine su taşıdığı hanım teyze bu.

Ötekiler Şahid'i bırakmıyorlar, destekliyorlar:

"Bacısını istiyor. Bacını istiyor. Bacısını tiyatoracılara peşkeş çektirmeyeceğiz."

"Kimmiş Şahid'in hacısını peşkeş çeken ha? Kimmiş o?"

"Bu işe sen karışma hanım... Rahmetli kocan hatırına sana kötülük gelsin istemeyiz."

"Tiyatrocular benim davetlim. Kötü insanlar değiller. Müdür de benim davetlim. Hediye de. Saygınız varsa, benim evimde böyle pislik yapmazsınız. Yıkılın şimdi!.."

Şahid elindeki tabancayı, yanındakine uzatıyor. Ona göre sorun bitti, çözümlendi her şey. Tabancayı kimse almıyor.

"Şahid yavrum sen uyma bu itlere. Onların derdi senin bacınla. Benimle değil, tiyatrocularla değil."

Şahid'in kolu yana doğru açık. İşaret parmağı tetik halkasına takılı, elinden alınmasını bekliyor.

"Hediye'nin hiç suçu yok. Suç varsa benim. Hediye'nin gönlü kırıktır. Anasından izinlidir. Bugün burada bir suç, bir günah işlenmedi."

Şahid'in dönmesine izin vermiyorlar. Kalabalıktan sesler yükseliyor. Şahid'i itekleyerek hayatın çok yakınına kadar gönderiyorlar. Tabanca kolu yanına düşmüş, tabanca yere sarkıyor.

Hayattakiler derin bir soluk alıyorlar. Daha sonra dedikodunun boyutları nereye varırsa varsın, eski müdürün karısı cinayeti önledi artık.

İçerden hışımla çıkan Hediye kaderini yazıyor. Yüzünde tiksinti, horgörü ve alay var. Hayatın ucuna kadar yürüyüp çömeliyor, parmaklıkları tutup aşağı bakıyor.

"Ne var Şahid, ne arıyorsun burada?"

Şahid'in gövdesi kasılıyor. Herkes soluğunun tutuyor.

"Yürü, seni eve götürmeye geldim."

"Ev_şurası... Kendim giderim. Eve o kadar düşkünsen kendin git. Seni fiştaklayan şu itlerin derdinin ne olduğunu anlamıyor musun? Onların senin namusuna aldıkları yok. Onlar..."

Hediye kendine öyle inanıyor. Ayşad, Şahid'in kolunun kalktığını, kaslarının şiştiğini görünce kendini bilinçsizce arkadaşına doğru atıyor, bağıyor:

"Yapma Şahid. Yapma... Kendi yüreğini de yakma."

Aynı anda tabanca patlıyor. Hediye durduğu yerde güneşin inmesi gibi yavaş yavaş iniyor, başını parmaklıklara dayıyor. Ayşad o an arkadaşının kurtulduğunu, bunun sevincinin, içine sonsuz kırdı koşuyormuş gibi bir mutlulukla dolduğunu düşünüyor. Yine de, Şahid'in bir daha ateş edeceğinden korkarak, seğirtirken bağıyor:

"Yere yat, yere yat..."

Şahid yukarı bakıyor. Ayşad da ona. Göz delikleri var da gözleri yok. Tabanca var da eli yok. Hediye öylece dayanmış duruyor. Yere yatmayan Hediye'yi

sarılarak yatırmak için atılıyor. Elleri değer değmez Hediye öte yana düşüyor. Boynunun tam ortasında düğme kadar bir leke var ve çevresi hızla morarıyor. Ayşad başı kucağına alıyor, arkadan boşanan kan, örtüsünü, Ayşad'ın ellerini ve giysisini sıcak sıcak boyamaya başlıyor.

Biri bağılıyor:

"Öldürdün onu, öldürdün... Bacı katili oldun."

Kendi sesi. Kalabalık yankı gibi sesleniyor: "

"O orospuydu. Kanı Şahid'e helal!"

Erkekler Şahid'in sırtını sıvazlıyor, alnından öpüp, kolunu sıkıyor, sırtına yumruk atıyor, kutluyorlar:

"Şahid, ne yiğitmişsin ama..."

Hediye orada, başı nazlanır gibi arkadaşının kucağında. Eski müdürün karısı içeri kaçıyor. Hepsi birden kapıyı içerden kitliyorlar. Ayşad ölümün suskun dünyasında kapıda duruyor da, Hediye arkadaşını bırakıp içeri girmiş. Ayşad ilk kez onunla çimdiği dereyi hatırlıyor. Beştaş oynamak için, ayaklarını anca ıslatan dereye küçük, düzgün taşlar arıyorlar. Ayşad buluyor hep. Hediye sessizce bakıyor. Ayşad uygun mu diye sorar gibi eğiliyor arkadaşının yüzüne. Ne kadar büyümüş. Koca kadın olmuş. Rüzgâr mavi, gri, kırmızı küçük çiçekli entarisinin eteğini uçuruyor, ince saç tellerini, canını...

Hayattaki kızlar donmuşlar. Erkekler geri çekiliyorlar. Ayşad kızlara sesleniyor:

"Gelin yardım edin."

Sesi çıkmıyor. Farkında değil. Yine de iki kız kopup geliyorlar. Ayşad başından tutuyor, iki kız da bacaklarından. Yavaş yavaş merdiveni iniyor, ahıra giriyorlar. Hediye'nin kanları tıp tıp akıyor. Ayşad, dirseklerinden damlayan kana, ayaklarına, fistanına bulaşanlara bakıyor. Bunca kan akıtacak nedeni kim çözebilir?

Eski müdürün evine dik konumlu evde oturan Hediye'nin anası örtüsünü yırtarak, fistanının eteğini başından aşırarak, koşuyor. Haberi, bostanda çalışırken vermişler, her şeye geç kalmış olmaktan korkuyor.

Korktuğu başına gelince ilenmeye başlıyor:

"Vay başıma gelenler!.. Öldürdüler mi seni oya yüzlüm? Öldün mü koza tenlim? Vurdu mu seni oğul diye emzirdiğim zulüm? Ne yapmıştın ipeğim? Anandan izin mi almıştın bir soluk solumak için? Bunu da namusuyla mı yudu taş kesilesi Şahid? Ah benim oğlum olmayaydın, ah benim kanlım... Ciğerlerin yansın. Evlat acısından baş alama... Kanlım, kanlım!..

Birdenbire sesini kesiyor. Ahıra seğirtiyor. Kızının, biri açık kalan gözlerini öpüyor, açık gözü kapatıyor. Bir daha görmeyeceği gözlerini, bir ömür boyu öpeceğinden çok öpüyor ana. Neden sonra doğruluyor, yanbaşıdaki Hediye'nin ablası Nazlı'yı kapıya itiyor:

Çağır o erkek iti. Hazırlayalım gülümü. Mezarını kazsınlar. Hazır etsinler. Gömelim. Kanlar içinde kalmak yakışmıyor ona."

Erkeklerin ikinci gelişi o zaman. Müdürü dövmeleri, tiyatoracılan kaçırmaları...

Ana farkında değil dışarda ısıtılan suyun. Gerginliğin... Şahid'in gelmediğinin farkına varıyor. Damadı haber getiriyor:

"Hoca efendi, mekruh gitti, diyor. Orospuluk yoluna kanı aktı. Kardeşinin başına bela, ailesinin namusuna söz getirdi. Mekruhtur, nazmı kılınmaz böylesinin..."

Ananın sesi yeri göğü yırtıyor. Ağaçları iki şak ediyor kederden. Fasulyeleri yıkıyor yerlere. Ah topraklar başına, topraklar başına. Yaşayanın başına bunlar da gelir miymiş ki? Eline geçirdiği tahrayla kollarına bacaklarına yaralar açıyor. Ellerini ayaklarını tutamıyor kadınlar. Sonunda bağıyorlar. Başından aşağı soğuk sular dökünce biraz kendine geliyor.

O sırada, tiyatoracı genç kadını başaşik götürüyorlar. Ardından epey erkek uzaklaşıyor.

"Hediye'yi anasının bağı olduğu duvarın öbür yanında yıkıyor Aışad. Gül goncası memeleri üstüne sıcak yaşlar akıtıyor. Bu pembe goncalara böcekler nasıl saldırır, bu güzel beden nasıl olur da kurtlara solucanlara sunulur? Daha beş yıl öncesine kadar itişe kakışa, birbirlerinden kil, su, lif çala çala, kavganın ve neşenin uç sınırlarında dolaşa dolaşa yıkıyorlardı. Bugün bu hizmeti vereceğini nasıl düşünebilirdi?

Gönlüyle ileniyor Aysad. Bedeni dik, kafası dik... Sanki asıl varlığını ayırmışlar da burada gövdesini yalnızca bu işe kullanmak için tutuyorlar. Ellerinin altındaki bu gövdeye ve onu yıkayan genç kıza uzaktan bakıyor. Hem yakın - ellerinin altında geçip giden bir deri - hem uzak - yapılan iş anlamsız...-

Ölü hazır...

Tavırdan hiç haberleri yokmuş gibi hocaya haber gönderiliyor: Cenaze hazır namazı için camiye...

Olumsuz... Namazı kılınmaz. Mezarlığa o mekruh beden giremez.

Ananın aklı başında. Kollarındaki kurumuş kanlarla, başına yalan yanlış atılmış örtüyle ve ıslaklığıyla oğlunu fıstaklayanlara, ferman buyurup kızını öldürtenlere yalvarmaya gidiyor. Madem cana kıyıldı, kız canından edildi, bari acılar artırılmasın. Dünya âlem onu sahiden suçlu sanmasın!..

Gün erkeklerin günüdür. Zaferleriyle sarhoşlar, Hediye'nin cansız bedeni üstünde her birinin yengisi var. Şahid'i saklıyorlar. Ana, tiyatoracı genç kadının da oralarda bir yerde olduğunu anlıyor. Kan dökmenin ardından sıçrayan kızıl kösnünün söndürüldüğü gövde kendi kızının gövdesiymiş gibi hınçlanıyor. Saklanan oğlunun arkadaşlarına rezilliğe verip veriştiriyor. Dayanamıyor, içeri girip, bacasının oğlunu, yanakları dişlenmekten morarmış, ağzı patlamış, gövdesi çizikler, ısırıklar içindeki yarı baygın kızın üstünden koparıp atıyor. Keyfi kesilen, delikanlı o öfkeyle doğrulurken kadının havaya kalkmış yumruğunu görünce iniveriyor hemen ve kaçıyor. Kadın ağlayarak kızını kucaklıyor. Onun duyup duymadığının farkında bile olmadan, bir örtüye sarıyor ve onun korkunç yüzüne baka baka, kızının ölümünü kabulleniyor. Mezarlığa gömülmemenin çok hayıflanılacak bir şey olmadığını anlatıyor kıza.

Odanın dışında iki yana diziliyor köyün erkekleri. Sonra sokağa diziliyorlar ananın ardından önünden koşup. Kadınlar utançla kendilerini evlerinin dip odalarına kapatıyorlar. Kimseler, sürüklenerek yürümeye çalışan zavallı kızını, acılı ananın elinden almaya kalkışacak kadar yürekli olamıyor.

Yaşlı kadın, tiyatoracı kızını nerede bırakıp döndüğünü hatırlamıyor. Daha doğrusu, düşünmüyor bile. Onun, gömülme bekleyen can parçası var. Kızlar kadınlar kağnyı hazırlamışlar. Ölü yerleştirilmiş. Ana da biniyor. Kağnyın bir

yanında Ayşad, öbür yanında Hediye'nin ablası Nazlı yürüyorlar. Tiyatoracı kız, orada, bahçe girişinde nereye gideceği, ne yapacağı belirsiz kalakalıyor.

Mezarlığın önüne yaşlı ve orta yaşlı erkekler toplanmış. Onlar, kısa süre önce, Şahid'in cana kıyması sırasında büyük çekişmeyi yatıştırmaya gelmiş, sonra da harlı ateş üstüne gitmiş olmamak için kenara çekilmiş değiller miydi? Oradakiler şimdi burada. Hoca en önde. Elindeki doksandokuzluk zeytin tespini çekiyor. Hepsinin başı yerde. Hepsi kararlı.

Nazlı ve Ayşad bir an duruyor. Nazlı kağının önüne geçiyor. Ananın, nerede olduklarından haberi yok. Ölü kızının başını dizlerine almış, kefen ıslatıyor.

"Siz de mekruh oldunuz. Siz de suçlusunuz. O mekruh karı, buraya giremez."

Ayşad durduğu yerden kopup hocanın önüne dikiliyor. Nazlı olay istemiyor, Ayşad'ın koluna yapışıp çekiyor. Hocadan başka bütün erkek gözleri yerde. Ama eller sopalı, beller tabancalı.

Nazlı, "Gidelim," der gibi Ayşad'ı çekiyor. Yüzündeki kupkuru acı Ayşad'ı kendine getiriyor.

Kağrı, derin uzun bir iç çekişle hareket ediyor. Erkekler arkalarından bakıyor. Ayşad'ın kulağında hep, "Gelin, dönün..." sesi... Oysa, çoktan duyma uzaklığının dışına çıktılar.

Suyu kurumuş dereyi geçiyorlar. Burada büyük bir yankılanma var. Ana bağıyor. Dağlara taşlara dönerek bağıyor. Yankı, onun bağışını azalta azalta uzaklara kadar götürüyor:

"Gel Şahid. Yetiş!.. Orosu bacının ölüsüne birkaç kurşun daha sık. Namusun daha temiz olsun. Beni de vur. Namusun pir-u pâk olsun..."

Vadi sesleniyor:

Pir-u pâk olsun... Pir-u pâk olsun...Pâk olsun... Olsun...

Bir dere daha aşıyorlar. Cevizliği, alçak bir vadiyi, köyün elma bahçelerini, kümbeti geçiyorlar. Ana kızının kefenini okşamayı sürdürüyor. Nazlı ile Ayşad birbirine bakıp baş sallıyorlar. Ana onları görmüş gibi başını kaldırıyor. Yukarıda, küçücük bir düzlüğün ortasında bir yalnız bir selvi var.

"Burası iyi. "

Ayşad ile Nazlı, nacaklarla işe koyuluyorlar.

Zaman dediğin nedir ki? Zaman bazen yoktur. Bazen koşmakla yetişemez insan. Var olan yalnızca günün gidişidir. Gece, güneşi yok eder... Nacakla mezar kazmanın zorluğunu bilmiyorlar. Gece, gündüzü yok ederken, kızıyla birlikte artık gölgeler içinde katılıp kalmış olan anayı dürtüyorlar. Şimdiye kadar bir oyun oynanmıştı. Hediye oyuna küsmüş gibi uzak durmuştu sanki.

Hediye'nin bu köyde yaşamış olan herkesten daha çok küçültülmüş olduğunu fark ediyor Ayşad. Bunu ananın duymasını istemiyor. Nazlı'ya da acıyor. Nazlı evine döndüğünde, kocasından, komşularından, kaynanasından, kaynatasından, kayınlarından... Hepsinden ne çok tepki görecektir. Nazlı'ya bakıyor. Islaklığı yitmeyen yanakları ve döşüyle verha toprak yığıyor kardeşinin üstüne.

Ana kabarık toprağın üstüne koyacak bir şeyler aranıyor. Bir söğüt ağacı seçiliyor uzaktan. Gidip koparıp getiriyor, bir küçük dalı kızının toprağına, başucuna dikeyiyor:

"Söğüt bedenlimdin... Yaprak gülüşlümdün, gonca ömürlü oldun. Elveda yavrum, elveda..."

Tere batmış köpük ağızlı kızıl donlu bir at gibi, gün birden durup, yıkılarak bitiyor. Şimdi toprak altında yitmiş olanın gözleri gibi nazla kapanıp, karanlığa yol veriyor.

Ayşad Bahu'nun gözlerinin açıldığını hepsi gördüler. Çevrede gezdiriyor ama görmediği belli.

"Ninem," dedi torunu. "Ninem, canım söyle, bir dileğin mi var?"

"Hediye'nin yanına, yalnız selvinin altına gömün beni. Hediye'nin anasının, zavallı tiyatoracı kızın yattığı mezarların yanına. "

Torunu şaşkınca baktı yanındakilere. Hamit seğirtti. Karısını sarstı:

"Bakma ona, delirmiş... Zaten bunamıştı."

Kendini toparladı sonra:

"Böyle bir yer mi var? Duymamış ol... Mezarını hazırladım ben."

Karısı uzun sustu. Hamit'in içi sıkıştı. Bu hayra alamet değil. Dürriye sussun?.. Kur'an okuyan kadın sesini yükseltti. Dürriye, başını iki kez salladı. Ninesinin söylediği yeri hatırlamıştı. Yalnız selvinin hikâyesini dinlemişti. Ninesi yerini de göstermişti. Ama ne çok zaman geçti üstünden. Gözleri uzaklardan görüntüleri aldı getirdi: Çocukluğundan ve bugün bile git git bitmeyen bir yolun yanındaki bayırda büyüyen selvilerden geçip odaya döndü.

"Ninemın son dileğini yapmazsam, öleyim daha iyi."

Şahid'in torunu olduğunu nasıl unutturdu Hamit? Ellerini yüzüne kapadı:

"Nasıl olur da oraya ölümüze gömeriz? Benim unutmak istediğim yüz karasını millete nasıl olurda hatırlatırsın?"

Ayşad Bahu'nun bulanmış gözleri kapanmıyor, kırışmıyor. Hamit burnundan soludu. Üç dakika önce şu kocakarıyı boğmuş olsaydı keşke.

Hediye'nin anası, Nazlı ve Ayşad Bahu yorgunluktan yıkılarak Hediye'yi gömdükleri yalnız selvinin oradan dönerken, evlerine dağılmamış ve kadınları bekledikleri pek belli olan erkekler yol kestiler:

"Sizler de mekruhsunuz. Öldüğünüzde sizin de namazlarınız kılınmayacaktır. Mezarlıkta size yer yoktur.

Hediye'nin anası her birini süzdü, yüzlerini aklına yazar gibi baktı:

"Zül sayarım sizlerle aynı yerde yatmayı. Bu önemli değil. Hepinizi şahit tutuyorum: Şahid'i evlatlıktan attım. Bugün iki evladımı kaybettim. Tanrım emanetini aldığımda, ben de mekruh kadınlar mezarlığında yatmak isterim. Vasiyetim sizedir. "

Şahid'in torunu Hamit, Ayşad Bahu'nun gözlerinin kendi üstünde olduğunu fark etti. Olacak şey değil. Bu kadın nicedir görmüyordu ki. Sağma soluna baktı. Kendisine bakıyordu. Ayşad Bahu o sırada gözünü kırptı. Hamit şaşkına döndü. Ayşad Bahu gözlerini yumdu, bir daha da açmadı.

Yetmiş yıldan uzun süren bir dava bitmiş miydi şimdi?

Yaşarken de belaydı bu kadın. Ölürken de bela... Bak şu bunağın yaptığına...

Dürriye'nin çığılığı yükseldi:

"Gittiiii!.. Ninem gitti..."

Gitmemiştir o. Gitmez ki. Bir bela biçiminde kim bilir daha ne kadar yaşar bu evde.

Kadın, çocuk... Herkes birbirini çiğneyerek içeri doluştu. Hocanın torunu, müezzinin gelini, Aşad_Bahu'nun torun çocukları, kocaları, karıları, çocuklar, kızlar, yaşlılar, uzak akrabalar, küs oldukları...

Sonra her biri bir hizmetini yapmaya koyuldular. Hamit, dışarı çıkınca kadınların tümünün, etekleri çocuklu, karınları yüklü olanların, eline er eli değmemişlerin akın akın geldiğini gördü.

O cadiya mı? O belayamı geliyordu bunlar?

"Sen sağol, siz sağolun..." diye diye gelenleri yardı, bahçeden çıktı, evin karşısına, sokağın öte yanma çöküp sigara arandı. Sigara yoktu. İçi alıp veriyordu: Bu kadın cadı. Huysuz. Bela... Bu kadının torununa gönül düşürecek ne vardı a akılsız Hamit? İşte o da gitgide ninesine benziyor, âsileniyor, dikleniyor.

Yavaş yavaş doğruldu. Yola koyuldu. Ola ki kendisine de düşecek bir iş olur...

Oraya vardıkdan nice sonra, kızların güllerle, söğüt dallarıyla süsledikleri kağrı göründü. Bütün kadınlar ardına takılmıştı. Yalnız selviye doğru ağır ağır yaklaşıyorlardı. Çocuklar sabırsızlanıyor, zaman zaman oyuna dalıyorlar, ama tez zamanda kendilerini toparlayıp, Aşad Bahu için yürüyorlardı.

Yalnız selvi ile başlayan selviliğe gelen kağrıya doğru yürüdü Hamit. Kağrının başını yönlendiren Dürriye, kazmasını küreğini yüklenip gelmiş, hatta kazamaya bile başlamış olan kocasını görünce, çevresine üzgün ama gururlu bir bakış sundu.

15 Ağustos 1995

Oran – Ankara

ORMANDA BİR DENİZ KABUĞU GİBİ⁴⁵⁹

Kendimi kapıdan dışarı attım. Evde ağza atacak bir şey yok. Gaz bitmiş, çay kaynatamadık. Elimi yüzümü de yıkamadım. Bir hafta önceki yaşamımızı anmadan edemedim.

Evdeyken ellerim kirli görünmüyordu. Sokak kapısını açarken, annemin vernikleyip yayvan bir tabak içinde masanın üstüne koyduğu, çevresini kozalaklar, çam dallarıyla süslediği cevizlerden kalan son ikisini gördüm. Döndüm, kaptım, cebime atıp kapıyı çektim.

Bir hafta öncesine kadar her sabah harçlığımın yarısını verdiğim fakirim umutlanmasın diye, ellerimi ceplerime yaklaştıramadım. Okulun köşesine oturur, ekmeğini, on bir - on dört yaş çocuklarından çıkarır. Olsun, bana uğur getiriyor.

Olanlardan beri harçlığım yok. Fakirim de hakkını alamıyor. Küskün duruyor, dua etmiyor.

Yüzüne bakmadan geçtim, beni izlediğini bildiğim için kollarımı gereksizce havada salladım. Anladı. O zaman, ellerimdeki bir gün öncesinin kirini ve mürekkep lekelerini gördüm.

Okul kapısından girip, bahçenin bir köşesindeki su içme yerlerine koştum. Sabun olmadığı için ellerimi ovalaya ovalaya yıkadım. Her yıl yenilenen ama sıçrayan sular yüzünden hemen sırları dökülen, yarı yitlik, yarı görüntü veren aynada, yakamın ne kadar kirli olduğunu algıladım.

Ellerim yeterince temizlenmediği için, bir avuç kumla ovdum. Parmaklarımın dipleri kanadı, uçları dondu. Telaşla ceplerimi aradım. Mendilim yok. Kim koyacaktı?

Bugün temizlik kontrolü var.

Yanımda su içen kıza döndüm:

"Fazla mendilin var mı?"

"Mendilim yok. Ama burnumu sildiğim kirli bir bez parçası var."

⁴⁵⁹Ayla Kutlu, *Mekruh Kadınlar Mezarlığı*, Bilgi Yayınevi, 3. Basım, Ankara, 2000, s. 123 - 136.

"Ver... Nasıl olursa olsun."

Sümükleri kurumuş, eflatunlu yeşilli küçük bez parçasının temiz yanını dışa getirerek, yırtık yerlerini saklayarak küçük bir dörtgen oluşturdum. Bu idare eder. Yakam ne olacak? Bütün çabama karşın, yakayı az kirli bile göremiyorum.

Kalın ak gövdeli, zeytin yapraklı, söğüt şahnişli okalıptüs ağaçlarının arasında voleybol oynayan kızların yanına gidiyorum. Büyükler oynarken, küçük kızlar yalnızca alkış tutabiliyor. Alkışlamak istemiyorum kimseyi. Büyük kızların hoplayan memeleri acılı bir çağrışım yapıyor: Annem olsaydı yakam kirli olmazdı. Çoraplarım delik, cebim mendilsiz. Simdi böyleyim ama, yaka sorunumu da bu koşullarda çözebileceğim. Yakamın iliklerini düğmeden çıkarıp, annemi unutup, herkesten çok zıplıyorum. Ayağımın hemen yanında, ne zamandır kurumayan bir küçük çamurlu gölcük var. Yakam nasılsa bu çamurlu suya düşecektir. Düşmüyor. Zıplamanın yararı yok. Yapışmış sanki

Zil çalıyor. O zaman kimsenin görmeyeceğine inanarak yakamı alıp suya atıyorum. Pike, çamurlu suyu hızla içiyor. Bu içişten duyduğum sevinç yüzüme vurmasın diye kaşlarımı çatıyor, eğiliyor ve gereğinden daha yüksek sesle söyleniyorum.

"Ah!.. Yakam suya düştü"

Suda kendi yüzümü değil, çamaşırları kirden artık renk değiştirmiş olan, evden çıkmayan, işe gitmeyen, elini yüzünü yıkamayan, evin giderek daha pis hale geldiğinin farkında olmayan, sabahlara kadar sayıklayarak yatağında dönenen, ağlayarak evi dolaşan babamın şişmiş gözlerini, tıraşı uzamış yüzünü görüyorum.

Sular akan yakamı, iki parmağımla tutup doğrulurken, babamı unutuyorum. İçimde kurtuluş saydığım iç aydınlığı. Bir ses bunu bozuyor:

"Öğretmene söyleyeceğim seni. Hem mendilin yok, hem de yakamı suya attın."

Dönüp bakamıyorum bunu söyleyene:

"Atmadım, niye atayım?"

"Çok kirliydi yalanını desteklesin diye. Hem öğretmen buna inansa bile, ilikleri kopmuş olduğu için de şana kızacak."

"İlikler şimdi koptu."

İkisi birden mi?

Ona göre kurtuluşum yok. Kurtuluşun yolunu biliyorum ama, bunu açıklamaya gücüm yetmiyor.

"Annemin yeni öldüğünü unuttun mu, desem."

"Annem babam ölsün ki..." diye pek çok inanılmaz yalanlarımı inandırıcı kılmıştım. Bu bağışlanamayacak kadar büyük bir günah olmalı ki, Tanrı beni bağışlamamıştı. Şimdi adını anarsam, sıraya babamı koyabilirdi.

Yağmur çiselemeye başlıyor. Belki de temizlik kontrolü yapılmadan sınıflara alırlar çocukları. Havanın bulutundan, damla damla inen yağmurdan, uzak dalgaların kırılma sesinden ve köpüğünün artmasından bekliyorum annemi hatırlamasını.

Hatırlamadığını yüzüne bakar bakmaz anlıyorum:

"Öğretmene söyle de başına neler gelir, gör," diyorum.

El, tırnak, mendil kontrolü yağmur altında sürüyor. Sıra bana geliyor.

"Yakan nerede?"

"Düştü öğretmenim, çamurlu suya düştü."

"Nasıl düşer yaka?"

"Bilmiyorum. Voleybol maçı vardı. Çok heyecanlıydı.

Zıplarken..."

Sözümü kesip öğretmenin yüzüne bakıyorum. Annemin öldüğünü o da mı unuttu? Herkes ne çabuk unutuyor?

"Yaka düğmen kopuktu öyleyse?"

"Hayır işte düğmem önlüğümün üstünde öğretmenim."

Yanımdaki yutkunuyor. Farkındayım, söze başlamak için yutkunuyor:

"Yalan söylüyor öğretmenim. Yakası çok kirliydi. Zil çalınca çıkarıp pis sulara attı."

Öğretmen beni bırakıp ona dönüyor:

"Laf taşıyanlardan, müzevirlerden nefret ederim."

Derin bir soluk alıyorum. O ağlıyor, öğretmen arkalara yürüyünce mendil olarak gösterdiğim sümüklü bezini yere atıyorum.

"Al paçavranı, müzevir."

Eğilip alıyor. Yere tükürüyorum. Her el attığımda bulacağım bir yere temiz mendil koymam gerektiğine karar veriyorum.

Öğretmen artık en arkada. Hanna'nın yanında.

Hiçbir zaman yakası olmadı Hanna'nın. Bunu sorun yapmadı. Hanna, sınıfın günah keçisi. Öğretmenler alaylı bir tonda, tam adını söylerler onun:

"Hannibal... Hah hah hay... Hannibal Petros!.."

Hanna'lar bizim komşumuz. Annesiyle babası ayrılmış. Annesinin yarısını cinlere vermek zorunda kalmışlar. Anneanesi Hanna'nın babasını evlerinden kovmuş. Bu, sokağımızdaki herkesin bildiği bir öyküdür. Hanna'ların evinde ne su, ne de elektrik var. O okuldan çıkar çıkmaz soluğu deniz kıyısında alır. Petros Balıkçı'yı bekler. Petros Balıkçı'nın tam adını bilmez kimse. O Petros Balık-çı'dır. Pis kokar, çok içer. Her gece nara atarak, sendeleyerek bizim sokağımızdan geçer, şimdiki evine gider.

O geçerken Hanna'nın anneanesi; evin kararmış, çürümüş kepenklerini çeker, içerden çengellerken söylenir. Biz o sırada, Hanna'nın annesinin ne yaptığını görmek isteriz. Ama lambayı da söndürür yaşlı kadın. Hanna ortalarda görünmez. Sokaklar insansızdır. Anneler babalar son çocukları çağırır, evlerinin kapısında durup.

Şimdilerde beni kimse çağırıyor.

Hanna'nın annesi saçlarını günde saatlerce ve yaşamında günlerce tarayan bir kadındır. Yüzü çok gençtir ama saçları bembeyazdır: Uzun, kıvrırcık. Kimseyle konuşmaz. Oğluya bile. Sesini duyan biri olduğunu sanmam. Hanna'ya annesiyle ilgili soru sorulmaz.

Sokağın eskilerinin anlattığına göre, doğum sırasında Petros Balıkçı Tanrıya küfrettiği için, çocuk havsalada sıkışıp kalmış, (Havsalam almıyor... Havsalaya sığmaz... sözlerini ayıp sayıyorum o yüzden ve kullanmıyorum.) Evdeki makasla lohusanın etlerini kesmişler, çocuğu öyle kurtarmışlar.

Hanna'nın anneannesi o yüzden damadını bir daha evine sokmamış. Daha sonra, Hanna'nın annesini cinler basmış, gövdesini ele geçirmiş, ateşle yakmaya başlamışlar. Anneanne, her cine kızının aklının bir parçacığını adayarak onun canını kurtarmış.

Gencecik yaşında saçları ağarmış, gözlerinin ışığı azalmış, aklının çoğuna sahiplenen cinler yüzünden konuşmayı unutmuş olan anne, yarısıyla dünyada, yarısıyla öte yanda yaşamaya başlamış.

Üst katta büyük bir oda, alt katta basık ama üst kat kadar geniş bir kilerden oluşuyordu Hanna'ların evi. Çok büyük, perdeli, eski dantel örtülü yatakta anneanne yatardı. Yatağın yalnızca sağ yanını açar, büzülerek uyurdu yaşlı kadın. Öte yan kocasının yeri idi. Kimseler dokunamazdı çoktan ölmüş olan erkeğin damatlık giysilerinin serili durduğu o yana. Sık sık temizlenip fırçalanarak yeniden yatağın üstüne serilen, kalın boz şayak pantol, kara uzun balıkçı cekeri ile, sarılığı iyice belirginleşmiş sadakor gömlekten oluşuyordu damatlık giysiler.

Bir sülük avcısıymış adam. Durgun bulanık suların diplerine çöken, karaya yakın kahverengi, küçük başlı, gövdesinin iki ucu sivrilerek biten küçük yilancıklardı sülükler. Buz gibiydiler. Yarı bulanık tuzlu sularda, kavanozların dibine kıvrılmış, çok az devinerek, hastalık yüklü kanları emecekleri zamanı bekleyerek, bu işi bitirdikten sonra pek çoğu şişip ölerken, insanların yaşamlarını kolaylaştırırlardı.

Hacamata gerek kalmazdı. Tansiyonu düşürür, sıtmayı keserdi. Kadınlar hayızdan kesildikten sonra üstlerine bastıran sıkıntılardan sülükle kurtulurlardı. Kan emerek yapardı bunu sülükler. Hasta sağlıklı demeden sürgit kan emerlerdi.

Ekmeğini onları satarak kazanırmış büyükbaba. Damadı Petros Balıkçı güzel kızı çok sevmiş ama, daha ilk günden tiksiniş babadan. Onun büyük burnu, kısık miyop gözlerinin üstünde karmakarışık dağılan kırçıl kaşları, kısa bacakları ve uzun gövdesiyle başka iş tutmamasına, sokak sokak dolaşarak;

"Sülükçü... Kan için, sağlık için sülük!.." diye bağırmasına fena tutulmuş.

Barışmayan yıldızlar,.. Çarpışma ve son: Hanna babasız, Petros Balıkçı eşsiz, çocuksuz ve evsiz kalmış.

Balıkçıların kasketlerinin yüksek kenarlı olduğunu, deri ceket giydiklerini, çok küfür edip çok içtiklerini, bağıra bağıra konuşmak zorunda olduklarını, bu zorunluluğun, denizin onları sağır edecek kadar çok ve yüksek sesle kandırmaya uğraşmasından ileri geldiğini Hanna'dan öğrendik, Deniz, bıkmadan denizcileri kendine çağırıyordu.

Babasını bağışlamayan anneannesi ve cinlerin akıl gücünün yarısını götürdükleri annesi yüzünden Hanna, kendini hep suçlu görürdü.

Sokakta oturanların çoğu biz de kuru sebze, zeytinyağını ve sabunu Hanna'nın anneannesinden alırdık.

Yaşlı kadın yaz sebzelerini salkım salkım iplere geçirir, çatıdan aşağılara kadar sırayla çakılan çivilere takarak kuruturdu. Biber, patlıcan, kabak ve bamyanın bizler için güneşe dizildiğini bilirdik.

Bu iş bittikten sonra, ağızları büyük bıçaklarla ve taş parçası vurularak açılmış, çeperleri taşla dövülerek kenarlara yapıştırılmış eski peynir tenekeleriyle zeytinyağı getirirdi evine. Köylüler, sakat ve yaşlı görünümlü ağaçların ürünüyle kışlık düzerlerdi: Zeytincilik yaparlardı. Yavaşça yükselen tepelerde en çok zeytin ağaçları, defnelikler ve sıtma ağaçları bulunurdu. Hepsinden yararlanırdı köylüler. Zeytinyağlarını sızdırdıktan sonra artakalan küspeye defne özü katar, kaynatır, sabunlarını ve sıtma ağacının yaprak ve tohumlarıyla da çocukları, yaşlıları ve komşuları için öksürük şurubu hazırlarlardı. Öksürük şurubu sağlık içindi. Verilirdi... "Satmak mı? Ne kadar ayıptı bunu önermek..."

Hanna'nın anneannesi omuzuna yerleştirdiği ağzı açık tenekedeki yağın çalkalanmasını ve dökülmesini azaltmak için, bir eliyle alttan, öbürüyle yukardan destekler, ağır geniş adımlar atarak, belinden ve omuzlarından gövdesini kısarak kilere girerdi. Zeytinyağları, toprağa gömülü büyük küplerde yerlerini alırdı. Sabunlar, eski bezlerden dikilmiş bin parçalı torbalarda bir köşede bekler, içerden çıkmasına arasıra izin verdiği şişman, sarı-beyaz yaşlı kedi, bütün bu erzakın sahibiymiş gibi gururla orta yerde dolaşırdı. Öksürük şuruplarının yeri, üst kattaki yüksek nişlerin içiydi.

Kedi kendini işine adamıştı. Tıpkı anneanne gibi. Evin taş duvarlarının çamur harcı dökülüyor, duvarlar inceliyor güçsüzleşiyordu. Güçsüz duvar, oyulacak delik demektir, uzunkuyrukların buraya musallat olması işten değildi.

Onu bir kez gören, kedinin nasıl bir koruyucu olabileceğini anlardı. Kapalı kapının ardında, kollarını göğsüne kavuşturmuş, gövdesini dikleştirip kapıya dayamış, bir patasını diğerinin önüne atmış, bıyıklarını kemiren bir fedai, işini bilir silahşordu o.

Sinemalarda korsan filmleri oynardı o günlerde. Kara Korsan zaferden sonra gemisinin güvertesinde nasıl durursa, Hanna'ların kedisi de kilerde mutlaka öyle duruyordu.

Hanna'nın annesi, alışların, satışların, oğlunun gereksinmelerinin dışındaydı. Saçlarını tarıyordu, tarıyordu, tarıyordu. Güneşe karşı kabartıyor, örüyor, açıyor, tarıyordu.

Petros Balıkçı bazen gündüzleri de kapının önünden geçiyor, onu görünce duruyordu. Seslenince, Hanna'nın annesi onu daha önce hiç görmemiş, kaçgöçe alışkın bir kadın gibi kaçıyor. Bir yabancıydı kocası, kötülük yapmaya gelmiş cin... Saklanmalıydı.

Anneanne insanların dünyasındaki tek kişiydi. Kendisi, kızı ve en çok da torunu için çalışıyor, konuşuyor, pazarlık yapıyor, kızıyor, getirilen çay bardaklarına, büyük bir sevecenlikle öksürük şurubu dolduruyor, çamaşır yıkıyor, ev temizliyor ve hiç yakınmıyordu.

Sırtında parlamış, yeşermiş kara etek ve bir zamanlar kocası sağken ona giydirdiği havuz yakalı, düşük omuzlu, dirseğe kadar uzayan kollu fanilalar vardı. Pazar günleri, Müslüman kadınların giydikleri kara çarşafın eteği üstüne bir yorgan kadar büyük, püskülleri kamışlar kadar uzun kara şalını sarıyordu.

Petros Balıkçı, deniz kıyısında oğlunu kandırmaya çalışıyordu. Hanna'nın boynuna sarılıp, kafasını göğsüne dayıyordu:

"Gel benimle kal, O cadı ninenle, aklını yitirmiş ananla kalıp da ne olacak? Sana benden başka bakabilecek kimse yok. Ninenin iki ayağı çukurda. Devlet

bakacak değil ya bizlere. Biz yalnızız burada oğul. Yalnız, yapayalnız... Ormanda bir deniz kabuğu kadar yalnızız... "

Bir gün Petros Balıkçı'nın sandalı geri dönmedi.

Birkaç ay sonra annem kendini çatıdan attı.

Ablamla odamızdaydık. Annemle babam her zamanki gibi kavga ediyorlardı. Kavga büyüyünce, ablam tirtir titremeye, ağlamaya başladı. Ben de korkuyordum ama gözlerimde yaşlar yoktu.

Babamın annemi tokatladığını duyduğunu, sonradan söyledi ablam. Annem ağlayarak odadan çıktı. Biz kapımızın önündeydik. Görmedi bile. Çatıya çıkan dik merdivene tırmandı. Babam söverek geldi, annemi eteğinden çekti. Annemin geceliği söküldü. Bunun farkına varmadı. Daha büyük telaşla merdivende yükseldi. Babam merdiveni sallamaya uğraştı ama merdiven yukardan sıkıca kancalıydı, sallanmıyordu. Babam yiten annemin ardından tırmanmaya başladı.

Babamın başı çatının karanlık dörtgeni içinde yitmeden, dışardan sert bir kırılma sesi geldi. Babam çığlık atarak kendini aşağı bıraktı. Biz, sokağa çıkmak için alt kata inen merdivene saldırdık. Babam ikimizi de itti, üç adımda bir kat aşağı iniverdi. Onu izledik. Sokağa çıktığımızda bir karaltının yerde durduğundan başka şeyi seçemedik önce. Biri fener getirdi.

İki meleğin annemin ciğerlerinde kalan son havayı içlerine çek-tiklerini gördüm. Böylece annemin soluğu bitti. Soluğu daha uzun süre çeken melek pembeleşti. Diğerinin solukluğu yitmedi. İkisi de benim kendilerini gördüğümü anlayınca kaşlarını çattılar. Babam annemin üstüne ikinci kez kapandığında melekler kaybolmuştu.

Öğretmen Hanna'ya iki tokat attı. Hanna her zamanki gibi hiç ses çıkarmadı.

Teneffüste Hanna'nın yanına koştum. Kapattığı yanağındaki elini âdeta sökerek ayırdım: Öğretmenin parmak aralıklarının izi, az soluk alan meleğin; yanağın geri kalan bölümü ise, annemin soluğunu bitiren pembe meleğin rengindeydi.

"Çok canın yandı mı?"

"Boş ver."

"Ama parmaklarının izi kalmış."

"Aldırma geçer. Herkes vuruyor zaten, alıştım."

"İki cevizim var. Birini ister misin?"

Bakmadı. İstiyor mu, istemiyor mu anlamadım. Cebimden cevizleri çıkardım. Günlerden beri masanın üstündeki kabın içinden almayı kurduğum cevizleri hemen birisiyle paylaşmama şaşıyordum.

Çok iri cevizlerdi.

"Vereyim mi, istiyor musun?"

"Ver."

Sevinmiyordu. Dikkatini onurundan başka yöne çekememiştim. Vazgeçtim. Ama "Vazgeçtim" demeye utandım. Böyle yapsaydım da ne kızacak, ne de üzülecekti. Verirsem alacaktı yalnızca. Sevinmeyecek, gözleri ışıklanmayacaktı.

Gerçekten vazgeçeceğimden korktum, cevizleri uzattım. O elime dokunmadan aldı cevizin birini. Gidip تنها bir köşede, iri bir taşın üstünde kendi cevizimi kırdım. Çürüktü, içi boş... Mahmur, tombul bîr kurt açılıp yeniden kıvrıldı. Kabukları ayanımla yere ittim. Ağlamamak için çaba harcadım. Keşke cevizi Hanna'nın yanında kırsaydım. Çürük cevizin bana kaldığını görünce, cevizinin yarısını verirdi.

Hanna ertesini yıl okula Hasan Hasman olarak geldi. Okul Hanna'ya giyim ve kitap yardımı yapıyordu. Yarıyılıda parasız yatılı sınavlarını kazandığını Kastamonu'ya gittiğini söylediler.

Yazları evine geliyor ama hiç dışarı çıkmıyordu. Eski sınıf arkadaşları bir iki kez penceresinin altında Hasman yerine "Hayvan" diye bağırıyorlardı.

Ablam kronik nefrit tanısıyla hastaneye yatırıldığında, göz doktoru, doku bozulmasını kontrole geldi.

"Ben göz doktoruyum," dedi, dağınık kaşlı, otuz beş kırk yaşlarındaki adam.

"Ne ilgisi var? Ablama nefrit tanısı kondu,"

"Ah bilgisizlik" diye gülümsedi doktor. "İnsanı rahat ettiriyor."

Muayene sırasında yüzü asılmaya başladı. Kötü giden şeyler yüzünden okunuyordu. Uzanıp cebinin üstündeki yazıyı okudum:

"Dr. Hasan Hasman"

Bu adın çağrıştırdığı hiçbir şey yoktu. Gövdesi uzun, bacakları kısaydı.

Ablamın upuzun gövdesinde damarlar çağlayanlar gibi gürültüyle akıtıyorlardı kanı. Çok halsizdi, yüzü, elleri şişmişti.

"Biraz dışarı gelir misiniz?"

Gövdesindeki tanıdık yapıyı onun ardından dışarı çıkarken hatırladım.

"Ona olabildiğince mutluluk verin. Her türlü yalanı söyleyin. Nasıl başarabileceğinizi bilmiyorum ama bunu yapmaya çalışın. "

"Hanna, Hannibal Petros!.. Sen Hanna'sın."

Hiç tepki vermedi. Sorulacak çok sorum olduğunu, o yüzden ardına düştüğümü anlamamış olamazdı. Ama aldırmadan önümde yürüyordu. Oysa ne dedesi, ne anneanesi, ne babası insanları böyle bırakıp giderlerdi.

Beni ya tanımamıştı, ya da tanımazdan geliyordu, ikisi de birbirinden kötüydü. Ona ceviz verdiğimi hatırladım.

İşte o anda Hanna oldu. Sırtındaki kaslar kasıldı. Ayakları iple birbirine bağlanmış da adım atarsa düşecekmiş gibi, duruverdi. Benden yana döndü:

"Ablanın..."

Sözünü tamamlamadı. Büsbütün başka tonda, ılık, duygu dolu, üzgün bir sesle sürdürdü:

"Şaban yaşıyorsa onu oyalamak zorundasın. Güçlü olmaksın"

Önüne baktı. Utanıyormuş, yahut suçluymuş gibi duruyordu. Bir anda kurulmuş olan bağ, kurulduğundan daha uzun zaman parçacığında, ama yine de hızla kopuyordu. O böyle olmasını istiyordu. Yüzündeki pus yitti.

Şimdi bir doktordu. O duygularını işine karıştırmayan bir doktor. Ben umutsuz bir hastanın yakını.

Ayağını ilk basamağa atarken mırıldandı:

"Ceviz çürüktü. Üzülmeysin diye sana söylemedim." Dünyada yalnız, yapayalnız, ormandaki bir deniz kabuğu gibi yalnız kalacağımı anladım.

Ablam gidecekti Deniz kabusunun içindeki -ve onu yapayalnız olmaktan koruyan- son kum taneciğine kadar direnebilirse o kadar direndikten sonra...

Şimdi içerde, damarlarındaki kanı uğuldayarak dolaşsa da rüzgar onu çoktan ele geçirmişti.

Petros Balıkçı, yakınları için aynı korkuyu yıllarca çekmişti. Aklının bir bölümü cinlere verilmiş genç karısı kendince direnmişti belki. Petros Balıkçı yine de karısını ve çocuğunu yitirmişti.

Hannibal Petros, anneannesinin yönlendirmesiyle, bu yalnızlığı yaşamamayı seçtiği için kaybolmuştu.

Hanna... Eski arkadaşım.

23 Ekim 1992

Oran-ANKARA

KARA KAYALAR⁴⁶⁰

Hiçbir şeye karar verilemeyen üçyol ağzı. Çünkü her birinin yaşama ilişkin anlamları farklı. Taa ötelere gidip güneye inince, Arabistan'ın kutsal topraklarına varılıyor. Doğuya gidince toprak sararıyor, kıraçlaşıyor. Toz yığını olarak göçebe bir çöl sınırına erişiyor. Taşı, bitki örtüsü, evleri, insanlarıyla tarihin en eski, en yorgun kentlerinin vahasına... Batıya, denize doğru gidince, yılda üç kez ürün alman zenginlik ve güzellik diyarı çevreliyor insanı. Bu başlangıç noktasındaki yabancı ise, tam burada, nereye gideceğini kestiremez.

Batı yolu masallardaki gibi. Küçük oğulların saptığı en kötü görünen yol. Boz kurdeleler gibi pırıltılarla ötelere, hurma diyarına ulaşan güney ve fıstık ve el emeği ülkesine kavuşan doğu yollarından epey farklı.

Zenginliğe dair bütün ipuçlarını saklayan püskürmüş kayalar, suçlu ve karanlık bir yeryüzü resmi çiziyor. Toprağın üstü, sonsuza kadar bu çirkin kara kayalarla örtülüymüş gibi görünüyor. Binlerce yorgun devin ayağından fırlatılmış çizmelerdir belki de. Fırlatılmış, kalakalmış.

Gargantua buraya geldi mi? O ve arkadaşları, altları erimiş çizmelerini, postallarını attıkları gibi, biraz daha batıda, denizin ağzında dişlerinin de tümünü dökmüş olmalı. Çok yemekten çürümüş, kirli, bakımsız dişleri varmış, saçılmışlar; kararmış, patlamadan yanmış dev cinmısırlarını da dişsiz ağızlarında evirip çevirmiş ve tükürmüş olabilirler.

İşin gerçeği, hâlâ, toprak olmamış yanardağ lavları bunlar. Gölgesiz duracak kadar genç ve çıplak. Bir oturacak, bir uzanacak kadarcık yer bulmak için denize doğru epeyce yol almak gerekiyor.

Üçüncü yola saptıktan epey sonra kötü kokan bir bataklık ve bataklıkta işe yaramayan kötü kokulu otlar, geniş ve boz yapraklı çiçeksiz bitkiler beliriyor. Köpüklü ıslaklıklar, görünmez yaşamı boyuna doğurup üretiyor.

Üçyol ağzının gitgide genişleyen açısı içinde kalan doğusu, gözden yitecek kadar uzağa düşerken, türlü otlara komşuluk ediyor. Mor, sarı, mavi, kırmızı küçük çiçeklere ve bir küçücük, sessiz, uysal kaynağa. Batıda, fareler bile kayaların üstünde

⁴⁶⁰Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 11 - 31.

dolanamazken, salyangozlar da kaçıyor. Onlar, dünyanın en yumuşak, en mevzun vücutlarını gezdirirken arkalarında pırıltılı gümüş yollar çizerek kılavuzluk yapanlardır. O karanlık kayalarda bunu yapmıyorlar.

Kaynak her sabah mavi gökyüzünü, her gece yıldızlı karanlığı kapıp, üstüne örtünüyor. Belki o yüzden bu kadar billur gibi arı bir sesle, çın çın ötüyor.

Genç kız sayılamayacak kadar küçük olan kızı, kara kayaların oradan kaynağa doğru giderken gördü, orta yaşlı adam. Üç koyun, batı yolunun öbür yanında, kaynağa yakın otluyordu. İnananlarını kaybetmiş bir eski zaman tanrıçası kadar yalnız ve bir kircini gibi eciş bücüş görünüyordu kız.

Adam vurup gidecekti önce. Kamyonetin arkası ağzına kadar tavuk yemi ve bahçe ilaçlarıyla doluydu. Adana'dan dönüyordu. Hatay yoluna, batıya sapmıştı. Alışkın olduğu için, kayaların ürkütücülüğünü fark etmedi de, olmayacak bir görüntü olduğundan kızı gördü.

Kamyoneti durdurdu. Gözleriyle kızı izlemeye koyuldu. Püskürmüş kayaların birinden öbürüne atlıyor, herhalde sonsuz yalnızlığını yenmek için kendi başına oyun oynuyordu. Atlarken eski soluk entarisinin etekleri biraz havalanıyor, ince, kuru, at ayağı gibi fazlaca kemikli dizleri görünüyordu.

Adam, indi. Düşünmeden, kendiliğinden şalvarını düzeltti, kır düşmüş sakalını sıvazladı, bıyıklarını, kaşlarını. Kız kendisini görmüş müydü? Görmüş de aldırıyor muydu, yoksa bilerek mi fazlaca sıçırıyordu? Bir an tedirginlik duydu: Burada, bu ıssız, korkutucu yerde kimse yapayalnız olmaz. Bekledi. Araçlar geçti, kuşlar, çıyanlar, kertenkeleler geçti. On beş-yirmi dakika olmuştu duralı. Kız durmamış, koyunlarına yaklaşmamış, bir püskürtüden öbürüne atlıyor ve çember çiziyor. Atlıyor, adama doğru; atlıyor, arkası dönük şimdi...

Adam, tabanı Japon köselesi kaplı kundurasının yumuşaklığından rahatsızlık duyarak bir kayanın üstüne atladı. Daha fazla gitmedi. En azından kızla ilgilendiğini anlatmış oldu böylece. Koyu füme şalvarı koyu gri arkasına basılmış pabuçları; her şeyi gri, füme, biraz karanlık bulmuş olabilir. Ne olmuş? O bir çocuk. Bir kız çocuğu. O kadar. Konuşmak isteğini niçin duyuyor? Kimi kimsesi var mı, korkmuyor mu, bin türlü hali varken dünyanın?

Kız onu gördüğünü belli etti, durup bir zaman gözledi. Sonra ardını döndü, oyununu sürdürdü. Daha büyük bir çember çiziyor şimdi. Bir kayadan ötekine atlarken iki bacağını birleştiriyor böylece etekleri gövdeden daha belirgin olarak ayrılıp sığıyor. Bilinçli yapıyor olabilir mi?

Gitgide yaklaşıyorlar birbirlerine.

Birden yakalandı.

Adam onu kolayca belinden sardı. Şöyle bir çevirdi. İki kolun arasına sıkışan gövde öyle düz, öyle ince, öyle ağır bir kir kokusu saçıyor ki.

Kız arkası dönük duruma getirilince biraz direndi... Direndi mi diremedi mi? Durdu bekledi. Deminden beri sıçramaktan yorulmuş, soluklan hızlı. Terlemiş, ensesinden incecik birkaç çizgi sızıyor. Bir an durdular sonra kız adamın hiç ummadığı bir şey yaptı, gövdesinin alt kısmını geriye vererek adamın tam önüne sürdü. Ayarlanmış, bilinen bir sürtünme. Çocuk böyle bir şeyi nasıl yapabilir?

Yollu bu. Küçücük görünse de orospu. Belki şimdiden, belki daha sonra gireceği yol, yol değil.

Adam düşüncesinin ortasında, uyanıverdiğini algıladı. Çevreyi gözledi, faka basmak istemiyor:

-Para versem, benim istediğimi yapar mısın?

Sesi fazlaca boğuk çıktı. Unutmuş, helal olmayana bakmayı, söz etmeyi unutmuş. Sesi o yüzden... Kahretsin, yahu bir çocuk bu.

Cevap, soruyu algılamış ve bekleyen birinin sesi. Çocuksu, ince ama karşı çıkmayı öğrenmemiş bir ses:

-Hııı... Ne verirsin?

-Ne bileyim. Sen nelerin olsun istersin, söyle bakalım. Ona göre bir şey ayarlarız.

-Sarı gömleğim, sarı üstüne yeşil dallı bir entarim olsun isterim. Bir de... - kuşkulu, bu kadar açgözlü görünüp müşteriyi kaçırmaktan çekinir gibi bir tonlama-mavi boncuktan bir gerdanlığım olsaydı.

-Bunların hepsini alırsın. Yok, "Sen getir" dersin, alıp getiririm bile. Amma, İkinci gelişimde de isteklerimi yaparsan.

-Yaparım emmi.

Kollarının arasındaki incecik bedeninin üstündeki baş bir yana eğiliyor, adamın sakalına sürünüyor. Yakınında, saçından yayılan o ekşi kir kokusu.

Bu kokuyu kendi kokusunun uzantısı saymaktan başka çaresi yok. Kokuya aldırmayacak.

Kucakladı. Var yok sanki, öyle hafif. Yine bir kararsızlık ânı. Hayır, kararsız davranmayacak, püskürtme taşların küçülüp bütünleştiği, yalnızca kertenkelelerin dayanabildiği, toprağı bütün bütün kaplamış yere kadar götürdü. Kızı soydu. Ne kolay bir soyunma. Entarisini çıkardı. İçinde hiçbir şey yoktu. İlk dayandıkları anda, elini niye atmamıştı sanki. Bir ödülü kaçırmış gibi duygu. Pütürlü yere yatırdı.. Kız bacaklarını birleştirerek karnına doğru çekti. Bacakları biraz kısa. Adamınkiler de öyleydi. Dizleri çıplakken daha da fırlak görünüyor. Derisinde kabuklanmış ve bazı yerlerde kabukları düşüp pembemsi yeni deri görünen, yara izleri. Bu kayalıklarda, bu kademli berelenme az bile. Her şeyiyle çocuk. Göğüs kafesi ince. Memeleri yok ama uçları küçücük bir kurabiye gibi kabarmış ve birer kuşüzümüyle üstü bastırılmış. Adam kızın kimbilir ne zaman örülmüş ve o günden beri yıkanmamış kirli saçlarının örgülerini çözdü. Örgü yüzünden lülelenmiş saçları isteğini artırsın diye dar göğsün, ve küçük, memelerin üstünde dağıttı. Geri çekilip baktı. Şimdi biraz daha iyi, insana daha az suçluluk duygusu veriyor.

Elini şalvarına attı, çıkarmadan önce sesini sertleştirdi:

-Kollarını gözlerinin üstünde tut. Sakın bakma.

-Olur emmi.

Kız kollarını yüzüne kapattı. Sonra kıpırdandı -tam adam şalvarını yere koyarken, ters bir açıdan en çirkin görünümünde- gözlerini açtı ve kapadı. Tedirginlik. Kızın hiçbir şeye aldıracağı yoktu. Güzellik, çirkinlik gibi bir şeyin ayırıcılığında olmadığı sesinden belli:

-Burası da koyunlarımdan çok uzak emmi. İşin uzun sürerse, koyunlarım yiter. Teyzem de öldürür beni.

- Onları merak etme sen.

Koyunlar ötede, doğuya giden şosenin yakınındaki kaynağın çevresinde buldukları otlarla memnunlar hayatlarından. Görünmüyorlar ama memnunlar.

-Kasma kendini, bacaklarını aç, biraz da dizlerini kır.

Kız söyleneni yaptı. Bu şaşırtıcı emre alışkın olmalı, kafası karışmadan hemen öylece. Adamın kalın, sivilceli gövdesini üstüne, kılları dökülmeye başlamış bacaklarını bacaklarının arasına aldı. Adam bir an için algıladı; İncecik, küçücük gövdesi kara taşların üstünde beyaz bir taş gibi. Sanki uzaklardan yuvarlanmış da burada kalakalmış. Sevecek bir yanı da yok. Hem ne anlar bu? Sıcaklık ve darlığıyla hoşnut eden bir karanlık yalnızca. Islanmıyor bile.

Kısa bir sürtünme. Doğrudan kıza girdi. Sertçe, sonuna kadar. Altındaki küçük gövde hızlı ve sert ilerleyen şeyi duvarıyla durdurdu ama, kızın yüz kasları ve ağzı acıyla kasıldı. Sonya yine hareketsizleşti. Kolları hâlâ yüzünü kapatıyor. Adam ise hızlı soluklarla yükselip inerek gitti geldi, son olarak hoyratça ve duvarı delmek ister gibi yüklendi. Sesi dökülüverdi. Anlamsız güç verişi imi! Kızın gövdesini ezerek üstüne uzandı, soluklarının düzene girmesini, bedeninin dinginleşmesini bekledi. Altındaki gövde; altındaki taşlar ve üstündeki ağırlık yüzünden, belirsiz titreşimler içinde. Bir an, ağla çekilmiş balıkların sonuncusunun belirsiz kıpırdanışı geçti gözünün önünden. Ama bu ölmez. Bunlara bir şey olmaz.

Yüzünü kapattığı kollarını iki yana indirdi. Gözlerini sımsıkı yummuş, acı mı çekiyor? Niye ses çıkarmıyor? İçindeki hayal kırıklığını onun gözlerinde sorgulamak, hesap sormak istiyor. Eksik bir tat. Beklediği bu değildi. Niye o kadar acele etti, içindeki parçalama isteği, kanatma, sorul sorul kanımı akıtma beklentisi... Yarım. Bunlar olmadı, bedenini ezmeli. Sivilceli sırtı güneş ışığında tomur tomur parlıyor. Aralarında oluşmuş ter, gövdesini kayganlaştırıyor. Doymamışlığın getirdiği öfke büyüyor. Bedenini kolayca kızın üstüne çekti. Bütün ağırlığını verdi, çocuğu ezdi. Soluk soluğa bir ince ses; topraktan gelirmiş gibi, boğuk, bunalmış:

- Soluğum kesildi emmi. İzin ver, az doğrulayım.

Adam, küskün ve kırgın yüreğinin acısını kız anlasın diye başını öte yana çevirdi, doğruldu. Bakmadığı sol yanda kız bir sincap gibi hızla ezildiği yerden koptu.

-Seni bozmuşlar kız... Sen altın değil, kalp para imişsin.

Kız cevap vermedi. Belli belirsiz içini çekmiş olabilir mi? Adam kıza baktı. Gövdesi şimdi daha da küçük görünüyor, açılmış saçları tüm yüzünü kapatıyor. Ayakta, çıplak ve farkında değil sanki. Üzgün mü, onuru mu kırılmış. Adam içinde gitgide ar tan öfkeyi algıladı. Bunu yenmeli. Yüzünü görürse... Saçlarını tutup, gövdeyi kendine çekti ve araladı. Bu yüz, hiçbir yere bakmayan gözler ve hiçbir anlam taşımayan bu yüz...

Hiç değilse pazarlığın koşullarını hafifletmeli ki, aptal yerine, konduğu saplantısından kurtulsun:

-Bak haberin olsun. Oropulara verilen her söz tutulmaz.

Kız derin derin içini çekti. Sesindeki kırgınlık belirgin:

-Ne alacaksın peki?

-Yalnız entarilik getiririm. Onu getirdiğimde bir daha verirsen, ondan sonrakinde de boncuklarını getiririm. Ona göre.

- Olur emmi. Ben hep buralarda dolanırım. Göremezsen seslen!

Adam bakmıyor gibi, ama yan gözle onu gözleyerek bekledi. Kız saçlarını acemice ve kötü örüyor; saçları örüldükçe yüzü küçülüp çocuklaşıyor.

Şimdi sıra kendisinde, başını eğip önündeki gevşemiş, kıvrılmış bir yağmur solucanı gibi kayanın meyli üstüne serilmiş organına baktı. Az önceki güç ve şimdiki bitiş... Ne kadar da, göze bağlı bir şey bu.

-Ne diye çağıracağım seni? Geldiğimde yani. Buralara işim düşerse?

-Papatya emmi. Adım Papatya.

Adam gülümsedi. Esmer bir Papatya. Esmer mi bu kız? Bu kara kayaların üstünde beyaz gibi görünse de...

Çıplaklığının tehlikesini birden fark etti. Hızlı hızlı giyinmeye koyuldu. Kız karşılaştıkları yere doğru gidiyor. Adam bu kadar kolayca unutulmaktan sıkıldı. Önemsenmemişti. Seğirtti, kızın kolundan yakaladı, sertçe kendine çekti:

-Emmi emmi deyip durma. Seninle karı-koca olduk say!

-Olur. Ne diyeyim?

Durdu adam. Ne desin? Adını veremez. Vazgeçtiğini söylemek de olmaz. Kızı tartarak yukardan aşağı süzdü. Gözleri bayağı iriymiş. Sanki yağmurlu gökyüzü. Bebeklerinde, yukardan aşağı çizgicikler var, açık renkli çizgiler, sanki üstünde yağmurun rahmet izleri. Öyle duygulanıyor ki. Gözleri buğulanıyor. Yüzüne nemli, ılık bir rüzgâr değmiş gibi. İncecik boyun, saz gibi gövde, tenin hiçbir yerinde kanın zerresi yok. Yarın öbür gün veremli bir kız olacak. Hele böyle bir hayata daha şimdiden başlamışsa. Belsoğukluğu... Evlerden uzak... Başka hastalıklar... Şimdi de var mıdır ki? Kirli bu kız. Onu da kirletti. İşe bak: Dişiliğin zerresi yok ama dişi. Kötülük bunlardandır. Tövbe Rabbim. 'Ne eti ne cilvesi var. Yine de kötü bu kız.

-Neyse ben seni bulurum. Hem senin kimin kimsen yok mu? Allahın bile unuttuğu bu yerlerde dolanıp durursun?

-Teyzem var. Eskiden severdi de. Ama bu yıl sevmez oldu.

Beni evden atmak için koyunların ardından salar oldu. Boğazım yük olmasın diye.

-Peki, senin bozuk para olarak dolandığını bilmiyor mu teyzen?

-Teyzemin oğlu zorladıydı. "Anama söylersen seni kovarım" dedi. Şimdi askerde. Dönüp geldiğinde belki beni alır diye çeyiz düzeyim diyom emmi. Eniştem de ara sıra uğruyor: "Ekmeğimin hakkı," diyor, "tuzumun hakkı..." Öyle yani. Teyzeme nasıl anlatayım?

Dertli mi, geçeceğini sandığı günlük bir sıkıntı mı sanıyor başına geleni? Adam pek anlayamadı. Neyse ne! Onun aklını kurcalayan...

-Peki eniştenen hoşlanıyor musun? Ya benden?

Kız sorunun ardından sertliğin geleceğini anlamış olmalı, kolunu kurtarıp kaçmaya başladı. Anlamış mıydı, anlamamış mı, ne dese inanmayacağını bal gibi bildiğini düşündü adam. Sorması gereksizdi. Onu önemsemiş gibi oldu. Anlamadı belki. Zaten karnının altına sıvaşan, birazı da donunu ıslatan ve şimdi kuruyup kıllarını çekiştiren mısır püskülü kokulu o şey olmasa, az önce olup bitenlere o da inanmayacak. Cünup mu? Gökyüzü odasının altında...

Kızın nerede olduğunu gözlemek için dört bir yana baktı. Ne kız, ne koyunlar, ne kaynak gölü, hatta ne kamyoneti. Hiçbir şey yok. Kara kayalar sonsuza

kadar yürüyor sanki. Bunların bir yerinden beklenmedik bir tehlike çıkabilir. Bunca cansızlığın dünyasında yalnız kalmamalı. Hiçbir şey olmasa bile insanın hayal gücü olmaz oyunlar oynayabilir.

Hızlandı. Şoseye doğru neredeyse koşarak gitti. Yola ulaşmadan önce aralayıp geçtiği sarı-kahveye dönmüş bakımsız sazlar hafif yelde sallanarak ön kesmek istediler. Elleriyle yardı geçti, döndü baktı: Taşlar sonsuz bir karalık biçiminde gölgelen daha da koyulaştırarak ve yuvarlanarak uzaklara akıyorlar sanki. Burada göz yanımlarının sonu yok. Kız, koyunlar, bir kuş, bir sürüngen... Hiçbir şey seçilmiyor. Eski kamyoneti yolun kıyısında, bıraktığı gibi duruyor. Görülmüşler midir? Yüreği ağzına geliveriyor. Kara kayalar, hiçbir şeyi göstermemeye, anlatmamaya, duyurmamaya yemin etmiş gibi sımsıkı birbirlerine tutunmuş, bazen toprağın altından birbirlerinin köklerini sağlamlaştırmışlar. Sessiz, sonsuza kadar sessiz... Rahat olmalı mı? Enişte hikâyesi? Neyse bugün atlatıldı artık. Bir daha gelmeyecek, insan sonradan bu kadar pişman olursa niye o tarla faresi gibi kızı arasın?

Günün geri kalan kısmında, kuşlukta yaşadığı serüveni biran olsun aklına getirmede. Gece kahveye gitti. Okey partisini oynadı her zamanki grubuyla. Eve döndüğünde, sırf o koca götlü tembel karısını rahatsız etmek için kapıyı yumrukladı. Kadının uykulu gözlerine asık suratına bakmadı bile. Yana itti, odalarına girdi, hızlı hızlı soyundu kadının devrilip yatışına her zamankinden daha büyük bir öfke duyarak ve dişlerini gıcırdatarak baktı. Unutmuş onun kadınlığını. Bir inek... sevişirkenki bıkkınlığını hatırladı. Elini nereye atsa, derisinin altını kalın bir tabakayla saran yağlar...

Kadının hızla uykuya geçmiş gibi yaptığını fark etti. Böylece kocasının erkekliğinden kurtulacağını düşünmüştür... Çocuklar uyanmışlardır, ama, kalkamazlar yataklarından.

Döke saça, kabı kaçağı, bardağı, sürahiyi birbirine vura vura, sırf öfkesi yatışsın diye yemeğini yedi. Kendini oyalayacak, olay çıkaracak bir şey de istemiyor canı. Soyundu, sahiden uyumuş olan karısının yanına devrildi.

Kamyoneti öylece yolun ortasına bırakıp gitmesi yanlıştı. Dolaşanın başına ela da gelirmiş, bela da. Ela? O kız mı? Haydi canım... Gözlerine doluveren o

görüntü: Yüzü saçlarıyla kapanmış küçücük, incecik, zavallı beyaz -beyaz mıydı? - gövde, kollarında ve bacaklarında aşırı zayıflıktan dolayı uzamış tüyler... Omuzları, koltuk altları dolmamış bile daha. Omuzlar kemik yığını olarak çıkık ve sert, koltuk altlarıysa kemiğe, yapışık deri yüzünden çok çukur. Memeleri... Haydi canım, kuşüzümü meme başları...

Kanı tutuşuverdi. Sirtüstü yattı, gözleri fal taşı gibi açık. Açık ama gözlerinin önünden yitmiyor kızın, çırılçıplaklığı. Sağında karısı yan yatıyor değirmen taşı kalçası, kale duvarı gibi yükseliyor. Kokusu? Nasıl kokuyordu? Yatak; birikmiş, kumaşla emilmiş ter ve bıkkınlık kokmadığı muhakkak.. Kayalar peki, onlar nasıl kokuyordu? Elinin iki parmağını yaladı, göbeğinin üstünde gezdirdi bu parmakları. Memeleri bu kadar ıslaklık algılama gücünü artırır. Peki yanındaki kadının memeleri? Masaldaki gibi, tutacaksın bir memesini çaprazlayacaksın öbür omzuna atacaksın. Sonra öbürünü de bu omza...

- Uyuyamadı.

Ertesi gece kahveye de gitmek gelmedi içinden. Sakin bir gece. Yatarken, kızına kaynattırdığı iki bardak ıhlamuru içti. Huzur istiyor, uyumak istiyor. Yine de, daldıktan hemen sonra kanının tutuşmuşluğunu ayırt ederek gözlerini açıyor. Dişiliği özleyen bedeni, başını döndürüyor. Yıllardan beri unuttuğu kanının çağıldaması başladı. Açılmamış bir gövde, gövde bile sayılır mı? Dönüp bakılacak yanı yok. Nice. küçük kızlar sokaklarda oynayıp duruyor. Ama onlar çocuk! Peki bu kız ne? Daracak, kuru, karanlık bir yolu açıyor. Sonra bir duvar çıkıyor karşısına. Bu sınırı delmek, canını acıtarak delip geçmek isteği gitgide artıyor. Kuru yollara dayanabilir, kanın şorultusunu belli belirsiz duymak sanrı gibi gelip geçici de olsa, bir anlık müthiş bir gücü yaşamak için. Küçükmüş, ona ne. Yetimliğinden de.

İlkinde boşalınca ikincisi daha kolay, o zaman bir kale kapısını koç başı ile döven askerın heyecanı içinde rüzgâr gibi esecek. Döv, çekil, bir daha saldır. Sonuna kadar gitmeli. Araplar akıllı herifler. Gövde ile birleşen derinin bir kısmını kestirerek... Upuzun bir aletin sahipleri. Upuzun. Dünya yanıyor bir kertenkele gibi kayalara yapışmış gövdeyi nasıl ezdiyse, şimdi istek o kıza benzemiş, göğsün ortasına oturmuş bastırıyor, soluğunu kesiyor.

Sabah öyle yorgun uyanıyor. Hava bulutlu, ağır. Yağmur yağacak. Burada yağmur, hiçbir mevsimde hiçbir saatte insanları şaşırtmaz. Gece biraz ıslatıp geçmiş zaten. Belki o sırada uykuya dalmıştır.

Karısının akşamdan hazır ettiği sütleri ve bu sabah sağılanları ayrı ayrı güğümlere boşalttı. Her birinin müşterisi başka. Sütleri kamyonete yükledikten sonra yumurta viyollerine sıra geldi. Niyeti önce dağıtım yapmak, sonra üçyol ağzına gelmeden önceki küçük kaynak gölünde oyalanmak. Kız "iki gün ancak dayanabildi, benim için geldi" diye, şımarsın istemiyor. Orada içindeki istek geçerse yahut kızın düşlediği gibi olmadığını yalnızca bir sıçan olduğunu görürse atlacağı gibi arabasına... Gecelerin insana oynadığı oyunları biliyor. Kızda, hiç iş yok. Belki de yaşlanıyor olması, kendi kendine oyunlar oynamasına neden oluyor.

Tam hareket edecekken, indi, eve girdi, doksandokuzluk tespihi aldı. Dünyanın bin türlü hâli var, ola ki, tespih zihninin temizlenmesine yardımcı olur.

Evinin bahçesinden çıktığı anda, anlayıverdi. Dağıtıma gitmeyecek. Bir gün de geç kalsın.

Şehrin dışına çıkan caddeye saptığında, toz yutmuş palmyelerin üstünde kızın kızın bacak bacak üstüne atıp oturduğunu fark etti. Meme başlarını koparıp koparıp palmye dallarının altından sarkan hevenklere, kupkuru çekirdekten ibaret mor renkli palmye meyvesi olarak yapıştırıyor. Bir palmye daha, bir tane daha. Hepsinin üstünde rahatça oturmuş...

Gövdesinin avazı çıktığı kadar bağırdığını algılıyor. Ardından korna sesleri yükseliyor. Ne zamandan beri bu geçitte duruyor acaba? Telaşla hareket ettiğinden, kız gelmiş, Ön cama oturmuş, bacaklarını iki yana açmış, belli belirsiz bir yarık, koyu, gölgeli, pek seçilmiyor. Hızlanıyor, hızlanırsa, olmaz bir yerde olmaz biçimde oturan kızı yakalayacak!

Yol denizden uzaklaştı. Fıstık diyarına, hurma diyarına ayrılacaktı birazdan. Önce küçük, koyu kahve taşlar geçtiler yanından. Sonra devlerin dökük dişleri karararak uçtular. Birkaç kilometrelik yol boyunca yayılmış taşlar oradaydı, ama kız?

Yeşilliklerin bittiği yerlerde çok uzak bir gri-mavi deniz çizgi çiziyordu ama artık bu görünüm iyice arkasında kalmış. Hiç toprak yok, yalnızca püskürme kayalarla kaplı her yan.

Sazlığın orada aracı durdurdu. Kaynak yine sağında. Çiçekler var: mor, pembe, üç koyunun ağızlarına çok yakın, biraz sonra belki yoklar. İnmek, için kapıyı açtığında, kızın soluk soluğa koştuğunu ve kendini yolun ortasına attığını gördü. Elinde boğumlu kalın bir sopa tutuyordu. Gülmedi, selamlamadı, tanışıklık göstermedi. Başını hafice yana eğmiş, dikkatle adamı gözlüyordu. Saçları iki gün önce acemice ördüğü gibi, salkım saçak. Adam, "dayanamadığını belli etme," diye kendine tembih geçiyordu. Belli etme, kaşlarını çat, doğrudan yüzüne bakma. Yüz verme...

- Getirdin mi emmi entariliğimi?

İnce ses. Doğru, o gün bir şeyler konuşulmuştu, o da vaatte bulunmuştu. Aklından atamadığı kızın dileği, aklına bile gelmemişti. Gelse bir entarilik kestirir miydi, kestirirdi. Teni yandı, alnından başlayan bir kızarma, bütün gövdesine yayıldı; utanma mı, yoksa yalnızca başka şeye mi yönlendi bedeni, düşünceleri, anlayamıyor.

Ne var şu kızda? Bunu hep söylüyor hep soruyor kendi kendine ve cevabını da bulamıyor. Kızın hakkını yemek istemez. Şimdi yahut başka zaman, kimsenin hakkı kendisinde kalmasın. Elini cebine attı. Burada paralar her zaman kirli, buruşuk ve nemliydi. Bakmadan, içlerinden birini çekti. En yıpranmışını seçmiş olmayı yeğlerdi. Kıza uzattı. Kız, alıcı kuşun yılan yavrusunu kapması gibi neredeyse gözle görünmeyecek kadar kısa sürede kaptı, entarisine içten dikilmiş cebine koymak için eteğini kaldırıverdi. Beyaz dümdüz, ne olduğu belirsiz, karnından sonra, azıcık kabarıklığı bile olmayan üçgen göründü. Davet mi? Utanma duygusu yok mu bunda?

Kızı belinden yakalayıp kamyonete taşıdı. Şoför mahalline attı, kendisi de bindi. Kız elindeki sopayı ne yapacağını bilmeden salladı. Araç hareket edince sızlandı:

-Emmi koyunlarım...

-Boş ver. Buluruz koyunlarını. Kaybolsalar bile sana öyle çok para veririm ki, teyzen sevinir.

Çok gitmediler. Adam kenara çekti:

-Soyun.

Kız sopasını yana bıraktı. Boğazını kapayan ilik ve düğme kopmuş olduğu için gevşek duran yakasının bir ucundan tutup entarisini yukarı çekti, sopasının üstüne atıverdi.

Adam doğrudan bakmıyor, yan gözle süzüyordu. Başını çevirmeden, çıplak gövdenin yitikliğini, bazı yerlerde görünmezliğini, sanki özünü tahrik etmek için gözlüyordu. İki gecedir uykusunu kaçırın bu. Uslu bir kız gibi ince bacaklarını birleştirmiş. Kamyonetin zeminine bile değmiyor ayakları. Gövdesini ölçüye vursa, sırtının genişliği bir karış, göğsünün genişliği bir karış daha, toplam iki karışlık eni var. Oturduğu ve adamın bakış açısı uygun olmadığı için biraz saklanmış gibi görünen üçgen, peçete gibi temiz, hareketsiz, ürpertisiz duruyor. Adam yüzünü ona dönünce kız başını öte yana çeviriyor. Pencereden dışarı bakıyor. Ensesindeki kemik fırlak.

Adam aracı yine sürmeye başladı. Püskürtme kayaların bittiği yere kadar gitti. Denizle karakayalar arasında kısacık, çirkin ayrıkotlarından başka şeyin yetişmediği kıraç, ıssızlığa çekti. Buraya kimseler gelmez.

-Kız sen üstünü de görmemişsindir.

-Görmedim emmi.

-Hoşlanıyor musun bu işlerden?

Kız omzunu silkiyor önce. Ardından bir önceki soruyu cevaplıyor:

-Eniştem, "aybaşı olmadan önce istediğimiz kadar yapabiliriz" dedi. "Çocuk sayılırsın, sana günah yazılmaz. Hem de tehlikesi yok," diyor.

-Hoşlanmıyor musun?

Kız birden, edalı, bağırdan bir çağrı gibi bakış atıveriyor. Gövdesini ve bacaklarını öne doğru uzatarak üçgeni gölgesiz ve düzgün, bir yaygı gibi seriyor.

Hayır, bilerek yapmıyor bunu. Yine de deli etmeyi beceriyor.

Adam, alt giyimlerini acele soyunuyor. Üst giyimleri yerli yerinde. Gömleği, yeleği, hatta kösteği bile. Kızı kendine doğru çevirip sağ bacağına aşağı veriyor. Öbür bacağına koltuğun arkalığına iyice dayıyor. Tembih geçiyor gözleriyle: "Bu burada kalsın." Üçgen yavaşça açılıyor, açılmıyor da aralanıyor. Adam bir süre bakıyor ya

gördüğü ne, çünkü gözlerinde sis, sanki alnı ter seliyle yüklü, yahut bulutlarla. Kız yüzünü kollarıyla kapatmış.

Adam yine hızlı giriyor. Soğuk sular, buzlu şerbetler içmiş gibi ferahlık duygusu. İki günün sıkıntısı odaklandığı yerden akıp gitmekte. Gözleri açılıyor, zihni açılıyor, rahat.

Bırakıyor kendisini bir süre. Bu tenin ılıkılığı ve tazeliği. Solukları rahatlayınca doğrulup, kızın hâlâ kapalı yüzünü açmak için kollarını çekiyor.

-Hoşuna gitti mi?

-Ne?

-Yani seni böyle düzmem, hoşuna gidiyor mu?

Kız gözlerini adama dikeyor, hiçbir şey söylemeden bakıyor. Ah o an hoşlandığını söylese adam ne kadar mutluluk duyacak. Hayatında duymadığı gibi, müthiş bir zaferin, yıllar süren beklentinin gerçekleşmesi gibi. Öyle sanıyor, kız bakmayı sürdürüyor, adamın mutluluk beklentisi doğduğu gibi ölüyor. Hayallerin oyunu, sabun köpüğüne benzer...

Adam şalvarını çıplak tenine çekerken, kız doğrulup oturuyor. Üçgenin üstünde taşmış sümük parçası gibi bir sarımsılık parlıyor. Adam şalvarının cebinden çıkarıp biraz daha para uzatıyor kıza. Hâlâ bir ödül mü bekliyor?

Kız parayı koyacak yer arandı. Adam yine gülümsedi. Kız için ne adamın, ne de gülümsemesinin anlamı var. Entarisini yerden aldı, parasını gizli cebe yerleştirirken konuştu:

-Eniştem bu sabaha karşı da yatağıma geldi. Biraz daha büyüyünce E-5'te çalışacakmışım. Biliyon değil mi, "E-5'te altın keseriz," dedi. "Beş-on yıl yeter," dedi. O zaman teyzemin oğlu da beni alır.

Biraz kuşkulu olmalı, sesi giderek güvensizleşiyor:

-Alır değil mi emmi? Ne de olsa onun da faydasına?

Sustu ve ciddileşti. Az sonra adama dönüp, ilk defa gülümsedi:

-Bana boncuk alacağına söz vermiştin emmi. Yoksa bu işi her yaptığında bana borcun kalır. Yarın, rûz-i mahşerde...

Adam, derin bir suçluluk duydu. Kızın ağzının üstünde öfke olarak patlayan tokadıyla birlikte bağırdı:

-Sus, alma bu sözleri ağzına!

Niye cezalandırıldığını anlamayan şaşkın bakış; ama tokadın acı verdiği dair bir belirti yok. Onuru kıran bir yanı da yok tokadın.

Uzun süre sustular. Adam bir eliyle direksiyonun üstünde trampet çalıyor, öbür eliyle cebindeki anahtarları şıkırdatıyordu. Kızın gözleri ilerde. Soluk aldıkça, fısıldayan ciğerlerinden başka ses veren hiçbir yanı yok.

Adamın sakinleştiği, ellerinin hareketini kesmesinden belli oldu. Kıza bakmadı konuşurken:

-Biraz daha soluklanalım yine yapacağız. Nasıl düzüldüğüne bakacaksın. Bir düzülüştüğüne, bir gözlerime... Memnun kalırsam, ne istersen veririm sana.

Kız yanı başında duran entarisini sıvazlıyordu. Başını salladı.

Adam çevreyi kolladı. Kimseler görünmüyor. Araçlar hızla geçip gidiyorlar. Çok uzaktalar, ilgilenilmeyecek kadar uzaktalar. Tehlike yok, zaten olmaz burada hiçbir terslik. Yine de...

Donunu araçta bırakıp, indi. Sonra kıza eliyle, "Haydi," işareti verdi. Kız gözleriyle sordu: "Nereye?"

-Dışarı. Haydi in. İlk bulduğumuz yere gidelim.

Kız entarisini giymek istedi. Adam olumsuzladı:

-Giyinme. Tam önümden yürü. Kimse emlak çıplak olduğuna inanamaz. Kendi gözünün oyunu sanır.

Adamın istediği gibi öne geçti. Giysisini göğsüne bastırılmış, ara sıra nereden gitmesi gerektiğini yahut varıp varmadıklarını öğrenmek için dönüp bakıyor. Adamın, kızı malı, hayvanı gibi görüp yediği besbelli.

Epey gittiler. Kara kayaların püsürtüleri başladığında, adam son bir yer araştırması yaptı. Yoldan yeterince uzaklar. Kıza dokundu. Kız durdu. İlk birleştikleri yer mi? Anılar oluşturmaya çalıştığının ayırında değildi. Ama anılar, alışkanlıklar oluşurdu. Anı? Bu yaşta, böyle bir kıza?

Epey durdular. Kız sıkıldı:

-Burada mı emmi? Entarimi sereyim mi yere? O gün sırtım çok acıydı...

-Ser!

Kız entarisini düzelterek sererken adam şalvarını çıkardı. Kızın arkası dönük, iki büklüm.

-Yatma, diye seslendi adam. Kız doğruldu ayağa kalktı, gözleri sorulu. – Köpekler gibi dedi adam. Biliyor musun nasıl olduğunu? Adam, soruyu sorarken, kızı artık tanımış olduğunu düşündü. Şimdi omuz silkerdi... Kız omzunu silkti.

-Hiç öyle sevişmedin mi?

-Ben_ hiç sevişmedim emmi. Ben sevişmem.

Adam, "doğru," diye düşündü. Sevişmiyordu, bilmiyordu, düşünmüyordu.

-Kaç kişi düzdü seni? Yani teyzen oğlundan eniştenden başka? Gelip geçenlere çıktın mı hiç, ben ilk miyim?

Kız o ilk günkü, dışardaki her şeyden habersiz bakışıyla baktı adama. Sonra omuz silkti.

-Eniştene benden söz ettin mi?

-Yok... Bir şey almadın diye kızardı.

-Şimdi söylersin artık.

-He, söylerim. Belki teyzem de beni istemezlik etmez, hı?

Niye versin sorunun cevabını adam? Ona ne. Kızı dizleri üstüne getirdi. Ellerini önden yere dayamasını istedi. Bir elini alttan uzatıp kızın bacak duruşunu ayarladı. Sonra üçgenini avuçladı, kıcını yukarı doğru itti. Elini çekmedi, o iki dudağı koparmak ister gibi burdu. Bayağı, şiddetle hatta. Kız ofladı. Bu öf, hoşuna gitti, isteğini hızlandırdı. Hoyratlığı özlüyordu. Sınırları olmayan hoyratlık. İsteddiği kadar hızlı ve zalimce giremedi. Birkaç kez koçbaşı vuruşu yaptıysa da, koçbaşı yamuldu, büküldü. Kızın kaypaklaşan önü hazır, alışmıştı. Geri çekildi. Arkası... Değdiği anda kesiliverdi. Zorlamanın faydası yok. Onu bıraktı, kızın üstüne kapanmışlığını, abanmışlığını bırakmadı ama. Küçük bir sandık gibi kıcını, neredeyse kalçasız başlayan bacaklarını, belinin altından kuyruksokumuna kadar yayılan tüyelerinin uzunluğunu, çocukluğun zavallı güçsüzlüğünü algıladı. Hâlâ

duruyor. Kıpırdamadan, kendisinin biraz önce getirdiği pozisyonda. Yorulmuş olması gerekir. Kıza acımalı mı?

Niye acısın? Parasını önceden almış, duygusuz, ahlâksız bir kız bu. Her şeye müstehak. Aşağılanmaya, örselenmeye, canının yakılmasına... Bir alet olduğunu biliyor kabulleniyor. Bir işin gövdesi üstünde yapılmasına, izin veriyor, biraz yorulup parasını kazanıyor.

Gövdesini kızın sırtından öne ve aşağı doğru birdenbire bastırdı. Kız, kısacık bir "ıh" sesiyle kayalara yapışiverdi. Adam biraz yekindi, gövdesini yine hızlı olarak kızın kemik ve deriden oluşan bedeninin üstüne seriverdi. Kız ağlamaklı, acılı ve yalvarış dolu uyarmak istedi:

- Ne emmisi orospu!

-Emmi deme bana demedim mi?

İçindeki fırtına gitgide büyüyor. "Bu bir taun," diye düşünüyor. "Bu bir bela. Dünyaya pislik diye, kir diye gelmiş."

Gövdesi gitgide büyüyen hınca kesmiş. Artık dünyayı ve kimseyi ne görüyor ne duyuyor. Algıladığı; parmaklarının ne zamandan beri oynayıp durduğu, içindeki basıncın başını nasıl fırl fırl döndürdüğü. Hortum gibi ansızın bastıran ve içinde güzel bir şeyler varsa önüne kapıp götüren bir belayı yaşamadı bugüne kadar. Varlığının çok güçlendiğini, sertleştiğini, yaygın kara kayalardan bile daha sert olduğunu algılıyor. Kendisinden başka hiç kimse yok evrende.

Bir umut da var öfkesinde. Kızı doğrultmadan, bacaklarının bitiştigi çizgiyi, yırtar gibi ayırdı, yine girmeyi denedi. İçinde inat etmenin, üstüne üstüne gitmenin şart olduğunu söyleyen doğuşumlar oluşuyor. Peki, gövdesi niye uymuyor bu oluşuma? Yine kırgınlık...

Biraz soluklanacak kadar sabırlı olsa. Biraz oynasa kızla, istediği gibi, istediği kadar. Ama kim inanır, bir yandan da her şeyden tiksindiğine? Kendisini etkileyen, bu kahverengi-kara, otsuz, yeşilliksiz, kıraç, yalnız ve umutsuz dünya, kızın acıyla inlediği, o zaman kulaklarına değıyor. Bu sesi duymak istemiyor. Çünkü bu seslerin kendi gövdesinden yayıldığını sanıyor.

İki elinin başparmaklarını aynı hizaya getiriyor, gövdeyi bacaklarının arasında sıkarak hareketsizleştiriyor ve başparmaklarından yalnızca birini ensedeki çıkıntıya bastırıyor. Onu bir yoklasın, sonra isterse boğacak. Ama, o an, kulaklarına dolan ses... Bu farklı bir ses, tuhaflığa boyuyor dünyayı ve içindeki öfkeyi.

Şişe suyunun alüminyum kapağına bastırıldığında, kapağın yuvasından çıkmasını andıran bir ses bu. O sırada, kızın gövdesinin bacakları arasındaki kasılmışlığının ansızın çözüldüğünü ve diriliğin yittiğini de algılıyor. Bakıyor, gövde bütün direncini yitirmiş, entarisi kadar sergin kayaların üstünde.

Ayak sürümek kadar bile direnci olmaz mı insanın?

Ne oldu? Ne oldu? Kızı yüzüstü çeviriyor. Bunu, fırıncının lavaş ekmeği çevirmesi kadar kolayca yapıyor. Kızın kafası, evde yapılmış bebeğin gibi, oynakça bir yana devriliyor, öyle sakın, gözleri kapalı. Dur, panikleme. Sakin ol, sakin ol! Şalvarını zorlukla giyiniyor ama hareketleri gitgide açılıyor, farkında. "Sakin ol, sakın ol!.." Kızın entarisini çekip alıyor kayalığın üstünden. Ne yapmalı? Kazılacak toprak yok. Gömemeyecek. Akli şimdi pırlı...

En iyisini yapıyor, daha alçak bir kaya püskürtüsüne itiyor, araya sıkışıyor beden. Öylece bırakıp sakın sakın yürüyor.

Kamyonetine varınca yine soyunup, doğru dürüst giyiniyor bu kez. Elleri bakıyor. Titremiyor, gözleri her şeyi görebilir. Ama, başı kızı bıraktığı yana dönmüyor bir türlü. Zorlamıyor kendini.

Aracını koyunları bulana kadar sürdü. Biraz zorlandı ama, üç koyunu da kamyonetin arkasına yerleştirdi. Süt güğümlerinin yanına bağladı, hayvanlar süt kokusuyla birden sakinleştiler. Yumurta viyollerini her ihtimale karşı içeri, bir saat kadar önce kızın oturduğu koltuğa yerleştirdi. Kızın entarisini oturduğu yerde görünce... -oraya atmış, hani kafası iyi çalışıyordu- gizli cepteki paralarını aldı, entariyi kaynağın gölcüğüne fırlattı.

Ferahlığı sürer mj sürmez mi? Bunu düşünmeyecekti. Zaten eti isteksizdi, üç gün önce, kıza rastlamadan önceki etiydi yine. Ne de olsa, yaşlılığa doğru giden bir adam. Olsun, erkek her yaşta erkektir!...

Aracı çevirdi. Amanos dağları ayaklarını uzatmış, sanki bu aralara serilmiş, soluklanmak için durup bekliyor. Gâvur dağlarının ötelerdeki gölgeli morluklarının şu an görünmez olduğunu fark ediyor. Çukurova buralardan başlayarak kuzeye doğru genişleyerek sonsuzcasına büyüyor.

Üçgeni kapatan kavşaktan dönüp, az sonra kara kayaları ve onların uzantılarını bitirerek dört mevsimde yaprağı, çiçeği, meyvesi, gövdesi kokan limon, portakal, mandalina ve nar ağaçlarının diyarına, şifalar ülkesine doğru yola düşmeli.

Kamyonetin arkasındaki koyunlar meliyor. Güğümlerdeki sütler çalkalanırken ekşiyor.

Mayıs 1997

/Oran / ANKARA

TANIKLAR⁴⁶¹

BİR VARMIŞ... *Hikâyesinin*

küçük yetimi AYBİKE'nin anısına...

SEN, AYBİKE BAHU'NUN KIZI

Taşların üstündeki, sonsuza kadar sürüyormuş gibi birbirlerine eklenerek yayılan motifleri bugün yine ezberden çizdim. Önümdeki boşluğu kâğıtmış gibi düşündüm, sol elimin işaret parmağıyla kutular çizdim, köşeleri yumuşamış kutular. Renkleri de zamanın içinden yavaş yavaş belirdi: açık siyah, gri ve beyaz kareler ve açılar birbirlerine bağlanarak balık ağı gibi yayıldılar. Yitip giden pek çok şeyin ardından düş gücüm bütün sınırların, bütün çevrenlerin öte yanına düştüğü yerlere kadar uzanıyor artık. O ev yok, serin büyük odalar, yüksek kapılar, kalın duvarlar ve onların içine oyulmuş derin pencereler, aydınlık iç avlu, koridora açılan ve onun sonunda da iç avlunun ışığıyla aydınlanan simetrik kapıların üstlerindeki camları desenleyen bembeyaz manolyaların duru su gibi ışıldattığı güzelim camlar yok.

Sen yoksun anne. Babam, ağabeyim de yok. Anneannemle babaannem çok eskiden beri yok.

Uzun boylu, incecik, zarif bir kadın olarak giriyorsun anılarıma. Sekiz yaşımın ukala ve kıskanç gözleri, sende kusur bulmaya çabalardı. Bunu aklından geçirmezdin, hem anneydin, hem de pek ince düşünceli sayılamayacağın söylenebilirdi o günlerde. Bir bilge, bir yaşam ustası, bir Aybike Bahu kızı olduğunu kanıtlaman için, çok yılların o zamanki niteliklerinin üstünden kayması gerekti.

Ucuz ojeler almam için beni çarşıya gönderirdin. Sıkı tembihlerdin: Parlak kızıl olmalıydı. Bense gider soluk pembeler ince bej sedefli ojeler getirirdim. Elim kırmızılara bir türlü gitmezdi. Senin kırmızı rujlar sürmeni de istemezdim. Sen de, ben de, evin kapısından girer girmez buluşturduğün ilk bez parçasına sildiğün al kırmızı rujların sana çok yakıştığını iyi bilirdik.

Saçların koyu kahveydi ve inanılmaz derecede gürdü. Onları alınının üstünde sola yıkılıveren bir bukleye kıvrıverdikten sonra, arkada topuz yapıverirdin. Yaşamına ilişkin her şey ucuzundan ve yapıvermeye,

⁴⁶¹Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 33 - 45.

kotarıvermeye programlıydı. Zaman, genişliğini, sonsuzluğunu, özeni hayatından esirgemiş görünüyordu. Olsun! Yirmi sekiz yaşındaki güzel bir kadın için bu yokluğa ağıt yakacak, hayatın eksik bıraktıklarından yakınacak zaman mı vardı? Olduğu gibi kabullenir, her sabah yeniden taze bir ekmek gibi payın olan yaşam lokmacığını korparıverip ağzına atıyormuş gibi günü sahiplenirdin.

On iki yıldan beri evliydin. Üç çocuğun vardı. Kocan, "sanat" der başka şey demezdi. Edebiyat araştırmaları yaparken büyülenir, başından sonuna kadar tümünü kendisinin yazdığı; hikâye, makale, deneme, tefrika, şiir ve eleştiriyi içeren tek nüshalık tam bir dergiyi kendi el yazısıyla (bir hattat değildi belki ama hattatlar yazıyı paylaşım nesnesi olarak görmezler) desenleri, resimleri ve mizanpajıyla çıkarırdı. Aylık, on beş günlük, haftalık dergiler... Babamın kitabında, kitap almak için başka gereksinmelerin görmezden gelineceği yazardı: Resim malzemesi için, iyi kâğıt için ve çocuklarının abone olduğu dergiler için, boğazdan bile kesilebilirdi. Bunlar ekmek kadar önemliydi!..

Sen biraz düz bakardın. Bunu kabullenmek zoruna gidiyordu. Uzun bir savaşın yokluk üstüne yokluk üstüne yokluk ekleyen yılları bitmek bilmemişti. Özveri ve çare hep senden beklenmişti. Kocanın -sence israf olan- tutkuları için para harcamasına karşı çıkma hakkın yoktu. Gürültücülüğün ve yürekliliğin babamın karşısında azaldığından, onların neden olduğu toz ve düzensizlikten, evin sürekli dağınıklığından yakınırsın gibi olurdun. Elinde süpürge, yer veya toz beziyle sabrının sonuna geldiğinde, lafını bitirmeyi bile başaramazdın.

-Sus kadın!.

Yirmili yaşlarının sonlarındaki kadını, bu sert azarlama, evin yükünü sırtlanmış bir köleye dönüştürürdü. Süpürge eline yapışmış gibiydi. Silinmesi gereken camlar, silkelmesi gereken örtüler, çocuk ayakları ve savrukluğuyla toplanmış yaygılar, elinle yıkamak zorunda olduğun dağ gibi çamaşırlar, kömür ütüsünün insafsız sıcağı ve harlı tutulacak ateşi... Hepsisi sana yapışır, seni yere çekerdi. Yere: taşlara, temizliğin mis kokusunun kadını esir eden çekiciliğine ve ağır yorgunluğuna. Ve gözlerinden yaşlar süzülürdü. Evin ve çocukların

için giriştiğin karşı çıkma eylemini unufak eden kocan, koşulların ne olursa olsun öğleyin tam on ikide, senden hazır bir sofraya bekliyordu.

Kocandan ödün kopardı. Biz senden korkardık, senin korktuğun kocandan hiç. O günlerde küçücük olan şehrin, hamallarının balıkçıların, orospularının dost bildiği, sıcak yürekli, içten gülümlü, sevecen adam, güçlüydü, senin gözünde erişilmez biriydi. Çekingenliğin ona hâlâ âşık olmandan geliyordu. Biraz da... Erkeğin kadınına biçtiği doğuya özgü insafsız değer yargularından: Kadın hem akıllı olacak, hem aptal görünecekti. Hem saygılı hem kimliksiz, hem usta., hem acemi, hem dişi hem cinsiyetsiz olmalıydı. Bu görünüm ve hallerin zamanını ve yerini de kendisi belirlemeliydi. Birbirleriyle uyumsuz zıtlıkların böldüğü kimlik, kadını zora koşarmış... Önemi yoktu. Bu dengesizliğin o çağ erkeklerinin kafasında yeri olamazdı! Niye yerini kabul edemiyordun sanki? Sen üç sınıflı köy ilkokulunu bitirmiş bir kadındın.

Uzun yıllar geçecekti: Aklın, bilginin, kültürün, sağduyunun, anlayışın, yönlendirmenin, örnek olmanın okul bitirmekten öte anlamları olduğunu herkes anlayacaktı.

Sen, büyüdüğüm günlerden başlayarak, herkese övünçle tanıttığım anne oldun. İnsan, hayatının hiçbir gerçeğinden dolayı senden utanmazdı. Sen, Aybike Bahu'nun kızı!

DONMUŞ ANNEANNE ODADA BIRAKILIYOR

Anılarımdaki kadar güzel olduğundan kuşku duyduğum o evde beş kişiydik. Hayatı, suyunu biriktirmeye çabalayan bir küçük pınardan alınmış bir avuç su gibi içmeyi, her gün yeniden öğreniyorduk. Pınarın kadınlar için daha az şans erkekler için daha çok yetki biçimindeki bir kimya formülüyle kaynadığını yavaş yavaş öğreniyorduk. Sen, yıllar biriktikçe, bu kadere boyun eğmiş bir kadın hoşgörüsüyle azıcık dalgın duruyordun. Ben isyan büyütüyordum. Suyu bulandırmaya başlamak için uzaktan bakıp düşünüyordum.

Bir akşam üzeri, babaanne ile anneanne birlikte geldiler. Babam onları trenden almaya gitmiş, biz çocuklar faytonun sesini dinlemeye koyulmuştuk. Fayton, atın/atların nal şakırtıları, koşum kayışlarının yağlı sürtünmeleri, arabacının atları bile inandırmayan küfürleri ve hemen yürek ısıtan, "Haydi oğlum," yahut "Yürü

kızım"larıyla atlarla kurduğu dostlukla yanı başımızda yaşayan masal arabasıydı. Konuklar özlemle beklenirdi. Onlar sevinç, değişiklik, masallar, oyunlar, şakalar ve göz yumulan şımarıklıklar demektir. O yaşlarda yalnız eve değil, sokağa giren şeyler de iyilik getirirdi. Keder, üzüntü, kötü haber, umutsuzluk çocukların uzağında duran, kıpraşan gölgelerdi.

Kaç fayton geçti, zamanı akıttı, sabırsızlığı dayanılmaz kılarak. Sokak kapısı önünde ağırlaşan nal şakırtısı söndü ve bu, çocukların kapıdan fırlamasına neden oldu. Babam yere atlamış, annesinin elini tutmuştu. Bin özenle indirecekti onu. Ardından anneanne bir yol bulup inecekti. Arabacı öte yanda yolcularının bavul, bohça, sepet, çuval içinde hapsedilmiş sevinç getirdiklerine yemin edilecek binbir parça yüklerini kapıp kapıp daracık kaldırımın üstüne atıveriyordu.

Ardımızdan çıktın. Kayınvalidenin elini öpüp başına koyduktan sonra sıkı sıkı sarıldın, sevinç sözleri ardı ardına ağzından dökülmeye başladı. Senin söyleyebildiğin kadar uzun ve sıcak sözleri başka kimseden duymadım desem yalan olmaz. O kadar güzellerini bulur, söyledin ki, gördüğüne sevinmediğin insanları bile gönendirir, dahası ilk gördüğün insanlara açtığın yüreğin gibi onlarla dostluk kurmaya hazır hissederdin kendini.

Anneanne öte yanda bekleyen sessiz bir çınardı.

Bir evde üç çocuk varsa kimselerin yükleri içeri almak için çaba göstermesi gerekmez. Taşıyamayacakları kadar ağırlarını bile ıhlayıp tıslayarak, olmazsa yerlerde sürükleyerek götürmeyen çocuğa çocuk mu denir?

Babaanne kraliçe azametiyle salona girdi. Anneannenin girdiği görülmedi. Daha sonra, sağdaki, damalı taşlan çepeçevre saran siyah-beyaz zincirle kenarlanmış oturma odasında, yere oturmuş olarak bulundu.

Babaanne evin yoksulluğuyla gelini arasında bağ kurmuştu. Senin, oğluna layık bir kadın olmadığını dudaklarını bükerek belli ediyor. Her değerlendirmeyi bakışları ve mimikleriyle yapıyor ve tümü de olumsuz. Salonun ortasında, ellerini önde kavuşturmuş duruyor babaanne. Hoşuna giden tek şey yüksek tavandan bir ahtapot kafası gibi sarkıp, çıplaklığından utandığı için bazen parlayan, bazen sönükleşerek koyu griye boyalı çift kapıları, zeminde, açık siyah, gri ve beyaz dörtgenler biçiminde döşenmiş karoları, onca ayağın altında kaldığı için kaymış

büyük, koyu renkli Antep kilimini aydınlatan elektrik ışığı. Onların geldiği yerde gecelerini elektrik aydınlatmıyor.

Çevresindeki devinimi sessizliğiyle karşılıyor. Babanne henüz oturmaya değer bir yer bulamamıştır.

Onu orada oğlu ve geliniyle bırakıp, bekleyen anneannenin yanına gidiyoruz. Zemin taşları zincirli odaya...

Zehir olabilirdi anneanne, bal tadını yeğleyebilmişti. O Aybike Bahu'ydu. Öz babasını hiç görmemişti. Babası Yemen'e gitmiş, oranın kurak toprağında ökseye tutulmuş bir kuş gibi yitmişti. Annesi yeniden evlenirken onu babaannesi Bahu Bike'ye andaç olarak bırakmıştı. Andaçlığı, yoksulluğun acısını yenmişti her zaman. Daha sonra üvey babasından sevgi ve bağlılık görmüştü. Aybike ilk elmayı, ilk buğday frığini, ilk mısırı, ilk cevizi Sefer babasının elinden yemişti. Yoksul Sefer, son meyveleri bozulmuş bağlara, bostanlara girerek, bu kız için toplardı.

Sefer ile Mücevherin dört çocukları olmuş, Sefer ölüm döşeginde üç oğlunu ve en küçük olan kızını ablalarına emanet ederek gözlerini kapamıştı. Emaneti karışma değildi:

- Aybike, sen bana hem ezelden hem bu dünyadan emanettin. Benim insanlığım seninle sınanmıştır. Evlatlarım: bu adamdan sana andaç say. Bu yükü yüklenebileceğini, onların değerlerini sâkit etmeyeceğini en iyi ben bilirim.

O Aybike, anneannedir. Bahu'luğu Sefer'in çocukları için ülkenin neredeyse bütün insanların açlıktan yokluktan kırıldığı yıllarda, saçını süpürge etmesinin ardından adına takılmış bir yıldız olarak alnında parlatılmıştır. Dünya buhranının sürdüğü zamanlarda bir nahiye müdürü olan kocası genç yaşında ölünce kendi beş çocuğunu ve dört kardeşini adam, etmeye çalışan bir ecedir...

Yerde oturuyor. Bir dağ gibi kunt. Bembeyaz bir ay olan yüzü, dağın üstünde parıldıyor. Sakin denizlerin çarpıntılı dalgalarının öpe öpe beyazlattığı kıyıları gibi uzayan, dingin aklıdaki yüzünü ısıtan yeşilimsi ela gözlerinde toprak adacıkları var. Burnu, yaşlılığından dolayı biraz irileşmiş ama bu yüze nasıl da yakışıyor. Aybike Bahu, uzak, solgun ve sedefli bir yıldızken, başımızın hemen üstündeki gökyüzünün ortasına karanlık bir gecede düşmüş ve neye yakınsa onu aydınlatmış bir ışığı ki, ona

baktıkça insanoğlunun sevinç versin diye ebedi cennetten dünya adlı bu yeni cennete gönderilmiş olduğuna inanılırdı.

Bu odadaki ampulden yayılan ışık iyice sönük. Anneanne yola çıkarken giydiği içi pamukla beslenmiş, parça parça kumaşları birleştirerek eliyle sırdığı kazak hırkasını çıkarmış yalnızca. Onun altında bir hırka daha var. Altında bir yelek, altında kedi yaladığı nefli kadife fistan, altında lacivert üstüne camgöbeği mineli fistan, altında beli büzgülü, yakası ve yenleri bülbüldili oyalı ak köynek, altında... Ak ak akmış memeleri... Tek sakınmadığı kız torunlarıdır, çıplaklığını görenler de onlardır.

Ayağında, kapının dışında çıkardığı kalım nalçınların içine giydiği kahverengi oğlak derisinden, eliyle biçip diktiği mesler, içinde kalın fitilli çorap, içinde paçaları derin-yoğun işlemeli Ege işi *çiçekbahçesi*, beli uçkurlu işlemeli don... Anneanne siyatik ağrısı bilmez, lumbago olmaz anneanne, yel dolanmaz gövdesinde. Anneanne Aybike Bahu, soyunsa belki ortadan kaybolur, yanı başına konya üstünden çıkanlar, dağ büyüklüğünden pek bir şey yitirmezler.

Gözlendiğinin ayırında değil. Bohçaları önüne çekmiş, sepetler sağında solunda, çuvallar kapının yanı başında bırakılmış... Armağan okyanusları açmaya hazırlanıyor torunlarına. Getirdiklerine iki oğlan ve kız balıklama atlıyorlar. Bu denizlerde yüzecekler, armağan sevinçlerini tırıklanmış erik gibi atıştırarak. Bütün getirdikleri çocuklar düşünülerek hazırlanmış: Giyecekler, yiyecekler, acemice yapılmış ve boyanmış köy işi oyuncaklar... Sanki bu ilk ve son geliştire... (O eve ilk ve son geliştirdi...)

Okyanus ansızın dalga kesiyor, sularını hızla çekiyor. Anneannenin hâlâ sürprizler saklayan eli suçüstü yakalanmış, bir besleme eli gibi titreyerek uzandığı torbadan çekilip yana düşüyor. Çocuklar biraz daha geç algılıyorlar kulaklarına dolan gürültüyü ve masal dünyasından geç ayrılıyorlar o yüzden.

Salondan kabanın, haykırışı, geliyor.. Kimbilir neye kızdı, saman alevidir öfkesi ama, alev ürkütür insanları.

Çocuklar ardarda kapıdan fırlıyor. Donmuş anneanne odada bırakılıyor.

AMA SEN AĞLIYORSUN ANNEANNE!

Kavganın nedeni önemli değil. Hiçbir zaman önemli olmamıştır. Birlikte yaşamamanın sert katı dönemeçleridir kavgalar ve yoksulluğun birikimidir. Ansızın insanın üstüne boşanır yaşamın yükü ve bir süre dayanılmaz olduğu düşünülür.

Sen mahcuptun anne. Perişan duruyordun. Hafif eğilmiş, başını ellerinle korumak ve kurtulmak için babaanneye sokulmuş bir kurbandın.

Babaannem geldiğinden beri durduğu o yerden bir milim oynamış mıdır? Ampulün akında urgan inceliğiyle dikiliyor, bir mihrap taşı gibi durağan, hiçbir şeye bakmayarak, ince dudaklarını ağzının içinde hapsederek, kollarını iki yanda öylece bırakarak siyah entarisiyle korkutmasa da ürkütüyor. Dümdüz giysisi inanılmayacak kadar sade. Kolları hareket etsin diye kol yapmışlar, yürüyebilsin diye boynunu bir yerde kesmişler, çevreyi görsün diye başının çıkacağı bir delik var giysinin üstünde. İki yanında da yırtmaçlar. Entarisinin altından ince kumaştan yapılmış firfırlı, firfırların uçlarına incecik kırmızı sutaşlar geçirilmiş içlik görünüyor. Maruni kılığı... Nereden bulur bunları? Hep yalın, hep şaşırtıcı... Bulur, yakıştırır, zeytuni yüzü, kalamata renkli kaim dolgun saçları, ince bedeninin doğal rengi olarak müthiş bir uyum sergiler ve upuzun karanlık bir selvi gibi korkutucu/ürkütücü dinsel çağrışımlar yaptırırdı.

Mutluluğu hiç tatmamış bir kadındı. O yüzden olmalı başkalarına bir şeyler vermesi gerektiğini unutmuş... Hayat karşısında eğilmeyi öğrenemediği için gençliğinde kırılmış. Sonraları da öğrenememiş, yine kırılmış; sonra yine. Düz durması özünün kırıklar içinde oluşunu saklayan bir maskesiydi yalnızca. Eskimiş, yıpranmış, rengi solmuş zavallı bir maske. Maskeyi sıyıramazdınız ya, sıyırsanız da altı zehir acılığı verirdi. (Çok sonra öğrenecektim onun gerçeklerini ve yaşamın bazılarını gösterdiği katılıktan ürkecektim.)

Babam karısına el kaldırırdı. Kimbilir hangi söz onun kanın başına sıçramasına neden olmuştu. Hangi gerginlik, annesinin yanında seni son sınırdaki aşağılayarak erkeklik gücünü gösterme, annesini yücelterek talihsizliğini ona -yalnızca ona- kanıtlama isteğini vermişti? Bir yaşlı kadın uzaktaki varlığıyla zaman zaman gölge gibi düşerek o zehirli gücü harekete

geçiriyor, bir genç kadın bütün sevdası, özverisi ve çabasına karşın erkeği tarafından kırılıyordu.

O gece görünen de buydu. Ne senin suçun önemliydi, ne babamın haklı olması... Son damlanın önemi hiçbir zaman yoktur. Nelere neden olursa olsun, gerçekte o yalnızca bir damladır.

Üç çocuk aranızda girmeye çalıştık. Ve... Her şey birbirine karıştı. Babaanne hareketlendi. Çünkü çocuklar hadlerini bilmiyordu. Babanın eline yapışıyor, beline sarılıp geri çekiyor, anneyi korumak için araya giriyor, babaanneyi sarsarak uyarmak ve anlaşmazlığa son noktayı koyması için zorlamak istiyorlardı. Yaşlı, yorgun, kırgın, öfkeli bu küçücük kadın örseleniyordu.

Bağırarak ağlamaya başladın anne. Bu babamı daha çok öfkeliendirdi. Dayağın sınırlarını genişletti. Tekme, küfür, yumruk... Ardından saçlarını eline doladı. Saçların yolunuyordu. Buna engel olmak için çabalayan yalnızca üç çocuktuk: On ve altı yaşlarındaki iki oğlan ve sekiz yaşındaki kız. Bütün güçlerini devreye soktular, salonun ortasında birbirine dolanmış beş insan vardı; çocuklar, babaannenin, olayı sona erdirebilecek tanrıça, olduğunu biliyorlardı. Ona ve babaya sesleniyorlardı:

-Babaanne engel ol!

-Baba yapma, baba n'olur yapma...

Çocuklar başarıya ulaşacaklarından umutluydular. Anne haykırmaya başladı, hayatından yakınıyordu. Bunun ardından bütün sesler yükseldi, karıştı, anlaşılmaz oldu.

Ötedeki siyah-beyaz zincir desenlerinin kucaklaştığı çift kapılı odadan hiç ses gelmiyordu.

-Anneanne yetiş, anneanne gel!

Ey sesim git, anneanneyi getir buraya. Bir çare varsa o bulur.

Kapıda hareket olmadı. Bir kanadı kapalı, öbürü aralık. Yürek burkan acıyla beklenen kişi, görünmedi.

Bu çılgılık babaanneyi daha çok kızdırdı. Tanrıçalığına ortak getirecek bu küçük canavarlar? Hadlerine mi düşmeliydi bunların kavgaya karışmak? Oğlunun saygınlığı tehlikede. Oğlunun gücü, aile reisliği, erkekliği, babalığı, onuru ve kendisinin yeri.

-Vur oğlum, diye yüreklendirdi. Buz gibiydi sesi. Çocukların bir adağa ulaşmak ister gibi uzattıkları ellerini itti. İtilip kakılmaya alışık değildi:

-Ne kadar soysuz olduğu çocuklarına verdiği terbiyeden belli. Başka türlü akıllanmaz bu kadın. Sana layık olmadığını her zaman söylerim zaten. Bildir haddini şunun.

-Erkeğin sesini bıçakla kesti bu sözler. Sen, uzanmış ellerini iki yana düşürüverdin. Savunmayı bıraktın. Gözlerinden fışkıran yaşlar Bakışların, ağzın, gövden, bütün varlığın boşaldı sanki aşağı kaydı. Çocukların üçü de dillerini yutup babaanneye baktılar. O kendini kurtarmış, biraz uzağa gitmişti şimdi. Işığın altından kenara çekildiği için yüzündeki öfke daha artmış gibi görünüyordu; gölgeler yüz çizgilerini derinleştirmiş, rengini soldurmuş. Düşmanlığını anlamak çocuklar için olanaksız.

Bu duruş yalnızca bir an sürmüş olmalı. Ardındaki desteğin büyüklüğünü algılayan baba, kendisinden beklendiğini sandığı şeyi yaptı ve tüm gücünü aktardığı tokadıyla seni yere yıktı.

Çocukların elleri boş kaldı. Ben odaya koştum, kapıya ardı dönük oturan anneanne dağına, arkadan sarıldım:

-Kalksana anneanne. Duymuyor musun, kızını dövüyorlar. Babaannem oğlunu koruyor. Sen de...

Nasıl tamamlayabilirdim ki cümlemi?

Anneanne, acılarını sonsuz yüksekliklere gönderen bir dağdır. Sessiz...

İki anneyi karşı karşıya getirerek akut felaketi durdurmak mümkün gelmiştir sekiz yaşındaki kıza. Ama donmuştur anneanne kımıldamıyor, başı önünde, elleri saklı. Bir dağ, hani o uzak, her yanı hiçbir zaman hiç kimse tarafından öğrenilemeyen. Gizleri giz olarak kalan adsız dağ.

Anneanneninin başını tutuyor, zorla çeviriyorum yüzünü. Dışardan, babanın oğullarınca engellenmeye çalışılan öfkесinin sürdüğünü kanıtlayan sövgüsü, genç bir annenin bedeninde son sınırı çizilen vuruşları, babaanneninin oğlunu hâlâ yüreklendiren boğuk mırıltısı, oğlanların çığlıkları, annenin hıçkırıkları kulağıma doluyor. Dünya uğulduyor.

- Anneanne niye kalkıp kızını kurtarmıyorsun?

Hiç değilse bunu yapabilir. Hiç değilse bunu...

Baş bu akşam geldiğinde içlerimizi aydınlatan o baş değildi. Yüzünde derin oyuklar vardı. Burnunun iki yanında ağulu suların aktığı acı vadileri, ısırmaktan kanamış ve yankısız bir yar gibi durağan ağzı onu nasıl da değiştirmişti. Ve... Anneanneninin döşü ancak emzikli bir annenin ziyan olup akmış sütünün ıslatabileceği kadar yaygınca ıslanmıştı. Bu ıslaklık gözlerinden inen iki yanağından akan sularla sürekli genişliyordu.

Umutsuzluğa düşüyorum. Kapıdan çıkıp babama saldırmaktan başka çare gelmiyor aklıma. Kulağıma pütürlü bir ses, fısıltı doluyor:

-Zavallı yavrum... Babanızı annesi tahrik etmeseydi, sizler şimdi acı çekmeyecektiniz. Keşke babaannen de yavrusunu ve torunlarını nasıl koruyacağını bilebilseydi...

Anne, sen yoksun, babam yok, ağabeyim yok. Anneannem ve babaannem çok eskiden beri yok. Sonraki yıllarda senin Aybike Bahu'nun rahminde büyümüş olduğunu pek çok olayla kanıtladığına dair en yakın tanıkların var. Ben onlardan birisiyim.

30 Mayıs 1999

Oran /ANKARA

MATMAZEL DİMİTRA'NIN BİTMEMİŞ HİKÂYESİ⁴⁶²

Dostum ERENDİZ'e..

DİMİTRA

Dimitra'yı ilk gördüğümde, ben yeni gelindim. On altı, on yedi. O altı yaşında filandı. Daha bile küçük sanmıştım. Yüzü dertli bir kadın yüzü, gövdesi cüce gövdesi sanki. Bilgiç olur böyleleri. Konuşmazdı pek. Bakışlarıysa eke olduğunu belli ediyordu, desem... Bilmem!

Bahçelerimizin arka duvarları bitişikti. Onu ilk görüşüm de orada. Yanında kendinden birer ölçü küçük iki bacısı ile, duvara çıkmış, bizim tarafı gözlüyorlar. Hiçbiri gülmüyor, tanışıklık vermiyor.

Bizim evimiz sonradan yıkıldı. Bahçeye dev apartmanlar yapıldı. Biz de, kocam olacak deyyus kumara bastığı için, müçtemilat dedikleri köpek kulübesi gibi bir deliğe sığındık.

Ben o zamanlar neyim, biliyor musun? Bu şehrin bir dağı, haydi biraz küçüleyim; tepesiyim. Bir afat!.. Yürüdüğümde sokaklar sallanıyor, deniz yatağından dışarı uğruyor, Yarikkaya rüzgârı yana çekilip "Aman Birsen Gelin, ben ettim, sen etme," diye kuyruğunu kıstırıp önüm sıra kaçarak yan sokaklarda yitiyor. Destanım yazılsa hakkım.

Yeni gelinliğimin haftası çıkmadan, akşam başlayıp, yatsıya kadar karısına ve büyük kızına kötek çeken adamın, yani bunların babası olacak Kırye Dimitri'nin kapısına dayandığımda tanıdım aileyi. Sıcak bir geceydi. Bahçenin serinliğinden, sokağın sıkışık sıcağına çıkınca bayılacağım sandım. Benim herif ardımdan yetişmeye çalıştı. Ceviz silkeler gibi silkeledim. Kapıyı kibar kibar çaldım. Herif bağıra çağıra geliyor. Belli ki karşısına çıkacak olanı da bir güzel benzetecek. Kapıyı açmasıyla, olanca bedenimle beni gördü, lafını, kabadayılığını yutuverdi. Açtığı kapının ardına sindi.

⁴⁶²Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 49 - 97.

- Gürültünüzü duydum da o sebeple geldim. Limon varsa, madamadan isteyecektim, dedim.

Evimizin bahçesi limon ağacıyla dolu. Lafımın falsosunu kulağıma değdiğimde anladım ama, herif anladıysa bile, terslenmekten korktu. Tutmuşum kapıyı, bir elim üst pervazda, öbür elim dayak tahtası gibi tam ortada yol kesiyor. Ardına dönüp seslendi:

- Limon getirin sepetten.

Karalar giyinmiş bir gölge avlunun bir yerinden yekindi. Görünmez olmak ister gibi karanlıkta kayboldu. Kadını olmalıydı.

Gözleri ağlamaktan kan çanağına dönmüş kız, pustuğu pencere dibinden çıktı. Odaların birinden de iki hamsi yavrusu görüldü. Aralarında üç parmak, iki parmak olan hamsiler ablalarının peşinden yine içeri girdiler. Senin Matmazel Dimitra onların en büyüğü. Öbürleri Mariya ile Flora. Vivet de var ama, daha bebekti o zaman.

Gözleri kızarık büyüğün ardından ufaklar da birer limon uzattılar. O zaman çok toyum amma, onları zor durumdan kurtardığım için duydukları hoşnutluğu gözlerinden okudum.

Evliliğe alıştım, öte yandan mahalleye, şehre alıştım. Yediğini inkâr edenlerden olmadığımı görüyorsun. O zamanlar etlerim keçi barsağı sallanır gibi sallanmıyor. İğne batırsan derim delinmiyor. Atlas gibi. Böyle kalmak kolay değildi. Bir zayıflar bir şişmanlarsan köşesi kaşıklanmış muhallebi gibi sulanırsın.

Kimselere gidip gelmiyorum. Evimle evcilik oynuyorum. O minder buraya şu örtü oraya, evin önüne kerevet, kerevete minder, önüne masa, akşama hazırlık, günler atın sırtında uçan bulut gibi geçip gidiyor.

Bir evde dört kız olur da, evlerin arasındaki duvarın üstü boş kalır mı? Kızlar başladılar önce duvarın üstünden kafa uzatıp laflamaya. Ayaklarının altında hamam oturağı, hasır tabure, iskemle var, o kadar küçükler. Gülüyorum, hoşlanıyorlar; güldürüyorum, hoşlanıyorlar. Nasıl yoksullar, nasıl yoksuluz, o günleri anlatabilen olsa, anlayan olmaz. Kocamın kazandığı paranın hepsini boğazımıza tikiyoruz. Keyfimiz beylerde yok. Kocam olacak deyyus o günlerde "Karı dediğin, yatağın

üstünü yorgan gibi kaplayacak... Ye kadını, " diyor, besliyor beni. Sonradan çok acı ödedim o günlerin bedelini, horlandım, aşağılandım ya, o zamanlar dünya yansa bir tutam samanım yanmıyor. Kocam bir "ye," dese ben üç yiyorum. Yorgan gibi seriliyorum yatağa. Üstümde arı gibi vızıldayarak dolaşan da, dörtte birim gibi bir herif, erkeğim.

Komşular, bir büyük dertle kavrulup duruyor. Kirye Dimitri bir oğlu olsun istiyor. Sanki Karun da malları ortada kalacak. Altı üstü sokak arası bir simitçi. Simit yapar kahke yapar, ölmeyecek kadar kazanır. Evdeki dört kız, göz açıp kapayana gelinlik kız olacak, drahoma isterler, düğün dernek gerekir... Bunlar sinirini bozar herifin. Bütün dertlerinin çaresi ise oğul sahibi olmak. Sanki oğlan doğurtursa taşığı üçe çıkacak. Aptal herif, oğlunun çükünü başına taç diye takıp dolanacak mısınız? Sonradan anlamıştır, taç olacak çocuğu kimmiş amma, o günlere kadar bu Dimitra taş yedi, taş sıçtı. Hayatı çok zor geçti.

Nadya Hanum, beşinci kızı da doğurdu. Sarhoş herif bunu öğrenince, önce lohusayı, ardından o minicik kızları sıra dayağından geçirdi. Kaçıklığa kim sınır çekebilir, kadının elinden ne gelir? Koşup alırım elinden ya, herifim yanımda, bırakmıyor. Uykusuz kaldım, sabaha kadar döndüm, durdum. Sabah duvardan atlayıp evlerine girdiğimde zavallı Nadya Hanum'un kalkmış olduğunu gördüm. Saz benzi daha da solmuş. Sancılar içinde. Adamın sırf eziyet olsun diye yapılmasını istediği mumbar dolması için boklu barsak yıkıyor. Yeni doğmuş bebeğe de senin garip okul çağına yeni girmiş olan Dimitra göz kulak oluyor.

Girdim mutfaklarına, dolmayı yapıverdim. Bulaşıklarını yudum, lohusanın, çocukların, evin çamaşırlarını, evlerini yıkayıp pakladım. Kadıncağıza temiz gecelik götürdüm. Yoktu hiçbir şeyi. Geceliği giyince, içinde, dikişe sığınmış bit kadar kaldı garibim. Kızların da ellerini ayaklarını yıkattım. Bir yandan masal anlatırım, bir yandan başlarının sirkesini ayıklarım. Kimse onları adam yerine koymamış, bir şey anlatmamış. O sırada derdim başka: Bekliyorum ki, Kirye Dimitri eve gelsin, kaş indirsin, girişeceğim alimallah!

Bir hışım girdi, beni gördü. Horozumun ibiğinin kabarık olduğunu anlayınca, ağzını açmadan çıktı kapıdan. Yine girdi, yerdeki hazır sofrayı görünce, iki elimi tuttu öptü. "Sen bu mahallenin kraliçesi olacak kadınsın, gelin hanım," dedi.

"Sabahleyin kızlardan birini alayım da yanıma, ilk simitlerden taze taze göndereyim." "İstemez," dedim ben de. Yaptıklarına kendi sahip çıkacak, halbuki ben, zavallı kadın için emeğimi suladım o evde.

Penelope'nin bebekliğinde, duvarın ardında durmaktan bıkan kızlar, duvara oturup laflamaya başladılar. Penelope kucağa gelir olduğunda, başta Dimitra ve bebek olmak üzere duvardan bizim bahçeye atlıyorlardı. Arı gibi çocuklardı hepsi. Onları boş tutmuyorum, her birinin yapabileceği bir iş buluyorum: Sebze ayıklarlar, toz alırlar, çiçek toplarlar, avlu sularlar... Ben ise onlara bebekler yaparım, bebeklerine türlü fistan dikerim, meseller anlatırım, ilahiler söylerim, belki hidayeti gösterir de Müslüman ederim diye gönlümden geçiririm. Gençlik!.. Hayallere yol verir de, yaşamaya az izin verir, bilirsin.

Dimitra'nın okula başlama yaşı geldi, bir sene geçti, iki sene geçince bu defa Mariya'nın yaşı geldi. Mariya'yı okula yazdırdı Kirye Dimitri. Büyük kızının ağıdına aldırmadı:

"Kız okutmak ne demekmiş? Okusun da gözlerini kör mü etsin? Bu öbürleri gibi değil, daldı mı top patlasa daldığı şeyden kopmaz. Madem büyük evlat oldu, ekmeğimizin ucundan o tutacak. Boynunun borcu bu."

Dimitra'nın borcu öbür kızlara yüklenmedi. Zamanları geldiğinde, hepsini okula yazdırdı Kirye Dimitri. Karısı Nadya Hanum, ellerini belinden hiç çözülme rengi kaybolmuş önlüğünün altında çıtlatır, çıtlatır koparmaya uğraşır, ağzını bir türlü açamaz, söyleyeceğini söyleyemez. Bence o kadın kirli önlüğüyle, fitilli kara çoraplarıyla doğdu, öyle yaşadı, onlarla öldü. Hayatımın sonuna yaklaştım, tek şey öğrendimse o da şu; İnsanın medenisi gâvurlukla Müslümanlıkla olmuyor, yaşadığı topraktan, havadan oluyor. Al bizimkileri, vur onlara. Şu kadar fark bulursan, -başparmağının tırnağını ön dişine takıp çekiyor ve küçük sert bir patlama sesinin ardından bir an susuyor- ben de başa çık o rospuyum.

Bu Dimitra'nın bütün beklediği okula gitmek ya, annesinden umudunu kesince, babasına çemkirecek oluyor. Ekdir aslında, tanıyan onun ne cincücüğü olduğunu da bilir ya, o babaya sökmez bir kızın cesareti. Adam bunu kaldırıp kaldırıp yerlere çalmaya başlıyor. Dimitra nasıl beceriyorsa, duvardan atlayıp bizim bahçeye dalıyor. Ben dışardayım. Karşımdaki alev alev ateşe karşı zakkum gibi

kızara kızara gözleme yapmaktayım. Kirye Dimitri boş bulunup, kendini pat diye duvarın üstüne çekip bizim yana atlıyor, kızı eline geçirdiğinde...

Kızı tuttuğum gibi kaldırdığım eteğin altına soktum. Oklavamı da şöyle bir doğrulttum. Sanki İstanbul'un fethinin bir askeriyim.

Elimdeki oklavayı, yüzümdeki öfkeyi görünce siniverdi koca herif. Üstüne gitmedim: "Otur Kirye Dimitri, birkaç tanesini yağlayıvereyim de gözleme ye," dedim. Çöktü. Biz karşılıklı epey gözleme temizlemişiz. Eteğimin altında sessiz hıçkırın kız da, gözleme kokusu, ocağın sıcaklığı, dölyuvamın yakınlığı herhalde, önce korkusundan işemiş, sonra uyuya kalmış orada.

Göndermedi koca gâvur çocuğu. Bir zaman sonra, eve ekmek sokacak bir zenaatı olsun diye, öte köşedeki üç katlı evde bir terzi Nurvefa hanım vardı, götürüp ona teslim ettiler Dimitra'yı İskenderun'un tek üç katlı eviydi o zaman. Birinci katı terzhane, ikinci katı diş teknisyeni kardeşinin atölyesi, üstü Nurvefa Hanım'ın evi. Önünde mor salkım var ki, bahar geldi mi en önce o çıldırır. Yüklenir dallarının üstüne göğün mavisini, buğusunu. Yoldan geçeni bile büyüler güzelliğiyle, kucağının doluluğuyla. Dibindeki odalarda çalışan küçük kızların akılları nasıl başlarında kalır o zaman?

Aklını başından alan şeylere kapılmamayı öğrendi; başka çocukların kara saten önlükler, beyaz pike yakalarla okula gidip gelmelerini içine sindirdi; birkaç yıl sonra eve üç kuruş, beş kuruş damlatmaya başladı.

O sırada ben çocuk doğurayım diye kendimi ataşlara atmışım. Ebeydi, doktoru, ardından hüccet sahibiydi diye geziyoruz. Biz sana olduk birer seyyah!.. Hepsinin dilinde aynı laf: Bu kadar şişmanlık olmaz, biraz kilo vermezsen, çocuğu unut. Çocuğu unutmadık ya, yemek yemeyi de unutmadık. Zayıflamayı yasaklamış bana güzel mevlam, ne gelir elden. Bir kilo zayıflasam, üzüntümden üç kilo eklerim bir haftaya kalmadan.

O günlerde Nadya Hanum bir oğlan doğurabildi nihayet. Evde düğün kıyamet yaşandı. Akrabalar ordular gibi geldi, bunlar ordular gibi gittiler oraya buraya. Mahalle simitçisi diye bildiğimiz Kirye Dimitri, gül yüzük taktı karısının zifirden kararmış parmağına. Başına taşlı taraklar aldı, krepdöşin kumaş kestirdi, çarşı

terzisine diktirdi. Ayağına rugan pabuçlar... Gâvurcuklar neredeyse rekat rekat namaz kılar gibi küçük oğlanın önünde yatıp kalkmaya başladılar.

Kıskanmadım dersem, yalan. Tut ki, eşsiz bir kelebek gelmiş, onların evinde uçuyor da benim bahçemde bir dala bile konmuyor. Elvan renk, çalgı çengi, yahu saadet gibi güzel şey yok dünyada. Saadet kıt olduğundan herhalde.

Evde aklını yitirmeyen tek kişi Dimitra'ydı. Boyu iyice uzamıştı. Bu ekalliyetten olanların işi zordur. Üstelik bir de yoksulsa, başlarını öne eğerek yaşamaktan başka çareleri yok. O deli günlerde, Kirye Dimitri de Nadya Hanum da bunu bir zaman unuttular.

Dimitra on yaşlarındaydı daha. Çocukluğuna çocuktu ama, buğday sedefi yüzlü, herkesin kara sandığı, koyu lacivert gözlüydü. Gözlerinin güzelliğini biraz azaltan düz kısa kirpikleri vardı. Başını öne eğerek, sanki duvar badanalarının altındaki bir yolda gidermiş gibi görünmemeyi becererek sessizce Nurvefa Hanım'ın evine taşınırdı.

Öğrendiklerini akşam babası gelmeden önce bana gösterirdi. Bende kafa, yemekten başkasına işlemezdi.

Gelinliğimin sevinci solmuştu artık. Kirye Dimitri'yi anlıyordum. Onun istediği oğlandı, kavuşmuştu. Benim için kız, oğlan fark etmezdi, tek, çocuğum olsun.

Kocam olacak o vefasız deyyus yavaştan yavaştan klarinet çalmaya, hatta solo numaraları yapmaya başlamış o zamanki adi sazlarda. Amerikalılar doldurup boşaltıyor oraları. Bizimki de hangi sinema filminde görmüşse görmüş, üstünde dalları rüzgârda uçuşan hurmalar, dibinde üstü çıplak kızlar dans eden şantug kumaştan bir forma diktirmiş. Çalarken sırtında hep o var. Havai mavai gibi adlar döküyor ağzından... Şerefsiz... Bahçeyle uğraşmaktan, yemek yapmaktan başka işim yok. Niye? Giydiğim yakışmaz, aynalara sığmam. Başka ne yapacak bir avrat o günlerde? Beni Dimitra'nın anlattıkları oyalıyor. Nurvefa Hanım, gitgide daha sosyetik olmak istediğinden çirak kızların konuşmalarına, hele gülüşmelerine izin vermiyor. Yazık değil mi yavrucaklara? Sabah sekiz olmadan evlerinden çıkan, ortalık kararırken dönebilen çocuklar bunlar. Bütün gün, sus, sus, sus. Gece evde

babanı kızdırmamak için sus. Kız çıldıracak. Ben de yalnızlıktan çıldıracağım. Herif gece sabaha kadar yok, akşama kadar da uyur.

İlk zamanlar buna dikiş artığı kumaş parçalarını, iplikleri, mulaj kâğıdı parçalarını toplama işi verdiler. Sonra, küçük kumaş parçalarını düzgün kesmesini öğrendi. Bunlar yorgancılara, evlerinde küçük işler yaparak sefilliklerini bir zaman daha sürdürmeye çalışan dullara verilirdi Nurvefa Hanım'ın zekâtı olarak. Aslında karşılığını alırdı Nurvefa Hanım. Kadınlara yaka ve kol kenarları işletirdi. Onlar ağızlarını açmadan, para konuşmayı ayıp sanarak, tertemiz, pırıl pırıl ve zor işler sunarlardı. Dilimli rişliyöler, rokokolar, çiniğneleri, balpeteği robalar, parispuanı yaka ve kol manşetleri...

Dünyada zenginin olacaksın. Zengin zalim olma hakkını, hak yeme hakkını herkes tanır.

Makası bırakınca sürfile dönemi başladı. Yıllarca bitmeyen sürfilelerle uğraştı. Her dikişin iki yanına incecik iplikle kumaş atmasın diye yaptırılan, zavallı çocukların gözlerini boka bakar gibi, bakmaktan korkutan sürfileler. Öyle alışmıştı ki, bazen, zavallının sağ eli, havada sürfile dikişlerini uygular gibi dalgalanırdı.

O günlerde benim pezevenk, üstüme karı getirdi. Birbirimize girdik. Aslında söylenecek söz çok değil. Barda sazda çalışan bir herif ne edecekti? Oğlan yollu muhit puşt demişler. Neyse, ben avradı döverim, karı gece herifi fiştaklar, üstüme üstüme salar. İki birleşir saldırırlar. Kimmiş o beni yenecek? Karşınızda Nadya Hanum yok. İki çakal bana ne eder? Hazreti Hamza gibiyim, bir döndüm mü, yapışan çakalları odadaysak bahçeye, bahçedeysen öte köşeye savuruyorum. Bu işin dış yanı. Deliliğe vursam da gönlüm yaralıdır. Onlar odaya kapanıyor; ben öbür, küçük odada zindana düşmüş gibiyim. Anama babama haber salıyorum, oralı değiller. Yani istemiyorsa zift çekeyim ensesine diyemiyorum. Ağam kardaşım evlenmiş, orada da huzur olmayacak. Hiç değilse herifin nikâhı bende, atsa atamaz; atamaz da huzuru kiloyla alamıyorsun, mahalleye rezil oluyoruz.

Görmezden gelmezlerse, acıdan gelirler, söyletirler beni. Doğru söz: Dert adamı söyletirmiş. Ben de herkesi bıktırasıya, kusturasıya, kaçırasıya, düşman edesiye derdimi anlatıyorum. Arada bir yeni karıyı patakliyorum. İçimi soğutan tek şey bu oluyor.

Karıyı kaçırsam, kocamın beni seveceğine, bir defa yatağıma gelirse gebe kalacağıma nasıl inanıyorum.

Neyse, beni bırakalım. Dertli günlerimde o küçücük kız beni ses etmeden dinliyor, bir daha, bir daha dinliyor. İçlendiği belli ama bir çocuk ne yapar? O bana bir hediyeyle geldi. Biyelerden yakaya takılacak bir kasımpatı getirdi. Nasıl bir şey dersen, bir gün takar gösteririm. En güzel çeyizim bu diye, sandığımın müstesna bir yerinde saklarım. İncecik biyelerin artan parçalarını toplamış bu, beyaz, uçuk sarı, bal rengi, kahverengi biyeleri kıvrarak, açıktan koyuya, küçükten büyüğe giden gerçek gibi bir kasımpatı. Çiçeğin dalı siyah bir biyeyle fiyonklanmış. Evirdim çevirdim, inanamıyorum. Tabii, o günlerde biye miye gibi bir şey de bilmiyorum.

- Kız bunu kim yaptı?

- Ben yaptım, senin için.

- Kız sen nasıl yaparsın, daha küçücük bir şeysin?

- Koca kız oldum Birsen Abla. On beş yaşımdayım.

Ben rüyalardaymışım da, derin uykulardan uyanmış gibi afalladım.

Aradan bu kadar yıl geçmiş. Bizim küçük Dimitra sanat öğrenmiş. O sırada ben yalnızca derdimle yatıp kalkmışım. Dövdüğüm kadını kaçırmışım ya, onun yerine bir başkasını getirmiş benim hayırsız. Belki üçüncü, belki dördüncüydü karılar. AYLAVYU Barın müthiş klarinetçisi Samim'in kadınları oluyorduk. Bu sırada çocuklar büyüyormuş meğer. Kavga çıkarmaktan yorulmuş olduğumu o gün anladığımı hiç unutamam. On yıldan beri mahalledeydim. Çocuklar; genç kızlar, delikanlılar olarak dolanıyorlardı.

O gün kocadan vazgeçtim. Ne hali varsa görsün, orospulardan biri çocuk doğurursa, bağıma basarım, hatta nikâhımı da veririm. Ah, benim içimin en rüzgârlı günleri. Gözlerimin yağmur dolu günleri... Fedakârlığımı düşünürüm ağlarım, aklım tepelere vurur tozudur, yüreğim cehennem kazanlarında kaynar, yumuşar... Evde dolananı görmezden gelirim. Yemeği pişiren, çamaşırı yıkayan, süpüren, kotaran hizmetçiyim artık. Samim'in eve attığı kadınların biriyle bile hiç konuşmadım. Dövüşmek, küfretmek konuşmak değildir. Ruhumun köle olmadığının ispatı sayıyorum bunu.

- Kız, ne yapıyorsun sen şimdi o karının yanında?

Gözleri parladı:

- Beni kalfa sayabilirsin Birsen Abla. Bugünlerde biyelerle süslü elbiseler çok moda, terzihanedeki giyeceklerin bütün biyelerini ben yapıyorum.

- Bana da göster bakayım kız, bu biyenin marifeti neymiş?

- Kasımpatını biyeden yaptım Birsen Abla. Bir gün göstereyim nasıl yapıldığını.

Göreceğim de ne olacak? Yapacağım da ne olacak? Heyecanını görünce, sevindireyim garibi dedim:

- İçerde makine bekliyor kız. Kumaş da var. Haydi göster kendini.

Çeyiz sandığını açtık buna. Çeyiz nedir? Hayatını göklerde kuş gibi uçuracak hayallerinin gökyüzünden yakalanıp çaputlara hapsedilmesi. Bakarsın ki hayat farklı, kapatırsın sandığı, çeyizlerin hepsini unutursun.

Sigaramı yaktım, yanı başına geçtim. Her şeyi öyle bilircesine yapıyor ki, aklım şaştı. Mekik sarışı, ayar yapışı, Singer pompayla hiç kullanılmamış makineyi yağlaması, hepsi ustaca. Evinin odalarını, mutfaktaki kapkacağı bilmesi gibi. Kumaşı düzgünce serdi. Bir değirmi almak için köşeyi karşıya katladı. Bir daha ölçmeden, Bismillah demeden, verevine köşeden makası soktuğu gibi ktır ktır kesmeye başladı.

- Dur kız, dur kız. Ben patlıcanı bile senin kestiğin kadar kolay soymaya kalkışmam, müsrif gâvur.

Güldü. Bir metre kumaşı saniyede heder ediyor da gülüyor. Kestiği incecik parçaları, çayından yudum alıyormuş gibi, kaşımın teli kadar bir sapma yapmadan gırgırgır... makineye çekti. Elinin çevirme hareketini bile görmüyorum. Bir ucundan tutturdu, iğnenin dibini iplikle birlikte yürüterek başladı tersyüz etmeye. Büyük biri için bile çok çileli bir işti. Yeniyetme için daha zor. İğne bir tek tel kumaşa takılmamak, iplik çıkmamalıydı. Yoksa bütün işi çöpe atabilirdin. Sicim kalınlığındaki upuzun biyeyi orta parmağına sardı. Aralarını gergin tutarak, işaret parmağının dip boğumundan geçirdi, yine başparmağa, yine işaret parmağına... Kat

kat bir fiyonk yaptı, uçlarını bağıladı. Başından bir tokayı çekip çıkardı, bağın ortasından geçirdi, saçıma iliştirdi.

- Ah, ne iyi oldu, dedim. Eşek kulağına kelebek kondu. Allah senden bin kerre razı olsun gâvurcuk. Bir metre kumaştan küçücük bir fiyonk yaptın. Seni ipeklere sarsınlar yavrum.

İnan olsun, onca yılda ilk defa uzun uzun güldüğünü gördüm. Yavrum gün mü gördü ki gülsün? Gülebildiğini bile sanmazsın: Ağır iş, dayak, azar... Anası için ağlar. Bacılarının kalem, defter, Kızılay yardımı paralarını vermeyen babasına karşı çıkar. Yüzü nasıl oldu da mermer gibi donmadı, şaşarım.

O günlerde, eve getirdiği para, sahiden para denilecek kadardı. Bir de bahşişler vardı. Nurvefa Hanım'ın, hatırlı müşterilerin giysilerini kalfasıyla göndermesi müşteriye iltifat olduğundan... Kalfa da kim? Bizim küçük Dimitra...

On altı yaşını bitirirken, Nurvefa Hanım, Dimitra için beklenmeyen bir iltimas yaptı. On yedinci yaş için doğum günü partisi düzenledi. Dimitra'ya annesini de getirmesi için talimat vermiş. Zavallı Nadya Hanum bunu duyunca aklı başından gitti. Kendisi izinsiz evden çıkamaz. Kızın babasına açsalar kıyamet kopar. Bacılarından birini yollasa, çocukların ağzı gevşek olur, iş felakete döner.

Ağlamaklı gözlerini üstüme dikti, başladı parmaklarını kopartmak istiyor gibi çekiştirmeye.

Kalktım, giyindim. En güzel entarimi giydim. Sarılı turunculu markizet. Kolları dirseklerimde, yani kısalttık. Donum dizimin üstüne çekildi. Ayıplamasınlar da Dimitra'yı utandırmassınlar diye. Kahverengi muşamba çantamı iyice sildim. Ayakkabılarımdan etlerim taşıyordu. Asıl kemiklerim unufak olmuş gibi sancıyordu. Yine de, vurdum maskaralığın gözüne. Dedim; "Demiri nem, insanı gam çürütür, öyleyse gam çekmeyelim."

Toplantının sonunda, yenmemiş içilmemiş ne varsa, hepsini temizledim. Kendimi mutfakta buldum. O sayede kendime iş buldum. Haftada iki gün Nurvefa Hanım'ın evine gidip yemek yapacaktım. Çarşı işi de üstümde olacaktı. Para mara konuşmadım. İster versin, ister vermesin. Tek mahzuru, sokağa çıktığım için Samim'le evdeki kadının rahat nefes alacak olmaları. Sineye çektik.

Onun işinin güzelliğini bilmem de bu yüzden. Kız bir ateşti. "Kendisi biçimler çiziyordu. Moda renkleri, kumaşları tanıyordu. Kadınlara nasıl giyinmesi gerektiğini yumuşacık yumuşacık söylemeyi beceriyordu. Ben o kadar mutluyum ki, işimi bitirdiğimde, odanın kapısına gelip onu seyrediyorum. Kendi çocuğummuş gibi, atölye, Nurvefa Hanım'ın değil, Dimitra'nınmış gibi övünge övünge kasılıyorum.

İnsanın rahatı nerede uzun sürmüş ki? Nurvefa Hanım, sözünün dinlenmediğini, emirlerinin emir sayılmadığını gördü. Bunu kabullenirse, öbür kızların da dikleşeceğinden korktu. Arada hır-gür başladı. Dimitra'nın derdi sadece patronuyla değildi ki. Asıl derdi babasıyla idi. Bir akşam eve dönerken oğlanın biri takılıyor kızın ardına. Tesadüf ya, Kirye Dimitri bunu görüyor. Kızının, ardında bir oğlanla kuyruklu tilki gibi dolanmasındaki şerefsizlikle ateş yutup, ateş sığıyor:

- Bu kadar öğrendiğin yeter. Bu kadar hürriyet de sana fazla. Namusumu beş paralık ettirmem. Bana Dimitri demişler. Kızlarım arkalarında, çıyan gibi oğlanlar dolaştırırlarsa kim beni sayar, kim beni, kiliseye alır, kim kızlarımı karı diye seçer kendine?

Günlerce dövdü kızı. Elinden ben bile alamadım. "Yüreğimde yüz batman yüz karasıyla yaşamak bana haram komşu," der, laf anlamaz herif.

Dimitra, babasının lafının, dayağının altında o kadar kalmazdı ya, elini kolunu bağlayan Nadya Hanım'du. Karalar bağlar, hastalanır, uğunur, mızıldanır, en kötüsü kocasından dayak yer, sırf kızının ardına erkek takıldı diye. Eee bir ananın kızları varsa, sırtı mercimek dalına dayalı demektir, ayağında da mine çiçeğinden çarık. Zavallı Nadya Hanım.

Evde, babanın getirdiği kadar Dimitra'nın da ekmeği vardı. Adaklı, okuntulu oğlansa ablasının dikip yakıştırdıklarıyla pırıl pırıl bir melek gibi dolaşıyordu. Her ailede, yükü taşımak için palan vurulmuş bir eşek vardır.

Dimitra eve kapatıldı. Duvardan benim tarafa atlardı. Hazmedemiyor kendine yapılanı. Şakaya vuruyorum:

- Ne oluyor kız, birine mektup göndereceksin de, benim gibi bir sinek taşıyamaz diye mi meraktaşın?

Gülemiyor garibim. Çok hızlı oldu kapatılma, alışamadı.

Dimitra, gençliğinde genç olamayanlardan, kanı delirmeyenlerden. Yerde yıldız bulmadı. Kendinden konuşmadı. Acaba kendinin farkında oldu mu? Hâlâ da farkında değildir bence.

Sonunda anlıyorum onun ezile büzüle istediği şeyi. Benim Singer'imi istiyor. Eli biraz bollaşana kadar... Çok özenirmiş. İğnesini bile kırmazmış. Gövdesine maşallah takar, sarımsak, göz boncuğu, üzerlik kesesini sallandırırımış.

- Ne önemi var kız gâvurcuk diyorum. Durup duruyor köşesinde. Öylece eskiyor. Bu kadar ezilip büzülme be kızım.

Bu yaptığım o kadar da iyi olmadı. Makinemi gözlemeye geldim sanırlar diye eskisi kadar tavşan ine girer gibi gidemedim evlerine. Zaten ne müşterisi vardı kızın, ne evlerinde huzur. İnsan on yedi yaşında böyle belinin orta yerinden kırılmamalı. Kirye Dimitri'yi görmek istemediğimden, herifi gördüğümde anamın oynaşymış gibi öfke duyduğumdan, çektim kendimi. Yürekllerimiz yakındı amma, hayatlarımız birbirimizin dışında kaldı. Dimitra da, öbür kızlar da, Nadya Hanum da biraz uzağımdaydı. Çalışıyordum. Onların hayatlarından haberdardım sadece. Evin içinden açık düştüm. Onun hikâyesinden koptum.

MATMAZEL DİMİTRA

Eve kapandığından epey sonra, en yakındaki komşu teyzeler kapıyı çaldı. Bazısı yaşlı, bazısı orta yaşlı. İplikleri iğnelerinin deliklerine girmez olmuş kadınlar. Eski, sökülmiş, yıkanıp ütülenmiş etekten, evde üste geçiriliverecek bir yelegi gereksinen, tersyüz edilecek ceket getiren, kocasının pantolonundan etek diktirmek isteyen mahallelilerdi. İş, kendi gözlerinde ve Dimitra'nın gözünde çok basitleştirildi ki, kız fazla para istemesin. Hatta mümkünse hiç istemesin. Dimitra'nın hiç beceremediği para konuşmak. Nadya Hanum desen kızından beter. Dimitra'nın kazandığı paranın o eve gerekli olduğunu hepsi biliyor. Yine de, emeğin karşılığını başkalarından istesin, diye düşünüyorlar.

Dimitra çoğu zaman emeğinin bedelini pek de işe yaramaz şeyler olarak aldı. Eve bir torba soğan, bir kavanoz tahin, küçük tencereyle pestil, ev baklavası geldi. Ertesi gün kaplarını yıkayıp götürüp teslim etmek de ayrı iş. Bu işi kız kardeşleri yapmaz. Okula gidiyorlar, onurları kırılır. Oğlan hiç yapmaz, babası kızar. Dimitra'nın sokağa çıkması yasak. Zavallı Nadya Hanum...

Esirliğin anlamını öğreniyordu Dimitra. Kafesin gücü, içine aldığını çepeçevre sarıyor olmasından geliyordu. Açılan bir kapı olmasının özgürlükle hiç ilintisi yoktu. Değil mi ki, o kapı bir başka iradeyle açılıyor. Evin kendisi, sorumluluklar, işin zamana bağlılığı, işe karşı bedel isteyememe soluksuzluğu, kafesin dışına yeni kafesler, yeni kapalı kapılar koyuyordu. Bir çıkış bulmalıydı, yoksa delirecek

Evde sevdiği tek şey kuyu. İçine sallandırılan karpuzları beklemeğe, dayansın diye kasap kâğıtlarına sarılarak kovayla sarkıtılan etlere, dipsiz aydınlıklara... bayılıyordu.

Yaşamayı düşündüğünde, kimliğini oluşturmak için tohum gibi uğraş veriyordu. Kabuğunu çatlatmak için kıvranıyordu. Toprağı zayıftı, cansuyu döken yoktu. Sert rüzgârdı hayatı, toprağı tozdu, değişmenin nasıl olacağını biliyordu.

Hiç okula gitmeden, başkalarından terzilik dışında şey öğrenmeden kendi özünden güzellikleri öğreniyor, bunu hayat defterine bir bir yazıyordu.

Annenin sessiz ömrü gibi sessiz duyguları; biri genç kız, öbürleri genç kızlığa adım atmış ve her yeni yılda bu yola girecek öbür dört kızı için titriyordu.

Kuyunun her genç kadın ve kız için bir tehlike olduğunu Nadya Hanum iyi biliyordu. Dibe çökmüş karanlığında çekici bir pırıltı vardı. Çok gençken kendisini de çekmişti. En çok Dimitra için endişeliydi. Kızın bakışında ürkütücü bir şeyler vardı. Çok mutsuzdu. Öbür kızların hayatı, büyüğe göre daha dayanılabilirdi. Ama gençlikte duyguların rüzgârının ne zaman fırtınaya dönüşeceği bilinmezdi ki. Evde gençler olunca, ölümle özgürlük eş anlam kazanabiliyordu.

Dimitra'nın sessizce kapandığı odanın dışında, hayatın içinde Mariya, Flora, Vivet ve Penelope sorunsuzca koşturuyorlardı. Sorumsuz değillerdi. Kızların her biri, Nikola'nın annelerindendi. Hayatlarının ateşböceği, gecelerinin bile aydınlık umuduydu küçük oğlan. Ama, anne Nadya Hanum, hayata eğri bakanlardandı.

Oğlunun yaşayacağına bir türlü inanamıyor, sabahtan akşama kadar mecbur olduğu işleri yapmak için uğraşırken, ara veriyor, oğlunu kaybederse ne kadar acı çekeceğini düşünerek ağlıyor, yoruluyor, bu acı nedeniyle, sıradan bir kadının iki-üç saatte bitireceği iş için, on-on iki saat uğraşıyordu.

Bu sırada, belli belirsiz değişiklik oldu. Müşteri gelmeye başladı. Müşteriler daha paralı olanlara dönüştü. Dimitra, kibarca söyleyebiliyordu: "Artık tersyüz işi yapmıyorum Saniye Hanım..." "Mürvet Nine, eteğini son defa örüyorum. Zamanım yok, kusura bakmayacaksın..." "Evdoksiya Bacı, senin donlarını biçmem. Gel, dikkatle bak da kendin öğren."

Başındaki iş gitgide yoğunlaştı. O yüzden yanı başlarındaki, caddeye iki ufak dükkân ve geniş bir yolla açılan, arkalara doğru gittikçe büyük bahçesi, içinde bostan kuyusu bile olan evin sahibinin, dükkânların arkasındaki evini yıktırıldığını fark etse de, önü dar, arkası geniş dört katlı apartman konduğunu, kiracıların bu daireleri hızla doldurduğunu fark etmedi.

Hayat geçişini sürekli değiştiriyordu. Bazen ayırđına varılmasını sağlıyor, bazen zamanı ve gürültüsünü durduruyor ve ansızın uzağa bir sıçrama yapıyordu.

Uzayan yaz günlerinden birinin aydınlığından yararlanarak elindeki kitabı okumak için avluya çıkıp kuyunun başına oturduğunda, kız kardeşleri bağrış çığırış avluyu yıkar, çiçekleri sularken bir an başını kaldırdı ve dört katlı apartmanı gördü Dimitra. Şaşkınlığını üstünden atmadan da, üçüncü katın balkonunda yay çeken Cengiz'i...

Cengiz lisede okuyor. Dimitra'dan biraz küçük.

Dimitra dikişinin başına oturduğunda, olmazları olur etmeye koyuluyor. İşi buna çok uygun zaten. Asi olduğunu, çabuk öfkelenildiğini kısa zamanda öğreniyor: Sesi düşüyor annesiyle konuşurken. Dimitra bunda da özel mesajlar buluyor. Balkona özellikle çıktığını, aslında annesiyle değil, Dimitra ile konuştuğunu sanıyor. Kimden onun hakkında daha çok bilgi alabilir? Kız kardeşi Mariya'dan. Aynı okuldalar. Ama ölür daha iyi. Mariya'ya teslim olmaya hiç niyeti yok.

Beklemediği bir zamanda yakınlaşma oluyor. Günün birinde balkona çıkan Cengiz'in annesi sesleniyor:

- Huu kızım! Birazdan sana bir zahmetim olacak.

Kan bastı yüzünü Dimitra'nın. Kafası kesilmiş tavuk gibi dönendi evde. Yüzüne su vurdu, saçlarını taradı, dudaklarını ısırды, giysisini değiştirmek istedi ama, dikkati çeker diye çekindi. Yalınayak dolaşmayı sevmesine karşın, terlik giydi.

Zahmet Cengiz'in iki gömleği vardı. Yakaları, kol manşetleri tarazlanmış. Nadya Hanım'u, kızının bu işleri yapmadığını söylemeye hazırlanıyor sanıp korktu Dimitra.

Yeni gibi oldu gömlekler. Para alamazdı Dimitra. "Komşu hakkı diye bir şey var teyze."

Kadın sevinçle gidince ardından içini uzun süre hoşnutluk kaplayacak sandı. Tersine, kederlendi. Bunun bilinir bir nedeni olsa neyse.

Âşık mıydı? Cengiz'e?

Çok çalışmak zorundaydı. Aşık olduğunu düşünmek için dünyadaki en uygun işti terzilik. Uzun uzun düş kurmak kolaydı. Onu düşündüğünü algılamak, başka yerlere taşıyıveriyordu dünyasını. Pencereler, kapılar açılıyordu önünde. Yalnızlık hoştu o zaman. Hayaller ardarda yığılıyor, baharda çiçeklenen ağaçlar gibi tozuyarak çevresini kaplıyordu.

Bir yandan da işini aksatmıyordu. Zaman zaman başını kaldırıyor, Birsen Abla'nın evinin bahçesinde ne olup bittiğini gözlüyordu. Onunla bile konuşmuyordu Cengiz'i. Zaten eskisi kadar konuşmuyorlardı. Konuşabilseler Birsen Abla güldürür, takılır, hafife almış gibi yapar, ama anlardı. Yüreklendirmeye çalışırdı. Hemen hiç göremiyordu onu Dimitra. Kendisi dışarda çalışırken Birsen Abla evdeydi, eve kapatılınca o dışarda... Nurvefa Hanım'ın tavsiyesiyle denizcilik şirketlerinden birinde aşçılık yapıyordu.

Onun yüreklendirmesi bile hiçbir işe yaramazdı.

Yan yana üç odanın arkasındaki hemen hemen bir metre genişlikteki arka bahçede gidip geliyordu gözleri çok yorulduğunda. Onun bahçesinde incir ağaçları dallarını yere indirmişti. Narlar gitgide sıklaşıyordu. Dallarının altına çatal sopalar koyuyordu. Bunu yapmasa meyvenin ağırlığından kırılır sakatlanırdı ağaçlar. Yaz sonuydu.

Dimitra, dikişini bırakıyor, kitaplarına düşüyordu. Başını kaldırıyor, içini bürüyen yürüme isteği dayanılmaz olduğunda, arka bahçeye gidiyor, Birsen Abla'nın bahçesine bakıyordu... Sonbahar geçiyor, kış geliyor... Yeşil yapraklar arasındaki uzun lüleler gibi pembe gülbrişim sarkıtları soluyor, Dimitra, kuyunun başında artık oturulamayacağını anlayarak dikişini toplayıp içeri giriyor, kumaşlardan ve kitaplardan başını kaldırdığında, odanın içine dolmuş karanlık ve alçak kış göğü, yüreğini sıkıştırıyordu.

Koruklar, portakal çiçekleri, balkon demirine serilen, havalandırılan yataklar... Baktığı balkonda Cengiz lise son sınıfta 19 Mayıs gösterilerinin hareketlerini tekrarlıyor. Bu iklimde yaz gelmiş oluyor.

Çok ender olarak Birsen Abla'yı gördüğünde o, iki odalı evinin neredeyse taşlaşmış toprak avlusuna arkalıksız bir hasır oturak atmış, Yayladağ tütününden sigara sarıyor oluyor. Sigarayı, başını iyice havaya kaldırıp uç kısmından tutarak derin derin içine çekip kederle tütürüyor. Ne desin Dimitra? İçinde, yükseldikçe sığlaşan, söze dökülemeyen gelgitler. Seslenemiyor, sevdasını ağzından kaçırırsa, yenilgiyi de kabul etmek zorunda kalır, diye.

Geceleri, bütün bahçeleri dolduran, oradan oraya uçarak, kıvılcım kıvılcım gökyüzüne öykünen yeryüzü yıldızlarını, ateşböceklerini gözlüyor. Birsen Abla, yüzü kendi evine, sırtı Dimitra'ya dönük ve gözlendiğinden habersiz oturup yorgunluğunu atmaya çalışıyor. Koca bir ağaç kadar yer tutan geniş gövdesiyle, gücünü bu evde hiçbir biçimde kullanamayacak olmanın sıkıntısını çekiyor. Dimitra da onun gibi mi olacak. Onun gibi annesi gibi, şanssızlığı kabul edip boyun büken kadınlardan?

Niye gider kadınlar erkeklere, koşarak, kaçarcasına? Niye ezilmeyi kabul ederler, niye kapatırlar kırgınlıklarını uzun bir zaman; seslerini yükselttiklerinde iş isten geçmiş olur?

Bu karanlık düşünceler, Cengiz'in yattığı odaya bakarken eriyip yok oluyor. Bunun yanıltıcı..olduğunu da biliyor Dimitra. Çünkü babasının varlığı umutlanmaların tümünü yok edecek kadar güçlü bir baskı üzerinde.

Gökyüzünün bir lastik gibi uzayıp kısaldığını yahut stor perde gibi inip çıktığını, başı eğik olarak kumaşların üstüne gözünün nurunu dökerken düşündü.

Gökyüzü önce yeryüzüne yaklaşıyor, kışın içine kapanıyor ürkekleşiyor, ilkbaharda aydınlanıyor, rüzgarlarla yıkanıp hafifledikten sonra yazları ta yukarılara, erişilemeyecek uzaklıklara balonlaşarak uçup gidiyordu. Işıklar deliye çeviriyordu Dimitra'yı. İcini kabartan, tutsaklığını isyana çeviren, yine de susması, beklemesi için omuzlarına, gözlerine, ağzına bastıran da aynı havaydı. Güzelliği ve çirkinliği yoktu havanın. Her zaman güzel, kışkırtıcıydı. Her renginin ayrı duygululuğu vardı.

Dimitra bu duyguları anlatamadı. Söze dökmeyi beceremiyordu çünkü. Uçuyordu duyguları o zaman. Söze dökebileceği zaman geldiğinde, yaşamı öylesine değişmişti ki, anlatacağı kimse kalmamıştı. İçi kelepçelenmiş gibi geliyordu. Sokak kapısının demirine, evin yüksek ön duvarlarına... Özgürlük duygusuna çok yıllar sonra ulaşabilecekti. Şimdi çözmeye çalıştığı babasının koyduğu yasağın iç dünyasında oluşturduğu çöküntüydü.

Çok sonra... Babası öldükten, sorumlulukları azaldıktan sonra... Kış renklerinin ince zarıflığı, yazın bağırıcılığı dilinden sözcükler olarak çıkacak, elinden dökümlü, ince giysiler olarak sunulacaktı. Öfkesini ince bir hüzne dönüştürdüğünde kendini de anlayacaktı. Gökyüzünden göçmen kuşlar akın akın geçerken, kanının damarlarındaki akışını ve kaynayışını, Yarıkaya rüzgârı estiğinde, gözlerine dolan tozla hayatın birden kesilivereceğini, yıldızlı geceleri dolduran börtü böcek sesleriyle, içinde başka ormanların bulunduğunu, böcek seslerinin içindeki bu ormandan geldiğini düşünecekti. Hayatı bu küçük dünyanın içine kapatılınca algılamaya başlamıştı. Güzellikleri de.

Kiryе Dimitri'nin ölümü, sonsuz özgürlüğü getirdiğinde, Dimitra ölümü düşünüyordu ve özgürlüğünün farkına varmadı.

Genç yaşında öldü Kirye Dimitri. Otuzundan sonra gitgide büyüyen göbeği, genişleyen göğüs kafesi, kalınlaşıp katılaştı bacaklarıyla ve sürekli fırın yanığı çizgileri derinleşen yüzüyle yaşından çok daha büyük gösterse de, Dimitri kırk dört yaşındaydı altı çocuğunu bırakıp gittiğinde.

Meyhanede arkadaşlarıyla birlikte yıkılasıya içmişler ama bir türlü gecenin tadını sınıra dayayamamışlar. Birinin aklına gezerek içmek gelmiş. Hemen kamyon kiralanmış. Kasasına meyhane mutfağında kalan bütün mezeler ve içkiler taşınmış. Tenekelerle anasonsuz incir rakısı, şaraplar, biralar... Bağdaş kurmuşlar, birbirlerine

ikrama başlamışlar. Kamyon deniz kıyılarını bitirince, yosun kokusuna doyduk zaten, biraz da çam sarhoşluğuna düşelim diye, Amanos tepelerine vurmuşlar. Ne bitmiş? İçki, mezeler, yaşama sevinci, kamyonun benzini... En önemlisi, Kirye Dimitri'nin yaşam ipliği bitmiş. Kirye Dimitri'nin ölümü, içkiden çatlama olarak, kentlin hovardalar arasındaki yayvan tarihine geçmiş.

O ölüyü eve getirdi arkadaşları. Hepsi de şokla ayılmış...

Ailenin öbür bireyleri alışılmış, bildik ağıtları yaktılar, evin babasını, ailenin çobanını yitirmiş olmanın üzüntüsünü eksiksiz fazlasız elâleme gösterdiler. Dimitra bir damla yaş dökmedi. Cenazesine gitmeyi de reddetti. "Babam bana sokağa çıkmayı yasaklamıştı. İzin vermediğine göre, yasağı hâlâ sürüyor. Ben evden çıkmam."

Kiryе Dimitri'yi Nadya Hanum ile Dimitra dışındaki aile bireyleri çabucak unuttu. Nadya Hanum, yeterince karalar içinde değilmiş gibi daha da karalıklar ekledi sanki. Bir daha başka renge bakmayacak, bedenini sonsuza kadar sakladığını duyurmak için her şeyi kara olacaktı. Dimitra ise başka türlü andı babasını. Onu hatırlatan neyle karşılaşırsa, ağzından, içinden beddua dökülüyordu: "İblis, zebani, dön dur artık mezarında... Cehennemde yan. Yedi kişinin hayatını mahvettin, hak ettiğin rezil bir ölümle öldün. Hepimizi korkak sığına, ürkek serçeye çevirdin... Ruhun sükûn bulmasın Kirye Dimitri. Sana lanet olsun!.."

Herkes Dimitra'yı kindar ve insafsız buluyordu. Bulsunlar...

Kiryе Dimitri'nin ardından en çok Nadya Hanum ile Nikola için acındı insanlar. Anne beceriksiz, kişiliksiz... Nasıl hâkim olurdu beş, kıza?. Nikola ise küçüktü. Kızlar... Kızlar yarın öbür gün koca evlerine dağılır, baba evini unuturlardı.

Nikola, süzgün yüzlü on yaşında bir oğlandı. Yüzünün çizgileri öyle ince ve zarıftı ki, onu bir melek olarak düşünebilirdiniz. Yürümeye başladığından beri ablasına iş olarak yağın kumaşların içindeydi. Onları seviyordu. Resim yapmayı, kadınların arasında oturmayı her oyuna yeğliyordu. Parlak ve yumuşak şeyler severdi. Bu zevkleri Kirye Dimitri'yi hayal kırıklığına uğrattığı için, Dimitra'ya atmaya alışkın olduğu dayakların bir kısmını oğlunun payı olarak ona yöneltiyordu birkaç yıldır. Nikola'nın yediği dayaklar iç burkardı. Bu kadar ince bir çocuğa - üstelik erkek- el kalkar mıydı canım? Nikola babasını sever miydi? Kirye Dimitri

öldükten sonra küçük bir çocuk olarak onu özlemiş miydi? Buna kimse olumlu yahut olumsuz yanıt verecek durumda değildi. Nikola'nın ince yapısının içinde kapalı, sıkı, geçit vermez bir iç dünya vardı. Üstelik o ev, sevginin, duyguların konuşulduğu ev değil, gücün, adetlerin ve şarka ait bütün eski ve sert değerlerin hüküm sürdüğü evdi. Nadya Hanum katı kurallarını sürdürmezdi. Dimitra, büyük evlat olarak aklından geçirmede bunu. Nikola'nın sözü edilemezdi: Hem küçüktü, hem de kendi dünyasında yaşamayı küçükken seçmişti. Böylece ev yeni kurallarıyla, Kirye Dimitri'yi gitgide daha az anarak var olmayı sürdürdü.

Sonraki yıllarda Nikola kimliğini biraz daha belli edecekti. Şimdi okulda, çalışkan ve yalnız bir oğlan; kilisede, yardımcı bir çocuk.

Nadya Hanum, düğüm üstüne düğüm atarak, Dimitra'nın kazandığı parayı çok idareli harcayarak, gelecek günler için önlem almaya başladı, kocasını mezara verdikten hemen sonra. Yaşamı boyunca gösterebildiği tek güçlü tavır da bu oldu. Kara gözlerine soğuk alevler yansıtan kapkara giysiler içinde ve bağınaz bir Ortodoks kadın olarak yüzü ve saçları tülle örtülü -mutlaka yalnız- evden çıkar, Kirye Dimitri'nin mezarına gider, olup biteni ona anlatır, yüzü açılmış, hareketleri rahatlamış olarak eve dönerdi. Dimitra, anneasının, babasının gerçekten ölüp ölmediğini kontrole gittiğini, bundan emin olunca rahatladığını düşünürdü.

Diğer günlerde Nadya Hanum, akli gelecek günlerin içerdiği felaketlere takılı, dili çözülmüş bir güçsüzlük heykeli gibi odasındaki kutsal Meryem köşesinin önünde ve yerde, dudak dudak, fısıltı fısıltı, lanet lanet günaha giriyordu. Olabilecek her şeye önceden lanetini savururken nasıl bir önlem sanıyordu bunu, bilinemezdi. Dimitra'ya göre; bütün bunların nedeni, şarttı, yaşadıkları coğrafyanın insanların birbirine sonsuz güvensizliği idi.

Cengiz evinin balkonunda her şeyi gözlüyordu. Dudaklarında belirsiz bir gülüş. Dimitra ona kırgın. Bir başsağlığı dileyemez mi? Kapıya gelemiyorsa, balkondan seslenemez mi?

İşleri arttıkça, bahçenin o kısmında daha az oturmaya başlıyor Dimitra, gözleriyle izlediğini belli etmemeye çalışarak ona bakmayı azaltıyor, yani unutuyor zaman zaman. Ve günün birinde Cengiz'in görünmediğini, kendisinin de onu gözleriyle aramadığını fark ediyor. Hiçbir şey başlamamış ama bitmiştir.

Artık, toprağı bol olsun, Kırye Dimitri'nin evlenecek yaşta kızları vardır. Çevrede, hatta yakın şehirlerde heyecan yaratan kızlar. Dimitra kendisinin bu kızların içinde bir aday sayılıp sayılmadığını bilmiyor. Kardeşlerinin öğrenimleri vardı, güzeldiler, sevimli ve güler yüzlüydüler. Babaları daha sağlıklı -evet biraz mütevazıydı ama- drahomalarını hazırlamıştı.

Sahi o kızların arasında Dimitra var mıydı?

Cengiz'in yeri nedir? Vazgeçtiğı günlerin ardından soru olarak giriyor yaşamına Cengiz. Özlemiş oluyor. Hiçbir erkekle göz göze gelmeyişinin, uzun uzun bakışmayışının kuraklık olduğunu, bu tozumaya daha fazla dayanamayacağını düşündüğünde, Cengiz'in balkonda dolaşması, ders çalışması, yüksek tonda müzik dinlemesi yağmurun yağması gibi. Onun da, eskisi kadar yalnız kalmadığını, balkonun üstündeki demire asılarak barfiks yapmadığını, beyaz gömleğini çıkarmadığını görüyor. Her şeyin sessiz başlayıp, sessiz sürdüğü ve sessizce bitmekte olduğu yakınlık, eskimiş duman gibi dağılıyor. Oysa Dimitra bir zamanlar Cengiz'i esmer teni, beyaz dişleriyle gözünün önüne getirdiğinde, içi kamaşıyordu. Onu beyaz bir dünyanın içinde düşünüyor, beyaz pijamalar diyor, beyaz örtülü, beyaz perdeli, beyaz eşyalı odada esmerliğiyle ışık saçtığını görüyordu. Renklerin büyüsunü en yalın, en az biçimiyle, Cengiz'in var olduğu dünyada düşünüyor.

Dimitra sessizleştikçe, kızlar evi çığlık çığlık iş yapma tartışmalarıyla, gülüş gülüş sırlarla dolduruyor, anne Nadya Hanum'u parmaklarında oynatıyorlar.

Mariya, bisiklet tamircisi bir genci dilinden düşürmüyor. Gözleri dalıyor bir köşede kendi kendine gülümsüyor, durduk yerde ağlıyor.

Dimitra, farklı bir şeylerin olduğunu kavrayan ilk insan. Annesini uyarıyor. Bir de Nikola'yı. Bu işi soruşturmalılar, Mariya'nın ağzı aranmalı, konuşmalı.

Mariya zaten derdini paylaşacağı birine muhtaç.

- Sıra önce sendedir Dimitramu, gibi karşı çıkma sözcükleri, kırık dökük biçimde dökülüyor ağzından Nadya Hanum'un.

- Sıramı Mariya'ya veriyorum anne. Ama bir şartım var. O çocuk Mariya'ya değer mi? Bundan emin olmak zorundayız.

- Haklısın Dimitramu. Sen kardeşlerinin doğru yapmasından sorumlusun. Ah Dimitri, bütün sıkıntıları bize yükleyip gidecek ne vardı?

Dudakları fısıl fısıl oynarken haç çıkarıyor' Nadya Hanum. Gözlerini uzaklarda duran bir Nadya Hanum'la, Kirye Dimitri'ye dikmiş. Bütün günahlarından arınmış, sorumlu bir erkek olarak görmeye başladığı Kirye Dimitri'nin oradan yol göstericilik yapmasını bekliyor.

Nereye bakılsa, erkeğin, merkezde, duran erkekliğinden çözülme bir yaşam biçimi var. Baş eğilse boğan, yalnızlık yeğlense aranan, her zaman yüce, erişilmez bir konumdalar. Onlarsız hayatın muhasebesinde mizan tutmuyor. Hayat onlarsız hep eksik, hep soluk.

Hangi delikanlı kız tarafına, hangi kız erkek tarafına biraz dudak bükülmeksizin, biraz zorlanıyormuş gibi, "iyidir," diye tavsiye edilmemiştir ki? Mariya'da da böyle oldu. Evlilik hazırlıkları başladı. Kızlar zamanında uygun birilerine varmalı. Kızın ablası, evin babasının yerini alan terzi kız, böyle demiş. Yaşlı, nikrisli bacakları incelen, derin kara gözleri gitgide çukura gömülen Rum anneler aralarında bunu fısıltıyla konuştu. Gözleri gelinden çok, gelinin ablasında olarak. Ailesine çok bağlı olan ve terzilikten adeta para kesen o kızda. İri gözleri çıplak gibiydi çünkü kirpikleri çok kısaydı. Eski zaman resimlerini çağrıştıran... İri memeli, ince belli, bir tayınkine benzer ince uzun bacaklı bir kız. O kadar inceydi ki ayak bilekleri, gövdeyi taşıyamaz sanılırdı. Güzel miydi? Güzellik nedir ki? Kimine göre idare eder, kimine göre itici belki. Sakatlığı, bozukluğu yoktu. Bacaklarının arasında erkeğin özlediği ıslaklık bütün kadınlar gibi bunda da nasılsa vardı. Rum anneler bu ablayı geçkin yakın akrabaları, tanıdıkları için gözlediler. Bildikleri, genç sayılmayacak erkekler; idare eder denilen yaştan, uygunsuz yaşlılığa doğru, evlenmemişten boşanmışlığa, dul erkekliğe, dul ve çocuklu erkekliğe doğru "uygun" değeri vurularak sıraya sokuldular. Matmazel Dimitra da yaşı geçmeye başlamış bir kız olduğunu, gönlünden geçenin kendisini beğenmeyeceğini unutmamalıydı. O da evlenmeyi umuyorsa, onu inceleyen kadınlara sık sık gülümsemeliydi. Hatta turuncu reçeli tepsisini hiç değilse bir kez de o çevirmeli, su muhallebesini ikramda görev almalıydı. Hayır, o taraklarda bezi yok. Edasına bakarsandespot bir ev erkeği. Erkek kardeşi Nikola bile, babaya göstereceği saygıyı ablaya gösteriyor.

Buradan Nikola'ya geçildi. On altı, on yedi yaşlarındaki Nikola, babasının aile dışındaki eğlencelere duyduğu tutkunluğu kanında taşıyordu. Çok yakışıklıydı. Hareketleri ince ve şiirli. Kirye Dimitri'nin kaba saba gençliğine benzemiyordu, zerafeti annesinden almış. Buraya kadar, gençliğe adım atmış bir ergenken, bundan sonra, bilgiler kulaklara, aktarılıyordu: "Nikola zevk düşkünüydü. Aşırı uçlara giderse, bunda şaşacak hiçbir şey olmamalıydı..."

Bu sırada, büyük abla, düğünün onur konuğu Halıcı Kanaris ile sohbet etmeye koyuldu. Bu da neyin nesi. Bizim bu Anadolu'daki Rum cemaatinde kadınları bırakıp erkeklerle sohbet etmek, kendini kadınlardan üstün görmek değil de ne demektir? Okula da gitmemiş, evinden çıkmazmış, ama deryalar gibi okurmuş. Böylesinden karı olur mu? Hadlerini bilen, yerini kabullenen kadın çıkar mı böyleleri arasından?

Düğünün yükünü Halıcı Kanaris çekiyordu. Aileyle bağı nedir diye Kanaris de konuşuldu, yüzüne bakıp bakıp bir şeyler hatırlanarak. Tabii Türkçe ayrı bir adı vardı Kirye Kanaris'in. Zekeriya Kanaryacı, resmi kimliğinde kullandığı ad.

Damadın ailesinin açıklamasına göre, Kanaris ile hiçbir yakınlığı yoktu iki tarafın. Yalnızca, gitgide küçülen bir ekalliyet dünyasında insanlar onurlarını yüksek tutmak için önemli günlerde bağlılıklarını dosta düşmana gösteriyorlardı. Sağolsun Kirye Kanaris, bu nedenle şerefendiriyordu kız ve oğlan tarafını.

Düğünün en neşeli, en tadını çıkararak insanı olan Nikola, kız analarının sorulu bakışlarını uzun süre üstünde tuttu. Bir zamanlar denizden çıkmayan marsık gibi oğlanmış. O günlerde, yani babası sağken babasının "O yeni bir Onasis olacaktır," kehanetini boşa çıkarmak istermiş gibi, babasının ardından kendini hemen dağlara vurmuş. Dağların, buralarda özel ve gizli tatlar içerdiği bilinir, değil mi?

Evin iki numaralı kızı gittikten sonra Nadya Hanum, oğlunu zaptu rapt altına almanın zamanının geldiğini hatta belki de geçtiğini düşünerek, onu adam etmenin soruşturmasını yapmaya koyuldu. Aceleye getirmede Nadya Hanum, ama zamana da bırakmadı. Aklını pek beğendiği damadının önerisiyle, Nikola Lazkiye'de oturan akrabalarına gönderildi. Demirden bir kafeste tutulmasında herhangi sakınca olmadığı onlara bildirildi.

Bir yıl sonra, hayallerini yitirmiş, zenaatı öğrenmiş bir fotoğrafçı olarak döndü evine Nikola,.Oraya gönderilen o canlı, pırıltılı, inceliklerle dolu yeni yetme değildi artık. Akrabalar hiçbir suçlamayı kabul etmeseler de hiçbir isteği kalmamış, evden çıkmayan, konuşmayan, dünya ile ilgisini kesmiş, sevinci unutmuş bir delikanlıydı gelen. Ruhsal olarak hadım edilmiş bir Nikola. Yitip gitmiş bir ruh, insanların hepsini hayatından silmiş... Yürek paralıyordu. En çok da Nadya Hanum'un yüreğini paralıyordu, oğlunun durumu.

Zamana bıraktılar, Nikola'nın eski haline döneceğini umarak. Artık eski Nikola bir melek görünüyordu gözlere. Ama sonsuza kadar yitmişti o.

Dimitra'nın kendinden bir sonraki bacısına verdiği evlenme izni, genel bir yetki olarak anlaşılmış olmalı ki Flora da hayat arkadaşını buldu. O zaman günlerce içlenen Dimitra sonunda patladı. Karşısında evin bütün bireylerini buldu.

Mariya Antakya'ya yerleşmişti. Halıcı Kanaris, Hellas'a dönüyordu. İşini, gözünün çok tuttuğu Mariya ile kocasına devrediyordu. Onlar halıcılık yapacaklardı bundan böyle.

Mariya ile kocası da katıldı karşı çıkanlara. O yüzden kırgınlığı çok büyük oldu Dimitra'nın.

“Kim oluyorsun da, her seferinde izin verecek tekfur gibi çıkıyorsun karşımıza”

Ardından Nikola bağırmıştı: "Sen salak bir köstebeksin."

O kadar sevip kolladığı çocuk. Evden çıkmıyor diye adını köstebek koymuş. Ama daha derinlerinden gelen bir sesin fısıltısını da duydu Dimitra: "Aslında bu doğru!" İçindeki gençlik tel gibi ortasından koptu. Sen salak bir köstebeksin Dimitra. Yedi sekiz yaşından beri bu aile için ter döküyor, ağız kokusu çekiyorsun, gözlerini kör ediyorsun. Okula, göndermediler. Bir gün tatilin olmadı. Bir gece olsun Ondört Temmuz şenliklerine katılmadın. Perhizlerde yortularda adın anılmadı. Kendini hep geçinme ve yarın kaygıları içinde tuttun. Dinsiz, kilisesiz, duasız bir hayatın içinde rahatsızlığını belli etmeyen köstebek olarak!

Çok kırılmıştı. Ne kaybederlerdi danışmalar? Zaten izin verecekti. Flora'nın seçtiği herif adam olsa bari.

Vivet gitti onun ardından. Evde, hayatı boyunca korunan bir kadın olarak annesi ile evlattan farksız gördüğü, doğduğu için annesinin, lohusa yatağında dayak yediği -dayağın devamını Dimitra yemişti- Penelope ve bir de Nikola kaldı. Bu tenhalaşma, Nadya Hanum'u oğlunu daha çok gözlemeye itti.

Oğlunun eski neşesine bir türlü kavuşmayışı Nadya Hanum'u gınahtan korkmadan akrabalarını lanetlemeye götürdü. Bu lanet, yıllarca duygularını dışarı verememiş olmanın baskısıyla hemen herkese yöneldi sonra. Oysa Nikola mutsuz değildi. Annesinin istediği gibi değildi. Ancak Amanosların eşsiz doğasını keşfediyor, fotoğraf makinesiyle bu cennetin suretlerini karanlık odasında -avludaki mutfığa eklenen küçük bir çıkıntıdan ibaretti-saklıyordu. Nadya Hanum'un anlamadığı, fotoğrafçılığın oğlu için aşk olması. Bu da bir tür kurtuluştur. Ekalliyetten olduğunun bilincine varmıştı Nikola da. Onlar hayatın her ayrıntısı içinde yer alamazlardı. Kendini yalıtılmak zorundaydı. Yalıtılmak yalnız bırakılmak değildi ki. Bir çember oluşturup onun içinde hareket etmekte. Dimitra da böyle yapıyordu.

Tabii bu yüzden üzülecek şeyler de oluyordu: Ayazmalar sahipsiz kalıyordu. Terk edilmiş kiliseler sahipsizliklerine önce boyun büküyor, sonra günün birinde gizli eller tarafından talan edilmiş, tükenmiş iskeletler olarak acıklı acıklı duvarlar veya kolonlar halinde çatısızlığa yükseliyorlardı. Dimitra biliyordu: Tarihi sahiplenip, onu yapan insanları yok saymak suçtur. Elden gelen bir şey olmazsa... Elden bir şey gelmiyordu.

Dimitra bu sırada kardeşinin gerçek sanatçı olduğunu gördü. Dağ tepe gezileri ve fotoğraflar devam ediyordu. Bunun yanında camaltı resmine merak sarıyordu Nikola. Odasının bir yanında önce acemice, sonraları gitgide düzelmiş olarak ayna kenar süsleri, Ashab-ı Kehf gemisi, deniz kızları, kuşlar, halk hikâyelerinin kahramanları, dünya güzeli, Şah-ı Meran, güller, selviler, ağlayan ağaçlar birikiyordu. Pek para kazanamıyordu. Yaptıklarını satmaya kıyamıyordu çünkü.

Nikola, bedensel istekleri, tutkuları için yaşamıyordu. Başkası için kendini adamıyordu. Varlığı şaşırtıcıydı ama kendi içinde tutarlıydı. Kimseye zararı dokunmayan, sorumluluk almayan, bütünün içinde yer almak istemeyen aykırı bir kimlikti.

Bunu zavallı Nadya Hanum nasıl anlasın... Babasının onca istediği oğul, evlenip çocuklar doğurtmadıkça annesi için nasıl erkek ve soy sürdürücüsü sayılsın?

O günlerde, yani Dimitra'nın kendini unutup, aşkını unutup kardeşini anlamaya çabaladığı günlerde Penelope karşılıklarına geçti. Gelinliği prova ediliyordu. Birden iğneleri yutacak gibi oldu. Öylesine şaşırıverdi. Şimdiye kadar kaç gelinlik dikmiş, kaç zıfak çamaşırı hazırlamıştı. Onlardan önce kaç tane pembe yahut mavi nişan giysisi dikmişti? Üstelik aile genişledikçe, erkek taraflarının kızları, kadınları da giriyorlardı sıraya. Dimitra kendini kuşatan çemberlerin sayısının arttığını gördükçe, bir şeyleri yitirmekte olduğunu düşünmeden edemiyordu. Hayır sırasını kardeşlerine verdiği için pişman değildi. Vermese kıyamet kopardı. Bir sürü işsiz, amaçsız, içi yangınlı kız kurusuyla kim başa çıkabilirdi? Hiç mi yanlışlık yoktu kendisini, kimselerin istemeye kalkışmamasında? Bir tek erkeğin elinin kendisinin de kadın olduğunu görerek eline değmemesi nedendi?

Mariya'nın evlendiği günden başlayarak enişterinin ve onların yakınlarının, para önermenin ayıp olacağı düşüncesiyle armağan ettikleri kumaşlar dikiş dolabından öylece, atıldıkları gibi taşıyordu. Her seferinde, asla dikişmeyeceği bu kumaşları görmemek için dolabın kapısını daha bir öfkeyle kapatıyordu. Sanki bu kumaşlar yeni kurulmuş dünyalara doğru uzanan patikaları kaplayacaktı ve Dimitra'nın o yollara sapacak zamanı ve gücü yoktu.

Sonra vaftizler geldi. Bebeklerin giyimlerinin de usta bir terzi olan teyzeden beklenmesinden doğal ne vardı?

Penelope'nin kızının vaftizinde, birdenbire yaşının otuzu geçtiğini anlayıverdi Dimitra. Sanki yıllar, akıp duran derenin getirdiği kumlar gibi, kapısında yığılmış da, o kapı açılmıyor artık. Deli gibi avluda dolandı herkes törene gidince. Arsız galaların kalın bir duvar gibi kapladıkları duvarın dibine bile yanaşamıyordu artık. Birsen Abla'ya arka bahçeden ulaşmak mümkün değildi. Zaman nasıl akmıştı, değiştirdiklerini fark ettirmeden? Yirmi yıldan çok olmuştu gözleriyle elleri arasına çeşit çeşit kumaşlar girip onu oturduğu yere çivileyeli. Cengiz'in annesiyle babsının oturdukları apartman ne kadar da eskimiş. Cengiz nerelere gitmiş, ne zaman? Evlenmiştir. Ya Birsen Abla? Kocasını Samim Amca –amca diye düşünmesi

yakışksız- bardaki bir kavgada araya girdiğinde el sinirleri kesilmiş, adam hiçbir iş tutamaz olmuştu. Gamlı bir karı-kocaydı onlar da. Birsen abla ara sıra iş buluyordu.

Otuzu aşmış olmanın sıkıntısını ne kadar taşıyacağını bilmiyordu. Hemen kurtulmalıydı bundan. Hemen.

Nadya Hanum da artık sokağa çıkmıyordu. Kocasıyla paylaştığı odadan ayrılrsa hemen öleceğine inanıyordu. Odasında yatıyor, sürekli olarak Kirye Dimitri ile yaşadıklarını anlatıyor, insanı canından bezdiriyordu. Öbür kızlar, torunlar anneannelerini çağırıyorlardı ama giden kim?

Zaman zaman haksızlık ettiğini anlamış gibi Dimitra ile Nikola'ya dualar ediyordu. Özlemle andığı kocasıyla hangi güzel anıları vardı, kendinsin ve çocuklarının görmediği.

Kiryе Dimitri'nin görevini devralan Dimitra'ya karşı uzak duran Nadya Hanum, oğulun anlamını ve tadını bildiğini belli ediyordu.

Dingin yaşamları bir günde altüst oluverdi. Dağ tepe dolaşp fotoğraflar çeken Nikola bu tutkusunun bedelini ağır ödedi. Casus olduğu kuşkusuyla tutuklandı, epey sıkıntılı zaman geçirdiler. Mahkemede aklanana kadar neler yaşadıysa, şaşkın, kırgındı, ürkmüştü. Zaten fotoğraf arşivine el konmuş, hepsi de yitip gitmişti. Nadya Hanum'u felçli ve konuşamaz olarak bulunca suçluluğu bütünüyle yüklendi Nikola.

Getiren de götüren de zamandır.

Nikola yine sabahları erkenden çıkıyordu evden. Ayaklarını sürüyordu, Kirye Dimitriye benzeyen çizgileri ağırlık koymaya başlamıştı. Yumuşak ve dalgalıydı kalçası. Göbeği büyümekteydi; boynu kalın, gıdısı aşağıda bir torba oluşturmaya başlamış.

Babasının ölümünden beri kapalı duran simit fırını ablasından istedi Nikola. Fırını seramik fırınına çevirecekti.

- Ne biliyorsun sen Nikola seramik hakkında?
- Hiçbir şey bilmiyorum. Ama yapabileceğimi biliyorum.
- Ben biraz düşünelim derim.
- Fırının üstüme geçirilmesini ablalarıma senin söylemeni istiyorum.

- Bu hiç gerekli değil. Onlar haklarını evlenirken aldılar. Geri kalan her şey bizim... Tabii annemizin de.

- Eğer bu işi yaparsan, anneme baktığım gibi sana da bakarım ben Dimitra...

Söylenmese keşke bu söz. Bu alışveriş kokusu. İçi bulanıyor. Gözlerinde sis. Gözlerinden kalkmayan sisi ilk o gün mü fark etmişti acaba? Öyle bir yaşamı istemiyor ki Dimitra.

Nikola'yı tanıyor muydu? Birtakım kanıları vardı hakkında, ama bu tanımak mıydı? Onunla dertleşmemiş, hayattan beklemedikleri üstüne hiç konuşmamışlardı. Yıllardan, beri aynı, evdeydiler ve yabancıydılar. Paylaştıkları hep küçük şeylerdi... Yemekti, evin kokusuydu, helâydı, hamam, bahçe, çiçekler, üç-beş ağacın meyvesi... Kardeşi, Birsen Ablaya daha yakındı." Annesine çok yakındı.

Haftada bir gün, Birsen Ablası için Güzün deresinin kıyısında kurulan büyük pazara gidiyordu Nikola. Dünyanın yolu, gidiş-geliş düşünülürse. Birsen'in istediği çeşit çeşit otları, herkesin almayacağı yerli camları, dokumaları, kenger ve damla sakızlarını alıyordu. Onların apartman yapıldığı için bütün ağaçları kesilen, moloz yığılı bahçesinde, aldığı otları ayıklayarak konuşup duruyorlardı. İki şişkoydu dıştan bakıldığında. Birsen Abla'nın şişmanlığı sıkı, Nikola'nınki ise kof. Ya sohbetleri... Dimitra'da bırakılmış dostluk Nikola'da mı sürüyordu?

Her zaman özlediği yakınlığı kurmak için, kendisinin de kenger sakızı istediğini söyledi Nikola'ya. Cevap sert oldu: "Sen benden bir şeyler isteseydin, anlardım bunu, yapardım. Senin demirden elbisen var, sırtından çıkarmıyorsun. Tıpkı babama benziyorsun. Senin istediğin şey olamaz. Sen emredersin."

Sakızları getirdi sonraki pazardan. Evdeki yaşamın paylaşılan düzeni, paylaşılmayan yalnızlıklarla sürdü gitti. Nikola görev edindiği annesine bakma sorumluluğunu bitirdikten sonra, hiç fark etmediği yeni ve ağır kumaştan perdelerden birinin ardında yahut Dimitra'nın yaz-kış kaldırtmadığı Hereke halılarından birinin altında -bir karıncanın, bir küçük örümceğin saklanması gibi— yitip gidiyordu.

Otuz beşinci yaşına girerken, Dimitra annesinin gözünden, bütün gece boyunca yaş aktığını gördü. Neden çok yaşlı bir kadın olarak düşünüyordu onu. Topu topu elli yedi yaşında Nadya Hanum. Onu süsledi. Yüzünü boyadı, elmas küpelerini taktı kulaklarına. Bu iş bitip Nadya Hanum parlayınca, onun yatağını süslemeye

koyuldu. Saklanabilen -evden çıkan kızlar her şeyi talan etmişlerdi- delik işli patiska yatak örtülerini serdi. Üstü tavuskuşu sıyrılmış mavi atlas yorganı kapladı, Nadya Hanum bunu örtünecekti. Bu sırada aklında şu: "Benim için kutlama hazırlanıyor. Bense, başkasını hazırlamaktan öte bir istek, taşımıyorum." Bilmiyor ki niçin içi çözülüyor? Başını eğip içinde onu aradıkça kaybetmiş. Hatta başı eğik olduğu için çevresindekilerin de birer birer kaybolduklarını görmemiş. "Güçlü değilim, yalnızım," diye bağırabilse.

Annesinin gözü, Niobe gibi yaş sızdırdı gece boyunca. Gecenin en mutlu insanı kim dense, belki de Nadya Hanum'du. Dimitra kardeşlerini, enişte ve yeğenlerini geçirdikten, annesinin şekerli sütünü içirdikten sonra gelen hediyeleri açtı. Onun kitabında, hediye getirenin yanında açmak, hâlâ büyük ayıp sayılıyordu. Beğenisini anlatacak bütün sözcükler yapmacıklıktı. Arsız yeğenlerinin ellerinden güç bela kurtarabildiği hediyeler. Niçin bildiği şeyin değişeceğini sanarak, kendinden bile gizli beklentilere giriyor? Onların her zamanki şeyler olduğunu öğrenmemiş miydi? Kimsenin kendisine özel bir hediye vermeyeceği mutlak iken. Hepsini dolaba tıkip, kâğıtlarını, süslerini attıktan sonra dışarı çıktı. Yandaki apartman gece bile ışıklarını kesiyordu evin. Artık, arkadaki apartmanlar da kesiyordu. Ne zamandan beri, Birsen Abla'ya gitmek için caddeye çıkıp, sağa dönerek sokağa girmek zorunda Dimitra. Oysa Kırye Dimitri sokağı büyük kızına yasakladı. "Bahçenin bir köşesinde pusmuş köpek kulübesine" gitmiyor o yüzden. Bahçe? Bir zamanlar vardı öyle bir şey. Şimdi iki apartman ve park yeri.

Oturduğu yer kapkaranlık Dimitra'nın. Evlerinin, başkalarının görüşüne tabak gibi sunulmuş olması, babası kadar tedirgin ediyor Dimitra'yı. Cengiz varken, böyle sıkıntılı değildi rahatsızlığı. Günden güne artıyor şimdi. Tatsız bir güvensizlik. Hele onlar, apartmanların arasına sıkışmış gâvurlarsa... Nikola'nın casusluk iftirası unutulmamışsa... Bu kontrolü yapmaya hak bile buluyorlardır kendilerinde.

Gördükleri, bembeyaz kesme taşlı avlu. Ağaçların ardında kalan avluya açılan üç ayrı oda. Yanda, arka bahçeye uzanan daracık yoldan hemen sonra odalara dik yapılmış kocaman mutfak. Nikola'nın artık kullanmadığı karanlık odası, mutfaka bitiştirilmişti sonradan. Yağmur mevsiminde mutfaka koşulur, ıslanılır. Yemek odaya taşınırken yine ıslanılır. Buna karşılık, yemeklerin duvarlara sindikçe evi

ağırlaştırır kokusu o odalarda hiç bulunmaz. Yaşam öyle planlanmıştır. Beyaza boyalı odalar, dışlarında değişik İyon motifleri taşırlar. Annesinin yattığı odanın hemen yanındaki kuyunun kapağı ne zamandan beri kapatılmıyor. Yazları kovalar dolusu suyu çekmek, fırlatıp taşların üstüne atmak oyunlar oynayan kızlar yok evde. Etekleri donlarının içine sokulmuş, gövdelerinin çizgileri giysilerinin sırlıklımlığı yüzünden ortaya çıkmış diri kızlar, yağlı kadınlara dönüştü uzak evlerde. Gitti, kuyunun başına oturdu Dimitra. Dibinden gözlerine vuran görüntüde gölgeler vardı. Yaşamına duygululuk gibi katıldığını sandığı gölgeler. Oysa sudaki gölge duygu olarak neyi taşır, az önceki anılardan başka neyi çağırırdı ki? Zaten, böyle gecelerde bu bakışların tehlikeli olduğunu biliyordu Dimitra. Yine de, suyun çekiciliği vardı. Yutulmuş ışığı, genişleyen karanlığı... Eğilmek, daha yakından bakmak, var ya da yok, suyun gizine ermeye çalışmak...

Tam bu sırada kutlamanın başına katılıp, dışarı çıkmış olan Nikola döndü eve. Farklı ve aşırı duygulu dese, olur muydu acaba? Farklı olduğunu sezdi. Ablasına fazlaca sıkı sarıldı, yanaklarını, saçlarını öptü:

- Annem ölürse ne yaparız?

Bir çocuk ürküntüsü sesinde, gözlerinde yitik korkusu. Dimitra kardeşinin yaşına göre fazlaca çizgili yüzüne dikti gözlerini. Kim daha duygulu bu akşam? Doğum günü hesaplaşmasındaki kensdisi mi, her zaman hüzmün taşıyan Nikola mı? Tanıyor mu onu? Bunun için çaba harcadı mı? Yirmi beş yaşında, genç bir adam. Neler taşıyor kendi, dünyasında, hayata nasıl bakıyor? Yaşlanmışlar, hayatın sürekli zikzaklar çizerek hep ana yolunu izlediğini bilirler. Nikola hangi düzeyde? Kardeşinin, annesinin ölümü olasılığından ürktüğünü, yalnızlığını, ışığıyla ve kokusuyla güzel olan bu gecede koruyucusuz kalacağı korkusuyla acı çektiğini düşündü. Düşüncesinin doğru olup olmadığını bilemezdi. Kardeşini tanımadığı kuşkusu ağır ve basınçlı. Ah ona sevgisini, ihtiyacı olduğunu bile bile anlatamamak. Çok iyi bir insan olduğunu anlatsa. Aşırı korunmuş, aşırı yönlendirilmiş bir genç. O güvence özlüyor. Bunu yapacak Dimitra. Doğum gününde yakınına mutlu edemiyorsa, rahatlatamıyorsa insan, niye ortalarda dolaşsın ki?

- Tanrının son nefesini vermesini uygun gördüğü zamana kadar yaşayacak annem. O ânın onun için de bizler için de seçilmiş olduğunu düşün. En uygun ve

doğru zaman yani. Sana babamızdan kalan dükkânın tamamını vereceğim. Öbürleriyle konuşmamız gerekmiyor Nikola. Orası bizim hakkımız. Artık senin olacak.

Nikola, sakin sakin dinledi. Kuyuya bakıyordu. Kuyu geceyi yutuyordu. Sesleri de, kokuyu da. Gökyüzündeki yıldızların keskin ve köşeli aydınlığı suyun içinde yüzüyordu. Dimitra kardeşini sararak yanına, betonun üstüne oturdu, birlikte suyu seyrettiler. Müthiş bir huzur, bir güven. Mutluluk bu mu? İç rahatlığı... Bütün yorgunlukların yıkanıp, taze bir çıkış noktasına ulaşma...

O gece Nikola intihar etti.

Neden? Hayatın kendisine sunduklarıyla yetinmeyi bilmediğinden mi? Belki, ölüm kararını ablasına onaylatmak için o soruyu sormuş olabilirdi. Aptal Dimitra tuzağa düşmüştü. Tam da Nikola'nın istediği cevap... Barış sandığı şey, ölümü seçme icazetine dönüşmüş.

Annesi üzüntü şokunun ardından konuşamaz oldu. Yeni bir felç olmalı. Hastalığı ilerledi. Güya o gece Nadya Hanum kızına seslenmiş, Dimitra duymamış. Kız kardeşlerinin biraz ürkekçe, kıydan köşeden dolanarak sordukları bu soruya Dimitra'nın cevabı kesindi. Hayır, annesi seslenmedi o gece. Kardeşleri de eniştelere de onun kesin sözündeki kırgın acıyı anlamadı. Yoksa o, baba Kirye Dimitri'nin tohumundan değil mi, hepsi ailenin düştüğü duruma öfke duyarken Dimitra'nın kadere boyun eğmiş tavrı sürüp gidiyor? O gece Dimitra bağışlanmaz bir suç işlemiş gibi geldi kardeşlerine ve uzun uzun çekiştirdiler ablalarını, eski anıları anlattılar birbirlerine. Öyle oldu ki, ölme kararını veren de uygulayan da Nikola değilmiş gibi, Dimitra'nın bilmedikleri bir suçu olduğuna inandılar, zaman zaman bunu yine hatırladılar, kafaları karıştı. Gerçeklerden doğmayan bir kafa karışıklığı olduğunu düşünmeksizin Nikola'nın ölümü, Nadya Hanum'un ağır felci ve Dimitra arasında kesin bağ var sandılar.

Kardeşinin bıraktığı mektubu dolabındaki kumaşların arasına koydu Dimitra. Süslüydü yazısı Nikola'nın. Son mektubuysa hasta bir ruhun çarpılmış çizgileriydi. Dimitra, hayatı boyunca sahip olduğu tek mektubun bu olduğunu içi yanarak düşündü. Eski günlerde, mektup yazmayı becereceğini umarak okuma-yazma öğrenmişti. Birsen Abla'nın zavallı harfleri Dimitra'nın elinde zamanla düzelmiş,

çattığı heceler, onun dilinde sular seller gibi akıcı sözcüklere dönmüştü. Ardından okuma hastalığına tutuluşu, hiç okula gitmeden kardeşlerinin hepsinden daha çok okuyarak bilgisini artırışı. Düzenli değildi belki bilgisi, ama kargaşaya da yol vermemişti. Bunları anımsayarak ne kadar kaçsa da Nikola'nın acıklı sonuna takılıyordu aklı. Kırılmış mıydı Nikola? Kurtarılmak isteği hiç gelmemiş miydi içine? Tanımadığı kardeşinin içinden çıkılmaz sorunları var mıydı? Hepsi de Nikola'nın gizleri olarak kalacaktı artık. Dimitra eniştelere istediği araştırma ricasına yanıt alamadı. Belki öğrendiler, belki Dimitra'nın sandığı gibi, ilgilenmediler.

Konuşmayan Nadya Hanum'un bakımı için Birsen Abla'dan yardım istedi Dimitra. Birini bulabilir miydi, sevecen, sabırlı, elinden ev işi gelen birini?

Aklındaki Birsen'in kendisi değildi. O Dimitra için hâlâ, hayatın duvarı üstünden aşma özgürlüğü... Fakirliğini biliyordu. Yine de, varlıklı insanın göremediğini görmüyordu. O yüzden çaresizliğin Birsen Abla'nın yaşamındaki yıkıcılığını algılamıyordu. Çalışmayan koca, apartmanı herkese binbir sorunla vermiş olan yap-satçının kurduğu tuzaklarla boğuşma zorluğu, bunun oluşturduğu öfke, hayatlarını karartıyordu.

Onun ciğerini bile tanıdığını savlayan Dimitra, şımardı:

- O marifetli ellerinle yaptığın yemeklere beni artık çağırmadığını unutma!. Ben yine de geleceğim.

Birsen'in yüzünde esiveren soğuk rüzgârın nedeni neydi? Donmuşluk geçti, boşvermişlik geldi yüzüne. Sofra bezini getirdi. Özenle yere serdi. Üstüne yıpranmış tahtayı koydu. Dimitra'yı çocukluk günlerine götüren o yemek düzeni dönüp zamanın içine girdi. Yufkaları getirdi Birsen. Önünde sulayıp kalın, astarlı bohçaya sardı. Biraz daha bekledi Dimitra, Birsen mutfakta, kendisi yerde, örtüyü dizlerine çekmiş olarak.

Kapaklı bir kuşaneyle içeri girdi Birsen.

Dimitra, yerde oturmakta zorlandığını fark etti. Bir o yana, bir bu yana uzatıyor bacaklarını, dizleri ağrıyor. Birsen ise, etleri gevrekliğini, diriliğini yitirmiş ve çok şişman olsa da, güzel bağdaş kurmayı beceriyor.

Yufkaları eliyle ortasından bölerek paylaştırdı, sordu:

- Ben mi yapayım dürümünü, sen mi yaparsın?
- Ne yiyeceğimizi bilmiyorum ki.
- Ne mi? Kül kebabı, gâvur kızığı. Kül kebabı...
- Bilmiyorum ben öyle bir yemek. Sen yap.

Birsen kuşanenin kapağını açtı. İçinde közlenmiş sivri biber ile soğandan başka hiçbir şey yoktu. Boğazına yumru gibi tıkanan ağlama isteğini eritti Dimitra'nın yediği yemek. Müthiş zevk aldı. Birsen bir sihirbazdı çünkü.

Yemeğin sonunda anlaştılar. Birsen Abla, evin kadına düşen tüm işlerini yükleniyordu.

MATMAZEL DİMİTRA'NIN BİTMEMİŞ HİKÂYESİ

Ev, cenaze çıkmış evin hüznünü tez zamanda uçurdu Birsen'in sayesinde. Evlerinde sessiz, dingin, rahat yaşadı Nadya Hanum'la Dimitra. Yine de Dimitra'nın herkesten saklamaya çalıştığı, gözlerini basan sis örtüsünün ortaya çıkmasına Birsen neden oldu. Gizlice eski dostları olan öbür kızlara haber verdi. Dimitra, bu illeti kardeşlerinin nasıl anladığına akıl erdiremedi. Onların işi bırakması konusundaki zorlamalarına da, yardım önerilerine de direndi. Sıraya yeğenler girdi, genç kız olmuş yeğenler: "Teyze sana yardıma geldik..." Ardından kuş civıltısı gibi yaşam sevinci sesleri çıkartarak ısrar ettiler. Dimitra onlara tepki vermeden karşı koydu. Yeğenlerinin eline tatlılar, güzel yiyecekler, hoş armağanlar tutuşturuyor, geri gönderiyordu. Hayatına ve işine kimseyi sokmayacaktı. Gözündeki sis sandığı şey, geçirdiği acının şokuydu, bir gün silinip gidecekti...

O, müşterilerine uğursuzluk getirmesin diye diktiği giysinin üstünde bıraktığı uğur teyelinin uçlarını bile kendisi kesen bir terziydi. İnsanlar, Matmazel Dimitra'nın diktiği giysinin özel anlamı olduğunu bildikleri için, özel fiyatlar ödemekten yüksünmüyorlardı. Hizmet bölünürse hem işine, hem müşterisine saygısızlık etmiş olurdu. Kardeşlerinin anlamadığı bir mantıktı bu.

Üstelik evin içinde bir sürü döküntüye, kıkırdayan, kavga eden, surat asan, küsen, barışan, en çok da sürekli fısıldaşan kızlara dayanamazdı.

- Artık yaşlanıyorsun da ondan gâvur kızı... Ben de eskiden olmayan bir sürü olmayan bir sürü huysuzluklar edindim. Ölü balıklar gibi tersine dönüp suyumun üstünde yüzüp duruyor, kendilerini gözüme gözüme sokuyor huysuzluklarım.

Birsen Abla haklı olabilir. Gitgide huysuzlaşıyor olabilir Dimitra. Şükürler olsun, yaşlılığında yoksulluk çekeceği korkusu yok. O zaman nasılsa kendisine bakacak birini bulur.

Sık sık gözlerini dinlendirmek zorunluluğunu duyduğu için, elindeki işi bıraktıkça hayaller kurmaya başladı Dimitra. İlk olarak Cengiz geldi dikildi karşısına. Ne kadar uzun bir zaman öncesini düşlediğini düşünmedi. Hayatına dair bir çiçeklenme olduysa, gövdesi bir ara gövermek ister gibi canlandıysa, nedeni Cengiz. Hayattan çok kısa bir parça. Yokla var arasındaki baş döndüren duygular yine de. Onardığı birkaç gömlek, diktiği bir izci fuları ve gitgide uzaklaşsa bile, gölgeler içinde de olsa hareket eden, kendisinin birine ait olduğunu düşündüren tek kişi.

Genç olduğunu düşünüyor, Cengiz'le evleniyor, çocuklar doğuruyor. Kesiliyor hayat: Çocukların ve Cengiz'in sesi yok, yüzü yok, dokunmuyorlar Dimitra'ya, hayaletler gibi dolanıyorlar. Düş bir başka molada yeniden başlamalıdır.

Hâlâ evden çıkmamasının ahmaklık olduğunu Birsen söylediğinde birden eli ayağına karıştı Dimitra'nın. Babası izin vermiyordu. Babası mı? Yokluğun bilince çarpış ânı. Şok!.. Babası yok. Herkes sokaklara çıkar, birilerine, gider, yolculuk yapar... Babasının Dimitra'nın kafasını kapı kolunun çengeline vurduğu ve küçük kızın -on yedi yaşındaydı- kanın kokusu ve rengiyle bayıldığı o gün... O gün geride kalmıştı. Herkes gitmişti Yasaklayan da, tanıklar da... Onları, çörelendikleri yerden, göğsünün ortasından koparıp koparıp boşluğa attı Dimitra. Ferahladı.

Yaşamı evden yöneterek geçiriyormuş: Nadya Hanum'un doktoruna telefonla bilgi veriyor, telefonla çağırıyordu adamı. Her zaman bir ulak bulunabiliyordu her iş için. Evin siparişleri böyle veriliyor, terzi malzemesi, iki-üç ayda bir eve teslim ediliyordu.

İnsanlarını tanımiyordu şehrin. Sokaklardan caddelere dönüşmüş geçiş yollarını bilmiyordu. Şehrin nerelere kadar uzandığından habersizdi.

Çöl sıcaklığında ölümüne sürünmüş de birden vahaya ulaşmış gibi duyumsuyordu hayatı. Ama henüz dışarı çıkmaya hazır değildi. Başu dikişinde, kulağı, en baştaki odada yatan annesindeydi. O sırada Birsen Abla mutfak işlerini yere serdiği artık kumaşlardan dokunmuş kilimin üstüne oturarak yapıyordu. Bir ayağını dizden kırmış, kutusuna dayamış, öbür ayağını öne uzatmış. Eski, büyük, bakır kapkacakla boğuşuyor. Yeni çıkan emayelere, çeliklere burun kıvırıyor. Haklıdır, kimselerin hiçbir yerde erişemeyecekleri tatları bu kapkacakla oluşturuyor. "Yemek büyücüsü" sanımı hak ediyor.

İkisi de çalışırken suskunlar. Birsen kocasının, elini kullanamamaktan gelen çaresiz huysuzluğunu anlatmıyor; Dimitra, annesinin dilsiz öfkesini sırtında taşıyor.

Ailenin büyüğü olduğu için yortular, isim günleri boyunca Dimitra'nın evinde kutlanıyor. Yeğenler, kendilerinden küçük kuzenlerine özenerek bakıp çok güldükleri eski model mecmualarını karıştırırken dikkatli olmaları öğüdünü veriyorlar. Parmaklar tükrüklenmeyecek, kâğıtlar bebek okşar gibi dokunup çevrilecek. Ne komik kadınlar onlar. Saçları komik, memeleri komik, inanılmaz duruşları, ıslak dudakları komik. Teyzeleri terzi Matmazel Dimitra, bu resimlerden bile çirkin çizgiler çiziyor da onlardan inanılmaz güzellikte giysiler oluşturuyor.

Çocuklar mecmuaları düzgünce kaldırdıktan sonra başsız mankenlerin sırtına binme izni koparıyorlar teyzeden. 19. yüzyılın son yılından kalma, saman doldurulmuş, muşamba kaplanmış mankenler artık nem ve çürümüşlük karışımı bir koku salıyor. Zamanında, Fransız işgal yıllarında adeta bedava dağıttıkları malzeme arasından Dimitra'nın topladığı mankenler bunlar. Küçükler bellerine, kalçalarına sarılıyor, özel yeri olması gereken belirsizliğe kaçak öpücük kondurup, hemen ardından elleriyle ağızlarını, ilk müstehcen sırlarını kapatıyorlar. Kızlar oyunu, teyzenin dolaplar dolusu kumaşlarını gövdelerine sararak sürdürüyor, en sonunda hepsi de aynalı konsolun önünde toplaşıyor. Eski kokular koleksiyon oluşturacak kadar çok. Çoğunun şişeleri kalmış yalnızca. Sonra adları. Hayatı biriktirmiş komik adlar: Döneceğim / Beni Unutma / Hayatın Gizi / Sonsuz Aşk / Gül ve Diken... Yaşanmamış hayat süzülüp o gösterişli cam şişelerde yığılmış gibi.

Kırk yaşına girdiği sabah erkenden Aya Fotini'nin önünde diz çöktü ve on iki yıldan beri yatağa mahkûm olan annesi Nadya Hanum'un yaş sızdıran gözüne eğildi, suyunu içti. En küçük kardeşi Penelope'nin armağanı olan Pearl S. Buck'un Nobel'i kazandığını söylediği kitabı okur okumaz, Madam Wu'nun, kırk yaşına girdiği gün, cinselliğini sonsuza kadar yadsımasından etkilendi, o hızla en şık giysilerini giyinip kendini sokağa attı.

Bir zamanlar kentin tek caddesi olan cadde artık epey sönükleşmişti. Dimitra böyle algılamadı da, zamanın cadde üzerinde yeterince olumlu değişiklik oluşturmadığını sandı. Tedirgince caddeyi geçti. Deniz, yerinde duruyordu: Caddenin en sonunda. Meydandan sonra kıyıyı boydan boya saran, yüksek palmyelerle süslü caddeye, sola saptı. Etekleri, saçları uçuşan, çok şık bir kadın yüksek yüksek topukları üstünde nazlı nazlı salınarak kıyıda dolaştı. Oysa o sırada bacakları tir tir titremekte, başını kaldırdığı zamanlar, gözlerini hiç kimseleri görmeyecek biçimde ilerilere dikmektedir. Bu şehirde hiçbir namuslu kadın deniz kıyısında, tek başına salınarak yürümemiştir. Bu da kimdir?

Eniştelere biri, seslenen arkadaşına uyararak salınan kadını seyredirken kendine geliverdi:

- Tuuu... Bu bizim baldız ulan! Ne işi var buralarda? Oynattı mı bu kadın be?

Öğlene varmadan bütün bacılar evi doldurmuştu. Onunla karşı karşıya gelince... her kafadan bir ses çıktı, herkes aynı anda saldırıya geçti.

Yakışıyor muydu? Onun oturup... Hem de kırıtarak.

Evet, yakışıyordu. Ne yaptığını biliyordu. Kötü bir şey değildi bu sabah denize inmesi.

- Sus... Git de Kutsal Anamızdan mağfiret dile.

Omzunu silkip odadan çıktı Dimitra. Nadya Hanum'un başında bekleyerek olup biteni dinleyen Birsen Ablasının boynuna sarıldı. Annesini sevdi, okşadı. Dışarı seslendi:

- Bugün kutlama filan yok. Hediye filan da yok, istemez. Haydi, herkes evine dönsün. Yallah!..

Hiçbir şeyin karşısına geçmeyecekti. Düzgün ve fırınlanmış tahtanın... Yekpare olanın... Perdahlanmışın... Tutkalla, süngerle ince düzeltmeler yapılmışın... Tutkallı alçıyla dümdüz edilmişin... Hiçbir eğrilik, delik, nem kaptıracak bir eksiklik bırakılmamışın... O yüzey üstüne, özel kurallarıyla yapılip boyanmış, evin kuşaklarının adlarını aldıkları aziz ikonlarının... karşısına geçmeyecek. O yüzden, daha bir süre Aya Fotini'nin, Kutsal İsa'nın ikonları da yalnız kalacaktı.

Bu telaş neydi? Sanki koruyucu despotluk Kirye Dimitri'nin ölümüyle kızlara ve kocalarına miras olarak geçmiş de bütün ailenin Dimitra'yı izlemesine hak tanımış. Büyük enişte, Mariya'nın kocası, göbeği anasonsuz incir rakısının gücüyle aşırı büyümüş olan, kinle söylendi:

- Bir atımlık gösterişine güvenme baldız. Onunla boşa geçmiş gençliğinin acısını, çıkaramazsın. Tez zamanda ayağın sürçer, kendini de bizleri de yakarsın.

Aptal herif. Doğru söylüyor. Gençliği yaşamamışlığın acısını çıkaramaz gerçekten. Ama, onların karışmasına da izin vermeyecek.

İkinci enişte, ilk sözü edememiş olmasına kızgındı:

- Koca mıdır istediğin? Söyleseydin, senin yaşına, durumuna uygun birini...

Kancık köpeklerine erkek arıyor sanki.

- Sizden ne istedim bu güne kadar? Karışmayın! Başka bir şey istemiyorum.

- Bir kadın yaşına göre davranmayı bilmezse nasıl karışılmaz?

- Yaşımda ne var? Daha kırk yaşındayım. Senin karınla aramda ne fark var?

- Yeğenlerin... Yeğenlerin yakında evlenecek. Evde kalıp kalıp sonra kabak çiçekliği olmaz. Yıldızın sana evi yazmış baldız hanım.

Dimitra, gözlerinde biriktirdiği kini balgam gibi hepsinin üstüne fırlattı. En çok bacılarına kızılıyordu. Üç, dört, beş çocuk doğurmuş, karın derileri yol yol akmış, memeleri çocuk ve erkek mıncıklarıyla kurt yemiş keçeye dönmüş kız kardeşlerine... Zıyan olmuş gençliklerine yana yana inek gözüne dönüşmüş gözlerini, gamlı palyaço ağızlarını ve göbeklerinde kavuşturmaya alıştıkları boğum boğum parmaklı ellerini, hepsi bir anda aşağı sarkıttılar. Aileyi savunuyorlardı ve kendilerini her zamanki gibi son sınıra kadar haklı buluyorlardı.

Eniştelerin, kız kardeşlerin kıskançlığı, o gün hoşuna gitse de bir atımlık barutunun kaldığı doğruydu galiba. Kirye Dimitri'nin emrini onun ölümünden yirmi beş yıl sonra dinlemez olmak, sokaklara çıkıp salınmak neye yarardı? Yürek boştu, yoktu. Evde kalmış, ayağı hasta annesi gibi bir prangaya bağlı yaşlı terzi parçası.

Gece annesinin sırtını yoklamaya geldiğinde Nadya Hanum döndü, kızının ellerine sarıldı. Başını sürekli sallıyor, elini bir sıkıyor, bir gevşetiyordu. Dimitra, onun kendisine özel bir Şeyler söylemek istediğini anladı:

- Yaptığımın doğru olduğunu mu söylüyorsun anne?

Başını salladı kadın, elini sıktı.

- Güçlü olayım, başkalarının ne dediğine aldırılmayayım?

Evetledi.

- Dünyaya bir defa geliniyor anne. Yaşamalı

Eli sıkıldı.

- Ama bir küçük yanlış bile yapsam, canıma okurlar.

- Aslında, yaşlanıyorum anne. Gözlerimi sis basıyor. Boğazımda bir yumru...

Olsun.

- Bir doktora gitsem, iyi miyim kötü müyüm, önceden bilsem.

Annenin eli yatağa indi.

- Peki anne.

Doktora filan gitmedi Dimitra. Akşam üzerleri sahile çıkmayı alışkanlığa dönüştürdü. Yüreğinde gizli beklenti olduğunu anladı. Gerçekleşti çünkü beklentisi. Cengiz'i gördü.

Onun da kendisine dikkatle baktığını görünce ayakları dolanarak yaklaştı. Bu kadar yürekli davranacağını rüyasında görse, ter basarak uyanırdı. Cengiz'den kopmayan gözlerinde puslanma yitti gitti. Boğazındaki sıkıntı da. Ne diyecekti? Cengiz'in tanımadığı şaşkınlığından belli. Unutmuş. Cengiz unutmuş.

- Annen nasıl? Sen gittin, ardından onlar da gitti. Çok vefasız çıktınız, aramadınız.

- Pardon, nasıl?

Yaklaşan kulak, sorulu şaşkın gözler.

- Ben Dimitra, tanıdın? Gençlikte komşunuzduk.

- Dimitra... Ha, evet. Dimitra. Allahım ne kadar hoş bir hanım olmuşsun. Seni nasıl tanıyabilirdim ki? Bıraktığımda...

Bırakmış gitmiş olduğunu algıladı mı Cengiz? Hiçbir şeyi ortak yaşamadığı bir komşu kızı. Sırf genç olmadıkları için birbirlerine yaklaşabiliyorlar.

Denize pek yakın olmayan bir masa buldular. Cengiz'in saçları açılmaya başlamış. Belli belirsiz ama. Dimitra'nın gözleri ayrıntı avcısı. Kravatı, cep mendili aynı kumaştan. Ucuz.

Çizgili kurşuni kruvaze takım. Özentisi bu. Mevsim sonbahar başı. Yani yaz. Ama ne yaz: Sıcak, bol mahsullü, patlayıp sinen yağmurlu, kokulu, bulutlu ve yıldız serpili gökyüzüyle kuşatılmış.

Nakliyecilik yapıyor Cengiz. Daha doğrusu nakliye komisyonculuğa. Evli, iki çocuğu var. Biri ortaokulda, öbürü küçük daha. Karısı cahil. Tatsız bir kadın. Hatalı evlilik yaptırdı büyükleri. Kadınlar aptal kendilerini hemen bırakıyor, erkeği de kendileriyle birlikte boğmaya koyuluyorlar.

Dimitra, konuşmadı, yalnızca onu dinledi. Cengiz'in merak ettiği bir şey yok zaten. Dinleyecek birini buldu mu, susmayı bilmeyenlerden: Hep haklı, hep bahtsız, namuslu ve gadre uğramışlardan! Sevda narı, büyümeye dayanamadı, oturdukları masada çatladı. İçinden kırmızı dişler göründü. Yaşamının sevinci, sevginin, özlemin sevinci, ışıltı, tat... İç kamaştırıcı her şey çatlağın arasından yerlere döküldü. Nar küçüldü, kabuğu renklerini yitirdi, yeşile döndü, çiçeğe indi, çiçek soldu, meyve tutmamış bir yalancı çiçek olarak kuruyup gövdenin altına düştü. Yaşanacak şeyin hayali, yaşanmakta olandan daha parlak. Düş gerçeğe yeniliyor. Gerçek sıkıcı. Hayat, kendi koyduğu kanunlarla bütün yenileri eskitiyor.

Yorgun bir eşek olarak gördü Cengiz'i. Altın saati, altın kravat iğnesi, seyrelmeye başlamış saçları, gümrükte, limanda, karayolu şirketlerinde... yüzüne takmaya alıştığı yapay gülümsemesi... Cengiz yaşamında yer alamaz. Ya onun gözüyle Dimitra'nın yaşamı nedir? Gülünç ve zavallı!

Evin kapısından girerken, bir atımlık barutunun bittiğini biliyordu. Erkeğin var olmayışının getirdiği sıkıntıyı aşmış mıydı artık, yoksa önünde zorlu günler mi vardı, bilmiyordu. Biraz değişiklik yapsa, yardımcıları alsa, lüks bir yer tutsa ve sosyeteyi davet etse. İnsanlar -lüks için daha çok para bulmaya koşulludur. Artık sıra kendisinde.

Çarşıya yakın, deniz gören bir kat alacaktı. Güzel döşeyecekti. Bir makastar, iki kalfa, sonra küçük kızlar... Onlara bez parçaları verecekti. Sürfile makasları. Kara düz saçlı, iri gözlü küçük kızlar. Geveze, gürültücü, belki de çekingen. Bir odada yatak takımları, perde ve büyük örtüler dikilecek. Kendisi yüksek topuklu, file çoraplı ve her zaman siyah, bej vizon rob/mantolu olacak ve insanlara yukardan bakacak. Oyun da olsa, gizliden eğlenerek böyle davranacak. "Markizet gibi bir ilkbahar günü, siz de duyumsamışınızdır," yahut, "Biraz kardelen moru ister yanına. Drapeli giysilere iyi gider." "Beyaza kömür tozu savurahm. Drapeler gölgelesin göğsünüzü..." "Bulutlar düşürelim mavinin üstüne. Sular aksın altından. O yüzden kumaşı verev çalışacağım..."

Hiç soru olmayacaktı. Asla. Karşı çıkılmaz bir yetkinlik ve güzellik sunacak.

Kız kardeşleri enişmeleri ne derlerse desinler. Bunu yapacaktı. Aile içinde sayılıyormuş gibi davranılmasından, kollanmaktan bıkmıştı. Bunun nedenini anlamıyor sanıyorlardı, oysa biliyordu. Zengin sanılan bir teyzeye indirgenmişti.

Annesine yemeğini yedirdi. Kendi karnını iki-üç lokma atıştırarak mutfakta ayaküstü doyurdu. Yine Nadya Hanum'un yanına gitti. Ona yapacağı işleri anlatacak. Islak gözlerinde onay arayacak. Annesinin kendisini destekleyeceğinden kuşkusu yok. Nadya Hanum'un gözleri beş yıldan beri, oğlunun ölümü seçtiği akşamdan beri, yaş akıtıyor hâlâ. Sanki Amanos tepe ormanlarındaki küçük çağlayanlardan biri. Çizgi çiziyor Nadya Hanum'un yüzüne. Konuşmamayı kabullendi Nadya Hanum. Büyük kızına bir-iki şeyi anlatmak isteğini duydu o kadar yılda. Çünkü Nadya Hanum kocasını kaybettikten sonra hayatı soyundu da bir yılan gömleğiymiş gibi, kalakalan boşluğu sürdürdü.

Beklediği gibi annesi onaylıyor. Eğer sevindiğini belli edebiliyorsa, seviniyor bile.

Avluya çıkıyor Dimitra, kollarını bedenine sararak dolaşiyor. Yıllar önce, tam karşısında yıkılmış apartmanın üçüncü katında Cengiz'i görmüştü. Rastladığı en tatlı esmerlik olarak hatırlıyor rengini. Annesi, iki gömleği getirdiğinde yıkanmış olmalarına karşın burnuna değen burnuna değen erkek kokusuyla başı dönüyor. Esmerlikle o koku öylesine bütünleşip çevresini sarıyor ki, başka hiçbir şey yaşamasa bile, Cengiz aşkın ta kendisidir. Şimdi ise Cengiz yok. O adam Cengiz değil. O apartman yok, üçüncü katı toz duman oldu. Yakında daha yüksek bir apartman yapılacak ama Dimitra ona hiç ilgi duymayacak. Aynı şey, Birsen Abla'nın bahçesinin başına da geliyor. Apartman bitene kadar şantiye binası olarak kullanılacak evinin hakkını karısına devretti kocası. Aldığı parayla sırta kadem bastı.

Yakında başlayacak inşaatlar yüzünden son huzurlu günler bu günler. Kardeşlerinin küçüklüklerini, kendi ziyan olmuş yaşamını, zalim babasını, avlunun kaygan taşlarını, yaz-kış ıslakmış gibi duran ama ıslak olmayan serin kalın duvarlarını, motiflerinin ve işçiliğinin değerli olduğu saptanan pencereleri ve çatıyı, üçüncü kattan kendisini seyreden sporcu genç Cengiz'i ve daha birçok şeyi destelemeli. Hiçbir sürprize yol vermeden, hiçbir değişime izin vermeden beklemeli ki yapılar bitsin. İnsanlar bu kez yüzyıl önce adı unutulmuş bir Rum ustanın yaptığı, ikinci dereceden tarihî eser sayılan evin yok edilmesi için yöntemler düşünsünler. Oysa evin bu durumu işine geliyor Dimitra'nın. Hem değerli hem dokunulmaz olması, eniştelere gözlerini yok etme hırsıyla parlatmıyor. Gündüzlerini, terzihane olarak tutacağı geniş dairede geçirecek. Akşamları, inşaat gürültüsü bittikten sonra gelecek evine. Annesi Birsen Abla'ya emanet. Birsen Abla'ya hayatına dair her şey emanet zaten. Evde iki kadın idare eder kendilerini. Biri gözleri sürekli kaynayan bir pınar gibi yaş kaynatıp sızdıran Niobe, öbürü, gözünden damla yaş dökmeyen, kuru kuru küfredip beddua yağdıran ve kahkahalarla intikam alan dişi İncili Çavuş.

İçerde, annesinin odasında, bir ejderhanın kımıldamadan beklediği Japon fenerinin içindeki mum yanıyor. Sarı bir ışık, sanki yeryüzünde var olan tek aydınlık nokta gibi odaklanıyor. Şehrin ışıkları yine kesik. Yaşamın kum saati bitmeyen kumunu değişmeyen hızıyla boşaltıyor. Dışardaki hayat bu evde olup bitene ve planlara sessizce ve hiç karışmaksızın bakıyor.

İlgimi çekti Matmazel Dimitra, sanki sessiz bir çağlayandı. Belki senin kulaklarıma erişmediğini sandığım gerçek bir çağlayandı. Hep yalnız dolaşan bir kadın. Gözleri yukarılarda veya uzaklarda bir şeyler arıyor. İlgisizlik ilgiden daha çok büyülüyor insanı. Ne yapsam, ne etsem onun sesini duyamıyordum. Dedikodusunu yapabileceğim bir tanıdık yoktu. Dalları salınmayan, üstünde kuşların yuva yapmadığı bir ağaç... Kaynar sulara atıldığında bağırmayan istakoz. Sessizliği ve yalnızlığı zamanın ötesine taşmıştı da, sanki aynı zaman boyutunda kaldığımız sürece sesi kulaklarımıza erişmeyecekti. Yaşamı gerçekten de farklı değerlendiriyor muydu? Öyleyse, onun algıladığı tattan, renklerden, kokulardan bir şeyleri öğrenebilir miydim? Kebapçı dükkânlarının tezgâh üstüne asılan ve haftada, on beş günde bir değiştirilen talihsiz bir lavaş ekmeği gibi uzun ve kuruydu. Evde kalmış kızlar, nemin içten içe yediği duvarlara benzerler. Eksiksizmiş gibi kendilerini beğenmiş edaları vardır. Oysa gerçek tam tersidir. Gevşemişlerdir, umutları yoktur, ufalanarak dökülürler dokunduğunuzda. Onları tanıyanlar, ilgilerini yitirir bir zaman sonra. Onlar, yaşamların uzak bir yerinde kuru bir nokta olmayı sürdürür, bir gün hayatın dışına atılmış olduklarını anlar, ateşböcekleri gibi ışıklarını yitirip kaybolurlar.

Naftalinler, kurutulmuş okaliptüs tohumu tozlan, düğün çiçeklerinin dağınık sapları ve eskil kokulan, yaban naneleri, süpürge otlarının eflatun çiçekleri ve sarısabır otları birikir anı dolaplarında. Bitkiler kurur, sakladıkları kumaşlar eprir, beklentisizlik gövdelerini korur, hayat ise hep bekler onları kapı aralarında. Çıkmazlar, yapışmazlar...

Onu bana çocukluğunun ve ilk gençliğinin mutfak büyücüsü Birsen Hanım anlattı. "DİMİTRA," dedi başladı. Daha sonrası onun için suskunluktu.

Dimitra'nın çevresini ve yaşam biçimini değiştirme hayali de ailenin bireylerince ham hayal görülüp sürekli engellediğinden, kumaşları gibi katlanıp kaldırılmış, Nikola'dan kalan, Ağlayan Ağaç tasvirinin cam altında sıkışık duruşu gibi hüsrana biçiminde gün be gün solmaya bırakılmıştı.

İnsanın doğasında kendiliğinden var olan umut denilen o, bilinci bilinçsiz bir metafizik beklentiye çeviren gizemli yan, onda da vardı. Giderek arttığı zamanlar oldu. Ardından dalga kırılması gibi kırılarak düştü ve çıktı hayatından. Her zaman

küçük ya da büyük olarak başkaları geldi, yükseldi. Denizi nasıl düşünmeden alışkanlıkla seyrederse insan, öyle seyrediyordu yaşamındaki duygusal yükselişleri ve kırılmaları. Nasıl gülüveriyorsa bir çocuk hiçliğe, zaman zaman öyle gülüverdiği oluyordu.

Hayat böyle sürüyordu. Hayat Nadya Hanum için de sürüyordu. Bu kadar uzun yaşaması herkese şaşkınlık veriyordu. Dimitra erken giden babası ve çok genç olan kardeşi Nikola için, içinden ölmeleri dileğini geçirdiğini hatırlıyor, cezalandırıldığını biliyordu. Kendi koşulları önemli değildi. Bedduaları ve bilinçsizce verdiği ölüm onayı yüzünden acı çekmeye hükümlendiğini düşündüğü Nadya Hanum'a acıyor, ona borçlu olduğuna inanıyordu.

Sağ gözü ağrıyor. Babası, okursa kör olacağını söylerdi. Her zaman zayıftı gözleri. Böyle olunca, eskiden yapabildiği ince işleri, biritleri, biyeleri, nervürleri, petekleri nasıl oluştururdu? Çaresizdi, bunları bırakacaktı. Dikiş dikmeden, okumadan gün geçirmenin yöntemini bilmiyordu. İçi daralıyordu. Bir zamanlar başından kalkamadığı için nefret ettiği kumaşlar, şimdi onlar olmazsa dünyanın çıplak kalacağı korkusuyla sarılacak, korunacak şeylere dönüyordu. Kaba işleri yapmaya başladı. Buna tek göz yeterliydi. Yapıveriyordu, para almayıveriyordu. Böylece yanlarında ve arkalarında yükselen, boğan apartmanları yok sayabiliyordu. Eskiden evin önünden geçen ayak sesleri uzak ve belirsiz denizlere dökülmüş, su onları yutmuştu. Ayak sesi yoktu artık. Motor gürültüsü ve ardından klakson ve hoparlör cayırtısı doluyordu kulaklarına.

Kalın camlı gözlüğü, yandan bastırılmış gibi incecik gövdesi, kabarık kır saçları, modası geçmiş giysileriyle aile toplantılarında baş köşeye oturtuluyor Dimitra. O zamanlar, insanlar o kadar da vefasız saygısız değil diye düşünüyor. Hemen ardından pek çok önemli şeyi unutuyorlar. Eskiden danıştıklarını unutuyorlar örneğin. İstemeye zorunlu oldukları izinleri de... Yeğenlerinden birinin gelinliğini başka terziye götürme konusunu konuşmadılar. Hatta kumaşın cinsini, biçimini de danışmadılar.

- Sana yorgunluk olmasın, diye düşündük Dimitra. Yoksa, senin gibi bir terzinin diktiği gelinlik yeğenine şeref kazandırır. Oğlan tarafı zengin hem. Versinler parasını.

Dimitra, o güne kadar zahmet düşündüklerine tanık olmadı. Artık düşünceli davranacaklarını umabilir mi? Dimitra'nın gönderdiği çeyiz bohçaları çeyiz sergisine de katılmıyor. Yüzlemek ağırına gittiği için yüzlemiyor. İnatla, sayıları bitmeyen yeğenlerine bohça gönderiyor. Önemsememeleri Dimitra'yı öfkelenendirir ama göndermedi diye dedikodu etmelerine izin vermeyecek gücü yettiğinde. Kırk iki yıldan beri onlar için çalışıp vermeye alışmış birinin alınganlığı hoş karşılanmaz.

İlk yeğeni evlendikten epey sonra, elli yaşlarında iken, üstünde düşünölmeye değer ilk isteklisi ortaya çıktı. Koca adayı yaşlı bir antikacıydı. Dükkânın bir köşesinde otururdu Dimitra. Nadya Hanum'un ölümünden sonra işten ayrılmakta ısrar eden Birsen Abla'yı -dul, yalnız, gelirsiz- yanına alırdı. Yaşlı yenedünya ağacını söktürüp yerine hızlı büyüyen nar ağaçlarını diken o düşünceli dostunu yalnız bırakmazdı. Nar bir şiirdir, resim anlatır. Bolluğun kızıl kâhküllü resmini. Gençliği çağırıştırır: Birsen Abla'yla geçmiş günlerin tanışmış gibi tanıdık ve hoşgörölü...

İlk karşı çıkanlar eniştelere oldu; dudak bükerek, kuşku tavrılar takınarak, "Dur hele, acele etmeyelim..." edalarıyla daha sonra bağırdılar, küsmüş de çekip gidiyormuş gibi yaptılar. En sonunda karılarını fıştaklayıp ürküttüler.

Kız kardeşlerin hepsinin karşı çıkmaları Dimitra'yı daha çok bileli: Bunca telaşın nedenini biliyordu. Bunu her zaman yapıyorlardı. İşini büyütmek istediğinde de böyle hırçın ve öfkeliydiler.

Günün birinde en küçük kardeşi Penelope'nin yaptığı terbiyesizlik yüzünden antikacıyı reddetti.

Ablalarının, ışısız yaşamına bir katkı istediğini, apartmanların gölgesinde, çok karanlık ve güneşi kesilmiş evde, farklı bakışların aydınlığını, farklı soluşun sıcaklığını özlediğini, nasıl oluyor da anlamıyorlardı.

Penelope, bütün bacıların arasında ortaya fırlamış, eteğini kaldırıp donunu indirerek, göbeğinin altındaki o gizli kutuyu gösterip üstüne şap şap vurarak bağırmıştı:

- Taç mı takıyor şurana erkek milleti? Bu yaşından sonra kendini herifin birine düzdürmek için bütün hayatını, emeğini vermen akıl kârı mı?

Al bastı yüzünü. Havalanmış, ucuzlamış cinselliğin karşısında dondu kaldı Dimitra?

Hayat, cılız bir-iki kımıldanmayı bastırarak yöntemleri biliyor... Silkiniyor, duyguların dengesi depreme tutuluyor. Sonra yeniden kendi eski yatağında eski bir ırmak gibi usul usul akmayı sürdürüyor.

Yalnızlığı öyle uzun, karanlığı öyle yalnızdı da, aileden hiç kimse teselli sözcüklerini bile aklına getirmiyordu. Yalnız, hep yalnız... Birsen Abla, artık sipariş verenlere, evinde yemek yapıp satıyor. O her zaman gülmeyi ve hayatın bilmem neresine biber doldurmayı bilen oldu. Dimitra öyle değil... Düşünüyor, bütün gün düşünüyor; akşam yatağına girdiğinde ne düşündüğünü hatırlamıyor bile.

Kimsenin varlığına aldırmadığına kesin kanaat getirdi sonunda. Bir öğle üzeri, birdenbire oturduğu yerden yekindi. Dolaplarında biriktirdiği bütün kumaşları ortaya döktükten sonra, hepsini birbirine dikmeye karar verdi. Avluyu, bahçeyi, çatıyı kaplayacak ve gideceği yerin son sınırına kadar örtecek bir örtü yaratacak, kendini ve evini yakınlarından koruyacaktı. Hatta, düşlerini korumalıydı örtü. Yalnızlığını da. Dağılan kumaşlar daha şimdiden narları kuyuyu, avlunun taşlarını, hiçbir işe yaramayan duvar parçalarını örtüyor, çatıya doğru yükseliyordu. Dimitra, işi bitene kadar kapısını kimseye açmayacaktı. Paslı kol demiri vurulmuş kapı kale gibi muhkem olmuştu.

Telefona da cevap alamayan Flora, dışarıda çıldırarak hallere düştü. Dikiş makinesinin sesi geliyor ama kapı açılmıyor; anahtarın açtığı kilit, kol demirine kadar ancak aralıyordu kapıyı. Dimitra, Flora'nın, bacılarından yardım istemek için koştuğundan ve birazdan kapıyı kırmaya kalkışacaklarından habersiz, örtüyle uğraşıyordu. Gözleri bütünüyle görmez olmadan bitmeli bu iş. Acılarını, çirkinlikleri, esirliği, yalnızlığı, yaşamadığı cinselliği de örtecek olan bu örtü hayatının son önemli şeyi. Belki de en önemlisiydi baştan beri. Habersiz olduğu için başka şeylerle uğraşmıştı bu güne kadar. Makine çekerken, matmazel olduğunu özellikle vurguluyor, bunun çağımızdaki zavallı müstehcen çağrışımına kıkır kıkır gülüyordu. Yaşamın kalan soluklarını gözlerden saklayacak örtü rastgele ve özensiz olarak eklene eklene büyüyor, öbür yanda..

CANINA YANDIĞIMIN YAŞAYANLAR DÜNYASI!..

Öbür yanda kız kardeşler, yeğenler ve eniştelere ordusu; kapısı destekli, ön duvarı yüksek, arkası ve yanları apartmanlarla kuşatılıp boğulmuş evi ve abla, teyze ve baldızları olan kadını kurtarmak için... vakur, onurlu, üzgün... oraya doğru yürüyordu!

Eylül, 1997

İskenderun

FUL VE KÜL⁴⁶³

Bahardan yaza geçilmekte olduğunun siz deyin beş, ben diyeyim altı kanıt vardır: Birinci kanıt, gökyüzünün yükselmesi ve maviliğinin saydamlaşmasıdır. Arınmış mavi, insanın da içini yıkar. İkinci kanıt, suların çoğalmasındır. Burada kısa sürer kabarıp köpüklenmesi, yine de zamanı değiştirir su. Üçüncü kanıt, belki de ilk kanıttır ki: Leylekler gelmiş, sonsuz girintiler, oymalar, gizli odalar, yokuşlar, solgun ağaçlar ve kuru topraklar şehrinde eski yuvasını bulmuş onarmaktadır. Dördüncü kanıt, güllerin açmasıdır: Deli arsız, bütün dünyayı sahiplenmiş o çiçeklerin renklerini ve kokularını sunması... Beşinci kanıt, kelebeklerdir: Onların en önce mavi ve küçük olanları uçmaya başlar. Çiftirler, ardından beyazlar, sonra kara üstüne sarılar... Birden patlar sayıları... Güller kadar çok ama onlardan daha renkli ve rakkas... Tutucu toplumların kızları gibi gruplu dolanır kelebekler ve onlar gibi tez geçer zamanları. Altıncı kanıt, ful goncalarıdır. Ful goncası, fulün açacağına kanıt değildir. Huysuz, inatçı, narin, solar, küle dönüşüp susar ful goncaları. Her hallerinde kurumlu.

Yağmurlar yağdı ve geçti. Hayatın sudan gelip toprakla aktığını buralı bilmezse başkası hiç bilmez. Her şeyin kavuştuğu mutluluk denizi geniş, bonkör su yataklarıdır, bura insanı onu bulamaz. Su hayatın mandalıdır. Mevsimi geçtikten sonra kapanır kapı, mandalı sıkılanır.

Hemen herkesin birbirini tanıdığı şehrin güneyindeki taş evlerden birinde oturuyordu. Elmas. Liseye gidiyordu. Ful mevsimiydi. Hani kanı kaynatan, baharla yaz arasındaki kokulu günler duruyordu şehrin üstünde: O yüzden yaşamın renkleri giriyordu, beklentiler giriyordu, sevi giriyordu. Hepsi de Elmas'ı kuşatıyor, sarıyordu. Bunlar etkiledi kızı. Hayat kapısının mandalını açiverdi, gölbaşındaki bir piknikte. İçine okulun en yakışıklı delikanlısı, Argun girdi.

Sarıya bakan kumral saçlı, kara gözlü tığ gibi ince bir delikanlı Argun. Okuldaki kızların hepsinin ardından iç geçirdiği, yüz yüze geldiklerinde solukları

⁴⁶³Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 183 - 211.

kesen. Kızlar akşamları gördükleri utangaç rüyalarına almak istediler Argun'u, utanmaları engelledi. O ise günün birinde kendini adağın gerçekleşmesi gibi doğallıkla Elmas'a sundu. Eline Elmas'ın heyecandan yere düşürdüğü, bilmem kaç kez katlanmış zarfsız bir mektup sıkıştırdı. Eğilip alamayan Elmas'a, "Aşkolsun," diye sitem ederek, mektubunu geri aldı. Mahvoldu kız. Aşkdan, onu kızdırmış veya kırmış olmaktan. Bir daha dönüp bakmayacağı endişesinden... Öte yandan başka kızlara bezemediğini anlamış olmasının getireceği ödüllerden... Karmakarışık içinin sürüp giden iğvasıyla kötü bir gece geçirdikten sonra, sabahleyin titreyerek, solgun ve iştahsız kalktı. Yağmurların başladığını gördü.

Yağmur, bu kez müthişti. Şehrin en güneyindeki ilk evin verandasından ötesini göstermeyecek kadar kalın bir perdeydi yağın. Kaleden yukardaki evlere, şehrin kuzeyine kadar uzanan bütün dar sokaklara, avlulara inerek, böylece alttaki evin damını doldurarak bütün gece, o gün, ertesi gün ve gece yağdı. Sarnıçlar taşı, kuyular taşı. Sel gitti. Eşya üzüldü, insanlar yoruldu. Elmas'ın kafasına takılı tek şey, Argun'un bu üç günde kendisini unutacağı. Bunun elemi hafifletmek için annesine eşyayı daha güvenli bir yere çekmekte, evi temizlemekte yardım etti.

Diliyordu ki, çabasının ödülü olarak bu yağmur Argun'un sevgisinin üstüne altın bir nisan yağmuru olarak yağsın. Elindeki mektubu unutacak kadar deneyimsiz bir kızın hayali, onsekizindeki delikanlıyı sabahlara kadar uykusuz bıraksın.

Bu dilek kabul edildi. Argun, sabahlara kadar yatağında döndü durdu.

Sonrası bildik. Bu küçük bir şehirdi. Tek caddesinde birlikte yürüdüler okuldan çıktıktan sonra. Elleri tesadüfmüş gibi değdi. Bu değiş o kadar yakıcıydı ki, ayrıldıklarında oluşan boşluk yahut ısı eksikliği, yeniden onları birbirine itti. Bilinçli dokunma geldi. El ayalarının birbirine yapışması, parmakların birbirinden geçip öbür ele kapanması... Kolların, bedenini oluşturduğu çekim gücüne zorla hâkim oluş.

Yaşamları değişti. Nasıl doğduğu, nasıl yaşadığı bilinmeyen o mekânsız, zamansız, düşünceden bağımsız ve atak duygular yumağı: aşk geldi. Tanrıya şükürler olsun: İnsanı ne olağanüstü yaratmış. Argun benzersiz. Elmas'a ilettiği duyguların hepsi benzersiz... Her şeyi hoş gördüren, aşk denilen şey bir hastalık: Güzelliğe vurgun ve yalnızca mutluluğu, duyguyu, güzelliği algılatıyor. Sonsuza kadar sürmesi için özenilen tek hastalık bu olmalı. Sevinçten titriyor Elmas.

Önce annesine duyurdular Elmas'ın pervasızlığını. Kızının gözünü korkutacağını sandı ve yanıldı anne. Kız kötü çemkirdi. Onu bunu birbirine kattı, küstü, ağladı ve kaçtı. Derin bir üzüntüyle kapandığı loş odada, sersemleten bir korkuyla seviyi düşündü. Azarlara dayanabilir. Hayatlarının tek sayfasına gündelik, yaşamı yazmış insanlar annesiyle babası. Her gün o aynı sayfaya bakıyorlar. Onun bir oğlanla dolaştığını yetiştirenler de aynı tip: Kıskanıyorlar. Haksız da değiller, hiçbir güzelliği ayırdedemiyorlar. Şu anda, limon çiçeklerinin tepelerden aşağı vuran, gökyüzüne yükselen kokusunu almıyorlar. Arkada yükselen dağların gizli çağlayanlarını, onun arkasındaki ovaların ıslak yeşilliğini, katırtırnaklarının her esintiyle savurduğu kokuyu, hepsini unutmuşlar. Aşk, onun getirdiği sevinci ve gücü... belki de yaşamamışlar.

Bağışladı annesini. Bütün dünyayı kucaklamaya hazır olarak odasından çıktı. Akşamüzerinin işlerini yaparken, ılık sulara yüzmüş, bir beşikte sallanmış, kelebeklerle uçmuş, leyleklerle arkadaş olup birlikte, topraktan öğün aramışlar gibi barıştı. Annesi de aslında iyi. Dünya güzel!

Ertesi gün okuldan çıktıklarında ikircikliydi, anlatsın mı, anlatmasın mı evdeki olayı? Özverisini söylese Argun nasıl karşılar? Borçlu kalmasını beklediğini sanmasın? Zaman zaman kaçamak baktı Argun'a. Saçlarının alnından gözlerine su gibi dökülüşünü seyretti. Kirpiklerinin gölgelediği yanaklarını, uzun ellerini ve uzun bacaklarını... Hepsi ayrı birer armağan. Bileğinden tuttu, göğsüne bastırdı genç eli. Kıpkırmızı kesildi, ama bunu yapmasa, yüreğini dinletmese dünya eksikli kalacak. Argun şaşkın:

-Neler oluyor Elmas, ne yapıyorsun?

-Hiçbir şey. Yüreğimin senin için nasıl çarptığını bilesin istedim.

Başındaki dumanları estiren Argun'un elinin, gövdesine dokunan ilk el olmasını istediğinden. Hatta, ilk onun dudağı dokunmalı yüzüne.

Argun'un ağzı mühürlü, kendisi korkak. Bir gün o mührü taşıyan neyse eriyecektir.

Günün rengi koyulaşmış. Kocaman bir ay parlıyor. Bu coğrafyada ay nedensiz yere bütün Tanrıların babası olarak kabullenilmedi. Başka bir ay bu. Çevresinde kocaman ailesinin kızları; yıldızlar.

Kendi babasının böyle çok kızı yok. Tek kızı var ve o da, ele güne karşı, babasının onurunu dikkate almadan şehrin ortasında bir oğlanla yürüyor.

O, kızını okutmak isteyen bir baba. Şansının farkında değilsin Elmas. Okulu, zirzop bir hergele için kullanıyorsun. Seni dövüp adam etmesin de, yutsun mu baban pezevenliği? Sen Elmas gibi kızsın. O ise adını ve ailenin adını yerlere düşürüyor, mülevves çamurlara...

Hayat, şiirini her zaman yedeğinde taşıyor. Gurlayan güvercinler gibi çok ve oburca yemek yiyor bu şehrin insanları. Yemeyeni de suçlu görüyorlar. Aşkın ortasında bir kız yiyeceği neresine koysun? Akşamüzeri olay çıkaran babası, gece yemeğini yemediği gerekçesiyle kızını dövdü. Birikmiş öfkeden çok, bilinçli bir davranıştı bu, Elmas şaşkın ve onuru kırılmış olarak, ağzının tadı kaçmış ailenin orta yerinde yapayalnız, neden yakınacağını bilemeden kalakaldı. Hiçbir yere inmeyen, ortada öylece duran bir merdivenin en üstünde sanki. Çok mu haksız, sahiden de çok mu üzüyor annesini babasını? Yoksa onlar varlığıyla sevinip okumasıyla onurlandıkları kızlarını bir mozaığe yerleşecek bir taş parçası gibi belirlenmiş bir yere yerleştirmeyi özledikleri için mi rahatsızlar, onun sevdasından? Başkalarıyla aynı büyüklüğe, aynı yapıya döndürme çabasındalar. Argun'dan vazgeçmesinin olanaksız olduğunu nasıl anlatacak.

Aşkın büyüttüğü duygu deryasını hiç mi görmedi onlar? Hani hayat paylaşılan bir şeydi? Hepsi de paylaşmak istediği insana oklarını yöneltmişler. Elmas kırık bir taş parçası olmayacak. Yeri belli, oturacağı renk, motif belli olmayacak...

Bir de komşular. Onların her biri, birer te'dip kitabı...

Baksana biraz yavrum... Bu yaptığın olmaz, kabul edilmez,/ Zavallı annen, baban... Yakışmıyor sana. Bak Elmas gibi kızsın, niye değerini yok edip... Kolay geçer genç kızın çağı. Birden kendini mülevves çamurun içinde.../ İtin biri diyor tanıyanlar. Gözü göz değil, ailesi aile... Siz öyle misiniz? Sırlı sıırlı insanlarsınız yavrum.../ Biz seni nelere kimlere layık görmezken... Elmas... Ah vah edeceksin Elmas...

Fullerin goncaları sıkışıyor. Tomurcuklar büyümüyor bir türlü. Yeşilimsi beyazları hâlâ yeşilimsi beyaz. Zamanı durdurmuşlar yine. Hava kapalı, toprak aşırı ıslak, çürüyecekler...

Baba artık kendi düşüncelerinin gerçekleşmeyeceğini kabul etmişti. Çocukları için beş para etmez insanlara el ovuşturacak, karşılarında eğik duracaktı. Hayat böyleydi... Acısa şu kız, iyi niyetli, haramda gözü olmayan, yalnızca kızının ve oğlunun kendi başlarına ayakta durabilmeleri için çabalayan babanın çırpınına. Bu yaşa gelince insan daha iyi anlıyor: Yaratan insanı mükemmel yaratacağı yerde, içine karşı cinsin cinini koymuş, sonra da ne halin varsa gör, deyip bırakmış. Zayıflık bu yüzden. Saçma sapan davranışlar, duygu dedikleri o şaşırtaçlar bundan. Sonradan pişman olunacak her şey için nasıl da kuvvetli bir rüzgâra dönüşüp itiyor insanı karşı cinse doğru.

Kızının iyi olduğunun, hayata hazırlandığının küçük başarılar ve yumuşak başlılık olarak beliren işaretlerini görmek istiyordu. Bu dikbaşlılıkla, ağlamaktan şişmiş gözler, çatılmış kaşlar babayı da şaşırtıyordu. "Aklım başıma geldi," dediği anda okula gönderecek yine. Bir yıl kaybetmenin ne önemi var bu yaşta? Hayatın baharında daha. Ah anlasa şu kız gerçeği: Hayata aşkla başlamak şans değildir. Her şeye alışmaktır aslanan. İnsanoğlu öyledir, isteksizliğe alışır, yalnızlığa da. Gider usul usul, güneş de dünyanın üstünden öyle geçip gider. O da alıştığı işi yapar. Şimdi seviyorum sanıyor, özlemini abartıyor. Bir hastalık olarak insana çullanan sevda denilen pislik de geçer. O zamana kadar elmas gibi kızın gözünü bağlıyor.

Baba işyerinde kızını iyileştirmek için çareler düşünürken, anne evde esip savuruyor:

"Kız donun belinde durmaz oldu. Kıçın kalmadı, memelerin çöktü. Yarın açlıktan şişeceksin de, âlemi yüzümüze güldürecgüldüreceksin."

Doktora bile götürdüler. Öylesine umutsuz döndüler ki eve, hicranla dolu gönüllerini unutarak delikanlının ailesine ağız arayıcı gönderdiler. Ah, yazıktı kıza. Çocuk bir iş tutmadan önce askerliğini aradan çıkarsın istiyordu onlar. Şimdiden başını bağlamak, hiç olmazdı. Hele bir gitsin, gelsinde de o zaman bakılır...

Elmas gibi kızı gelinliğe değer bulmuyor da nazlanıyor, cinli deliklerine, can duvarlarına çivi çaktığının göçmenleri.

Nasıl bir yazgı bu? Kaderleri bir günün içinde nasıl da değişti? Bir daha dünya eskisi gibi dönemez. Babayla kızı arasındaki incecik, zar gibi camdan perde

kırıldı, yüz göz olundu. Hiçbir çaba, bunun toparlanmasına, onarılmasına yaramaz artık.

Elmas, yıllarca yer altında kalmış, kabuğu solmuş bir sürüngen gibi ürkek ve kamaşık gözlerle çıktı sonunda. Eve kapanalı, arkadaşları kapılardan döndürüleli, neredeyse bir yıl olmuştu. Argun'un askerde olduğunu biliyordu.

Küflü bir ful gibi kavruk, kımıltısız ve gamlıydı. Bıraktığın yerde öylece kalıyordu. Dolandığı zamanlar bile, sanki hareket etmiyormuş gibi. Güzelim kız solmuş, tükenmiş, kan yitirmiş gibi.

Babanın zorlamasıyla yakınlarından bir delikanlıyla evlenme sözleşmesi yapıldı. Nikâh son umuttu Elmas'ın kurtulması için. Mübarektir nikâh. Kerameti vardır! Kerametın, baskının yasal hale dönüşmesinden geldiğini unutursan, büsbütün inanılabilir bile.

Derin soluklar alınıyor artık. Alışıldı gündelik yaşama. Hazırlıklar abartılı, seçilen çeyizin, hışırın, eşyanın taşınması, yerleştirilmesi, sunulması abartılı. Kızın hiçbir şeyle ilgilenmemesi de abartılı. Nişanlısına bakmıyor. Nişanlısı da onunla ilgilenmiyor

zaten. Delikanlının düz dik saçları, derinlerden bakan parlak kahverengi gözleri, iğde kabuğu rengindeki parlak sarımsı esmerliği ana-babaya çok hoş geliyor ama, iki gençte de birbirinden öyle bir uzaklık görünüyor ki, nikâh kerametinden başka güvenecek şey kalmıyor...

Düğün günü akşama kadar davul zurna vuruldu. Gece için uzaktaki Siverek'ten takım getirildi. Cümbüşü, udu, kemarı, klarneti ve hanendeleriyle. Billur sesler kadehleri kırmaya başladı daha nikâh kıyılmadan.

Her şey geldi. Masanın üstüne işli atlas örtü, üstüne yapma çiçek aranjmanı, gelinin ayağının yanına çarşı çiçeğinden çelenk, evlendirme memuru, tanıklar, çocuklar masanın çevresini sardı. Gelinle damat çok beklendi. Herkes gelinin bir mazarratlık çıkardığından emindi; Dedikodular önce küçük küçük, sonra uzun uzun yapılıırken damadın öğlen sonrasında beri ortalarda görünmediği duyuldu. Aramalar boşa çıktı. Gelin, eteklerini toplayarak yüzünde damla kan kalmamış, elleri buza kesmiş bir yontu biçiminde kaçırlır gibi evine götürüldü.

Elmas'ın artık yalnız kalmaması şarttı. Düğün salonunu gülüp eğlenmek için dolduranlar ses çıkarmadan dağılırken, liseli arkadaşları, kızın götürüldüğü eve doluştular. Gecenin en önemli görüntüsü olarak düşündükleri Elmas şimdi gecenin en önemli kişisi oluverdi.

Ne yapar bir gelin adayı damat nikâha glmediyse?

Elmas'a uyuşturucu ilaçlar içirildi, iğneler yapıldı. Ağız dolusu küfürler yağdırıldı. Konu komşu eve alınmadı. Kızın dönen bahtı için ana-baba ağız ağıza verip ağlaştı. Elmas iki hafta sonra odsısından çıktı. Taş döşeli avludaki sedirin üstüne atılmış mindere uzandı ve ders kitaplarını okumaya başladı. Felek bir işler çevirip kıza tuzaklar kuruyordu. Lise ikiden nasıl başlardı okumaya? Hem artık ne olacaktı sanki bitirse, yahut bitirmese?

Hüzünlü aylar geçti. Taş avlu, koridorlar, odalar daralıp daralıp üstüne geldiler sanki. Gözü evin bireylerini görmüyordu. Kendi özünü görmeyen göz başkasını niye önemsesin ki? Aldırmamak mümkün olsa, aldırmayacaklar şu el kadar kızın yazdırdığı kadere. Ama olmuyor işte. Solgun yüzünün bütün çizgileri aşağı akmış gibi duran, yaşamı kum gibi akıtan şu kız? Yürek paralamasa, kendi kararları da fos çıkmasa...

Yavaş yavaş dedikodular azaldı, durdu. Düğün günü kaçan damat, sevdiği ve uzaklarda evlendiği kızla birlikte döndü. Ev kurdu. Hatta karısını acele gebe bıraktı. Elmas, tozun toprağın yani gündelik gailenin ortasında başkaları için gözlerden silindi gitti.

Annesiyle birlikte pazara çıktığında, kimselerin aklına onun hatırını sormak gelmedi. Alınır da üzülür diye düşünöldü. Selamlar verildi alındı. Belki bir-iki söz edilip danışılmış gibi de yapıldı. Dedikodu bitmişti artık. Yeni konular buluyordu şehir. Yaşam başka kanalda akıyordu. Başka talihsizlikleri yanında sürüklüyor, lafa söze çeviriyordu.

Elmas içinse hayat dalgındı. Sanki kimselerin bilmediği bir göl var. Hiçbir doğal olay yaklaşmıyor yanına. Rüzgârsız, yağmursuz, gecesiz, gündüzsüz, değişmiyor, değişmiyor. Elmas bu gölde. Sanki huzur içinde, sanki sağır, dilsiz, kör ve hareketsiz...

Günün birinde bir motosiklet gürültüsü dinginliği bozdu. Pazardan dönerken, gövdesine bir milimetre kala motosiklet önünde durdu. Bıkkın bir dünyalının dalgınlığından sıyrılmamış baş kaldırışı. Elmas öyle yaptı. Bir şeyler anımsadı mı, unutmadığı her şey, bendi yıkararak gözlerinde çağladı mı yoksa?

Argun'un gözleri, Argun'un parlayan yüzü, gülüşü... Argun dönmüş gelmiş de, yoluna çıkmak için pusuda beklemiş.. Aşk, yıllardan beri uyuyan bir yılan olarak Elmas'a yasak meyveyi sunuyor. Elmas, hiçbir şey olmamış, olmayacakmış gibi, uzatıyor elini. Gövdesi, buzların içinde donmuştu. Ardından çöllere fırlatılmıştı, yakılmıştı. Okuduğu halk hikâyelerinin aşklarında bile duygulu bir nokta olmadığını sanan Elmas, birikmiş gözyaşlarını şimdi döküyor. Öyle yoğun, kabarık ve uzun bir sel oluşuyor ki, bütün dünya akıyor. Çıplak dağların kayaları, şehirde binlerce yılla toplanan taşlar, tıkalı kanalizasyon, dağın küçük dereleri, evler, okullar, insanlar, çiçek öbekleri ve ağaçlar, bulutlar, eşya, her şey bu yaşlarla aradan geçen zaman içinde biriken tozlarından kurtularak temizleniyor.

Yeni bir Argun. Gövdesi bayağı kalınlaşmış. Kasları büyüyüp şişmiş. Onun uzanan kolu, ufkuna gerilince, Elmas kollarındaki yükü bırakıverdi. Düşen sebze ve meyveye hiç aldırmadı. Daracık bir sokağın girişine çekildiler. Gökyüzü bembeyaz bir güneşin görüntülerin tümünü silen aydınlığıyla yaman bir savaşa tutuştu. Her şey ıslak ve titrek görünüyordu gözüne. Galiba o yüzden. Beyin oyan bir sıcak vardı şehirde. Onlara dokunmuyordu bu. Dünya aslında yalnızdır. İnsan da yalnızdır. Biz yanılısamalarla kalabalık sanırız. Elmas, kimseyi görmediği şu anda, gerçek yaşama döndüğünü sanıyor.

Evin kapısından girdiğinde, aradan zamanın geçmediğini, geçenin bir rüyada hapsolmuş acılar olduğunu düşünüyordu. O yüzden çok güçlüydü o an. Rüyadan uyanmıştı... Yapılacak işler arandı kendisine. Yapılması zor olduğu için sonraya bırakılan işler olmalıydı bunlar. Yatakları boşalttı, yünlerini yıkadı. Güvercinliklerin taşlarını kazıyarak sildi, yeni yapılmış gibi pırıl pırıl parlattı evin duvarlarındaki kuş köşklerini. Tavanarasındaki eşyayı aktarıp atılacak olan dünya kadar eşya çıkardı. Kapıların, eski, belki de yüz elli yıllık çivilerini parlattı. Her biri birer güneş oldu demir kapı üstündeki pirinç çivilerin. İçi ışıklıydı, gökyüzü mavisinin içinde inci pırıltıları

Askerden dönmüş olan Argun, bir yandan ağabeyinin yanında bisiklet tamıgrnğ öğreniyo, bir yandan da bisiklet kiralayarak para kazanmayı. Hep Elmas'ı düşünmüş.İzinli geldiğinde önüne çıkmamış çünkü çok üzgünmüş. Elmas'ın nişanlandığını öğrenmiş. Yine de gündüz hayalinden gece düşünden eksik olmamış. Argun, kendisinin de hep düşünüldüğünü biliyor muydu? Söylenince inandı mı? Aslında yeni bulduğu Argun, eski Argun değil. Eski içtenliği akmış gitmiş sanki. Olsun... Ten kafesinde 'neler değişmiş olursa olsun karşısındaki, bir an bile unutmadığı, uğruna acılar çektiği Argun!

Ne adresini aldı, ne Argun'un buraya gelip Elmas'ı evden sorma şansı vardı. Bir daha dayanamaz ayrılığa. İnsan aşka düşünce, onca yıldan beri taşıdığı kendisi yitip gidiyor da yerine yalnızca düşlerde yaşayan, hep sevmek isteyen, dünyayı sevdiğinin gözünden gören, başka, farklı, biraz yadırgatıcı birisi geliyor. Dünyayla barışık ama geçmişin ve geleceğin pek de farkında olmayan biri. Yepyeni bir kokusu var. Yepyeni istekleri. Kimseye kötülük etmeyecek bir insan cinsi varsa, onlar aşka düşmüş olanlar.

Sonraki pazar günü, pazar yerinde karşılaştılar! Zamanlarının olmadığını farkındaydılar. Kısa süre sonra gençliğini yitirmiş insanların, rüzgârı ikisini de önüne katıp, bir zaman sürükleyecek, sonra birini bir yerde, öbürünü bambaşka bir yerde savrulmuş bırakacaktı.

Dedikodu başlamamışsa hemen başlayacaktı,. Aşkından başka şeyleri olmayanlara baskı ne kadar da katı uygulanırdı. Neleri vardı savunacak: kim onların ardında duracaktı?

Elmas, Argun'un sözlerini kendi sözleri olarak algılıyor, sanki yutuyordu. Acele, çok acele... Dönülmez bir noktaya gitmekten başka çareleri yok. Olup biten onca şeyden sonra ikisinin de aileleri onlara yardımcı olamaz!

-Seni hiç unutmadım Elmas. Söküp atmak istedikçe sen arsız arsız güldün bana.

Söz bu mu olmalı? Arsız arsız gülmek? Başka bir tavrı söylemek istiyordur Argun. Buna inanmak zorundasın:

-Ya ben? Ben senin için ölmelere kalktım.

İçten sözler ve alaturka nazlanmalar. Elmas'ın başka karışı çıkışı yok. Nazlanacak, ne kadar istendiğini böyle anlayabilir...

Geçmiş hafta içinde yer aramış Argun. Bir arkadaşının yardımını sağlamış. Artık, lise son sınıfa giden, gözleri insana okşar gibi bakan saf delkanlı değil. Isırır gibi bakıyor, ısırıldığını kanıtarak koparır gibi, saldırmanın doğallığını özümlemiş gibi. O komandoydu. Yaşama tutunmayı çoktan öğrenmiş.

-Korkma hiç, bizi rahatsız edecek kimseler olmayacak.

- Sen üstümdeki baskıyı bilmiyorsun ama.

- Çaresiini bul artık. Pazar olduğu gün çıkarsın. O zaman yalnız geç kaldığın için kızarlar sana. Onlar işi anlayana kadar...

Gözlerindeki parıltı... Saldıracak bir vahşi hayvan. Elmas. onun başka türlü yaklaşacağını bekliyordu. Hâlâ bekliyor. Böylesi bir beraberlik özünü incitiyor. Argun dişi mi arıyor kendine? Bunu sokak başlarında konuşmak nasıl da olanaksız.

Daha uzun zamanlarda, daha rahat mekânlarda konuşulabilir aklından geçenler. Gitmemeye dayanamaz. Giderse gönlünden geçerlere tavrının ne olacağını çözemiyor Argun'un. Kendisi erkek olsaydı...

- Artık arka sokaklarda eline dokunmakla mutlu olduğunu sanan gözü kapalı sığircık yok karşında. Ona göre. Ya gelirsın, ya da gidersın kızım.

Zamanları ne kadar az. Ne kadar az şey paylaşılacak. Bunu değiştirmek istiyor ama dile getirecek gücü yok. Dile getirse ve Argun "hayır," dese... Ne yapabilir?

Çare bulabildi. Evden ummadığı kadar rahatlıkla çıktı. Şehirlerarası Otobüs Terminalinin arkasından geçti. Tozlu, kuru, dar yollar... Sala kıvrıldı. Yol boyunca duygu fişkırıyor her yanından: Özlem, aşk, tedirginlik, haksızlığa uğramışlık... Onu göremezse ya, ikircik.. Birileri görürse, basılırlarsa? Ölüm. Farkında olmaksızın dudakları oynuyor. Dualar dökülüyor geçtiği yollara. Allah böyle bir kıza yardım eder, mi? Derisi tutuşuyor, kamaşıyor gözleri. Tanıyamadığı biri bütün bedenini doldurmuş. Başka biri, başka biri... "Allahım yardım et. Her şey yolunda gitsin. Bana, bir daha kopmamasıya bağlansın Argun. Karasevdalara düşsün. Ayrılık olmsın

aramızda. Leyla ile Mecnun aşkı hiç kalsın bizim sevdamızın yanında. Sonumuz onlarınkine benzemesin."

Evi sokaktan tahta perde ayırıyor. Kararmış, çatlamış tahtalar. Kötü, yıkıldı yıkılacak bir kapı. Üstüne tozlu bir asma abanmış. Küflü gelişmemiş, çirkin koruk salkımları... Kapı iter itmez açılıyor. Karşıda küçük toprak avluya açılan iki kapı sefil bir bekâr evi. Böyle evlerin üstünden komşu kadın gözleri eksik olmaz. İsteseler de koparamaz onlar gözlerini. Birbirlenni uyaracaklar, kocalarına anlatacaklar. "Allahım bize yardım et. Onunla muradımızı almadan... Hayır Allahım böyle değil, onunla hiçbir bitmeyecek. Sonuna kadar yardım, et"

Açık, kirli, sefil bir yatak. Birinci değil, ikinci kapının açığında bekleyen Argun'un ardından girdiğinde, odada tek göze çarpan şey o. Zaten başka bir şey yok pek. Buraya niçin geldikleri, hemen gözüne sokulmasa...

Öyle tuhaf bir durum ki. Argun, her haliyle eve kadın atan erkek durumunda. Bunca açık davranılması şart mı? İçinde tedirginlik. Biraz incelik bekliyordu. İncelik dediği ikiyüzlülük mü acaba? Erkekler niye zorlanırlar bunda? Bilgiçliğine şaşıyor. Nereden biliyor bunu? Kadınlar çok mu ince ruhlu? Annesi değil mi, her şeyi tartıya, pahaya vuran?

Niçin yardım istedi Allahtan? Niye sokakta rastlayacağı insanlar korkuttu? Yalnızca konuşmak istiyorsa? İstiyor mu? Asıl beklediği?.. Elleri ayaklan buz kesiyor. Dişleri birbirine vuruyor. Çok çirkin olduğu korkusu yüreğini sıkıyor. Sanki muma bulanmış her yanı. Kımıldamasa bile çatlıyor orası burası ve an-be-an çirkinleşiyor. Karmakarışık.

Argun ona sarılmak için uzandığında, elini yakalıyor:

-Yüreğim.nasıl çarpıyor.

Argun hiç sesini, çıkarmıyor. Eğilip yüzüne bakıyor, sonra öbür eliyle çenesini tutup yüzünü kaldırıyor; göz gözeler. Göğsünün üstüne yapıştırdığı el, pençeye dönüşmüş, gitgide vahşileşen bir hayvan pençesi, örseliyor, sıkıyor. Çenesindeki eli, boynuna inmiş öyle sert ki. Hırçın.

Argun'un gözlerinden yüzüne geçtiğinde bakışları, gördüğü; kimselere benzemeyen ve yalnızca Elmas'ın gördüğü o eski farklı pırıl pırıl yüz değil. Bir başka

dünya bu yüz. Eski büyü ve duygululuk uçup gitmiş. Çapkınca bakıyor; yakışıklılığının, etkisinin alabildiğine farkında. Bu bakışta ünlü bir jönün etkileyiciği var ama eski Argun'un özel yakıcılığı değil. Öğrenilmiş bir bakış bu. Etkileyebilir mi böylece? Etkileniyor.

Bunları belirgin sırayla düşünmüyor. Teninin yaşadıkları, içsel bir boşluğa indiğinde, karmakarışık duygularla kuşatılıyor, hepsini seçmesi ve yorumlaması olanaksız. Yenilmişliğinin ayırında. Yenilmişliğini, gelmeye karar verdiğinde biliyordu. Duygu sürüyor. Derinlere, kalın çizgilerle gömülerek korkusunu artırıyor.

Elmas'ı hemen yatağa götürüyor. Argun. Apaçık zorluyor. Dudaklarını eziyor. İlk öpüş diye düşlediği, bu zalim ve hoyrat sadırı mı? Gövdesini buruşturabilse buruşturacak. O kadar, sert. Bir kolu belinde Elmas'ın. Öbürüyle iki meme arasında arsız dağ keçisi gibi atlıyor. Sıkıca tutunan, kendinden başka hiçbir şeyin ayırında olmayan... Tutunuyor, değişip tutunuyor.

Argun'un, Elmas'ın gözlerindeki yılgınlığı fark etmediği apaçık. Kızın yüz derisi gergin. Burnu, elmacık kemikleri kasnakta gerilir gibi acıtarak çekiliyor. Dudakları, örselenmeye karşın solgun. Soluk alamıyor. Böyle olmaması gerek. Sesi çıkmıyor. Zaten ne bedeninde karşı koyuş ne sözle karşı çıkış, ne ses var. İçinden upuzun bir şeyler geçiyor şimdi: Kurdeleler gibi, çirişi akıtılmamış dokumalar gibi... Yardım beklentisi onlar sanki. Acı veriyorlar. Sevişme intikam gibi başladığından beri, katılma beklenmedi kendisinden. Salınıyor, içindeki upuzun dokumalar, salınıyorlar, gözlerini karartarak.

Yatağa yıkılmadan önce, pencereden vuran ışıktaki, Argun'un akkora kesmiş gözlerinde kendisini gördü Elmas. Koşan bir geyik. Paralanmış geyiğin acılı bakışları... Son olarak da Argun'un üstündeki yüzü: Karanlık, salt bebek olarak kalmış gözler, dümdüz yüz kasları, titreyen burun delikleri... Et kokusunu almış vahşi, güçlü avcı... Eti aranıyor, çıplak eti.

Çıplak eti kendi hoyrat elleriyle yaratıyor.

Elmas!

Çırçıplak. Fazlaca hazırlanmış olmanın, sakınılanı fahişe gibi hazırlıkla ama saygınlıkla değil, hazır oluşla vermenin sevgiyle ilintisini sordu kendi kendine. Kuşkuya düştü yine. Bugün kuşklar günü: Soruları bitmeden hesaplaşıp, kendi

çıkmasına gerçekleri bulmadan daha, Argun'un en iç kapısını zorladığını algıladı. Tarihi dersi: Düşmanlar koçbaşıyla kale, kapısını dövüyor. Ne yapılsa vazgeçmeyecek o üstün güç. Elmas ne kadar okşamak istese, açılmayı özlese, yine de saldırı onu savunmaya itiyor, kapanıyor boyuna. Kendi üstüne, hedef küçülterek toparlanmaya, içine çekilmeye... Oysa okşamayı özlüyordu, öpmeyi, görmeyi... Hiçbirine izin çıkmıyor ki.

Çok geçmiyor, koçbaşı, keskin acı vererek ve yırtılışı kutlar gibi ıslaklıkla ve mısır püskülü kokusuyla ve o sırada sessiz olduğunaa Elmasın hiçbir zaman inanamayacağı haykırışlarla bütünüyle yitiyor içinde. Sonra sonra sesi kesiliyor, övünge ama yorgun bir askerin ana kucağına başını bırakması gibi Elmas'ın içinde dinleniyor. Şimdi bütün denizler duruldu. Dalgalar kesildi, sessizlik yayıldı. Elmas'ın canı yanıyor, pek bir şey de anlamadı. Ancak, kaleyi alan muzaffer askere analık yapıyorsan benim acım var diyebilir misin?

Bu duygulara karşın, Argun erkekliğinin yumuşak başlı geçici yorgunluğunu Elmas'ın algılamadığını, oysa bunun mutlaka ve hakkıyla kayıtlara geçmesi gerektiğini düşünmüş gibi, kendini çekti. Kan içindeki yarı ölü organına hayranlıkla baktı. Elmas hiçti o anda. Acısı, duyguları; yataktaki kanın temizlenmesi işinin işinin kendisine düşüp düşmediği utancını yaşayan kadın da; erkeğinden güvenceler bekleyen artık, çok önemli sayılan bir hazineyi yitirmiş suçlunun utancı içinde anlayış bekleyen kadın da... Yoktu. Argun dizleri üstünde doğruldu. Yarı inik, yarı güçlü organına, hoşgörülü hayran, övünçlü, hatta kibirli bir baba gibi baktı. Bir an gözlerini Elmas'a indirdi. Belirsiz bir gülümseme... Lütfetti. Bacaklarını birleştirerek saklamaya çalışan, artık yalnızca bir deliğe indirgenmiş kadını... İçindeki duygular var mıydı, bir anlamı olabilir miydi onların? Hayır. Bunları düşünmediği görülüyor Argun'un.

-Öp şunu bakayım maması. İlk defa kızlık bozuyor: Çok yoruldu. Eğer devamlı yemek istiyorsan, onu nazlayacaksın. Üstelik, herkes bu abin, gibi... Anlarsın ya!

Elmas'ın titreyen dudakları, o kanlı yorgun şeyin üstüne basılıyor. Kendi kanının kokusu, yıllarca özlenen birliktelik, dudaklarının altında genişleyen ve yeniden kanla dolan organın içindeki çağlayış, sertleşme. Çanı çok yanıyor, gözleri

doluyor, içi çok katı. Yine de başka türlü bir şey, yaşadığı. Sevgi değil. Argun'un ağzından iç ısıtan tek sözcük çıkmadı bugün. Böyle değildi o. Uç yıl, boşu boşuna beklediği insan bu değil. Elmas'ın vermek istediğini sevinçle kabul edecek sandığı... Yaptıkları yalnızca, yalnızca... Ah adını bilmiyor Elmas, kötü olduğunu, aşağılandığını biliyor yalnız.

Soluksuz kaldığında, öte yana devriliyor.

Utançla çarşafı toplamaya kalkışıyor. Çıplaklığından utandığı için sarınacak bir şey aranıyor, bir örtü çekiyor üstüne. Argun uzanıp alıyor örtüyü, arkaya fırlatıyor:

-Bırak bu el değmemiş gelin vahşiliğini. Seni perişan etmeden, paralamadan, yararı bereni bir hafta çektirmeden bırakır mıyım? Az soluklanayım, sonra bir daha tadına bakacağım yeni avradımın.

Elmas dilini yutmuş gibi kalıyor. Kasıklarındaki acı seğirtip yüreğine çöreklemiş...

Karıncaşan acısı, içindeki tuz basılmış gibi zonklayan sancısı, dar yolun şiştiği için içine almazlanması, yine de Argun'un ve koçbaşının yengisi. Kollarını iki yana açan Argun'un parmaklarını Elmas'ın parmakları arasından geçirerek onu yatağın içine sırtüstü çarmıhlaması... Sonra, birden, hışımla bacaklarını omuzlarına atıp, çok sert -kalleşçe mi, düşmanca mı- bir vuruş yapması, gövdenin ortasından yayılan acıyla sıçratması Elmas'ı...

Ve bu ağır, şaşırtıcı, sürekli sancıya, son müthiş, göz karartan girişe karşılık, içinin, kanının tutuşması Elmas'ın.

Eve dönmeli artık. Hava kararıyor. Her türlü hoşgörünün sınırları dışında bir gün. Argun, evi biraz toparlayıp ardından çıkacağını söylüyor. Elmas, kapıyı açtığı anda, kaba etlerinin arasını yoklayan eli algılıyor. Dönmeyecek, bakmayacak. Küçültücü bir sahiplenme bu. Niçin yapıyor? Neyin öfkesini çıkarıp, niye aşağılıyor Elmas'ı?

Alaca karanlıkta dar sokaklara yemek kokuları birikiyor. Gövdesindeki yaraları yüzünden sakınarak yürüyor Elmas. Bütün aşağılamalar bitmiş, bütün korkular sokaklara düşmüş şimdi. Sarhoş gibi. Hiçbir şey düşünemiyor artık.

Evin bulunduğ sokağın başında birden duruyor. Olacak şey değil. Yeniden yaşamak istiyor hoyratlığı. Yatağına yattığında anımsayacak dişiliğinin ezilmesindeki hiç hoş olmadığını sandığı zevki. Ezilmenin, dövülmenin, değer verdiği şeylerin acımasızca savrulup yalnızca cinselliği yakalamış olan erkekliğin şımarık, genç ve güçlü oluşunun övünge, yaşanmadıkça bilinmeyen müthiş gücünü...

Kanı tutuyor. Titriyor.

Eve girince sorulara yanıt vermiyor. Üstüne varamayacaklardır. Hiç değilse, kulaklarına bir şeyler fısıldanana kadar, sıkıya

alamazlar, bunu biliyor ve sonuna kadar kullanacak. O yüzden ağzından çıkanlar, geçiştirici, yatıştırıcı sözler. Bunlar yetiyor. Belki de çekindiği için kızını örseleyecek sözler söylemiyor annesi. Ne olursa olsun Elmas ödün vermiyor. Zaten zavallı aklına getiremez bugün olup biteni. Hiç yaşamadı böylesi bir günü. İnsanların hepsi zavallı, bir kendisi değil.

Öyle yorgun. Tokaçlanmış gibi etleri. Bacaklarının arasında dönüp duran sivri şişler. O işi... Yaptı. O işi... Böyleymiş demek. Karşı çıkmalarını korkmalarını anlıyor. Erkeğin en üstün olduğu an bilinci, anneleri çaresiz bırakıyor. Sertliği, hoyratlığı, saldırganlığı, edepsizliği ve zulmü bütün varlığıyla onaylıyor Elmas. İçinde yıkıcı duygular baş veriyor. O ne isterse, yalnızca onun. emirlerini yerine getirerek... Ne isterse...

Sofrada babasını gözlüyor. Hımbılın biri. İkisinin de ruhları ölmüş bunların. Sırf yapılmalı diye yaptıkları şeyler, kadının da, erkeğin de layık olduğu değil. Bu işi Argun biliyor. Dişisini paçavra gibi kullanıyor... Doğru olan da bu. Çünkü Elmas'ın, böyle bir birlikteliği özlediğini anlayıverdi. Ezen güçlü, haklıdır! İkiye bölüyor Argun onu. Bedenine işkence etsin. Neden hoşlanıyorsa, ona hakkı var, duygulan, bedeninden yana değil: Onu ezip küçülten, acıtan güçten yana olmaktan aldığı, zehirli, acılı, sancılı zevk vazgeçilemeyecek kadar güçlü.

Argun'u gözlerinin önüne getirmek istiyor: İmgesi öylesine gerçek ki, sofradakiler görürler diye korkup başını eğiyor. Sofra örtüsünün kareli dokumasında kalın kırmızı çizgiler... Salçalı yemek: Berelenmiş bir... Ah görünmesin, bacaklarını

birbirine bastırarak, Argun'un açabildiği kadar açtığı, tertemiz edilerek hazırlanmış... Bütün yapısıyla önüne serdiği... Bacaklarını birbirine bastırarak sıkıştırıyor.

Çatal, erkek. Bıçak, erkek. Sofraya meyve geliyor. Şeftali: Argun memelerini koparmanın, yahut ezip düzlemenin sınırında.

Ezikler, çürükler içinde her yanı. Şeftaliyle içi kamaşıyor. Kavun... Onu da benzetiyor... Hep birkaç saat öncesinde. Demek saatler geçmiş. Nasıl dayanacak, nasıl buluşacaklar?

Annesiyle babasının birbirlerine kaygılı bakışlar attığının farkında değil Elmas. Yatağına gidiyor. Havanın aşırı sıcaklığı yüzünden bütün şehir halkı damlarda yatıyor. Işık yakılmıyor hem o yüzden, hem de sineklerden korunmak için. Yüzünü silme yıldız kaplı gökyüzüne çeviriyor. Yaralı olabilir gövdesi ama şimdi canı yanmayacak. Annesinin işlerinin bitmesine, yemek biter bitmez kahveye çıkan babasının dönmesine ve onun hemen ardından sokağa fırlayan küçük kardeşinin çağrılmasına daha çok zaman var. Geceliğini çıkarıyor, boğazına kadar çektiği örtüyü yok sayıp bacaklarını iki yana açarak, gökyüzündeki koskocaman Argun'un ışıklar içindeki erkekliğine kendisini olanca boyun büküklüğü ve yumuşaklığıyla alabildiğine sunuyor.

İçi yine tutuşuyor.

Ne zor şey belli bir zamanı beklemek. Kavuşmak ve uzun beklemelerle süren yaşamın ortasındaki günleri saymak... O günlerde, beden coğrafyasında geziniliyor. Doydukça artan açlıkla başa çıkamıyor. Argun aşağılamalarını gitgide daha sık tetikliyor. Örselemek, kırmak isteği apaçık görülüyor. Düşmanlığı yaratıyorlar sürekli olarak. Kendisinin ve etinin aşağılanmasının hazla elem karışığı tadı, Elmas'a bir yandan ağır geliyor, öte yandan hiç yaşanmamış tanımanın heyecanını doğuruyor. Hiç yerine indirgenen kimliğine karşın, çok farkında olunan bedenden gelen somut tatlar için, her şeye razı Elmas. O somut tat çeşitlenebiliyor çünkü. Bunun için örselenmesi gerekiyorsa, örselensin. Sanki tek amacı buydu, bunu bekledi. Alışkanlıkları, değerleri bir kıyıya kadar taşımıştı işte. Şimdi silkeliyor, sonsuz bir uçuruma dökülmelerine aldırıyor. Hepsi boş, hepsi gereksiz.

Hayatın içi, yalnızca sevişmekle doluyor şimdi. Horlanarak incitilerek, aşağılanarak, kullanılarak sevişmek. Elmas, Argun'un istediği her şeyi yapıyor. Her

zaman hazır olacak. Bu tutkunun karşılığında ödediği bedel var tabii. Önce ruhu soldu. Şimdi eti eskitiliyor. Ama bunlar... Bulduğuna karşılık çok bir bedel değil gibi geliyor ona. Argun alacakaranlığı yaşıyor. Beklemediği bir yerden çıkıverecek korkuyu duyuruyor ona. Kendini hiç tanıımıyormuş Elmas, şimdi tanıyor. Hayır, aslında şimdi de tanııyor. Biri var, gelip beden kafesine yerleşmiş, önceleri tanıdığı kimliği ezmiş, itmiş sıkıştırmış. Artık bu kimlik olacaksa kimliği, ona alışmalı. Daha önceki ilişkilerinde, uyuşmuş, dalgın, bahtsız, hızla, yokluğa koşan bir kızın kimliğiyle görünüyordu. Sonra Argun geldi. Hem doyan hem aç kalan yanını görebildi. Gövdenin içine ve dışına saçılmış dokunma duyusu, güçlenen yerlerini algılatıyor kendine. Dudaklarını yangılı ve acılı titreşimlerinden tanıyor. Parmak uçlarının taşıdığı hazların sürüp gideceğini bilmezdi eskiden. Bacaklarının arası, memeleri, ensesi, kulakları... Her biri belki bela, belki ölüm getirecekler. Olsun, önceki gibi yaşamaktansa, bunlarla kısa sürecek yaşama razı. Beden coğrafyasında bilmediği hiçbir yer kalmadı. Verimli yerler, kıraç yerler, uzaklar yakınlar, elinin altındakiler, ulaşmak istenen yerler... Çukurlar, yükselteler, sertlikler, yumuşaklıklar, sıcaklık, nem, porselen düzgünlüğü, bataklıklar, kokular ve rüzgârlar... Bunları yaşayacak. İnsana özgü bütün değerleri ardında bırakmaya, hor bakmaya, düşünmemeye razı. Aşağılanmaya, işkenceye de.

Her durum birbirlerine koşmak için olanağa çevriliyor. Çevredekiler o yüzden farkına varıyor. Yine de, acele etmemiş olmakla, yola geleceklerini sanmak arasında bir süre özgürlüklere dokunulmadı. Oysa ikisi de, değerlerin yozlaşmasını engelleyen bir şey varsa; yani çıta, yükselti, yol, kapı, olanak her neyse böyle bir şeyleri kullanarak değerlere dönebilme şansını kullanmak istemediler.

Elmas kendisi için yarının olmadığını biliyor. Argun'un kendini her zaman kurtarabileceğini, ama o şansın kendine tanınmayacağını. Bundan daha incitici olanı da fark ediyor: Sevişmeleri alışkanlığa dönüşüyor yavaş yavaş. Böylesi bir ilişkide düzen her koşulda bıkkınlığın başlangıcı ama o bunu bilmiyor. Alıştığı şeyleri alıştığı gibi istiyor, alışıldığı gibi davranıyor. Belki içgüdü bu, belki de hayal gücünün eksikliği... Böylece geleceği düşünmemek olanağı var. Beraberlikleri, bilinçli yahut bilinçsiz onları ılıman bir ortama taşıdı. Elmas başında fark etmemiş olabilir: Zaman

yetmeye başladı. Eskiden az gibi gelen zaman... Düzenli ırmak akışı, yaşamın diğer yönlerinde olduğu gibi.

Azalma nasıl başladı? Sevişmekten başka beklentileri yoktu. Yine de buluşmalarının arası uzadı. Elmas, nasıl davranılırsa davranılsın gövdesinin hâlâ istenmesinin getirdiği söze hiç dökülmemiş olan sevince de kibre de benzeyen duyguyu yitirdi. Yaklaşma gitgide daha sonraya bırakılıyordu. Argun ilişkileri sırasında güçlenen organıyla övünmeyi bırakmış, buna karşılık Elmas'ın gövdesiyle zekâsıyla, beklentileriyle ilgili eleştirilerini sayıp dökmeye başlamıştı. Memeleri çabuk pörsüyeceğe benziyordu. Orası pembecikken hızla kararıyor, terlik gibi her ayağı kabul eden kullanılmış kadın karanlığına dönüyordu. Bacaklarının üst kısmı niye o kadar inceydi öyle? Dişiliğinin horlanmasından utanmayan Elmas'ı tutuklaştıran bir şeyleri niye bu kadar hırsıyla arıyordu Argun?

Ardından, nikâhlanmaya kadar giden acıklı hikâyeyi diline doladı. Her sözü kadınla erkeğin çok yakınlaşmasına dair, hep kuşkucu, hep suçlayıcı. Kollarına bu kadar: kolay, atıldığına göre, erkeğin tadını biliyor olmalı. Tabii kızlığını kendisine verdiğini unutmuyor. Yine de gözü kapalı sığırcık sanmasın onu.

- Yapma iftira atma!

-Bağırma suç bastırmak için. Kolayca avuca düşen bir kadın olduğuna göre sana niye inanayım?

İçindeki ateş harlıyor bir an. Bir an sonra yonga gibi geçiyor: İnanmasın peki. Gövdesini de istediği kadar örselesin. Ama düşmanlık etmesin.

- Seni yıllarca özlediğim için.

Neyini özlediğini soruyordu. İstedği yanıtı alıyordu. Boynunu kırarcasına kızın yüzünü çıplaklığına bastırıyor, ona tapmasını istiyordu. Ten yangını geçince, orospu gibi davranmaktan kurtulamadığını söylüyordu.

Elmas, evle bağlarını atacak kadar gözünü karartınca, anne-babasının çaresizliklerini gördü. Dokunulmaz saydıkları kızlarının yaptıklarının hepsini kabullenen zayıflıkları neyin nesi? Demek gösterişi asıp kesme tehditleri. İşte apaçıktı: Koklanmış ful olarak çürümeye duran kızlarına bir şey yapamazlardı.

Özenle yetiştirmiş, saklamışlardı. Ten ve soluk değmesin diye sakınmış, en incitici ele geçmesine karşı, öylece kalmışlardı.

Herkes, her şeyin farkındaydı artık. Elmas da, evden yana korku duymaması gerektiğinin ayırında.

Argun'un kollarına çıırçıplak yattığında, o her şeyiyle alay ettikten sonra, hiç sevgi göstermeden, hazırlamadan, bir fahişeye yaklaşır gibi yaklaşır giyindikten sonra, aşağılamalarla üzerken, kendisinden kopulamayacağına büsbütün inanıyordu. Buna Elmas da inanıyordu. Argun'un öç almasının çeşitlemelerine dayanıyor. Onu çözebiliyor, kendisini değil. Zulüm olan birliktelikleri dördüncü ayındayken, Argun sözleştikleri bir gün kapıyı açmadı. Birkaç kez yumrukladı çürük tahta kapıyı. Çok bekleyemeyeceği için uzaklaştı, dolandı, içi içini yiyerek döndü geldi. Kapı açılmıyordu. Dört bir yanı arandı. Oynayan perdeler mi vardı, kafeslerin ardında gölgeler mi?

Nasıl olmuş da böyle bir olasılığı düşünmemişlerdi? Bir engel çıkarsa nasıl buluşacaklarını bilmiyordu. Argun'un sıkı tembihine ancak bir gün uyabildi. Bisikletçi dükkânına gitti. Her yanı tir tir titriyor, yüz kasları sakır sakır atıyordu. Argun dipte bir yerlerden yekindi, gözleri ne kadar parlak. Ah, içinin güneşi doğuyor, yükseliyor, yaklaştıkça dünyanın gamı siliniyor! Güneşi, uzansa dokunacağı kadar yakında!

Yüzü asık. Elmas'ın içinden, çok derinden kopan buz gibi yel, geçtiği yeri soğuta soğuta yükseliyor. Gövdesi bir anda buza kesiyor. Ona bir dokunsa, bu soğukluk, buyma çözülebilir.

- Gelmemeliydin. Sana tembihlemedim mi?

-Deli olacaktım Argun. Kapı açılmayınca... Seni hasta sandım. Hem, gelmediğimi sanırsan beni merak edersin diye düşündüm.

Hasta değilim. Seni de merak etmiyorum.

-Ne bu? Böyle birdenbire niye değiştin? Hiçbir şey yokken? Var mıydı, kusurum var mıydı?

Sesi dökülüyor, kesiliyor...

Konuşmayı ne kadar zorlaştırıyor Argun. Güneş filan değil, buz kütlesi. Kanı çekiliyor Elmas'ın. Bir anaforun içinde. Başı fırıl fırıl dönüyor. Argun'suz yapamaz. Ondan vazgeçemez. Yumuşak noktasını bulması gerek.

Argun'un sesi, öfkesini bastırmaya çaba gösteren, sabırsız, sevgisiz ses:

- Bir şey olduğu yok. Cengiz dedi ki: "Bundan, sonra evime karı getirme," dedi.

Bunu nasıl söyleyebiliyor?

- Peki ne yapacağız? Hemen bir çare bulmalısın.

Asıl söylemek istediği, okuyup duyulduğu fotoromanlardaki gibi sözler: Beni al. Ayağına bağ olmam. Mutlu oluruz, çocuklarımız olur. Seni her şeyden yüce tutarım. Hiçbir kadın benim sana vereceğim şeyleri veremez... Düşünceleri bile sürmüyor. Korku sıkıyor yüreğini. Ne verdin sen Elmas? Ona, onun istediği ne verdin? Verebileceğin en değerli şeyini bile ilk gün taşa çaldı.

Argun olmadan yaşayamaz. Buna inandırabilse erkeğini.. Argun'un silkelediği omzunda gözleri. Koyu mavi, çok kirli tişörtünün içinde saklı o kemikli, güçlü omuzlarda. Gözlerine hülyalı bir bulut takıyor. Bulut döneniyor, inip çıkıyor, toplanıp dağılıyor. Şeşinin en dişil tonunu buluyor. Ona da, alçak, mutlu, istekli ton ekliyor. Ayaklarına kapanacak, cesaret edebilse. Sesine bunu da yüklüyor:

- Ne yapacağız bir tanem? Ne olacak şimdi?

- Bir şey olacağı yok. Artık buluşmayacağız.

Yanardağ bu. Kulaklarına lav akıtıyor. Elmas ölüyor. Bir damla kanı akmayacak. Yüreği patladı, Elmas öldü.

Sapsarı, sallanıyor:

- Sen neler söylüyorsun? Sensiz kalırsam ölürüm ben.

Argun hiçbir şey söylenmemiş gibi arkasını dönüyor. Omuzların silkelendiğini görüyor Elmas. Bu genç, güçlü sırt, ardında olmadık şeyler yapan, deli, onursuz bir Elmas bırakıyor olmalı:

- Sana hiçbir şey olmaz, meraklanma. Sen katır gibi bir karısın. Senin istediğin ben değilim. Senin istediğin... Erkek, bir yerine vuruyor ve yürüyüp dükkânın derinliklerinde kayboluyor. Gülüyor giderken. Gülüyor mu, sahiden?

- Bunu yapma bana sevdiğim. Bunu bana yapma!

Gitgide yarıldığını sandığı bir açıklıktan taşan gözyaşları gürültülü gibi geliyor Elmas'a. İçinden, hiç bilmediği bir ağıt yükseliyor. Yıllar süren sessizliğinde, uzak bir yerlerinde birike birike yoğunlaşan ses, birkaç aydan beri yaşadığı onur kırılmalarının toplamı, yarına dair beklentisizliğin biriktirdiği ağı, gövde alışkanlıklarının bıçakla kesilivermesiyle duyulan kimsesizliğin getirdiği yıkım... Gürültüsü büyüyor bu ağıdın. Paralaması da abartılı. Bunun ayırında. O yüzden bir yandan da Argun'a acıyor. Onun kızmakta haklı olduğunu düşünüyor. Argun müşfik değil. Koruyucu hiç değil...

Kendine geldiğinde, dükkânın dibindeki tahta kerevete uzatılmıştı. Göğsü, başının altına konulan ot yastık ve boynu sıırıslılandı. Ağıttan mıydı bu kadar ıslanma, yoksa suyla mı kendine getirmişler Elmas'ı? Argun biraz ötede eski bir metal konsolun üstüne yerleştirilmiş çok yüksek radyoya yaslanmış, yere bakıyor.

Ah ne çirkindir şu anda... Gözleri kızarmış, burnu şişmiştir. Hiç kimse Elmas'ı güzel bulamaz. Bu krizle Argun'u iyice soğuttu üstelik. Dükkânın bu dip kısmı sanki karanlık bir çöl. Bütün duyguları kurumuş, sabırsızlık sinmiş oradaki üç erkeğin bakışlarına. Varlığına tahammülsüzler. Elmas yavaş yavaş doğruluyor. Eteklerinin açılmamasına özen göstererek oturuyor kerevete. Suçlu, sağlıksız, pişman. Bir şey yapabilse, o an Argun uzaklığını bırakıp büyük bir aşkla... Ah, olur mu hiç? Dağlar vadiler kavuşur kolayca. Tuzlar billurlar karışır... Elmas onu yitirmekten bu kadar korkarken hiçbir Argun'u kendine yaklaştırabilecek yöntemi bulamaz.

-Belki buluşacağımız bir yeri ben bulurum.

Nereden, nasıl bulacak?

Argun'un ağabeyi ve işçi, insanlık görevlerini, bitirmişlerdir. Argun'un metresidir kerevette oturan kadın. Hesaplan varsa, onlar kendi aralarında halletmelidirler. Argun'un neler düşündüğünü de biliyor Elmas. Kendisini rezil eden arsız kadından tiksiniyor, Nereden sardı başına bu belayı...

- Yer filan gerekmez. Anla artık!

Kesin karar. Emir... Bitirilmiş her şey.

Elmas inanamayarak bakıyor Argun'a. İsteddiği ne ki? Nikâhla filan demiyor ki. Birlikte oturalım da demiyor.

- Neyi anlayayım?

Yanıt, Argun'un ağabeyinden geliyor:

- Seni istemiyor a hanım. Yakında evlenecek o.

Ne söylüyor bu? Duyduğu gerçek mi? Niye evlensin ki? Evlenirse?

Evlenirse, dünya durur. Şimdiden gökyüzü iniyor hüznünlü grisine sarınıp. Ufukları, bulutları yok ediyor. Elmas, bilinçsizce Argun'a uzatıyor ellerini. Bir uyurgezer gibi. Yahut, gücünü bilinmez bir yerinde saklı tutan bir cadı mı? Argun radyodan uzaklaşıyor. Geri geri kapıya doğru gidiyor. Korkuyor Argun, Elmas'tan? Neler oluyor bunlara?

- Seni istemiyorum. Seni istemiyorum artık.

Bu Argun olamaz. Elmas sesleri ayırdedebiliyor ya, kimlikleri birbirine karıştırıyor. Onu istemediğini söyleyen sesi izleyen daha yaşlı bir ses kulaklarına çarpıyor. Dolmuyor, çarpıyor:

- Hayatını doğru dürüst, namuslu bir kızla kuracak. Bırak onu artık. Düş kardeşimin yakasından. Yoksa...

Elmas ne? Canından çok sevdi Argun'u. Canından çok. İki ayrı erkek sesi belkemiğini kırmış olmalı. İki büklüm olarak kayıyor, yere çöküyor. Kolları önden kavuşmuş, elleri koltukaltlarında saklı. İçi üşüyor, büzülüyor o yüzden, küçülüyor. Söylenen şaka mıydı? Burası yabancı bir yer. İnsanlar kendi sınırlarının dışına çıkınca av hayvanı gibi örselenebilir. Burası evleri değil, Argun'la birlikte olabildikleri yer de değil. Burada durmamalı. Av hayvanları..

Yavaşça doğrulurken sırtı kambur. Boynu eğik ve söyleyecek sözü yok. Aşağılanmanın her türlüşünü aylardan beri yaşıyor. Bunun bir çaresi olmalı. Kendisi mi bulacak çareyi; herkesten kopmuş olan, aklının ermediği tutkusunun ardında dolanan aptal kız? Buradan çıkmalı ve ölmeli. Başka yolu yok bu işin. Öyledir, erkek kadının peşinden koşabilir. Kadın ise kafası fare kafası gibi ezilecek töresiz.

ÖLÜM KOLAY MI BEDEN HAZLARI BÖYLE ÇAĞIRIRKEN?

İçinin son fulleri yeşilden beyaza geçmişti. Dışardan çok belli olmasa da, yapraklarının arasına biraz zaman, biraz hava, ardından ferahlık girmeye başlamıştı Argun'un yanında. Ayrıyken çektiği acı uzundu, özünü yakıyordu. Bedeni alevlere sarınmış. Olsun. Onun yanına gidecekti. Tomurcuk açacaktı.

Şimdi sonbahar geliyor: Coşkun topraktan önce gökyüzüne geliyor, ışıkları karıyor. O zaman kuşlar geçiyor. Bu yıl, fark etmiyor onları Elmas. Argun yaşamının üstüne kara fanus kapattı. Peki. Madem ondan geldi, kabul edecek. Akli ona kaçmış, firarda. Yüreği ateşe atılmış, çatlaya çatlaya yanıyor. Evden çıkmıyor. Kendisine kimselerin bulaşmadığını, ev halkının korkuyla yanından geçip sessizce bir yerlerde yittiğini ayırtedemiyor. O bir deli.

Sonbahar göğünün altındaki taş döşeli geniş avlu, kuyunun çevresini saran çeşitli boyda konserve, yağ, peynir tenekelerinde envai çiçek... Bakıyor onlara, bunlar acı çeker mi? Bulutlar dağılırken? Kuşlar giderken hiç eşini kaybetmez mi? Her şeye, kendisine ne oldu diye soruyor. Ne kadar çok çiçek var. Hiçbiri yanıtlamıyor sorusunu. Annesi niye yetiştiriyor onları? Argun'dan kendisinin beklediklerini annesine çiçekleri mi veriyor?

Doğru dürüst birisini nasıl anlıyor aileler? Yumuşaklığını mı elliyorlar, sesini mi dinliyor, rengine mi bakıyorlar? Hepsini mi yoksa? Başına bunlar gelmese, belki o da uygun bir kızdı... Şimdi değerini yitirmiş, onursuz. Satın alınmadı, alınmayacak. Pazarlık yapılmadı, yapılmayacak: Şunca ağırlıkta altın, bilmem ne tür bilezik, kulağına küpe, gerdanına söyleşi, gelinliği bilmem neden, ikram şundan, babaya, anaya şunlar şunlar, küçük kardeşe o, akrabalara bunlar... Hiçbir pazarlık yapılmayınca eğrildin. Solduruyor herkes elele verip. Onlar kızlarını, Elmas her şeyini yitirdi.

Gövdesindeki yangınlarla uyanıyor geceleri. Kızıl kızıl yandığına yemin edebilir. Gözlerini açtığında, yangının istek seli olarak bedenini kapladığını anlıyor. Saç diplerinden ter süzülüyor. Ellerinin içine yapışmış Argun ayaları. Paralıyor kendi kendini. Yüzeysel bir sanrı, hiçbir şeye yaramıyor, sönmüyor gövdesindeki kabarmışlık.

Bir hafta, belki on gün dayanabiliyor ayrılığa. Yine gidiyor dükkâna. Avuç içi kadar bir şehir. Babasına duyurulmuştur. Artık ses etmiyor o. Deli bizim delimiz hesabındalar. Değilim, demiyor, rahatlık bu...

Argun'un yüzü sallanıyor. Elmas'ı toz gibi silkelemeye hazır. Hayatını doğru dürüst bir kızla kuracak. Satın alıp, istediği gibi kullanacağı. İlk günleri alev dalgası, olarak belleğinde çakıyor. Onu kimliğinden koparan neydi? O pis karanlık oda, o kirli yatak, koku, kolları, onun... Görebilse köleye çeviren şeyi?

- Git buradan. Hemen!.. Seni istemiyorum.

- Ama ben seni istiyorum. Sensiz duramıyorum.

- Duracaksın. Başka çaren yok. Dişi köpek gibi ardımda dolanıp durursan kafam atar. Atınca da...

Sağına soluna bakmıyor Elmas. Tanıdık hiçbir şey yok. Uzaklardan deve kervanı yaklaşıyor. Sonsuz çöl inleri. Ful tenekelerini yüklenmişler. Önünden geçip gidiyorlar. O yana bu yana salınıyor yükler. Sis gibi bir görünmezliğin içinde yiterken ful tenekeleri ırgalanıyor. Çanlar yavaş yavaş duyulmaz oluyor. Her şeyin farkında olunan son duyum ânı yok mudur? O an!.. Bir bisikletçi dükkânı önünde, karşısındaki upuzun boylu, yapılı, çok güzel erkekten cevap bekliyor...

- Ne konuşulacak Elmas? Kusturduğunun farkında mısın insanı?

- Kendimi sana sevdireceğim, göreceksin.

- Onurlu davran. Sende hiç yok bu. Biraz akıllı ol.

- Deliyim ben. Bilmiyor musun? Çürümüş sakız gibi tükürüyorsun beni. Son bir defa buluşalım. Yoksa gider nişanlımı bulur, bana yaptıklarımı anlatırım.

Argun'un gözleri bir çift bıçak. Delik deşik her yanı Elmas'ın, kan revan içinde.

- Yaptın yapacağımı zaten. Daha çok ne yapabilirsin? Duymuşlar. Bizi bir derde soktun ki...

Açıkladığına pişman. Bakışları kapakların altına saklanıyor. Bakmıyor artık. Elmas'ı görmek istemiyor. Dönüp içeri giriyor. Çevirmeli Elmas onu. Yoksa, böylece bitip gidecek her şey. Elde, bir varmış, bir yokmuş..

Boynu bükük, uykusuz, kül rengi tenli çaresiz, bir kadın artık:

- Son defa buluşamaz mıyız? Sonra bir daha hiç...

Başını sallıyor Argun. Elmas bu kadar kolayca razı olmayacağını sanıyordu. Kendini yerlere atmayı bile aklından geçirmiş.

- Son defa ama.

Elmas da sallıyor başını. Sanki isteksiz. Bütün kaderi son buluşmaya bağlı.

Dört aylık deli bir sevda geçmişti. Müthiş bir güzellik olarak gitmeli şimdi. Baş döndürmeli ve evden birlikte çıkmalılar.

Berberere gidiyor. Beyaz yakalı lacivert kruvaze entarisinin çok yakıştığını herkes söylüyor. Öyleyse giysi o olmalı. Her yanını tertemiz ediyor. Argun bugün nasıl bir kadını kaçırmak üzere olduğunu anlayacak. Aynada ışılan bir kadın görüyor Elmas. Ama, onun gözlerindeki korkuyu görmüyor. Ağız çizgilerinin kederi taşıyamaması yüzünden aşağı sarkmışlığını saymıyor. Yanağındaki seğirmeyi, ellerinin titremesini önemsemiyor. Hatta toplamının yüklediği güvensizliğe bile aldırıyor. O zaman belki aynada ışıyor kadın.

Ağlayıp yalvarmak gerekse de son bir kez yatağa girmelerini sağlamalı.

Ah bu umut... Yılan başı, akrep kuyruğu umut. Seni ezmeli, seni...

Sevişiyorlar mıydı, vedalaşıyorlar mıydı, kovuyor muydu onu yataktan ve hayattan. Elmas bir parazit gibi. Bir sarmaşık, bir liken... Koyu yapraklı gürbüz bir ağaca sarılır gibi mi sarılıyordu erkeğe? Bütün gücünü çözülmek için harcadığı çabaya yöneltmiş: Erkekten çok daha isteksiz olduğunun ayırdına varmamak için, ayrılığın kokusunu duymamak için...

Argun'un çıplaklığından heyecan duymadığından, bıkkın erkek yüzünün uzaklığından ve erkeğin yorgunluğundan dolayı dünya nasıl çirkinleşiyor.

Argun hiç konuşmuyor. Birikmiş sözlere yanıtlar veriyor. Aşağıdan alan, geçiştiren ama kızdırmamaya özenilmiş yanıtlar. Aklı sanki başka yerde. Elmas, onunla biraraya gelemediği duygusundan kurtulamıyor.

Cennetini yitirmekte olduğunun farkında. Bir daha bulamayacağını bilincinde. Yine de cehenneminden çıkamıyor. Argun biraz çaba harcarsa, içtenlikli davransa, anlatsa, hiç değilse eskisi gibi horlasa Elmas'ın gövdesini ve davranışlarını, her zamanki Argun olarak görecektir ve sakinleşecek Elmas. Kokusunu bile tutuyor

sanki Argun. Sevginin, sevişmenin, beden isteklerinin akılla bağı olmayan kendiliğindenliğini yitirmişler. Erkek hiçbir şeyin ne sorusunun, ne de yanıtının içinde.

Çektiği acının, kopmuş bir erkeğe duyduğu bağıllık yüzünden olduğunu bir kez daha anlıyor. Suç bu. Yaptığı hazırlıkları anlamsız ve ahlaksız kılan bir cinsellik yaşandı. Çözumsuzlük bunun hemen ardından geldi işte. Yayılmaya ve her şeyi kirletmeye başladı.

Argun asık suratla kalkıyor. Elmas yatakta yalnız kalınca, biraz güçlenmek istiyor. Bir şansı var hâlâ. Birlikteler. Hâlâ zamanın dışına çıkmış değiller. Bir şeyler yapılabilir. Şu âna kadar bir şey yapamamış olması şanssızlık, ancak bırakmayacak kendini. Soğukluk eriyebilir, buzlar sivriliğini yitirebilir. Doygun bir dişinin rahatlığı içinde hatırlanmak istiyor. Bir salyangoz kadar ağır, yumuşakça devinerek, öte yana dönüyor. Gözleri yarı aralık, belirsizce erkeği gözleyen sevişmiş bir kadın. Argun da sigarasını yakmış, bakıyor Elmas'a. Onun gülümsemesi tuhaf. Gerilen dudaklar iki yana çekilirken bir duyguyu mu iletir, içten gelen hoşnutluk mu zorlar ağız biçimini değiştiresin diye? Argun'un gülümseyişini çözmeden, sesli bir gülüşe dönüştüğünü görüyor. Gözlerini kapatıyor Elmas. Beyni bomboş: Anlayamayan, düşünemeyen. Oyalanmıyor kapalı gözlerin ardına saklanıp, açıyor kapakları. Çıplak erkekliğiyle karşısında duran ve kıvıldaştığını bildiği yumurtalarını kaşıyan Argun'la göz göze geliyor. Argun kahkahalarla gülüyor. Gülüşünde çirkin, ürkütücü bir şey seziliyor. Gözleri Elmas'm çıplaklığına bugün ilk kez yapışmış. Yukardan aşağı, aşağıdan yukarı süzüyor. Elmas'ın içi üşüyor. Dışarı, tenine vuruyor soğukluk. Tüyleri diken diken. Örtüyü çekmeli. Sarınmak. Tanımadığı bir Argun. Argun'u ne kadar tanıyor aslında?

Sesi, bakışları kadar soğuk. Fazlaca yüksek, fazlaca öfkeli:

- Gider anlatırsın demek? Bakalım nasıl anlatırsın?

Eli hâlâ önünde. Hâlâ yumurtalarını kaşıyor ve başını çeviriyor, Elmas'm yattığı yatağın sağ arkasında kalan oda kapısına doğru sesleniyor:

- Gel artık Cengiz!

Ne anlamı var bu çağrının? Bunu anlarnaya çalışıyor Elmas. Ardına bakacak gücü yok.

- Hayrını gör arkadaşım. Nasıl, istersen, ne kadar istersen öyle kullan!
 Ardından yaklaşan, saldırganlık, kabalık, öfke ve incitme güdüsüdür!
 Annesi kül rengine dönüşen bütün fulleri atacağını söylemişti bu sabah...
 Bütün yataklar kirli, bütün dünya, bütün tutkular.

Cennetten kovulan bir kadın var. Gözlerini ve sesini ve algılama yetisini kapatıyor Elmas. Tuhaf bir canlı gelip konuyor üstüne. Kuş gibi. Kanatlarını çırıttıkça, Elmas'ın üstüne kepeğe benzer şeyler dökülüyor. Gözlerine, burun deliklerine doluyorlar. Soluk alamıyor. Üstünde ağırlık yok, evde kimse yok. Olup bitenlerden sonra bedeniyle kaldığı ilk an bu. İçinde hayıflanma arıyor. Yalnızca biçimleri ve renkleri getiren, farklılıkları görmezden gelen gözleri, hiçbir şey bulamıyor. Kulakları duymuyor. Yüreği çok fazla şey yaşamışlığın yorgunluğunda. Berelenmiş gövde, acılarını nabız gibi duyuruyor. Bir duruş, bir duyum. Bir duruş, bir duyum... İçinde hayıf olsa, onurunu da bulacak. Ama yok.

Seneye kuşların gelişini göremeyecek. Deve kervanlarının sonsuzca saldırdığı çan seslerini ve sessiz ayak seslerini ve değişmeyen salınmalarını. Ağaçlarının yaprakları dökülüyor. Çiçekleri tomurcuk tutmayacak. Artık meyvesi olmayacak. Kırık bir dal olarak hatırlayacaklar Elmas'ı. Ardından toz toprak uçuşacak ve o kırıldığı yerden çürümeye koyulacak. Burası onun tenekesi, toprağıdır. Bu örtüler, karanlık oda, Argun, Cengiz... ve kaybedip bir daha bulamadığı onuru...

Kalkabilecek mi? Giyinip sokakları aşabilecek mi? Eve girip, soruları geçiştirecek gücü kaldı mı? Kuşkulandırmamayı başaracak mı evdekileri? Gece kalkıp, kuyunun kapağını sessizce açıp... Kuyular, sessiz kızların kuyuları... İçlerinde biriktirdikleri ölümün ışıltısı, kapağı açılır açılmaz üstüne düşen yıldızların uyandıracığı su... Ruhunu yitirmiş bir gövdeyi kucaklayacak sonra. Bir süre ne yapacağını bilmeden kucağında tutacak. Sonra bir çan... Çalacak. Her şey eski durumuna dönüşecek. Yıldızların yakamozu kuyunun üstünde yüzmeye devam edecek.

Başarırsa, sisin içine girer gibi, açmamış fulün içine, onu küle çevirmek için, kokusunu, sevincini, güzelliğini yok etmek için... girip kaybolacak...

Temmuz 1997/ Oran/ANKARA

TERLİK⁴⁶⁴

Gördüğüm anda beni titreten neydi? Tertemiz, yepyeni görünen bir teke karşın, öbür tekin topuk kısmının sivri bir şeyle parçalanıp dağılmış ve öylece getirilip tezgâhın üstüne atılmış olması herhalde. Bir süre karanlık ve gitgide dokunulmaz olan serlerde bekletilmişti. Acı soğudukça, ayakların terlikte bıraktığı, aklayana suçluluk hatırlatan anısı anlamını yitirince, bu eskici tezgâhına atılıvermişti işte. Bir şey, sondan bir önceki hareketi engellemeye çalışmış, avlunun taşı, yahut kuyu bileziğinin perçininden kopuk ucu topuğa takılıp tutmuştu. Karar kesindi ama. Çıplak ayakla bir adım daha... Gövde sulara gömülürken basınç dalgalarıyla kabaran karanlık sular sessiz güvercinler gibi kanat çırparak köpüklenmiş, en karanlık suların bile köpüklerinin ışıklı olacağını kanıtlamışlardı.

Duyduğum tedirginlik, parmaklarımı bantlarına sokarak gözüme yaklaştırdığımda daha da artıyor. Kar beyazından, bahar filizisinden, gelincik kırmızısından boncukları var. Emeği güzelliğe dönüştüren, o yüzden hepsini taşıyan bantlar bunlar. Siyah, ince plastik biyeleri, parmakları saran koyu kahve astarın altında yitiyor. Plastik tabana yapışarak bir gelin terliği -tekinin topuğu paramparça- olarak, bilmediğim bir zamanda, çeyiz sandığında mutluluk günlerini beklerken eksiksiz güzel olan varlığını, ne verirsen ver, değeriyle yer değiştirmiş olarak satılık meta haline dönüştürüyor.

Yoksul, bıçkın, ağzı kalabalık, yakışıklı değil, güzel denilecek bir delikanlı olan eskici, yüzümün çizgilerini irkilten o tutku rüzgârını hemen hissedip, yedeğine alıyor. Ben boncuk hastasıysam, elimde boncuk işleme bahar çağrısı tutuyorsam o da ekmeğini taştan çıkarma ustası. "Al," diyor terlikleri tutan elimi göğsüme kadar iterek. "Bu çarşıya dadanan andavallıların hiçbiri göremedi güzelliklerini. Al şunları, kaçırma..."

O anda, terlik sahibinin trajedisi kayboluyor, elindekiler mala dönüşüyor.

⁴⁶⁴Ayla Kutlu, *Zehir Zıkkım Hikâyeler*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara, 2003, s. 239 - 249.

Havanın ve sokakların çok kirli olduğu günlerden biriydi. Kendimi insanların kıvıldaşan kurtçuklar gibi birbirlerine dolandığı, dar, yoksul, ucuz semtte buldum. Eskiciler çarşısı... Hergele Meydanı.

Sokağa dizildiklerinde kibrit kutularından daha büyük görünmeyen perdeleri kapalı evlerdeki gelinlik kızların kendilerine boncuktan gelin terlikleri işledikleri çağ geride kalmıştı.

O bu evlerden birinde mi oturmuştu? Parçalanacak terliğe sahip olmak için taş boncuklarla beyazın üstünde en alımlı duran dal yeşilini, gül alını seçen ve işleyen o kız? Yahut, gelinlik terlikleri karmakarışık bir işporta tezgâhına düşmüş gelin?

Onun gibi kızlar, düşlerinde çekici ve mutlu -ah onların kafasına gerçeküstü masallar gibi sokulan mutluluk düşleri... çıkartma gibidir bu beklentiler hemen yapışır, sonra sökülür- evlilik yaşamı bekler. Gerçekte ise, yaşamın anlayamadıkları hoyratlığının kendi üstlerinde tepinmesini boyun büküklüğüyle "kader" diye adlandırır ve her şeyden vazgeçmeyi erdem sanırlar.

Ayağına geçireceği terlik bile mutluluğun bir simgesiydi. Yeni yağmış "apak karın üstünde yeşil dalları ve kızıl goncalarıyla baharlar açan terlik, güzelliği ve el değmemişliği karşılığında erkeğinden bağlılık, sevgi ve şefkat beklediğinin simgesi... Bu beklentin tükenmeden, onların bedenine bağı daha çözülmeden sen karanlık kuyuları seçtin.

Karanlık kuyular, küçük şehirlerimizin ve bütün kasabalarımızın bahçelerinin kuytu köşelerinin gizemli cin bahçeleridir. Genç kızlığınızda gündüzleri çağırır, et ve sebze soğutmak için. Yahut çiçek bahçenizi canlanırsın diye, kovasına çıkırığına elleriniz değsin ister. Ergenliğinizde kırılğanlığınız başlamıştır oysa. Zaman zaman kuyuları kurtuluş delikleri olarak görürsünüz.

Büyürsünüz. Akşam olurken, güneşin renkleri hüzne çağırır ve o zaman yumuşak sarılar, gölgeli turuncular ve revnaklı kırmızılar bütün renkleri yutan parlak su çemberinde ona karışma ve bitme isteğini ayaklandırır. Sen de zaman zaman o kırık dökük dünyanda bu iç acıtan ama hoşuna da giden arzuyu duymuştun. Belirsiz bir alışkanlığın, daha doğrusu ünsiyetin var mıydı son kararını uygulayana kadar? Gece iniyor ve ilerliyordu. Çok geç kalır erkekler. Kendi dünyaları saydıkları bir atmosferden kolay kopamaz, hatta bazen hiç gelmeyiverirler. Çoğu zaman kapıdan

girdiklerinde sarhoşlukları, kendilerinden önce koşar sizlere doğru. Ağzı küfürlü, suçluluğunu unutma çabasının sonucunda sinirleri gerilmiş... Zamanını ve parasını nerelerde akıttığı bilinmemeli. Sorsan ne olacak? Karanlıkta kara kuyulara beden düşürmek zor. "Yarın," diye kendinle kavilleşmek daha iyi. Kıpırdamadan yatarak, aşırılmış bir sigaranın dumanının kıvrımlarında kendi ölümünü seyrederek döktüğün sessiz gözyaşları. Burası çok ucuz bir film sahnesi. Yanı başında horlayan sarhoş sonra görünmeli. Şimdi komik bir film oluyor yaşamınız.

"Hazır değildim. Gençliğimden, bedenimin bağırtısını söndürmeyi bilmeyişimden faydalanıp beni kafesledin..." Erkeğinin yolunda gitmeyen işleri, aile sorumluluğunu taşıyamama yeteneksizliğini unutturmak için kullandığı savunma budur. Bela okumak geliyordu içinden. Ahmakça filmlerdeki veremli kadınlar gibi duygulanıyordun. Kurak yazların toprak kesekleri gibi parçalanıyordu için. Ellerini yumruk yaptığında, biçimsiz patateslere benziyorlardı artık. Onları açtığında, zifir çizgileri derinleşiyordu. Döşüne vurarak bağırarak geliyordu içinden: Ben bunu yapacak kadar hesaplı ve güçlü müyüm?

"Seni ölesiye seviyor," demişti gönderdiği haberci. Şaşırmaştın: "Beni mi?" Şaşkınlığın içtendi, sevincin belirgindi. Eski günlerinde sesinde bir cıvıltı kıvrışırdı sanki. Oysa tercih diye bir şeyin olması için hem deneyim, hem daha çok şans ve kişi gerekirdi. Senin tercihin pek zavallıydı. Tek kişinin üçüncü bir kişinin ağzından aktarılan abartılmış haberine dayalıydı.

"Seni çok istiyordu..." demek... Bilmediğin şeyler buluyordu gövdende. İçinde depremler... Kafan arsızlaşmaya, utanmazlığa başladı. Yalnız kalışların bunu artırıyordu. Memelerinde, bacakaranda, organ birleşme yerlerinde daha önce bilmediğin kamaşmalar... Karınca gibi yürüyordu tedirginlik, sevgi mi yoksa karşı cinse çağrı mı? Namusun seni mahpus kıldığı korkutucu dünyayı budak deliklerinden seyretmekten kurtuluştun o. Kurtuluş, şenin gibi kızlara evlenme kimliğiyle sunulur.

Hemen, birkaç günde, birkaç uykusu bölünmüş gecede, onu sevdalanıyorsun. O özgürlüğün, o pırıltılı yaşamın. O, başkalarına benzemez erkeğin!

Kısacık bir süreden hemen sonra ne kadar da başkalarına benzemişti. Yağlı uzun saçları, teninin ağır kokusu, koltukaltlarının yıkanmaya yıkanmaya uçları sararan kılları, göbeğini kolayca açıp kaşması, kolayca osurması, gözlerini kısarak ve yüzüne farkında olmadığı çirkin, gülüşün yerleştiğinin ayırında olmayarak gördüğü her genç kız ve kadının arkasından sevişmeye dair savurmadan edemediği kaba, bayağı ve hırtça sözcükleriyle... diğerleri gibi bir koca işte. Yalnızca yenmeyi, sahip olmayı ve unutmayı kapsayan o çirkin sözler dudaklarından gitgide, daha kolay ve daha çok, dökülen biri. Ah!... Sen oradayken görmezleşmesi uzağa dikilen gözleri... Senin akıttığım gözyaşlarının yoğunlaşmasıyla canlanan, yaşayan halk masallarının aşıkları o Keremdi sen kendini Aslı sandın. O, hikâyenin Kerem'i çıkmadı. Sen de zaten Aslı değilsin. Ardına düştü düşmedi, belki o da anlamadı olup biteni. Birden kendini evliliğin içinde buldu, şaşırıldı. O dağlar beller, aşmadı, acılar çekmedi, bütün yaptığı bir arkadaşından ödünç aldığı motosikletle evinizin önüne gelip pek de görünmeyen bir yüksekliğe ön tekerleği kaldırmak. Buncacık şey sundu; onunla hayaller kurduysan... Kırgınlığın kaçınılmazdı.

Seni suçlamak insafsızlık. Sen yaşarken de çekip gittikten sonra da çok kişi suçladı zaten.

İnsanların gülüşleri çoğu kez başka insanlara ulaşmaz. Boşlukta dağılsın diye savrulurlar. Bir zamanlar -çok kısa sürdü ne yazık- onunkiler sana ulaşıyordu. Teninde çiçeklerle süslü sevinç odacıkları açıyor, gönlünün ışığa kesmesini sağlıyordu. Bir hafiflik, gizli bir menekşe kokusu, aydınlık... Aşk buydu. Aşk bu değilse neydi? Bahar dalı gibi kolay geçen coşkun çiçek seli... Taç yapraklar kurur, koku rüzgârı ansızın kesilir. Sonrası nedir, bitmiyordun.

Ak kar tanelerine benzeyen beyaz boncukların her birini incecik iğneyle sağlam telise bağlarken onun eli değişiyor gibiydi elinin üstüne. İçin tutuştu o zaman. Boncuk, ayanın sıcakından eridi, çatlayıp yere düştü. Gözü gözünle birleşti. Birlikte bakıyordunuz. Neye? Sen o zaman ne sanmış olursan ol... Hiçbir şeye!..

Sana duyduğu özlem yüzünden arkadaşlarıyla içki içtiğini, göbeğine kadar gömleğini açmazsa yanıp kavrulduğunu, açık döşünü sürekli yumrukladığını, bu sırada, senin adını bağırdığını biliyordun. Hemen yetiştiriyorlardı. Onların da aşkın sıcaklığına ihtiyaçları vardı. Çok gençtiler, çok yoksul, çok ufuksuz, çok

seçeneksizdiler. Yine de bunları bitmiyordun ve kibir büyüyordu için de. "Bütün güzeller, mutlu kadınlar, yeryüzündeki gençlik düşlerinin toplandığı dünya... Bakın görün, sevdaya düşmek neymiş!"

Hayatı onunla birlikte yürümek istiyordun ama her şey gözüne zor görünüyordu. Babana açılacaktı konu. Onun, kızının oğlan ayarttığı kuşkusuna düşmemesi şarttı. Bunu nasıl karşılardı? Üstelik reddetmesi önlenecekti!

Ah, babaların kötü ve sert olduklarını da kim söylemiş? Duygusuz, dediğim dedik erkekler onlar mı? Onlar da aptalca âşka tutulan, onurlarını kolay harcatan ve bir daha kurtaramayan, kendisinin ve kocasının özlemlerine yanıt verecek şeyleri öğrenip uygulamaktan daha kolay olduğu için yalnızca ev için uğraşan kadınlarla evlenen, daha kötüsü, tıpkı karılarına benzeyen kızları olmuş erkeklerdir.

Oğlan tarafının dünür olarak gelmesi, evdeki yerinin hüznü ve loş bir anlam kazanmasına neden oldu. Bir yandan gideceğin için seni nazlamaları, bir yandan baba evini bırakma yaşma geldiğin için gözlerinden uçup üstüne yapışan sitekli bakışlar, ağızlarından kaçan sözler kuşattı dört bir yanını. Babanın yüzü suratsızlığa dönüşmüş. Ağabeyin öfke küpü. Her şey şiirini hızla yitirmekte. Koşturma, gerekli sayılan şeyleri en ucuza mal etme, her olumsuzluk için oğlan tarafını, özellikle gelecekteki kaynanayı suçlama, yemeklerin geçiştirilmesi, ansızın bir tartışmanın patlaması ve dünyalarınızı yangın yerine çevirmesi, her şeyi alıp götürme hakkının bulunduğu inanman... Bunlara hazırlık diyorlar. Doğru galiba.

Oğlan tarafını sevmek, hatta, onları özümlemek isteyen, genç yüreğinle, kulaklarına dolup çevreni kuşatan "yüz verme, kedinin bacağına baştan ayır, kendini ağıra sat" öğütlerini belleğine yerleştiren geleneksel ikircik... Ne yapacağını bilmediğini anlamıyorlar. Sen de kendini akıllı ve aptal, çirkin ve güzel, talihli ve bahtsız, istekli ve çekingen, aceleci ve miskin buluyorsun. Bu da doğru. Umutsuzluğa kayacağın zaman onun ellerini, senin memelerini, onun soluğunu, senin ensedeki ince tüyleri, onun erkekliğini ve şenin içindeki alevin parlamasını anımsıyorsun.

Annenin "Bak bu evden beli kırmızı kuşaklı tertemiz bir gelin olarak çıkıyorsun. Ancak kefeninle dönebilirsin. Babanın şartı da kesin olarak budur" dediğini duyunca babanın yüreğinin yağı eriyor, gözleri yaşlarla doluyor. Karşı

çıkmak istiyor o. Geleneklerin buna izin vermeyeceğini, toplumun baskısına karşı duramayacağını fark edip susuyor. Kaşları çatık, yüzü derin çizgilerle yorulmuş plan baban senden şimdiden uzaklaşmış görünüyor. Aslında o hiç söylemeyeceği sözün zavallı omuzlarına yüklenmesinden ölecek kadar üzgün. "Kefenle gelen kızı olamaz ki. Kızına ait beden olur, ama o kızı değildir."

Yeşil bir sabahlık, şişmiş gözler, gövdenin üst kısımlarında çoğalan, sonraki günlerde azalıp renkleri açılan gövertiler, gövdenin saçtığı buram buram kokan dişilik, dişiliğe karışmış erkeklik izi, onun can suyu, senin sürekli oluşan ıslaklığının bağırıcılığı... En ayıp şeyin, en günah olduğunu düşünerek, gusül aptestleri almamışlığın gizli afacanlığı ve boğduğun korkusuyla... Kendi diktiğin yeşilliğe sarınıp, biraz kabaca olan ayaklarından birinin başparmağını kesen boncuk işleme terliğiyle, sen ardında bıraktıklarını çabucak unuttun.

Kocan işe gitmek için evden çıktığında, pencereden gözlemeye koştun, dönüp bakmadı.

Niye gözlerindeki bakış sana yabancı gelmeye başladı?

Niye suratı asık bu sabah? Dün geceyi unuttu mu?

Zaman birlikteliğinizin hep aleyhine mi çalışacak bundan sonra?

Dün gece sanki bir saatmiş gibi dönüp durdu mu yatakta? Bıkkın gibi, uzak durmak ister gibi? Belli belirsiz, belli belirsiz?

Titriyorsun, kuşkusun kendinden. Onu tanıdığını söyleyebilir misin? Ondaki değişikliği hemen sezer misin? Böyle diyenler senden daha zeki ve akıllı olanlar mı?

Ona dair duygularında dalgalanmalar artıyor mu? Hem istekli, hem aceleci, hem sıcak hem sıradan, hem hoyrat hem tembel? Yataktaki süre kısalıyor. Beklentisi yok. Bir sıra tutturmuş, ona göre gidiyor. Sanki eti seni özlüyor, yüreği ise uzak.

Onun terinin kokusundan tiksiniyorsun. Sevişirkenki bencilliğinden ve aynı sıradan gidişinden bıkkınsın.

Tenin morarmıyor. Gövdenin üst bölümünde memelerin, altında derin oyuğun var. Sesin, soluğun, omuzların, ellerin, saçların, ensen, sırtın, dudakların var mı?

Seni yoruyor. Etin istemezleniyor. Onu kabullenmiş olmanın bilinci; içinde sanki kirli çamaşır yığını gibi. Mideni bulandırarak büyüyor, büyüyor.

Gebesin.

Korkacak bir şey yokmuş. Her şey iyi olacak. Bütün olumsuzlamaların gebeliğinden dolayıymış. Hiç olumsuzluk yok, asla da olmayacak!

İçinde deniz suyu özlemleri. Küçücük bir sandal olmalı. Güneş, her yanı beyaza kesecek kadar yüksekte olmalı. Baktığın şeyler sana sınırlar çizmemeli. Aydınlık, daha çok aydınlık... Ayaklarını suya sallandırmaksın. Onlara dokunmayan küçücük dalgalar altta oynaşmalı. Süzülen bir martı tam güneşin önünden geçerek gövdesini gölgeye, gölgeyi de karaya döndürmeli. Martının ardında kaldığına küsen güneş, girecek bulut aramalı. O zaman al sana dalgaların başlangıç çevreninde yumuşak gölgeler...

Akşamları çıtır çıtır balıklar gelmeli sofraya. Yosun kokusu, balık kokusu, güneşin yaktığını düşündüğün terliklerinin üstündeki gonca güllerin kokusu... Terlik kısmı dışındaki hatırladıkların, ilkokulu bitirdiğin yıl gönderdikleri Kızılay Kampında kalan anıların. Hayatına kalıcı güzellikler olarak, dönüp dönüp, nasılsa gönderildiğin o kamp giriyor. Terliğini şimdi ekliyorsun. Hayatın bundan sonra nasıl sürecek? Umutların var mı? Yeterince hazırlanarak başlamadığının bilinci dışarı vurmaya başladı. Bu koşullarda neye bağlanırsan doğru yapmış olacağını biliyor musun?

Kavrulmuş balıklar yiyemediğin için düşmüş olabilir karnındaki bebek. Kızartmana izin verdi de kocan, onların kavrulmasına vermedi. Şen de yemedin. İnat karı!.. Huysuz!.. Kurudun, derin kemiğine yapıştı. Oğlan tarafı aşırı aşermeyi, kocasını sevmeyen bir kadın olmana bağlıyorlardı. Düşürmen de o yüzden. Bu sırtına yüklenen suç. Doğru olabilir mi?

Pek sıradan bir genç kadınsın. Kocanın bir zamanlar sevdiğini sandığı kız değilsin. Sürekli yakınıyorsun. Saçlarının pırıltısı, yüzünün gerginliği geçti. Bakışlarının insanın içini oyan acı biber tadı yitti. Kocasının elini gözleyen, cebini

karıştıran kadınlardansın. Saman yangını gibi, havai fişek motifi gibi geçip gidiverdi gelinliğin.

Geceleri bekleyen, kurduğu sofralara sıcak yemekler koyup soğuk tabaklarla kaldıran, umudunu kesince çivili yataklara yatmak zorunda kalan kadınsın. Eve hâkim olduğunu hissettiğin bir şey vardı. Görülmüyordu, dokunulmuyordu ama o şey hâkimdi. Sanki toz toprak içinde geçiyordu yaşamınız. Her şeyin kendiliğinden bulandığı toz toprak... Çeyizindeki eşyan nasıl yıkanıp, ütülenip, bohçalanıp kaldırıldıysa, aynı şey hayatınıza da yapıldı sanki. Geride kalan, sıradan şeyler, basitlik... Paranız, beklentiniz yok. Çevrenizdekilerden ayrıcalığınız olamaz. Sıkıcı, öylesine. Sen ise herkesin sizden daha iyi olduklarına inanmaya hazırsın. Onlar da sizi kendilerinden iyi sansınlar diye yalanlar söylüyorsun. Bütün kandırılanlar, kanmadıkları noktada yalnız olduklarını, artık kanmanın da bir alışkanlığa dönüştüğünü bilmiyorlar mı?

İşte bu bilgiye varış ânı, senin vazgeçiş ânın oldu. Talihsizliğin de denebilir. Çok genç yaşta yenilgiyi kabullenmek, bir asalak olarak yaşama tutunma ânı olabilir. Bunu yapan çoğunlukta, yapmayan?.. Peki ölmek ne işe yarıyor?

Evinde, ayağının bastığı her yerde yok aynalarla kuşatılmış olduğunu düşünmeye başladın. Onların önünde duran, yahut hızla geçen artık eski sen değilsin. Çatık kaşlı, ağzı aşağıya çekilen, kara kuru bir yahut birçok genç kadının yansıması olarak bölünüp ışığı yutan gölgeler biçiminde yalınlaşarak duvarlara vuruyorsun. Evin de büsbütün kararıyor bu yüzden.

İşte şimdi kritik âna vardın: Bu aşama kadını ya kıcını büyüten uyumalara götürür, böylece dayak yemenin, hakaret görmenin, aldatılmanın, içkiye pay ayırmanın zamanının geldiği yaşama biçimine evrilir yaşamınız; ya da kuyunun başına gidip aşağıdaki karanlık karanlık parıldayarak çalkalanan, böylece seni çağıran suya ilk bakış, tartış gününe varırsın. O ilk an ürkütücüdür. Yansımanın suya vurmasından bile duyulan müthiş ürküntü. Kuyu kapağı acele çekilir, kaçıılır, dönülür, üstüne ağır bir taş konur. Çıkrığından, zincirinden, kovasından nefret edilerek birkaç zaman akıtılır.

Sonraki bakışta, hayatın saçtığı mutsuzluğa dair daha çok şey birikmiştir. Kuyu artık suyunu çalkalamamakta, gülmemektedir. Bir sudur yalnızca. Birikmiş,

sessizce bekleyen, çağırın değil, el uzatan su. Karanlığın içinde saklanır, davet bilmez, seni istemez. Canlı hiçbir şeyi istemez. İnsanın iradesiyle alıp veremediği yok. Çürümeye hükümlü olanı... kendisini kirleteni... adını uğursuz katile çıkarını... niye istesin? Yorgun tozlan yüzünde tutuyor yalnız. Daha sonra yıkayarak dibine gönderiyor ve yeniden yıkanmış bir parlaklıkla gökyüzünü yansıtmaya başlıyor. Ona armağanlarla gelen yalnızca gökyüzüdür. Bulutlar, kuşlar, bazen yağmurlar ve karlar gönderen. Hani bir uzak akraba gibi, varlığını zaman zaman duyuran.

Sen neyi çözebildin ki? Neyi doğru yaptın? Kendini bile tanımayı beceremedin. Hayatını eskitmek için, gelinlik terliğinin ayağında olmasına aldırmadan kova kova çektiğin suları çimento ve taş karışımıyla kaplı avluya atıyorsun. Bugün, yine gebe olduğunu anladığın gündür. Kutlama değil yaptığın. Mutsuzluğunu unutmak için deli gibi yoruyorsun kendini. Odanızın karanlığı içinde görünmez köşede durduğu için ayrımsanamayan küçük bir ceviz sandığın içindeki, ardına düştüğü günlerde kocanın sana gönderdiği biraz lekelenmiş, çokça buruşmuş mektubunu son kez okuyor, yırtıyorsun. Kâğıt parçalarını bir sigara tablasının içine yığıyorsun. İki şatır, yazıyor, yırtık mektup parçalarının üstüne seriyorsun. Sonra tablayı alıp kapının girişindeki daha kurulmamış olan sobanın üstüne koyuyorsun, Yazın titrek, irili ufaklı, sağa sola yatan. Bir şeyleri anlatmak için kullanılmış bir yazı olmadığından, acemice, yıkıldı yıkılacak gibi duruyor kâğıdın üstünde. Sanki fırsat bulursa sürünerek kaçacak gibi. Çekingem ve ilkel. Çok şey yazman gerekmiyor zaten.

En sonuna "Üzgünüm," yazmışsın. Güney Amerika dizilerinden çalınan bir duygu söyleminin farkında bile değilsin.

Gözlerini son kez odanızda gezdiriyorsun. Çamaşırları yıkadın, kurutup kaldırdın. Yatağın yüzünü değiştirdin. Avlu yıkandı, oda düzgün. Yeşil sabahlığın sırtında. Ayağındaki terlikler sırlıklam. Az önce sağ tekin topuğu kuyunun yanındaki kırılmış bir taşın sivri ucuna takıldı, seni olduğun yere çiviledi. Hırsla çektin. Ayağını kurtardığında parçalanmış topuk, parçalanmış yaşamının tıpatıp göstergesi gibi göründü gözüne. Dünyaya bir çocuk daha gelecek de ne olacak? Erkek olsa, evlenmeyi hayatının en önemli işi sayacak, üç ay sonra da, "Yandım anam!" diye bağırarak. Kız olsa, kefenle baba evine dönme tehdidiyle zehir yiyip, zehir içecek. Sanki kefenle dönülebilir de... Çözülmez düğümlerle bağlıyor yaşam

kuralları insanı. Tutsak bir hayatın içinde dayakla, aşağılanmakla, bıkkınlıkla, ilgisizlikle debelenmek, yaşamı seçmek midir?

Dışarı çıkıyor, odanın kapısını kapıyorsun. Terliğinin sağlam teki ayağında. Yırtılmış olan takılı kaldı. Islak taş ve çimentoda bir ayağın terlikli ve kuru, öbür ayağın yalın olarak yürüyorsun. Parmakların morarmış. Geçmişinin yazılı olduğu elin ne kadar hızlı çirkinleşmiş. O gül goncalarını, onların dallarını ve bembeyaz zemini bir daha yapamazsın. Üç yıl önceki marifetin senden bu kadar uzağa düşmemeliydi. Ellerin artık yalnızca kaba ev işlerini yapmaya yarar. Hiçbir erkek bu elleri güvercin olarak düşleyemez. Küçük bir kadını çağrıştırmaz ellerin. Öpme duygusu vermez. Sen de, hiçbir kamışa değsin istemiyorsun. Kırılısın hepsi. Bu muymuş evin kadını olmak?

Ayağındaki teki kuyunun başında bırakıyorsun. Kuyu bileziğine çıkıp beklemeden, hemen bırakıyorsun kendini. Sabahlığın bacaklarına dolanıyor, uçmuyor ardından. Su hızla yaklaşıyor.

-Çarpma ânına doğru gidiyorsun. Son anda pişman oldun mu, olmadın mı? Bunu kimse bilemez artık. Töreler, inançlar ve sabır hiçbir şeyi çözememiştir.

Bugün satın aldığım senin terliklerindi. Kimliğini belli eden bütün ayrıntıları söküp attım. Geri kalanı iyice yıkadım ince makasla düzeettim.

Plastik bir saksının üstüne yapıştıracığım tomurcuk güllü, yeşil dallı beyaz süslemeleri. Arapsaçı, küçücük arsız yapraklarını yaptığın o güzel işin üstüne salacak. Yaşamı iğne iplik ve boncukla kendine râmedeceğini sanan senin goncalarına; unutulmuş anılarına doğru...

Kasım 1997

Oran/ANKARA